

MUZEJ ĐAKOVŠTINE ĐAKOVO

**ZBORNIK
MUZEJA ĐAKOVŠTINE
17**

Đakovo, 2025.

NAKLADNIK:

Muzej Đakovštine Đakovo

ZA NAKLADNIKA:

Marina Božić

GLAVNA I ODGOVORNA UREDNICA:

Marina Božić

UREDNIŠTVO:

Željko Lekšić, Branko Ostajmer, Vladimir Geiger, Marija Raguž,
Jelena Boras, Ivana Dević, Mateo Dragičević, Andrea Heđi, Marina Božić

LEKTURA I KOREKTURA:

Krasanka Kakaš

PRIJEVOD SAŽETAKA:

Goranka Šimić

RAČUNALNA OBRADA I TISAK:

Hardy, Đakovo

NAKLADA:

250 primjeraka

ISSN 1334-772

Fotografija na naslovnici: Željeznička stanica Đakovo 1922. godine

Zbornik je tiskan uz potporu Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske

Sadržaj

ČLANCI

Jelena Boras: CARTOGRAPHIA DIACOVENSIS – <i>Đakovština na ranonovovjekovnim zemljovidima</i>	7
Vladimir Geiger: Slavonita Diakowariensi <i>Joseph Johann Nepomuk Attomyr (Leberwurst) (Đakovo, 1807. – Bratislava, 1856.)</i>	57
Mirko Ćurić: <i>Prigodnice Jurja Tordinca</i>	113
Estera Radičević: <i>Početc i katehetskog rada Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu</i>	139
Željko Lekšić: <i>Ulica Augusta Cesarca u Đakovu: povijest zgrada i vlasnika</i>	171
Marija Raguž Vinković: <i>Tekstiliziranost kao obilježje šokačke kulture</i>	191
Marina Božić: <i>Keramika Ivana Mršića u đakovačkoj Mimozi</i>	213
Marina Božić: <i>Povijesne i društvene okolnosti koje su prethodile izgradnji crkvenoga kompleksa Dobroga Pastira</i>	231
Mateo Dragičević: <i>Osvajanje vojnih objekata u Đakovštini</i>	263
Marija Gačić: „NAŠA NOŠNJA JE NAJLJEPŠA!” <i>Promišljanje narodne nošnje u svjetlu teorije afekta na primjeru djelatnosti Posudionice i radionice narodnih nošnji</i>	305

GRAĐA

Ivana Dević: <i>Primjeri tradicionalnih kuća iz 19. stoljeća u Đakovštini iz rukopisa Stjepana Brlošića</i>	317
Andrea Heđi: <i>Digitalizirane đakovačke novine</i>	345
Tihonija Zovko: <i>Đakovo i Đakovština u pisanoj riječi mons. Antuna Jarma</i>	361
Paula Fruk i Lovro Vragolović: <i>Rezultati arheološkog terenskog pregleda Općine Strizivojne u godini 2022. i 2023.</i>	381

KRITIKE, OCJENE, PRIKAZI

Antun Filinčec: <i>Posljednji abadžija u Hrvatskoj;</i> <i>Stjepan Belić iz Antina</i> (Ivana Dević)	417
Brunislav Marijanović: <i>Zdenci – Tomašanci: prapovijesno naselje</i> <i>kod Đakova</i> (Jelena Boras)	419
<i>Zbornik Gorjani – mjesto, ljudi, identitet, baština</i> (Marija Filipović).....	421
<i>Zbornik Strossmayerovih dana 15. – 20.</i> (Andrea Heđi)	427
Marin Srakić: <i>Sve za vjeru i jedinstvo naroda, Biskupijski vremeplov,</i> <i>Uspomene i sjećanja</i> (Andrea Heđi)	430
Grgo Grbešić, Pero Šola: <i>Židovski sabirni logori u Đakovu i Tenji</i> (Mateo Dragičević)	433
Zvonimir Mikić: <i>Od rukometa do rukometa (1920. – 1958.) s naglaskom</i> <i>na Slavoniju i Đakovo</i> (Robert Francem)	435
<i>100 godina pčelarstva u Đakovštini (1925. – 2025.)</i> (Hrvoje Miletić)	439

AKTIVNOSTI MUZEJA ĐAKOVŠTINE

Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2023. godinu (Marina Božić)	443
Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2024. godinu (Marina Božić)	459

IN MEMORIAM

Miroslav Bauer (Hrvoje Miletić)	473
Upute suradnicima	475
Autori priloga u ovom broju Zbornika.....	479

ČLANCI

CARTOGRAPHIA DIACOVENSIS – Đakovština na ranonovovjekovnim zemljovidima

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

UDK 528.93(497.5 ĐAKOVŠTINA)(084.3)(3)

Jelena Boras

Muzej Đakovštine Đakovo

U radu se analiziraju kartografski prikazi prostora Đakovštine od 15. do 18. stoljeća kroz komparativnu analizu 48 zemljovida iz različitih digitalnih repozitorija. Istraživanje se fokusira na tri ključna naselja – Gorjane (Gara), Levanjsku Varoš (Nevna) i Đakovo (Diaco) – kako bi se rekonstruirala njihova važnost na temelju učestalosti prikazivanja te prostorni međuodnos, kao odlika ispravne projekcije. Metodologija obuhvaća GIS analizu točnosti prikaza, sistematsku usporedbu toponimskih varijacija i eventualnu identifikaciju kartografskih uzora. Rezultati pokazuju da su na zemljovidima najčešće prikazivani Gorjani, potom Levanjska Varoš, dok je Đakovo zastupljeno na manje od jedne trećine zemljovida unatoč statusu biskupskog sjedišta. Rezultatima se predlaže najstariji dosada utvrđeni prikaz Đakova na Cusanusovoj karti iz 1491. godine, te se nastoji dokazati da se mjesto Siabow, koje se javlja na nešto kasnijim zemljovidima, može identificirati kao Đakovo. Analizira se i karta Christiaana Sgrootena iz Francuske nacionalne biblioteke, koja je najzgodniji kandidat za najstariju regionalnu kartu današnje istočne Hrvatske.

Ključne riječi: povijesna kartografija, Christiaan Sgrooten, Nevna, Gara, Diaco.

Uvod

Proučavanje kartografskih povijesnih izvora za male geografske regije poput Đakovštine uvelike je olakšano u današnje doba masovne

digitaliziranosti povijesnih izvora pohranjenih u institucijama diljem Europe i svijeta. Digitalizacija olakšava pristup zainteresiranim istraživačima, što je izrazito važno pri usporedbi veće količine podataka. Mogućnosti takvog komparativnog pristupa znatno su veće od analize i sumiranja podataka samo s jednog izvora, a očituju se u proučavanju nastanka i nestanka mreže naselja i promjena u hijerarhiji naselja, uočavanju hidrografskih promjena, u informacijama o paleookolištu, u jezičnoj analizi toponima itd. Ako se u analitički proces uključe i GIS programi, povećava se dubina istraživanja alatima kojima je cilj proširiti spektar informacija skrivenih u pojedinim povijesnim kartografskim izvorima. Takve analize donose konkretne podatke o mjerilu, o količini distorzije prikaza, odnosno o ispravnosti, točnosti međusobnih elemenata, površini obuhvaćenog prostora itd. Zadatak ovog rada bit će odabir sličnih primjenjivih prostornih analiza na manju regiju kao što je Đakovština i na njezin sadržaj koji je reproduciran u povijesnim zemljovidima od kraja srednjega vijeka do početka modernog doba. Najstariji izvor koji će se kronološki obraditi potječe iz okvirno 1491. godine, a riječ je o tzv. Eichstattskoj karti autora Nikole Cusanusa, dok posljednja karta iz 1718. godine prikazuje Slavoniju i Srijem, a autori su joj Joseph Gadea i Ludwig Andreas von Khevenhüller-Frankenburg.

Prostor Đakovštine nije se često našao u fokusu proučavanja kroz perspektivu povijesne kartografije. Do sada je na tu temu donekle pisao Vilim Matić u radu iz 2001. godine, u kojemu se bavio isključivo zemljišnim kartama iz druge polovice 19. stoljeća.¹ Najsličniji rad ovom istraživanju napisao je Hrvoje Kekez 2024. godine pod nazivom „Gorjani na kartografskim prikazima iz 16. i 17. stoljeća”,² a u njemu su izneseni glavni smjerovi razvoja povijesne kartografije, nabrojani glavni povijesni izvori iz navedenog perioda te je analiziran način transmisije kartografskih podataka na 18 zemljovida.

U ovom radu neće biti pokušaja rekonstrukcije srednjovjekovne ili novovjekovne urbane mreže posjeda i naselja na prostoru Đakovštine. Za takav konkretniji pokušaj trebalo bi se obratiti isključivo korpusu pisanih izvora kojeg čine isprave s popisima selišta ili posjeda. Ograničenost povijesno kartografskog pristupa očituje se ponajprije u siromaštvu informacija, jer

1 Vilim MATIĆ, „Stare karte Đakovštine”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 5, 2001., 215–224.

2 Hrvoje KEKEZ, „Gorjani na kartografskim prikazima iz 16. i 17. stoljeća”, u: *Gorjani – mjesto, ljudi, identitet, baština*, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa*, ur. Dražen Živić, Ivana Žebec Šilj. (Gorjani: Općina Gorjani, 2024.) 82–102.

raspoložemo s tek tri naselja koja se pojavljuju u kartografskim prikazima. Riječ je o Gari (čiji su nasljednik današnji Gorjani), Nevni (današnja Levanjska Varoš) i Diacu tj. Đakovu. Upravo će se u ovom radu analizirati njihov međusobni prostorni odnos na kartografskim prikazima, način prikazivanja i toponimija.

Metodologija istraživanja

U istraživanju su pregledani digitalni repozitoriji sljedećih institucija: Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (*Digitalna NSK*), Francuske nacionalne knjižnice (*Bibliothèque nationale de France*), Hungaricana – Portal javnih zbirki (*Hungaricana – Közgyűjteményi portál*), Austrijske nacionalne knjižnice (*Österreichische Nationalbibliothek*), Kraljevske knjižnice Belgije (*Koninklijke Bibliotheek van België*), Španjolske nacionalne knjižnice (*Biblioteca Nacional de España*), Portal digitalizirane građe švicarskih knjižnica (*e-rara: Portal for digitised printed works from Swiss libraries*) i brojne druge. Fokus probira bio je izdvajanje kartografskih prikaza na kojima je naznačeno barem jedno naselje s područja Đakovštine, što je na kraju rezultiralo s ukupno 48 izabranih dokumenata (Prilog 1) u vremenskom rasponu nastanka od 1490. do 1718. godine.

Prilikom potrage pronađeno je i nekoliko vrlo vrijednih kartografskih prikaza koji do sada nisu bili dovoljno obrađeni u historiografskim ni povijesno kartografskim znanstvenim krugovima, a to je ponajprije karta iz Francuske nacionalne knjižnice pod nazivom *Sclavoniae, Syrmiae, Windischlandiaeque delineatio, 172.*, za koju će se u radu nastojati pokazati da je nastala u drugoj polovici 16. stoljeća, iz pera kartografa Christiaana Sgrootena.

Također će se nastojati poistovjetiti mjesto Siabow, koje se javlja krajem 16. stoljeća, s Đakovom, a kao ishodište toga pogrešnog pisanja može se uzeti Lazarusova karta iz 1528. godine. Iz svih 48 zemljovida izdvojeni su toponimi za naselja na prostoru Đakovštine i njihov međusobni raspored na karti, kako bi se utvrdilo koji su toponimi najučestaliji i tko je sve od kartografa ispravno prikazivao prostorni međuodnos elemenata.

GIS analize primijenit će se na nekoliko kartografskih prikaza s ciljem vizualiziranja distorzije prostora i okvirnog izračuna mjerila karte. Koristeći program na GIS podlozi koji je posebno razvijen za takve analize, *MapAnalyst*, vizualno će se prikazati mreže odstupanja prikaza od

stvarne prostorne situacije na primjeru Lazarusova, Laziusova (segment) i Sgrootenova zemljovida.³ Preko programa za grafičko oblikovanje prikazat će se usporedba rijeka (Drava, Sava i Dunav) kako bi se prikazalo vizualno podudaranje sa stvarnom situacijom.

Elementi proučavanja na zemljovidima (prostor i naselja)

Đakovština je, iako se koristi u suvremenom prostornom kontekstu, pojam koji vuče korijene još iz vremena 18. stoljeća i vremena nakon odlaska Osmanlija, kada je formirano vlastelinstvo bosanskog biskupa. Isprva je obuhvaćala mnogo širi prostor, a u današnjem kontekstu granice Đakovštine prostiru se na sjeveru rijekom Vukom, na jugu rijekom Biđ do utoka Breznice, na istoku istočnim granicama sela Đurđanci, Vrbica, Mrzović pa kanalom Medvešom do kraja stare Vuke, dok se zapadna granica prostire hrptovima Krndije i Dilja. Površinom je riječ o oko 830 km². Danas je čini oko 60 naselja sa zaseocima, dok se mreža naselja u prošlosti dinamično mijenjala.⁴

Tri dominantna naselja i posjeda na prostoru Đakovštine bila su već spomenuta mjesta Gorjani, Levanjska Varoš i Đakovo. Đakovo se prvi put spominje u obliku *Dyaco* u pisanim izvorima iz godine 1239. godine u darovnici hercega Kolomana, koja nije sačuvana. 1244. Kolomanov brat izdaje potvrdu te darovnice, no ni ovaj dokument nije sačuvan u originalu, nego samo u prijepisu iz 1375. godine.⁵ Do 16. stoljeća i vremena kada prestaje

3 Slične analize vidi kod: Zsolt TÖRÖK, „Two maps of Hungary: a critical study of Wolfgang Lazius maps chorographic maps (1556-1557)”, u: *Wolfgang Lazius (1514-1565). Geschichtsschreibung. Kartographie und Altertumswissenschaft im Wien des 16. Jahrhunderts*, ur.: Stefan Donecker, Petra Svatek i Elisabeth Klecker (Wien: Praesens Verlag, 2021.), 108–137.

4 Srednjovjekovna naselja na tematiziranom prostoru najbolje se mogu pronaći u Digitalnom atlasu Pala Engela (Hungary in the Late Middle Ages. Digital vector map and attaching database about the settlements and landowners of medieval Hungary: Aplikacija Engel 2021 <https://www.abtk.hu/hirek/megujult-engel-pal-adatbazisa-a-kozepekori-magyarorszag-digitalis-atlasza>; (pristupljeno 2025-06-23), za pokušaj rekonstrukcije mreže naselja tijekom osmanskog perioda vidi: Jelena BORAS. „Formiranje i testiranje digitalne baze toponima na prostoru Đakovštine”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 15, br. 1 (2021): 7–51., za popis naselja koja pripadaju Đakovštini nakon odlaska Osmanlija vidi u: Stjepan SRŠAN, *Naselja u istočnoj Hrvatskoj krajem 17. i početkom 18. stoljeća*, Osijek, 2000., 145. i Ivana HORBEC i Ivana JUKIĆ, Virovitička županija, *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća*, sv. 5, ur. Mirko Valentić, Zagreb, 2002.

5 Ive MAŽURAN, „Đakovo i Bosansko-đakovačka biskupija od 1239. do 1536. godine.” *Diacovensia*, 3/1995, br. 1, 152; Stanko ANDRIĆ, „Oko pitanja najstarijega pisanog spomena Slavonskog Broda”, u: *Historiae patriaeque cultor. Zbornik u čast Mate Artukovića u prigodi*

biti sjedište Bosanske biskupije, njegovo ime u pisanim izvorima nalazimo u različitim oblicima. Prema popisu Csánkija Dezsőa najučestaliji oblik pisanja je *Dyako* (1387., 1408., 1410., 1413., 1416., 1437., 1455., 1536.), a ostale su varijacije *Deako* (1357.), *Diaco* (1252., 1396.) i *Diako* (1406., 1430.), *Dyakov* (1392.).⁶ Do osmanskog osvajanja grada iza 1534. godine razvijao se kao biskupsko sjedište, što je privlačilo putnike i trgovce iz različitih krajeva zasigurno i zbog tjednog subotnjeg sajma koji se spominje 1377. godine,⁷ a kao mjesto zasjedanja Stolnog kaptola Bosanske biskupije bio je odredište svih pojedinaca koji su imali pravnih poslova oko posjeda, razgraničenja ili nasljedstva. Nakon što je mjesto prestalo biti sjedište biskupije, što se podudara s osmanskim osvajanjem, postaje isprva sjedištem nahije Đakovo, a potom kadiluka Gorjani – Đakovo.⁸ Nakon odlaska Osmanlija i povratka bosanskih biskupa u Đakovo krajem 17. stoljeća, ponovno se afirmira kao važno administrativno središte.

Levanjska Varoš je u sačuvanim izvorima prvi put spomenuta 1324. godine kao *Neona*. Kasnije varijacije imena bile su *Niuna* (1324.), *Nhenna* (1244.),⁹ *Newnawara* (1483.)¹⁰, dok je najčešća varijacija ipak *Newna* (1399., 1422., 1427., 1428., 1432., 1448., 1453., 1454., 1455., 1456., 1457., 1459., 1464.).¹¹ Preteča današnjem obliku, odnosno ime Varoš javlja se tek od 1698., tj. 1702. i komornog popisa.¹² Nevna je bila srednjovjekovni posjed u čijem se sjedištu nalazila utvrda, čiji se ostatci i danas jasno vide istočno od sela Levanjska

njegova 65. rođendana. Ur: Suzana Leček. (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2019.) 48.

6 <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Csanki-csanki-dezso-magyarorszagtortenelmi-foldrajza-a-hunyadiak-koraban-1/ii-kotet-32A7/valkovarmegye-426B/varosai-42B1/>, (pristupljeno 2025-06-24) Georg HELLER, *Comitatus Veroecensis* (München: G. Ganschow, 1976) 42.

7 Danijel JELAŠ, *Gradovi donjeg međurječja Drave, Save i Dunava u srednjem vijeku*, (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2020.) 56.

8 Nenad MOAČANIN, „Granice i upravna podjela Požeškog sandžaka”, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 13 (1983.) 111–115.; Fazileta HAFIZOVIĆ (prev.) i Stjepan SRŠAN (ur.), *Popis Sandžaka Požega 1579. godine* (Osijek, Hrvatski državni arhiv, 2001.) 9.

9 G. HELLER, „Comitatus veroecensis”, 105.

10 Isto.

11 Petar SELETKOVIĆ, „Plemićki posjed Nevna u srednjem vijeku”, *Scrinia Slavonica* 18, br. 1 (2018) 32.

12 G. HELLER, „Comitatus veroecensis”, 106.

Varoš. U komorskom popisu sela Varoš iz 1702. utvrđda se naziva *Ivanich*¹³, a to ime ne nalazimo u ranijim dokumentima. Strateški važna pozicija posjeda Nevna na granici Požeške i Vukovarske županije te na ulazu u prostranu dolinu potoka Breznice, koji teče između obronaka Krndije na sjeveru i Dilja na jugu. Vlasnici posjeda bile su različite plemićke srednjovjekovne obitelji poput obitelji Ják u 13. stoljeću, Treutul u 14. stoljeću, a potom obitelj Čeh Levanjska, Korógy, Szekcső, Rozgony, Čupor Moslavački, Berislavić i Motičinski.¹⁴ Nevnu je osmanska vojska osvojila oko 1536. godine, a mjesto je postalo sjedište nahije Nivna unutar kadiluka Gorjan i Sandžaka Požega.¹⁵

Grad *Gara* (ili *Gora*) nalazio se u srednjem vijeku na mjestu sela Gorjani, a ostatci koji se prostiru na oko 13 hektara vidljivi su i danas. Prvi se spomen bilježi 1244. godine kao *terra de Gora*, u onoj istoj ispravi Bele IV. kojom se potvrđuje ranija darovnica iz 1239. godine. Već 13 godina kasnije spominje se postojanje utvrde. 1269. Garu dobiva obitelj Dorozsma, te ubrzo uzima po posjedu i obiteljsko ime *de Gara* tj. Gorjanski.¹⁶ Krajem 15. stoljeća vlasnikom udjela postaje Ivaniš Korvin, a nakon borbi između pristaša Jagelovića i Habsburgovaca Korvin se odrekao dijela u korist Lovre Bánffyja i Ivana Kishorváta od Hlapčiča.¹⁷ Važnost Gare do uspostave osmanske vlasti na ovim prostorima oko 1536. godine očitovala se u činjenici da je bila sjedište vrlo utjecajne plemićke obitelji, utvrđeno urbano naselje i mjesto gdje je postojao dominikanski samostan s crkvom sv. Margarete, što ju je činilo važnim naseljem u Vukovskoj županiji.¹⁸ Varijacije imena naselja u pisanim izvorima poprilično su jednolične: *Gora* (1244.)¹⁹, *Garaa* (1332.), *Kara* (1392.), *Gorian* (1577.) te najučestalija *Gara* (1263., 1269., 1283., 1348., 1387., 1408., 1412., 1414., 1406., 1506.).²⁰

13 Stjepan SRŠAN, „Naselja u istočnoj Hrvatskoj krajem 17. i 18. stoljeća”, 151; Ive MAŽURAN, „Popis zapadne i srednje Slavonije 1698. i 1702. godine”, (Osijek: Historijski arhiv u Osijeku, 1966.) 119.

14 P. SELETKOVIĆ, „Plemićki posjed Nevna”, 29–68.

15 F. HAFIZOVIĆ i S. SRŠAN, „Sandžak Požega”, 221.

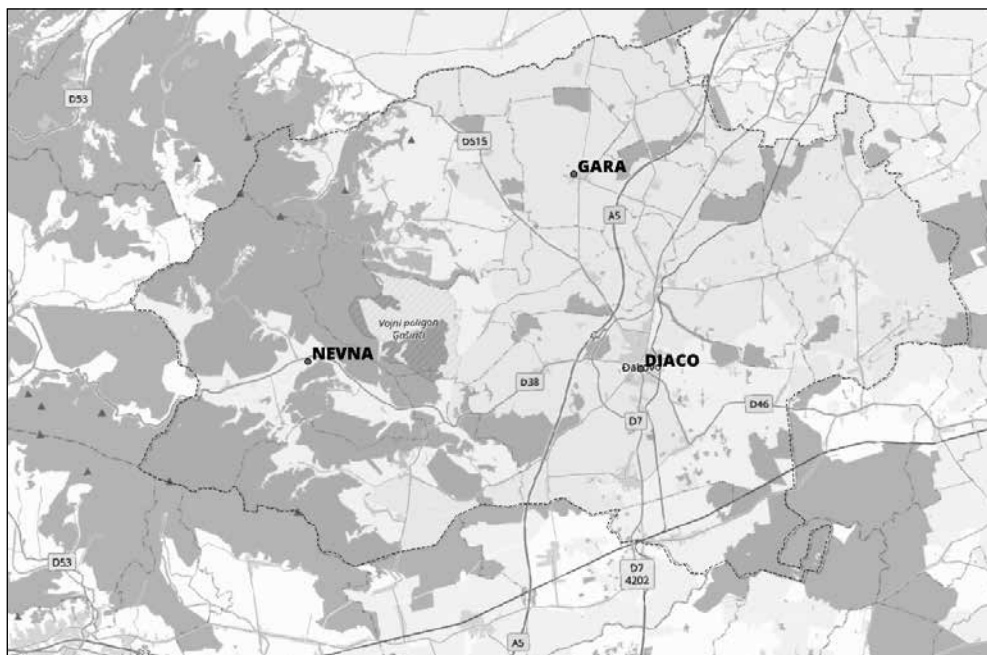
16 D. JELAŠ, „Gradovi donjeg međuriječja Drave, Save i Dunava..”, 60.

17 Isto, 61.

18 Danijel JELAŠ, „Urbani razvoj Gorjana u srednjem vijeku”, u: *Gorjani – mjesto, ljudi, identitet, baština, Zbornik radova sa znanstvenog skupa*, ur. Dražen Živić, Ivana Žebec Šilj. (Gorjani, 2024.) 14.

19 *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Sv. 4, Listine godina 1236–1255.* ur.: Tadija Smičiklas (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1906.) 238.

20 G. HELLER, „Comitatus veroecensis”, 63–64.

Slika 1. Prostorni međuodnos Gare (Gorjana), Diaca (Đakova) i Nevne (Levanjske Varoši).

Prostorni međuodnos ova tri naselja u stvarnosti je sljedeći; Gorjani su najsjeverniji, Levanjska Varoš je najzapadnija, a Đakovo najistočnije, tek 3 km istočnije od Gorjana. Zračna udaljenost Levanjske Varoši i Gorjana iznosi 17,2 km, Gorjana i Đakova 11 km, a Đakova i Levanjske Varoši 17,4 km. Prema tome, ove tri točke u prostoru čine trokut gotovo jednakih krakova, vrhom okrenut prema zapadu, a ova analogija poslužit će kao vizualna podloga u daljnjim usporedbama između njihovih položaja na zemljovidima.²¹

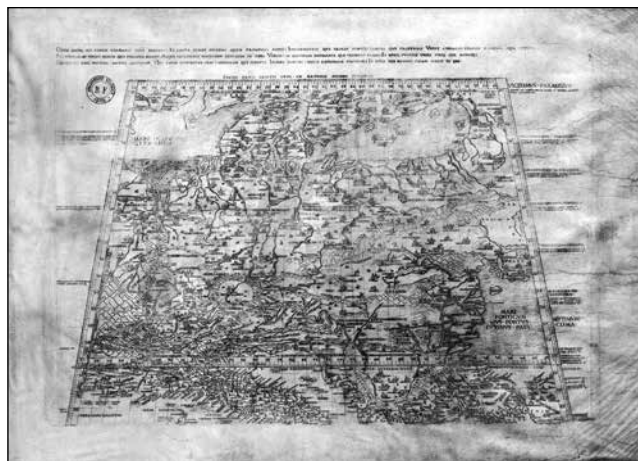
Osim Levanjske Varoši, Gorjana i Đakova, koji su srednjovjekovna naselja, na povijesnim zemljovidima na prostoru Đakovštine u nekim slučajevima susrest ćemo i naziv Certissija ili Certisa. Riječ je o anakronizmu jer je naselje Certissija doista postojalo u široj okolici Đakova do otprilike sredine 5. stoljeća. Njega nalazimo u rimskim itinerarima i čuvenoj *Tabuli Peutingeriani*, karti od 12 listova, za koju se pretpostavlja da je nastala u 4. stoljeću, a pronađena u 15. st. u bavarskom samostanu. Na 5. listu označeno

21 Udaljenosti izračunate i vizualizirane pomoću QGis programa.

je naselje *Certis*, koje se poistovljuje s Certisijom, antičkim naseljem koje se nalazilo u bližoj okolici Đakova.²² Certisiju nalazimo na zemljovidima koji reproduciraju Ptolemejeve table s antičkim nazivima te na Sgrootenovoj karti iz Madridskog atlasa koja kombinira povijesne i suvremene nazive naselja.

Kronološki pregled

Kandidat za najstariju do sada sačuvanu kartu na kojoj se vrlo vjerojatno nalazi Đakovo jest karta Nikole Cusanusa pod nazivom: *Quod pictum est parva Germania tota tabella. .. gracia sit Cusae Nicolao. murice quondam. Qui Tyrio contectus erat : splendor que senatus Ingens Romani : nulli explorata priorum. Et loca qui modico celari iussit in aere.. .. Eystat anno salutis 1491. XII Kalendis Augusti perfectum.*²³ Postoje dvije redakcije karte, a ona s mogućim prikazom Đakova označena je kao redakcija B, nastala je 1439. godine, a otisnuta je 1491. u Eichstattu. Postoji kolorirani otisak ove redakcije (British Library, Maps C.2.a.1.) i crno-bijeli otisak (*Bibliothèque nationale de France*, GED-3151 (RES)).

Slika 2. Karta Nikole Cusanusa, *Bibliothèque nationale de France* ©.

- 22 Više o Certisiji i o prikazu na Tabuli Peutingeriani vidi u: Branka MIGOTTI, „Je li rimska Certisija bila *caput viarum*?”, Zbornik muzeja Đakovštine 13, 2017., 7–18.; List sa prikazom naselja Certis dostupan je na: <https://onb.digital/result/10FFFB2A2>, (pristupljeno 2025-06-15).
- 23 Peter H. MEURER, „Cartography in the German Lands, 1450–1650”, u: *The History of Cartography, Volume 3 Cartography in the European Renaissance*, ur. David Woodward (Chicago: The University of Chicago Press, 2007.), 1172–1245. Zahvaljujem gosp. Dariju Šošiću koji mi je skrenuo pozornost na ovaj zemljovid.

Slika 3. Uvećani i pročišćeni detalj
s prikazom Đakova na karti Nikole
Cusanusa,
British Library©.

Cusanusova karta navodi se kao prva moderna karta srednje Europe,²⁴ a prostor Hrvatske na njoj je prikazan tek periferno. Na B redakciji između Drave (koja je krivo naznačena na karti kao *Mvra flv.*) i Save (*Savs flv.*) prikazano je tek nekoliko naselja: *Villaca* (dan. Villach), *Leibaca* (Ljubljana), *Diatro* (Đakovo) i *Demetrivs* (Srijemska Mitrovica). Daleko najveća oznaka pripada upravo ovom naselju *Diatro*, koje je doduše naznačeno kao da se nalazi na Savi. M. Nikolić *Diatro* tumači kao *Diatrus*, a poistovjećuje ga s Orolikom koji se, po njezinom tumačenju, u srednjovjekovnim izvorima naziva *Dios*.²⁵ M. Marković, s druge strane, ovu oznaku *Diatro* veže uz Đakovo.²⁶

Uz oznaku za mjesto prikazana je veduta naselja koja prikazuje utvrdu s pet kula, od kojih se tri nalaze s istočne strane, a u sredini se diže toranj koji pripada središnjem dominantnom objektu. Ulazi su ucrtani na dvije kule na istočnoj strani. Uspoređujući raspored srednjovjekovne đakovačke utvrde za koju znamo da je postojala u 15. stoljeću, možemo vidjeti da su tri kule smještene na istočnoj strani utvrde, od kojih je srednja kula ulazna, a unutar utvrde stajala je srednjovjekovna gotička katedrala bosanskog biskupa. Može se pretpostaviti da je ta katedrala imala zvonik, koji se, doduše, ne izdvaja jasno među ruševinama katedrale na mnogo kasnijem crtežu Đakova iz

24 Isto, 1184.

25 Milica NIKOLIĆ, „Renesansa Ptolemejeve geografije”, u: *Monumenta Cartographica Jugoslaviae II*, ur. Gavro Škrivanić (Beograd: Istorijski institut, 1979.) 75.

26 Mirko MARKOVIĆ, *Descriptio Croatiae : hrvatske zemlje na geografskim kartama od najstarijih vremena do pojave prvih topografskih karata* (Zagreb: Naprijed, 1993.) 64.

1697. godine.²⁷ Prema tome, veduta utvrde koja stoji uz naziv *Diatro* na karti Nikole Cusanusa odgovara stvarnoj situaciji kakva se u vrijeme nastanka karte nalazila u Đakovu, a toranj koji se vidi usred utvrde na karti mogao bi biti zvonik đakovačke srednjovjekovne katedrale. Ovdje treba uzeti u obzir vrlo malu, ali postojeću vjerojatnost da je u prvoj polovici 15. stoljeća netko ucrtao đakovačku utvrdu na kartu s namjerom ispravnog prikaza (u smislu orijentacije i rasporeda elemenata),²⁸ što bi sugeriralo da se ova pretpostavka realističnog prikaza vedute ne treba olako odbacivati. Najvažnini argument koji govori u prilog poistovjećivanju ovog elementa na karti s Đakovom u korist Markovićeve teorije jest i samo ime. Naime, u prethodnom poglavlju nabrojene su varijacije imena Diaco iz povijesnih izvora, i kad se njih usporedi, lako je utvrditi da su to imena koja su sličnija nazivu *Diatro* od već spomenutog Dios, koji se u izvorima spominje kao *Gyos*, *Dyog*, *Diows* i *Dyos*.²⁹

Zanimljiva činjenica da je jedino naselje u slavonskom međuriječju Drave i Save upravo ovaj zagonetni *Diatro* povlači za sobom pitanje od kakve je važnosti bilo takvo naselje da je jedino prikazano u spomenutom prostoru. Odgovor bi se mogao pronaći u asociranju s ostalim prikazanim gradovima iz okolice, kao što su Dubrovnik, Senj, Split, Estergom ili Modruš, a zajednička poveznica im je to što su sjedišta biskupija. Stoga, označavanje Đakova, koje je tada bilo sjedište Bosanske biskupije, nije ni malo nelogično.

Ako prihvatimo Markovićevu teoriju da je *Diatro* zapravo Đakovo, ovaj zemljovid Nikole Cusanusa (redakcija B, Eichstatt iz 1491. g.) predstavlja zapravo najstariji (do sada sačuvani) kartografski prikaz Đakova.

Sljedeći kronološki prikaz ovog prostora bila bi zapravo dva zemljovida iznimno slična, i koja su nastala i vremenski i prostorno vrlo blizu jedan

27 Österreichisches Staatsarchiv - Kriegsarchiv - H III C 107 B, svezak 2. karta br. 5.

28 E. Csaplovics navodi za kasniju Laziusovu kartu Regni hungariae descriptio vera (1552/1556) kako su veći gradovi predstavljeni skicama realističnih veduta, kakve bi se uistinu i vidjele približavajući se stvarnom naselju. Vidi u: Elmar CSAPLOVICS, „The Emergence of Early Regional Maps of Hungary and their Influence on the Mercator Maps of Hungary”, u: *A world of innovation: cartography in the time of Gerhard Mercator*, ur. Gerhard Holzer, Valerie Newby, Petra Svatek i Georg Zotti (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2015.) 84–110.

29 Josip BÖSENDORFER, *Crtice iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija: Križevačke, Virovitičke, Požeške, Cisdravske Baranjske, Vukovske i Srijemske te kr. i slob. Grada Osijeka u srednjem i novom vijeku* (pretisak izdanja iz 1910.) (Vinkovci: Privlačica, 1994.) 190.

drugome. Prvi je zemljovid Francesca Rosellija. Riječ je o kartografu talijanskog podrijetla koji je kao minijaturist boravio na dvoru kralja Matije Korvina između 1476. i 1484. godine. Iako nije sačuvana njegova karta „Ungheria dopia d'un foglio reale”, koja je zasigurno bila jedinstven prikaz ugarskih zemalja o kojima je Roselli mogao saznati tijekom svojeg boravka na dvoru Matije Korvina, sačuvana je karta balkanskog poluotoka (slika 4) na kojoj nalazimo neke oznake za mjesta i naselja koje ne nalazimo na kartografskim prethodnicama kao što je Cusanusova karta.³⁰ Na ovoj karti po prvi put nalaze se Gorjani, i to u obliku *goriame*, a okruženi su naseljima *stupcanica*, *orahouicca*, *vulpono*, *osich* i *moraua*, što su vrlo zanimljive varijacije imena, sličnije današnjim oblicima naziva nego srednjovjekovnim. Prema pretpostavci Floria Banfia, originalni crtež ove karte potječe iz vremena prije 1489. godine.³¹ Druga je karta Henricusa Martellusa Germanusa iz okvirno istog vremena, a do danas je sačuvana u tri kopije. Jedna se, pod nazivom „Descriptio Grece”, nalazi u atlasu *Insularium illustratum*³², druga je dio Ptolomejeve „Geografije”, koja se čuva u Firentinskoj knjižnici³³, a treća je također dio kopije „Insularija” iz Leidena.³⁴ I na ovom zemljovidu nalazimo samo Gorjane u obliku *goriame*, a oko njih *noraua*, *siunar*, *stupzaniza* i *dobrathuthia*, dakle ovdje nema ni Orahovice, ni Valpova, ni Osijeka, nego se javljaju Dobra Kuća i Svinjar.³⁵ Prostor koji prikazuju i Rosselijeva i Germanusova karta obje prostorno približno odgovaraju Ptolomejevoj Petoj karti Europe (“Quinta Europae Tabula”), koja prikazuje Norik, Vindelaciju i Retiju te Donju i Gornju Panoniju, Iliriju, Dalmaciju i Liburniju. Na ovim zemljovidima dakle nema ni Levanjske Varoši ni Đakova. Na temelju velikih sličnosti između Rosselijeve karte i dviju Martellusovih

30 Karta je pohranjena u zbirci Landau – Finaly Fondu (Biblioteca Nazionale Centrale), dostupna je *online* preko knjižnog digitalnog repozitorija na stranici archive. <https://archive.org/details/1-f-rosselli-5-pen.-balcanica>, (pristupljeno 2025-07-01).

31 Florio BANFI, „Two Italian Maps of the Balkan Peninsula.” *Imago Mundi*, vol. 11 (1954.), 17–34.; Roberto ALMAGIÀ, „On the Cartographic Work of Francesco Rosselli.” *Imago Mundi*, vol. 8 (1951.) 27–34.

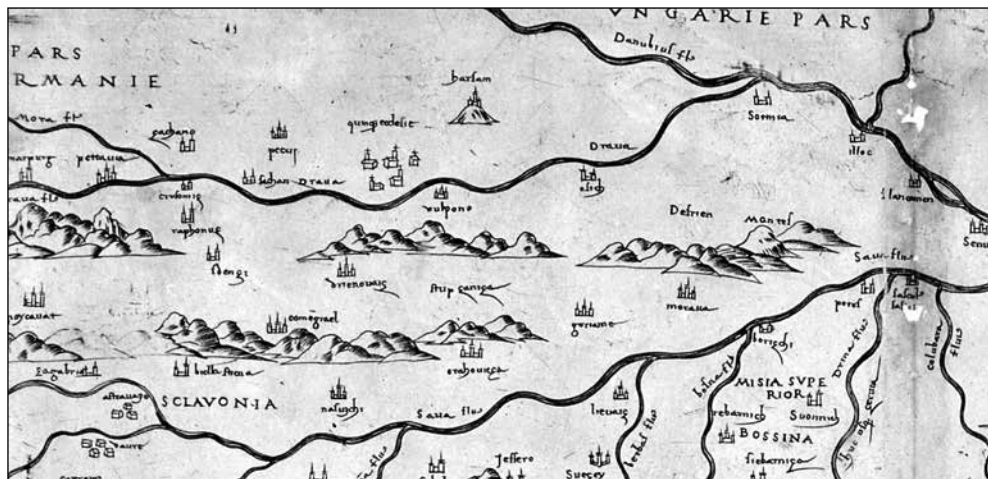
32 Francuska, Dvorac Chantilly, Bibliothèque et archives du château - 698 (483) Fol 68–69. <https://arca.irht.cnrs.fr/ark:/63955/md61rf561s93>, (pristupljeno 2025-08-01).

33 Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze, Codex Magliabechianus, Magliab. Lat. CIII. 16, Tab 8; Descriptio Tabvle Moderne Gretie Illiridis Libvrnie et Dalmatie. Dostupno na: <https://archive.org/details/magliabechiano-xiii.-16-images/page/n217/mode/2up>, (pristupljeno 2025-08-01).

34 Sveučilište u Leidenu, codex Voss. Lat. 23: *Insularium Illustratum*, Tabula n. 14.

35 H. KEKEZ, „Gorjani na kartografskim prikazima..”, 84.

karata (iz Chantillyja i firentinske knjižnice) F. Banfi smatra da sve tri karte imaju zajednički predložak koji je izgubljen do danas, a što se tiče vremena nastanka, ni jedna se ne može jasno i nedvojbeno izdvojiti kao prva.³⁶

Slika 4. Dio Rossellijeve karte balkanskog poluotoka s prikazom istočne Hrvatske, Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze ©.

U najpoznatijoj karti Ugarskog kraljevstva, Lazarusovoj Tabuli Hungarie iz 1528. godine, Đakovo je navedeno kao *Siabo w Diaco*, Gara kao *Sara*, a Nevna kao *Newma*.³⁷ U kasnijem izdanju ove karte kojega je načinio Giovanni Andrea Valvassore u Veneciji 1553. godine pod imenom „Nova descriptio totius Ungariae” koristi se kombinacija *Siabo vu Diako*, *Sara* i *Nevuma*.³⁸ Buduće edicije nastale su ubrzo, jedna u Rimu 1558. ili 1559. godine, tiskana kod Lafrerija,³⁹ i druga 1559. godine koju je načinio Pirro Ligorio u

36 F. BANFI, „Two Italian Maps..”, 30.

37 Sve tri varijacije su preuzete iz tumačenja u radu: Dubravka MLINARIĆ i Petra PLANTOSAR, „Doprinosi Lazarusa Secretariususa razvoju predmoderne kartografije donjeg međurječja Drave, Save i Dunava: primjer toponimije.” *Scrinia Slavonica* 24, br. 1 (2024) 7–35.

38 Nova descriptio totius Ungariae, Digitalna biblioteka Sorbonne: <https://nubis.bis-sorbonne.fr/ark:/15733/3d8j?mirador-1=1>, (pristupljeno 2025-08-01).

39 Zsolt TÖRÖK, „Renaissance Cartography in East – Central Europe, ca. 1450 – 1650”, u: *The History of Cartography, Volume 3 Cartography in the European Renaissance*, ur. David Woodward (Chicago: The University of Chicago Press, 2007.), 1827. Karta je dostupna za pregledavanje na: Stanford University Libraries, The Barry Lawrence Ruderman Map Collection: <https://exhibits.stanford.edu/ruderman/catalog/km564xz1714>, (pristupljeno 2025-08-01).

Napulju.⁴⁰ I Lafrerijeva i Ligoriova verzija za Đakovo, Gorjane i Levanjsku Varoš imaju nazivlje isto kao što se nalazi u tumaču Lazarusova originala D. Mlinarić i P. Plantosar.

Upravo od ovog naziva *Siabo* s Lazarusove karte započinje određena konfuzija na kasnijim kartama kada češće nailazimo na oznaku *Siabo(w)*⁴¹ nego inačicu imena *Diaco*. Da je ovaj Lazarusov dvodijelni naziv za Đakovo korišten i u drugim kartografskim primjerima, vidljivo je na karti nepoznatog autora koja se čuva u Prirodoslovnom muzeju u Beču, a koja se po natpisu datira u 1566. godine. Na njoj je Đakovo nazvano *Siabo Diako*, Gorjani *Sara*, dok Levanjske Varoši nema.⁴² Dva desetljeća kasnije kod Mercatora 1589. godine nailazimo na samostalno javljanje naziva *Siabow* (uz Garra i Nysna),⁴³ pa opet na karti Willema i Joana Blaeua iz 17. stoljeća (*Siabow* – *Garra* – *Nysna*).⁴⁴ Na većini kartografskih izvora iz 16. i 17. stoljeća gdje su naznačeni Gorjani i Levanjska Varoš, Đakova u obliku *Diaco* ili sličnoj varijaciji više uopće nema (vidi Prilog 1). U drugoj polovici 17. stoljeća nerijetko nailazimo na pandane na istoj karti: *Siabow* i *Diacuo*, *Garra* i *Goriane*, *Nevna* i *Nevuma*, dakle po dva naziva i dvije oznake za jedno te isto mjesto. Takva je situacija do 1700. godine kada kod Johanna Christopha Müllera nailazimo na ispravno i jedinstveno imenovanje Đakova kao *Jacovar*.⁴⁵ Müllerova je karta dio atlasa koji detaljno prikazuje prostor razgraničenja Habsburške Monarhije i

40 Nova descriptio totius Hungariae, Pyrrho Ligorio Neap. auctore... Sebastianus a Regibus Clodiensis incidebat; <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8469256k.r=pirro%20ligorio?rk=214593;2>, (pristupljeno 2025-08-01).

41 Gyula DECSZY, „Anthroponyms Underived to Settlement Names: A Place Name Type in East Central Europe” u: *Actes du XVIe Congrès international des sciences onomastiques*, Quebec, 1987., 199–204.; Georg Heller.

42 Kunsthistorisches Museum Wien, Kunstkammer Inv.-Nr. 3020. Karta je obrađena u radu: Ferdinand OPLL, „Der burgenländisch-westungarische Raum auf Manuskriptkarten der Mitte des 16. Jahrhunderts”, u : Perschy Jakob/Sperl Karin (ur.), Fokus Burgenland – Spektrum Landeskunde. Festschrift für Roland Widder (Burgenländische Forschungen, Sonderband XXVIII, Eisenstadt 2015), 293–319.; Dostupna je na: <https://www.khm.at/kunstwerke/landkarte-der-habsburgischen-erblande-mit-kompass-karte-des-oesterreichisch-tuerkischen-kriegsschauplatzes-89026>, (pristupljeno 2025-08-01).

43 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-714 <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8439622b.r=mercator?rk=965670;0>, (pristupljeno 2025-07-01).

44 Bibliothèque nationale de France, GE DD-628 (53RES) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b55005025g/>, (pristupljeno 2025-07-01).

45 Atlas der Grenzen zwischen kaiserlichem und türkischem Gebiet, entsprechend dem Frieden von Karlowitz: str 7. <https://viewer.onb.ac.at/1000D04D/>, (pristupljeno 2025-07-01).

Osmanskog Carstva, ustanovljen nakon Mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine. Na kasnijim kartama 18. stoljeća u potpunosti nestaje oznaka *Siabow*, a ostaje oznaka za Đakovo, najčešće u obliku *Diacovar*, što dodatno potvrđuje pretpostavku da je riječ o istom naselju.

Lazius, 1556.

Zündt, 1567.

Katzianerov bijeg

Zündt, 1595.

Zündt, 1566.

Gerard de Jode, 1567.

Pieter van der Keere, 1620.

Levinus Hulsius, 1620.

Paolo Forlani, 1566.

Slika 5. Neke od izabranih veduta Gorjana i Levanjske Varoši.

Osim sadržajne analize s obzirom na količinu i raspored geografskog nazivlja, s povijesno-umjetničke strane kartografski prikazi donose vrlo bogate informacije u vidu minijaturnih veduta označenih naselja. Spomenut ćemo samo neke od interesantnijih prikaza veduta.

Iz 1556. godine potječe čuvena karta Wolfganga Laziusa.⁴⁶ Gorjani su prikazani kao skup zgrada uz potok naziva *Biczky fl.*⁴⁷, dok je Levanjska

46 Regni Hungariae descriptio vera / Wolfgangus Lazius. https://www.e-rara.ch/bau_1/content/zoom/3946330, (pristupljeno 2025-07-25).

47 Naziv sugerira potok Bid.

Varoš prikazana kao *wasserburg* koji se sastoji od jedne zidane visoke zgrade na zemljanom otoku. Nürnberški graver Mathias Zündt izradio je jednu od estetski najimpresivnijih karata 1567. godine.⁴⁸ Naselja i prostorni raspored preuzeo je od Laziusa, ali je dodao niz dekorativnih ilustracija koje prikazuju neke značajne bitke, grbove pokrajina i zemalja, minijature crteže detalja iz svakodnevnog života karakteristične za regiju (stoka na ispaši, stogovi sijena, kuće, lov, vožnja četveroprega, lađe na Dunavu...). Ucertani su polumjeseci na tornjeve u naseljima koja su u vrijeme nastanka zemljovida bila osvojena od Osmanija (npr. Valpovo, Vukovar, Osijek, Šikloš, Vinkovci, Ilok, Siget⁴⁹). Gorjani (*Garra*) prikazani su kao zidovima utvrđeno naselje unutar kojega se naziru krovovi zgrada i visoki toranj. Naselje je postavljeno na potoku Biđu (*Biczbi. flu*), istom kao *Zombathel* (Lug Subotički), a na odvojk potoka smještena je i Nysna (Nevna). Zanimljivost je i Zündtova ilustracija Katzianerova bijega nakon bitke koja se odigrala 1537. godine u okolici Gorjana. Od istog Zündtova predloška tiskana je crno-bijela karta 1594. godine⁵⁰, na kojoj su svi identično nacrtani elementi i nazivi kao i na karti iz 1567. godine. Jedina su razlika dodatno nadodani polumjeseci na vrhove tornjeva kao simbol naselja koja su, u razdoblju između tiskanja obje karte, osvojena od strane Osmanlija. Levanjska Varoš je na oba kartografska prikaza naznačena kao utvrda okružena vodom, kao i u Laziusovu slučaju. U donjem desnom kutu nacrtana je osmanska vojska kako napreduje preko Save u područje međuriječja Drave, Save i Dunava. Sličan vizualni prikaz s polumjesecima primjećujemo kod Gerarda de Jodea iz 1567. godine, gdje su i Gorjani i Levanjska Varoš prikazani s polumjesecima.⁵¹ Zündt je autor još jedne karte iz 1566. godine, koja je poprilično siromašna naseljima, ali među

48 Nova totius Ungariae descriptio accurata diligens desumpta ex pluribus aliorum editis cosmographicis chartis et typis aereis incisa a Matthia Cynthio Norimbergensi Anno a Christo nato M.D. LXVII. : eine Neuwe warhafftige beschreibung des ganezen Ungerlands mit Sunderem fleyss auss Anderen Lanthaffeln zu sammen gebracht unnd in druck versertiget durch Mathias Zundten zu Normberg. Im jar nach Christi geburt 1567. Dostupno na: <https://www.loc.gov/item/2021668431#institution=university-of-wisconsin-milwaukee-libraries&page=3>, (pristupljeno 2025-08-01).

49 Za Siget je naveden i natpis da je osvojen 7. 9. 1566. g., dakle, godinu prije nego je otisnuta karta.

50 Regni Hungariae delineatio: nunc demum et post omnium priorum editiones multis in locis curatissime correcta et castigata: <https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb00002970?page=,1,list,38,karta,23>. (Pristupljeno 2025-06-01).

51 Hungariae typus. Habes hic, benevole spectator, praestantissimi Hungariae regni... novissimam descriptionem... atque... Dambii ejusque ostiorum... exactissimam delineationem: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530274730?rk=21459;2>, (pristupljeno 2025-06-10).

naznačenima našli su se i Gorjani (*Garra*), prikazani kao utvrđeno naselje.⁵² Ne smije se izostaviti ni kartu Paola Forlanija iz 1566., gdje su standardno prikazani Gorjani (*Garra*) i Nevna (*Nisna*), ali zanimljivost je prikaz sukoba dvije vojske, ucrtane kraj Gorjana, što je ponovno ilustracija bitke iz okolice Gorjana 1537. godine.⁵³ Gorjani nemaju ucrtan polumjesec, dok Osijek i Valpovo imaju. Nešto kasnija karta Pietera Van den Keerea iz 1620. godine također sadrži spomenute polumjesece u Gorjanima i Levanjskoj Varoši (*Garra* i *Nijsna*). Zanimljiva je i istočkana granica koja prolazi zapadno od mjesta *Garra* i *Zumbathol*, koja moguće predstavlja napredovanje osmanske vojske.⁵⁴ Takva je granica prikazana i na Lazarusovoj karti iz 1528. godine, u skladu s onodobnom situacijom u ratovima s Osmanlijama. I na karti Levinusa Hulsiusa iz iste godine (1620.) Gorjani (*Garra*) imaju ucrtana dva polumjeseca, dok Nevna (*Nysna*) nema nijedan.⁵⁵

Sgrootenove karte iz Pariza, Madrida i Bruxellesa

Još jedna zanimljiva karta na koju je bitno skrenuti pozornost nalazi se u djelu *Orbis terrestris descriptio* koje se čuva u Madridu u Španjolskoj nacionalnoj biblioteci. Autor djela je kartograf Christiaan Sgrooten, a završio ga je 1592. godine. Posvećeno je kralju Filipu II. Španjolskom, a sastoji

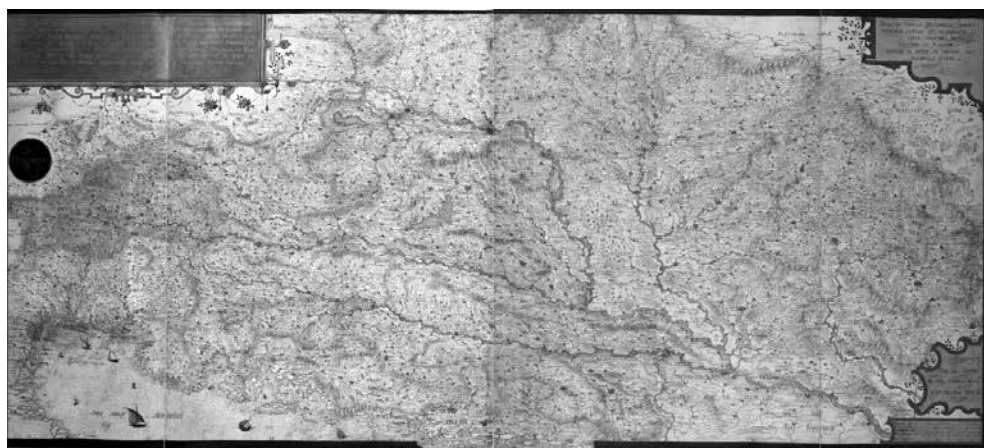
52 Das Khynigreich Hungern... B IX a 1199; <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/823/>, (pristupljeno 2025-06-10).

53 „Vera et ultima discriptione di tutta l’ Austria, Vngheria, Transilvania, Dalmatia et altri paesi come nel disegno apare”. 1566 Atlas universal, Lafréri, Antoine (1512-1577) Bertelli, Ferdinando (fl. 1550), Forlani, Paolo, Gastaldi, Giacomo (ca. 1500-ca. 1565), Tramezini, Michaelo - ed., Camocio, Giovanni Francesco (fl. 1560-1572), Zaltieri, Bolognino (fl. 1555-1576), Licinius, Fabricius (ca. 1521-1565), karta br. 23, str. 38., <http://bdh.bne.es/bnearch/CompleteSearch.do?showYearItems=&field=todos&advanced=false&exact=on&textH=&completeText=&text=croacia&pageSize=1&pageSizeAbrv=30&pageNumber=1>, (pristupljeno 2025-06-10).

54 Nova et recens emendata totius regni Ungariae una cum adjacentibus et finitimis regionibus delineatio / Petr. Kaerius, [fecit], <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8468410z/f1.item.zoom#>, (pristupljeno 2025-06-10).

55 Newer und fleissiger Abriß der Länder Oesterreich, Ungern, Siebenbuergen, Wallachey, Moldaw, Thracien oder Tuerckey, Bulgarien, Crabaten, Servien, Schlawonien, Boßnien, Dalmatien, Histrien, Friol, Windischmarck, Kaernten, Krain, Steyermark und Saltzburck. Nürnberg// Nürnberg/ : H. S. 1620, <https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb00114046?page=,1>, (pristupljeno 2025-06-10).

se od 38 karata, dimenzija 83 x 68 cm.⁵⁶ Karte su detaljne s bogatstvom hidrografskih i toponimskih informacija. Među nazivljem nailazimo na mješavinu suvremenog toponimskog korpusa i latinskih imena za gradove nekadašnjeg Rimskog Carstva. Djelo je u literaturi poznatije kao *Atlas Madritensis* (Madridski atlas), prema mjestu čuvanja. Osim ovoga, sačuvan je još jedan Sgrootenov, stariji atlas koji je iz Španjolske dospio u Belgiju u Bruxelles, gdje se i danas čuva, zbog čega je nazvan *Atlas Bruxellensis* (Briselski atlas).⁵⁷ Sastoji se od 36 karata dimenzija 65 x 65 cm. Što se tiče prostora Hrvatske i Đakovštine, za proučavanje je korisniji ovaj Madridski jer sadrži hrvatske zemlje prikazane na dva spojena zemljovida. Atlas iz Bruxellesa sadrži samo jednu od ove dvije karte, i to onu zapadnu koja prikazuje Istarski poluotok, Kvarner i Dalmaciju te prostor Hrvatske i Bosne južno od Save.⁵⁸

Slika 6. *TABULA XXII CONTINENS HVNGARIAE REGNUM ET SVBIECTAS EIDEM PROVINCIAS*, Biblioteca Digital Hispánica©.

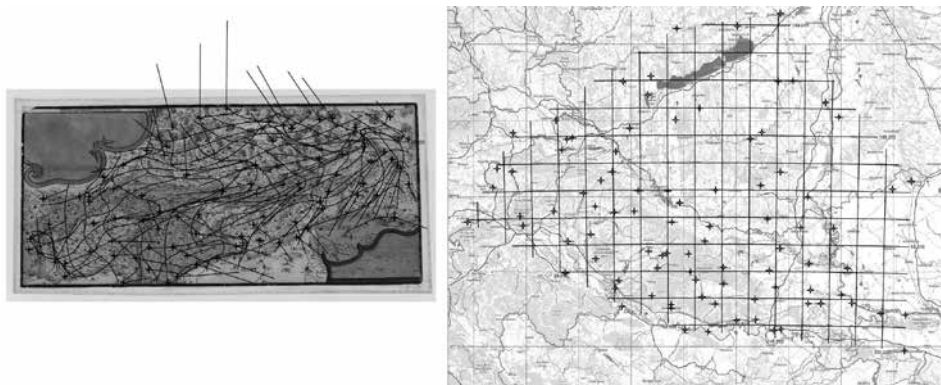
-
- 56 Biblioteca Digital Hispánica, *TABULA XXII CONTINENS HVNGARIAE REGNUM ET SVBIECTAS EIDEM PROVINCIAS*: <http://bdh.bne.es/bnearch/detalle/bdh0000046188>, (pristupljeno 2025-06-10).
- 57 Koninklijke Bibliotheek van België, *Atlas Bruxellensis*: <https://belgica.kbr.be/BELGICA/doc/SYRACUSE/17538007>; (pristupljeno 2025-07-01).
- 58 Koninklijke Bibliotheek van België, *Descriptio totius Illyridis*: <https://opac.kbr.be/LIBRARY/doc/SYRACUSE/17537927>; (pristupljeno 2025-07-01).

Slika 7. Uvećanje prostora Đakovštine i okolice, *TABULA XXII CONTINENS HVNGARIAE REGNUM ET SVBIECTAS EIDEM PROVINCIAS*, Biblioteca Digital Hispánica©.

Verzija iz Madridskog atlasa pokazuje puno bogatiju toponimsku građu od Briselskog. Na prostoru Đakovštine označeno je naselje *Garra* (Gorjani) kao mjesto gdje se dva potoka spajaju, te *Nysna* također kao mjesto utoka dva potoka. Ovo je drugačiji prikaz od ustaljenog gdje se i Gorjani i Levanjska Varoš prikazuju kao utvrde okružene vodom. Sgrooten ih prikazuje na kopnu, okružene potocima, što je realističniji prikaz od ostalih, iako donekle netočan jer Gorjani nisu na većem potoku, dok Levanjska jest, na Breznici. Južno od *Garre* nalazi se *Certisa*, ime naselja iz antičkog razdoblja koje se nalazilo u okolici Đakova. *Certisa* je napisana velikim slovima (majuskulom) isto kao i *Mvrsa*, *Civalis*, *Carnaco*, *Antianis*, *Tevtibvrgivm* i ostala latinska imena, što

sugerira da ih je Sgrooten zamislio kao poseban sloj informacija koje trebaju pokazivati mjesta gdje su u antičko doba postojala naselja.

Slika 8. Analiza i vizualizacija distorzije Sgrootenova prikaza te prostor koji karta obuhvaća.

Sgrootenov stil dekoriranja i označavanja zemljovida posjeduje neke jedinstvene elemente. U Briselskom atlasu veća naselja označena su skupinama zgrada i bojena u crveno, a način pisanja slova također se može okarakterizirati kao nešto svojstveno autoru. Kartuške su u Briselskom atlasu često prazne i izrađene na jednostavan način, najčešće žute ili sivkasto ružičaste boje sa specifičnim bordurama u živim bojama. Ako su na kartama prisutna mjerila, nalaze se u tim kartušama i izražena su u nekoliko različitih mjernih sustava. Ovakve elemente pronalazimo u tri vrlo neobične karte koje nemaju navedenu točnu dataciju ni autora, a čuvaju se u Francuskoj nacionalnoj biblioteci, u Zbirci d'Anville.⁵⁹ Za prostor Đakovštine bitna je

59 O jednoj od ovih karata pisala je Mirelle PASTOREAU, „Neke zanimljive karte Hrvatske koje se čuvaju u Bibliotheque Nationale u Parizu” u: *Pet stoljeća geografskih i pomorskih karata Hrvatske*, ur.: Drago Novak, Miljenko Lapaine, Dubravka Mlinarić (Zagreb: Školska knjiga, 2005.) 167–178.; Druga karta, koja se u ovom radu detaljno opisuje, u kontekstu prikaza Gorjana spomenuo je: H. KEKEZ „Gorjani na kartografskim prikazima” 88. Dimenzija je 106 x 48 cm, a nosi signaturu GE DD-2987 (3280 B RECTO). Ostale dvije dostupne su na: *Austria sive Pannonia superior*: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53039242j?rk=21459;2> i *Dalmatiae, Histriae, Croatiaeque delineatio*, 172. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53039414z.r=croatiaque?rk=21459;2>, (pristupljeno 2025-06-15).

jedna od njih, a riječ je o karti koja se vodi pod naslovom „Sclavoniae, Syrmiae, Windischlandiaeque delineatio, 172.”. Kao razdoblje nastanka u katalogu je navedeno vrijeme između 1720. i 1729. godine. Na karti je prikazan prostor Štajerske, Slavonije, Južne Ugarske, središnja Hrvatska (označena kao *Windischlandt*), dok su krajevi južno od Save prikazani s manjom gustoćom znakova i nazivlja. Vrijednost mjerila za prostor Đakovštine je 1: 250 000⁶⁰, dok je računalno izračunata vrijednost mjerila cjelokupnog zemljovida 1 : 360 000.⁶¹ Prikaz odudara od sjevera za 21° u smjeru suprotnom od kazaljke na satu. Karta obuhvaća približno 82 193 km².⁶²

Slika 9. *Sclavoniae, Syrmiae, Windischlandiaeque delineatio, 172;*
Bibliothèque nationale de France©.

-
- 60 Na temelju odnosa stvarne i na karti ucertane udaljenosti Osijek – Sl. Brod, Gorjani – Sl. Brod.
- 61 Izračunato pomoću programa *MapAnalyst* na temelju 88 uparena naselja na cijeloj karti. Identificiranje srednjovjekovnih naziva mjesta rađeno je na temelju: Géza PÁLFFY, „Izvanredan izvor o zemljopisnim znanjima ugarsko-hrvatske političke elite 16. stoljeća: popis ugarskih i slavonskih gradova, utvrda i kaštela koji su između 1526. i 1556. dospjeli u turske ruke, sastavljen za staleže Njemačko-Rimskog Carstva”, *Scrinia Slavonica* 14, br. 1 (2014): 9–39.
- 62 Izračunato pomoću programa QGIS 3.32.3 stvaranjem prostornog okvira prema naseljima koja se nalaze uz rubove zemljovida.

Slika 10. Isječak iz karte *Sclavoniae, Syrmiae, Windischlandiaeque delineatio*, 1723; Bibliothèque nationale de France©.

Što se tiče prostora Đakova i Đakovštine, od naselja prikazani su Gorjani, i to kao *Gara* te Levanjska Varoš kao *Nysna*. U Gorjanima je na vrhu tornja najviše zgrade ucrtan polumjesec, što bi sugeriralo da je naselje pod turskom upravom u vrijeme nastanka karte. Isti znak nalazi se za Valpovo (*Valponia*), Osijek (*Exechia*), Ivankaovo (*Wanka*), Herman (*Hermenden*) i ostala naselja. U okolini Gorjana nacrtano je više cestovnih pravaca nego igdje dalje na karti, a na istočnoj strani ucrtan je dvostruki krug u koji ulazi šest krakova ceste. Na karti nije ucrtano ni Đakovo ni Siabow. Gorjani su naznačeni kao naselje uz rijeku, dok je *Nysna* (Nevna) također točno navedena kao utvrda okružena vodom – *wasserburg*.

Na prvu se čini kako bi se ovaj kartografski prikaz trebao datirati u vrijeme oslobodilačkih ratova protiv Osmanlija, s obzirom na to da je na karti sjeverno od Drave i istočno od Dunava, u Ugarskoj, prikazano 90 naselja sa simbolima paljenja i oblakom dima, a i u katalogu zbirke pretpostavljeni datum nastanka je smješten između 1720. i 1729. godine. Ovu je dataciju preuzeo i H. Kekez.⁶³ Ta „popaljena” naselja imaju simbole križa na vrhu ucrtanih zgrada u naselju, dok nijedno naselje koje ima ucrtan polumjesec, nema oznaku gorenja, što bi sugeriralo da su kršćanska naselja popaljena, a ne muslimanska tj. osmanska. Time se otvara mogućnost ranije datacije,

63 H. KEKEZ, „Gorjani na kartografskim prikazima iz 16. i 17. stoljeća”, 88.

odnosno da nije riječ o prikazu oslobodilačkih borbi kršćanske vojske protiv Osmanlija, nego proces osmanskog osvajanja, što bi prikaz karte smještalo u 16. stoljeće, a ne kraj 17. niti početak 18., kako smatra H. Kekez i kako je navedeno u Francuskoj nacionalnoj biblioteci. Na karti su upisane godine 1526. dva puta. Jednom (u dvostrukom istočkanom krugu) kraj Mohača (*Mohathz*), gdje vjerojatno ukazuje na mjesto i vrijeme Mohačke bitke. Drugi put je godina 1526. označena između Hermana (*Hermanden*) i Paline (*Palyna*), a do danas nam nije poznato da se ondje odvila kakva bitka ili vojni okršaj spomenute godine. Istočno od Gorjana ucrtan je isti istočkani krug kao kraj Mohača pa je moguće da je to bilo predviđeno mjesto za upis godine kad se odigrala bitka u kojoj je razbijena Katzianerova vojska, a ne prometno kružno raskrižje.

U prilog ranijoj dataciji sva tri kartografska prikaza iz Francuske nacionalne knjižnice ide i analiza načina prikazivanja naselja, dizajn uzoraka slova kojima su ispisana imena naselja, stil oblikovanja kartuša i nacrt mjerila te način ucrtavanja cesta, koji su vrlo slični Sgrootenovu Briselskom atlasu. Već je napomenuto da je Briselski atlas završen u drugoj polovici 16. stoljeća, 1573. godine, dok je Madridski završen 1595. Nadalje, i po stilskim odlikama karta je sličnija prikazima iz 16. stoljeća nego onima s kraja 17. stoljeća. Ovu je pretpostavku također iznio Wouter Bracke 2015. godine, gdje je sve tri navedene karte iz Francuske nacionalne knjižnice usko povezao sa Sgrootenovim starijim, Briselskim atlasom.⁶⁴ Prihvaćajući pretpostavku o autorstvu i nastanku ovih karata u drugu polovicu 16. stoljeća, kartu pod nazivom „Sclavoniae, Syrmiae, Windischlandiaeque delineatio, 172.” možemo smatrati jednom od najstarijih regionalnih karata Slavonije.⁶⁵

64 Wouter BRACKE, A royal source for Mercator: The „Atlas Bruxellensis” by Christiaan Sgrooten (MS 21.596), u: *A world of innovation: cartography in the time of Gerhard Mercator*, ur. Gerhard Holzer, Valerie Newby, Petra Svatek i Georg Zotti. (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2015.) 192–211.

65 Više o Sgrootenovu radu: Robert W. KARROW, *Mapmakers of the Sixteenth Century and Their Maps: Bio-Bibliographies of the Cartographers of Abraham Ortelius, 1570* (Chicago: For the Newberry Library by Speculum Orbis Press, 1993) 480–494.

Sadržajne analize

U 48 kartografskih prikaza koji su nabrojani u Prilogu 1. Đakovo se prvi put spominje 1491. godine. Nakon toga označeno je 1528. godine, da bi se ponovno pojavilo tek 1600. kao *Siabow*. Ukupno se javlja na 14 karata (29 %), a na tri karte javlja se Certissa/Certissia/Certis, kao oznaka za antičko naselje, a ne srednjovjekovno. Prema tome, Đakovo je potpuno odsutno na većini kartografskih prikaza, što sugerira da ga autori nisu smatrali važnim za označavanje. Nije označeno ni u karti „Sclavoniae, Syrmiae, Windischlandiaequae delineatio, 172”, koju možemo zasad karakterizirati kao najstariju regionalnu kartu čiji sadržaj obuhvaća i prostor Đakovštine. Drugačija je situacija s Levanjskom Varoš i tj. srednjovjekovnom Nevnom. Ona se nalazi na 34 kartografska prikaza (71 %). Gorjani tj. naselje Gara zastupljeni su na čak 44 prikaza (92 %), najviše od prethodna dva naselja. Vrbicu i Dragotin susrećemo 1683. i 1685. godine, a tek od početka 18. stoljeća popisuju se i ostala naselja Đakovštine.

Prema tome, analizom učestalosti spominjanja naselja u zemljovidima možemo iščitati hijerarhiju važnosti svakog pojedinog naselja. Gorjani prednjače s najviše broja spomena, što odražava njihov stupanj centraliteta i administrativnog značaja. Gorjani su u srednjovjekovnom razdoblju bili od velike važnosti kao plemićka rezidencija, utvrđeno naselje, urbano naselje te kao sjedište župe i mjesta gdje je djelovao dominikanski samostan. Osvajanjem od strane Osmanlija tridesetih godina 16. stoljeća, zahvaljujući tim administrativnim i strateškim predispozicijama, Gorjani su postali sjedište kadiluka unutar kojega su se nalazili i Levanjska Varoš i Đakovo kao sjedišta nahija Nivne i Đakova.⁶⁶ Tek krajem 16. ili početkom 17. stoljeća uslijed gospodarskog razvoja Đakova sjedište se premješta iz Gorjana u Đakovo.⁶⁷ Levanjska je Varoš u zemljovidima po broju spomena na drugome mjestu, a Đakovo je na posljednjem. Takva situacija je također odraz administrativne, gospodarske ili strateške važnosti koju je Đakovo izgubilo odlaskom bosanskih biskupa tridesetih godina 16. stoljeća, dok su je Gorjani

66 Nenad MOAČANIN, „Granice i upravna podjela Požeškog sandžaka”, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 13 (1983.), 114–115.

67 Nenad MOAČANIN, Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema, Slavonski Brod, 2001), 65.

kao sjedište kadiluka zadržali. Levanjska Varoš je tijekom srednjega vijeka bila važno sjedište prostranog posjeda Nevna, dok je u osmanskome razdoblju izgubila na važnosti. Da više nije bila od strateškog interesa, govori podatak o rušenju utvrde u Nevni u 16. stoljeću.⁶⁸ Đakovo pak, unatoč gubitku uloge crkvenog središta u 16. stoljeću, tijekom 17. stoljeća postupno vraća ulogu regionalnog središta, a taj proces završava se tek u 18. stoljeću povratkom sjedišta bosanskih biskupa u Đakovo.

Uzevši u obzir da se Đakovo nalazi na najmanje analiziranih zemljovidima, najčešća kombinacija naziva koju susrećemo na kartografskim prikazima jest *Nysna – Garra*, a javlja se u 20 slučajeva. Prvi koji koristi ovaj par je Lazius 1556. (i 1573. godine), a potom ih nalazimo kod Tramenzinija 1561. g., Zündta 1567., Sgrootena 1573., Zündta i Caijmoxa 1594., de Bryja 1596., Danckertsa 1657., Stenghrija 1664. itd. Od ovih 20 slučajeva kod Mercatora 1589. uz *Nysnu* i *Garru* javlja se i *Newnia* i *Siabow*, kod Quada 1592. *Neuma*, kod Sgrootena 1592. *Niezna*. Abelin i Merian 1638. ucrtavaju naselja *Newma* i *Siabow*, a ista je situacija i kod Baleua 1650. godine. Kod Visschera 1685. uz *Nysnu* i *Garru* nalazimo *Siahow*, *Dlacovi* i *Garianae*, a već sljedeće godine kod Cantellija i De Rossija nalazimo i *Siabow*, i *Diacuo*, i *Nemena*. Dakle, kod Mercatora pronalazimo dva imena za jedno naselje (*Nysna* i *Newnia*), ali prvi ucrtava Đakovo kao *Siabow*, dakle izmijenjeni oblik imena navedenog kod Lazarusa. Od 1685. osim mjesta *Siabow* javlja se naziv *Dlacovi* ili *Diacuo*, dakle najbližnji oblici današnjem nazivu Đakova. Ali i dalje se uz njih na istim zemljovidima paralelno javlja *Siabow*, dakle opet se susrećemo s dvostrukim označavanjem jednog naselja.

Osim para *Nysna – Garra* javlja se u sedam slučajeva verzija *Nisna – Garra*. U jednom primjeru nalazimo *Siabo w. Diaco – Newma – Sara* (Lazarus 1528. i kasnije verzije), dok na karti anonimnog autora koja se čuva u Bečkom Prirodoslovnom muzeju iz 1566. nalazimo *Siabo Diako* i *Sara*.

Ostale kombinacije su *Nysna – Garra* (1570. Ortelius), *Nijsna – Garra* (1320. van den Keere) i *Sabow – Nyssna – Newena – Garra* (1680. Visscher). Krajem 17. i početkom 18. stoljeća sve je prisutniji toponim sličan današnjem nazivu Đakova u obliku *Diacovar*, *Diackovar* i *Jacovar*. Nakon oslobođanja prostora današnje istočne Hrvatske od osmanske vlasti, obavljaju se i

68 Isto, 63.

komorski popisi i terenska mjerenja s ciljem kartiranja područja, što rezultira točnijim kartografskim prikazima. Nakon 1690. s takvih zemljovida nestaje Siabow, a ostaje Đakovo, što dodatno ide u prilog argumentu da je riječ o dva naziva za isto mjesto. Umjesto Gare ustaljuje se naziv Gorjani, a umjesto Nevne Levanjska Varoš. Time su pročišćeni svi dvostruki nazivi koji su se sporadično nalazili na zemljovidima od 1589. a najučestalije tijekom 80-ih godina 17. stoljeća.

Među analizirane zemljovide nije uvrštena karta osmanske provenijencije, koja je nastala oko 1700. godine, a čuva se u bečkom Ratnom arhivu⁶⁹ jer nije dostupna u digitalnom obliku. Kartu je obradila E. Korić, a na popisu među naseljima koja su ucrtana nalazi se i Đakovo (Yâkovise), Gorjani (Gara) i Levanjska Varoš (Nisna).⁷⁰ O međusobnom položaju ova tri elementa ne možemo govoriti jer zemljovid nije digitaliziran i dostupan za proučavanje.

Od hidroloških podataka s prostora Đakovštine često se ucrtava rijeka Biđ (*Bics*) na prostor kojim teku Breznica i Kaznica, i često se na nju pogrešno postavljaju Gorjani i srednjovjekovna Nevna. Nevna se u stvarnosti nalazila okružena rijekom Breznicom, dok su Gorjani nastali uz kraće potoke Vrbovac i Bolokan. Međusobni položajni odnos Gorjana i Levanjske Varoši konstantno je bio ucrtavan pogrešno, tako da je Levanjska Varoš (*Nevna*) sjeveroistočno pozicionirana u odnosu na Gorjane, dok je u stvarnosti situacija obratna: Gorjani su smješteni sjeveroistočno od Levanjske Varoši. Ispravan prostorni odnos ucrtan je u Lazarusovoj karti 1528. g., i to među sva tri mjesta: Gorjanima, Đakovom i Levanjskom Varoši, te kod Hirschvogela 1579. g. (Levanjska V. i Gorjani) i na kraju tek 1718. kod Khevenhüllera.

69 Oznaka dokumenta je KA W, B III a 41.

70 Elma KORİĆ, „Slavonija na jednoj koloriranoj osmanskoj karti s početka 18. stoljeća” u: *Od „Sclavoniae” do Slavonije. Pojam, opseg i granični položaj u srednjem i ranom novom vijeku* ur. Robert Skenderović i Milan Vrbanić (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2024.) 427–437.

Slika 11. Usporedba Drave, Dunava i Save kod Lazarusa (1528.), Laziusa (1556.) te na suvremenoj karti.

U prostornom proučavanju sadržaja zemljovida dolazimo do jedne zanimljivosti koju nalazimo u većini kartografskih prikaza međuriječja Save, Drave i Dunava, a to je međusobni odnos ove tri rijeke predstavljen gotovo uvijek identično i izobličeno, od Laziusa, Sgrootena, do Zündta, Van Lieftrincka i de Jodea, iz čega se može pretpostaviti da su sve karte rađene na istom predlošku, što se korpusom prikazane toponimije dodatno može potvrditi. Jedina karta koja odudara od gotovo svih kartografskih prikaza sve do početka 18. stoljeća upravo je i najstarija, Lazarusova karta na kojoj su međusobni položaji sve tri rijeke ucertani mnogo sličnije realnom stanju, što upućuje na obavljeni terenski rad, skupljanje podataka i mjerenje koji su prethodili izradi zemljovida upravo na području sliva ovih triju rijeka (Slavonija i Srijem). Lazarusova karta je i jedina koja je drugačije orijentirana.

Na nekoliko karata nalazimo simbol biskupske kape koji bi sugerirao oznaku sjedišta biskupije. U tom slučaju bilo je očekivano da će se takav simbol nalaziti i u neposrednoj blizini Đakova, koje je bilo sjedište Bosanske biskupije, a to pokazuje jedino Lazarusova karta iz 1528. godine, gdje je na vedutu Đakova dodan križ koji upućuje na crkvenu važnost. U kasnijim zemljovidima Đakovo nestaje pa nema ni oznake na prikladnom mjestu. Kod Laziusa na karti iz 1556. godine na biskupsku kapu i štap nailazimo kod Vinkovaca i između Broda i Požege te u Zagrebu. Identična je situacija i kod Zündta, koji je preuzeo od Laziusa većinu elemenata prikazanih na svojoj karti iz 1567. i 1594., ali su vidljive razlike u izgledu veduta naselja te nekim povijesnim informacijama kao što je ilustracija Katzianerova bijega ili prikaz bitke na Mohaču. Biskupski štap nalazimo i kod Gerarda De Jodea na karti iz 1567. godine, na istim mjestima kao i kod Laziusa i Zündta te kod Levinusa

Hulsiusa 1620. godine, i to samo kod Požege. Nicolas Berey 1664. donosi identičnu situaciju kao Lazius. Kod Emanuela Stenghrija 1664. biskupska kapa ucrtana je samo između Broda i Požege.

Iz ovih kartografskih prikaza teško je govoriti i o kakvoj rekonstrukciji paleookoliša jer je riječ o prikazima gdje je prostor današnje Slavonije, a posljedično i Đakovštine, prikazan u sitnom mjerilu. O evoluciji preciznosti kartografskih prikaza u smislu točnosti prikaza i međusobnih odnosa te ispravnih riječnih tokova možemo govoriti tek u vremenu nakon 1700. godine i karte Johanna Christopha Müllera.

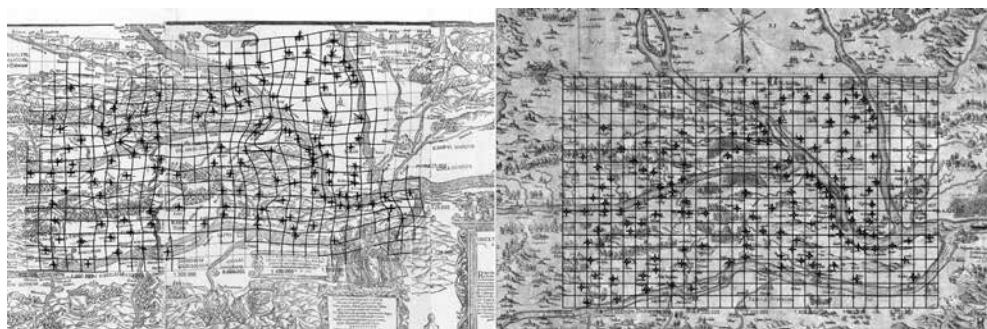
Siabow se pojavljuje na zemljovidima od Mercatorova zemljovida između 1636. i 1644. godine, a kod N. Visschera 1680. i 1685. i 1690., Giacoma Cantellija 1683. i 1686. nailazimo na istom zemljovidu, ali na različitim mjestima po dva imena istih naselja kao što su Garra i Gorjani, Nevna i Nevuma ili Diacovo i Siabo. Kao uzor za najveći broj zemljovida služila je Laziusova karta, čiji se prostorni raspored i toponimska građa mogu prepoznati u brojnim kasnijim izdanjima uključujući i karte M. Zündta, čije su vedute nešto razrađenije od Laziusovih.

Svakako još jednom posebno treba istaknuti karte Christiaana Sgrootena, koji na svojim zemljovidima donosi drugačiji set toponimskih i prostornih informacija nego Lazius i Lazarus. Karta iz Zbirke d'Anville koja prikazuje Slavoniju osim obilnog nazivlja i vrlo detaljnih veduta naselja, sadrži zanimljiv prikaz cesta na prostoru Podravine i Slavonije. Takvu informaciju na kartografskom prikazu do tog trenutka za ovaj predmetni prostor ne susrećemo. Ceste je Sgrooten ucrtao i u Madridskom atlasu na kartama koje prikazuju prostor Slavonije, no ipak ih je znatno manje nego na karti iz Zbirke d'Anville.

Preciznije kartografske prikaze nalazimo tek u 18. i 19. stoljeću nakon opsežnih Državnih topografskih izmjera Habsburške Monarhije, dok začetke ovog procesa susrećemo već nakon oslobođenja većine međuriječja Save, Drave i Dunava od Osmanlija, krajem 17. stoljeća kada se ustaljuje korištenje pravilnog naziva za Đakovo, a redovito se javljaju i okolna sela.

Prostorne analize

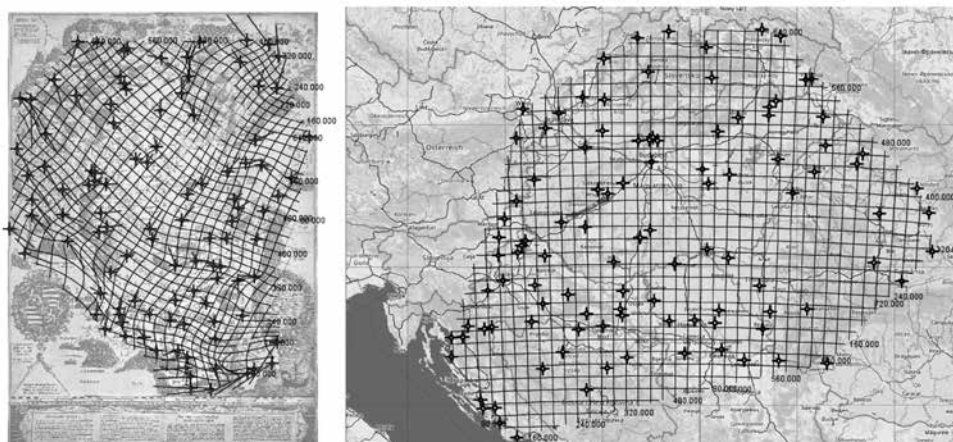
U radu je korišten program *MapAnalyst* za ilustriranje geometrijske točnosti povijesnih zemljovida.⁷¹ Program je otvorenog koda i posebno je razvijen za analiziranje povijesnih kartografskih izvora, a radi na principu usporedbe „starog zemljovida” i „novog zemljovida”. Za prostorne usporedbe s GIS podlogama program koristi *Openstreetmap* karte kao bazu, a postupak se sastoji od uparivanja kontrolnih točaka na povijesnom zemljovidu i referentnoj karti kako bi se ilustrirala mreža distorzije prikaza, vektori pogreške, izolinije mjerila i rotacija povijesne karte. Što je mreža distorzije pravilnija i duljina vektora pomaka naselja kraća, prikaz je točniji. Drugi način na koji se program može učinkovito koristiti usporedba je između dva povijesna zemljovida kako bi se odredila količina istih podataka s ciljem utvrđivanja je li riječ o predlošku po kojemu je zemljovid napravljen. Takav slučaj najjasnije je vidljiv pri usporedbi dijelova Laziusova zemljovida iz 1556. godine i Zündtova iz 1566. godine. Na temelju 287 kontrolnih točaka, zapravo naselja koja se nalaze na oba zemljovida, vidljivo je kako je Zündt osnovu svojeg zemljovida izradio potpuno preuzevši sadržaj i prostorni razmještaj elemenata s Laziusova zemljovida.

Slika 12. Usporedba Laziusova i Zündtova zemljovida.

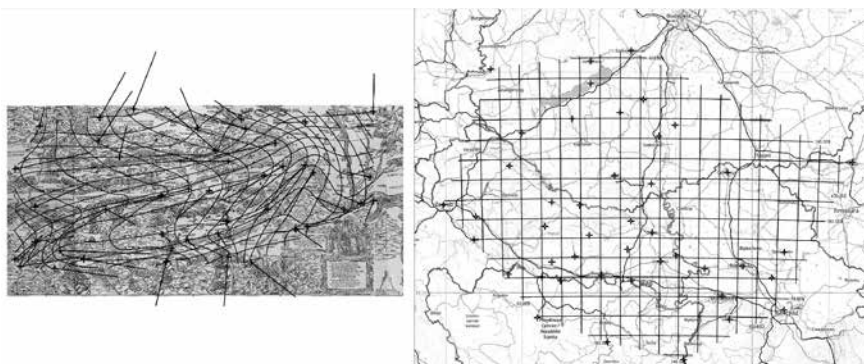
71 Bernhard JENNY i Lorenz HURNI, *Studying cartographic heritage: Analysis and visualization of geometric distortions*. Computers & Graphics. 35 (2011). 402–411.; Bernhard JENNY, Adrian WEBER i Lorenz HURNI, *Visualizing the Planimetric Accuracy Of Historical Maps With MapAnalyst*. Cartographica. 42 (2007) 89–94. O ograničenjima i problematičnosti vizualizacije pomoću *MapAnalysta* vidi: Nicolai ROEL, *Analysing MapAnalyst and its application to portolan charts*, e-Perimetretron, Vol. 13, No. 3., (2018), 121–140. Analize zemljovida u ovom radu rađene su prema smjernicama navedenim u potonjem radu.

Što se tiče starijeg Lazarusova zemljovida, osim već spomenutog korektnog prikazivanja vodenih tokova, preko *MapAnalysta* može se primijetiti iznenađujuća preciznost u prikazivanju međudnosa naselja. Na slici 13 prikazana je analiza distorzije cijele Lazarusove karte na temelju 106 uparenih naselja, a dobivena mreža pokazuje značajno manja odstupanja u usporedbi s Laziusovom i Sgrootenovom kartom. Mjerilo Lazarusove karte iznosi 1 : 1 159 000, a rotacija prikaza iznosi 61° u smjeru suprotnom od kazaljke na satu.

Slika 13. Prikaz distorzije na Lazarusovu zemljovidu i obuhvaćeno područje na suvremenoj karti. Izrađeno pomoću programa MapAnalyst.

Laziusova karta bogatija je toponimskom građom i služila je kao uzor za cijeli niz kasnijih kartografskih prikaza, no u usporedbi s Lazarusovom kartom distorzije međudnosa naselja puno su brojnije i veće. Usporedba je rađena na dijelu karte koji obuhvaća sjevernu i istočnu Hrvatsku, koristeći 44 naselja za referentne točke. Mjerilo za ovaj prostor iznosi 1 : 559 100, dok je odstupanje od sjevera u rotaciji prikaza 20° u smjeru suprotnom od kazaljke na satu. Bez obzira na to što je Laziusova karta bogatija toponimskom građom, na temelju GIS analiza može se zaključiti da je Lazarusova prostorno vjernija, a prema tome i točnija.

Slika 14. Prikaz distorzije na Laziusovu zemljovidu i analizirano područje na suvremenoj karti. Izrađeno pomoću programa MapAnalyst.

Zaključak

Analizom ovih 48 kartografskih prikaza koji se tiču prostora Đakovštine od sredine 15. stoljeća do početka 18. stoljeća kao dominantno naselje ističe se Gara, koja se javlja na 44 prikaza. Drugo naselje po važnosti je Nevna (današnja Levanjska Varoš), koja se nalazi na 34 zemljovida, dok je na trećem mjestu Đakovo, koje nestaje s povijesnih zemljovida sve do početka 17. stoljeća, a nalazi se na ukupno 14 analiziranih zemljovida. U Lazarusovu zemljovidu Đakovo je navedeno kao *Diacow. Siabo*, i upravo od ovog potonjeg naziva *Siabo* nastaje stoljeće duga konfuzija oko navođenja imena. Naime, u zemljovidima 17. stoljeća pojavljuje se naselje *Siabo* ili *Siabow*, koje kasnije nestaje, a koje najvjerojatnije predstavlja Đakovo. No, čak i kad učestalosti pridodamo Siabow kao Đakovo, i dalje se javlja rjeđe nego ostala dva naselja (Levanjska V. i Gorjani), što ukazuje na opadanje njegove važnosti, ali je i posljedica običaja ranonovovjekovnih kartografa čija se djelatnost svodila na kopiranje prethodnih obrazaca bez provedenih novih terenskih prikupljanja informacija o toponimskoj građi i mreži naselja. Doduše, za naše krajeve koji su se u to vrijeme nalazili pod osmanskom upravom razumljiva je nemogućnost dolaska do terenskih informacija. Oslobođanjem ovih prostora od osmanske uprave i uspostavom habsburške vlasti nametnula se potreba mapiranja terena unutar procesa konsolidacije uprave. Spletom ovakvih okolnosti, ali i razvojem znanstvenih metoda i standarda unutar kartografske djelatnosti, došlo je do produkcije vjerodostojnijih prikaza, s obilnijom

topografskom građom te regionalnih karata krupnog mjerila. Ovaj proces dostigao je vrhunac vojnim topografskim izmjerama krajem 18. i tijekom 19. stoljeća, zahvaljujući kojima imamo vrijedne prostorne, paleoekolišne, hidrografske, toponimske i povijesne informacije za prostor Đakovštine.

Kao najizgledniji kandidat za zemljovid na kojemu se prvi put javlja Đakovo karta je Nikole Cusanusa iz 1491. Zanimljiva je ne samo zbog iskrivljenog naziva *Diatro* nego i zbog vedute naselja koja iznenađujuće vjerno odražava stvarni izgled đakovačke utvrde iz 15. stoljeća. Prvi zemljovid koji prikazuje Gorjane nije decidirano određen jer su tri moguća kartografska kandidata rađena u približno isto vrijeme, na istom mjestu i na istom predlošku, ali je svakako okvirno i riječ o 90-im godinama 15. stoljeća. Levanjska Varoš (Nevna) prvi se put javlja na Lazarusovu zemljovidu 1528. godine.

Među analiziranim zemljovidima ističe se zemljovid iz Francuske nacionalne knjižnice koji nema navedenog autora ni sigurnu dataciju. Na temelju objavljene literature o tom zemljovidu, analize sadržaja i usporedbe s dva atlasa („Atlas Bruxellensis” i „Atlas Madritensis”) čini se da se na obje nepoznanice može ponuditi odgovor. Autor bi trebao biti Christian Sgrooten, a nastanak bi se trebao okvirno datirati u drugu polovicu 16. stoljeća. Kako je zemljovidu u fokusu prostor kontinentalne Hrvatske, može se smatrati najstarijim regionalnim zemljovidom Slavonije.

Zahvaljujući današnjoj masovnoj digitalizaciji povijesnih izvora, među kojima se nalaze i povijesni zemljovid, a koji su pohranjeni u različitim institucijama diljem svijeta, otvaraju se mogućnosti proučavanja ne samo geografskog nego i političkog, ekonomskog i kulturnog konteksta povijesti. Osim toga, komparativnim analizama olakšava se praćenje dinamike procesa promjene okoliša i prilagodbe urbanizacijskim mijenama. Danas je lakše nego ikada prije usporediti cijeli niz kartografskih izvora koji su pohranjeni na najrazličitijim mjestima bez skupih i dugotrajnih putovanja. Uvođenjem GIS programa u proces proučavanja, mogućnosti iskorištavanja povijesne kartografske građe postaju mnogo obuhvatnije od pukog iščitavanja zabilježenih podataka. Upravo se ovim radom, koji je nastao isključivo na digitaliziranoj građi, nastoji dokazati da se takva istraživanja mogu provesti i na manjem prostoru, od oko 800 km², kolika je Đakovština, te da se na temelju prikupljenih informacija mogu izdvojiti određene informacije ako ih i ne iščitavamo izravno iz povijesnih izvora.

PRILOG 1: Prisutnost Đakova, Levanjske Varoši (Nevne) te Gorjana (Gara) na 48 povijesnih zemljovida nastalih od kraja 15. stoljeća do prve polovice 18.

	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjestu u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
1.	1476. – 1484.	Francesco Rosselli	Karta balkanskog poluotoka (bezimena) ⁷²	-	-	Goriame		
2.	1482	Francesco Berlinghieri	Geographia ⁷³	(Certissia)	-	-		
3.	1490	Henricus Martellus Germanus	Insularium illustratum: Descriptio Grece ⁷⁴	-	-	Goriame		
4.	1490	Claudius Ptolemaeus. Jacobus Angelus interpres, Nicolaus Germanus cartographus.	Cosmographia ⁷⁵	(Certissia)	-	-		

72 Mithad KOZLIČIĆ, „Geostrateški položaj Banovine Bosne krajem 12. st.”, *Geodetski glasnik* 51 (2018.) 26–48. 40; M. NIKOLIĆ, „Renesansa Ptolemejeve Geografije”, 83–85. Digitalizirani faksimil dostupan je na: <https://archive.org/details/l-f-rosselli-5-pen.-balcanica>, (pristupljeno 2025-07-01).

73 British Library, Incunabula Short Title Catalogue: <https://data.cerl.org/istc/ib00342000> ; Liber 2 Tav. 5 de Europa (111-112). (Pristupljeno 2025-07-01).

74 Chantilly, Bibliothèque du château, 0698 (0483) fol. 068v-069: <https://bvmm.irht.cnrs.fr/mirador/index.php?manifest=https://bvmm.irht.cnrs.fr/iiif/24642/manifest>, (pristupljeno 2025-07-01).

75 Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits. Latin 10764: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b100212223/f506.item.zoom#>, (pristupljeno 2025-07-01).

	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjestu u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
5.	1491.	Nicolaus Cusanus	Quod pictum est parva Germania tota tabella... gracia sit Cusae Nicolao. murice quondam. Qui Tyrio contextus erat: splendor que senatus Ingens Romani: nulli explorata priorum. Et loca qui modico celari iussit in aere... Eystat anno salutis 1491. XII Kalendis Augusti perfectum ⁷⁶	Diatro	-	-		
6.	1528.	Lazarus (Lazar)	Tabula Hungarie ad quatour latera per Lazarum quondam Thomae Strigonien Cardin. Secretariu viru, exptuz congesta, á Georgio Tanstetter Collimitio reuisa auctiorqz reddita atque iamprimu á Io. Cuspiniano edita Serenissimo Hungarie et Bohemiae Regi Ferdinando principi et infanti. Hispaniarum Archiduci Austriae ec. Sacra, auspicio maiestatis suae ob reip Christiane vsum, opera Petri Apiani de Leyssnigk Mathematici Ingolstadiani inuulgata Anno Dni 1528. ⁷⁷	Siabov. Diacov (2)	Nevuma (3)	Sara (1)		

76 The British Library, Map Collection C.2.a.1; Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits GED-3151 (RES) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5970218z>, (pristupljeno 2025-07-01).

77 Hadtörténeti Intézet és Múzeum: <https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkepar/345/>, (pristupljeno 2025-07-01).

	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjestu u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
7.	1556.	Wolfgang Lazius	Regni Hungariae descriptio vera ⁷⁸	-	Nysna (2)	Garra (1)		
8.	1561.	Michaelo Tramezini – ed.	Italia, Córcega y Cerdeña. Mapas generales ⁷⁹	-	Nysna (2)	Garra (1)		
9.	1566.	Matthias Zündt	Das Khynigreich Hungern.. ⁸⁰	-	-	Garra		
10.	1566.	Hans Van Lieftrinck	Dass Khynigreich Hungeren. Waerachtighe Beschrijvinge van der Lande... en die legheren der Christene ende Torcken ⁸¹	-	-	Garra		

78 Universitätsbibliothek Basel, UBH Kartenslg AA 86-89: <https://www.e-rara.ch/doi/10.3931/e-rara-12901>, (pristupljeno 2025-07-01).

79 Biblioteca Nacional de España, GMG/100 (list 46): <http://bdh.bne.es/bnsearch/CompleteSearch.do?showYearItems=&field=todos&advanced=false&exact=on&textH=&completeText=&text=croacia&pageSize=1&pageSizeAbrv=30&pageNumber=1>, (pristupljeno 2025-07-01).

80 Hadtörténeti Intézet és Múzeum, B IX a 1199: <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkepar/823/>, (pristupljeno 2025-07-01).

81 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-11228: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8468676d>, (pristupljeno 2025-07-01).

	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjesto u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
11.	1566.	Giacomo Gastaldi, Paolo Forlani	La discriptione della Transilvania et parte dell'Ungaria et il simile della Romania, con la gionta tome nel disegno apare, del medesimo auctore con la divisione della Transilvania, dell'Ungaria fatta con pontesini ⁸²	-	Nisna (2)	Garra (1)		
12.	1566.	Michaelo Tramezini – ed.	Norte de Italia, Croacia, Bosnia, Servia y Bulgaria. Mapas generales ⁸³	-	Nisna (2)	Garra (1)		
13.	1566.	Paolo Forlani (Farlani)	Austria, Croacia, Hungria y Rumanía. Mapas generales. ⁸⁴	-	Nisna (2)	Garra (1)		
14.	1566.	-	INVITTISSIMO IMPERATOR MAXIMILIANO II CESARI AVGVSTO ARCHIDVCI AVSTRIAE D D CLEM IN PRESENTI DESCRIPTIONE CONTINENTVR PROVINTIAE S M C QVE CONFINVNT CVM TVRCA ET WAYDA MDLXVI ⁸⁵	Siabo Diako (2)	-	Sara (1)		

82 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE C-7639:
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53088591h>, (pristupljeno 2025-07-01).

83 Biblioteca Nacional de España, GMG/100 (list 21):
<http://bdh.bne.es/bnearch/detalle/bdh0000000747>, (pristupljeno 2025-07-01).

84 Biblioteca Nacional de España, GMG/100 (list 23)
<http://bdh.bne.es/bnearch/detalle/bdh0000000747>, (pristupljeno 2025-07-01).

85 Landkarte der habsburgischen Erblände mit Kompaß (Karte des österreichisch-türkischen Kriegsschauplatzes) Kunsthistorisches Museum Wien, Kunstammer KK_3020;
<https://www.khm.at/kunstwerke/landkarte-der-habsburgischen-erblände-mit-kompass-karte-des-oesterreichisch-tuerkischen-kriegsschauplatzes-89026>, (pristupljeno 2025-07-01).

	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjestu u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
15.	1567.	Matthias Zündt	Nova totius Ungariae descriptio accurata diligens desumpta expluribus aliorum editis cosmographicis chartis et typis aereis incisa a Matthia Cynthio Norimbergensi Anno a Christo nato M. D. LXVII. : eine Neuwe warhafftige beschreibung des ganezen Ungerlands mit Sunderem fleyss auss Anderen Lantthaffeln zu sammen gebracht unnd in druck verserttiget durch Mathias Zündten zu Normberg. Im jar nach Christi geburt 1567 ⁸⁶	-	Nysna (2)	Garra (1)		
16	1567.	Gerard De Jode	Hungariae typus. Habes hic, benevole spectator, praestantissimi Hungariae regni... novissimam descriptionem... atque... Dambii ejusque ostiorum... exactissimam delineationem ⁸⁷	-	Nisna (2)	Garra (1)		

86 American Geographical Society Library, Milwaukee - Rare Maps ; 642 A-1567 ; https://wisconsin-uwm.primo.exlibrisgroup.com/permalink/01UWI_ML/13nukll/alma9919414603402124, (pristupljeno 2025-07-01).

87 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-11229: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530274730>, (pristupljeno 2025-07-01).

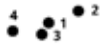
	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjesto u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
17.	1570.	Abraham Ortelius (pisac) Augustin Hirschvogel (kartograf)	Theatrum Orbis Terrarum: Slavoniae, Croatiae, Carniae, Istriae, Bosniae, Finitima... ⁸⁸	-	Nysna (2)	Gara (1)		
18.	1572.	János Zsámboky	Ungariae loca praecipua recens emendata atque edita / per Ioannem Sambucum Pannonium Imp. Ms. Historicum ⁸⁹	-	-	Gora		
19.	1573.	Sgrooten Christiaan	Sclavoniae, Syrmiae, Windischlandiaeque delineatio, 172 ⁹⁰	-	Nysna (2)	Garra (1)		
20.	1573.	Wolfgang Lazius	Hungariae descriptio ⁹¹	-	Nysna (2)	Garra (1)		

88 Universitätsbibliothek Zürich Kartensammlung, Spezialdepot ; EE 6: a (list 97/98):
<https://www.e-rara.ch/zuz/content/zoom/23012012>, (pristupljeno 2025-07-01).

89 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-25178;
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530754158>, (pristupljeno 2025-07-01).

90 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE DD-2987 (3280 B RECTO):
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53039136j>, (pristupljeno 2025-07-01).

91 Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, ZN-Z-XVI-LAZ-1570;
<https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=10203>, (pristupljeno 2025-07-01).

	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjestu u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
21.	1579.	Augustin Hirschvogel	Sclavoniae, Croatiae, Carniae, Istriae, Bosniae, finitimarumque regionum, nova descriptio 1570 ⁹²	-	Nisna (2)	Gara (1)		
22.	1589.	Gerard Mercator	Hungaria regnum... / per Gerardum Mercialorem, ... ⁹³	Siabow (3)	Nysna (2) + Newnia (4)	Garra (1)		
23.	1592.	János Zsámboky	Hungariae loca precipua recens emendata atque edita ⁹⁴	-	-	Gora		
24.	1592.	Matthias Quad	Sclavonia Croatia, Bosnia & Dalmatiae Pars Maior ⁹⁵	-	Nysna (2) + Neuma (3)	Garra (1)		
25.	1592.	Christiaan Sgrooten (1532. – 1608)	Orbis terrestris descriptio [Manuscript] ⁹⁶	(Certisa) (3)	Nysna (2) + Niezna (4)	Garra (1)		

92 Bibliothèque nationale et universitaire de Strasbourg, CARTE.912.497,3; <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b101014519>, (pristupljeno 2025-07-01).

93 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-714 <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8439622b.r=mercator?rk=965670;0>, (pristupljeno 2025-07-01).

94 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-11230; <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84697532>, (pristupljeno 2025-07-01).

95 Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Zbirka Novak ZN-Z-XVI-BUS-1592a: <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=10193>, (pristupljeno 2025-07-01).

96 Biblioteca Nacional de España, Res/266, Tabvla XXII Continens Hvngariae Regnum et Svbiectas eidem Provincias (138-139) <http://bdh.bne.es/bnearch/detalle/bdh0000046188>, (pristupljeno 2025-07-01).

	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjestu u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
26.	1593.	Cornelis de Jode	Illici Seu Sclavoniae, Continentis Croatiae, Carniam, Itriam, Bosniam, eisquae conterminas provincias recens ac emendatus typus Auctore Augustino Hirsvolgelio ⁹⁷	-	Nisna (2)	Gara (1)		
27.	1594.	Matthias Zündt. Baltasaer Caijmox [ed.]	Regni Hungariae delineatio: nunc demum et post omnium priorum editiones multis in locis curatissime correctae et castigatae. München. Bayerische Staatsbibliothek -- Mapp. IX, 243 s. ⁹⁸	-	Nysna (2)	Garra (1)		
28.	1596.	Theodor de Bry	Vetustissimi potentissimique Hungariae regni. Transsylvaniaeque principatus... delineatio... ⁹⁹	-	Nysna (2)	Garra (1)		
29.	1600.	Matthias Quad	Geographisch Handtbuch: Karte: Ungerlandt ¹⁰⁰	-	-	Gora		

97 Stanford Libraries: The Barry Lawrence Ruderman Map Collection: <https://exhibits.stanford.edu/ruderman/catalog/yk127td2739>, (pristupljeno 2025-07-01).

98 Bayerische Staatsbibliothek München, Mapp. IX, 243 s; <https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb00002970?page=,1>, (pristupljeno 2025-07-01).

99 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-11231: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8469714z?rk=21459;2>, (pristupljeno 2025-07-01).

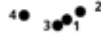
100 Staatsbibliothek zu Berlin, Kart. B 197<a>, karta: 69 Ungerlandt (218); <https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht/?PPN=PPN784064229>, (pristupljeno 2025-07-01).

	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjestu u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
30.	1620.	Pieter Van den Keere	Nova et recens emendata totius regni Ungariae una cum adjacentibus et finitimis regionibus delineatio/Petr. Kaerius, [fecit] ¹⁰¹	-	Nijsna (2)	Garra (1)		
31.	1620.	Levinus Hulsius	Newer und fleissiger Abriß der Länder Oesterreich, Ungern, Siebenbuergen, Wallachey, Moldaw, Thracien oder Tuerckey, Bulgarien, Crabaten, Servien, Schlawonien, Boßnien, Dalmatien, Histrien, Friol, Windischmarck, Kaernten, Krain, Steyermarck und Saltzburck ¹⁰²	-	Nysna (2)	Garra (1)		
32.	1638.	Johann Philipp Abelin. Matthäus Merian. Gottfried, J. H.	Hungaria regnum ¹⁰³	Siabow (3)	Nysna (2) + Newma (4)	Garra (1)		

101 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-11234; <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8468410z/>, (pristupljeno 2025-07-01).

102 Bayerische Staatsbibliothek München, Mapp. IX,0 h: <https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb00114046?page=,1>, (pristupljeno 2025-07-01).

103 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-11297 (314), <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8469506q/>, (pristupljeno 2025-07-01).

	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjesto u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
33.	1650.?	Guiljelmum et Johannem Blaeu	Hungaria regnum ¹⁰⁴	Siabow (3)	Nysna (2) + Newma (4)	Garra (1)		
34.	1657.	Dancker Danckerts	Nova et recens emendata totius regni Ungariae unacum adjacentibus et finitimis regionibus / Excudebat D. Dankertz ¹⁰⁵	-	Nysna (2)	Garra (1)		
35.	1664.	Emanuel Stenghri	Descriptio ac delineatio totius Hungariae et Transylvaniae plaga in qua hodierno die bellum geritur ¹⁰⁶	-	Nysna (2)	Garra (1)		
36.	1664.	Nicolas Berey	Carte de la haute et basse Hongrie, Transylvanie, Moldavie, Valachie Sclavonie et Croatie... dessein... trouvé dans le cabinet de Bethleem Gabor, prince de Transylvanie. ¹⁰⁷	-	Nisna (2)	Garra (1)		

104 Bibliothèque nationale de France, GE DD-628 (53RES)
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b55005025g/>, (pristupljeno 2025-07-01).

105 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-11237
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8469337k/>, (pristupljeno 2025-07-01).

106 Országos Széchényi Könyvtár, TK 1872
<https://maps.hungaricana.hu/en/OSZKTerkeptar/1871/?list=eyJxdWVyeSI6ICJkZXNjcmlwdGlvIGFjIGRlbGluZWFOaW8ifQ>, (pristupljeno 2025-07-01).

107 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-11243
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53027499h/>, (pristupljeno 2025-07-01).

	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjestu u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
37.	1664.	Jacob von Sandrart	Neue Land Tafel von Hungarn und dessen Corporiten Konigreichen und Provinzen, auß den besten Mappen verfertigt und gebessert. Zu finden in Nurnberg bey Jacob Sandrart. ¹⁰⁸	-	-	Garra		
38.	1673.	Wenzel Hollar; John Overton	A new map of the Kingdom of Hungaria : with other bordering countries as Bohemia, Transylvania, Moravia, Austria, Saltzburg, Stiria, Carinthia, Sclavonia, Croatia, Dalmatia, Bosnia, part of Poland, Silesia, Bavaria, state of Venice, Servia, Bulgaria, etc. in divers places. [Ca. 1 : 2 200 000] ¹⁰⁹	-	Nysna (2)	Garra (1)		
39.	1678.	Guillaume Sanson, Giovanni Giacomo De Rossi	Il regno d'Ungaria, Transilvania, Schlavonia, Bosnia, Croatia, Dalmatia, divisi da Guglielmo Sansone... al quale spettano li beglierbati... di Buda, di Temésvar e di Bosnia... ¹¹⁰	-	Nysna	Garra		

108 Slovenská národná galéria, G 13978; https://www.webumenia.sk/dielo/SVK:SNG.G_13978, (pristupljeno 2025-07-01).

109 Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung K I 116563 : https://search.onb.ac.at/permalink/f/sb7jht/ONB_alma21364720930003338, (pristupljeno 2025-07-01).

110 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-11266 <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8469509z/>, (pristupljeno 2025-07-01).

	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjestu u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
40.	1680.?	Nicolas Visscher	Regnum Hungariae in omnes suos comitatus accurate / divisum et editum par Nicolaum Visscher ¹¹¹	Sabow (3)	Nyssna (2) + Newena (4)	Garra (1)		
41.	1683.	Giacomo Cantelli	Ungaria occidentale, descritta da Giacomo Cantelli da Vignola,... ¹¹²	Siabow (3) + Diacuo (5)	Nysna (2) + Neuma (4)	Garra (1) + Goriane (6)	Varbica, Dragotino	
42.	1685.	Nicolas Visscher	Totius regni Hungariae... / per Nicolaum Visscher ¹¹³	-	Nysna (2)	Garra (1)		
43.	1685.?	Nicolas Visscher	Exactissima tabula qua tam Danubii fluvii pars media, ab urbe lentiae ad bydenam urbem et minores eum influentes fluvii, quam regiones adjacentes ut Hungaria, Slavonia, Croatia, Bosnia, Dalmatia, Servia nec non Germaniae, Poloniae et Graeciae confinia ostenduntur / per Nicolaum Visscher ¹¹⁴	Siahow (3) + Dlacovi (5)	Nysna (2)	Garra (1) + Gariiane (4)		

111 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-10224
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8469567d/>, (pristupljeno 2025-07-01).

112 Bibliothèque nationale de France, GED-246
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84391624/>, (pristupljeno 2025-07-01).

113 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE C-7645
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530886104/>, (pristupljeno 2025-07-01).

114 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE DD-2987 (3232)
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530406623/>, (pristupljeno 2025-07-01).

	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjestu u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
44.	1686.	Giacomo Cantelli, Giovanni Giacomo De Rossi	L'Ungaria / nuovamente descritta et accresciuta di varie notizie da Giacomo Cantelli da Vignola ¹¹⁵	Siabow (3) + Diacuo (6)	Nyssna (2) + Newena (4)	Garra (1) + Goriane (4)	Dragotino, Varbiza	
45.	1690.?	George Matthäus Vischer	Ungaria, palaestra triumphantis Martis austriaci contra Ottomannos... multis in locis correctior ¹¹⁶	Sabaw (3)	Nyssna (2) + Nemena (4)	Garra (1)		
46.	1700.	Johann Christoph Müller	Atlas der Grenzen zwischen kaiserlichem und türkischem Gebiet, entsprechend dem Frieden von Karlowitz ¹¹⁷	Jacovar	-	-	Josaua (potok)	

115 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-11284 (1-2) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53027433b/>, (pristupljeno 2025-07-01).

116 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE B-1955 <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b532239376/>, (pristupljeno 2025-07-01).

117 Österreichische Nationalbibliothek Sammlung von Handschriften und alten Drucken, Cod. Min. 85 (karta 1) <https://viewer.onb.ac.at/1000D04D/>, (pristupljeno 2025-07-01).

	GOD.	AUTORI	NAZIV	ĐAKOVO	LEVANJSKA VAROŠ (Nevna)	GORJANI (Gora/ Gara)	Ostala mjestu u Đakovštini	Međusobni položaj prikazanih naselja
47.	1709.	Johann Christoph Müller, Johann Andreas Pfeffel, Christian Engelbrecht	Augustissimo romanor. imperatorio Josepho I., Hungariae regni invictissimo mappam hanc regni Hungariae propitiis elementis fertilissimi cum adjacentibus regnis et provinciis nova et accuratissima forma ex optimis schedis collectam D. D. D. ejusdem S. majestatis camera regia Hungarica / opera J. C. Mülleri ; J. A. Pfeffel et C. Engelbrecht sc. ¹¹⁸	Diacovar (2)		Gorian (1)	Junacoftzi, Peszanja, Biskeroftzi, Podgarie, Zlatnik, Slabotna Vlsaka, Ratkov Dol, Usareftzi, Ivanofitzi, Tomaschant, Zatnitza, Striszaboni, Bodroftzi, Laboschantz, Sweto Blasi, Ratinoftzy	
48.	1729.	Kehvenhiller, C. A.	Tabula geographica nova et exacta distincte exhibens regnum Sclavoniae cum Syrmii ducatu quod a fluvio Savi illuvae Dravi et Danubii alluitur, ejus provinciae conterminae sunt regnum Hungariae Croatiae, Bosniae, Serviae et Bannatus Temesurensis, [172.] ¹¹⁹	Diacovar (2)	Vorasch (2)	Gorian (1)	Coritna, Semelzi, Forcuchefzi, Kessinzi, Verbitza, Vsarefzi, Mersovich, Vuchefzi, Piskeroftzi, Giurgianzi, Budroftzi, Strisabonia, Perkofzi, Sueto Blasi, Zelza, Ternava, Mussidi, Mojartzi, Radkofdol, Gosetinczi, Cuchanzzi, Schlobotnauasti, Bresnitza, Borovick, Nabergie, Pridvovie, Preslatinzi, Satnitza, Iuanofzi, Viskcofzi, Tomaschanzi, Brachefzi, Buche, Slatinick, Dregna, Podgarie, Dobuchie, Harkanofzi, Dubrasnick, Gandrick.	

118 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE DD-2987 (3241 B) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53039394w/>, (pristupljeno 2025-07-01).

119 Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE DD-2987 (3282 B) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53039172d/>, (pristupljeno 2025-07-01).

Popis literature

- Roberto ALMAGIÀ, „On the Cartographic Work of Francesco Rosselli.” *Imago Mundi*, vol. 8 (1951.) 27–34.
- Florio BANFI, „Two Italian Maps of the Balkan Peninsula.” *Imago Mundi*, vol. 11 (1954.), 17–34.
- Jelena BORAS, „Formiranje i testiranje digitalne baze toponima na prostoru Đakovštine.” *Zbornik Muzeja Đakovštine* 15, br. 1 (2021) 7–51.
- Josip BÖSENDORFER, *Crtice iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija; Križevačke, Virovitičke, Požeške, Cisdravske Baranjske, Vukovske i Srijemske te kr. i slob. Grada Osijeka u srednjem i novom vijeku* (pretisak izdanja iz 1910.) (Vinkovci, Privlačica: 1994.).
- Wouter BRACKE, A royal source for Mercator: The „Atlas Bruxellensis” by Christiaan Sgroten (MS 21.596), u: *A world of innovation: cartography in the time of Gerhard Mercator*, ur. Gerhard Holzer, Valerie Newby, Petra Svatek i Georg Zotti. (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2015.) 192–211.
- Elmar CSAPLOVICS, „The Emergence of Early Regional Maps of Hungary and their Influence on the Mercator Maps of Hungary”, u: *A world of innovation: cartography in the time of Gerhard Mercator*, ur. Gerhard Holzer, Valerie Newby, Petra Svatek i Georg Zotti (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2015.) 84–110.
- Gyula DECSZY, „Anthroponyms Underived to Settlement Names: A Place Name Type in East Central Europe”, u: *Actes du XVIe Congrès international des sciences onomastiques*, (Presses de l’Université Laval, Quebec, 1987.), 199–204.
- Géza PÁLFFY, „Izvanredan izvor o zemljopisnim znanjima ugarsko-hrvatske političke elite 16. stoljeća: popis ugarskih i slavonskih gradova, utvrda i kaštela koji su između 1526. i 1556. dospjeli u turske ruke, sastavljen za staleže Njemačko-Rimskoga Carstva.” *Scrinia Slavonica* 14, br. 1 (2014): 9–39.
- Fazileta HAFIZOVIĆ (prev.) i Stjepan SRŠAN (ur.), *Popis Sandžaka Požega 1579. godine* (Osijek, Hrvatski državni arhiv, 2001.)
- Georg HELLER, *Comitatus Veroecensis*, (München: G. Ganschow, 1976).
- Ivana HORBEC i Ivana JUKIĆ, Virovitička županija, Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća, sv. 5, ur. Mirko Valentić (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2002.).
- Danijel JELAŠ, *Gradovi donjeg međuriječja Drave, Save i Dunava u srednjem vijeku*, (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2020.).

- Danijel JELAŠ, „Urbani razvoj Gorjana u srednjem vijeku”, u: *Gorjani – mjesto, ljudi, identitet, baština, Zbornik radova sa znanstvenog skupa*, ur. Dražen Živić, Ivana Žebec Šilj. (Gorjani, 2024.), 12–27.
- Bernhard JENNY i Lorenz HURNI, *Studying cartographic heritage: Analysis and visualization of geometric distortions*. *Computers & Graphics*. 35 (2011). 402–411.
- Bernhard JENNY, Adrian WEBER i Lorenz HURNI, *Visualizing the Planimetric Accuracy Of Historical Maps With MapAnalyst*. *Cartographica*. 42 (2007) 89–94.
- Robert W. KARROW, *Mapmakers of the Sixteenth Century and Their Maps: Bio-Bibliographies of the Cartographers of Abraham Ortelius, 1570* (Chicago: For the Newberry Library by Speculum Orbis Press, 1993).
- Elma KORIC, „Slavonija na jednoj koloriranoj osmanskoj karti s početka 18. stoljeća”, u: *Od „Sclavoniae” do Slavonije. Pojam, opseg i granični položaj u srednjem i ranom novom vijeku*, ur. Robert Skenderović i Milan Vrbanus (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2024. 427–437.
- Hrvoje KEKEZ, „Gorjani na kartografskim prikazima iz 16. i 17. stoljeća”, u: *Gorjani – mjesto, ljudi, identitet, baština, Zbornik radova sa znanstvenog skupa*, ur. Dražen Živić, Ivana Žebec Šilj. (Gorjani, 2024.) 82–102.
- Mithad KOZLIČIĆ, „Geostrateški položaj Banovine Bosne krajem 12. st.”, *Geodetski glasnik* 51 (2018.) 26–48.
- Mirko MARKOVIĆ, *Descriptio Croatiae: hrvatske zemlje na geografskim kartama od najstarijih vremena do pojave prvih topografskih karata* (Zagreb: Naprijed, 1993.).
- Vilim MATIĆ, „Stare karte Đakovštine”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 5, 2001., 215–224.
- Ive MAŽURAN, „Đakovo i Bosansko-đakovačka biskupija od 1239. do 1536. godine”, *Diacovensia*, 3/1995, br. 1, 107–156.
- Peter H. MEURER, „Cartography in the German Lands, 1450–1650”, u: *The History of Cartography, Volume 3 Cartography in the European Renaissance*, ur. David Woodward (Chicago: The University of Chicago Press, 2007.), 1172–1245.
- Branka MIGOTTI, „Je li rimska Certisija bila *caput viarum*?”, *Zbornik muzeja Đakovštine* 13, 2017., 7–18.
- Dubravka MLINARIĆ i Petra PLANTOSAR, „Doprinos Lazarusa Secretariusa razvoju predmoderne kartografije donjeg međuriječja Drave, Save i Dunava: primjer toponimije”, *Scrinia Slavonica* 24, br. 1 (2024) 7–35.

- Nenad MOAČANIN, „Granice i upravna podjela Požeškog sandžaka”, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 13 (1983.) 107–118.
- Nenad MOAČANIN, *Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema, 2001.).
- Milica NIKOLIĆ, „Renesansa Ptolemejeve geografije”, u: *Monumenta Cartographica Jugoslaviae II*, ur. Gavro Škrivanić (Beograd: Istorijski institut, 1979.) 67–92.
- Ferdinand OPLL, „Der burgenländisch-westungarische Raum auf Manuskriptkarten der Mitte des 16. Jahrhunderts”, u: *Fokus Burgenland – Spektrum Landeskunde. Festschrift für Roland Widder* ur: Perschy Jakob i Sperl Karin, (Burgenländische Forschungen, Sonderband XXVIII, Eisenstadt 2015), 293–319.
- Mirelle PASTOREAU, „Neke zanimljive karte Hrvatske koje se čuvaju u Bibliotheque Nationale u Parizu”, u: *Pet stoljeća geografskih i pomorskih karata Hrvatske*, ur.: Drago Novak, Miljenko Lapaine, Dubravka Mlinarić (Zagreb: Školska knjiga, 2005.) 167–178.
- Nicolai ROEL, Analysing MapAnalyst and its application to portolan charts, e-Perimtron, Vol. 13, No. 3., (2018), 121–140.
- Petar SELETKOVIĆ, „Plemički posjed Nevna u srednjem vijeku”, *Scrinia Slavonica* 18, br. 1 (2018) 26–68.
- Tadija SMIČIKLAS (prir.) *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Sv. 4, Listine godina 1236-1255.* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1906.).
- Stjepan SRŠAN, *Naselja u istočnoj Hrvatskoj krajem 17. i početkom 18. stoljeća*, Osijek, 2000.
- Zsolt TÖRÖK, „Two maps of Hungary: a critical study of Wolfgang Lazius maps chorographic maps (1556-1557)”, u: *Wolfgang Lazius (1514-1565). Geschichtsschreibung*, 107–137.
- Zsolt TÖRÖK, „Renaissance Cartography in East – Central Europe, ca. 1450 – 1650”, u: *The History of Cartography, Volume 3 Cartography in the European Renaissance*, ur. David Woodward (Chicago: The University of Chicago Press, 2007.), 1806 –1851.
- Kartographie und Altertumswissenschaft im Wien des 16. Jahrhunderts*, ur.: Stefan DONECKER, Petra SVATEK i Elisabeth KLECKER (Wien, Praesens Verlag, 2021.), 108–137.

SUMMARY

Jelena Boras

CARTOGRAPHIA DIACOVENSIS. THE REGION OF ĐAKOVŠTINE IN EARLY MODERN CARTHOGRAPHY

The paper analyses 48 cartographic sources from the period from 1490^s to 1718 in order to reconstruct the evolution of the representation of the Đakovo region on historical maps. The research focuses on three key settlements: Gorjane (Gara), Levanjska Varoš (Nevna) and Đakovo (Diac), using comparative analysis and GIS technologies.

Gorjani is identified as the dominant settlement, appearing on 91% of the analyzed maps. This reflects its strategic and economic significance as the seat of noble families, an urban center, and the location of a Dominican monastery.

Levanjska Varoš is represented on 70 % of the maps, which also reflects its urban importance among the medieval settlements in the Đakovo region.

Đakovo is found on only 29 % of the maps, even though it serves as the seat of the Bosnian diocese. This raises questions about the significance of the settlement and why it has been omitted from most cartographic representations. Many of these maps were created in the first half of the 16th century, a time when Đakovo still held importance.

The paper identifies the earliest known representation of Đakovo on the Cusanus map from 1491 and clarifies the long-standing confusion over the toponym „Siabow,” which refers to Đakovo. GIS analyses reveal significant spatial distortions in early maps, with notable improvements in accuracy beginning only after 1700. Additionally, the map created by Christiaan Sgrooten, found in the d’Anville Collection at the French National Library, presents a unique depiction of northern Croatia and is characterized as a regional map.

The goal of this research was to systematically explore the historical cartography of the Đakovo region and compile the most significant cartographic sources into a single reference point. The study demonstrates how the digitization of historical sources can provide new insights into urban hierarchy, political changes, and the evolution of cartographic accuracy within a regional context.

Slavonita Diakowariensi

Joseph Johann Nepomuk Attomyr (Leberwurst) (Đakovo, 1807. – Bratislava, 1856.)

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

UDK 929-052:615.015.32=00,,18“

Vladimir Geiger

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

U članku se prikazuju život i djela Josipa Attomyra (Joseph Johann Nepomuk Attomyr), znamenitog liječnika, homeopata i medicinskog pisca, jednog od najznačajnijih pionira europske homeopatije prve polovice 19. stoljeća, rođenog 1807. u Đakovu. Ukazuje se na u povijesti homeopatije poznate, ali i manje poznate podatke iz njegova života i rada. Prikazuje se i što je u mnogobrojnim Attomyrovim objavljenim životopisima navođeno o njegovu zavičaju i podrijetlu, a i što je i koliko o njemu pisano i poznato u zavičaju i rodnom Đakovu. Dr. Attomyr nedvojbeno je u Europi i svijetu najpoznatiji Đakovčanin u prvoj polovici i sredinom 19. stoljeća. No u zavičaju je nezasluženo zaboravljen.

Ključne riječi: dr. Josip (Joseph) Attomyr (Leberwurst), Đakovo, Beč, München, Leipzig, Levoča, Lucca, Pešta, Bratislava, medicina, homeopatija.

Uvod

Znameniti liječnik, homeopat¹, Josip Attomyr (Joseph Johann Nepomuk Attomyr, pravim imenom Joseph Johann Nepomuk Leberwurst), rođen u Đakovu 9. rujna 1807. godine kao prvo od šestoro djece obrtnika kolara, poznat je kao jedan od najznačajnijih medicinskih, homeopatskih, pisaca u prvoj polovici i sredinom 19. stoljeća. Nakon pučke škole u Đakovu i gimnazije u Osijeku, 1825. godine odlazi iz zavičaja u Beč, gdje je započeo svoje medicinsko obrazovanje kao vježbenik u Garnizonskoj bolnici. Tu je upoznao dr. Matthiasa Marenzellera, koji je primjenjivao homeopatske načine liječenja. No prvotno nije bio zagovornik homeopatije, naprotiv. Međutim, u vojnoj službi u Kecskemétu, gdje zatim odlazi, upoznao je pukovnijskog liječnika dr. Josefa Müllera, koji ga je uputio u homeopatski način liječenja. Napustio je vojnu službu i u Beču upisao studij na Jozefinskoj medicinsko-kirurškoj akademiji (Die k.k. medizinische Josephs-Akademie). Ali nakon što je 1830. objavio pod pseudonimom članak u obranu homeopatskog načina liječenja u časopisu *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, bio je isključen s Jozefinuma jer je homeopatija u Austrijskoj Carevini tada bila zabranjena, do 1837. godine, te je studij nastavio u Münchenu (Medizinische Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität), gdje je promoviran u ožujku 1831. godine disertacijom o homeopatskoj psihijatriji (*Quaedam quoad psychiatriam homoeopathicam*). Liječničku je praksu zatim obavljao u općoj bolnici u Münchenu. Homeopatskim metodama liječio je navodno vrlo uspješno, pa ga je utemeljitelj homeopatije Samuel Hahnemann pozvao k sebi u Köthen (Saska) da ga osobno upozna. Bio je boležljiv od dječaćkih dana, i u vrijeme kada je bio vježbenik u Garnizonskoj bolnici i započeo studij medicine u Beču, počele su i njegove zdravstvene tegobe. Prema njegovim

1 Homeopatija (grčki: *hómoios* – isti, *páthos* – trpljenje, bolest), jedna od metoda alternativne medicine, način liječenja bolesti pomoću malih količina tvari (lijekova) koje bi u većim dozama u zdravih osoba izazvale slične bolesne pojave. Zamisao homeopatije temeljila se na pretpostavci da je djelovanje lijekova toliko jače što je veće njihovo razrjeđenje. Geslo je homeopatije „slično se liječi sličnim” – *similia similibus curantur*, ili u našem narodnom govoru „klin se klinom izbija”. Homeopatija od svojih početaka krajem 18. stoljeća (utemeljitelj njemački liječnik Samuel Hahnemann) pa do naših dana nije prihvaćena u znanstvenoj medicini, ali i danas ima mnogo pristaša. Usp. I. Ić. [Ivo IVANČEVIĆ], „HOMEOPATIJA”, *Medicinska enciklopedija*, 5 Hipos – Koma, gl. red. Ante Šercer, Zagreb, 1961., 132 i „homeopatija”, URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/homeopatija>; „homeopathy”, URL: <https://www.britannica.com/science/homeopathy>. O povijesti homeopatije najuputnije: Georg Otto KLEINERT, *Geschichte der Homöopathie*, Leipzig, 1861. i Rudolf TISCHNER, *Geschichte der Homöopathie*, Wien, 1998.

životopiscima kao liječnik homeopatski je liječio i vlastitu tuberkulozu pluća. Poslije je početkom 30-ih godina 19. st. radio kao osobni liječnik grofova von Csáky u Levoči (*mađarski Lőcse*, njemački Leutschau), u Slovačkoj, pratio je lorda Shrewsburyja, istaknutog britanskog pristašu homeopatije, u London, zatim je imenovan osobnim liječnikom vojvode od Lucce (Toskana); uredio je vojvodsku dvorsku mineralošku zbirku i u Marliji nedaleko Lucce botanički vrt s biljkama koje se upotrebljavaju u homeopatskoj terapiji. Zbog svojih upornih i istaknutih homeopatskih stajališta Attomyr je poput ostalih liječnika homeopata tada i osporavan i napadan u protuhomeopatskoj literaturi. Bio je, navode njegovi životopisci, svadljive naravi i često je dolazio u sukobe i mijenjao boravište: živio je u Münchenu, Leipzigu, Levoči, Bijacovcama (*mađarski Szepesmindszent*; njemački Biazowitz/Betendorf) nedaleko od Levoče, zatim u Požunu (Bratislavi), Hadersdorfu kraj Beča i na koncu najduže u Pešti, od 1839., i Požunu od 1847. godine, gdje je svojim homeopatskim liječenjem stekao velik ugled. Dr. Attomyr inicijator je i jedan od organizatora prvog velikog skupa homeopatskih liječnika Ugarske, održanog u Pešti 10. kolovoza 1843. Bio je, navode redovito njegovi životopisci, član mnogih znanstvenih društava u Europi i prekooceanskim zemljama: liječničkih u Palermu, Leipzigu, Köthenu, društva homeopatskih liječnika Austrije, homeopatskog udruženja u Pennsylvaniji, Philadelphiji i Rio de Janeiru.

Postao je znamenit u medicinskim krugovima, napose među liječnicima homeopatima, svojim homeopatskim spisima od kojih su najpoznatiji *Briefe über Homöopathie* u 3 sveska (Leipzig, 1833. – 1834.) te *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten* u 2 sveska (Beč, 1851.), u kojem je dao nacrt homeopatske nosologije s obilnom kazuistikom i praktičnim terapijskim uputama. Sastavio je homeopatsku terapeutiku spolnih bolesti (*Die venerischen Krankheiten. Ein Beitrag zur Pathologie und homöopathischen Therapie derselben*, Leipzig, 1836.) prevedenu i na francuski (*L'homoeopathie appliquée aux maladies vénériennes*, Paris; Dijon, 1838.), te kriminalističku antropologiju na temelju Gallove frenologije (*Theorie der Verbrechen auf Grundsätze der Phrenologie basiert*, Leipzig, 1842.). Attomyrovi životopisci naglašavaju kako je mnogo njegovih rasprava ostalo u rukopisu, neke i nedovršene, koji je dijelom izgubljen, a dijelom objavljivan poslije pod tuđim imenom. Nepodijeljena je ocjena povjesničara medicine i homeopatije, Attomyr je bio jedan od najistaknutijih homeopatskih liječnika u Ugarskoj, i pisaca homeopatskih rasprava, „pionir homeopatije” čija je najveća zasluga

pokušaj da medicini tog vremena dâ egzaktnu prirodnoznanstvenu podlogu. Njegove homeopatske rasprave, članci i knjige, objavljivane su do danas u niz izdanja i pretisaka. Umro je prerano, u 49. godini života, u Požunu, 5. veljače 1856.²

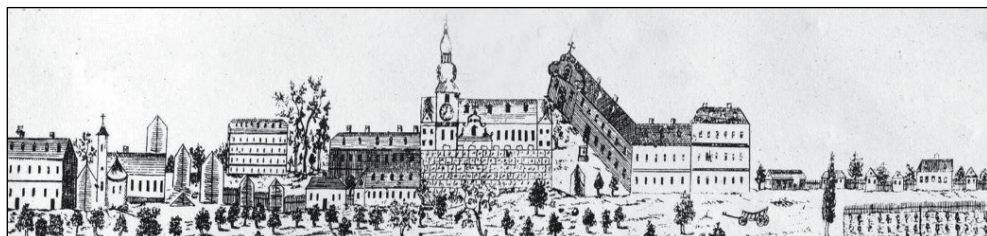
Károly Sterio, [Pešta] 1849., Dr. József Atomyr
(Tibor K. Gyurkovich, Sterio Károly, Budapest, 1976., s. p.)

- 2 Usp. A.[nton] E.[duard] NEHRER, „Joseph Atomyr”, *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 52, No. 5 (Leipzig, 28. April 1856), 33–36; J.[osef] O. MÜLLER, „Dr. Joseph Atomyr: ein Nachruf an den Freund und Collegen”, *Homöopathische Vierteljahrschrift*. Central-Organ für die gesammte Homöopathie, mit besonderer Berücksichtigung aller medicinischen Hilfswissenschaften, (Leipzig, 1856) 7: 249–256; G. O. KLEINERT, *Geschichte der Homöopathie*, 259–263 [Joseph Atomyr]; (Zs.), „Atomyr (József)”, *Egyetemes Magyar Encyclopaedia*, 4. Asaba-Azzolino, Á-Ázsiai társaságok, szerk. Török János, Pest, 1862., 291–295; Thomas Lindsley BRADFORD, *The pioneers of homeopathy*, Philadelphia, 1897., 143–150 [ATTOMYR, JOSEPH]; Richard HAEHL, *Samuel Hahnemann. Sein Leben und Schaffen auf Grund neu aufgefundener Akten, Urkunden, Briefe, Krankenberichte und unter Benützung der gesamten in- und ausländischen homöopathischen Literatur*. Unter Mitwirkung von Karl Schmidt-Buhl, II. Band *Anlagen*, Leipzig, 1922., 508–509 [Joseph Atomyr] ili Richard HAEHL, *Samuel Hahnemann. His Life and Work. Based on recently discovered State Papers, Documents, Letters, Sick Reports, and utilising the whole of the Home and Foreign Literature*, Volume II. *Supplements*, London, 1931., 495–496; [Joseph Atomyr]; V. Di. [Vladimir DUGAČKI], „Atomyr, Josip (Leberwurst)”, *Hrvatski biografski leksikon*, 1 A – Bi, gl. ur. Nikica Kolumbić, Zagreb, 1983., 262–263; „Atomyr, Joseph Johann Nepomuk–, u: Fritz D. SCHROERS, *Lexikon deutschsprachiger Homöopathen. Homöopathen von A bis Z*, Stuttgart, 2006., 5 i „Atomyr (Leberwurst), Joseph (Josip)”, u: Goran BEUS RICHEMBERGH, *Istaknuti Nijemci i njihovi potomci u hrvatskim krajevima. Biografski leksikon*, Zagreb, 2022., 30. I ondje navedena literatura.

Jedini poznati portret dr. Attomyra nastao je za njegova života u Pešti, 1849. godine, kada ga je u 42. godini života portretirao tada istaknuti mladi peštanski i mađarski slikar i grafičar Károly Sterio (1821. – 1862.).³

Zavičaj i obitelj dr. Attomyra – Đakovo početkom 19. stoljeća

U vrijeme kada je Attomyr rođen, Đakovo, iako biskupijsko sjedište, malo je naselje na rubu Austrijske Carevine, i 1808. godine broji tek 1267 stanovnika, katolika. No mjere koje je poduzeo biskup Antun Mandić (1806. – 1815.) na gospodarskom, demografskom i kulturnom uzdizanju mjesta, a nakon njega nastavio i biskup Emerik Karlo Raffay (1816. – 1830.), postaju vidljive upravo u vrijeme Attomyrova djetinjstva i rane mladosti, života i školovanja, u zavičaju. Đakovo 1814., kada Attomyr započinje svoje osnovno školovanje, broji 1675 stanovnika, također isključivo katolika, a zatim 1825. godine, kada Attomyr odlazi iz Đakova, broji znatnijih 1973 stanovnika, ponajprije priljevom njemačkih doseljenika, u mjestu je zabilježeno i pet stanovnika židovske vjere i jedan istočnog obreda, a stanovnici Đakova govore „ilirskim” (hrvatskim) i njemačkim jezikom.⁴

(Andrija Šuljak, *Đakovo biskupski grad / Đakovo bischöfliches Stadt*, Đakovo, 1799., 13.)

3 Tibor K. GYURKOVICH, *Sterio Károly*, Budapest, 1976., s. p.

4 Usp. *Calendarium dioeceseos venerabilis cleri dioeceseos Bosnensis seu Diakovariensis et Syrmienensis Canonice unitarum pro anno a Christi nato MDCCCVIII [...]*, Budae, Typis Typographiae [...], 11; *Catalogus venerabilis cleri almae dioeceseos Bosnensis, seu Diakovariensis et Sirmiensis canonice unitarum pro anno MDCCCXIV.*, Pesthini, Typis Joannis Thomae Trattner, 13 i *Schematismus venerabilis cleri dioeceseos Bosnensis seu Diakovariensis et Sirmiensis canonice unitarum pro anno M. DCCC. XXV.*, Essekini, Typis Divaldianis [...], 19.

(Sonja Gačina, Slavonija na starim zemljopisnim kartama Kartografske zbirke Muzeja Slavonije, Osijek, 1995., 6.)

*(Andrija Šuljak, Đakovo biskupski grad / Đakovo bischöfliches Stadt, Đakovo, 1979., 30.)
Đakovo u vrijeme rođenja, djetinjstva i rane mladosti J. Attomyra.*

(URL: <https://drum.hr/slavonija-pod-sumama-objavljene-stare-karte-austro-ugarske-i-katastarski-planovi/>)

Attomyr je rođen i djetinjstvo i ranu mladost proveo u središtu Đakova, na početku tada *Nimecke ulice* (danas Ulica Matije Gupca). Kuća Leberwurst – Attomyrovih, gore označena crnom točkom.

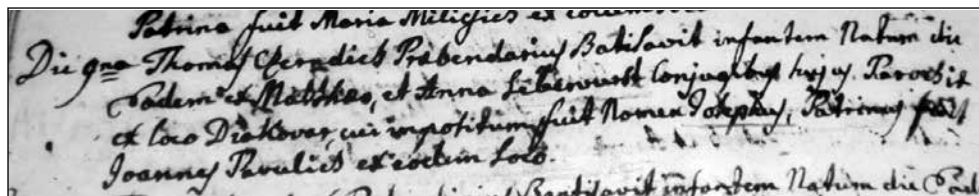
Attomyrovi roditelji bili su Mathias (Matija) Leberwurst, rođen u Đakovu 1780. i Anna Liscsich (Ana Liščić). U Đakovo su doselili Attomyrovi djed Wolfgang Leberwurst, rođen 1745. i baka Elizabetha, rođena 1752. godine.⁵

Krajem 18. i početkom 19. stoljeća otpočelo je doseljavanja Nijemaca, ponajprije obrtnika, u Đakovo, a obitelj Leberwurst (Attomyr) među prvim je njemačkim doseljenicima koji će znatno pridonjeti gospodarskom napretku mjesta.⁶

5 Nancy Tengler, Denver, Colorado, USA, čiji je predak Ivan (Joannes) Leberwurst – Attomyr, brat dr. Attomyra, prikupila je mnogobrojne podatke o članovima roda Leberwurst – Attomyr, u Đakovu od potkraj 18. stoljeća i drugdje do naših dana, po Europi i SAD-u. (Nancy TENGLER, *The History of the Attomir Family*, 2023., rukopis) i usto sastavila rodoslovlje Attomyr (potomaka Wolfganga Leberwursta) (*Descendant Chart for Wolfgang Leberwürst*). Na tim podacima, kao i istraživanjima matičnih knjiga rkt. župe Đakovo Željka Lekšića, Đakovo, temeljim kratak rodoslovni prikaz o članovima obitelji Leberwurst – Attomyr u Đakovu krajem 18. i početkom 19. stoljeća.

6 Usp. Željko LEKŠIĆ, „Strani doseljenici u Đakovu prije biskupa Mandića (1806. – 1815.)”, u: *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice/VDG Jahrbuch* 1996, ur. Goran Beus Richemberg, Zagreb, 1996., 79–83 i Vladimir GEIGER, „Nijemci na vlastelinstvu đakovačke biskupije do 1848./49. godine”, *Croatica Christiana Periodica*, XXII (1998), br. 42: 66–83 ili Vladimir GEIGER, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, Zagreb, 2001., 13–36.

Dr. Joseph Attomir rođen je pod imenom Josephus (Joseph/Josip) Leberwurst u Đakovu 9. rujna 1807. – upis u Matičnoj knjizi krštenih Rimokatoličkog župnog ureda Svih svetih, Đakovo.

Đakovo, Rimokatolički župni ured Svih svetih, Liber Baptisatorum Parochiae Diakovensis ab anno 1776. usque ad annum 1814.

Prema podatcima upisa u matičnim knjigama krštenih rkt. župe Đakovo Josip (Josephus) Leberwurst imao je petero mlađih sestara i braće, rođenih od 1811. do 1821. godine. (Upisani su u matici krištenih s različitim inačicama prezimena: Catharina [Katarina] Leberburst, Joannes [Ivan] Leberburst, Petrus [Petar] Leberwursht, Franciscus [Franjo] Lebervurst, Theresia [Terezija] Lebervurst).⁷

Josip (Joseph) Leberwurst (Attomyr) djetinjstvo u Đakovu proveo je u vrijeme njegovog zamjetnog svekolikog uspona. Uz materinski hrvatski jezik, na kojem je polazio i osnovne škole u Đakovu, Attomyr je u djetinjstvu i mladosti govorio i njemački jezik, na kojem je najvjerojatnije polazio gimnaziju u Osijeku. Kao dijete i mladić Attomyr je svjedočio i gospodarskom, i kulturnom, i demografskom napretku rodnog mjesta, koji su provodili biskupi Mandić i Raffay. Na zavičajnoj đakovačkoj razini, zanimljivo je primijetiti, mladi Attomyr nedvojbeno je svjedočio i glazbenim djelima Jakoba Haibela

7 N. TENGLER, *The History of the Attomir Family*, s. p. (u poglavlju „The Family of Mathias Leberwurst and Anna Lisicic (Ivan parents & Amalia's grandparents)”) donijela je na temelju različitih izvora niz podataka o Attomyrovim roditeljima i njegovoj braći i sestrama. Pa tako navodi da su roditelji dr. Attomyra bili inkvilini (vlasnici kuće), da su plaćali porez, i da su uz kolarski obrt njegova oca posjedovali i jednu kravu. Braća dr. Attomyra Ivan (rođen 1811.) i Franjo (rođen 1818.) izučila su kolarski zanat, a s roditeljima je ostao živjeti, i obiteljsku kuću naslijedio, brat Franjo, najvjerojatnije bio neženja, i koji je umro je u Đakovu 1877. godine. Brat Ivan preselio je u Veliku Kopanicu, gdje je imao kolarski obrt i živio s obitelji, i gdje je umro 1859. godine. Najmlađa sestra Terezija (rođena 1821.) udala se u Đakovu za Kleckera, gdje je umrla 1879. godine. O sestri Katarini (rođenoj 1809.) i bratu Petru (rođen 1814.) osim o rođenju nema drugih podataka, pa je pretpostavka kako nisu poživjeli. Krajem 19. odnosno početkom 20. stoljeća potomci brata Ivana odseljavaju u Mađarsku (Budimpešta) i SAD, i prezime Attomyr (Leberwurst-Attomyr) iščezava u Đakovu, nakon više od jednog stoljeća.

(Johanna Petrusa Jakoba Haibela) (Graz, 1762. – Đakovo, 1826.)⁸, Austrijanac koji je svoje najplodnije stvaralačke godine proveo u Đakovu (1806. – 1826.), upravo u vrijeme Attomyrova života u rodnom mjestu (1807. – 1825.).

Najznačajniji životopisi dr. Attomyra o njegovu podrijetlu i zavičaju

U Attomyrovim životopisima, pa i onim najopširnijima, spominje se Đakovo tek kao mjesto njegova rođenja, a o njegovu podrijetlu, djetinjstvu, ranoj mladosti i školovanju u zavičaju i obitelji Attomyr navedeno je tek ukratko.

U najopširnijim Attomyrovim životopisima, koji su kasnije bili temeljem za prikaze njegova života i rada, a koje su 1856. godine u povodu Attomyrove smrti napisali kolege liječnici homeopati koji su ga dobro poznavali dr. Anton Eduard Nehrer (Pressburg/Požun/Bratislava) i dr. Josef O. Müller (Beč), i objavili u lajpciškim *Allgemeine homoeopathische Zeitung* i *Homöopathische Vierteljahrschrift*, uvodno se spominje i Attomyrovo podrijetlo i zavičaj, okolnosti školovanja u zavičaju i odlaska u Beč.

Anton Eduard Nehrer u članku „Joseph Attomyr” u *Allgemeine homoeopathische Zeitung* piše:

Joseph Attomyr im Jahre 1807 den 9. Sept.[ember] geboren, war der Sohn eines biedern Wagnermeisters zu Diakovár in Slavonien. Der rege Geist des wissbegierigen Knaben mag die Eltern veranlasst haben, denselben studiren zu lassen, weshalb es ihnen willkommen war, das eine nahe Verwandte in Esseg sich seiner annahm, um ihn in das dortige Gymnasium zu schicken. Im Jahre 1825 zog er nach Wien, wurde Practicant in Garnisonsspitalen [...].⁹

Josef O. Müller u članku „Dr. Joseph Attomyr: ein Nachruf an den Freund und Collegen” u *Homöopathische Vierteljahrschrift* pak piše:

Josef Attomyr, Doctor der Medizin, Magister der Augenheilkunde und Geburtshilfe, war am 9. September 1807 zu Diakovar in Slavonien geboren. Eine für sein zartes Alter aussergewöhnlich rasche und

8 Usp. Ennio STIPČEVIĆ, „HAIBEL, Petrus Jakob”, URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/haibel-petrus-jakob>. I ondje navedena literatura.

9 A. E. NEHRER, „Joseph Attomyr”, 33.

lebendige Entwicklung der geistigen Anlagen bestimmte seinen Vater, einen ehrsamem Wagnermeister seines Ortes, den Knaben einem höheren Berufe zu weihen, er sollte zu Priester herangebildet werden. Den ersten Unterricht erhielt Attomyr zu diesem Behuse im bischöflichen Seminar seines Geburtsortes, verliess aber, nachdem zu Esseg die Maturität erlangt hatte, die vorbestimmte Bahn und begab sich, dem inneren Berufe, Medicin zu studiren, folgend, nach Wien, um sich in den höhern medicinisch – chirurgischen Lehrcurs für Feldärzte an der k.k. Josephs-Akademie aufnehmen zu lassen.¹⁰

Georg Otto Kleinert u za povijest homeopatije nezaobilaznoj knjizi *Geschichte der Homöopathie*, objavljenoj 1861. godine u Leipzigu, o Atomyrovu podrijetlu, djetinjstvu, ranoj mladosti i školovanju u zavičaju i obitelji tek ukratko piše:

Joseph Attomyr wurde am 9. September 1807 zu Diakovar in Slavonien, wo sein Vater ein biederer Wagenmeister war; geboren, besuchte in Esseg das Gymnasium und zog 1825 nach Wien, um als Praktikant in das Garnisonsspital einzutreten.¹¹

Egyetemes Magyar Encyclopaedia (Opća mađarska enciklopedija), objavljena 1862. godine u Pešti, preuzima ustvari Nehrerov članak – nekrolog Attomyru u *Allgemeine homoeopathische Zeitung* (1856.), i navodi:

Attomyr (József), hazánkban átalánosán ismert es igen becsült hasonszenvi orvos, ki Schlavoniában Diakovárt 1807-ik évi sept. 9-én született, s kinek atyja becsületes kerékgyártó vala. As eszes és mindent tudni vágyó fiu élénk szellemét korán észrevevén szülői, eltökélték fiokat taníttatni; ezért igen örültek, midőn egyik, Eszéken lakó közel-nőrokonuk fiokat magához vevén, az eszéki középtanodába járatta. 1825-ben Attomyr Bécsbe ment, s a bécsi helyőrség kórházában sebészeti gyakornokká lőn [...].¹²

10 J. O. MÜLLER, „Dr. Joseph Attomyr: ein Nachruf an den Freund und Collegen”, 249–250.

11 G. O. KLEINERT, *Geschichte der Homöopathie*, 259.

12 (Zs.), „Attomyr (József)”, 291. „Attomyr (József), poznati i vrlo cijenjeni mađarski liječnik, rođen je u Đakovu u Slavoniji 9. rujna 1807., a njegov otac bio je ugledni kolar. Njegovi roditelji, rano primijetivši živahni duh svog inteligentnog i znatiželjnog sina, odlučili su ga školovati; stoga su bili vrlo sretni kada ga je jedna od njihovih bliskih rođakinja, koja je živjela u Osijeku, odvela u osječku srednju školu. Godine 1825. Attomyr je otišao u Beč i postao kirurški pripravnik u bečkoj garnizonskoj bolnici.”

Vespasian v. Gruzewski pak u svojoj zapaženoj knjizi *Über die Incompetenz der Beweise für und wider die Homöopathie, gegenüber der conditio sine qua non, um die ganze homöopathische Streitfrage zu lösen*, objavljenoj 1874. godine u Rigi, o Attomyrovu podrijetlu, djetinjstvu, ranoj mladosti i školovanju u zavičaju i obitelji preuzima doslovno navode iz Kleinertove knjige *Geschichte der Homöopathie*.¹³

Thomas Lindsley Bradford u među povjesničarima medicine i homeopatima znamenitoj knjizi *The pioneers of homeopathy*, objavljenoj 1897. godine u Philadelphiji, o Attomyrovu podrijetlu i đakovačkom razdoblju pak piše:

*Joseph Attomyr was born on the 9th of September, 1807, in Diakovar in Slavonia. His father was an honest wheel-weight. It was probably the activity of mind displayed by this studious boy which caused the parents to desire for him a higher education. They therefore gladly accepted the proposition of a closely related kinswoman in Esseg to assist the boy and to send him to the Gymnasium (High-school). In the year 1825 he removed to Vienna and became there assistant practitioner in the Garrison Hospital, [...].*¹⁴

Richard Haehl u knjizi o osnivaču homeopatije Samuelu Hahnemannu i njegovim najistaknutijim sljedbenicima i prijateljima, *Samuel Hahnemann. Sein Leben und Schaffen auf Grund neu aufgefundenen Akten, Urkunden, Briefe, Krankenberichte und unter Benützung der gesamten in- und ausländischen homöopathischen Literatur*, objavljenoj u Leipzigu 1922., a prvotno na engleskom jeziku u Londonu 1921. godine, o Attomyrovu podrijetlu, djetinjstvu i ranoj mladosti te školovanju u zavičaju donosi navode slično kao i u ranije objavljenim njegovim životopisima:

Joseph Attomyr, von dem Hahnemann besonders wegen seiner lebhaften, frischen und kräftigen publizistischen Darstellungsfähigkeit Großes erhoffte, ist am 9. September 1807 als Sohn eines Wagnermeisters zu Diákovar in Slavonien geboren. Eine nahe Verwandte nahm ihn zu

13 Vespasian v. GRUZEWSKI, *Über die Incompetenz der Beweise für und wider die Homöopathie, gegenüber der conditio sine qua non, um die ganze homöopathische Streitfrage zu lösen*, Riga, 1874., 24.

14 T. L. BRADFORD, *The pioneers of homeopathy*, 143.

*sich nach Esseg, wo er das Gymnasium besuchen konnte. Im Jahr 1825 kam er als Praktikant ins Garnisonspital nach Wien [...].*¹⁵

Primjetno je da je u svim tim životopisima, i na njemačkom, i na mađarskom, i na engleskom jeziku, Đakovo navedeno mađarskim imenom Diakovar odnosno *Diakovár*. A tako je redovito i do danas u mnogobrojnim Attomyrovim životopisima na različitim jezicima, pa i u katalogizaciji njegovih objavljenih knjiga u europskim i svjetskim bibliotekama.

Hrvatski povjesničari medicine o dr. Attomyru

O dr. Attomyru pisali su ili ga ukratko spominjali hrvatski povjesničari medicine, primjerice: Josip Derenčin, 1875.¹⁶, Georg (Juraj) Körbler, 1926.¹⁷, Lujo Thaller, 1927. i 1931.¹⁸, Vladimir Bazala, 1943.¹⁹, Mirko Dražen Grmek, 1951., 1959., 1963. i 1995.²⁰ i Vladimir Dugački, 1983. i 1993. godine.²¹

-
- 15 R. HAEHL, *Samuel Hahnemann. Sein Leben und Schaffen auf Grund neu aufgefundener Akten, Urkunden, Briefe, Krankenberichte und unter Benützung der gesamten in- und ausländischen homöopathischen Literatur*. II. Band Anlagen, 508 ili R. HAEHL, *Samuel Hahnemann. His Life and Work. Based on recently discovered State Papers, Documents, Letters, Sick Reports, and utilising the whole of the Home and Foreign Literature*, Volume II. Supplements, 495.
 - 16 Usp. Josip DERENČIN, „Homioapati. Povjestno – kritična crta“, *Vienac zabavi i pouci*, god. VII, br. 35, Zagreb, 28. kolovoza 1875., 563–566.
 - 17 Usp. Georg KÖRBLER, „Ein Beitrag zur Geschichte der Homöopathie“, *Janus. Archives internationales pour l'Histoire de la Médecine et la Géographie Médicale* (organe de la Société Historique Néerlandaise des Sciences Médicales, Exactes et Naturelles), (1926.), vol. 30: 295–300.
 - 18 Usp. Lujo THALLER, *Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770. do 1850*. Karlovac, 1927., 93 i Lujo THALLER, „Jedna polemika protiv Attomyra Đakovčanina“, *Narodna starina*, 10 (1931) 26: 277–278.
 - 19 Usp. Vladimir BAZALA, *Poviestni razvoj medicine u hrvatskim zemljama*, Zagreb, 1943., 106, 183–185, 203, 230.
 - 20 Usp. Mirko Dražen GRMEK, „Inauguralne disertacije hrvatskih, srpskih i slovenačkih liječnika (1660 – 1865)“, *Starine JAZU* (1951), knj. 43: 99–258; M. D. G. [Mirko Dražen GRMEK], „ATOMIR, Josip (pravim imenom Josip Leberwurst)“, *Medicinska enciklopedija*, 1 A – Ban, gl. red. Ante Šercer, Zagreb, 1959., 619; Mirko Dražen GRMEK, „Die Medizin in den jugoslawischen Ländern im Zeitalter der Rationalismus“, u: *Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften*, Bd. 47 (1963), Heft 3: 237–246 i Mirko Dražen GRMEK, „Doprinos hrvatskih liječnika medicinskim znanostima u svijetu (od srednjeg vijeka do 1918. godine)“, *Medicinski vjesnik*, Vol. 27 (1995), No. 1-2: 38.
 - 21 Usp. V. Di. [V. DUGAČKI], „Attomyr, Josip (Leberwurst)“, 262–263 i Vladimir DUGAČKI, „Hrvatski liječnici – prirodoslovci“, *Radovi Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“*, knj. 3, Zagreb, 1993., 111.

No među hrvatskim povjesničarima medicine Attomyr do istraživanja i pisanja Körblera i Grmeka nije općepoznat, i o njemu se malo zna. Tako primjerice Josip Derenčin u članku „Homiopati. Povjestno – kritična crta”, objavljenom 28. kolovoza 1875. u zagrebačkom *Viencu*, spominje i Attomyra, i navodi podatke o njegovu podrijetlu, obitelji i školovanju u zavičaju prema najvjerojatnije spomenutoj Kleinertovoj knjizi *Geschichte der Homöopathie*, no kako je prezime neobično i njemu nepoznato, Derenčin ga „ispravlja” i navodi netočno:

*Medju revnimi, sudjeć mu po književnom radu, medju vele znanstvenimi radnici na polju homiopatije za vrieme njena cvjetanja nalazim u poviest zabilježena, velehvaljena umnika, Hrvata, imenom Josipa Attomyra (valjda Jatomira), [...] Josip Jatomyr rodi se 9. rujna 1807. u Djakovu, gdje mu otac bijaše pošten kolar. Izučiv god. 1825. gimnaziju u Osieku ode u Beč, da stupi za vježbenika u posadnu bolnicu.*²²

Georg (Juraj) Körbler objavio je 1926. godine u *Janusu*, istaknutom nizozemskom i europskom časopisu za povijest medicine, na temelju Müllerova članka – nekrologa Attomyru u *Homöopathische Vierteljahrschrift* (1856.) i Derenčinova članka „Homiopati. Povjestno – kritična crta” objavljenog u *Viencu* (1875.), prvi zapažen i dobar kratak prikaz Attomyrova života i rada koji je napisao hrvatski povjesničar medicine, u kojem među ostalim uvodno navodi da je rođen u Đakovu 7. rujna 1807. u obitelji njemačkog porijekla, koja se je prezivala Leberwurst, ali da su koristili i dodatak Attomyr, te da je njegov otac obrtnik, kolar, želio da mu sin Josip postane svećenik, ali je on nakon položene mature odlučio studirati medicinu i otišao u Beč gdje je na Josephinum (Die k.k. medizinische Josephs-Akademie) pohađao napredni medicinsko-kirurški tečaj za vojne liječnike:

JOSEPH ATTOMYR wurde in Djakovo in Slavonien (Jugoslawien) geboren an 7. September 1807 aus einer dort ansässigen, ursprünglich deutschen Familie. Der Familienname war 'LEBERWURST', die Familie schrieb sich jedoch auch 'ATTOMYR'. Erst nachdem der Name 'ATTOMYR' durch den Arzt eine gewisse Berühmtheit erlangte, schrieb sich die Familie nur noch 'Attomyr' und der Name 'Leberwurst' verschwand. Sein Vater, von Beruf Wagen-Meister, wollte

22 J. DERENČIN, „Homiopati. Povjestno – kritična crta”, 564.

*ihn zum Priester erziehen. Jedoch als Joseph Attomyr das Abitur bestanden hat, verliess er die vorbestimmte Laufbahn und entschloss sich Medizin zu studieren. Er begab sich nach Wien um an der k.k. Josephs-Akademie den höheren medizinisch-chirurgischen Lehrkurs für Feldärzte zu besuchen.*²³

Ljuo Thaller pak, koji će o njemu kasnije 1931. objaviti zanimljiv članak²⁴, u knjizi *Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770. do 1850.*, objavljenj 1927. godine, o Attomyru i njegovu podrijetlu tek ukratko piše:

*Prof. dr. Körbler, upozorio me, da mu je sin u „Janusu“ opisao rad nekoga Attomyra recte Leberwursta, sina sedlara [sic!] u Đakovu, koji je u to doba svršio medicinu i onda vrlo mnogo saradjivao u homeopatskim časopisima. Nažalost tih radnja nisam našao.*²⁵

Vladimir Bazala u knjizi *Poviestni razvoj medicine u hrvatskim zemljama*, objavljenj 1943. godine, o Attomyru piše ukratko, i navodi da je među hrvatskim liječnicima koji su se u prvoj polovici 19. stoljeća „proslavili u inozemstvu” bio i „Joseph A t t o m y r, recte Leberwurst (1807. – 1856.)” i da su u homeopatiji „dali [su] Hrvati tri svjetla imena, u svijetu dobro poznata: Joseph A t t o m y r (1807. – 1856.), Josip pl. Zlatarović (1807. – 1874.) i Filip Marušić, danas još živi njezin predstavnik.” Usto ističe Attomyrov doprinos medicinskoj antropologiji i sudskoj medicini.²⁶ No Attomyrovo podrijetlo, zavičaj i mjesto rođenja ne spominje.

Dr. Attomyr je na koncu kao homeopatski liječnik i pisac postao poznat i među hrvatskim povjesničarima medicine i leksikografima, i zastupljen je i u hrvatskim enciklopedijama i leksikonima (*Medicinska enciklopedija*, *Hrvatski biografski leksikon*, *Hrvatski leksikon*, *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, *Istaknuti Nijemci i njihovi potomci u hrvatskim krajevima*, *Biografski leksikon*).²⁷ Ponajprije su važna istraživanja povjesničara medicine, članci i

23 G. KÖRBLER, „Ein Beitrag zur Geschichte der Homöopathie”, 296.

24 L. THALLER, „Jedna polemika protiv Attomyra Đakovčanina”, 277–278.

25 L. THALLER, *Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770. do 1850.*, 93.

26 V. BAZALA, *Poviestni razvoj medicine u hrvatskim zemljama*, 106, 183–185, 203.

27 Usp. M. D. G. [M. D. GRMEK], „ATOMIR, Josip (pravim imenom Josip Leberwurst)”, 619; V. Di. [V. DUGAČKI], „Attomyr, Josip (Leberwurst)”, 262–263; [Vladimir GEIGER], „Attomyr Josip”, u: *Hrvatski leksikon*, I. svezak A – K, ur. Antun Vujić, Zagreb, 1996., 37; „Attomyr, Josip (Leberwurst)”, u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, ur. Vlado Šakić i Ljiljana Dobrovšak, Zagreb, 2020., 41 i „Attomyr (Leberwurst), Joseph (Josip)”, u: G. BEUS RICHEMBERGH, *Istaknuti Nijemci i njihovi potomci u hrvatskim krajevima*, *Biografski leksikon*, 30.

pisanja Mirka Dražena Grmeka i Vladimira Dugačkog o Attomyru. No osim podatka da je rođen u Đakovu, pod prezimenom Leberwurst, drugih podataka o njegovu podrijetlu, obitelji te djetinjstvu, ranoj mladosti i školovanju u zavičaju nema, a i nadnevak rođenja navode netočno: 7. rujna 1807. umjesto 9. rujna 1807.²⁸ Leksikografski, od hrvatskih autora jedino Goran Beus u svojoj knjizi *Istaknuti Nijemci i njihovi potomci u hrvatskim krajevima. Biografski leksikon*, objavljenoj 2022. godine, donosi točan nadnevak rođenja, i o podrijetlu, obitelji te djetinjstvu, ranoj mladosti i školovanju u zavičaju, na temelju ponajprije Bradfordove knjige *The pioneers of homeopathy* (1897.) i mojeg članka „Nijemci na vlastelinstvu đakovačke biskupije do 1848./49. godine”, objavljenog u časopisu *Croatica Christiana Periodica*, br. 42 (1998.) nešto opširnije piše:

Rođen je kao Josef Leberwurst u siromašnoj obitelji kolara Matije, doseljenoj u Đakovo oko 1780. godine (rod mu se po starini, navodno, zvao Attomyr). Nakon školovanja u Đakovu i Osijeku, gdje je živio kod rodbine, stupio je u vojnu službu i radio je kao bolničar u Garnizonskoj bolnici u Beču. [...].²⁹

U hrvatskoj homeopatskoj literaturi o dr. Attomyru pisano je ukratko, i nedostatno, ponajprije na temelju Bazaline knjige *Poviestni razvoj medicine u hrvatskim zemljama*. Tako primjerice Ivan Šimetin u članku „Povijest homeopatije u Hrvatskoj”, objavljenom 2002. godine u časopisu *Yttrium*, objavljeno i na mrežnoj stranici Hrvatske udruge homeopata (objavljeno i nepotpisano neznatno izmijenjeno i kraće na mrežnoj stranici *Najla.hr*), navodi:

Joseph Attomyr (rođen 9. 9. 1807. u Slavoniji, umro 5. 2. 1856. u Bratislavi) došao je 1825. u Beč gdje je upoznao Marenzellera, a iza toga je boravio u Mađarskoj kod poznatog homeopata Müllera. Kako je bio sušičav, liječio se sam pomoću sepie. Zbog homeopatije otjeran

28 Netočan nadnevak rođenja dr. Attomyra, 7. rujna umjesto 9. rujna 1807. naveden je u članku dr. Georga Körblera „Ein Beitrag zur Geschichte der Homöopathie”, objavljenom 1926. godine, i kasnije ga preuzimaju hrvatski povjesničari medicine, a netočan nadnevak ušao je i u hrvatske enciklopedije i leksikone, *Medicinska enciklopedija*, *Hrvatski biografski leksikon*, *Hrvatski leksikon* i *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*.

29 „Attomyr (Leberwurst), Joseph (Josip)”, u: G. BEUS RICHEMBERGH, *Istaknuti Nijemci i njihovi potomci u hrvatskim krajevima. Biografski leksikon*, 30.

je sa studija u bečkom Josefinumu (jedan od tadašnjih najpoznatijih medicinskih fakulteta u svijetu). Odlazi u München (1831.), Köthen i Leipzig, pa natrag u Mađarsku. Tu je napisao tri sveska „Briefe über Homöopathie“, Leipzig 1833. – 34.). U Budimpešti je od 1839. – 1844. bio na glasu kao homeopatski liječnik. Pred smrt je boravio u Bratislavi. Osim toga napisao je „Theorie der Verbrechen auf Grundsätze der Phrenologie basiert“, Leipzig 1842.³⁰

Zlatna knjižica homeopatije, objavljena 2010. godine, u kratkom poglavlju „Povijest homeopatije“ navodi tek kako je homeopatiju u Hrvatskoj „obilježio rad dr. Josepha Attomyra i dr. Josipa pl. Zlatarovića u 19. st.[oljeću].”³¹

Zavičajna historiografija o dr. Attomyru

U dopuni Attomyrova životopisa, njegovu podrijetlu i podataka o obitelji te djetinjstvu i ranoj mladosti u Đakovu od značaja je i zavičajna historiografija.

Matija Pavić najprije 1906. u podlistku „Biskupijsko sjemenište u Djakovu (1806. – 1906.)”, objavljivanom u *Glasniku Biskupija Bosanske i Srijemske*, a zatim i 1911. godine u svojoj knjizi *Biskupijsko sjemenište u Djakovu 1806. – 1906.*, navodi da je 1825. godine „Leberwurst Josip” među „izvanjskim” polaznicima škole.³²

Članovi obitelji Attomyr-Leberwurst bili su očito uspješni i ugledni obrtnici u Đakovu, i 1826. godine za cehmeštra „Nimeckog ciha” izabran je Matija Leberwurst, kolar, Attomyrov otac, a kasnijih su godina cehmeštrima

30 Ivan ŠIMETIN, „Povijest homeopatije u Hrvatskoj”, *Yttrium*, god. 1, br. 1, [Zagreb], studeni 2002., 5–6 ili Ivan ŠIMETIN, „Povijest homeopatije u Hrvatskoj”, URL: <https://www.homeopatija.hr/index.php/o-homeopatiji/povijest-homeopatije> i „Povijest homeopatije u Hrvatskoj”, URL: <http://najla.hr/index.php/zanimljivosti-2/povijest-homeopatije-u-hrvatskoj/>.

31 *Zlatna knjižica homeopatije. Vodič za cijelu obitelj*, Zagreb, 2010., 7.

32 [Matija PAVIĆ], „Biskupijsko sjemenište u Djakovu (1806. – 1906.)”, *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske*, Tečaj XXXIV, br. 23, Djakovo, 15. prosinca 1906., 183 ili Matija PAVIĆ, *Biskupijsko sjemenište u Djakovu 1806. – 1906.*, Đakovo, 1911., 158.

izabrani i neki drugi obrtnici iz obitelji Attomyr (Leberwurst).³³ Josip Žerav u *Spomen-spisu od 1813. – 1913. u proslavu stogodišnjice opstanka „Ceha” djakovačkih obrtnika*, objavljenom 1913., u popisu majstora obrtnika koji su od 1813. do 1820. godine bili članovi „Nimeckog ciha” uz ime Matija Atomir-Leberwurst, kolar navodi opasku:

*Otac glasovitog liječnika homeopate Dr. Josipa Atomira osobnog liječnika vojvode De Luca, umro u Požunu 1856. Obitelj se zvala Atomir, a u Đakovu je poznata pod Leberwurst.*³⁴

U nekoliko navrata spominjući znamenite i zaslužne Đakovčane, na značaj dr. Attomyra ukazao je Krešimir Pavić. U zavičajnim izdanjima u povodu 750. godišnjice Đakova, u knjizi Đakovo i u prigodnoj publikaciji *Đakovo 1239. – 1989. 750 godina*, objavljenim 1989. godine, Pavić piše ukratko i donosi najvažnije podatke iz njegova života i rada, očito prema podacima o Attomyru u *Medicinskoj enciklopediji* i(li) *Hrvatskom biografskom leksikonu*. No navedeno je da je Đakovo mjesto Attomyrova rođenja, i drugih podataka o njegovu djetinjstvu i ranoj mladosti, podrijetlu i obitelji nema.³⁵

Na temelju podataka iz *Hrvatskog biografskog leksikona*, radova Mirka Markovića o stanovništvu Đakova [„Đakovo i Đakovština. Prilog poznavanju naselja i naseljavanja”, *Zbornik Đakovštine*, knj. 1, Zagreb, 1976., 184], navoda u *Spomen-spisu od 1813. – 1913. u proslavu stogodišnjice opstanka „Ceha” djakovačkih obrtnika* i zapisa u matičnim knjigama rođenih o obitelji Leberwurst (Attomyr) u Đakovu i dr. Attomyru [Đakovo, Rkt. župni ured Svih svetih, *Liber Baptisatorum Parochiae Diakovensis ab anno 1776. usque ad annum 1814.*], u člancima „Znameniti Đakovčani. Josip Attomyr

33 Usp. Josip ŽERAV, *Spomen-spis od 1813. – 1913. u proslavu stogodišnjice opstanka „Ceha” djakovačkih obrtnika*, Đakovo, 1913., 15–17.

34 Usp. J. ŽERAV, *Spomen-spis od 1813. – 1913. u proslavu stogodišnjice opstanka „Ceha” djakovačkih obrtnika* i Branka UZELAC, „200 godina organiziranog obrtništva u Đakovštini”, u: *200 godina organiziranog obrtništva u Đakovštini 1813. – 2013.*, ur. Marko Milković, Đakovo, 2013., 99.

35 Usp. Krešimir PAVIĆ, Andrija ŠULJAK i Antun JARM, „Đakovo – grad bogate prošlosti”, u: Đakovo, ur. Zdravka Dean, Đakovo, 1989., 17; Krešimir PAVIĆ, „Istaknute ličnosti u đakovačkoj povijesti”, u: Đakovo, ur. Zdravka Dean, Đakovo, 1989., 100 i Krešimir PAVIĆ, „Istaknute ličnosti u đakovačkoj prošlosti”, u: Đakovo 1239 – 1989. 750 godina, ur. Vjera Bellian, Ivan Pavić i Krešimir Pavić, Đakovo, 1989., 35.

(Leberwurst) (Đakovo, 1807. – Bratislava, 1856.)” u Đakovačkom glasniku, br. 76 (siječanj 1998.) i „Nijemci na vlastelinstvu đakovačke biskupije do 1848./49. godine”, u časopisu *Croatica Christiana Periodica*, br. 42 (1998.) te i u knjizi *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, objavljenoj 2001. godine, ustvrdio sam:

[...] rod koji je u Đakovu poznat pod imenom *Leberwurst* (*Lebenwurst*, *Lebenburst*), navodno se starinom zvao *Atomir* (*Attomyr*). Prezime *Leberwurst* (*Lebenwurst* i sl.) prvi se put u Đakovu spominje u matici kršenih župe đakovačke 1780. godine (*Matija*, sin *Volfganga* i *Elizabete*). Prezime *Atomir* prvi put spominju bilješke biskupa *Mandića* iz 1810. godine. *Mato Atomir*, kojeg navodi biskup *Mandić*, očito je istovjetan *Matiji* rođenom 1780. godine, jer se među članovima „Nimeckog ciha” od 1813. godine spominje kolar *Matija Atomir – Leberwurst*. *Matija (Mato)*, otac je jednog od najpoznatijih đakovačkih *Nijemca* prve polovice 19. stoljeća i europski glasovitog liječnika homeopata i medicinskog pisca dr. *Josipa Atomira (Josef Attomyr)*.³⁶

Nekoliko podataka o homeopatskim djelima dr. Attomyra

Attomyr je kao student medicine u Beču (Die k.k. medizinische Josephs-Akademie)³⁷ u obranu homeopatije u travnju 1830. godine napisao članak „Dissonanzen im Gebiete der Physiologie und Pathologie der bisherigen Medizin mit den, für die Therapie daraus gefolgerten verderblichen Theoremen” i objavio pod pseudonimom *Dulaethes* u tada najpoznatijem europskom homeopatskom časopisu *Archiv für die homöopathische Heilkunst* (Leipzig)³⁸, zbog čega je nakon što se nedugo zatim saznalo tko se krije iza

36 Vladimir GEIGER, „Znameniti Đakovčani. Josip Attomyr (Leberwurst) (Đakovo, 1807. – Bratislava, 1856.)”, *Đakovački glasnik* (Đakovo), br. 76, 15. siječnja 1998., 22; V. GEIGER, „Nijemci na vlastelinstvu đakovačke biskupije do 1848./49. godine”, 76–77 ili V. GEIGER, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, 26.

37 O studiju medicine u Beču u Attomyrovo vrijeme, i homeopatiji, usp. Brigitte LOHFF, *Die Josephs-Akademie im Wiener Josephinum. Die medizinisch-chirurgische Militärakademie im Spannungsfeld von Wissenschaft und Politik 1785-1874*, Wien; Köln; Weimar, 2019., 117–153.

38 DULAETHES, „Dissonanzen im Gebiete der Physiologie und Pathologie der bisherigen Medizin mit den, für die Therapie daraus gefolgerten verderblichen Theoremen”, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 9 (Leipzig 1830), Heft 1: 120–139.

pseudonima, bio isključen s Josephinuma u Beču. O slučaju *Dulalethes* i isključivanju Attomyra sa studija medicine u Beču pisano je opširnije 1832. godine u tada uglednom njemačkom homeopatskom listu *Zeitung der naturgesetzlichen Heilkunst für Freunde und Feinde der Homöopathik* (Leipzig – Dresden).³⁹ A Attomyr je 1832. godine pod pseudonimom Jota Alpha objavio i knjigu *Attomyrade, oder die Homöopathik und die Josephs-Akademie in Berührung. Zur Geschichte der Homöopathik*, u kojoj opisuje svoje studentsko vrijeme na Josephinumu (Die medizinisch-chirurgische Militärakademie) u Beču.⁴⁰

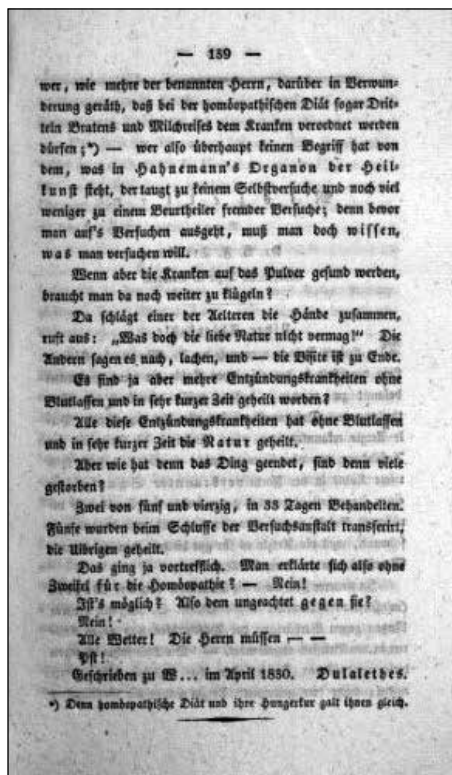
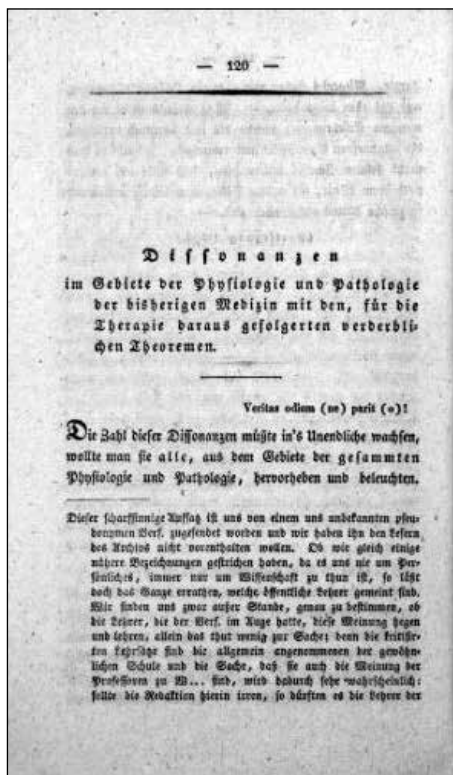
U časopisu *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 9 (Leipzig, 1830), Heft 1, Attomyr je pod pseudonimom *Dulalethes* objavio svoj heretički članak „Dissonanzen im Gebiete der Physiologie und Pathologie der bisherigen Medizin mit den, für die Therapie daraus gefolgerten verderblichen Theoremen” zbog kojeg je izbačen sa studija medicine u Beču.

U *Hrvatskom biografskom leksikonu* pseudonim je naveden netočno: *Delaletes*. Također Körbler u članku „Ein Beitrag zur Geschichte der Homöopathie”, objavljenom u *Janusu* (1926.), pseudonim navodi netočno: *Dalaletes*. I ponegdje drugdje njegov pseudonim *Dulaletes* naveden je netočno, primjerice u F. D. SCHROERS, *Lexikon deutschsprachiger Homöopathen. Homöopathen von A bis Z*, 5 i u *Österreichisches Biographisches Lexikon* kao *Dulatethes*. Usp. „Attomyr, Joseph (1807-1856), Homöopath”,

URL: https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_A/Attomyr_Joseph_1807_1856.xml.

39 Usp. PAPST, „Cholera”, *Zeitung der naturgesetzlichen Heilkunst für Freunde und Feinde der Homöopathik / Zeitung der homöopathischen Heilkunst für Ärzte und Nichtärzte*, Band 5 (Leipzig – Dresden, 25. April 1832), No. 33: 258–260.

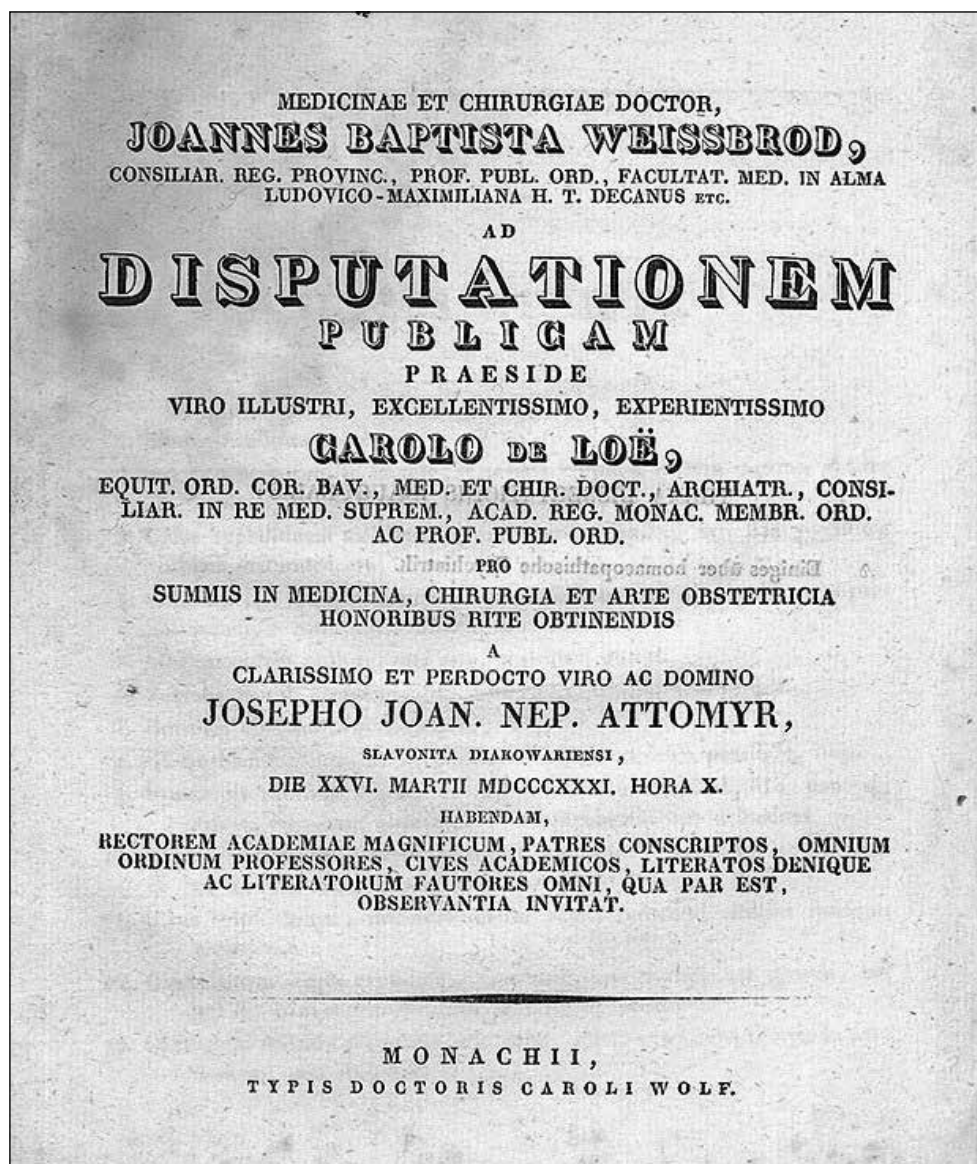
40 *Attomyrade, oder die Homöopathik und die Josephs-Akademie in Berührung. Zur Geschichte der Homöopathik von Jota Alpha*, Zweite, vermehrte Auflage, Deutschland, 1832. U homeopatskoj i povijesnomedicinskoj literaturi spominje se samo drugo prošireno izdanje ove knjige. A od prvog izdanja knjige, objavljene vjerojatno 1832. ili pak 1831. godine, nije poznat ni jedan primjerak.

Prva i posljednja stranica (potpisano pseudonimom Dulaletbes) tog Attomyrova članka.

Nakon odlaska na studij u München (Medizinische Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität) Attomyr je zabilježen najprije 1830. – 1831. kao kandidat za doktora medicine, i uz navod da je rodом iz Đakova, kao „Attomyr Joseph Med.[icin] Diakovar“, a zatim nakon obranjene doktorske disertacije (*Dissertatio inauguralis medica quaedam quoad psychiatriam homöopathicam*) 26. ožujka 1831. i kao doktor medicine (Doctoren der Medicin) „Joseph Johann Nep.[omuk] Attomyr“. ⁴¹

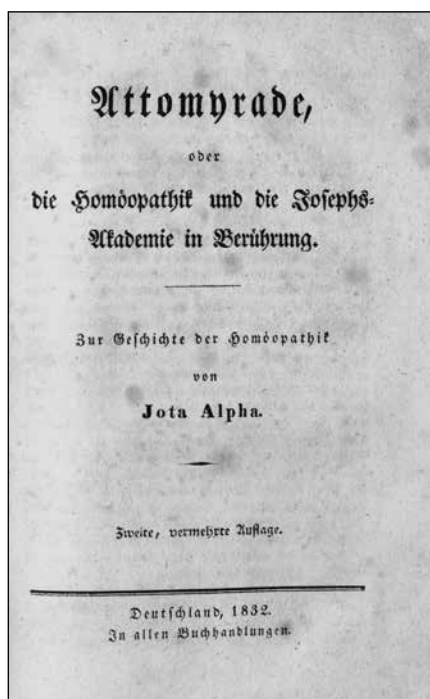
41 *Martikelbuch der Universität Ingolstadt-Landshut-München. Rectoren Professoren Doctoren 1472 – 1872 Candidaten 1772 – 1872*, Herausgegeben von Franz Xaver Freninger aus München, München, 1872., 60, 200.

(URL: <https://digitale-sammlungen.de/en/view/bsb11028164?page=,1>)

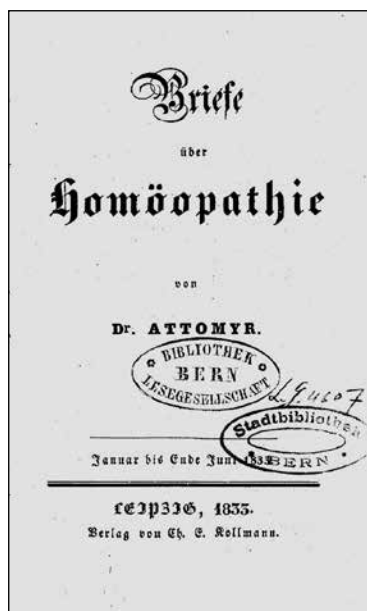
Javna obavijest o obrani doktorskog rada Josepha Attomyra (Josepho Joan. Nep. Attomyr, Slavonita Diakowariensi) na Medicinskom fakultetu Sveučilišta Ludwig Maximilian u Münchenu, 26. ožujka 1831.

Attomyr je od 1830. godine nadalje u časopisu *Archiv für die homöopathische Heilkunst* (od 1844. *Archiv für die homöopathische Heilkunst / Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*)⁴², najpoznatijem i najutjecajnijem homeopatskom časopisu u Europi u prvoj polovici 19. stoljeća, a i u drugim homeopatskim časopisima, objavio niz članaka. Usto, Attomyr je od 1833. godine nadalje objavio i nekoliko homeopatskih knjiga, među kojima su tada i danas napoznatije i najutjecajnije: *Briefe über Homöopathie* (Leipzig, 1833. – 1834.), *Theorie der Verbrechen auf Grundsätze der Phrenologie basiert* (Leipzig, 1842.) i *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten* (Beč, 1851.).

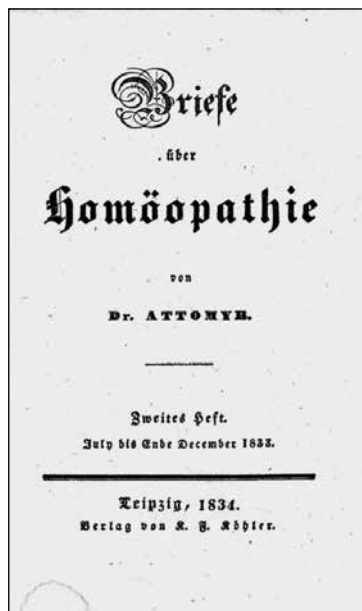

Attomyrade, oder die Homöopathie und die Josepfs-Akademie in Berührung. Zur Geschichte der Homöopathie von Jota Alpha, Zweite, vermehrte Auflage, Deutschland, 1832, In allen Buchhandlungen, pp. 74, 30 cm.

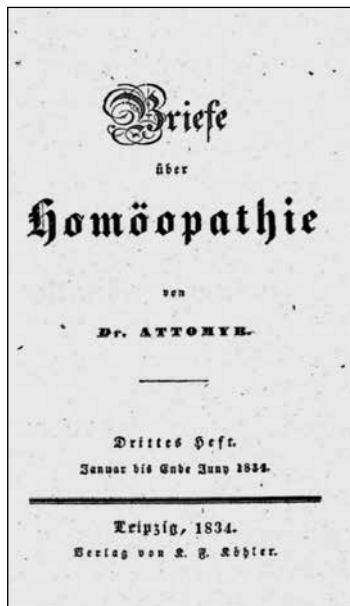
42 Usp. „Archiv für die homöopathische Heilkunst – Stapfs Archiv”, URL: <https://www.homarchiv.de/homoeopathische-werke/ernst-stapf-archiv-homoeopathische-heilkunst.php>.

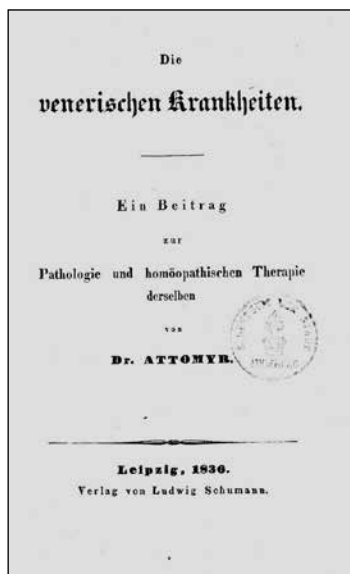
*Briefe über Homöopathie von Dr. Attomyr;
[Erstes Heft], Januar bis Ende Juni 1833,
Leipzig: Verlag von Ch. E. Kollmann,
1833., pp. VI-154, 17 cm.*

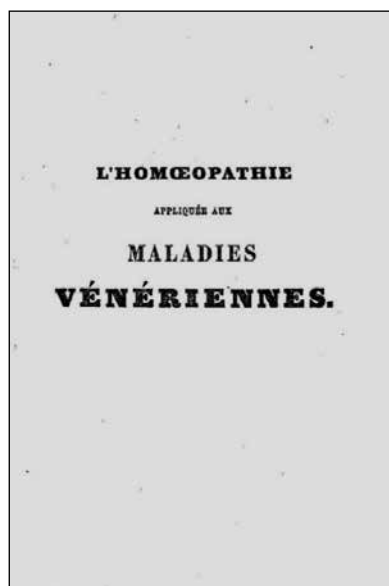
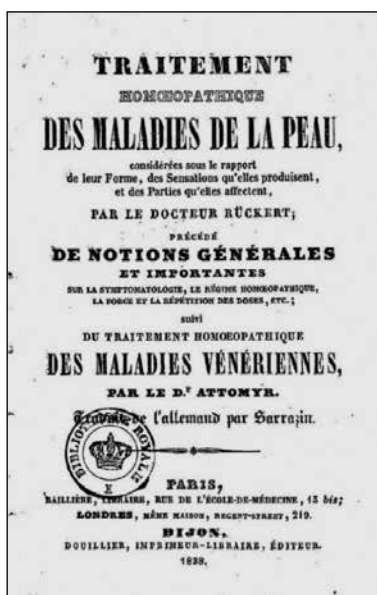
*Briefe über Homöopathie von Dr. Attomyr;
Zweites Heft, July bis Ende December
1833, Leipzig: Verlag von K. F. Köhler;
1833., pp. VIII-216, 17 cm.*

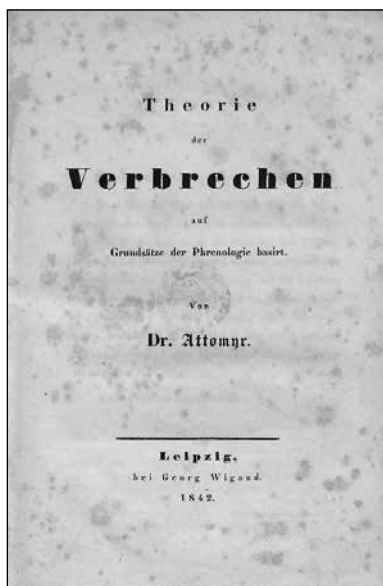
*Briefe über
Homöopathie von Dr.
Attomyr, Drittes Heft,
Januar bis Ende Juni
1834, Leipzig: Verlag
von K. F. Köhler, 1834.,
pp. VIII-174, 17 cm.*

*Die venerischen
Krankheiten. Ein
Beitrag zur Pathologie
und homöopathischen
Therapie derselben von
dr. Attomyr; Leipzig:
Verlag von Ludwig
Schumann, 1836., pp.
VI, 48, 25 cm.*

Traitement homoeopathique des maladies de la peau, considérées sous le rapport de leur Forme, des Sensations qu'elles produisent, et des Parties qu'elles effectent, par le Dr [Ernst Ferdinand] Rückert; précédé de notions générales et importantes sur la symptomatologie, le régime homoeopathique, la force et la répétition des doses etc.; suivi du traitement homoeopathique des maladies vénériennes, par le Dr Attomyr; traduit de l'allemand, par Sarrazin; Paris; Dijon: Baillière; Douillier, 1838., pp. 424, 15 cm [Joseph Attomyr; L'homoeopathie appliquée aux maladies vénériennes, 365–424].

*Theorie der Verbrechen
auf Grundsätze der
Phrenologie basiert.
Von Dr.
Attomyr. Leipzig: bei
Georg Wigand, 1842.,
pp. 64, 23 cm.*

*Primordien einer Naturgeschichte der
Krankheiten von Dr. J. Attomyr, Band 1,
Gehirn und Rückenmark, Wien: Wilhelm
Braumüller's k.k. Hofbuchhandlung,
1851., pp. VI, 655, 25 cm.*

*Primordien einer Naturgeschichte der
Krankheiten von Dr. J. Attomyr, Band 2,
Angesicht, Auge, Ohr, Nase, Mundhöhle, Wien:
Wilhelm Braumüller's k.k. Hofbuchhandlung,
1851., pp. VI [VIII], 403, 25 cm.*

Vojvoda od Lucce Carlo Ludovico (1799. – 1883.)

(URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9a/Karl_II_Ludwig.jpg)

Početakom 30-ih godina 19. st. dr. Attomyr postao je poznat kao osobni liječnik grofova von Csáky u Levoči (mađarski Lőcse, njemački Leutschau) u Slovačkoj (županija Spiš, mađarski Szepes, njemački Zips), a napose je nadaleko postao glasovit kao osobni liječnik Carla Ludovica, vojvode od Lucce (Toskana), 1824. – 1847., ranije kralja Etrurije (Carlo Ludovico di Borbone re d'Etruria), 1803. – 1807., kasnije vojvode od Parme (Carlo II Ludovico di Borbone-Parma), 1847. – 1847.,⁴³ pristaša homeopatije, i Attomyr je upravo u Slovačkoj i Italiji napisao svoje prve zapažene članke, i započeo pisati svoju znamenitu knjigu *Briefe über Homöopathie*.⁴⁴

43 Usp. Maria Luisa TREBILIANI, „CARLO II di Borbone, duca di Parma”, URL: [https://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-ii-di-borbone-duca-di-parma_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-ii-di-borbone-duca-di-parma_(Dizionario-Biografico)/).

44 Usp. A. E. NEHRER, „Joseph Attomyr”, 34; J. O. Müller, „Dr. Joseph Attomyr: ein Nachruf an den Freund und Collegen”, 251–253; G. O. KLEINERT, *Geschichte der Homöopathie*, 261; (Zs.), „Attomyr (József)”, 292–293; T. L. BRADFORD, *The pioneers of homeopathy*, 145–146; R. HAEHL, *Samuel Hahnemann. Sein Leben und Schaffen auf Grund neu aufgefundener Akten, Urkunden, Briefe, Krankenberichte und unter Benützung der gesamten in- und ausländischen homöopathischen Literatur*. Unter Mitwirkung von Karl Schmidt-Buhl, II. Band *Anlagen*, 508

Attomyr je pisao i objavljivao na njemačkom jeziku, jer njemački je bio jezik i znanosti i kulture toga doba i u Austriji i u Ugarskoj, a i u znatnom dijelu Europe, ali su njegovi homeopatski radovi nedugo po objavljivanju i prevođeni (na francuski i engleski jezik).⁴⁵ Koliko mi je poznato, ništa od njegovih homeopatskih radova, članaka i knjiga, nije do danas prevedeno, odnosno objavljeno na hrvatskom jeziku i u Hrvatskoj.

U europskoj homeopatskoj stručnoj literaturi Attomyr je za života vrlo spominjan, injevoviradovicitirani. Tada istaknuti homeopatski pisci, primjerice Ludwig Griesselich, Carl Heinrich Rosenberg, Auguste Rapou, Bernhard Hirschel, Theodor Johann Rückert, dr. Attomyru i njegovim objavljenim radovima, člancima i knjigama, te načinu liječenja u svojim monografskim pregledima daju istaknutu mjesto.⁴⁶ Joseph Attomyr uvršten je 1838. godine u

ili R. HAEHL, *Samuel Hahnemann. His Life and Work. Based on recently discovered State Papers, Documents, Letters, Sick Reports, and utilising the whole of the Home and Foreign Literature*, Volume II. *Supplements*, 496; V. Di. [V. DUGAČKI], „Attomyr, Josip (Leberwurst)”, 263; „Attomyr, Joseph Johann Nepomuk”, u: F. D. SCHROERS, *Lexikon deutschsprachiger Homöopathen. Homöopathen von A bis Z*, 5 i „Attomyr (Leberwurst), Joseph (Josip)”, u: G. BEUS RICHEMBERGH, *Istaknuti Nijemci i njihovi potomci u hrvatskim krajevima. Biografski leksikon*, Zagreb, 2022., 30.

- 45 Primjerice: *Traitement homoeopathique des maladies de la peau, considerees sous le rapport de leur Forme, des Sensations qu elles produisent, et des Parties qu elles effectent, par le Dr [Ernst Ferdinand] Rückert; précédé de notions générales et importantes sur la symptomatologie, le régime homoeopathique, la force et la répétition des doses etc.; suivi du traitement homoeopathique des maladies vénériennes, par le Dr Attomyr, traduit de l'allemand, par Sarrazin*, Paris; Dijon, 1838., [Joseph ATTOMYR, *L'homoeopathie appliquée aux maladies vénériennes*, 365–424] i [Joseph] ATTOMYR, „On Dysentery, and the Characteristic Symptoms of the different Medicines wich produce it”, *The British Journal of Homoeopathy*, Vol. III (London, 1845), No. X: 78–90.
- 46 Ludwig GRIESSELICH, *Skizzen aus der Mappe eines reisenden Homöopathen*, Karlsruhe, 1832.; Carl Heinrich ROSENBERG, *Fortschritte und Leistungen der Homöopathie in und ausser Ungarn nebst einer Darstellung ihrer Grundsätze von ihrem gegenwärtigen wissenschaftlichen Standpunkte und Hinweisung auf die Vortheile, die daraus für Staat und Staatsbürger resultieren*, Leipzig, 1843.; Auguste RAPOU, *Histoire de la doctrine médicale homoeopathique son état actuel dans les principales contrées de l'Europe, application pratique des principes et des moyens de cette doctrine au traitement des maladies*. Tome premier, Paris et Londres, 1847.; L.[udwig] GRIESSELICH, *Handbuch zur Kenntniss der homöopathischen oder specifischen Heilkunst. Auf dem Wege der Entwicklungsgeschichte*, Carlsruhe, 1848.; Bernhard HIRSCHEL, *Grundriss der Homöopathie nach ihrem neuesten Standpunkte, und Anleitung zum Studium und zur Praxis derselben*, Dessau, 1854.; Theodor Johann RÜCKERT, *Klinische Erfahrungen in der Homöopathie. Eine vollständige Sammlung aller, in der deutschen und ins Deutsche übertragenen homöopathischen Literatur niedergelegten Heilungen und praktischen Bemerkungen, vom Jahre 1822 bis 1850.*, Erster Band, Dessau, 1854. i Theodor Johann RÜCKERT, *Klinische Erfahrungen in der Homöopathie. Eine vollständige Sammlung aller, in der deutschen und ins Deutsche übertragenen homöopathischen Literatur niedergelegten Heilungen und praktischen Bemerkungen, vom Jahre 1822 bis 1850.*, Zweiter Band, Dessau, 1855.

tada znameniti i utjecajni Callisenov *Medicinisches Schriftsteller-Lexikon der Jetzt lebenden Verfasser* („115. ATTOMYR (J . .), zu Naumburg, Med. Dr. u. homöopath. Arzt. Er war 1830 zu Berlin Vicarius des Medicinalraths Stüler, lebte dann, seit Octbr. d. J. zu München u. später in Ungarn; früher practicirte er zu Wien.“)⁴⁷ U najpoznatijim i utjecajnim homeoptskim časopisima 30-ih, 40-ih i početkom 50-ih godina 19. st. Attomyr je suradnik svojim člancima ili su njegovi radovi, članci i knjige učestalo spominjani u prilogima drugih liječnika homeopata (ponajprije u *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Leipzig i *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Leipzig).

No Attomyr je zbog svojih upornih i istaknutih homeopatskih stajališta i niza objavljenih radova o homeopatskom načinu liječenja poput ostalih liječnika homeopata tada i osporavan, pa i osobno napadan, ponajprije od onih liječnika koju su bili protivnici homeopatskog načina liječenja. Najžešći napadi na Attomyra objavljeni su sredinom 30-ih godina 19. st. u tada najpoznatijem njemačkom i europskom protuhomeopatskom časopisu *Antihomöopathisches Archiv* (Hamburg).⁴⁸ Na te nimalo blage napade na Attomyra, a koji su bili i na osobnoj razini, i izrugivanja s njegovim pravim prezimenom (Leberwurst), te posebno uvredljivi prema Attomyrovoj supruzi, osvrnuo se kod nas znatno kasnije Lujo Thaller u članku „Jedna polemika protiv Attomyra Đakovčanina“, objavljenom 1931. godine u časopisu *Narodna starina*.⁴⁹

I Theodor Stürmer u svojoj poznatoj knjizi *Zur Vermittelung der Extreme in der Heilkunde*, objavljenoj 1837. godine, o Attomyru neugodno piše: „Es ist keine Schande, wenn man von seinem Vater den Namen Leberwurst, (Attomyr, Pseudonym, auch ein Ultrahomöopath)“.⁵⁰

Attomyr je u svojem homeopatskom radu surađivao i bio u prijepisci s nizom istaknutih europskih, ponajprije njemačkih i austrijskih, homeopata (primjerice: Johannes Ernst Stapf (1788. – 1860.), Gustav Wilhelm Groß (1794. – 1847.), Anton Schmitt (1793. – 1862.), Gustav Schréter (1803. –

47 Adolph Carl Peter CALLISEN, *Medicinisches Schriftsteller-Lexicon der jetzt lebenden Aerzte*, Sechszwanzigster Band, A und B., Copenhagen, 1838., 96–97.

48 Usp. D. H., „Dr. Attomyr, genialer Homöopath und ein zweyter Moses oder, salva venia, Läusemacher“, *Antihomöopathisches Archiv eine Zeitschrift in zwanglosen Heften*, Band 1 (Hamburg, 1834), Heft 1: 176–179 i „Notizen zur Biographien einiger Homöopathen. I. Attomyr rectius Leberwurst. (Aus einem Briefe.)“, *Antihomöopathisches Archiv eine Zeitschrift in zwanglosen Heften*, Band 2 (Hamburg, 1835), Heft 1: 125–126.

49 Usp. L. THALLER, „Jedna polemika protiv Attomyra Đakovčanina“, 277–278.

50 Theodor STÜRMER, *Zur Vermittelung der Extreme in der Heilkunde*, Leipzig, 1837., 302.

1864.)). U prijepisci bio je i s osnivačem i neprikosnovenim autoritetom homeopatije Samuelom Hahnemannom (1755. – 1843.). To potvrđuju mnogobrojna pisma koja je slao ili dobivao, i ona koja je Attomyr objavio⁵¹, i ona kasnije objavljena u znanstvenoj medicinskoj literaturi⁵², a i neobjavljena u arhivima⁵³, koja predstavljaju nezamjenjive izvore za povijest europske homeopatije.

Homeopatski članak dr. Georga Moszbauera, biskupskog dvorskog i kaptolskog liječnika u Đakovu

Attomyr je nedvojbeno ostao u vezi sa zavičajem, jer u Đakovu su ostali živjeti njegovi roditelji te braća i sestre i njihove obitelji. Možemo pretpostaviti da je dr. Georg Moszbauer (Juraj Mosbauer), „bischöfl. Hof- und kapitelarzt zu Deakóvar in Slavonien” [biskupski dvorski i kaptolski liječnik u Đakovu], objavio 1843. godine na njemačkom jeziku članak „Heilung einer lebensgefährlichen Ischurie” [„Liječenje po život opasne ishurije”] u tada najuglednijem europskom homeopatskom časopisu *Archiv für die homöopathische Heilkunst* (Leipzig) upravo preko Attomyra, koji je bio dugogodišnji i redovni suradnik tog časopisa, i koji je kratki Moszbauerov članak popratio svojom poduljom opaskom u podrubnoj bilješki.⁵⁴

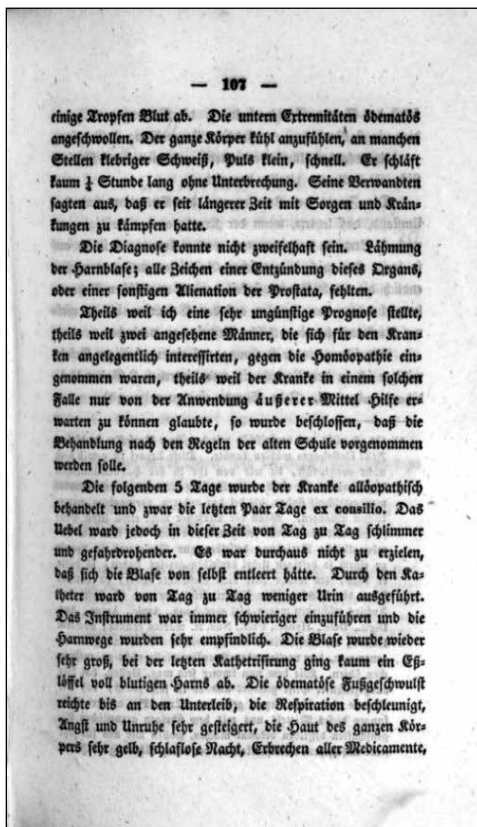
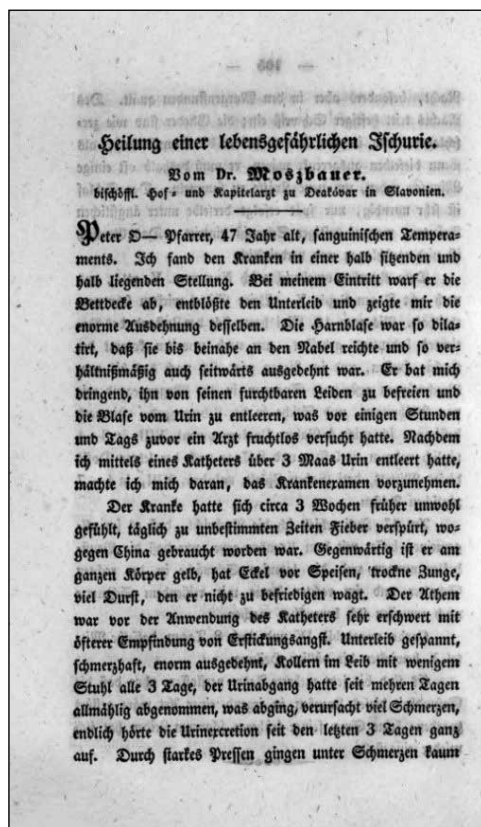
51 Usp. [Joseph] ATTOMYR, *Briefe über Homöopathie*, [Erstes Heft], *Januar bis Ende Juni 1833*, Leipzig, 1833.; [Joseph] ATTOMYR, *Briefe über Homöopathie*, Zweites Heft, *July bis Ende December 1833*, Leipzig, 1833. i [Joseph] ATTOMYR, *Briefe über Homöopathie*, Drittes Heft, *Januar bis Ende Juni 1834*, Leipzig, 1834.

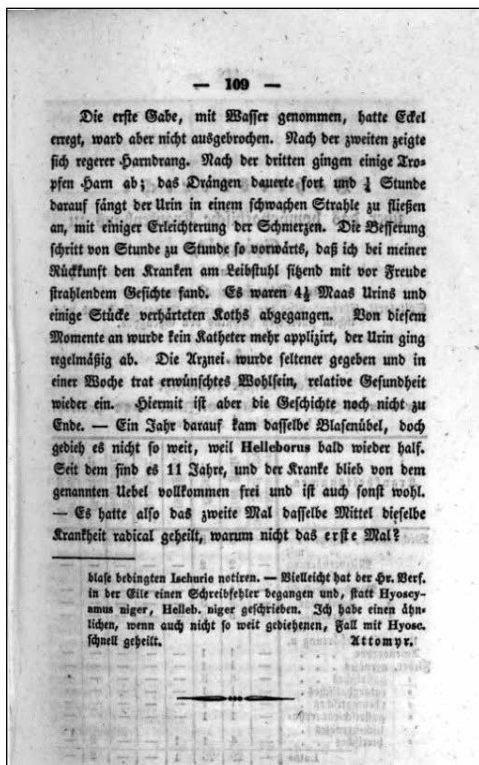
52 Usp. Sabine SANDER, Renate WITTERN, „Ein Streiter für die reine Homöopathie. Vier Briefe Joseph Attomyrs an Samuel Hahnemann” u: *Jahrbuch des Instituts für Geschichte der Medizin der Robert Bosch Stiftung*, Band 2 (1983), Hrsg. von Renate Wittern, Stuttgart, 1985., 81–102 i Thomas GENNEPER, „Transkriptionen von Hahnemann-Briefen (1)”, *Zeitschrift für Klassische Homöopathie. Kritisches Organ für Homöopathie*, Band 33 (Stuttgart, 1989.), Heft 2: 64–65.

53 Usp. Institut für Geschichte der Medizin, Robert Bosch Stiftung, Stuttgart, *Briefsammlung des Homöopathen Joseph Attomyr*,
URL: <https://www.igm-bosch.de/files/downloads/Neuerwerbungen/Briefsammlung%20Attomyr.pdf>.

54 Usp. Dr. [Georg] MOSZBAUER, bischöfl. Hof- und kapitelarzt zu Deakóvar in Slavonien, „Heilung einer lebensgefährlichen Ischurie”, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 20 (Leipzig, 1843), Heft 1: 106–109.

Biskupski dvorski i kaptolski liječnik u Đakovu dr. Moszbauer u svojem članku „Heilung einer lebensgefährlichen Ischurie“, prikazuje kako je homeopatskim načinom liječio težak slučaj ishurije kod jednog đakovačkog svećenika, župnika, pa je taj njegov opis zanimljiv i za povijest liječništva u Đakovu i Slavoniji tog vremena.

Članak dr. Georga Moszbauera (*Juraj Mosbauer*), biskupskog dvorskog i kaptolskog liječnika u Đakovu, objavljen u *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 20 (Leipzig, 1843), Heft 1, koji je Attomyr popratio svojom opaskom u podrubnoj bilješki.

Nekoliko podataka o privatnom životu i obitelji dr. Attomyra

O privatnom životu i obitelji dr. Attomyra znamo tek ponešto. Nancy Tengler (Denver, Colorado, USA) u pregledu povijest obitelji Attomyr, odnosno o potomcima Wolfganga Leberwursta – *The History of the Attomir Family*, spominje i Leberwursta u Osijeku, koji su nedvojbeno rodbinski povezani s onima u Đakovu⁵⁵, ali nije jasno u kojim su točno rodbinskim odnosima bili, i tko je bliska rođakinja koja je mladom i nadarenom Josipu Leberwurstu (Attomyru) materijalno pomogla i omogućila pohađanje gimnazije u Osijeku, kako je navedeno u najopširnijim životopisma o njemu.

55 N. TENGLER, *The History of the Attomir Family*, s. p.

Nancy Tengler istražujući povijest obitelji Leberwurst – Attomyr pronašla je u Mađarskom državnom arhivu (Magyar Nemzeti Levéltár) u Budimpešti dokumente koji bilježe da je Attomyr (tada Joseph Leberwurst) u Beču krajem 1829. godine zatražio preko Dvorskog ratnog vijeća promjenu svojeg prezimena Leberwurst u Attomyr, a što je zatim odobrila Mađarska dvorska kancelarija. Kasnije kada je Attomyr u Ugarskoj postao znameniti liječnik i njegova obitelj u Đakovu službeno je 1841. godine prezime Leberwurst promijenila u Attomyr.⁵⁶

Dostupni izvori potvrđuju da je Attomyr bio oženjen. Nekoliko važnih i zanimljivih podataka prikupila je Nancy Tengler u *The History of the Attomir Family*, koje ovdje dopunjavam i dijelom ispravljam.

Attomyr u prvom svesku svoje knjige *Briefe über Homöopathie*, objavljene 1833. godine, u *Osmom pismu* spominje svoju suprugu Therese.⁵⁷ Supruga dr. Attomyra Therese spomenuta je u jednom napadu na Attomyra, u kojem se kritički prikazuje sadržaj tog *Osmog pisma*, objavljenom u *Antihomöopatisches Archiv eine Zeitschrift in zwanglosen Heften* (Hamburg) 1834. godine.⁵⁸ Mađarski pisac i prevoditelj László Bártfay (1797. – 1858.), s kojim je u Pešti prijateljavao Attomyr, spominje 25. srpnja 1840. u svojem dnevniku i Attomyrovu suprugu.⁵⁹ Attomyrova supruga spomenuta je i u popisima gostiju lječilišta Baden kod Beča. Tako *Liste der Badner Curgäste* 1851. navodi i „Herr Josef Attomyr, Doctor der Medizin, aus Pressburg, mit Gattin [...]”⁶⁰, a *Liste der Badner Curgäste* 1857. godine, navodi gospođu Theresiju Attomyr, udovicu dr. medicine, „Frau Theresia Attomyr, Med.-Doktors-Witwe [...]”⁶¹ Prema životopisu – nekrologu Attomyru koji je Josef O. Müller objavio 1856. u *Homöopathische Vierteljahrschrift*

56 Isto.

57 Usp. [J.] ATTOMYR, *Briefe über Homöopathie von Dr. Attomyr*, [Erstes Heft], *Januar bis Ende Juni 1833*, 146.

58 Usp. D. H., „Dr. Attomyr, genialer Homöopath und ein zweyter Moses oder, salva venia, Läusemacher”, *Antihomöopatisches Archiv eine Zeitschrift in zwanglosen Heften*, Band 1 (Hamburg, 1834), Heft 1: 178–179 i L. THALLER, „Jedna polemika protiv Attomyra Đakovčanina”, 278.

59 Bártfay László *naplói*, szerk. Kalla Zsuzsa, Budapest, 2010., 395.

60 „Liste der Badner Curgäste, Nr. 62. 1851.”,

URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=bad&datum=1851&page=148&size=45>.

61 „Liste der Badner Curgäste, Nr. 115. 1857.”, URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=bad&datum=1857&page=325&size=45&qid>.

(Leipzig) Attomyr se oženio 1832. godine, kada je bio u službi kao kućni liječnik grofova von Csáky u *Levoči* u Slovačkoj.⁶² Martin Stahl u svojoj knjizi *Der Briefwechsel zwischen Samuel Hahnemann und Clemens von Bönninghausen*, objavljen 1997. godine, pozivajući se na članak Sabine Sander i Renate Wittern, „Ein Streiter für die reine Homöopathie. Vier Briefe Joseph Attomyrs an Samuel Hahnemann”, objavljen 1985. godine u *Jahrbuch des Instituts für Geschichte der Medizin der Robert Bosch Stiftung*⁶³, navodi da je Attomyr oženio bečanku Therese Rinner. („Im gleichen Jahr [1832.] verheiratete sich ATTOMYR mit der Wienerin THERESE RINNER.”)⁶⁴ Da je supruga dr. Attomyra bila Therese, potvrđuje u *Preßburger Zeitung* od 13. lipnja 1888. objavljena osmrtnica, gdje je kao tugujuća navedena i „Therese Attomyr geb. Riener”.⁶⁵

Jesu li supružnici Attomyr imali djece, nije poznato. Vjerojatno nisu jer se ne spominju. Navod u antihomeopatskom članku objavljenom 1867. godine u listu *Die Gartenlaube* (Leipzig)⁶⁶, da je Attomyr imao kćer, netočno je prepričan spomenuti članak – napad na Attomyra u *Antihomöopathisches Archiv eine Zeitschrift in zwanglosen Heften*.

O smrti dr. Attomyra u Požunu / Bratislavi 5. veljače 1856.

O smrti dr. Attomyra izvijestili su onodobni tisak i homeopatska glasila i časopisi, ponajprije u Ugarskoj i Njemačkoj, ali i drugdje u inozemstvu. Tako je primjerice *Pester Lloyd* (Pešta) izvijestio 10. veljače 1856. da je u noći s 5. na 6. veljače umro u Pressburgu (Bratslavi) „Herr Med. Dr. Jos.[eph] Attomyr, eine hervorragende Celebrität auf homöopathischem Gebiete”.⁶⁷ Najistaknutije homeopatsko glasilo na njemačkom jeziku *Allgemeine homoeopathische*

62 Usp. J. O. MÜLLER, „Dr. Joseph Attomyr: ein Nachruf an den Freund und Collegen”, 252.

63 Usp. S. SANDER, R. WITTERN, „Ein Streiter für die reine Homöopathie. Vier Briefe Joseph Attomyrs an Samuel Hahnemann”, 81–102.

64 Martin, STAHL, *Der Briefwechsel zwischen Samuel Hahnemann und Clemens von Bönninghausen*, Heidelberg, 1997., 155.

65 „† Frau Marie Herrmann, geb. Riener”, *Preßburger Zeitung* (Pressburg), 125 Jg., Nr. 163, 13. Juni 1888, 6.

66 BOCK, „Gedanken über das Curiren von Krankheiten. 3. Strafpredigt gegen curirende Laien, Naturärzte und Homöopathen.”, *Die Gartenlaube*. Illustriertes Familienblatt. No. 34, Leipzig, 1867., 537.

67 „Tagesneuigkeiten”, *Pester Lloyd* (Pest), Nr. 35, 10. Februar 1856., 3.

Zeitung (Leipzig) objavilo je 28. travnja 1856. opširan nekrolog Attomyru.⁶⁸ Također utjecajni *Homöopathische Vierteljahrschrift* (Leipzig) objavio je 1856. godine posebnu vijest o Attomyrovoj smrti (s uvodnim riječima: „Abermals hat homöopathie einen schweren Verlust zu beklagen. Am 5. Februar Abends 9 Uhr starb in Pressburg Dr. Joseph Attomyr [...].“)⁶⁹, a zatim i opširan nekrolog.⁷⁰ Pozivajući se na *Allgemeine homöopathische Zeitung*, kratku vijest da je umro dr. Attomyr u Pressburgu objavio je 1856. godine i *Populäre homöopathische Zeitung* (Padeborn).⁷¹ *Zeitschrift für homöopathische Klinik* (Dresden) ukratko je 15. veljače 1856. izvijestio da je 5. veljače u Pešti (sic!) umro „Einer unserer genialsten und begabesten Colegen“.⁷²

Kratku vijest o smrti dr. Attomyra (također netočno da je i umro u Pešti) objavio je 1856. godine i *The British Journal of Homoeopathy* (London), uz uvodne riječi: „Homoeopathy has lost one of its most zealous and talented adherents in the decease of this well-known and deservedly esteemed Hungarian physician. Dr. Attomyr’s name has been long very prominently known too the students of homoeopathic literature as well by his numerous contributions to the *Archiv of Staps* as by his separate treatises and useful works.“⁷³ O Attomyrovoj smrti izvijestila je 1856. godine i talijanska *Rivista Omiopatica* (Roma), i u prijevodu objavila opširni nekrolog koji je u *Allgemeine homöopathische Zeitung* objavio dr. Anton Eduard Nehrer.⁷⁴

Posljednje Attomyrove dane u Bratislavi, bolest i uzrok smrti najopširnije je opisao njegov kolega liječnik homeopat iz Bratislave dr. Nehrer:

Den sehr kalten November desselben Jahres empfand Attomyrs tief und klagte oft über die Unmöglichkeit sich zu erwärmen. Allen Warnungen

68 A. E. NEHRER, „Joseph Attomyr“, 33–36.

69 „Todesnachricht“, *Homöopathische Vierteljahrschrift*. Central-Organ für die gesammte Homöopathie, mit besonderer Berücksichtigung aller medicinischen Hilfswissenschaften, (Leipzig, 1856) 7: 143.

70 J. O. MÜLLER, „Dr. Joseph Attomyr: ein Nachruf an den Freund und Collegen“, 249–256.

71 „Vermischtes. Trauerbotschaft“ / „Attomyr in Preßburg“. *Populäre homöopathische Zeitung zur Aufklärung des Volkes über Wirksamkeit und Wesen der homöopathischen Heilmethode*, [Jahrgang 2] (Padeborn, 1856), No. 3: 24.

72 „Personalnachrichten.“, *Zeitschrift für homöopathische Klinik*, Bd. V. (Dresden, 15. Februar 1856), No. 4: 32.

73 „Obituary – Dr. J. Attomyr“, *The British Journal of Homoeopathy*, Vol. XIV (London, 1856), No. LVII: 597.

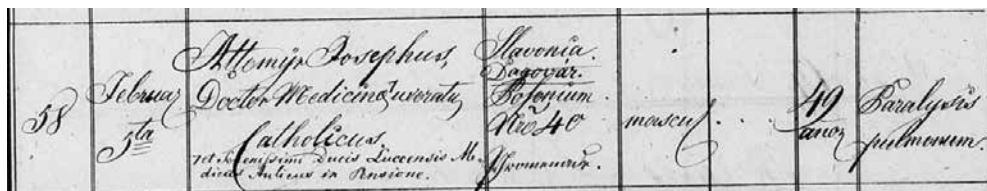
74 A.[nton] E.[duard] NEHRER, „Giuseppe Attomyr“, *Rivista Omiopatica* (Roma), Anno II., Num. 2, 30. Luglio 1856, 7–8.

und Vorstellungen entgegen, war er meist sehr leicht gekleidet und besuchte seine Kranken, trotz der grimigsten Winterstürme noch immer zu Fuss. Vom 12. zum 13. Dec.[ember] endlich warf ihn ein reumatisches Fieber in's Bett. Im Gefolge waren: Hinterhauptschmerzen, klopfend, bis über die ganze Klopfhaut sich verbreitend, die bei Berührung schmerzte; Schmerzen der Rückenmuskeln, ziehend-reissende Schmerzen im Verlaufe der Intercostalnnerven, dazu kurzes, trocknes Hüsteln, welches nach einiger Zeit feucht wurde und endlich etwas graulichen, zähen Schleim herausförderte. Acon., Bryon. Hep. s. c., Chamomilla, Dulcamara und Ignatia tilgten nach und nach alle Schmerzen; unter mässigen Schweissen, bei fortwährender Absonderung sedimentirten Harns hörte nach 14 Tagen das Fieber aus. Die Reconvalescenz trat langsam ein, denn erst in der vierten Woche des ganzen Leidens konnte unser armer Freund in Bett auf kurze Zeit verlassen. Nach 6 Woche hatte er sich so weit erholt, dass er wieder Tabackrauchen und an seinen Schreibtisch gehen konnte. Aber am 24. Jan.[uar] bekam er, ohne alle Veranlassung, ziehend-reissende Schmerzen im Verlaufe der Hüftnerven in beiden Schenkeln, die ihn nöthigteu das Bette zu büten. Er selbst entschied sich noch für Nux vom., aber die Schmerzen dauerten fort und hinderten die Nachtruhe. Rhus, Lycopodium und Graphit linderten wohl, doch bald war auch die Lebenskraft gebrochen. Am 29. Nachts schwankte zum ersten Male das Bewusstsein und es erfolgte unwillkührlicher Urinabgang. Von nun an sträubte sich der Kranke gegen alle Nahrung und nahm selbst Wasser nur mit Widerwillen. Arzneien spuckte er meistens aus. Faseln, mangelhaftes Erkennen, undeutliche Sprache, aashafter Mundgeruch, Sopor folgten in den letzten 8 Tage auf einander und am 5. Febr.[uar] Abends 9 ½ Uhr hörte er auf zu athmen.⁷⁵

Upis u Matičnoj knjizi umrlih Rimokatoličke župe sv. Martina, Bratislava navodi da je doktor medicine Joseph Attomyr (*Attomyr Josephus*), iz Bratislave, kbr. 40 (*Posonium Nro 40*) rođen u Slavoniji u Đakovu (*Slavonia, Dagovár*) umro u Bratislavi 5. veljače 1856. u 49. godini života od zatajenja pluća (*Paralysis pulmonum*).⁷⁶

75 A. E. NEHRER, „Joseph Attomyr“, 35–36.

76 Bratislava, Rimskokatolički farský úrad sv. Martina, Matrika zomrelých 1856–1857.

Bratislava, Rimskokatolički farský úrad sv. Martina, Matrika zomrelých 1856-1857.

Dr. Joseph Attomir umro je u 49. godini života u Bratislavi 5. veljače 1856. – upis u Matičnoj knjizi umrlih Rimokatoličke župe sv. Martina, Bratislava.

Pressburg / Bratislava, u Attomyrovo doba.

(URL: <https://www.vintagecitymaps.com/product/pressburg-bratislava-slovakia-1850/>)

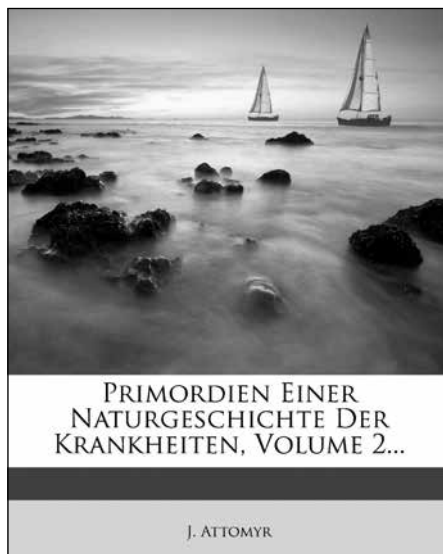
O homeopatskim djelima i liku dr. Attomyra danas

Radovi dr. Attomyra o homeopatskom načinu liječenja objavljuju se redovito i u pretiscima. Časopis *Archiv für die homöopathische Heilkunst* (od 1844. *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*) u kojemu je Attomyr od 1830. godine nadalje objavio niz članaka ponovno je objavljen

po godištima, a i u pretisku kao cjelokupno izdanje.⁷⁷ Od Attomyrovih knjiga u niz izdanja i posljednjih desetljeća u pretiscima su objavljivane *Briefe über Homöopathie* i napose *Primordien Einer Naturgeschichte der Krankheiten*.⁷⁸

J.[oseph] Attomyr, Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten, Volume 1 Gehirn und Rückenmark, Nabu Press, 2012., 668 str.

J.[oseph] Attomyr, Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten, Volume 2 Angesicht, Auge, Ohr, Nase, Mundhöhle..., Nabu Press, 2012., 418 str.

- 77 Primjerice novija izdanja, pretisci: *Stapf's Archiv für homöopathische Heilkunst*, Jhrg. 1822, Band 1. – Jhrg 1846-48, Band 23, + Band 24: Supplement zu den Bänden 1 - 24, Herausgeber: Pavlos Bitzarakis, 1997.; *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, [1830], Volume 9, Nabu Press, 2010.; *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, 1833, Vol. 13: *In Verbindung Mehreren Gelehrten*; Erstes Heft, Forgotten Books, 2018. i *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*, 1844, Vol. 1: *In Verbindung mit dem Lausitzisch-Schlesischen Vereine Homöopathischer Aerzte und Mehreren Andern Gelehrten*, Erstes Heft, Forgotten Books, 2018.
- 78 Tako su u posljednjih četvrt stoljeća objavljene primjerice: Joseph ATTOMYR, *Briefe über Homöopathie* [– 1833-1834, Heft 1-3], G. H. G. Jahr Verlag, 1998.; Joseph ATTOMYR, *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten*, Volume 1 *Gehirn und Rückenmark*, Nabu Press, 2012.; Joseph ATTOMYR, *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten*, Volume 2 *Angesicht, Auge, Ohr, Nase, Mundhöhle...*, Nabu Press, 2012.; Joseph ATTOMYR, *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten*, Ulan Press, 2012.; Joseph ATTOMYR, *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten*, – *Primary Source Edition*, Nabu Press, 2013.; Joseph ATTOMYR, *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten*, Wentworth Press, 2018.

Attomyr je pisao, izuzev disertacije na latinskom, na njemačkom jeziku te je uvršten u *Lexikon deutschsprachiger Homöopathen*.⁷⁹ Uvršten je kao znamenita osoba i u leksikon slovačkih Nijemaca (*Karpatendeutsches biographisches Lexikon*).⁸⁰ Životom i homeopatskim radom Attomyr je najduže vezan za Slovačku (Levoča, Bijacovce, Bratislava) i Mađarsku (Pešta). Slovački homeopati i povjesničari medicine i homeopatije Attomyra smatraju pioninom homeopatije u Slovačkoj.⁸¹ Dr. Attomyr je i među najznačajnijim pionirima mađarske homeopatije („1807-1856 Joseph Attomyr, a pioneer Hungarian homeopath.”).⁸² Nedvojbeno je njegova zasluga za razvitak i promicanje homeopatije na području Ugarske, ponajprije u Slovačkoj i Mađarskoj, u njezinom pionirskom razdoblju.⁸³ Tek izuzetno u stranoj homeopatskoj literaturi Attomyr je naveden kao hrvatski homeopat („Joseph Attomyr 1807-1856 was a Croatian orthodox physician”).⁸⁴

Na prvom velikom skupu homeopatskih liječnika Ugarske, održanom u Pešti 10. kolovoza 1843., koji su organizirali najpoznatiji homeopatski liječnici Ugarske, među kojima i dr. Attomyr, inicijator tog okupljanja,⁸⁵ koji

79 Usp. „Attomyr, Joseph Johann Nepomuk”, u: Fritz D. SCHROERS, *Lexikon deutschsprachiger Homöopathen. Homöopathen von A bis Z*, 5.

80 Usp. „Attomyr, Joseph”, u: Rainer P. RUDOLF, Eduard ULREICH, *Karpatendeutsches biographisches Lexikon*, Stuttgart, 1988., 23.

81 Usp. Tatiana PUKANČIKOVÁ, „História homeopatie na Slovensku”, *Homeopaticke Zvesti*, č. 2, [Košice], jesen 2011., 2 i Ivan SOUČEK, Roman HOFREITER, *Unconventional medicine. Social Sciences on Traditional, Complementary and Alternative Therapies in Slovakia*, Brno, 2022., 43.

82 „Homeopathy: A Comprehensive Time Line. People, Schools, Books, and Countries, from 1755 – 2008”, URL: <https://sites.google.com/view/totalwellness-az/homeopathy/homeopathy-timeline>.

83 Usp. Mária KÓCZIÁN i Livia KÖLNÉI, „A homeopátiás gyógyítás története Magyarországon 1820-1990”, *Orvostörténeti közlemények / Communicationes de historia artis medicinae*, Vol. 47 (2002), No. 1-4 (178–181): 75, 79–80, 83; Monika GRASS, „Homöopathie im 19. Jahrhundert im Königreich Ungarn”, u: *Homöopathische Spuren. Beiträge zur Geschichte der Homöopathie in Österreich*, Hrsg. Sonia Horn, Wien, 2003., 71–78 i Robert JÜTTE, *Hidden Roots. A History of Homeopathy in Northern, Central, and Eastern Europe*, Stuttgart, 2006., 61–65, 69. I ondje navedena literatura.

84 Usp. „Joseph Attomyr 1807-1856”, URL: <https://www.sueyounghistories.com/2008-09-23-joseph-attomyr-and-homeopathy/>.

85 Usp. „A’ hasonszenvi (homoeop.) hazai orvosakhoz.”, *Jelenkor* (Pest), 12. évfolyam, 33ik szám, 27. april 1843., 160; „Einladung zur Constituirung eines Vereines der homöopathischen Aerzte Ungarns”, *Allgemeine homoeopatische Zeitung*, Band 24, No. 12 (Leipzig, 5. Juni 1843), 183-186; „An die homöopathischen Aerzte Ungarns”, *Beiwagen zum Siebenbürger Wochenblatt* (Kronstadt), Nr. 27, 22. Juni 1843., 106; „Die erste Versammlung homöopathischen Aerzte

je tada živio i radio u Bratislavi, u ime organizatora Attomyr je održao poduži govor na njemačkom jeziku kojim je otvorio skup, a njegov govor je zatim i objavljen 1844. godine u tada najuglednijem europskom homeopatskom časopisu *Archiv für die homöopathische Heilkunst / Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*.⁸⁶

U *Općoj mađarskoj enciklopediji (Egyetemes Magyar Encyclopaedia)*, objavljenoj 1862. godine u Pešti, Attomyr je zastupljen vrlo opširnim prikazom.⁸⁷ Usto danas i mađarska *Wikipedija* donosi Attomyrov životopis („Attomyr József”).⁸⁸ Mađarska *Wikipedija* u natuknici „Löcse” Attomyra nabraja među poznatim osobama koje su živjele u Levoči („Itt dolgozott Attomyr József (1807–1856) homeopátiás orvos.”).⁸⁹ Mađarska *Wikipedija* i u natuknici „Diakovár” Attomyra navodi kao poznatu osobu rođenu u Đakovu („Itt született Attomyr József homeopátiás orvos (1807–1856)”)⁹⁰ U hrvatskoj *Wikipediji* u natuknici „Đakovo” o Attomyru pak ni spomena.⁹¹

Mađari dr. Attomyra neutemeljeno proglašavaju Mađarom, Karpatski (slovački) Nijemci Nijemcem, a u Hrvatskoj ga povjesničari medicine drže Hrvatom, i uvršten je u *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina*. Usto, uvršten je i u knjigu *Istaknuti Nijemci i njihovi potomci u hrvatskim krajevima. Biografski leksikon*.

Ungarns zu Pesth am 10. August 1843.”, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 21, Heft 1 / *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 1 (Leipzig, 1844), Heft 2: 60–63; László KISS, „A magyarországi homeopáták első egyesülete (1843-1845?)”, *Orvostörténeti közlemények / Communicationes de historia artis medicinae*, Vol. 50 (2005), No. 1-4 (190-193): 223–228 i R. JÜTTE, *Hidden Roots. A History of Homeopathy in Northern, Central, and Eastern Europe*, 69.

86 „Eröffnungs Rede gehalten in der Versammlung homöopathischer Aerzte Ungarns in Pesth am 10. August 1843 von Dr. Attomyr”, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 21, Heft 1 / *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 1 (Leipzig, 1844), Heft 2: 64–72.

87 Usp. (Zs.), „Attomyr (József)”, 291–295.

88 Usp. „Attomyr József”, URL: https://hu.wikipedia.org/wiki/Attomyr_J%C3%B3zsef.

89 Usp. „Löcse”, URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C5%91cse>.

(„Ovdje je radio József Attomyr (1807–1856), liječnik.homeopat.”)

90 Usp. „Diakovár”, URL: <https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Diakov%C3%A1r>.

(„Ovdje je rođen József Attomyr (1807. – 1856.), liječnik homeopat.”)

91 Usp. „Đakovo”, URL: <https://hr.wikipedia.org/wiki/%C4%90akovo>.

Zaključna riječ

U ovom članku donio sam tek neke naglaske iz života dr. Josipa Attomyra, s nakanom ukazati na njegovo podrijetlo i zavičaj, i ujedno unekoliko dopuniti podatke o njegovu liječničkom homeopatskom radu i ponajprije objavljenim pisanim djelima.

Dr. Attomyr zaslužuje pozornost, i na zavičajnoj slavonskoj i na nacionalnoj hrvatskoj razini. Povjesničarima medicine i homeopatije tek predstoji sustavno istražiti i utemeljeno prikazati njegov nadasve neobičan i zanimljiv životni put i znanstveno obraditi njegova mnogobrojna homeopatska pisana djela.

Zaključno ukratko; dr. Attomyr u Europi i svijetu najpoznatiji je Đakovčanin u prvoj polovici i sredinom 19. stoljeća. No u zavičaju je danas nezasluženo zaboravljen.

Selektivna bibliografija dr. Attomyra

U popisu objavljenih članaka i knjiga dr. Attomyra nastojao sam znatno dopuniti dosadašnje u medicinskoj i homeopatskoj literaturi, te i u enciklopedijama i leksikonima uz njegove životopise objavljene radove, a ponajprije njegove *članke* u časopisima.

Dr. Josip Attomyr potpisivao je i objavljivao svoje homeopatske radove na nekoliko načina: najčešće *Dr. Attomyr* i *Dr. J. Attomyr* i pseudonimima *Dulalethes* i *Jota Alpha*.

disertacija:

Quaedam quoad psychiatriam homöopathicam. Dissertatio inauguralis medica. Josephus Attomyr, Monacii, XXVI. Martii MDCCCXXXI.
[Medizinische Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität, München].

knjige:

Attomyrade, oder die Homöopathik und die Josephs-Akademie in Berührung. Zur Geschichte der Homöopathik von Jota Alpha, Zweite, vermehrte Auflage, Deutschland, 1832, In allen Buchhandlungen, pp. 74, 30 cm.

Briefe über Homöopathie von Dr. Attomyr, [Erstes Heft], Januar bis Ende Juni 1833, Leipzig: Verlag von Ch. E. Kollmann, 1833., pp. VI-154, 17 cm.

- Briefe über Homöopathie von Dr. Attomyr, Zweites Heft, July bis Ende December 1833*, Leipzig: Verlag von K. F. Köhler, 1833., pp. VIII-216, 17 cm.
- Briefe über Homöopathie von Dr. Attomyr, Drittes Heft, Januar bis Ende Juny 1834*, Leipzig: Verlag von K. F. Köhler, 1834., pp. VIII-174, 17 cm.
- Die venerischen Krankheiten. Ein Beitrag zur Pathologie und homöopathischen Therapie derselben von dr. Attomyr*, Leipzig: Verlag von Ludwig Schumann, 1836., pp. VI, 48, 25 cm.
- Traitement homoeopathique des maladies de la peau, considerees sous le rapport de leur Forme, des Sensations qu elles produisent, et des Parties qu elles effectent, par le Dr [Ernst Ferdinand] Rückert; précédé de notions générales et importantes sur la symptomatologie, le régime homoeopathique, la force et la répétition des doses etc.; suivi du traitement homoeopathique des maladies vénériennes, par le Dr Attomyr, traduit de l'allemand, par Sarrazin*; Paris; Dijon: Bailliére; Douillier, 1838., pp. 424, 15 cm [Joseph Attomyr, *L'homoeopathie appliquée aux maladies vénériennes*, 365–424].
- Theorie der Verbrechen auf Grundsätze der Phrenologie basiert. Von Dr. Attomyr*. Leipzig: bei Georg Wigand, 1842., pp. 64, 23 cm.
- Beyträge zur (homöopathischen) Arzneimittellehre. Das Fettgift. Von Dr. J. Attomyr*. Wien: Wilhelm Braumüller's k.k. Hofbuchhandlung, 1851.¹, Pressburg: L. A. Krapp, 1856.², pp. 48, 23 cm.
- Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten von Dr. J. Attomyr, Band 1, Gehirn und Rückenmark*. Wien: Wilhelm Braumüller's k.k. Hofbuchhandlung, 1851.¹, Pressburg: L. A. Krapp, 1856.², pp. VI, 655, 25 cm.
- Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten von Dr. J. Attomyr, Band 2, Angesicht, Auge, Ohr, Nase, Mundhöhle*. Wien: Wilhelm Braumüller's k.k. Hofbuchhandlung, 1851.¹, Pressburg: L. A. Krapp, 1856.², pp. VI [VIII], 403, 25 cm.

članci:

- Dulaletes, „Dissonanzen im Gebiete der Physiologie und Pathologie der bisherigen Medizin mit den, für die Therapie daraus gefolgerten verderblichen Theoremen“, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 9 (Leipzig, 1830), Heft 1: 120–139.
- „Einiges über homöopathische Psychiatrik.“ Von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 10 (Leipzig, 1831), Heft 3: 97–112.
- „Homöopathische Heilversuche, angestellt im allgemeinen Krankenhause zu München.“ Mitgetheilt von Dr. J. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 11 (Leipzig, 1832), Heft 2: 100–120.

- „Mutterkorn. (Secale cornutum.) Zur homöopathischen Thierheilkunst.” Von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 11 (Leipzig, 1832), Heft 3: 148–156.
- „Rothe Korallen. (Corallia rubra).” Von Dr. J. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 11 (Leipzig, 1832), Heft 3: 166–172.
- „Memorabilia aus meine Praxis.” Von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 12 (Leipzig, 1833), Heft 3: 78–86.
- „Rhapsodien.” Von Dulaethes, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 12 (Leipzig, 1833), Heft 3: 87–100.
- „Theorie der Homöopathie auf Grundsätze der Naturphilosophie basiert.” Ein Versuch von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 13 (Leipzig, 1833), Heft 1: 1–41.
- „Rhapsodien.” Von Dulaethes. (Fortsetzung.), *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 13 (Leipzig, 1833), Heft 1: 123–143.
- „Die Anschaffung homöopathischer Arzneien betreffend”, Dr. Attomyr zu Leutschau im Zipser Komitate in Ungarn, *Zeitung der naturgesetzlichen Heilkunst für Freunde und Feinde der Homöopathik / Zeitung der homöopathischen Heilkunst für Ärzte und Nichtärzte*, Band 6 (Leipzig – Dresden, 15. Mai 1833), No. 39: 308–310.
- „Rhapsodien.” Von Dr. Attomyr in Lucca, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 16 (Leipzig, 1837), Heft 2: 58–91.
- „Rhapsodien.” Von Dr. Attomyr. (Fortsetzung.), *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 18 (Leipzig, 1840), Heft 2: 137–150.
- „Zwei authentische Documente, die Marenzellerischen homöopathischen Versuche in Wien A. 1828 betreffend.” Mitgetheilt von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 18 (Leipzig, 1840), Heft 2: 172–204.
- „Der Tripper mit den gegen denselben empfohlenen homöopathischen Mitteln verglichen” von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 18 (Leipzig, 1841), Heft 3: 1–64.
- „Natur und Kunst, ihr Verhältnis zu einander und zur Medizin.” von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 19 (Leipzig, 1841), Heft 1: 1–33.
- „Wie die Sachen stehen. (Vergl. Hygea XIV, 89).” Untersucht von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 19 (Leipzig, 1841), Heft 2: 56–86.
- „Rhapsodien.” Von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 19 (Leipzig, 1841), Heft 2: 162–172.

- „Va banque den Specifikern!“ von Dr. Attomyr. *Archiv für die Homöopathischen Heilkunst*, Band 20 (Leipzig, 1843) Heft 1: 39–66.
- „Briefe über Homöopathie“ Von Dr. Attomyr. *Archiv für die Homöopathischen Heilkunst*, Band 20 (Leipzig, 1843) Heft 1: 84–100.
- „Musterung der homöopathischen Spitäler,” gehalten durch Dr. Attomyr. *Archiv für die Homöopathischen Heilkunst*, Band 20 (Leipzig, 1843) Heft 1: 127–154.
- „Grundriß einer Naturgeschichte der Krankheiten.” Entworfen von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 20 (Leipzig, 1843), Heft 2: 45–127.
- „Prüfung der Zehn Verneinungsründe des Herrn Professors v. Töltény bezüglich der Zulässigkeit homöopathischer Kanzeln und Kliniken.” Vom Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 20 (Leipzig, 1843), Heft 3: 137–158.
- „Rhapsodien– von Dr. Attomyr”, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 20 (Leipzig, 1843), Heft 3: 159–169.
- „Pharmacodynamische Fragmente (Aus Kolbani’s ‚Gifthistorie’. Wien. 1807. 2te Auflage.) Gesammelt von Dr. Attomyr”, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 21, Heft 1 / *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 1 (Leipzig, 1844), Heft 1: 178–186.
- „Gesetze für Gabengröße und Wiederholung,” gesucht von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 21, Heft 1 / *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 1 (Leipzig, 1844), Heft 2: 1–21.
- „Eröffnungs Rede gehalten in der Versammlung homöopathischer Aerzte Ungarns in Pesth am 10. August 1843 von Dr. Attomyr”, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 21, Heft 1 / *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 1 (Leipzig, 1844), Heft 2: 64–72.
- „Characteristik und Physiographie des Genus: Dysenteria und seiner Specierum” von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 21, Heft 1 / *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 1 (Leipzig, 1844), Heft 3: 86–150.
- „On Dysentery, and the Characteristic Symptoms of the different Medicines wich produce it” By Dr Attomyr, *The British Journal of Homoeopathy*, Vol. III (London, 1845), No. X: 78–90.
- „Die Affecte, als Noxen und Heilmittel,” dargestellt von Dr. Attomyr. *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 22, Heft 1 / *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 2 (Leipzig, 1845), Heft 1: 1–26.
- Dr. Attomyr, „Nekrolog. Dr. Jos.[eph], Bakody, [...]”, *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 24, No. 29 (Leipzig, 15. December 1845), 369–371.

- „Alcohol. Seine Wirkungen auf den Menschen,” gesammelt von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 23 / *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 3 (Leipzig, 1846), Heft 1: 138–159.
- „Apoplexia. Charakteristik und Physiographie derselben und ihrer Specierum” Von Dr. Attomyr, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 23 / *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 3 (Leipzig, 1847), Heft 2: 43–107.
- „Auch etwas über die Hochpotenzen.” Von Dr. Attomyr in Preßburg, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 23 / *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 3 (Leipzig, 1847), Heft 2: 108–116.
- „Die Hochpotenzen vom mathematischen und chemischen Standpunkte betrachtet.” Von Dr. Attomyr, *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 34, No. 16 (Leipzig, 3. April 1848), 253–256.
- Dr. Attomyr, „Nekrolog. Dr. Jos.[ef] Müller, [...]”, *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 44, No. 1 (Leipzig, 26. Juli 1852), 6–12.
- „Colchicum-Cholera.” Kompilirt von Dr. Attomyr, *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 48, No. 23 (Leipzig, 30. Oktober 1854), 177–178.
- „Die Bedeutung der Mineralien für die Arzneimittellehre und Pharmakotechnik.” Erörtert von Dr. Attomyr, *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 49, No. 20 (Leipzig, 26. März 1855), 153–155.
- „Die Bedeutung der Mineralien für die Arzneimittellehre und Pharmakotechnik.” Erörtert von Dr. Attomyr. (Fortsetzung.), *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 49, No. 21 (Leipzig, 2. April 1855), 161–161.
- „Die Bedeutung der Mineralien für die Arzneimittellehre und Pharmakotechnik.” Erörtert von Dr. Attomyr. (Schluss.), *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 49, No. 22 (Leipzig, 9. April 1855), 169–171.
- „Was heisst charakteristisch?” Beantwortet von Dr. Attomyr, *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 50, No. 8 (Leipzig, 18. Juni 1855), 57–58.
- „Was heisst charakteristisch?” Beantwortet von Dr. Attomyr. (Fortsetzung.), *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 50, No. 9 (Leipzig, 25. Juni 1855), 55–57.
- „Was heisst charakteristisch?” Beantwortet von Dr. Attomyr. (Fortsetzung.), *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 50, No. 10 (Leipzig, 2. Juli 1855), 73–74.
- „Was heisst charakteristisch?” Beantwortet von Dr. Attomyr. (Fortsetzung.), *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 50, No. 11 (Leipzig, 9. Juli 1855), 83–84.

- „Was heisst charakteristisch?“ Beantwortet von Dr. Attomyr. (Schluss.), *Allgemeine homoeopatische Zeitung*, Band 50, No. 12 (Leipzig, 16. Juli 1855), 92–93.
- „Der Symptomencomplex in seiner Beziehung zum Prinzip der Aehnlichkeit.“ Von Dr. Attomyr, *Allgemeine homoeopatische Zeitung*, Band 50, No. 22 (Leipzig, 24. September 1855), 170–174.
- „Zur Pathologie und Therapie des syphilitischen Geschwürschformen.“ Aus dem schriftlichen Nachlasse des Dr. Joseph Attomyr, *Zeitschrift des Vereins der homöopathischen Ärzte Oesterreichs, Erster Jahrgang, Zweiter Band* (Wien, 1857), Heft 8: 146–167.
- „Haematurie. Die naturgeschichtliche studie“, Aus dem schriftlichen Nachlasse des Dr. Joseph Attomyr, *Zeitschrift des Vereins der homöopathischen Ärzte Oesterreichs, Erster Jahrgang, Zweiter Band* (Wien, 1857), Heft 10: 329–353.

Izvori i literatura

Đakovo, Rimokatolički župni ured Svih svetih,
Liber Baptisatorum Parochiae Diakovensis ab anno 1776. usque ad annum 1814.
Bratislava, *Rímskokatolícky farský úrad sv. Martina*,
Matrika zomrelých 1856-1857.

Calendarium diaecesanum venerabilis cleri diaecesium Bosnensis seu Diakovariensis et Syrmienensis Canoniae unitarum pro anno a Christi nato MDCCCVIII [...],
Budae, Typis Typographiae [...].

Catalogus venerabilis cleri almae dioecesis Bosnensis, seu Diakovariensis et Sirmiensis canonice unitarum pro anno MDCCCXIV., Pesthini, Typis Joannis Thomae Trattner.

Schematismus venerabilis cleri diecesium Bosnensis seu Diakovariensis et Sirmiensis canonice unitarum pro anno M. DCCC. XXV., Essekini, Typis Divaldianis [...].

Martikelbuch der Universitat Ingolstadt-Landshut-München. Rectoren Professoren Doctoren 1472 – 1872 Candidaten 1772 – 1872, Herausgegeben von Franz Xaver Freninger aus München, München, 1872.

„Liste der Badner Curgäste, Nr. 115. 1857.“, URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=bad&datum=1857&page=325&size=45&qid> (pristupljeno 2024-11-25).

„Liste der Badner Curgäste, Nr. 62. 1851.”, URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=bad&datum=1851&page=148&size=45> (pristupljeno 2024-11-25).

Institut für Geschichte der Medizin, Robert Bosch Stiftung, Stuttgart, *Briefsammlung des Homöopathen Joseph Attomyr*, URL: <https://www.igm-bosch.de/files/downloads/Neuerwerbungen/Briefsammlung%20Attomyr.pdf> (pristupljeno 2024-10-06).

TENGLER, Nancy, *The History of the Attomir Family*, [Denver, Colorado, USA], 2023., rukopis.

Archiv für die homöopathische Heilkunst, [1830], Volume 9, Nabu Press, 2010.

Archiv für die homöopathische Heilkunst, 1833, Vol. 13: *In Verbindung Mehreren Gelehrten*; Erstes Heft, Forgotten Books, 2018.

Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst, 1844, Vol. 1: *In Verbindung mit dem Lausitzisch-Schlesischen Vereine Homöopathischer Aerzte und Mehreren Andern Gelehrten*, Erstes Heft, Forgotten Books, 2018.

Stapf's Archiv für homöopathische Heilkunst, Jhrg. 1822, Band 1. – Jhrg 1846-48, Band 23, + Band 24: *Supplement zu den Bänden 1 - 24*, Herausgeber: Pavlos Bitzarakis, 1997.

Attomyrade, oder die Homöopathik und die Josephs-Akademie in Berührung. Zur Geschichte der Homöopathik von Jota Alpha, Zweite, vermehrte Auflage, Deutschland, 1832.

ATTOMYR, [Joseph], *Briefe über Homöopathie*, [Erstes Heft], *Januar bis Ende Juni 1833*, Leipzig, 1833.

ATTOMYR, [Joseph], *Briefe über Homöopathie*, Zweites Heft, *July bis Ende December 1833*, 1833.

ATTOMYR, [Joseph], *Briefe über Homöopathie*, Drittes Heft, *Januar bis Ende Juny 1834*, Leipzig, 1834.

ATTOMYR, [Joseph], *Die venerischen Krankheiten. Ein Beitrag zur Pathologie und homöopathischen Therapie derselben*, Leipzig, 1836.

Traitement homoeopathique des maladies de la peau, considerees sous le rapport de leur Forme, des Sensations qu elles produisent, et des Parties qu elles effectent, par le Dr [Ernst Ferdinand] Rückert; précédé de notions générales

et importantes sur la symptomatologie, le régime homoeopathique, la force et la répétition des doses etc.; suivi du traitement homoeopathique des maladies vénériennes, par le Dr Attomyr, traduit de l'allemand, par Sarrazin; Paris; Dijon, 1838., pp. 424, 15 cm [Joseph Attomyr, L'homoeopathie appliquée aux maladies vénériennes, 365–424].

ATTOMYR, [Joseph], *Theorie der Verbrechen auf Grundsätze der Phrenologie basiert*, Leipzig, 1842.

ATTOMYR, J.[oseph], *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten*, Band 1, *Gehirn und Rückenmark*, Wien, 1851.

ATTOMYR, J.[oseph], *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten*, Band 2, *Angesicht, Auge, Ohr, Nase, Mundhöhle*, Wien, 1851.

DULALETHES, „Dissonanzen im Gebiete der Physiologie und Pathologie der bisherigen Medizin mit den, für die Therapie daraus gefolgerten verderblichen Theoremen“, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 9 (Leipzig 1830), Heft 1: 120–139.

„Eröffnungs Rede gehalten in der Versammlung homöopathischer Aerzte Ungarns in Pesth am 10. August 1843 von Dr. Attomyr“, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 21, Heft 1 / *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 1 (Leipzig, 1844), Heft 2: 64–72.

ATTOMYR, [Joseph], „On Dysentery, and the Characteristic Symptoms of the different Medicines wich produce it“, *The British Journal of Homoeopathy*, Vol. III (London, 1845), No. X: 78–90.

ATTOMYR, Joseph, *Briefe über Homöopathie* [– 1833-1834, Heft 1-3], G. H. G. Jahr Verlag, 1998.

ATTOMYR, Joseph, *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten*, Volume 1 *Gehirn und Rückenmark*, Nabu Press, 2012.

ATTOMYR, Joseph, *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten*, Volume 2 *Angesicht, Auge, Ohr, Nase, Mundhöhle...*, Nabu Press, 2012.

ATTOMYR, Joseph, *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten*, † Ulan Press, 2012.

ATTOMYR, Joseph, *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten*, † *Primary Source Edition*, Nabu Press, 2013.

ATTOMYR, Joseph, *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten*, Wentworth Press, 2018.

Bártfay László naplói, szerk. Kalla Zsuzsa, Budapest, 2010.

- BAZALA, Vladimir, *Poviestni razvoj medicine u hrvatskim zemljama*, Zagreb, 1943.
- BRADFORD, Thomas Lindsley, *The pioneers of homeopathy*, Philadelphia, 1897.
- CALLISEN, Adolph Carl Peter, *Medicinisches Schriftsteller-Lexicon der jetzt lebenden Aerzte*, Sechszwanzigster Band, A und B., Copenhagen, 1838.
- GAĆINA, Sonja, *Slavonija na starim zemljopisnim kartama Kartografske zbirke Muzeja Slavonije*, Osijek, 1995.
- GEIGER, Vladimir, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, Zagreb, 2001.
- GRIESELICH, L.[udwig], *Handbuch zur Kenntniss der homöopathischen oder specifischen Heilkunst. Auf dem Wege der Entwicklungsgeschichte*, Carlsruhe, 1848.
- GRIESELICH, Ludwig, *Skizzen aus der Mappe eines reisenden Homöopathen*, Karlsruhe, 1832.
- v. GRUZEWSKI, Vespasian, *Über die Incompetenz der Beweise für und wider die Homöopathie, gegenüber der conditio sine qua non, um die ganze homöopathische Streitfrage zu lösen*, Riga, 1874.
- GYURKOVICH, Tibor K., *Sterio Károly*, Budapest, 1976.
- HAEHL, Richard, *Samuel Hahnemann. His Life and Work. Based on recently discovered State Papers, Documents, Letters, Sick Reports, and utilising the whole of the Home and Foreign Literature*, Volume II. Supplements, London, 1931.
- HAEHL, Richard, *Samuel Hahnemann. Sein Leben und Schaffen auf Grund neu aufgefundenen Akten, Urkunden, Briefe, Krankenberichte und unter Benützung der gesamten in- und ausländischen homöopathischen Literatur*. Unter Mitwirkung von Karl Schmidt-Buhl, II. Band *Anlagen*, Leipzig, 1922.
- HIRSCHEL, Bernhard, *Grundriss der Homöopathie nach ihrem neuesten Standpunkte, und Anleitung zum Studium und zur Praxis derselben*, Dessau, 1854.
- JÜTTE, Robert, *Hidden Roots. A History of Homeopathy in Northern, Central, and Eastern Europe*, Stuttgart, 2006.
- KLEINERT, Georg Otto, *Geschichte der Homöopathie*, Leipzig, 1861.
- LOHFF, Brigitte, *Die Josefs-Akademie im Wiener Josephinum. Die medizinisch-chirurgische Militärakademie im Spannungsfeld von Wissenschaft und Politik 1785–1874*, Wien; Köln; Weimar, 2019.
- PAVIĆ, Matija, *Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806. – 1906.*, Đakovo, 1911.
- RAPOU, Auguste, *Histoire de la doctrine médicale homoeopathique son état actuel dans les principales contrées de l'Europe, application pratique des principes et*

des moyens de cette doctrine au traitement des maladies. Tome premier, Paris et Londres, 1847.

ROSENBERG, Carl Heinric, *Fortschritte und Leistungen der Homöopathie in und ausser Ungarn nebst einer Darstellung ihrer Grundsätze von ihrem gegenwärtigen wissenschaftlichen Standpunkte und Hinweisung auf die Vortheile, die daraus für Staat und Staatsbürger resultieren*, Leipzig, 1843.

RÜCKERT, Theodor Johann, *Klinische Erfahrungen in der Homöopathie. Eine vollständige Sammlung aller, in der deutschen und ins Deutsche übertragenen homöopathischen Literatur niedergelegten Heilungen und praktischen Bemerkungen, vom Jahre 1822 bis 1850.*, Zweiter Band, Dessau, 1855.

RÜCKERT, Theodor Johann *Klinische Erfahrungen in der Homöopathie. Eine vollständige Sammlung aller, in der deutschen und ins Deutsche übertragenen homöopathischen Literatur niedergelegten Heilungen und praktischen Bemerkungen, vom Jahre 1822 bis 1850.*, Erster Band, Dessau, 1854.

SOUČEK, Ivan, HOFREITER, Roman, *Unconventional medicine. Social Sciences on Traditional, Complementary and Alternative Therapies in Slovakia*, Brno, 2022.

STAHL, Martin, *Der Briefwechsel zwischen Samuel Hahnemann und Clemens von Bönninghausen*, Heidelberg, 1997.

STÜRMER, Theodor, *Zur Vermittelung der Extreme in der Heilkunde*, Leipzig, 1837.

ŠULJAK, Andrija, *Đakovo biskupski grad / Đakovo bischöfliches Stadt*, Đakovo, 1979.

THALLER, Lujo, *Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770. do 1850.* Karlovac, 1927.

TISCHNER, Rudolf, *Geschichte der Homöopathie*, Wien, 1998.

Zlatna knjižica homeopatije. Vodič za cijelu obitelj, Zagreb, 2010.

ŽERAV, Josip, *Spomen-spis od 1813. – 1913. u proslavu stogodišnjice opstanka „Ceha” đjakovačkih obrtnika*, Đakovo, 1913.

„A’ hasonszenvi (homoeop.) hazai orvosakhoz.”, *Jelenkor* (Pest), 12. évfolyam, 33ik szám, 27. april 1843., 160.

„An die homöopathischen Aerzte Ungarns”, *Beiwagen zum Siebenbürger Wochenblatt* (Kronstadt), Nr. 27, 22. Juni 1843., 106.

„Archiv für die homöopathische Heilkunst – Stapfs Archiv”, URL: <https://www.homarchiv.de/homoeopathische-werke/ernst-stapf-archiv-homoeopathische-heilkunst.php> (pristupljeno 2024-10-15).

- „Attomyr, Joseph”, u: Rainer P. RUDOLF, Eduard ULREICH, *Karpatendeutsches biographisches Lexikon*, Stuttgart, 1988., 23.
- „Attomyr, Joseph Johann Nepomuk”, u: Fritz D. SCHROERS, *Lexikon deutschsprachiger Homöopathen. Homöopathen von A bis Z*, Stuttgart, 2006., 5.
- „Attomyr, Joseph (1807-1856), Homöopath”, URL: https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_A/Attomyr_Joseph_1807_1856.xml (pristupljeno 2025-10-05).
- „Attomyr, Josip (Leberwurst)”, u: *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina*, ur. Vlado Šakić i Ljiljana Dobrovšak, Zagreb, 2020., 41.
- „Attomyr József”, URL: https://hu.wikipedia.org/wiki/Attomyr_J%C3%B3zsef (pristupljeno 2024-10-05).
- „Attomyr (Leberwurst), Joseph (Josip)”, u: Goran BEUS RICHEMBERGH, *Istaknuti Nijemci i njihovi potomci u hrvatskim krajevima. Biografski leksikon*, Zagreb, 2022., 30.
- BOCK, „Gedanken über das Curiren von Krankheiten. 3. Strafpredigt gegen curirende Laien, Naturärzte und Homöopathen.”, *Die Gartenlaube*. Illustriertes Familienblatt. No. 34, Leipzig, 1867., 536–538.
- „Diakovár”, URL: <https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Diakov%C3%A1r> (pristupljeno 2025-05-03).
- „Die erste Versammlung homöopathischen Aerzte Ungarns zu Pesth am 10. August 1843.”, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 21, Heft 1 / *Neues Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 1 (Leipzig, 1844), Heft 2: 60–63.
- D. H., „Dr. Attomyr, genialer Homöopath und ein zweyter Moses oder, salva venia, Läusemacher”, *Antihomöopathisches Archiv eine Zeitschrift in zwanglosen Heften*, Band 1 (Hamburg, 1834), Heft 1: 176–179.
- DERENČIN, Josip, „Homiopati. Povjestno – kritična crta–, *Vienac zabavi i pouci*, god. VII, br. 35, Zagreb, 28. kolovoza 1875., 563–566.
- DUGAČKI, Vladimir, „Hrvatski liječnici – prirodoslovci”, *Radovi Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža”*, knj. 3, Zagreb, 1993., 95–114.
- V. Di. [DUGAČKI, Vladimir], „Attomyr, Josip (Leberwurst)”, *Hrvatski biografski leksikon*, 1 A – Bi, gl. ur. Nikica Kolumbić, Zagreb, 1983., 262–263.
- „Đakovo”, URL: <https://hr.wikipedia.org/wiki/%C4%90akovo> (pristupljeno 2025-05-03).
- „Einladung zur Constituirung eines Vereines der homöopathischen Aerzte Ungarns”, *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 24, No. 12 (Leipzig, 5. Juni 1843), 183–186.
- „† Frau Marie Herrmann, geb. Riener”, *Preßburger Zeitung* (Pressburg), 125 Jg., Nr. 163, 13. Juni 1888, 6.

- [GEIGER, Vladimir], „Attomyr Josip”, u: *Hrvatski leksikon*, I. svezak A – K, ur. Antun Vujić, Zagreb, 1996., 37.
- GEIGER, Vladimir, „Nijemci na vlastelinstvu đakovačke biskupije do 1848./49. godine”, *Croatia Christiana Periodica*, XXII (1998), br. 42: 66–90.
- GEIGER, Vladimir, „Znameniti Đakovčani. Josip Attomyr (Leberwurst) (Đakovo, 1807. – Bratislava, 1856.)”, *Đakovački glasnik (Đakovo)*, br. 76, 15. siječnja 1998., 22.
- GENNEPER, Thomas, „Transkriptionen von Hahnemann-Briefen (1)”, *Zeitschrift für Klassische Homöopathie. Kritisches Organ für Homöopathie*, Band 33 (Stuttgart, 1989.), Heft 2: 64–65.
- GRASS, Monika, „Homöopathie im 19. Jahrhundert im Königreich Ungarn”, u: *Homöopathische Spuren. Beiträge zur Geschichte der Homöopathie in Österreich*, Hrsg. Sonia Horn, Wien, 2003., 71–78.
- GRMEK, Mirko Dražen, „Die Medizin in den jugoslawischen Ländern im Zeitalter der Rationalismus”, u: *Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften*, Bd. 47 (1963), Heft 3: 237–246.
- GRMEK, Mirko Dražen, „Doprinos hrvatskih liječnika medicinskim znanostima u svijetu (od srednjeg vijeka do 1918. godine)”, *Medicinski vjesnik*, Vol. 27 (1995), No. 1-2: 33–41.
- GRMEK, Mirko Dražen, „Inauguralne disertacije hrvatskih, srpskih i slovenačkih liječnika (1660 – 1865)”, *Starine JAZU* (1951), knj. 43: 99–258.
- M. D. G. [GRMEK, Mirko Dražen], „ATOMIR, Josip (pravim imenom Josip Leberwurst)”, *Medicinska enciklopedija*, 1 A – Ban, gl. red. Ante Šercer, Zagreb, 1959., 619.
- „homeopathy”, URL: <https://www.britannica.com/science/homeopathy> (pristupljeno 2025-03-11).
- „homeopatija”, URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/homeopatija> (pristupljeno 2025-03-11).
- „Homeopathy: A Comprehensive Time Line. People, Schools, Books, and Countries, from 1755 – 2008”, URL: <https://sites.google.com/view/totalwellness-az/homeopathy/homeopathy-timeline> (pristupljeno 2025-03-11).
- I. Ić. [IVANČEVIĆ, Ivo], „HOMEOPATIJA”, *Medicinska enciklopedija*, 5 Hipos – Koma, gl. red. Ante Šercer, Zagreb, 1961., 132.
- „Joseph Attomyr 1807-1856”, URL: <https://www.sueyounghistories.com/2008-09-23-joseph-attomyr-and-homeopathy/> (pristupljeno 2025-05-10).
- KISS, László, „A magyarországi homeopáták első egyesülete (1843-1845?)”, *Orvostörténeti közlemények / Communicationes de historia artis medicinae*, Vol. 50 (2005), No. 1-4 (190-193): 223–228.

- KÓCZIÁN, Mária i KÖLNÉI, Livia, „A homeopátiás gyógyítás története Magyarországon 1820-1990”, *Orvostörténeti közlemények / Communicationes de historia artis medicinae*, Vol. 47 (2002), No. 1-4 (178-181): 75–110.
- KÖRBLER, Georg, „Ein Beitrag zur Geschichte der Homöopathie”, *Janus. Archives internationales pour l'Histoire de la Médecine et la Géographie Médicale* (organe de la Société Historique Néerlandaise des Sciences Médicales, Exactes et Naturelles), (1926.), vol. 30: 295–300.
- LEKŠIĆ, Željko, „Strani doseljenici u Đakovu prije biskupa Mandića (1806. – 1815.)”, u: *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice/VDG Jahrbuch 1996*, ur. Goran Beus Richembergh, Zagreb, 1996., 79–83.
- „Löcse”, URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C5%91cse> (pristupljeno 2025-04-17).
- MARKOVIĆ, Mirko, „Đakovo i Đakovština. Prilog poznavanju naselja i naseljavanja”, u: *Zbornik Đakovštine*, knj. 1, ur. Marijan Matković, Teodor Varičak i Dionizije Švagelj, Zagreb, 1976., 147–346.
- MOSZBAUER, Dr. [Georg], bischöfl. Hof.- und kapitelarzt zu Deakóvar in Slavonien, „Heilung einer lebensgefährlichen Ischurie”, *Archiv für die homöopathische Heilkunst*, Band 20 (Leipzig, 1843), Heft 1: 106–109.
- MÜLLER, J.[osef] O., „Dr. Joseph Attomyr: ein Nachruf an den Freund und Collegen”, *Homöopathische Vierteljahrschrift. Central-Organ für die gesammte Homöopathie, mit besonderer Berücksichtigung aller medicinischen Hilfswissenschaften*, (Leipzig, 1856) 7: 249–256.
- NEHRER, A.[nton] E.[duard], „Joseph Attomyr”, *Allgemeine homoeopathische Zeitung*, Band 52, No. 5 (Leipzig, 28. April 1856), 33–36.
- NEHRER, A.[nton] E.[duard], „Giuseppe Attomyr”, *Rivista Omiopatica* (Roma), Anno II., Num. 2, 30. Luglio 1856, 7–8.
- „Notizen zur Biographien einiger Homöopathen. I. Attomyr *rectius* Leberwurst. (Aus einem Briefe.)”, *Antihomöopathisches Archiv eine Zeitschrift in zwanglosen Heften*, Band 2 (Hamburg, 1835), Heft 1: 125–126.
- „Obituary – Dr. J. Attomyr”, *The British Journal of Homoeopathy*, Vol. XIV (London, 1856), No. LVII: 597.
- PAPST, „Cholera”, *Zeitung der naturgesetzlichen Heilkunst für Freunde und Feinde der Homöopathik / Zeitung der homöopathischen Heilkunst für Ärzte und Nichtärzte*, Band 5 (Leipzig – Dresden, 25. April 1832), No. 33: 258–260.
- PAVIĆ, Krešimir, „Istaknute ličnosti u đakovačkoj povijesti”, u: *Đakovo*, ur. Zdravka Dean, Đakovo, 1989., 100.

- PAVIĆ, Krešimir, „Istaknute ličnosti u đakovačkoj prošlosti”, u: Đakovo 1239 – 1989. 750 godina, ur. Vjera Bellian, Ivan Pavić i Krešimir Pavić, Đakovo, 1989., 34–35.
- PAVIĆ, Krešimir, Andrija ŠULJAK i Antun JARM, „Đakovo – grad bogate prošlosti”, u: Đakovo, ur. Zdravka Dean, Đakovo, 1989., 5–23.
- [PAVIĆ, Matija], „Biskupijsko sjemenište u Djakovu (1806. – 1906.)”, *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske*, Tečaj XXXIV, br. 23, Djakovo, 15. prosinca 1906., 182–184.
- „Personalnachrichten.”, *Zeitschrift für homöopathische Klinik*, Bd. V. (Dresden, 15. Februar 1856), No. 4: 32.
- „Povijest homeopatije u Hrvatskoj”, URL: <http://najla.hr/index.php/zanimljivosti-2/povijest-homeopatije-u-hrvatskoj/> (pristupljeno 2025-03-12).
- PUKANČIKOVÁ, Tatiana, „História homeopatie na Slovensku”, *Homeopaticke Zvesti*, č. 2, [Košice], jeseň 2011., 1–3.
- SANDER, Sabine, WITTERN, Renate, „Ein Streiter für die reine Homöopathie. Vier Briefe Joseph Attomyrs an Samuel Hahnemann”, u: *Jahrbuch des Instituts für Geschichte der Medizin der Robert Bosch Stiftung*, Band 2 (1983), Hrsg. von Renate Wittern, Stuttgart, 1985., 81–102.
- STIPČEVIĆ, Ennio, „HAIBEL, Petrus Jakob”, URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/haibel-petrus-jakob> (pristupljeno 2025-05-14).
- ŠIMETIN, Ivan, „Povijest homeopatije u Hrvatskoj”, URL: <https://www.homeopatija.hr/index.php/o-homeopatiji/povijest-homeopatije> (pristupljeno 2025-03-12).
- ŠIMETIN, Ivan, „Povijest homeopatije u Hrvatskoj”, *Yttrium*, god. 1, br. 1, [Zagreb], studeni 2002., 5–6.
- „Tagesneuigkeiten”, *Pester Lloyd* (Pest), Nr. 35, 10. Februar 1856., 3.
- THALLER, Lujo, „Jedna polemika protiv Attomyra Đakovčanina”, *Narodna starina*, 10 (1931) 26: 277–278.
- „Todesnachricht”, *Homöopathische Vierteljahrschrift*. Central-Organ für die gesamte Homöopathie, mit besonderer Berücksichtigung aller medicinischen Hilfswissenschaften, (Leipzig, 1856) 7: 143.
- TREBILIANI, Maria Luisa, „CARLO II di Borbone, duca di Parma”, URL: [https://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-ii-di-borbone-duca-di-parma_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-ii-di-borbone-duca-di-parma_(Dizionario-Biografico)) (pristupljeno 2025-11-03).
- UZELAC, Branka, „200 godina organiziranog obrtništva u Đakovštini”, u: *200 godina organiziranog obrtništva u Đakovštini 1813. – 2013.*, ur. Marko Milković, Đakovo, 2013., 63–151.

„Vermischtes. Trauerbotschaft“ / „Attomyr in Preßburg“. *Populäre homöopathische Zeitung zur Aufklärung des Volkes über Wirksamkeit und Wesen der homöopathischen Heilmethode*, [Jahrgang 2] (Padeborn, 1856), No. 3: 24.

(Zs.), „Attomyr (József)“, *Egyetemes Magyar Encyclopaedia*, 4. *Asaba-Azzolino, Á-Ázsiai társaságok*, szerk. Török János, Pest, 1862., 291–295.

URL: <https://drum.hr/slavonija-pod-sumama-objavljene-stare-karte-austro-ugarske-i-katastarski-planovi/> (pristupljeno 2024-10-06).

URL: <https://digitale-sammlungen.de/en/view/bsb11028164?page=,1> (pristupljeno 2025-10-06).

URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9a/Karl_II_Ludwig.jpg (pristupljeno 2025-10-06).

URL: <https://www.vintagecitymaps.com/product/pressburg-bratislava-slovakia-1850/> (pristupljeno 2025-10-06).

SUMMARY

Vladimir Geiger

SLAVONITA DIAKOWARIENSI

JOSEPH JOHANN NEPOMUK ATTOMYR (RECTIUS LEBERWURST)

(ĐAKOVO, SEPTEMBER 8, 1807 – BRATISLAVA, FEBRUARY 5, 1856)

Josip Attomyr, also known by his real name Joseph Johann Nepomuk Leberwurst, was a renowned physician and homeopath born in Đakovo on September 9, 1807. He was the first of six children in a family of a wheelwright. Attomyr is recognized as one of the most significant medical writers in the field of homeopathy during the first half and mid-19th century.

He attended elementary school in Đakovo and completed his high school education in Osijek. In 1825, he moved to Vienna to pursue his medical education as an intern at the Garrison Hospital. It was there that he met Dr. Matthias Marenzeller, who introduced him to homeopathic treatment methods. During his military service in Kecskemét, he met Dr. Josef Müller, the regimental physician, who introduced him to homeopathic treatment. After leaving the military, he enrolled at the Josephine Medical and Surgical Academy (Die k.k. medizinische Josephs-Akademie) in Vienna. However, in 1830, he published an article defending homeopathic treatment under a pseudonym, which resulted in his expulsion from the Josephine Academy. He then continued his studies at the Ludwig Maximilian University of Munich (Medizinische Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität), where he earned

his degree with a dissertation on homeopathic psychiatry in March 1831. Afterward, he practiced medicine at the Munich General Hospital, reportedly achieving significant success in treating patients with homeopathic methods. This success caught the attention of Samuel Hahnemann, the founder of homeopathy, who invited him to Köthen, Saxony, to meet in person. In the early 1830s, he served as the personal physician to the Counts von Csáky in Levoča, Slovakia, and was later appointed as the personal physician to the Duke of Lucca in Tuscany. Due to his strong and vocal support for homeopathy, he faced criticism in anti-homeopathic literature at the time. Historians of medicine and homeopathy describe him as having a contentious nature, which often led to conflicts and frequent changes in his place of residence. He lived in various cities, including Munich, Leipzig, Levoča, Požun (now Bratislava), Hadersdorf near Vienna, and, for the longest period, Pest, where he resided from 1839 and later returned to Požun in 1847. In Pest, he gained a strong reputation for his homeopathic treatments. He was a key initiator and organizer of the first large gathering of homeopathic doctors in Hungary, held in Pest in August 1843. Throughout his career, he was a member of several scientific societies, including medical societies in Palermo, Leipzig, and Köthen, as well as the Society of Homeopathic Physicians of Austria and the Homeopathic Association in Pennsylvania, Philadelphia, and Rio de Janeiro.

He became famous in medical circles, especially among homeopathic doctors with his homeopathic writings, the most famous of which are *Briefe über Homöopathie* in 3 volumes (Leipzig, 1833 – 1834) and *Primordien einer Naturgeschichte der Krankheiten* in 2 volumes (Vienna, 1851). He compiled the homeopathic therapeutics of venereal diseases (*Die venerischen Krankheiten. Ein Beitrag zur Pathologie und homöopathischen Therapie derselben*, Leipzig, 1836), translated into French in 1838, and the criminal anthropology (*Theorie der Verbrechen auf Grundsätze der Phrenologie Beschreibung*, Leipzig, 1842). Many of his treatises remained in manuscript form, with some left unfinished. Portions of these works were lost over time, while others were published later under different authors' names. Historians of medicine and homeopathy consistently regard Dr. Attomyr as one of the most prominent homeopathic physicians in Hungary and a significant contributor to homeopathic literature. He is often called a „pioneer of homeopathy,” largely due to his efforts to establish a firm natural scientific foundation for the medical practices of his time. His homeopathic treatises continue to be published in various editions and reprints to this day. Dr. Attomyr passed away in Požun on February 5, 1856.

The article highlights both well-known and lesser-known facts about Dr. Attomyr's life and work in the history of homeopathy. It examines what is documented in the various biographies written about him, particularly concerning his homeland and origins, as well as how much information is available about him in his native Đakovo. Dr. Attomyr is certainly the most renowned resident of Đakovo in Europe and the world during the first half and mid-19th century. Unfortunately, he has been largely forgotten in his hometown.

Prigodnice Jurja Tordinca

PREGLEDNI ČLANAK

821.163.42-1:808.51„18“

Mirko Ćurić

Srednja strukovna škola Antuna Horvata Đakovo

U radu se pristupilo prigodnicama koje je Juraj Tordinac upućivao različitim važnim osobama iz crkvenog, političkog i kulturnog života svojega vremena, kao govornim i kulturnim činovima. Sedam je prigodnica uputio biskupu Josipu Jurju Strossmayeru u razdoblju od 1850. do 1890. Od 1842. do 1862. prigodnice je uputio biskupu Josipu Kukoviću, političaru baronu Franji Kulmeru, svećenicima Pavlu Gotliboviću i Adamu Sukiću, poznatoj glazbenici Mili Zadrobilkovoj te austrijskom nadvojvodi Stjepanu, koji je upravljao ugarskim dijelom Monarhije. U pristupu Tordinčevim prigodnicama usmjerilo se na pragmatičnu narav korpusa te se dokazalo kako je važan kontekst u kojem nastaje korpus te ovlaštenost Tordinca za izvođenje govornih činova u konkretnim prigodama govornih činova. Prigodničarski, performativni čin uključuje nakanu proizvođača čina, kao i učinak na one koji sudjeluju u tom činu te zajedničke misli i osjećaje sudionika u komunikaciji. Prigodnice se analiziralo sukladno njihovoj ilokucijskoj snazi te ih se klasificiralo prema prigodi govornoga čina te njihovom kulturnom utjecaju.

Životopis Jurja Tordinca

Juraj Tordinac (potpisivao se uvijek Juraj, a zvali su ga Đuro) rođen je u Đakovu 17. travnja 1813. Pučku školu završio je u Đakovu, a gimnaziju u Vinkovcima. Za svećenika zareadio ga je biskup Josip Kuković 26. ožujka 1836. godine. Bio je župni vikar u Svilaju, Podcrkavlju, Kopanici, Osijeku II

i Osijeku III. Revolucionarne 1848. morao je pobjeći iz Osijeka zajedno sa župnikom Adamom Sukićem. Postavljen je za župnog vikara u Đakovu, a od 1850. postaje Strossmayerovim tajnikom. Nakon četiri godine kratkotrajno postaje župnik u Slavonskom Brodu, a već 1856. godine vraća se u Đakovo za direktora kancelarije. Postaje 1865. kanonikom i rektorom sjemeništa (1865. – 1872.), papinski komornik, generalni vikar, opat Presvetog Trojstva od Petrovaradina i veliki prepozit. Kroz Kaptol je prošao od službe kanonika magistra mlađega do časti velikog prepozita. Bio je predložen za naslovnoga biskupa, ali tu čast nije dobio. Umro je u Đakovu 15. lipnja 1893., u 80. godini života i 57. godini misništva. Sahranjen je na Gradskom groblju u Đakovu.¹ Pogrebni obred vodio je biskup Josip Juraj Strossmayer, koji je ga određuje kao „starog i vjernog prijatelja”.

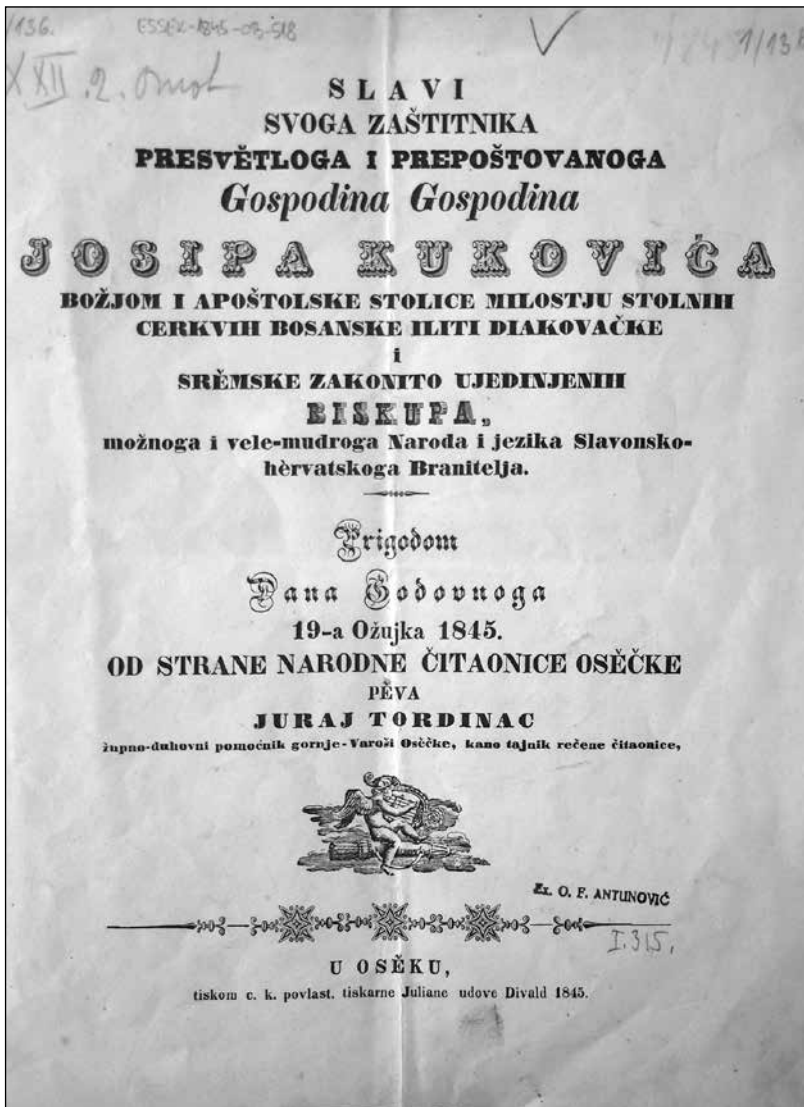
„Moja je želja, da se stari i vierni moj prijatelj a velezaslužni član slavnoga kaptola, veliki predstavnik gosp. Gjuro Tordinac sutra u jutro u sedam ura prenese u stolnu crkvu i da se zadušnice *praesente corpore* odpjevaju. Pak buduć je ukop za sutra poslije podne u četiri časa jur naredjen, to je posve pristojno, da on za cielo to vrijeme dakle, od Requiema pa do ukopa, u stolnoj crkvi, za koju je on pri njenoj gradnji a s odnosnima računima mnogo brige imao, leži. To je vrli pokojnik zaslužio, a to se i pristoji za svakoga umrloga člana stolnoga našega kaptola, pak što sada njemu činimo, to će se činiti kasnije i svakom sljedećemu kanoniku...da do časa ukopa u stolnoj crkvi na odru počiva...”²

Zanimljivo je da je Juraj Tordinac bio sakupljač etruščanskih predmeta, koji se danas čuvaju u zagrebačkom Arheološkom muzeju. Dao je 50 forinti nećaku Nikoli, koji za te novce kupio u Rimu „jedan sarkofag iz gline krasno nakićen i s natpisom i tri posude”. Stric je naložio nećaku da i dalje kupuje takve predmete na njegov trošak, a u korist „nar. arkeol. muzeja.”³

1 Biografski podatci dijelom preuzeti iz rada Marina SRAKIĆA: „Svećenici (o) Strossmayeru”, *Zbornik Strossmayerovih dana*, Matica hrvatska Đakovo, Đakovo, 2005. te iz knjige *Prigodnice biskupu Strossmayeru: objavljene u Glasniku od 1874. do 1905.*, izabrao i priredio Mirko Ćurić, Matica hrvatska Ogranak Đakovo / Đakovački kulturni krug / Biskupija đakovačka i srijemska / Gradsko poglavarstvo Đakovo, Đakovo, 2005.

2 Vlatko DOLENČIĆ: „Strossmayerovi suradnici Juraj Tordinac i Milko Cepelić”, *Zbornik Dana Luke Botića* 2/2018, str. 60.

3 Anonim: Razne viesti, u *Vjesnik Hrvatskoga Arheološkoga Društva: službeni organ Hrvatskoga Državnoga Arheološkoga i Previjesnoga Muzeja u Zagrebu*. Hrvatska: n. p., 1885., str 60.

Suvremena recepcija

Čini se kako je Juraj Tordinac s nepravom zapostavljen i slabo (o)cijenjen pjesnik. Neće se iznijeti velika novost konstatiranjem neprimjerene recepcije pojedinih starijih autora i nedostatne pročitanoosti starije hrvatske književnosti. Posebice je to slučaj s autorima koji stvaraju izvan velikih kulturno-književnih

središta, pa je Juraj Tordinac, čini se, nedovoljno poznat čak i u rodnome Đakovu. Da je tomu tako, svjedoči i jedan neknjiževni podatak. Oni koji su odabirali imena đakovačkim ulicama, nisu smatrali Jurja Tordinca dovoljno važnim kako bi dobio samostalnu ulicu, već je „dijeli” (kao, uostalom, i grob na đakovačkom groblju) s nećakom, prerano umrlim Nikolom Tordincem⁴. Stoga mnogi nazivaju tu ulicu umjesto Ulica Jurja i Nikole Tordinca – Ulicom Jurja Nikole Tordinca.

Juraj Tordinac počinje objavljivati kao dvadeset dvogodišnjak. Pjesme bjelodani u *Danici* između 1835. i 1842., potpisujući se imenom Gjuro ili pak Jure Tordinac, u potonjem slučaju nadopisujući i *Ilir iz Slavonije*. Za života je uvršten u Šenoinu *Antologiju pjesništva hrvatskoga i srbskoga narodnoga i umjetnoga* iz 1874. i *Hrvatsku antologiju umjetnog pjesništva*, koju je 1892. sastavio Hugo Badalić, kao i u druge preglede hrvatske književnosti.⁵ Uvršten je u monografiju *Znameniti i zaslužni Hrvati...* iz 1925., ali samo s 12 redaka, što pokazuje kako već tada gubi značaj koji je imao sredinom 19. stoljeća. Pjesmama *Slavonija sestram*, *Ljubav domovine* i *Moja domovina*, Tordinac je uvršten u *Ilirsku knjigu* edicije Pet stoljeća hrvatske književnosti⁶. U ovoj knjizi, objavljenoj u ediciji Pet stoljeća hrvatske književnosti, o Tordincu je malo popratnoga teksta, a Jakša Ravlić čak netočno piše kako već 1843., *dakle mlad*, Tordinac više nije pisao...⁷, što demantira čak i ta knjiga, jer se u njoj u Tordinčevim *Djelima*⁸ navode njegove prigodnice iz 1845. i 1850. Možda je razlog tome što je Ravlić, kako se to gotovo uobičajilo u hrvatskoj znanosti o književnosti, prigodnice smatrao manje vrijednima u odnosu spram lirskih pjesama. Iz Ravličeva uvida izostavljena je i najpoznatija Tordinčeva davorija, koja se kao uglazbljena i danas izvodi, pa mnogi misle kako je riječ o narodnoj pjesmi. Riječ je o davoriji *Oj Slavonci i Hrvati*, nastaloj 1848., u

4 Hrvatski svećenik, književnik i etnograf. Rođen u Đakovu 5. prosinca 1858., a umro u Đakovu 21. veljače 1888. Studirao je đakovačkom sjemeništu (1877. – 1883.). Za svećenika je zaređen 19. 9. 1883. Nakon ređenja imenovan kapelanom u Ivankovu i katehetom u mitrovačkoj realci. U Rimu je studirao pravo na Apolinaru do 1885. Vrativši se u Đakovo, postaje profesorom filozofije na Liceju (1886. – 1888.) i latinskog jezika. U književnosti se javlja 1875. U vinkovačkom *Narodnjaku*. Za života je objavio samo dvije knjige *Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke iz Bosne* (Vukovar, 1883.) i *Seoske bajke i bajalice* (Đakovo, 1885.). Poslije smrti Matica hrvatska objavila mu je *Odabrane crtice i pripoviesti* (Zagreb, 1890.).

5 Uvršten je i u *Album zaslužnih Hrvata 19. stoljeća (1898)* Milana Grlovića. Grlović odabire 150 najvažnijih Hrvata 19. stoljeća, a među njih uvrštava i Jurja Tordinca.

6 *Hrvatski narodni preporod: ilirska knjiga 2*, priredio Jakša Ravlić, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 29, Matica hrvatska, Zagreb, 1965.

7 *Isto*, str. 99.

8 *Isto*.

vrijeme Jelačićeva rata s Mađarima. Ova je davorija – *verbuvanka*⁹ objavljena u četvrtoj knjizi Kuhačeve zbirke *Južno-slovjenske narodne popievke* (br. 1557.)¹⁰, naslovljena kao *Davorija / Iz Slavonije*, a drugu njegovu davoriju poznajemo kao *Pësma domorodna Bëseda od Jurja Tordinca*¹¹. Obje su strofalne, iz stihova proizlazi sadržajna povezanost s banom Jelačićem, svojedobno ih se smatralo narodnima, no poslije je otkriveno da su autori prve Juraj Tordinac (stihovi) i Ilija Okrugić Srijemac (napjev), dok je drugu uglazbio Vatroslav Lisinski. Davoriju koju je uglazbio Ilija Okrugić Srijemac i danas izvode u različitim prigodama, objavljena je u nekoliko pjesmarica¹² te je snimljena na nosače zvuka od strane većega broja izvođača¹³ i izvođačica¹⁴, posebice u vrijeme Domovinskog rata. Međutim, mnogi su izvođači prema svojem nahodanju mijenjali tekst pjesme, dodavali ili oduzimali što im se činilo prikladnim.

Ovlašteni prigodničar

Juraj Tordinac ostvario je značajan prigodničarski opus upućujući prigodnice nizu značajnih osoba svojega vremena, što jasno govori kako je smatran prikladnom, ovlaštenom osobom za izvođenje takvih činova. On nije samo ugledan preporodni, romantičarski (ilirski) pjesnik već i župnik, biskupov tajnik, rektor Sjemeništa, kanonik... obnašatelj niza

- 9 verbuvanke, hrv. popijevke stvorene po uzoru na mađ. verbunkosa sred. XIX. st. Postanak je najvjerojatnije povezan s Jelačićevim „verbuvanjem” novaka za svoje postrojbe uoči vojne 1848. Dvije od njih objavio je F. Ks. Kuhač u četvrtoj knjizi svoje zbirke *Južno-slovjenske narodne popievke* (br. 1557. i 1579), naslovivši prvu *Davorija / Iz Slavonije*, a drugu *Davorija hrvatska*. Obje su strofalne, iz stihova proizlazi sadržajna povezanost s banom Jelačićem, svojedobno ih se smatralo narodnima, no poslije je otkriveno da su autori prve Juraj Tordinac (stihovi) i Ilija Okrugić Srijemac (napjev), dok su autori druge ostali nepoznati. URL: <https://proleksis.lzmk.hr/1284/>.
- 10 KUHAČ, F. K. (1881): *Južno-slovjenske narodne popievke: (Chansons nationales des slaves du sud)*. Hrvatska: Tiskara i litografija C. Albrechta., str. 367–369.
- 11 Uglazbio je Vatroslav Lisinski. U fusnoti notnog zapisa koji se čuva u NSK i dostupan je u digitalnom zapisu ([https://digitalna.nsk.hr/?pr=iiif.v.a&id=576618&tify={%22pages%22:\[2\],%22panX%22:0.458,%22panY%22:0.887,%22view%22:%22info%22,%22zoom%22:0.716}\)](https://digitalna.nsk.hr/?pr=iiif.v.a&id=576618&tify={%22pages%22:[2],%22panX%22:0.458,%22panY%22:0.887,%22view%22:%22info%22,%22zoom%22:0.716}))) stoji: Rukopis sam dobio od gospodina Eduarda Finka, župnika, dekana u Radoboju blizu Krapine: isti rodoljub bio je osobni prijatelj Lisinskoga.
- 12 KLAJČ, V. (1893): *Hrvatska pjesmarica: sbirka popjevaka za skupno pjevanje*. Hrvatska: Izdala Matica Hrvatska, str. 52–53; *Vienac hrvatskih pjesama : sbirka 50 izabranih hrvatskih popjevaka : za glasovir dvoručno i s riečima / udesio Franjo Jilek*. Zagreb, [1894], str. 27.
- 13 Zlatni dukati – *Oj, Hrvati, oj, junaci*. Album: U meni Hrvatska, Croatia Records 1991.
- 14 Vera Svoboda. *Oj Slavonci i Hrvati*; Opet će zvoniti zvona, Orfej HRT-a 1996.

važnih društvenih funkcija, što ga kvalificira da se obraća u ime zajednice koju predstavlja. Također, očito je posjedovao uzornu glasovnu i gestovnu prezentaciju govora – *pronuntiatio* – pa je i to pridonijelo što je često bio pozivan javno izvesti svoje prigodnice, jer je za razliku od lirske pjesme izvođenje prigodnica uvijek javni čin. Glavne karakteristike izvođenja pojedinih prigodnica, kako bi postale *posrećene*, ovlaštenost su govornika, javnost izvedbe, konvencionalnost, ritualnost te zajedničke misli i osjećaji koje imaju prigodničar, adresat i zajednica koja sudjeluje u činu (Austin, 2014). Prigodnice su performativi, a performativ ne može biti *posrećen* ako proceduru ne izvodi ovlaštena osoba. Najbolji primjer kako je Tordinac ovlaštena osoba jesu prigodnice biskupu Strossmayeru. Do sada su popisane 324¹⁵ tiskane prigodnice biskupu Strossmayeru uz vrlo izvjesnu mogućnost da se u manje poznatim tiskovinama i rukopisnim ostavštinama kriju tekstovi koji se također mogu uvrstiti u korpus. Popisane pjesme napisala su 163 autora, od kojih je 35 anonimnih ili autora koji govore u ime veće zajednice¹⁶, koji su izgovorili, otpjevali uz glazbu ili otiskali prigodne pjesme Josipu Jurju Strossmayeru, što je jedinstven podatak, ne samo hrvatske književnosti već hrvatske kulture uopće.¹⁷ Među njima zapaženo mjesto ima Juraj Tordinac. Osim biskupu Strossmayeru prigodnice upućuje Strossmayerovu prethodniku biskupu Josipu Kukoviću¹⁸, baronu Franji

15 Govoriti o cjelovitom popisu još uvijek nije sa sigurnošću moguće s obzirom na iznimno bogatu i nedovoljnu istraženu građu. Primjerice, kod Cepelića i Pavića zabilježena je prigodnica koju biskupu upućuje „svećenstvo susjedne biskupije pečuske predvodjeno prelatom i kanonikom Franjom Trollom, koji je biskupa biranom latinštinom zanosno pozdravio ne samo kao velikana biskupa u katoličkoj crkvi, nego i kao velikana patriotu u svojoj domovini. Tom sgođom predao mu je elegantno štampanu svoju ‚Odu‘, spjevanu latinskim jezikom: crkvi i njenom sagraditelju” (Cepelić/Pavić, 1904: 362). Ova prigodnica još nije pronađena.

16 samostana, biskupijskog svećenstva, bogoslova itd.

17 Podatci iz doktorske disertacije Mirka Ćurića: *Figure biskupa Strossmayera u korpusu pjesničkih prigodnica*, Filozofski fakultet Osijek, 2023.

18 Kuković, Josip, đakovački biskup (Zagreb, 29. XI. 1782 – Beč, 11. IV. 1861). Studij teologije završio u Zagrebu. Nakon zaređenja 1804. bio je tajnik Zagrebačkoga kaptola. Od 1806. bio je župnik u Brdovcu, od 1817. kanonik u Đakovu, a 1831. imenovan kaptolskim vikarom. Od 1831. zagrebački kanonik čuvar (kustos) te od 1833. naslovni biskup Risana. Od 1834. do 1849. bio je đakovački biskup pa je vlastitim novcem podigao samostan sestara milosrdnica u Đakovu. Od središnje vlade u Beču dobio je izvedbeni plan i troškovnik za izgradnju nove katedrale, ali zbog umirovljenja (1849.) i preseljenja u Beč nije započeo radove. Oporučno je ostavio veliku svotu novca u pobožne i karitativne svrhe. Kuković, Josip. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34490> (pristupljeno 2023-04-15).

Kulmeru¹⁹, Pavlu Gotliboviću²⁰, Adamu Sukiću²¹, Mili Zadrobilkovoj²² te austrijskom nadvojvodi Stjepanu²³.

Prigodnice Jurja Tordinca uvijek su i važni kulturni činovi. Pomicanjem istraživačkog fokusa sa semantičke, stilističke ili sintaktičke razine na pragmatičnu i (kulturnu) kulturološku razinu pojedinih korpusa prigodnica

- 19 Kulmer, Franjo, hrvatski političar (Zagreb, 3. II. 1806 – Beč, 16. XI. 1853). Najstariji sin baruna Ferdinanda Kulmera. Nakon studija prava u Beču i Pešti (1830.) stupio u državnu službu pri Ugarskoj dvorskoj kancelariji u Beču. God. 1831. bio je član komisije koja je ugušila ustanak seljaka u istočnoj Slovačkoj. Od rujna 1836. bio je prisjednik Banskoga stola u Zagrebu. Poč. 1842. priklonio se Ilirskoj stranci. Od 1839. do 1844. sudjelovao na saborima u Požunu, gdje se odlučno suprotstavljao uvođenju mađarskoga kao službenog jezika u Hrvatskoj. God. 1845. ušao je u vodstvo Narodne stranke i zauzimao se za njezinu pomirbu s mađaronima i suradnju s Konzervativnom strankom ugarskih magnata. Iste je godine bio imenovan srijemskim velikim županom. U svibnju 1848. bio je izabran za posrednika između Hrvatskoga sabora i dvora, što mu je potvrdio i sam kralj imenovavši ga hrvatskim ministrom bez lisnice u Schwarzenberg-Stadionovoj vladi. Iz te je vlade istupio u siječnju 1852. i postao članom Carevinskoga vijeća. Za revolucije 1848./49. političko rješenje za Hrvatsku vidio je u legitimističkoj politici prema bečkoj vladi. Bio je oštar kritičar Narodne stranke i politike austroslavizma. Imao je velik utjecaj na bečkome dvoru, pa je na njegovu inicijativu Josip Jelačić bio imenovan banom.; Kulmer, Franjo. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34536> (pristupljeno 2023-04-15).
- 20 Pavao Gotlibović (Osijek, 1874. –Pečuh 1860.). Za svećenika zaređen 1807. Službovao kao vicedirektor pečuškog sjemeništa, župnika u Brođancima, od 1819. do 1851. župnik, dekan i prepozit u Valpovu. Od 1831. do 1860. bio je kanonik u Pečuhu. Imovinu je nakon smrti ostavio u dobrotvorne svrhe (Cepelić, Pavić 1904: 43).
- 21 Rodio se u Osijeku 24. 12. 1794. Učio u Pečuhu i Đakovu, zaređen 1819. Župni vikar u Trnavi i Brodu, potom devet godina dvorski svećenik kod biskupa Raffaya, zatim župnik u Klakaru (1828.), od 1840. župnik u Osijeku III, a već sljedeće godine u Osijeku II, gdje je bio i dekan. Bio je član Hrvatskog sabora 1848. Za vrijeme nereda u Osijeku 1848. jedva sačuvao živu glavu bijegom izvan grada. Godine 1851. prešao je u Đakovo za kanonika i rektora Sjemeništa (1851. – 1860.). Za opata BDM Petrovaradinske posvetio ga je pečuški biskup Šćitovski, jer je u Đakovu bila sedisvakancija. Umro u Đakovu 8. studenoga 1862., kao kanonik kustos, u 68. godini života. Sahranjen na gradskom groblju u Đakovu (Srakić, 2013: 700).
- 22 Rodila se 23. listopada 1844. god. u Pragu. Otac joj je bio ljekarnik. Od malih nogu do 6. godine učila ju je glazbu njezina majka. Prvi put održala je svoj samostalni koncert u Pragu 1855. god. Odsvirala je Mendelssohnov koncert u G-molu, što je također svirala i na ovoj zabavi. Krajem 1859. bila je na turneji u Parizu. U 1861. i 1862. boravila je u Hrvatskoj i Slavoniji na svojem putovanju po slavenskim zemljama. Umrla je u Pragu 3. lipnja 1872.; Željko LEKŠIĆ: „Kada je nastala prva đakovačka fotografija”, u *Revija Đakovačkih vezova*, ur. Mirko Ćurić, br. 47, god. XLVII, 2017., str. 69–71.
- 23 Stjepan Viktor, austrijski nadvojvoda. Rođen 14. rujna u Ofenu (danas dio Budimpešte), a umro 19. veljače 1867. u Mentonu (Francuska), između 1843. i 1847. češki je palatin i guverner Češke. Od 1847. u Mađarskoj je kao ugarski guverner. Otvara ured u Budi, ali ne uspijeva spriječiti Revoluciju pa abdicira 25. rujna 1848.: I. DEAK: *Lawful Revolution: Louis Kossuth and the Hungarians 1848-1849*, Phoenix, 1979.

i pristup pojedinim prigodnicama kao sredstvima komunikacije i tekstovima kulture, najvažnije je istražiti što s tim *kulturnim činom* činimo, kakve učinke proizvodimo i kako se oni reflektiraju unutar zajednice koja sudjeluje u tom činu. Tordinčeve prigodnice ostvaruju snažne kulturne učinke na više razina, a jedna je svakako sudjelovanje u oblikovanju novoga konteksta koji pokušava ostvariti hrvatski narodni preporod i uže, kulturni krug oko biskupa Strossmayera, čije ideje ne samo da javno (ne samo kroz prigodnice) podržava već djeluje na njihovom širenju i oblikovanju projiciranog konteksta svojim utjecajem važne osobe tadašnje hrvatske kulture te kao (tada) antologijski pjesnik i visoki dužnosnik velike Biskupije.

Broj 2.
U Subotu 13. Sěćnja 1838.
Tećaj IV.

Slavni značej (karakter) naroda u tom stoji, da su svi njegovi udi sloini na dobro, mulestveni u potrebi, věrni jedan drugomu, poslušni takonom domovine, trudoljubivi, trězni, čistoserdačni, pravde i poštenja ljubitelji, koji predpočitavaju čest privremenoj koristi, i vole život izgubiti, nego pošteno ime.

DOSTIEZ OBRADOVIĆ.

Pozdrav Danici.

—

Trikrat veće zima lěto měnuh,
Od kad, mila! naše nebo kitih,
Od kad *žalost* u *radost* proměnuh,
Od kad rodu ilirskomu svitih.

—

Sad dičnia opet nam ustani,
Svētlos krasnu *iliri* davaj:
Nek za zorum srěčni sijnju dani: —
Narođ visi, diči, obožavaj!

—

Željnu *slagu* u serdcih bratinskih
Sadi, goji, čini napredovat:
Obćim dēlom da trudi dētinski
Obću majku nastoje poštovat.

—

Jāk na nebu najkrasnie sěva
Izmed svih bisernih zvězdica,
I u zoru kano lěpa děva
Milen pogled poklanja danica:

—

Tako i ti gizdava i dična
Brodi zrake roda slavinskoga;
Bud nebeskoj danici prilěna:
Svēti! i budi dika roda svoga!

Ol k sěveru, ol poldnevu pošla,
Put ti, srěčan budi i blagoslovan!
Ol k iztoku, ol zapadu došla,
Svud te čeka željno Ilir-Slovan.

—

Željno čeka, i nježno te prima,
Pun ljubavi nēdra si otvara
Da ga obśneš: jer u tebi ima
Kėer bogovah, kā rođ novi stvara.

—

Ti ga uči *ljubit* domovinu
Kano čedo milu majku svoju,
Da prōslavi hrabru dēdovinu,
Dičnu mirom, a slavnu u boju.

—

Obće ljubve plamen čuda tvori,
Nemoguća moguća napravlja;
Opakoga vruga doli obori
Obća ljubav i s zemljom sastavlja.

—

Za to spěšno plamen žėći težī
U serdcima roda ilirskoga!
Zajmnqm ljubvu sē Slavjane veži,
Da postanu dika roda svoga!

Jure Tordinac,
Ilir iz Slavonie.

2

Najčešći oblik prigodnica – godovnice, pozdravnice i inauguralne čestitke

Tordinčeve prigodnice govorni su činovi koji poštuju okolnosti situacije i društvene konvencije – okazionalnost, reprezentativnost i funkcionalnost (usp. Jovanović 1998: 447) te ostvaruju učinke. Sve su njegove prigodnice *posrećene* (Austin, 2014) jer je procedura izvedena kako je propisano, Tordinac kao od zajednice ovlaštena osoba izvodi govorne činove u konkretnim prigodama, a prigodnice su kao govorni čin klasificirane prema prigodama koje su kontekst govornog čina. Najčešće su to *godovnice*, čestitke za imendan ili rođendan, *pozdravnice* te *inauguralne čestitke*. Posebno je zanimljiva svečana dobrodošlica nadvojvodi Stjepanu, prvom čovjeku ugarskog dijela Monarhije, što posebno svjedoči o viskom statusu i ugledu Jurja Tordinca. Dočekati tako visokoga gosta iznimno je velika obveza i čast, koja je dodijeljena mladom osječkom župniku i afirmiranom pjesniku koji mu se obraća 17. rujna 1847. na svečanosti koja ima ozbiljne političke konotacije. Tordinac nadvojvodu pozdravlja u ime „Slavljana” i obećava vjernost kruni koju predstavlja nadvojvoda, ali „austrijskom orlu”, dok se ugarski dio carstva, koji *de facto* predstavlja nadvojvodu, uopće ne spominje.

Slavjan vazda vëran kruni svetoj,
 Ljubio je obëu domovinu,
 Austrijskom klanjao se orlu,
 Viteški je u boju kërjavom,
 Arvajući prolëvao kërvcu. (Tordinac, 1847)

Dva puta Tordinac naglašava *slavjansku* (hrvatsku) spremnost za prolijevanjem krvi za Monarhiju, izričući vrlo jasne političke poruke, u prvom redu zajednice (ili onog dijela) u čije se ime obraća, ali svakako i vlastite ideje. Već sljedeće godine ove poruke proširit će u poznatoj davoriji *Oj Slavonci, oj Hrvati*, u kojoj otvoreno poziva u vojnu koju predvodi ban Jelačić, kao onaj koji djelom (ratom) treba ostvariti (preporodom) zacrtane političke ciljeve:

Živi dakle sunce ogrijano,
I milostju TVOJOM nas nadari,
Viteški će Slavljani za te pasti,
I pripravan bit kèrvcu proliti:
O i TI nam štit prejaki budi! (Isto)

Važnu kulturnu (političku) funkciju ima i prigodnica, *inauguralna čestitka*, koju upućuje baronu Franji Kulmeru prigodom njegova stupanja na funkciju velikog župana Srijemske županije 1845. Tordinac se identificira kao politički i nacionalni istomišljenik s Kulmerom, u kojeg „slavjanstvo” polaže velike nade.

KULMER je to, Branitelj naroda
...Našeg, čuvar starih naših pràvah,
...To ljubitelj svih u obće Slàvah,
Domovine dika, sjajnog roda.

Kada glas nami stiže iz nenada,
...Da u naše za višnjeg Župana,
...Strane, roda dika je poslana,
Razblaži nam sèrdca mila nada. (Tordinac, 1845)

Prigodnica osječkom župniku Adamu Sukiću ne ostvaruje takve perlokucijske učinke kao prigodnice Kulmeru i nadvojvodi Stjepanu, jer ova dvojica obnašaju visoke dužnosti te mogu značajno djelovati na život u zajednici, dok su Sukićeve mogućnosti kao župnika ograničene. Tordinac upućuje Sukiću *godovnu čestitku* na njegov imendan 24. prosinca 1844., kao gornjogradskom župniku i predsjedniku sudbenog stola Virovitičke županije. *Godovna čestitka* ima manju ilokucijsku snagu od inauguralne čestitke ili *pozdravnice* viskom gostu, što se jasno čita u tekstu prigodnice, koja bi se bez parateksta prigodničarskog naslova mogla čitati i kao lirska pjesma:

Srėčno putu po svėtu ovomu,
Zadovoljno, zdravo i veselo,
Nit' te štogod neugodno smėlo;

Providjenje na više Te uzpelo
Dostojanstvo - a po svemu tomu,
Krunjen budi na svėtu drugomu!! (Tordinac, 1844)

Prvu prigodnicu koju poznajemo u tiskanom obliku Tordinac je uputio kao *inauguralnu čestitku* Pavlu Gotliboviću prigodom imenovanja za „prepošta lendečkog“. Koristi sonetni oblik, ali sadržaj je prikladan funkciji prigodne pjesme kao retoričkog oblika. Prvi sonet je svojevrsni uvod (*esordium*):

(...) I tko ne bi pėsni zapėvao,
....Kad ljubljena koga uzvišena,
Čuje slavno i k'tom narešena?

A das kog sam vėkom ja štovao,
....Diku roda, zlatom nakitjena,
Vidim, krunom i svetom krunjena. (Tordinac, 1842)

Slijedi izlaganje (*narratio*) u kojem doznajemo kome je upućena prigodnica i zašto:

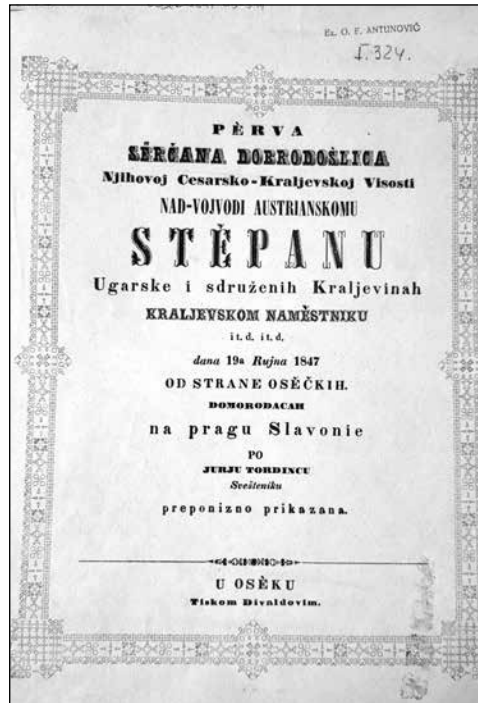
O radosti, nikda dočekane!
....Gle, nagrade, véliuh zaslugah!
...U sred tamnih gle veselje tugah!
Kak zelene procvětaju grane!

(...) PAVO! Slavne suncem obasjane
Čase, devet zbor ti želi drugah,
Kè pėvaju sred zelenih lugah:
Bože, srčėne daj nek' živi dane! (Isto)

Potom Tordinac iznosi dokaze (*confirmatio*) svojih pohvalnih tvrdnji:

Srčėne dane nek dugo uživa;
S' dostojanstvom novim ko' ga kiti,
Puku, rodu neka svitli.

Tak' sborah vilah glase uzvisiva,
A ja s' njima složan vazda biti
Želim, isto i Tebi želiti... (Isto)

U zaključku (*peroratio*) Tordinac efektno poentira, navodeći kako su mu znaci časti dodijeljeni od samoga cara i da se njima služi na opće spasenje, koje može donijeti samo Bog, kojim kao najvećom vrijednošću završava prigodnica:

Primi dakle nagradu za zaslugah,
Pa dugo se tu tom' veselio,
... Dugo svima, dugo nam' živio!

Nezna nikad što je čemer tugah; –
Bog, koi te ovdě uzvisio,
I na nebu gor te okrunio.

Biskupu Josipu Kukoviću upućuje *godovnu čestitku* prigodom njegovog imendana, Josipova 1845.

**Zaštitniku, Biskupu svétlomu,
Koga ime slavno će procvasti
Daruj krěpkost na světu ovome,
A on će nas obranit od propasti. (Tordinac, 1845)**

Riječ je o uobičajenom komunikacijskom ritualu uglednih svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije, pogotovo onih s pjesničkim statusom, prema svojim biskupima. Zabilježene su prigodnice đakovačkim biskupima Patačiću (Opoevčanin, 1803), Krtici (Opoevčanin, 1774), Mandiću (Opoevčanin, 1806), Raffaju (Pavić Karla, 1816; Mihalić Antun, 1816; Jozepac, 1816; Mihalić Josip, 1826; Pavić Emerik, 1826), Sučiću (Filipović, 1830; Sabolović, 1830; Mihalić Antun, 1830; Pavić Karla, 1830; Mihalić Josip, 1831), Kukoviću (Anonimno, 1835; Tordinac, 1845) koje su im također uputili redom svećenici Đakovačke i Srijemske biskupije (usp. Srakić, 1982).

Tordinac kao ugledni ilirski pjesnik i mladi svećenik iskazuje svoje poštovanje biskupu Kukoviću, koji je zvijezda na nebu, koja prosvjetljuje hrvatsku domovinu:

**Kad se oganj žestoki razpiri,
Iskre lete u zračne prostore,
A kad serdce zahvalnost razširi,
Iz njeg teče silnih željah more. –**

**Zvězda mi se jasna ukazuje,
Da li bdijem, da l' o nebu snivam –
Zvězda, koja dom naš prosvětluje, –
Nju motreći sladki raj uživam. (Tordinac, 1845)**

Prigodnice biskupu Strossmayeru

Kulturna se dimenzija prigodnica posebno očituje u dijelu korpusa posvećenom biskupu Strossmayeru. Juraj Tordinac uputio je od 1850. do 1890. sedam prigodnica biskupu Josipu Jurju Strossmayeru, čiji je dugogodišnji suradnik i bliski prijatelj, što ga uz Trnskog, Preradovića, Iliju Okrugića

Srijemca i Grgu Martića svrstava među autore s najvećim brojem upućenih prigodnica. Prema klasifikaciji prigodnica po prigodi govornog čina najčešće Tordinčeve prigodnice jesu *godovne čestitke* za imendan ili rođendan (tri) i *obljetničke čestitke* (tri), dok je jedna, ujedno i prva, *inauguralna čestitka*.

Ta prigodnica, *inauguralna čestitka*, nastaje 1850. prigodom biskupova putovanja iz Beča u Đakovo na ustoličenje za biskupa. Priređen je niz javnih događaja kojima su uglednici pozdravljali Strossmayera na različite načine, najčešće prigodnim govorima ili prigodnim pjesama *pozdravnicama* ili *inauguralnim čestitkama*, koje mu u Osijeku i Đakovu upućuju Adam Bobić, Samuel Kotzian, Antun Sabolović, Juraj Tordinac i Ilija Okrugić Srijemac. Ova prigodnica otiskana je u Osijeku, a možemo je odrediti s obzirom na ilokucijsku snagu i kao čin čestitanja, ali i kao prediktiv, ilokucijska kategorija²⁴ kojom se „predviđa, prorokuje”, koja je usmjerena budućnosti, u skladu s Matoševom ocjenom o Strossmayeru kao „geniju budućnosti”, odnosno o predviđanju učinka njegova djelovanja u budućnosti. Veliki broj prigodničara koristi prediktive, iznosi svoja predviđanja o recepciji Strossmayera kao figure kulturnoga pamćenja, te (pozitivnom) vrednovanju Strossmayerova djela u budućnosti, a to čini i Tordinac:

Svjetlost uma tak će dati
 ... **JOSE** novog biskupa
 Domovina sve će sjati
 ... **I** slavjanstvo sve skupa:
On će izvor bit' sjajnosti, –
 Svakom na pose trak svietlosti! –

Žestinom će **On** sipati
 Svetom viere jasni glas,
 Gèrbavo će izpravljati,
I nastojat puka spas:
 Stado dobrog da pastira
 U hram stupi Božjeg mira. (Tordinac, 1850)

U Tordinčevim prigodnicama Josipu Jurju Strossmayeru, što ih je pisao u svojim šezdesetim godinama, vide se poetološke promjene u odnosu na poeziju koju je pisao kao mladić u dvadesetima i ranim tridesetima, koje zrcale i njegovo biološko mijenjanje i pjesničko sazrijevanje. Jasno je to na razini sonetne forme kojom su pisana čak tri prigodničarska teksta te na razini interpretacije svjetovnih i religijskih motiva, odnosno kroz potpunu sakralizaciju motivske, ali i idejne strukture. Tako je Strossmayerov lik kroz sve tekstove glorificiran te identitetno označen Božjim odabirom i blagoslovom te nacionalnom pripadnošću (*Hvala tebi, vječni Bože budi / Zatočnika što mogućnog uzbudi / I postavi našoj crkvi muža / Koj svud slavu, svud nam diku pruža. / Blago crkvi, blago domovini / Kad jim otcim takvi budu sini: / S toga pojmo pjesmu radosnicu / Žarke molbe šaljuć božjem licu: / Bože višnji, bože blagi, / U koga je sva moć / Daj vladici, da u snagi / Svježoj dalje smogne poč'.*)²⁵

Naslovi prigodnica Strossmayeru

Promjene se tijekom godina vide i u tiskanim naslovima prigodnica. Tiskani naslovi prigodnica upućuju na performativna obilježja žanra, svojim slogom, tipografijom, različitim obavijestima koje donose, a koje „čitateljskom oku s kraja tisućljeća izgleda kao dokona i nedisciplirana deskriptivnost u kojoj se previše i to nevažnih stvari želi reći odjednom, njihovu poetološku informativnost ne bi trebalo podcijeniti” (Novaković, 1997: 354). Naslovi prigodnica čine cjelinu s tekstem prigodnica jer se „tekst rijetko čita i tumači izvan njegove ukupnosti, dakle onoga što bismo Barthesovim terminom poimali djelom, bez autorova imena, naslova, predgovora ili pak ilustracija, a upravo ti produkti (*productions*) potpomažu okružju teksta, produžuju ga, smještajući ga u određeni kontekst svijeta, posebno time osiguravajući njegovu samu pojavu, recepciju, ali i potrošnju” (Buljubašić, 2017: 20).

Naslovi prigodnica Strossmayeru u pravilu su formalni i složeni, s obiljem informacija i strukturirani u skladu sa svojom performativnom naravi. Jednostavni su naslovi iznimno rijetki, a jedan od autora koji unutar korpusa

25 TORDINAC, Juraj. *Stan žudjeni*, uredio Mirko Ćurić, Matica hrvatska, Ogranak Đakovo, Đakovo, 2005., str. 53–54.

ima nekoliko takvih naslova baš je Juraj Tordinac s nekoliko kratkih naslova bez svih obavijesti koje očekujemo. Imamo tako naslov koji označava tek prigodu izvođenja (Josipovo²⁶), ili čak ni to. Dvije prigodnice, dva soneta, objavljuje 1875. bez naslova²⁷, a posljednja njegova prigodnica kratkog je naslova koji odudara od žanrovskih odrednica: Biskupu o četrdesetgodišnjici.²⁸

Ovakav odabir parateksta pojedinih prigodnica svjedoči o tijesnim vezama prigodničara i adresata pa su dopušteni manje formalni komunikacijski oblici. Također, pokazuju promjenu Strossmayerova statusa u javnosti. Korpus prigodnica biskupu Strossmayeru niz je govornih činova kojim se imenuje adresat, i to najčešće koristeći figuru antonomazije, pa to radi i Tordinac. Kada napiše „Biskup” zajednica zna o kome je riječ i kakve osobine ima imenovani. Ilija Okrugić u prigodnici *Strossmayeru za Josipovo* kao epigraf donosi Shakespeareov citat iz drame *Anton i Kleopatra*: *Would you praise Caesar, say, / Caesar; go no further*; a u fusnoti donosi prijevod te čin (III) i prizor (II) drame iz koje je preuzet: *Da hvališ Cezara, reci Cezar; - i ništa više*.

Reći: Strossmayer ili Biskup, ili Mecena, ili Vladika samo je po sebi figura, koju ne treba dodatno definirati. U njegovu imenu upisana su sva pozitivna značenja: on je hrvatski Cezar, ne po oružju, već po vrlinama vođe jednoga naroda, ali i po neprijateljima koji ga vrebaju, unatoč vrlinama i zaslugama.

Čestitanje kao najčešći ilokucijski oblik

Najčešći ilokucijski oblik u korpusu prigodnica Jurja Tordinca jest čestitanje. Performativni je čin Jurja Tordinca izveden ispravno i u cijelosti, možemo ga odrediti kao *behabitiv*, kojim izričemo čin čestitanja. *Behabitivi* uključuju „pojam reakcije na tuđe ponašanje i životne okolnosti te stavove i izražavanje stavova prema nečijem prošlom ponašanju ili predstojećem ponašanju” (Austin, 2014: 113). Čestitanje se pojavljuje već u paratekstu prigodnica, odnosno u velikom broju naslova te redovno unutar govornog čina, kada se izriče u prigodi rođendana, imendana ili kakve obljetnice:

26 TORDINAC, Juraj. *Josipovo*, *GDBS* 7[1879]5, 35.

27 „Dva soneta bez naslova” (*GDBS* 3[1875] 18, 160).

28 „Biskupu o četrdesetgodišnjici” (*GDBS* 18[1890] 17, 183).

Mrzlo vani, nu plam sree grije –
Plam ljubavi – da žestoko bije,
Pa da želje u njem osnovane
Svakom sgodom viškrat izkazane,
Danas opet iz grudi proteku,
Svom' biskupu čestitku izreku,
Kad nam prispje sveto Josipovo –
U čestitci pjevajući ovo:

Sjajna slavo našega naroda,
Naš vladiko,
Naša diko,
Tvoja nek nas ruka dugo vóda
Na životnoj stazi
Da nas ne porazi
Zlotvor kleti, mrzka nepogoda.

Živio nam sretno i veselo,
Godin' puno
Naša kruno,
Svako liepo djelo ti uspjelo,
Da se tako radosti
Užiješ se dosti,
Neven – slava vjenčala ti čelo. (Tordinac, 1878)

Što god sreća zvat' se može
U životu tomu,
Udieli mu mili Bože

Izvan, i u domu.
Jer što Jozo biskup ima
To je vratak dobra svima,
To usreći narod vàs,
To narodu sve na spas,

Zato živi mnogo lieta,
Zdrav uživo toga svieta! (Tordinac, 1879²⁹)

Ovim čestitkama uvijek se postižu dvojaki učinci: osobni kroz čestitanje adresatu, ali i kulturno-nacionalno-identitetski. Korpus Tordinčevih prigodnica ima i tu funkciju: ostvaruju se kao kulturni čin, upisuju se u opsežan kontekst u kojem se granice među umjetničkim praksama razmiču, prekoračuju i nanovo upisuju poseban koncept u službi konstrukcije hrvatske kulture.

Izdvojena prigodnica Mili Zadrobilkovoj

Prigodom istraživanja u hrvatskim arhivima nije pronađena prigodnica upućena glazbenici Mili Zadrobilkovoj prigodom njezinih koncerata u Đakovu i Osijeku. Jasno je kako je Tordinac odabran za govorni čin ove *pozdravnice* umjetnici jer je imao vrlo visok ugled, ne samo kao biskupov tajnik već i kao poznati ilirski pjesnik čije su pjesme i uglazbljene i javno se izvode. Iako se činilo kako je ova prigodnica izgubljena, njezin je tekst pronađen u češkom ženskom časopisu za književnost i modu *Leda* (*Leda. Belletristický a modni časopis*). Unutar teksta koji govori o turneji ove umjetnice, koja je osim u Đakovu i Osijeku nastupila u Novom Sadu, Beogradu i Carigradu te u Rusiji, spominje se prigodnica Jurja Tordinca i donosi njezin integralni tekst. Prigodnicu se može odrediti kao *pozdravnicu*, a izvedena je Đakovu, najvjerojatnije 20. ožujka 1862., dan nakon biskupova imendana, jer je u Đakovu ostala nekoliko dana i više puta nastupila u biskupskom dvoru. Časopis *Leda* opširno je izvijestio o njezinoj turneji s naglaskom na boravak u Đakovu. „(...) u ožujku 1862. odlazi u Đakovo, gdje je više puta javno

29 U: *GDBS* 7[1879]5, 35.

nastupala u dvoru biskupa Strossmayera. Juraj Tordinac skladao joj je pjesmu u čast, a biskup Strossmayer darovao joj je prekrasan buket. Takvu čast doživjela je i u Osijeku 23. ožujka 1862., gdje ju je vrsni mecena gospodin biskup Strossmayer upoznao s glasovinom. I ovdje je obasuta pjesmama³⁰ i buketima. Iz Novog Sada, gdje je nastupila na dva koncerta, otišla je u Beograd, gdje je priredila veliki koncert za dobrobit Crnogoraca i značajan prihod posvetila herojskom narodu. Osim toga, tamo je održala još jedan koncert, koji je pohodila brojna publika. U društvu Julije, princeze Srbije, ostala je do listopada 1862. Nakon toga otišla je u Carigrad, gdje je održala veliki koncert u dvorani engleskog veleposlanika Bulwera, a potom su kod austrijskog veleposlanika g. Prokeša koncert održali Osten i princeza Samosova. Čak je i u haremu gospođica Zadrobilkova smjela održati koncert pred sultanovom majkom i bila je nagrađena skupocjenim komadom nakita. Od tamo je poduzela umjetničko putovanje u Rusiju, održala je dva koncerta u Odesi, u prosincu 1862., a također je svirala s princezom Bariatinskájom i groficom Tolstoj. U Odesi je Mila Zadrobilkova održala spektakularan koncert čiji je čisti prihod darovala „ranjenim Poljacima”, a u Kijevu, gdje je gostovala u siječnju 1863., oglasila se na pet koncerata i dobila časnu ponudu da preuzme mjesto profesorice klavira na carskom ženskom institutu, ali tu ponudu Zadrobilkova nije prihvatila. Poslije sjajnih koncerata u Moskvi i dviju glazbenih zabava u Petrogradu otišla je, nešto bolesna, u Pariz, odakle je ponovno započela svoju umjetničku turneju po južnoslavenskim zemljama. Od brojnih pjesama posvećenih njoj, evo prigodnice (Jurja Tordinca op. a.) s pozdravom češkom narodu:³¹

Gospodični Ludmili Zadrobilkovoj,
slavnoj umjetnici na glasovinu.

30 Moguće je da je Tordinac izveo ponovno ovu pjesmu, a vjerojatno je još netko od osječkih umjetnika izveo i svoju prigodnicu.

31 Nepotpisano. 1864. Mila Zadrobilkovba, *Lada. Belletristický a modni casopis*, v Praze, 8. ledna 1864, br. 1, god. IV, ur. Antonia Melis-Körschner, str. 176.

Uzhićeni s Tvog došastja Mila,
Česke zemlje slavno diete kâ si:
Žižkina bo roda krv Te krasi
A ljubimče s' umjetnicah vila'.
Koli divna Tvog je uma sila,
Kol' čarobne borave su časi,
Glasovira kad prozuju glasi,
Kê u srodne napjeve si svila!
Ti nam kazà slavu roda svoga,
Doni pozdrav iz sjevera bratski,
Čime radost učini nam velu.
Kad do Praga vratiš se zlatnoga
Kaži: pozdrav narod da hrvatski
Kô i Tebe primi u veselju.

Juraj Tordinac slavi umjetničke dosege mlade pijanistice, ali joj se obraća i kao pripadnici češkog naroda, koji je bratski hrvatskom narodu. Ova *posrećena* prigodnica tako osim performativne funkcije, ostvaruje i kulturnu: Zadrobilkova svojom glazbom ujedinjuje slavenske narode, a Strossmayerov i Tordinčev doček ima širu, kulturnu, političku, ekumensku funkciju od pukog pozdrava nadarenoj umjetnici. Iz Đakova ona preko Novog Sada, Beograda i Carigrada odlazi u Odesu i Kijev, jednako svuda euforično primljena. Ona je primjer kako umjetnost i pripadnost Slavenstvu imaju ulogu koju priželjkuje Strossmayer: integrativnu, koja će kroz njegovu ćirilo-metodsku aktivnost trebati uroditi jedinstvom slavenskih kršćana pod okriljem Rima i Katoličke crkve.

Zaključak

Korpus prigodnica Jurja Tordinca pokazuje ovoga svećenika i pjesnika i kao ovlaštenog prigodničara koji gotovo pedeset godina *posrećeno* komunicira govornim činovima kao ovlaštena osoba od strane zajednice, ali i adresata, poglavito biskupa Strossmayera kojemu upućuje najviše prigodnica. Prigodnice Strossmayeru javni su čin, kulturni čin: priznanje

pripadnosti Strossmayerovim kulturnim krugovima, iskaz poštovanja ne samo zbog Strossmayerove mecenatske pomoći ili osobnog prijateljstva već i javno upisivanje u njegov tekst kulture, njegove nacionalno-identitetsko-kulturno-političke koncepte. I ostale prigodnice, upućene manje ili više važnim osobama iz crkvenog ili političkog života, ili pak prigodnica češkoj umjetnici Zadrobilkovoj, uvijek su unutar Strossmayerovih koncepata, može se ustvrditi kako je baš Tordinac jedan od najvažnijih i najustrajnijih umjetnika koji svojim prigodnicama gradi zajednički kulturni kontekst, i danas prepoznatljiv i važan.

Izvori

Slavonija sestram. – (pjesma). // Danica, Zagreb, 1835.

Soneti prečastnomu gospodinu Pavlu Gottliboviću... – (s. l.) 1842.

Čestitka visokočastnomu gospodinu Adamu Sukiću.... – Osěk: 1844.

Slavi svoga zaštitnika, presvėtloga i prepoštovanoga gospodina Josipa Kukovića... – Osěk, 1845.

Visokorodjenomu... gospodinu Franji baronu Kulmeru. – Osěk: Tiskom c. k. povlast. tiskarne J. ud. Divald, 1845.

Pěrna serčana dobrodošlica Njihovoj cesarsko-kraljevskoj Visosti nad-vojvodi austrijskomu Stěpanu... – Osěk, 1847. (s. a.).

Pjesma presvietlom i prečastnom gospodinu Josipu Jurju Strossmayeru... prigodom svetčanog umieštenja na stolicu biskupsku 29. rujna 1850. – Osěk, 1850.

Gospodični Mili Zadrobilkovoj slava! – Osijek, 1862.

– Dva soneta (bez naslova), GĐBS III, Đakovo 1875., br. 18, str. 160.

– Na dan Sv. Josipa svomu Vladici poljubljenomu, preuzvišenomu i prečastnomu Gospodinu Josipu Jurju Strossmayeru, GĐBS, VI, Đakovo 1878. br. 6, str. 64.

– Josipovo, GĐBS VII, Đakovo 1879, br. 5, str. 45.

– Tridesetljetnomu godu biskupstva preuzvišenoga i prečastnoga gospodina Josipa Jurja Strossmayera stolne crkve bosansko, djakovačke i sriemske dana 8. rujna 1880., GĐBS, VIII, Đakovo 1880, br. 17, str. 139–140.

– Juraj Tordinac: Oj Slavonci, Oj Hrvati, u Kuhač, F. K. (1881). *Južno-slovyjske narodne popievke: (Chansons nationales des slaves du sud)*. Hrvatska: Tiskara i litografija C. Albrechta., str. 367–369.

- Biskupu o četrdesetgodišnjici, GĐBS XVIII, Đakovo 1890. br. 17, str. 183.
- Juraj Tordinac. // Hrvatski narodni preporod 2: Ilirska knjiga. – Zagreb: Matica hrvatska (etc), 1965. – (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 29).
- Pjesnici hrvatskog romantizma, sv. 1. – (Školska knjižnica / uredio: Mirko Tomasović.) Zagreb, 1995.
- Juraj Tordinac. // Kip domovine: antologija hrvatske rodoljubne poezije XIX. i XX. Stoljeća / priredio Božidar Petrač. – Zagreb: Alfa, 1996.
- Juraj Tordinac. // Mila si nam ti jedina: hrvatsko rodoljubno pjesništvo od Bašćanske ploče do danas / priredili: Josip Bratulić, Stjepan Damjanović, Vinko Brešić, Božidar Petrač. – Zagreb: 1998.
- Juraj Tordinac // Đakovačka čitanka, Helena Sablić Tomić i Goran Rem, Matica hrvatska etc., Ogranak Đakovo, Đakovo 2000.
- Juraj Tordinac // Slavonski tekst hrvatske književnosti, Helena Sablić Tomić i Goran Rem, Matica hrvatska, Zagreb 2003.
- Juraj Tordinac // Prigodnice biskupu Strossmayeru objavljene u Glasniku Biskupija Bosanske ili Đakovačke i Srijemske od 1874. do 1905., priredio Mirko Ćurić, Đakovački kulturni krug etc., Đakovo 2005.
- Juraj Tordinac: *Stan žudjeni* (Matica hrvatska Đakovo, 2005.), priredio Mirko Ćurić.

Literatura

- AUSTIN, John Langshaw. 2014. *Kako djelovati riječima*. Zagreb: Disput.
- BOTICA, S., BRLEKOVIĆ, J. (2016): „Prvi utemeljitelji i dobrotvori Matice ilirske”, *Vijenac* 578, od 26. travnja 2016: <https://www.matica.hr/vijenac/578/prvi-utemeljitelji-i-dobrotvori-matice-ilirske-25575/>.
- CEPELIĆ, M. i PAVIĆ, M. (1904): *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-đakovački i srijemski*.
- ĆURIĆ, M. (2005a): „O tri soneta Jurja Tordinca posvećena biskupu Strossmayeru”, u: *Zbornik 1. i 2. Strossmayerovih dana*, Matica hrvatska, Đakovo, 2005., str. 41–50.
- davorija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14046> (pristupljeno 2023-04-15).
- ĆURIĆ, M. prir. (2005b): *Prigodnice biskupu Strossmayeru: objavljene u Glasniku od 1874. do 1905.*, Matica hrvatska Ogranak Đakovo / Đakovački kulturni krug / Biskupija đakovačka i srijemska / Gradsko poglavarstvo Đakovo, Đakovo.

- ĆURIĆ M. (2013): Romantičarska poezija Jurja Tordinca, u Ćurić. M. Što je naše od starine, đakovački pisci 18. i 19. stoljeća., DHK Ogranak Osijek, Đakovački kulturni krug, 42–62.
- ĆURIĆ, M. (2018): „Biskup Pavao Sučić u djelima đakovačkih autora” u: Aračić, P., Ćurić, M. Šanjek, F. Pavao Matija Sučić – biskup bosanski ili đakovački i srijemski (11. siječnja 1767. – 13. travnja 1834.): 250 godina od rođenja: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 15. prosinca 2017. u Đakovu i 8. ožujka 2018. u Subotici, HAZU Đakovo.
- ĆURIĆ, M. (2023): *Figure biskupa Strossmayera u korpusu prigodnica*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Osijeku.
- Danicza horvatzka, slavonska y dalmatinzka* [U Zagrebu, Ljudevit Gay] Electronic reproduction. v. 1, no. 1 (1835)-v.1, no. 28 (1835). New York, N.Y.: Columbia University Libraries, 2010. JPEG use copy available via the World Wide Web. Digitized by OCLC Preservation Service Center, Bethlehem, Pa. from the microfilm. NNC d18351835nyuwr. *Columbia University Libraries Electronic Books*. 2006.
- DEAK I. (1979): *Lawful Revolution: Louis Kossuth and the Hungarians 1848–1849*, Phoenix, 1979.
- DOLENCIĆ, V. (2018): „Strossmayerovi suradnici Juraj Tordinac i Milko Cepelić”, *Zbornik Dana Luke Botića 2/2018*, str. 60
- FUKUYAMA, F. (2020): *Identitet*, TIMpress, Zagreb.
- GRLOVIĆ, M. (1992): *Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća: sto i pedeset životopisa, slika i vlastoručnih podpisa, sakupio, popunio i napisao Milanš Grlović*, Tiskara Rijeka, Rijeka, (pretisak).
- HORVAT, R. 1925. Tordinac, Juraj, u Laszowski, Emil, ur. (1925) *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica iz hrvatskoj povijesti od 925.–1925.*, Zagreb, str. 266.
- Hrvatski narodni preporod: ilirska knjiga 2*, priredio Jakša Ravlić, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 29, Matica hrvatska, Zagreb, 1965., str. 99.
- JOVANOVIĆ, Neven (1998): „Pjesnikovanje Antuna Molnara oko 1848.”, *Dani Hvarskoga kazališta*, (24)1. 443–476.
- KUHAČ, F. K. (1881): *Južno-slovenske narodne popievke: (Chansons nationales des slaves du sud)*. Hrvatska: Tiskara i litografija C. Albrechta., str. 367–369.
- KUKOVIĆ, Josip. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34490> (pristupljeno 2023-04-15).

- KULMER, Franjo. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34536> (pristupljeno 2023-04-15).
- LEKŠIĆ, Ž. (2017): „Kada je nastala prva đakovačka fotografija”, u: *Revija Đakovačkih vezova*, ur. Mirko Ćurić, br. 47, god. XLVII, str. 69–71.
- Nepotpisano. 1864. Mila Zadoblikovba, *Lada. Belletristicky a modni casopis*, v Praze, 8. ledna 1864, br. 1, god. IV, ur. Antonia Melis-Körschner, str. 176.
- NOVAKOVIĆ, Darko (1997): „Latinske pjesme Tita Brezovačkoga”. *Dani Hvarškoga kazališta*, (2)1. 344–372.
- PAVIĆ, K. (1982): „Ilirizam u Đakovu”, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 2(1), str. 121–152.
- PAVIĆ, M. (1889): „Književna slika Slavonije u 18. vieku”, *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske*, br. 5-XI.; „Književna slika Slavonije u u prvoj poli 19. vieka”; *Glasnik biskupije đakovačko-srijemske* 1889., br. XIX. – XXIII.
- PAVIĆ, M. (1911): *Biskupijsko sjemenište u Djakovu 1806. – 1906.*, Đakovo.
- PŠIHISTAL, Ružica: „Pjesničke prigodnice Josipu Jurju Strossmayeru”, u: *Književni Osijek: književnost u Osijeku i o Osijeku od početaka do danas*, zbornik znanstvenog skupa, Osijek, 12.-14. lipnja 1996., priredio Stanislav Marijanović, Pedagoški fakultet / Gradsko poglavarstvo grada Osijeka, Osijek, 1996., str. 207–222.
- REM, G. (2008): *Tijelo i tekst*, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Osijek, 2008., str. 25–27 i str. 53–74.
- SABLIĆ TOMIĆ, H. / REM, G. (2000): *Puut nebeski – đakovačka čitanka*, Gradsko poglavarstvo Đakova – Turistička zajednica grada Đakova – Matica hrvatska Đakovo, Đakovo, str. 62.
- SRAKIĆ, M (2005): „Svećenici (o) Strossmayeru”, *Zbornik Strossmayerovih dana*, Matica hrvatska Đakovo, Đakovo, 2005.
- SRAKIĆ, M. (2013): Opjevajmo slavne muževe. Povijesni prilozi i arhivska građa o životu i radu biskupa, svećenika i ustanova Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije. *Sabrana djela Marina Srakića*. Đakovo: Đakovačko-osječka nadbiskupija. Nadbiskupski ordinarijat Đakovo.
- STAMAC, A. (2007): *Antologija hrvatskoga pjesništva - Od davnina pa do naših dana*, Školska knjiga, Zagreb.
- Verbuvanke: URL: <https://proleksis.lzmk.hr/1284/>.
- ŽIVANČEVIĆ, M. (1973): „Danica ilirska i njeni anonimni suradnici (Bilješke in tergo u povodu reprint izdanja)”, *Croatica*, 5(5), str. 67–105. Preuzeto s URL: <https://hrcak.srce.hr/211519> (pristupljeno 2023-07-18).

SUMMARY

Mirko Ćurić

JURAJ TORDINAC'S COMMEMORATIONS

The paper examines the commemorations made by Juraj Tordinac in honor of various notable figures from the church, politics, and cultural life during his time, viewing them as both speeches and cultural actions. Between 1850 and 1890, Tordinac delivered seven commemorations for Bishop Josip Juraj Strossmayer. Additionally, from 1842 to 1862, he honored Bishop Josip Kuković, politician Baron Franjo Kulmer, priests Pavle Gotlibović and Adam Sukić, the renowned musician Mila Zadrobilkova, and the Austrian Archduke Stephen, who governed the Hungarian part of the Monarchy.

The analysis of Tordinac's commemorations focuses on the pragmatic nature of this body of work, highlighting the significance of the context in which these commemorations were created, as well as Tordinac's authority to perform speech acts on specific occasions. Each occasion represents a performative act that involves the intention of the speaker and its impact on the audience, along with the shared thoughts and feelings of those participating in the communication. The occasions have been analyzed based on their illocutionary force and classified according to the nature of the speech act and their cultural influence.

Početci katehetskog rada Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

272-47 (497.5 Đakovo), 18/20^a

s. Estera Radičević

Samostan Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu

O počecima katehetskog rada sestara sv. Križa u Đakovu pisalo se na više mjesta i s različitih gledišta. U ovom članku željela bih uzeti u obzir najprije kronike samostana koje ranije nisu bile dostupne, uspomene samih sestara koje su pohađale katehetsku školu i bile među prvim katehisticama, i otkriti ono što je možda bilo sakriveno, jer nažalost o ovoj školi nema nikakve dokumentacije ili ono što postoji mora se uspoređivati s drugim dokumentima. Moralo se također ponovno iščitati nekrologe pokojnih sestara, a imale su bilo kakve veze s vjeronaukom. U Đakovu je postojala i djelovala Škola za formaciju *katehistica*. Bila je to ustvari ilegalna škola nakon što su ukinute i podržavljene sve samostanske škole. Škola je radila u tri etape u vremenu od 1957. do 1971. godine i nju su pohađale sestre sv. Križa, ali i sestre drugih redovničkih družbi – uršulinke, noterdamke, dominikanke i druge. Zbog straha od pretresa kuće i arhiva, sva je dokumentacija uništena. Nisu se izdavale ni svjedodžbe ni ikakve potvrde koje bi svjedočile da su sestre završile ovu školu. No njihovi profesori, profesorice, poglavari i biskup Stjepan Bäuerlein znali su koja je sestra pohađala i završila školu i tako su mogle dobiti kanonsku misiju za poučavanje vjeronauka izvan školskog prostora i na župama. U svakom slučaju bila je to specifična škola, ali je radila vrlo dobro i osposobljavala sestre za predavanje vjeronauka, jer do ukidanja škola 1945. sestre nisu nikada predavale vjeronauk. Zato je to i za njih bio veliki izazov. No vrlo su se dobro snašle i kvalitetno radile i rade sve do danas.

Ključne riječi: Milosrdne sestre sv. Križa, Katehetska škola, vjeronauk, Đakovo, Stjepan Bäuerlein.

Dolazak i rad Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu 1868.

Kao i mnoge druge redovničke zajednice osnovane u 19. st. i zajednica sestara sv. Križa karitativna je družba osnovana sa svrhom da djeluje na socijalnom planu s ciljem proširivanja djelatnosti, što se s vremenom i događalo. Karizma sestara sv. Križa to je i omogućivala jer je njihov utemeljitelj švicarski kapucin o. Teodozije Florentini¹ ovu zajednicu osnovao pod geslom *Potreba vremena volja je Božja*, a jednom je prilikom napisao: „Htio sam ove družbe tako urediti da pristaju svagdje, da ih se svugdje primi, da prodru u sve situacije”.² Družbu Milosrdnih sestara sv. Križa osnovao je, uz svesrdnu pomoć i podršku prve generalne poglavarice bl. Majke M. Terezije Scherer³,

1 O. Teodozije Florentini (1808. – 1865.), krsnim imenom Antun Crispin, rođen je u švicarskom gradu Münsteru. Vrlo nadaren i inteligentan završio je školu i smiješila mu se blistava budućnost. Ali on se opredijelio za duhovni poziv te je stupio u samostan kapucina. Nakon redovničke formacije i svećeničkog ređenja bile su mu povjeravane odgovorne dužnosti u zajednici – učitelja novaka, gvardijana, profesora. U Badenu je bio gvardijan i duhovnik ženskog samostana Maria Krönung. Tu je postao svjestan zahtjeva i potreba vremena u kojem je živio i tu je započeo njegov angažman ne samo na duhovnom nego i na prosvjetnom i socijalnom području. Kao katedralni župnik u Churu počinje ostvarivati svoje zamisli. Godine 1845. osniva žensku redovničku zajednicu Sestara sv. Križa čija je prvotna svrha bila odgojno-prosvjetni rad. Vrlo brzo njegovo djelovanje proširilo se i na djela karitasa. U Churu je organizirao regularnu njegu bolesnika i sagradio bolnicu Križ. Djela karitasa preuzima nova zajednica Milosrdnih sestara sv. Križa, osnovana 1856., ali ne napušta ni prosvjetno djelovanje. O. Teodozije jedan je od rijetkih ljudi koji je shvatio važnost tiskarstva. Zato je kupio tiskaru, koja je bila u funkciji sve donedavno i osnovao udrugu koja je trebala brinuti o širenju dobre štampe. Pokušao je, kupnjom tvornica sukna i papira, osigurati radnicima pristojnu zaradu i život dostojan čovjeka, ali konkurencija je bila prejak, a financijska sredstva nedostatna i ovaj hvalevrijedan pothvat je propao. Važno je spomenuti da je to bio prvi pokušaj rješavanja radničkog pitanja. Smrt ga je stigla na putu u Heidenu u Njemačkoj, u gostionici jednog protestanta, kamo je svratio na prenoćište iscrpljen ne samo od dugih putovanja nego i od briga kako uzdržavati ustanove koje su se množile. Umro je od moždane kapi u rano jutro 15. veljače 1865. Bio je izuzetan čovjek i živio je daleko ispred svojega vremena. Usp. GADIEN, Veit, *Der Caritasapostel Theodosius Florentini*, Luzern, 1946.; TOMAS, s. Finka, *Povijest i duhovnost Družbe Milosrdnih sestara sv. Križa*, u *Stoljetnica života i rada Milosrdnih sestara svetoga Križa na Sušaku*, urednici RADIČEVIĆ, s. M. Estera, HOŠKO, Emanuel, Đakovo-Rijeka, 2005.; HUBER s. Gertrud, *Otac Teodozije Florentini*, Đakovo, 1983.

2 Usp. HUBER, s. Gertrud, navedeno djelo, str. 20.

3 Katarina Scherer (1825. – 1888.) pridružila se novoosnovanoj zajednici Sestara sv. Križa unatoč protivljenju svoje obitelji, jer to je bilo vrijeme kad su se drugi samostani zatvarali i bilo je vrlo neizvjesno hoće li se jedna nova zajednica uopće održati. Ali Katarina je bila hrabra i odlučna darovati svoj život bližnjemu. Bila je vrsna učiteljica, ali je isto tako bez kolebanja prihvatila dvorbu bolesnika, vođenje ubožnica, kao i vodstvo redovničke zajednice. Kad je trebalo spasiti čast Utemeljiteljeva obraza i njegovo djelo, jer su nakon njegove smrti ostali veliki dugovi, ona je sa svojim sestrama na sebe preuzela teret njihove otplate i izvela zajednicu iz kriznih situacija,

godine 1856. u mjestu Ingenbohl u srednjoj Švicarskoj, gdje se i danas nalazi generalna kuća. Iz ovoga mjesta kroz više od 150 godina postojanja zajednica se proširila gotovo na sve kontinente, a porasla je i brojčano. Danas u svijetu djeluje nešto više od 2000 sestara, a u Hrvatskoj provinciji oko 250. I otac Teodozije i Majka M. Terezija bili su vrsni pedagozi i prosvjetni djelatnici. Sestrama učiteljicama sam je o. Teodozije davao smjernice rada, pisao stručne pedagoške članke, često i sam nadgledao njihov rad u školi. Bila mu je važna izgradnja srca i karaktera mladog čovjeka, a ne samo predavanje nastavnog gradiva.⁴ U odgojno-prosvjetnom radu dale su sestre sv. Križa nemjerljivi doprinos gdje god su se bavile ovom djelatnošću.

Skupina od deset sestara bila je već potpuno spremna za put u Sjevernu Ameriku kada je generalnoj poglavarici stigla molba biskupa Josipa Jurja Strossmayera da pošalje sestre u Đakovo kako bi ovdje preuzele rad na školama, te da „budu majke i odgojiteljice mome narodu”, kako je to izričito u svojem pismu pozivu izrekao biskup. Majka M. Terezija nije se dugo dvoumila. Umjesto u Ameriku sestre su stigle u Đakovo. Među prvih deset bile su četiri učiteljice.⁵ Već su znale koji ih posao čeka – rad na četverorazrednoj ženskoj pučkoj školi, konvikt za učenice, ženska preparandija i rad u maloj bolnici biskupskog vlastelinstva.⁶

Došavši u Đakovo, sestre su preuzele gore spomenute škole koje su već egzistirale i na kojima su radile sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskoga iz Zagreba. Milosrdnice su započele školu u novoj školskoj zgradi, čiju je gradnju počeo još 1845. godine biskup Josip Kuković, ali je bila tek sada 1856. godine dovršena.⁷ O početku rada sestara milosrdnica u *Povijesti*

te se pod njezinim vodstvom broj novih filijala množio i zajednica jačala i brojem i duhom. Njezine herojske kreposti priznala je Crkva uvrstivši je u zbor blaženika 31. listopada 1995. Usp. TOMAS, s. Finka, nav. dj.; P. DIETHELM, Walter, *Kraljica, majka i sluškinja*, Đakovo, 1986.; HUBER, s. Gertrud, nav. dj.

- 4 Sestrama učiteljicama u prve Konstitucije napisao je sljedeće: „Svrha škole, utjecaj na razumsko i čudoredno oplemenjenje mladeži može se postići samo onda ako je vjera temelj cjelokupnog odgoja. Stoga trebaju sestre nastojati, kako svojim primjerom tako i nastavom, dovesti djecu do ljubavi prema Bogu, do radosnog slušanja njegove volje, općenito do vršenja svih vjerskih, čudorednih, domaćih i građanskih kreposti. To je duša i bit cijele njihove nastave”. HUBER, s. Gertrud, nav. dj. str. 28–29.
- 5 Arhiv Milosrdnih sestara Đakovo (dalje AMSD), *Proširena Kronika Hrvatske provincije Družbe sestara sv. Križa u Đakovu 1868. – 1914.*, str. 3sl. (dalje *Proširena kronika*).
- 6 AMSD, *Kronika – Zapisi Provincije sestara sv. Križa u Đakovu, 1868. – 1951.* (dalje *Kronika – Zapisi*), str. 2.
- 7 Zgrada postoji još i danas. U njoj je nakon 1945. jedno vrijeme bio đачki dom, a onda sve do

samostanskih škola u Đakovu čitamo sljedeće: „Dne 26. studenoga (1856.) oko 8 ure ujutro povede tada ravnajući učitelj Antun Šunić žensku mladež (82 ih na broju) iz svoje škole u samostan, gdje ih predade tadanjoj ravnateljici sr. Paulini Köll.”⁸ Te godine bila su samo dva razreda, ali se već sljedeće otvorio i treći, te šk. god. 1857./58. i četvrti. Tako je zaslugom đakovačkih biskupa bila u Đakovu otvorena potpuna djevojačka osnovna škola. Bila je to prva i jedina djevojačka škola u Slavoniji na narodnom jeziku.⁹ Uz pouku u školi sestre su vodile i internat.¹⁰ Škola je imala osam odjeljenja – četiri za internatske učenice i četiri za one koje su dolazile od kuće. Na školi je radilo osam sestara učiteljica i dva vjeroučitelja.¹¹

Osim ženske pučke škole u Đakovu postojala je i muška preparandija, a 1865. osnovao je biskup Strossmayer i žensku preparandiju. Radila je do donošenja novog školskog zakona 1875., i u tih deset godina na preparandiji su 44 djevojke završile svoje školovanje i stekle učiteljsko zvanje, među njima i nekoliko sestara sv. Križa. Nadzor nad obukom u školama imala je crkvena vlast, a svjetovna se vlast brinula za vanjske potrebe škole. Sestre sv. Vinka napustile su Đakovo 1866. godine,¹² a do dolaska sestara iz Švicarske i početka njihova rada na školama djevojčice su poučavali civilni učitelji.

Najveća zapreka sestrama sv. Križa, kada su došle u Đakovo, bilo je nepoznavanje jezika, koji je za njih bio „vrlo težak”, kako je u svojim prvim izvještajima Majci M. Tereziji u Švicarsku pisala poglavarica s. Justina

1991. vojarna. Kad je vraćena pravom vlasniku, Samostanu sestara sv. Križa, tri godine su u njoj bile izbjeglice iz Bosanske Posavine, (1992. – 1995.). Zgrada je obnovljena i u njoj danas stanuju sestre. Ovdje se održavaju privatni satovi glazbe i instrukcije iz nekih predmeta, te se tako može kazati da je zgrada na neki način vraćena prvotnoj svrsi. Danas nosi naziv Dom Majke Marije Terezije, na spomen njezina četverostrukog pohoda ovoj kući.

8 *Povijest samostanskih škola u Đakovu* (rukopis), (dalje *Povijest samostanskih škola*), str. 2.

9 AMSD, br. 83/1933.

10 Zanimljiv je podatak da su od početka internatske učenice išle u posebne razrede, a one koje su dolazile iz grada posebno. Tako je bilo sve do godine 1863. kada se u internat upisalo samo 29 učenica, pa je ravnateljstvo uvidjelo da se za taj mali broj učenica ne isplati otvarati posebna četiri razreda. Zato je te godine spojen internat s externatom te je tako ostalo sve do kraja. Usp. *Povijest samostanskih škola*, str. 5.

11 „... i sa dva katehete, od kojih je za konvikt vazda bio jedan od gg. profesora a za externat jedan od domaće gg. kapelana.”, *Povijest samostanskih škola*, str. 4.

12 O radu Sestara Milosrdnica u Đakovu vidi: VRAČIĆ, s. Berislava-KOVAČIĆ, s. Alfonza: *Sestre Milosrdnice sv. Vinka Pualskog s Kućom Maticom u Zagrebu 1845.-1995., II. Družbine filijale*, Zagreb, 1998., str. 145. s.

Straub.¹³ Sigurno su uložile velikog truda u učenje, jer već školske godine 1869./70. uz imena civilnih učitelja na preparandiji nalazimo i imena s. Nikomedije Erb, s. Angeline Fritz i s. Huberte Bremm, a na ženskoj pučkoj školi ime s. Kuniberte Miesmer.¹⁴ Nakon što se više nisu mogle školovati za učiteljsko zvanje na preparandiji u Đakovu, sestre su se obrazovale na učiteljskoj školi sestara milosrdnica u Zagrebu.

Kroz punih 75 godina Milosrdne sestre sv. Križa radile su u odgoju i prosvjeti ne samo u Đakovu nego i u Herceg Novom, Donjem Miholjcu, Nuštru, Bosanskom Brodu, Slavonskom Brodu, Sušaku i drugim mjestima. Rad sestara na ovom području u Đakovu može se pratiti iz rukom pisane *Povijesti samostanskih škola*, u kojoj na 400 stranica možemo iščitati kako je tekao rad u školama, gotovo sve do njihovog zatvaranja.

Katehetski rad Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu nakon oduzimanja škola

Ukidanje samostanskih škola 1945. godine

U *Kronici provincije* br. I. za 2. lipnja 1945. godine zabilježeno je sljedeće: „Izaslanik školske vlasti prof. Vukmanović saopćuje nam usmeno da su u novoj državi sve privatne škole podržavljene. Zatražio je popis učiteljskog osoblja, školski inventar i biblioteku s primjedbom, da će učiteljice redovnice moći na školi i dalje raditi, ako se sekulariziraju. U tu svrhu sazvaio je u našem samostanu sjednicu svih sestara učiteljica, samo provincijala nije smjela biti prisutna. Pokušavali su da sestre pridobiju za sekularizaciju, ali nijedna sestra nije privoljela. Nijedna nije htjela biti učiteljicom, a ne biti redovnica. Nisu dale prednost učiteljskom zvanju pred redovničkim. Tako su jednim potezom oduzeli sve naše škole. Zatražen je školski arhiv, Nije nam bila ni dana mogućnost da završimo s učenicama školsku godinu.”¹⁵

13 AMSD, neprotokolirano pismo od 18. 6. 1868.

14 *Povijest samostanskih škola*, str. 30.; VIDOVIĆ, s. Kasilda, *Odgojno-prosvjetno i karitativno djelovanje Družbe sestara svetoga Križa u Đakovu*, referat održan na Simpoziju u Đakovu 15. – 16. 11. 1989. pod pokroviteljstvom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i u organizaciji Biskupskog ordinarijata u Đakovu, Akademijina zavoda za znanstveni rad iz Osijeka i SO Đakovo. Referat je objavljen u časopisu *Diacovensia*, br. 1/1995.

15 Isto.

Napuštanje školskog rada, pa i otkazi u bolnicama, stajalo je mnogu sestru teških kušnja. No primile su to redovnički i prihvale se različitih poslova, pa i odlaska u nadnice jer su im bile uskraćene i krušne karte koje su svi drugi građani dobili. Provincijalna uprava našla se u vrlo teškoj situaciji. Trebalo je smjestiti toliki broj sestara – primjerice iz bolnice na sv. Duhu u Zagrebu dobilo je u jednom danu 26 sestara otkaz, na Rebru 50, kao i u drugim bolnicama.

Uz podršku i savjet nadbiskupa Alojzija Stepinca provincijalna poglavarica majka Amadeja Pavlović (1943. – 1955.) započela je nešto gotovo revolucionarno. Poslala je sestre u župski pastoral.¹⁶ Nitko nije bio pripremljen za ove nove djelatnosti, ni župnici, ni sestre, ni vjernici. Mnogo je župa ostalo bez svećenika, neke je pokosio rat, drugi su sa svojim vjernicima napustili biskupiju (Nijemci, Mađari i dr.), neki su završili u zatvoru. Vjernici su ostali prepušteni samima sebi.¹⁷ Neki su svećenici u dolasku sestara vidjeli dragocjeni doprinos za župu pa su tražili da sestre dođu i preuzmu različite djelatnosti. Kako je bio veliki broj sestara bez posla, Majka Amadeja odlazila je nekim župnicima i molila da bi primili dvije tri sestre u župu dok se provincijalna uprava ne snađe. Sama je posvjedočila da ju je to stajalo puno poniženja, a i sestrama koje su tako nevoljko bile primljene bilo je vrlo teško.¹⁸ Jedna od prvih župa u koju su sestre došle 1947. godine bila je Župa sv. Mihaela Arkandela u Drenovcima. Župnik David Kolesarić tražio je da sestre dođu i preuzmu brigu za čistoću crkve, domaćinske poslove i sviranje.¹⁹ Sljedećih godina preuzimale su sestre i druge župe – Bošnjake 1948., Otok, 1949. Županju i druge. S vremenom se broj župa povećavao, pa su sestre radile na oko 70 župa.

16 Usp. RADIČEVIĆ, s. M. Estera, *Milosrdne sestre sv. Križa Hrvatske provincije o 150. obljetnici dolaska u Đakovo (1868. – 2028.)*, Đakovo, 2018., str. 133.

17 SRAKIĆ, Marin, „Redovnice u službi katehizacije”, u: *Vjesnik Đakovačke i srijemske biskupije*, br. 2/87., str. 27.

18 Za ovu novu djelatnost trebalo je dobiti dozvolu od Svete Stolice. To je ishodila generalna poglavarica i u čl. 155. Konstitucija unesena je ova promjena: „Prema indultu sv. Stolice dopušteno je sestrama preuzimanje kršćanske službe u župnim dvorovima, kolegijima, sjemeništima i biskupskim dvorovima uz uvjet da se obdržavaju mjere opreza.”; *Pravilo i Konstitucije Milosrdnih sestara sv. Križa u Ingenbohl*, Đakovo, 1963., str. 91.

19 Usp., RADIČEVIĆ, s. M. E., „Milosrdne sestre sv. Križa u povijesti Vukovarsko-srijemske županije”, u: *Godišnjak za kulturu, umjetnost i društvena pitanja*, broj 29 za 2011. godinu, Ogranak Matice Hrvatske u Vinkovcima, Vinkovci 2012., str. 39.

Listajući dokumentaciju i kronike ovih i drugih filijala jasno je da su sestre naišle na sumnju pa i nepovjerenje od strane župnika što se tiče preuzimanja vjerske pouke djece jer sestre su u školama predavale svoje stručne predmete, a za vjeronauk je uvijek bio svećenik kateheta. U nekim župama sestre nisu počele predavati vjeronauk po četiri, pet godina, pa i duže. Možemo samo pretpostaviti kako su se osjećale one koje su do prije nekoliko godina bile vrsne nastavnice pojedinih predmeta, pa i direktorice u školi, a sada nisu smjele održati sat vjeronauka djeci pučke škole. Kako bi preživjele, radile su ručni rad, držale privatne satove sviranja, stranih jezika, vodile župske zborove, išle u nadnice kod seljaka.²⁰ Ali sestre su u sela unijele i nešto novo – obilazile su bolesnike, osamljene, starce, davale injekcije. U mjestima nije bilo liječnika pa je on znao prepisati bolesnicima lijekove ili cjepiva, a sestre su onda davale injekcije, previjale rane, bile na usluzi ljudima. Bilo je i vrlo problematičnih situacija, kada su pojedini ljudi znali oštro reagirati ako je sestra posjetila bolesnika koji je bio u nekoj drugoj vojsci, ili su odlazile u kuće bolesnika ili su oni, koji su mogli, dolazili sestrama.

No prošla su vremena i ovih iskušenja. Učiteljice koje su došle na određene župe mogle su započeti vjersku pouku. Posljednji kateheta na samostanskim školama u Đakovu bio je vrsni pedagog i metodičar, kasnije biskup, Stjepan Bäuerlein.²¹ On je u dogovoru s provincijalnim vodstvom započeo edukaciju sestara i kandidatice kako bi bile osposobljene predavati vjeronauk i stekle i teoretsko znanje. Bio je dalekovidan i vrlo brzo postalo mu je jasno da nova vlast neće dugo trpjeti predavanje vjeronauka u školskim prostorima. Od strane Biskupske konferencije Jugoslavije (BKJ) svećenici su dobili upute kako postupati u novim okolnostima, upućeni su da gdje god je to moguće drže vjeronauk u školama, neka se ne daju zastrašiti, bez obzira na to što su vlasti ponegdje potišto, negdje agresivno provodile svoje namjere. Najprije su uklonili križeve sa školskih zidova, zatim se ukinula molitva prije i poslije

20 Usp. npr. *Kroniku zajednice sestara u Drenovcima, Kroniku sestara u Bošnjacima, Štitaru ili drugim mjestima.*

21 O liku i djelu biskupa Stjepana Bäuerleina vidi: SRAKIĆ, Marin, *Cruce et labore-Križem i radom, Biskup Stjepan Bäuerlein u Đakovačka i Srijemska biskupija (1951. – 1973.)*, Sabrana djela, XII. Đakovo, 2014.

nastave, a onda su se javljale i druge teškoće koje su s vremenom postajale sve veće.²²

Iako su jugoslavenske komunističke vlasti na čelu s Josipom Brozom Titom obećale poštovati vjersku slobodu i slobodu savjesti građana, a biskupi su sve nastale teškoće nastojali rješavati pregovorima, došlo je do neslaganja i ugrožavanja vjerskih sloboda. Biskupi su vjernicima slali okružnice i pastoralna pisma kako bi ih ohrabрили i podržali u vjeri, slali proteste vlastima, ali sve to nije puno pomoglo.²³ U poznatom Pastoralnom pismu katoličkih biskupa Jugoslavije od 20. rujna 1945. godine biskupi su razmotrili nastalu situaciju osobito što se tiče vjeronauka u školama. Uputili su protest vlastima zbog toga što je vjeronauk proglašen neobaveznim predmetom, tako da se oni koji hoće ići na vjeronauk moraju prijaviti. Iako su katolički roditelji gotovo sto posto odlučili da im djeca pohađaju vjeronauk, to se nije uvažilo. Biskupi su u tom pismu dotaknuli i sva druga pitanja koja su se odnosila na crkveni život. Na njega su vlasti oštro reagirale raspirujući protucrkveno raspoloženje u narodu.²⁴

Prvi Ustav nove države donesen je 31. siječnja 1946., ali u pripremi Ustava i javnim raspravama Crkva je bila potpuno ignorirana unatoč prosvjedu biskupa Antuna Akšamovića, koji je uputio vlastima 8. siječnja 1946. Oštro je prozvao vlast da je takav način odnosa prema Crkvi nepošten i nedemokratski. Prosvjed je upućen Saveznoj vladi u Beograd, ali nije bilo odgovora.²⁵ Biskupi su se svim silama i raspoloživim zakonskim sredstvima borili protiv takvih stavova vlasti prema Crkvi i osobito prema vjeronauku. Protestirali su ponovno 27. kolovoza 1946. i uputili vjernicima posebnu poslanicu oko kršćanskog odgoja. Tada su već postojale cijele regije u kojima je bio ukinut školski vjeronauk, a tamo gdje se još zadržao, stavljen je na zadnje mjesto. Međutim, protesti nisu imali nikakvog odjeka, ali ni odgovora. Zato su biskupi ponovno 29. srpnja 1947. uputili novi prosvjed saveznoj vladi u Beograd protiv gaženja vjerskih prava i takvog odnosa prema Crkvi.

22 O tome vidi: SRAKIĆ, Marin: *Zabrana školskog vjeronauka u doba komunizma*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 2000.

23 Usp. JERKOVIĆ, Marko: Školski vjeronauk u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata (1945. – 1952.), u: *Diacovensia* 1/1993., str. 92.

24 Isto.

25 Isto.

Stanje je bilo takvo da je biskupu svakodnevno dolazilo dosta primjedbi i napada ne samo na vjeronauk nego i na članove katoličkih organizacija. Zato je biskup Antun Akšamović²⁶ 27. srpnja 1945. godine ukinuo i raspustio sve katoličke organizacije i karitativne udruge. Zbog situacije s vjeronaukom i uopće vjerskim životom i pastoralnim djelovanjem u biskupiji bila je veoma važna prva dekanatska sjednica koju je u Đakovu 7. svibnja 1946. sazvao biskup Akšamović. Zapaženi referat na sjednici o vjeronauku održao je kanonik Rudolf Šverer, a Stjepan Bäuerlein govorio je o vjerskim društvima i katoličkoj akciji. Tu su iznijeti veoma dobri prijedlozi za vjeronauk u budućnosti. Iako vjeronauk nije bio pravno zabranjen, svećenici su izvješćivali da su neki Narodno oslobodilački odbori (NOO) pravili velike pritiske i probleme u održavanju vjerske pouke i što je vrijeme prolazilo, bivalo je sve teže. Svima je bilo jasno da nova vlast neće dugo trpjeti vjeronauk u školskom sustavu. Vrlo brzo su se i obistinila ova strahovanja i vjeronauk je 1952. godine definitivno bio ukinut, maknut iz školskog programa. Dotada su župnici nastojali, gdje god je to bilo moguće, držati vjeronauk u nekim školama, a kada su se počeli javljati problemi, djeca su dolazila u crkvene prostore na vjersku pouku. I tu je vlast stvarala probleme. Unatoč svim ovim teškoćama sestre sv. Križa u Đakovu nisu prekidale vjeronaučnu nastavu.

Odmah nakon što su škole podržavljene, sestre su, na inicijativu dotadašnjeg katehete u samostanskim školama Stjepana Bäuerleina, u svakom slobodnom kutku samostana okupljale djecu i držale vjeronauk. Cijela kuća vrvjela je od djece – jedna je sestra imala sat pod korom u crkvi, druga na tzv. bijelom hodniku, treća u oratoriju, četvrta na hodniku kod „biskupske sobe”. Gdje god se u kući našao koji slobodan kutak, sestre su ga koristile za vjeronauk. Tako se s pravom može kazati da su sestre sv. Križa u Đakovu kontinuirano držale vjeronauk, unatoč tome što su sve privatne i samostanske škole bile podržavljene. One su bile prve koje su držale vjersku pouku, iako nisu imale nikakvih pomoćnih sredstava. Tu su se angažirale one sestre koje su imale dara za slikanje, lijepo pisanje, koje su imale glazbenog dara. Prije nego što je biskup Bäuerlein osnovao Dijecezanski katehetski ured (DI-KA-TUR) u Đakovu, sestre su u katehetski rad ugradile svoje sposobnosti koje su dosada koristile u školskom radu, ili pri izradi crkvenoga ruha. Snalazile su se

26 O ulozi, liku i djelovanju biskupa Antuna Akšamovića vidi: SRAKIĆ, Marin, *Sve za vjeru i jedinstvo naroda, Život i djelo mons. Antuna Akšamovića (1875. – 1959.), biskupa đakovačkog i srijemskog (1920. – 1951.)*, Sabrana djela, XIII, Đakovo, 2024.

na različite načine. A neku katehetsku literaturu dobivale su i iz Njemačke ili Švicarske. To im je bila velika pomoć, osobito kad je osnovan Dijecezanski katehetski ured.

Kako sestre nisu imale stručnu spremu za predavanje vjeronauka, nekadašnji kateheta samostanskih škola započeo je tečajeve kako bi sestre dobile potrebno teoretsko znanje. Bila je to zaista katehetska škola, iz koje je kasnije nastao današnji Katehetski institut u Zagrebu, prije toga također prva jednogodišnja katehetska škola u Zagrebu, koju su također pohađale i sestre sv. Križa.

*Katehetska škola u Zagrebu 1961. (jednogodišnja) – s. Aurelija i s. Jelka
(prve polaznice ss. sv. Križa).*

Što se tiče đakovačke katehetske škole i ovoga obrazovanja, s. Zorka Kojaković u članku koji je objavljen u časopisu *Diacovensia* br. 1/1994. godine pod naslovom „Sestre svetoga Križa u službi katehizacije” vrlo dobro opisuje tijek školovanja. Kako do sada nije nigdje objavljen cjeloviti program škole, ovdje ćemo ga prenijeti kako je zapisan u kronici samostana, kao i u arhivskim spisima, iako nije ni u ovim dokumentima cjelovito zapisano. U spomenutom članku s. Zorke čitamo:

U brizi za stručno osposobljene katehete biskup Stjepan Bäuerlein osnovao je Školu za formaciju katehista u Đakovu u suradnji sa Samostanom sestara svetoga Križa.

Razvojni put škole odvijao se u tri etape:

I. od 1954-1957. god: kao dvomjesečni tečaj u ljetnim praznicima

II. od 1957.-1965. god: kao kontinuirani obrazovni proces kroz pet školskih sati dnevno u trajanju 4 semestra

III. od 1965.-1971. god: 4 semestra proširena na 6 semestara²⁷

Jedan takav tečaj za sestre koje katehiziraju održan je u Đakovu od 9. do 14. srpnja 1956. godine. O tome biskup izvještava provincijalnu poglavaricu i piše: „Izradjen je program predavanja, koji vam u prilogu šaljem. nastojali smo da ne bude preobilan, da se svi problemi uzmognu temeljito prodiskutirati. (...) Jedan dio predavanja preuzele bi časne sestre katehistkinje, s kojima sam se već dogovorio, a ostala predavanja preuzeo bih sam. Ovaj važan i svet posao, s kojim bi počela nova perioda vjeronaučnog rada časnih sestara, preporučam u nakane molitava i žrtava Vas, Časna Majko, kao i svih Vaših sestara.”²⁸

Tečaj je trajao šest dana, a program koji je biskup poslao na uvid provincijalatu bio je sljedeći:

Program Katehetskog tečaja

7. – 12. srpnja 1956.

7. VII. P o n e d j e l j a k

17 sati svečano predavanje: Gojenac – dijete Božje

Uloga katehistkinje u odgoju djeteta Božjeg

18,30 Gradivo za razmatranje

VII. U t o r a k Tema ovog dana: Rano djetinjstvo

9 sati predavanje: Vjera djeteta – moralni život djeteta

Smetnje za vjeru i moral djeteta

10 sati predavanje: Metode poučavanja u ovoj dobi

27 KOJAKOVIĆ, s. Zorka, „Sestre svetoga Križa u službi katehizacije”, u: *Diacovensia teološki prilozi*, God II., br. 1 1994., str. 216s.

28 AMSD, br. 42/1956. Kada je donesen prvi Ustav FNRJ 31. siječnja 1946.

11 sati Praktična kateheza djeci ove dobi: Drži časna sestra

Poslije kateheze opažanje i primjedbe

15 sati Odgojna metoda u doba ranog djetinjstva

17 sati Vjeronaučna pouka

18 sati Gradivo za razmatranje

Poslije večere projekcijsko predavanje

VII. S r i j e d a Tema ovog dana: Doba djetetova sazrijevanja

9 sati: Predavanje: Doba sazrijevanja

a/ sa strukturno psihološkog stanovišta

b/ sa diferencijalno psihološkog stanovišta

c/ sa socijalno psihološkog stanovišta, uloga katehistkinje

15 sati: Predavanje: Metode poučavanja u ovo doba

16 sati: Izbor zvanja

17 sati: Vjeronaučna pouka

18 sati: Gradivo za razmatranje

Poslije večere: projekcijsko predavanje

VII. Č e t v r t a k: Tema ovog dana: Djevojačko doba

9 sati: Predavanje: Djevojka u ovo doba i naša uloga u njenom odgoju

10 sati: Metoda odgajanja u ovo doba

*15 sati: Metoda poučavanja u djevojačkim redovima u
zaručničkoj pouci*

16 sati: Lektira, kino, radio

17 sati: Vjeronaučna pouka

18 sati: Gradivo za razmatranje

Poslije večere: Projekcijsko predavanja

VII. P e t a k Raspravljajnja o problemima koji zanimaju katehistkinje

Općenito religiozna naobrazba katehistkinje

Anketa: kako ćemo ju provesti

Ispiti

diplome

Stručna naobrazba katehistkinje

Naobrazba dobrovoljnih katehistkinja

a/ Tko može biti dobrovoljna katehistkinja

b/ Kako ćemo je uputiti u katehetski rad

c/ Koja su joj pomagala u vjeronaučnom radu

Literatura profesionalne katehistkinje

Međusobna veza katehistkinja

a/ Preko Dijecezanskog katehetskog ureda

b/ polikopirane Obavijesti

c/ dopisivanje

17 sati vjeronaučna pouka

Sa Djetetom svojim Svetim svaki čas

Nek Marija Djeva blagoslovi nas!

Zbog razlike u programu istog tečaja, koji je u provincijalnoj kronici pribilježen, ovdje donosimo i taj dio, kako bi se program mogao usporediti. Nije poznato zašto se program razlikuje, ali vjerojatno je bilo nekih prilagodbi. Ovo je program iz provincijalne kronike:

Prvi dan je bio posvećen organizaciji škole: „Svrha tečaja” i „Lik katehistkinje” /preuzvišeni Biskup/.

Drugi dan: O metodi nastave: „Statut vjeronaučne obuke”, „Nastavni plan” /preuzvišeni biskup/. „Administracija katehetske škole” /s. Alojzija/

Treći dan o odgojnim problemima: „Izgradnja metodičke jedinice”, teoretski, „Metoda pripovijedanja” /preuzvišeni Biskup/. „Ljubav prema Bogu” – „Abraham i Izak” – Praktična demonstracija pred učenicima. /s. Alojzija/. Sredstva zora – slike, reljefi, film, karte i Metodski postupci sa sredstvima zora /s. Emilija/.

Četvrti dan o odgoju volje: „Odgoj volje”, „Molitveni odgoj”, „Liturgijski odgoj” /Sveta misa, pohod, sveta pričest/, „Dnevne molitve” i razne pobožnosti. „Prva sveta Ispovijed i sveta Pričest” /preuzvišeni Biskup/.

Peti dan o svečanostima i organizacijama priredaba: „Svečanosti: vjeronaučni dan, paraliturgijske priredbe” /preuzvišeni Biskup/. „Liturgijsko pjevanje prema enciklici „Musicae sacrae”” /vlč. Dragutinac/.

*Šesti dan zajednička sveta misa s Tebe Boga hvalimo!**Tečaju je prisustvovalo 29 sestara sv. Križa i 5 sestara Naše Gospe.²⁹*

Tečaj je vrlo uspješno održan na zadovoljstvo svih, i biskupa kao organizatora i predavača, i onih koje su ga pohađale. Na koncu tečaja primilo je 17 sestara sv. Križa i dvije sestre Naše Gospe dekrete za katehizaciju. Dopisom br. 1090-1956, od 29. kolovoza 1956., Biskupski ordinarijat traži da provincijalna uprava „pošalje imena svih onih sestara, koje su 14. srpnja o. g. – prilikom KATEHETSKOG TEČAJA – primile dekret za katehizaciju na teritoriju đakovačke biskupije, jer u arhivu nemamo točnih podataka”, u potpisu aktuar Bisk. Ordin. V. Hiršenhauer.³⁰ Pod istim brojem Provincijalna uprava 16. rujna 1956. šalje popis 17 sestara sv. Križa i dvije sestre Naše Gospe koje su dobile dekrete, iako je tečaj pohađalo 30 sestre.

Biskup je svojim zornim i praktičnim predavanjima oduševio sestre za rad. Dao im je praktične direktive iz svojega bogatog vlastitog iskustva kao katehete. (...) Na koncu tečaja primilo je 17 sestara sv. Križa i dvije sestre Naše Gospe dekrete o katehizaciji, iako je tečaj pohađalo 30 sestara. Zašto nisu sve dobile Potvrdnice, nije nam poznato. Popis je upućen Biskupskom ordinarijatu: koji je i zatražio koliko i koje su sestre dobile potvrđnicu na ovom tečaju. Ovdje donosimo cijeli dopis biskupske kancelarije i popis sestara koje su dobile potvrđnice:

U vezi akta broj: 1090-1956, od 29. kolovoza 1956. dostavljam Prečasnom Naslovu imena sestara koje su 14. srpnja 1956. g. prilikom katehetskog tečaja – primile dekret za katehizaciju:

Sestre sv. Križa:

*S. M. Anđelka Telar; s. M. Pacijencija Tiselj; s. M. Florencija Veršić;
s. M. Anselma Pramberger; s. M. Agatangela Lajko; s. M. Hilda Hotolić;
s. M. Silva Maroslavac; s. M. Terezijana Jakim; s. M. Celija Bartulić;
s. M. Tihomira Šokičić; s. M. Spomenka Andrić; s. M. Stanislava Gotić;
s. M. Jasenka Ćutek; s. M. Charitas Schmit; s. M. Zorislava Đambić*

29 AMSD, br. 36/1956.; *Kronika Družbe milosrdnih sestara sv. Križa 1868. – 1968.*, (dalje *Kronika I*), str. 81.

Usp. također, SRAKIĆ, Marin, „Redovnice u službi katehizacije” u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* br. 2/87., str. 27.

30 AMSD, br. 42./1956.

s. M. Hinka Topolko; s. Consolatrix Tušak;

Časne sestre Naše Gospe:

*s. M. Aurora Ivušić, Ruma; s. M. Tihomila Palanović, Gunja.*³¹

Iz ovog dopisa doznajemo da je „18 sestara vjeroučiteljica, članica Hrvatske provincije sestara svetoga križa u Đakovu, završilo je svoju stručnu formaciju u toj školi. Zbog opisanih okolnosti nijedna od njih nema svjedodžbu, pa prema tome ni ne može dokazati svoju stručnu spremu”. No njihov dugogodišnji rad u katehizaciji dokazuje njihovu sposobnost. Te godine kada je vjeronauk ušao u škole, sestre su bile suočene sa zahtjevom da dokažu svoju profesionalnost. Provincijalna uprava tražila je da im se prizna ekvivalencija te da dobiju odgovarajući status vjeroučiteljice. Bio je to dug i mučan proces. Ovu molbu svojim je dopisom br. 340/1990. podupro i mons. Ćiril Kos. Problem je bio i u tome što je gotovo cijeli arhiv bio evakuiran iz Đakova u Sloveniju i nije bilo moguće doći do nekih dokumenata. Ipak, nakon dugih procedura i mučnih razgovora s kompetentnim ljudima u Crkvi, sestre su dobile priznanje svojega statusa i kao školovane vjeroučiteljice mogle su raditi u školi.

Biskup Marin Srakić podijelio je 29. prosinca 1994. godine sestrama katehisticama POTVRDNICE na osnovu kojih su mogle raditi u školi. Tom prigodom biskup je, među ostalim, rekao i sljedeće: „Ovom zgodom želim zahvaliti i čestitati vama časne sestre katehistice, koje nastavljate tradiciju rada sestara vašega reda koje su pod vodstvom biskupa Stjepana Bäuerleina prije četrdesetak godina obavile pionirski posao u katehizaciji. Moramo

31 AMSD, br. 42/1956.; Zašto nije ostala dokumentacija razjasnila mi je nedavno u razgovoru s. Blažena Hokman, koja je pohađala jednu godinu katehetske škole u Đakovu. Kako je kandidatica bio veći broj kad su završila predavanja bile su razaslane na filijale kako bi pomogle sestrama i da sestre preko ljeta mogu malo odahnuti. Među njima našla se jedna kandidatica koja se pred nekim ljudima, ne misleći ništa zla, hvalila da ona ide u školu i da imaju puno predmeta koji su njoj dosta teški (nije naime znala hrvatski). Našao se tu netko tko je bio zadužen da prati rad Crkve i sestara i koji je ispitao kakva je to škola, tko drži predavanja, gdje i slično. Dodao je kako bi on to htio vidjeti i čuti. Bog se ipak pobrinuo da se ovo zanimanje dojadi provincijalnoj upravi i da im se sugerira kako bi svu dokumentaciju uništili, a da se kandidatice ne bi slučajno vraćale u Đakovo dok se ova situacija ne smiri. Komisija koja je bila poslana nije pronašla ništa, tako se situacija smirila. Iz te perspektive može se razumjeti da se nitko nije usudio čuvati svoje dokumente. (Prema kazivanju s. Blažene Hokman pribilježila s. M. Estera u ožujku 2025.); Usp. također AMSD, br. 58/1992., 1. svibnja 1992. Dopis je upućen Katehetskom institutu Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a zbog „vrednovanja i izdavanja kvalifikacije” sestrama koje su završile katehetsku školu u Đakovu.

priznati da taj rad nije dovoljno vrednovan u našoj katehetskoj i crkvenoj javnosti. Ove Potvrdnice pokazatelji su vremena koje je iza nas, vremena kad nismo bili priznati u našoj javnosti, ali isto tako i vremena kad se nismo predali ni stihiji ni apatiji nego godinama stjecali „stručnost“ za svoj rad.”³²

Sljedeće 1957. godine održan je drugi ciklus tečaja. U spomenutoj *Kronici* o tome je zabilježeno:

KATEHETSKI TEČAJ U ĐAKOVU 1957. OD 8. DO 14. SRPNJA

8. VII započeo je i ove godine tečaj za katehistkinje. Počeo je 8. a svršio 14. VII. Polaznice tečaja su redovnice raznih družba. Zastupano je bilo devet raznih družba: redovnice sv. Uršule, (2), Milosrdnice sv. Vinka Zagreb (2), Milosrdnice sv. Vinka Beograd (2), Redovnice sv. Bazilija (2), Družba siromašnih sestra učiteljica Naše Gospe (3), Klanjateljice Predragocijene Krvi (7), Družbe Kćeri Božje Ljubavi (2), Služavke Maloga Isusa (1), Suradnice Krista kralja (3) i naravno najveći broj sestara sv. Križa (33). Bilo je u svemu 55 polaznica.³³

Glavna tema svih predavanja odnosila se na „religijsko moralni odgoj djeteta”, a program je bio sljedeći:

1. dan: Dijete u obitelji – 3 predavanja održao je preuzvišeni Biskup, jedno s. Alojzija Švabe

2. dan: Dijete i Euharistija – 3 predavanja preuzv. Biskup, jedno s. Beatissima Beretovac

3. dan: Molitveni odgoj djeteta – 3 predavanja preuzv. Biskup

4. dan – Seksualni odgoj mladeži – 3 predavanja preuzv. Biskup

5. dan – Odgoj po paraliturgijskim i katehetskim svečanostima. Jedno predavanje preuzv. Biskup

Sva su predavanja bila odgojnog karaktera. Bila su pomno pripremljena, popraćena bogatim iskustvom iz katehetskog rada preuzvišenog Biskupa i suvremenog rada u drugim zemljama primijenjena na današnje prilike u kojima mladež živi s naglašenom potrebom odgoja.

32 Preuzeto iz glasila *U znaku Križa*, br. 1/1995. str. 34–36.

33 AMSD, br. 71/1957.

Sestre katehistice primile su novih pobuda i elana za svoj uzvišeni rad i mnogo vrijednih sugestija u odgojnom radu, napose za roditeljske sastanke.³⁴

Ti susreti bili su dragocjeni i za izmjenu iskustava i međusobnih potpomaganja sestara.

Treći tečaj za katehistice održan je u Đakovu od 7. do 12. srpnja 1958. godine. I za ovaj susret citirat ćemo Kroniku kako bismo bili što vjerodostojniji. Tu čitamo:

I ove godine je naš Preuzvišeni g. Mons. Stjepan Bäuerlein, biskup, upriličio našim katehistkinjama tečaj. Tečaju je prisustvovalo 60 redovnica iz 9 raznih Družbi koje djeluju u našoj biskupiji. Očinska briga preuzvišenoga i njegova ljubav do dječjega svijeta, koji će za koju godinu postati odrasli i nosioci vjerskog obilježja što su ga stekli od svojih katehista, ponukala ga je da se ponovno dao na taj veliki i važni rad oko pripremanja predavanja za tečaj koja su ovaj puta bila – psihološko-odgojnog karaktera.

Predavanja su bila birana i pomno obrađena. Uvodno predavanje je bilo:

Prvi dan: Gojenac – dijete Božje

Uloga katehistkinje u odgoju djeteta Božjega

Oko ove uvodne teme odvijala su se sva ostala predavanja.

2. dan: Rano djetinjstvo:

Vjera djeteta i moralni život djeteta

Metode poučavanja u ovoj dobi

Praktična kateheza – s. Emilija Šerer

Odgojne metode u to doba - s. Beatisima Beretovac

3. dan: Doba djetetova sazrijevanja:

Sa strukturno psihološkog stanovišta, sa diferencijalno psihološkog stanovišta, sa socijalno psihološkog stanovišta

Uloga katehistkinje: metode poučavanja u ovo doba – s. Beatisima

34 AMSD, *Kronika I*, str. 89–90.; Usp. također: SRAKIĆ, Marin, „Redovnice u službi katehizacije”, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* br. 2/87., str. 27.

4. dan: Djevojačko doba

Djevojka u ovo doba i uloga katehistkinje u njenom odgoju. Metoda odgajanja u ovo doba. Metoda poučavanja u „djevojačkim redovima”. Metoda poučavanja u zaručničkoj pouci.

Lektira, kino, radio – vjeronaučna pouka

5. dan: Razna pitanja iz katehetske prakse i rješavanje tih pitanja

*Tečaj je završen sa zajedničkom sv. Misom i s Tebe Boga hvalimo! Sestre su se vratile na svoja radna mjesta s novim oduševljenjem i s mnogo novih pogleda, pobuda i metoda u odgojnom radu. Za sve to iskreno zahvaljujemo svome Nadpastiru i duhovnom ocu!*³⁵

Još jedan izvor podataka o ovim prvim danima i godinama katehetskog rada sestara jesu također i pisane uspomene nekih sestara koje su ostale zapisane, a daju nam dragocjeni uvid ne samo u ove tečajeve i susrete katehistica nego također i u njihova iskustva na pojedinim radnim mjestima.

Jedna od katehistica koja je završila ovu đakovačku katehetsku školu jest s. Snježana Kmet. Njezine uspomene koristi u spomenutom članku i s. Zorka Kojaković, no ja ću iz originalnog rukopisa citirati ono što je nama najvažnije, a to je kako je izgledala ova škola, tko ju je pohađao, tko su predavači. Sestra Snježana o tome piše:

Naša grupa je najprije završila drugi razred, a onda prvi, jer nas je bilo premalo za dva razreda (7 druge godine i nas 9 prve). Škola se održavala u našem samostanu, a samo predavanja oca biskupa Stjepana Bäuerleina su bila u sakristiji katedrale. Otac biskup nam je zaista bio otac koji je, uz predavanja katehetike i didaktike, na nas prenosio i svoja životna praktična katehetska iskustva. Znanje mu je bilo neobično važno, ali je tražio i puno praktičnog rada.

Učenje nam je bilo otežano zbog nedostatka knjiga. Otac biskup nam je dao neke skripte, pripravljen za bogoslove, u kojima je bilo više latinskog nego hrvatskog jezika. Zato smo sva predavanja hvatale i pisale, jer to nam je bilo sve iz čega smo mogle učiti.

35 Isto.

Isto je tako bilo i sa moralkom i dogmatikom koju nam je predavao dr. Ivan Kopic. Dr. Kopic je kod predavanja bio izuzetno dobar i jasan. Nije mu bilo teško i po nekoliko puta ponoviti istu stvar, ako nekome nije bilo jasno, dapače, to je rado činio. Kod ispita je zato bio veoma strog i tražio je sve do u sitnice. Volio nas je i često je znao reći bogoslovima da bi trebali doći k nama da vide kako se uči i radi.

Latinski nam je predavala s. Tihoslava Košec i s. Zorka Kojaković, hrvatski s. Kostka Kovačević.

Bibliju i povijest Crkve predavala je s. Terezijana Jakim; Liturgiku i paramentiku s. Alfonzina Ajhinger, koja nam je predavala i njemački jezik. Matematiku je predavala s. Dubravka Tadin, likovni odgoj s. Mira Ivanić, a muzički odgoj s. Rafaela Franc.

Ispiti su se obavljali u samostanu, gdje bi i otac biskup došao. Ispit pred cijelom komisijom. Bili su prisutni svi Poglavari, sestre profesorice i predavač. Dakako da nam je to otežavalo ispit, ali smo se zato zaista i trudile i učile, jer kako da se pred svima njima osramotimo!³⁶

U kasnijem katehetskom radu s. Snježana često se vraćala na dane katehetske škole i sve one koji su joj predavali pojedine predmete, osobito je bila zahvalna biskupu. Iz prikazanog programa sestre su imale zaista dosta predmeta i nije bilo baš jednostavno polagati ispite, kako su same zabilježile, bez prave literature.

Potvrda i potkrepa ovome što je s. Snježana ispričala i što je vrlo kratko zabilježeno u provincijalnim kronikama, uspomena je s. Emilije Šerer. Možda je ovo jedinstvena prilika da se ova sjećanja stave na papir i tako potkrijepe usmena kazivanja. Zbog toga doslovno prepisujem sjećanja s. Emilije, iako će se možda u nekim dijelovima ponavljati:

36 AMSD, Fascikl „uspomene sestara katehistica”; KOJAKOVIĆ s. Zorka nav. djelo str. 217.

POČETAK KATEHIZACIJE U ĐAKOVU

1953. godine počela je u Đakovu katehizirati s. Alojzija Švabe.³⁷ U jesen do početka školske godine pomagale su joj s. Emilija Šerer³⁸ i s. Beatissima Beretovac³⁹. Nismo imali katehetskih dvorana niti katehetskih priručnika. Obučavale smo u crkvenim klupama iza željeznih ograda u samostanskoj crkvi, u bijelom staklenom hodniku i u predsoblju kuda se ide na kor. Tamo smo donijele dugačke klupe. Djeca su sjedila jedno pokraj drugoga. Zabilježiti ili pisati si nešto to nije bilo moguće. Djeca koja su bila malo spretnija pisala su na koljenima. Stručna pomagala su nam bili jedino plakati

-
- 37 Matilda Švabe rođena je 29. 1. 1913. u uglednoj obrtničkoj obitelji u Đakovu, kao peto i najmlađe dijete. No u desetoj godini umire joj majka. To je za Matildu bilo jako teško, osobito što nakon očeve ženidbe nije s maćehom mogla uspostaviti dobar odnos. Postala je nepovjerljiva, tiha i povučena. Nakon završene osnovne škole pošla je u građansku školu i ulazi u samostan. Poglavlari su je poslali u Zagreb, gdje je završila učiteljsku školu i 1934. godine polaže prve zavjete. Kao učiteljica radi na našoj školi u Bosanskom Brodu, a nakon oduzimanja škola s. Alojzija je djelovala u župi Privlaka kao katehistica, a zatim u Đakovu u istom svojstvu. U suradnji s biskupom Bäuerleinom djeluje u katehetskom centru. Tu je svojim znanjem, zauzetošću i vještinom sestra Alojzija mnogo učinila za rađanje katehetske škole u Đakovu. Kako je bila velika oskudica i nije bilo katehetskih priručnika, ispomagala je sestra Alojzija i sama prevodila i pisala. Sama, i uz pomoć drugih sestara, izrađivala je crteže koji su bili velika pomoć sestrama u katehizaciji. Mnoge su joj sestre za to zahvalne. U Ingenbohlju u kući Matici sudjeluje 1967. i 1968. godine na katehetskom tečaju gdje upoznaje način rada s. Oderisie Knechtle, koja je putem simbola uvodila malene u otajstva vjere. Velikodušno je to prenosila sestrama koje su katehizirale i mnoge je uvela u ovu metodu rada. Tako je doprinos s. Alojzije za katehizaciju u Đakovu, a i šire nemjerljiv. Umrula je u Đakovu 3. 7. 1990. godine. Usp. *U svjetlu križa očekuju dan uskrsnuća Nekrolozi Milosrdnih sestara sv. Križa (1980. – 2004.)*, priredila s. Marija Stela FILIPOVIĆ, Đakovo, 2006.; RADIČEVIĆ, s. M. Estera, „Članice Družbe milosrdnih sestara sv. Križa rođene u Đakovu”, u: *Zbornik Muzeja Đakovštine* 15, Đakovo, 2021., str. 157s; Vidi također od istog autora „Nepoznate Đakovčanke, Milosrdne sestre sv. Križa rodnom iz Đakova”, u *U znaku Križa*, br. 2/2021., str. 55s.
- 38 Sestra Emilija i danas iz bolesničkog kreveta u svojoj 105. godini rado pripovijeda kakvi su bili početci i još se vrlo dobro sjeća pojedinih situacija i osoba, što smo i koristili u ovom tekstu.
- 39 Jedna od vrsnih katehistica bila je s. Beatissima Beretovac. Rođena u Valpovu 31. 5. 1922. godine i na krštenju dobila ime Otilija Paula. Nakon četvrtog razreda gimnazije došla je u Đakovo i u konviktu sestara sv. Križa obavila trodnevne duhovne vježbe. U njima je učvrstila poziv koji je u srcu osjećala da pođe u samostan i već za tjedan dana stupila u kandidaturu. Kod sestara Milosrdnica završila je učiteljsku školu i prve zavjete položila 29. 3. 1944. U tim ratnim turbulencijama radila je sve poslove i u svima se jako dobro snalazila – od uredskih poslova do bolnice. Katehizirala je, a kad je biskup Bäuerlein osnovao Dijecezanski katehetski ured 1957. ona je radila u njemu i sudjelovala na svim katehetskim tečajevima i mlade katehistice poučavala u metodama rada. Ona je htjela i mogla sve – i kuhati i katehizirati i spremati i pisati i crtati. Štogod je radila, radila je cijelim srcem i dušom. Umrula je 10. 5. 2009. godine u provincijalnoj kući u Đakovu.

koje je s. Beatissima vrlo lijepo izrađivala. Kada se je s. Tomislava⁴⁰ uključila vidjela je da je takav rad nemoguć. Zahtjevi su bili sve veći, a i broj djece je sve više rastao. Neke su sestre već imale zdravstvenih problema zbog takvih neadekvatnih uvjeta. Dozvolom župnika Marijana Jelenčića s. Tomislava je vodila izgradnju vjeronaučnih dvorana pokraj župne crkve. Tamo smo imale tri prostorije, prizemno, I. i II. kat. Osim tih prostorija smo držale vjeronauk u kripti katedrale i u jednoj prostoriji, onoj nasuprot sakristije. Sestra Emilija je tako radila u Đakovu sve do 1963. godine. Kada se je u Đakovu otvorio katehetski centar kojeg je uredila i vodila s. Beatissima Beretovac došlo je

- 40 Svaki čovjek je original i samo treba prepoznati talente koje je dobio od Gospodina da bi mu služio srcem i dušom. Jedna posebna osobnost u našoj provinciji bila je, osim ostalih sestara, s. Tomislava Pauković. Ona je zaista bila posebna. Nitko se ne bi usudio, u vrijeme kada sestra nije smjela izaći sama na ulicu, krenuti u izgradnju dvorana za vjeronauk. Došavši u Đakovo i preuzevši vjeronaučnu pouku, odmah je shvatila da sestre neće moći izdržati napore koji su bili pred njima. Već su se na nekima osjećale posljedice koje su ostavili hladni sati provedeni u kripti katedrale, u župnoj crkvi u kojoj nije bilo grijanja, u samostanskim hodnicima. S. Tomislava u dogovoru sa župnikom Marijanom Jelenčićem krenula je u izgradnju dviju dvorana pokraj male crkve. Sakupila je roditelje, i druge ljude dobre volje i s njima započela gradnju. Sestrama je bilo obećavano da će im se u biskupskom vrtu izgraditi prostorije za vjeronauk, ali se obećanje odugovlačilo i onda je nastupila s. Tomislava. Našla je načina kako će iznad sakristije dograditi prostorije u kojima će biti moguće imati vjeronauk. Za to je trebalo hrabrosti – u zajednici nije nailazila na razumijevanje, svećenici su sumnjičavo promatrali gradnju, ali Bog se brinuo i s. Tomislava uspjela je dobiti prostor za vjeronauk. Uz velike žrtve i nepredviđene probleme uspjele su se sagraditi dvorane. U pothvatu adaptacije ovih prostorija previdjela se jedna činjenica, a to je da je mala crkva kao spomenik kulture zbog toga potpadala pod Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu. Općina je bila izdala dozvolu, ali sada ju je opozvala. Bilo je pitanje kako dalje. Ali poduzetna s. Tomislava našla je rješenje – otišla je u Zagreb i kod gosp. Mladena Fučića koji je radio u Zavodu za zaštitu spomenika kulture zatražila pomoć. Rješenje se pronašlo i gradnja se mogla nastaviti dalje, iako su neki već triumfirali da neće moći biti vjeronauka. Prostor je bio, kad je bilo gotovo, kao prava školska prostorija. No i tu je bilo problema. Sestra Emilija sjeća se da je zimi tu bilo hladno, jer nije bilo ogrijeva. Gotovo svakoga dana s. Elvira Voćinkić, ekonoma iz samostana poslala je tadanjeg majstora Željka da dovede u kolicima drva, a i djeca su sama donosila jedno ili dva komadića drva pa su tako proboravile zimu. O ovom jedinstvenom pothvatu vidi opširnije u spomenutom članku s. Zorke, „Sestre sv. Križa u službi katehizacije”, str. 220

S. Tomislava inače je rođena 20. 5. 1919. u Tounju kod Ogulina, ali obitelj se zbog očeva posla, bio je nadzornik telefonskih i telegrafskih linija, selila pa su iz Otočca doselili u Varaždin. Tu je Ane, kako joj je bilo krsno ime, završila školu. U samostanu je položila prve zavjete 16. 4. 1942. godine. Ona je bila prva studentica koja je upisala teologiju na KBF-u u Zagrebu kada je bilo omogućeno da i redovnice studiraju teologiju. Studirala je i klasične jezike, kao i engleski i njemački te će godinama ovim znanjem pomagati ljudima. Jedno obilježje njezine katehizacije bilo je opće zanimanje za učenika i pružanje pomoći na sve moguće načine. Još danas se spominje u Đakovu. Umrla je nakon dužeg bolovanja 17. svibnja 1997. godine u provincijalnoj kući u Đakovu.

*do zaključka da se u katehizaciju uključi s. Jasminka Gradištanac. Prostorije u župnoj crkvi smo si uredile školski. Bile su u njima školske klupe i školska ploča. Kasnije su k nama dolazili i bogoslovi na hospitacije. Slao ih je pokojni biskup Bäuerlein koji im je redovito predavao katehetiku.*⁴¹

U bilješkama donosim kratke životopise ovih sestara koje su na početku katehizirale u Đakovu, jer iz njihovih ne samo uspomena nego i sjećanja drugih sestara dobivamo uvid u njihov rad i nastojanja da djeci prenesu vjeru i približe ih Isusu. Vrlo su zanimljive uspomene s. Jasminke Gradištanac.⁴² Ona bilježi:

Kad se odlučivalo o sestrama za katehizaciju, određena je uz pokojnu s. Alojziju s. Emilija (ja sam ispala iz plana) što je bilo potpuno pravo, jer je s. Emilija na pedagošku naobrazbu posjedovala i dar lijepog pjevanja i crtanja, a to je jako, jako važno za rad s djecom.

Ja sam slučajno, (ili bolje rečeno od Boga dano) ušla u krug katehistica 1959. godine pred sam Božić, kad se te jeseni razbolila s. Beatissima. Počela sam dakle kao zamjena. Bio mi je povjeren I. razred sa 4 odjeljenja (2 dječaka i 2 djevojčica) a u svakom odjeljenju od 30-40 malih glavica. Prva prostorija za vjeronaučne sastanke bila je krstionica u župnoj crkvi (Krštenja su se obavljala u samoj crkvi). Prostor malen, bez klupa ili stolica. Samo 3 daske naslonjene na panjeve. Malo je djece moglo sjediti. Svi smo drugi stajali. Ploča nam je bila komad odrezan od velike ploče, obješen na vrata. No to sve nije smetalo da bude uvijek vedrine, smijeha, a nadasve ozbiljnog rada. Trudila sam se što savjesnije pripravljalati da bi djeci što više i bolje

41 AMSĐ, Fascikl Uspomene sestara katehistica.

42 Marija Gradištanac rođena je 28. siječnja 1920. godine u Koritni. Krštena je u župnoj crkvi Rođenja bl. Djevice Marije u Semeljcima. Obitelj je imala sedmero djece od kojih je Marija bila najmlađa. Završila je osnovnu školu i bila primljena u Mali konvikt, gdje je završila Građansku školu, a kao kandidatka završila je Žensku stručnu učiteljsku školu u Zagrebu. Položila je prve sv. zavjete 1943. godine kao s. Jasminka i počela oduševljeno život sestre sv. Križa. Znala se kao o. Teodozije prilagoditi svim situacijama, osobito u ratnim vremenima. Samo je kratko radila na našoj Zanatsoj školi u Đakovu, a onda je s drugim mladim sestrama poslana u Zagreb u njegu ranjenika na Rebru. Od 1945. do 1960. godine boravi u Đakovu, gdje za trgovinu GRANAP izrađuje mnogovrsne ručne radove. Time su se sestre uzdržavale, jer nisu dobile nikakve točkice za kruh. A onda je došlo novo vrijeme i s. Jasminka počinje spremati kateheze za vjeronauk. Bila je veoma marljiva, dobra metodičarka, prilagodljiva i vrlo pobožna. Djeca su je voljela, a roditelji poštovali. Kao katehistica radila je na nekoliko župa i svugdje radila oduševljeno i veoma dobro. Umrkla je u osječkoj bolnici 12. ožujka 2007. godine. S. Jasminka jedna je od vrsnih žena, kako kaže Sveto pismo, katehistica koja je osobito voljela svoj posao i svoje redovničko zvanje. AMSĐ, U znaku Križa, br. 2/2007.

približila vjersko znanje, da lakše shvate i zapamte. (Tu spada primjedba pok. preč. župnika Jelenčića, poslije jednog predavanja: 'Vi ste sigurno učiteljica zabavišta.')

Građa:

Radila sam po planu koji je izdao Ordinarijat. Dobila sam i skripte, Mali katekizam. Sam način predavanja uzimala sam po jednoj njemačkoj knjizi koja nam je mnogo pomogla i u kasnijem radu. Mnoga razjašnjenja tražila sam od sestara s. Alojzije, s. Tomislave. Kad je s. Beatissima ozdravila ostala sam i dalje kod djece, tako sam iduće škol. god. držala I. i II. razred. Plan rada je bio razrađen za svaki razred. U I. raz. bio je život Isusov. To znanje je bilo – ne baš uvijek – ali često prikazivano dramskim prikazivanjem, jasno na dječji način. Često smo upotrijebili i dio garderobe, što je djecu jako veselilo, a vidjela sam da su tako lakše naučili sadržaj.

Kako je plan gradiva od I-IV raz. razrađen u koncentričnim krugovima, svake smo godine novim gradivom proširivale i učvršćivale već stečeno znanje. Tako smo u II razredu imali pripremu za Prvu Pričest, a u trećem razredu povezivali Stari i Novi Zavjet, dok je IV razred bio priprava za svetu Potvrdu, a sve na osnovi Isusova Života po nauci Apostola i sv. Crkve.

Razumije se samo po sebi da sam sa djecom koja su se pripravljala za Prvu sv. Pričest i sakrament Potvrde obrađivala sve sakramente, ali uz manje znanja osim ova dva, da bi se onda za sv. Potvrdu upotpunilo znanje o sakramentima uz opširno tumačenje svih sakramenata.

Kako u takav način predavanja ulazi i Crkvena godina zato sam nastojala da što bolje proživljam sa djecom blagdane i pripravu (advent, korizmu i dr.). Uvijek smo imali liturgijski kutić i različite načine priprave. Jedne smo godine u katedrali na galeriji pripremili izložbu liturgijskih kutića. Bilo je lijepo, ukusno i zanimljivo.

U V. i VI. razredu posvetili smo se povijesti Crkve katoličke. Taj način je osječki dekan (preč. Nikola Kerčov) pohvalio i rekao da samo tako nastavim.

VII. raz. obično smo uzimali liturgiku - sv. stvari - sv. mjesta.

U VIII raz smo posebnu pažnju posvetili čitanju Biblije, tumačenju o kršćanskom nazoru na svijet. (...)

Način rada: Bilo mi je uvijek lagano predavati jer sam se dobro pripravljala. Za dobar rad i savjesnu pripravu, najviše su mi pomogli česti posjeti preč. gosp. Jelenčića, koji se uvijek brižno zanimao kako se radi s

djecom. Radi iznenadnih takvih posjeta imala sam uvijek osjećaj da netko stoji pred vratima i sluša predavanje. Zato nisam nikad ušla među djecu, a da nisam točno znala gradivo, utvrđivanje i najvažnije kako primijeniti na život. Pitanja sam postavljala uvijek tako da djeca što više misle i zaključuju. Na taj način se razvio i kviz iz vjeronaučnog gradiva. Mnogo sam truda morala uložiti u taj način rada, jer sam uvijek morala doći pred djecu sa nekoliko kviznih pitanja.

Ispiti – Po mojem mišljenju jako su važni posjeti crkvenih osoba pod vjeronaučnom nastavom, kao i dekanski ispiti svake godine i kanonski prije Potvrde. (...)

Jedne godine VI razred je htio da si oni sami postavljaju pitanja jedni drugima. Bilo je zanimljivo slušati, a pokazali su i solidno znanje. Svakako da sam morala više puta upasti u rad, ali je bilo sjajno, kako su se izrazili slušači kojih je uvijek bilo po 7 ili 8 članova. (...)

Svaki ispit donio je nova priznanja i pohvale tako da su djeca uvijek bila oduševljena, a mene hrabrila.

I na kraju s. Jasminka zabilježila je izjave i nekih svećenika. Ovdje navodim samo izjavu + preč. Ilije Anakovića: „Ovakve originalne ispovijedi nisam još doživio.” „Djeca su naime bila iskrena i otvorena. Nisam upotrebljavala šablone i knjižice. Sve je bilo napamet i kod toga sam ustrajala svih 26 godina katehetskog rada.”⁴³

Na hospitacije su sestrama dolazili bogoslovi, a i svećenici sa župa kada su dolazili u Đakovo nailazili su sestrama u školu i tražili informacije za sebe osobno i za kvalitetniju katehizaciju na župi. Mogli bismo tako nizati uspomene svake katehistice i diviti se njihovom trudu i snalaženju u mnogim situacijama. Da je bilo teških trenutaka kada ih je Udba pozivala na informativne razgovore i ispitivanja različitih vrsta svjedoče mnoge od njih. Takvih situacija bilo je na svakoj župi. Čak su sestre u nekim mjestima morale platiti globu jer su s djecom organizirale priredbu povodom primjerice župnikovog imendana, ili nekog događaja u župi.

Svaka katehistica ima svoj put, ima svoj način rada, odnosa prema djeci, župniku, vjernicima. Iz spomenutih uspomena iščitava se mnogo toga što su sestre proživjele u tim prvim danima vjerske pouke. Svuda je vladao

43 Isto.

strah, nepovjerenje, roditelji nisu htjeli slati svoju djecu na vjeronauk. U tim situacijama sestre su imale svoju metodu kako doći do djece, odraslih i uopće do vjernika. Treba samo pogledati život i zalaganje pojedinih sestara kao primjerice s. Ivane Bosco Stojanović, nedavno preminule s. Nivije Batrac i drugih – koliko su puta odlazile u pojedine obitelji, razgovarale s roditeljima da puste djecu na vjeronauk, da djevojke dođu na pjevanje, da se obitelj bez straha vrati u župu. Samo je Bogu znano koliko su poniženja doživjele, pa čak nailazile i na zatvorena vrata i ružne riječi, ali nisu odustajale. A Bog nagrađuje upornost i trud uložen za rast Njegovog kraljevstva.

S vremenom su sestre radeći stekle iskustvo i dobivale nove ideje. I njima i župnicima bilo je veoma stalo do toga da djeca rado dolaze u župu i na vjeronauk. Za to su sestre ulagale velike napore kako pridobiti djecu primjerice za neke pobožnosti.

Sačuvan je program za Pobožnost Majci Božjoj, vjerojatno za Bezgrešnu, jer nosi nadnevak 5. XII. 1954., kao i jedan program za Katehetsku nedjelju 27. IX. 1959. Sve je to trebalo osmisliti i pripremiti jer nije bilo određenih priručnika. Prvu knjigu pod naslovom *Slavimo dan kršćanskog nauka* pripremila je s. Ivana Bosco Stojanović i otisnula ciklostilom u Župi Duha Svetoga u Slavonskom Brodu, dobrohotnošću župnika Marka Majstorovića. Izdana je 1969. godine, i to je prva knjiga te vrste koja je katehisticama itekako dobro došla. Vjerojatno će se u još nečijim dokumentima i mapama naći koji primjerak katehetskog programa i održavanje vjeronaučnih satova.

Uspostava Dijecezanskog katehetskog ureda (DI-KA-TUR)

U Okružnicama Biskupskog ordinarijata u Đakovu objavljujane su sve vijesti i informacije koje su trebale svećenicima i uopće onima koji su bili u pastoralu. Vremena su bila teška i vlast je sve strogo nadgledala, tako da je ovo objavljivanje informacija i vijesti u Okružnicama bilo savršeno mjesto gdje su i oni mogli vidjeti što se događa i na koji način funkcionira jedna biskupija. U tim teškim danima biskup je nastojao pronaći pravi način kako prići djeci, kako predavati vjeronauk, zadržati ih u župi i slično. Iz tih potreba nastao je DI-KA-TUR – Dijecezanski katehetski ured, osnovan 11. studenoga 1957. godine. Naravno da su se sestre odmah uključile i maksimalno dale svoj doprinos radu Ureda. Na neki način Ured je postojao već od 1951. godine, kada je mladi biskup imenovao članove Biskupijskog katehetskog

ureda, izradio Statut, osigurao prostor za rad u biskupskom dvoru. I desna i lijeva ruka biskupa u ovim pothvatima bile su sestre sv. Križa. Među drugim sestrama treba istaknuti rad s. Alojzije, s. Beatissime i drugih. Ipak, najvjernija suradnica ne samo u radu Dijecezanskog katehetskog ureda nego i u oblikovanju i održavanju katehetske škole bila je s. Terezijana Jakim⁴⁴. U Uredu su izlazile određene brošure koje su jako dobro došle svima u katehizaciji. Bili su to mali svešćići – tiskani su sve do 1961. godine, bilo ih je dvanaest i ti su svešćići imali velik utjecaj na sve katehiste, osobito na djecu. Posebno su bile izrađivane bojanke za pojedine blagdane ili prigode i djeca su ih vrlo rado bojila, satima su sjedili mirno i tiho potpuno zauzeti radom. Neki koji su u to vrijeme pohađali vjeronauk pričali su kako su vrlo rado dolazili na satove vjeronauka te da sestrama nije bilo nimalo teško održavati disciplinu, iako je na satovima znalo biti i preko stotinu djece. Kada bi sestra zvoncem dala znak za početak sata, nastala je savršena tišina. Iz svih župa dolazile su sestre i dobivale materijale koji su im trebali. Svoj dio radu Ureda dale su sestre – osobito s. Alojzija, Beatissima, Tomislava, Emilija i druge. Kako je to bilo vrijeme svakovrsne oskudice, sestre su se snalazile pa su primjerice na komadima šperploče iscrtale Božje zapovijedi – svaka ploča jedna zapovijed, tako da su djeca pamtila i slike, a ne samo teoriju. Izrađivale su također geografske karte Svete zemlje, plakate sakramenata i pojedinih događanja u župi. Sestre koje su ovdje radile govore da je u Đakovu bio pravi centar za katehizaciju. Sa svih strana biskupije dolazile su sestre i svećenici, nabavljali

44 Melanija Jakim bila je rodom iz Bačke. Rodila se u mjestu Kucura 21. 1. 1905. godine. Obitelj je bila grkokatolička. U rodnom mjestu završila je osnovnu školu, a Učiteljski je započela u Zagrebu i završila u Križevcima. Kao učiteljica radila je u Kucuri, ali je 1930. godine dala otkaz i stupila u samostan u Đakovu. Poglavarici su je poslali u Švicarsku, gdje je završila redovničku formaciju i položila prve zavjete 1933. godine. Vratila se u Đakovo i najprije počela raditi u osnovnoj školi u Đakovu, gdje se odlikovala savjesnim radom i primjenom metodičkih inovacija. Tada je ovdje kateheta bio kasniji biskup Stjepan Bäuerlein, a kada je bio odsutan zamjenjivala ga je s. Terezijana radeći po njegovoj metodi i uputama. On je bio revan i u organizaciji đakovačke mladeži u razna katolička društva onoga vremena – Marijinu kongregaciju, Orlove, Križare. Tu mu je prva pomoćnica i suradnica bila također s. Terezijana. Vodila je Male križare, djevojkama držala predavanja i pouke. Godine 1943. premještena je bila u Donji Miholjac kao učiteljica i poglavarica zajednice. Nakon ukidanja škola s. Terezijana vratila se u Đakovo i uključila se u katehizaciju, što joj nije bilo strano. Zajedno s biskupom Bäuerleinom svoj veliki doprinos dat će u radu katehetskih škola koje je on započeo u Đakovu. S. Terezijana je svim silama i sposobnostima u duhu Pravila i Konstitucija nastojala sestrama izboriti život u novim okolnostima i pomoći da djeca i mladi ostanu vjerni Bogu i Crkvi. Nakon što se katehetska škola „preselila” u Zagreb s. Terezijana će godinama predavati kandidatcima i novakinjama povijest Crkve i Sveto pismo. Umrula je u provincijalnoj kući 2. veljače 1997. godine.

katehetska pomagala i njima se služili u svojem radu. Ovdje se mnogo toga prevodilo, osobito s njemačkog jezika, ali i talijanskog i francuskog, čitalo, crtalo, bojilo, izrezivalo, sve kako bi se svima, i sestrama i župnicima pomoglo u katehizaciji.⁴⁵ Uredu i radu u njemu bilo bi potrebno posvetiti vrijeme i istražiti ga jer je u dijecezanskom arhivu u Đakovu sačuvano dosta materijala, a i u samostanskom arhivu i biblioteci našlo bi se također još materijala.

U tim vremenima s. Tomislava napisala je i kratki prikaz povijesti katedrale na nekoliko jezika. Ove ploče u predvorju prvostolnice i danas služe svojoj svrsi.

Bojanke za Božić izrađene u DI-KA-TUR-u – ovaj rad djeca su inače jako voljela.

45 Usp. KOJAKOVIĆ, S. Zorka, *Sestre sv. Križa u službi katehizacije*.

Sudionice Katehetske škole u Đakovu 1965. godine.

Polaznice Katehetske škole u Đakovu sa s. Tomislavom, s. Terezijanom.

S. Tomislava u pripremi materijala za vjeronauk u DI-KA-TUR-u.

S. Beatissima na satu vjeronauka u Đakovu.

Umjesto zaključka

Prenošenje vjere i odgoj u Crkvi uvijek je bio važan zadatak. Nakon što su sve crkvene škole godine 1945. bile podržavljene i vjerska pouka više se nije mogla održavati u školama, biskupi u okviru Biskupske konferencije Jugoslavije (BKJ) prionuli su traženju novih putova i rješenja, kako djeci prenijeti vjeru i kako ih zadržati uz Crkvu. U tim inicijativama prednjačio je đakovački biskup mons. Stjepan Bäuerlein, koji je na ovo mjesto imenovan 1951. godine. Prije toga bio je kateheta na samostanskim školama u Đakovu. Uz svesrdnu pomoć i suradnju sestara prionuo je osnivanju najprije katehetskih tečajeva koji su prerasli u katehetsku školu. Sestre sv. Križa u to su vrijeme izvršile svoj zadatak koji im je u srce usadio utemeljitelj o. Teodozije, kada je prve sestre poslao najprije u škole, a biskup ih je Strossmayer za taj zadatak i pozvao u Đakovo. Sada više nisu mogle predavati svoje predmete za koje su se školovale, ali su svim srcem prionule predavanju vjeronauka. Bio je to pionirski posao, sasvim nepoznat sestrama, malo sumnjičavo promatran od svećenika, ali podržavan od biskupa i potpomognut Božjom milošću. U katehetskim tečajevima dobile su potrebno teoretsko znanje, a metode predavanja već su znale. Tako se školski rad sestara sv. Križa nastavio u katehizaciji sve do danas. Od početka preuzele su vjeronauk u školama, a neke od sestara predaju i druge predmete. Tako ovim radom ispunjavaju i želju biskupa Strossmayera.

SUMMARY

Estera Radičević

THE BEGINNINGS OF THE CATECHETIC WORK OF THE SISTERS OF MERCY OF THE HOLY CROSS IN ĐAKOVO

The beginnings of the catechetical work of the Sisters of the Holy Cross in Đakovo have been discussed in several places and from various perspectives. In this article, I aim to explore the monastery's chronicles, which were previously unavailable, as well as the memories of the sisters who attended the catechetical school and were among the first catechists. My goal is to uncover any hidden information, as there is unfortunately limited documentation about this school; what does exist must be compared with other documents for context. Additionally, it was necessary to review the obituaries of the deceased sisters to determine if they had any involvement in religious education.

In Đakovo, the School for the Formation of Catechists operated as an illegal institution after all convent schools were abolished and nationalized.

The school operated in three stages from 1957 to 1971 and was attended by the Sisters of St. Cross, as well as sisters from other religious orders, including the Ursulines, Notre Dames, Dominicans, and others. Due to concerns about potential searches of the premises and archives, all documentation was destroyed. As a result, no certificates or confirmations were issued to attest that the sisters had graduated from this school. However, their professors, superiors, and Bishop Stjepan Bauerlein were aware of which sisters had attended and graduated. This knowledge enabled them to obtain a canonical mission to teach religious education outside the school and in parishes.

In any case, it was a specific school that functioned very well in training the sisters to teach religious education. Prior to the abolition of schools in 1945, the sisters had never taught religious education, which made the challenge significant. However, they adapted successfully and have continued to perform this role up to the present day.

Ulica Augusta Cesarca u Đakovu: povijest zgrada i vlasnika

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

711.73(497.5 Đakovo),19/20“

Željko Lekšić
Đakovo

U radu se prikazuje nastanak i izgradnja Ulice Augusta Cesarca u Đakovu, u razdoblju od sredine 19. stoljeća do danas. Ova ulica, jedna od manjih ulica u staroj gradskoj jezgri, isprva je bila poznata pod nazivom Vatrogasna (kasnije Stara vatrogasna), prema spremištu Dobrovoljnog vatrogasnog društva, koje se u njoj nalazilo. Obrađen je historijat pojedinih kuća i zgrada, a predstavljeni su i njihovi vlasnici kroz povijest, pri čemu je posebna pozornost posvećena onima koji su ostavili više traga u đakovačkoj povijesti. Naposljetku, prikazan je i nastanak te razvoj gradske tržnice, koja je također smještena u ovoj ulici.

Ključne riječi: Đakovo, Ulica Augusta Cesarca, tržnica, Dobrovoljno vatrogasno društvo.

Ulica sadašnjeg naziva Ulica Augusta Cesarca¹ nekoć se zvala Vatrogasna ulica², i to stoga što se nekoć u toj ulici na mjestu starih biskupijskih zgrada,

1 August Cesarec, književnik, publicist i revolucionar (Zagreb, 4. 12. 1893 – nedaleko od Zagreba, 17. 7. 1941). Opširnije u: Cesarec, August. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. URL: <https://enciklopedija.hr/clanak/cesarec-august> (pristupljeno 2025-06-04).

2 Vidljivo na planu grada iz 1899. godine, koji je načinio civilni mjernik ing. Vinko Gašhy, u mjerilu 1 : 1950. Na planu stoji napomena: „Prerisao iz katastr: indikatio: mapah te povečao sa mjerila 1:1280 na 1:1950 mt: U Đakovu 25. Ožujka 1899. Vinz: Gašhy”. Plan je, izgleda, nekoć stajao uramljen na zidu u zgradi općinskog poglavarstva, a sada se nalazi u Muzeju Đakovštine.

na području današnje tržnice, nalazilo spremište đakovačkog Dobrovoljnog vatrogasnog društva. Društvo je osnovano 1872. godine. Nakon što je 1922. godine dovršena zgrada novog vatrogasnog spremišta u Gupčevoj ulici, ovu su ulicu Đakovčani nazivali Stara vatrogasna, a Gupčevu Nova vatrogasna. Od 1946. godine ulica nosi naziv Augusta Cesarca.³

Ulica je nastala kao spoj Ulica Matije Gupca i Pavićeve ulice odnosno Pavića ulice, što je stari naziv. Ulica Matije Gupca nastala je oko 1810. godine nakon naseljavanja Nijemaca, koje je proveo biskup Antun Mandić. Pavićeva ulica nastala je 1809./1810. godine⁴, a prije toga ovuda je vodio običan put za tadašnje đakovačko groblje, koje je u to vrijeme već bilo zapušteno, s obzirom na to da je 1780. godine bilo otvoreno novo groblje. Taj je spoj izvršen preko zemljišta u vlasništvu đakovačkog vlastelinstva, a sav istočni dio od toga bio je neizgrađen. Bili su tu pašnjaci, a taj prostor Đakovčani su nazivali Bajnak. Nakon stvaranja novog puta između te dvije ulice, u prvoj polovici 19. stoljeća, biskupijsko vlastelinstvo dalo je sagraditi nekoliko kuća radi smještaja svojih službenika. S vremenom ih je Biskupija prodavala. Uz razne obnove kuće su služile svrsi sve do osamdesetih godina 20. stoljeća, kada su postupno srušene, a na njihovim mjestima niknuo je niz novih višekatnih zgrada.

Cesta kroz ulicu uređena je 1900. godine. Općinska vlast donijela je odluku glede izgradnje Vatrogasne ulice u dužini od 272 metra.⁵ Cesta je izgrađena iste godine.⁶

Ulica se prostire u smjeru sjever-jug. Sastojala se od jednog reda kuća na istočnoj strani. Na zapadnoj strani nije bilo kuća, već su tu bili vrtovi koji su pripadali kanoničkim kurijama na Strossmayerovu trgu. Pedesetih godina 20. stoljeća započeto je izuzimanje dijelova tih vrtova i izgradnja višekatnih stambenih zgrada.

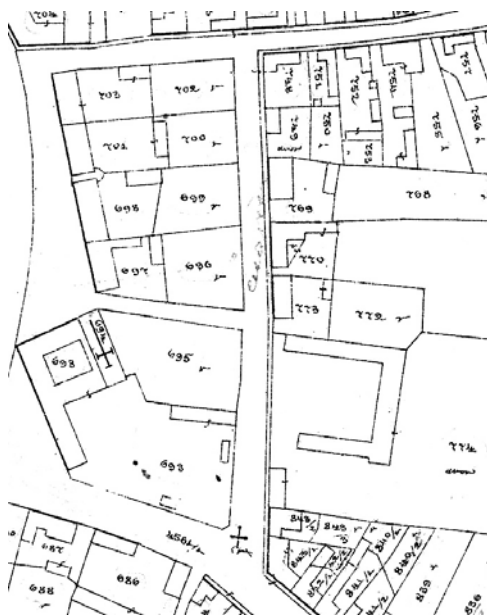
Ulica završava na jugu križanjem s Pavićevom ulicom.

3 Oglas, Đakovština, Glasilo Narodne fronte za kotar i grad Djakovo, 12. 1. 1946., 4.

4 Milko CEPELIĆ, *Djakovačka groblja*, Đakovo, 1916., 18.

5 XV. Izvješće upravnoga odbora županije virovitičke, za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1900., Osijek, 1901., 78.

6 XV. Izvješće upravnoga odbora županije virovitičke, 197. U Izvješću je zapisano sljedeće: „izgradila je občina Djakovo godine 1900 cestu u vatrogasnoj ulici sa troškom od 3589 K. 46 f., koji je trošak bio proračunom upravne občine osiguran.”

Slika 1. Ulica Augusta Cesarca na katastarskom planu iz 1902. godine.

1. Kuće na istočnoj strani

Na istočnoj strani ulice postojao je red kuća u pretežitom vlasništvu Biskupije. Moguće je da su ustvari sve kuće u početku bile u biskupijskom vlasništvu, a da su neke kasnije prodavane. To se mišljenje osobito odnosi na kuću u vlasništvu ljekarnika Trangerera.

Ove kuće bile su uključene u planove uređenja Strossmayerova trga prije Drugog svjetskog rata. Naime, biskup J. J. Strossmayer, a poslije njega biskup Ivan Krapac, planirali su postojeće kurije na Trgu srušiti, proširiti Trg sve do niza kuća na istočnoj strani Ulice A. Cesarca, te ovdje sagraditi tri reprezentativne jednokatne kurije za sve kanonike. Smatralo se da bi tako Đakovo dobilo lijep i prostran trg pred katedralom, te da bi se kaptol riješio starih, dotrajalih, vlačnih kurija. Već su bili gotovi i nacrti, koji se čuvaju u Arhivu stolnoga kaptola.⁷

7 Marin SRAKIĆ, „Stolni kaptol bosanski ili đakovački i srijemski u Đakovu”, *Diacovensia*, god. III., br. 1, Đakovo, 1995., 260.

Pred Drugi svjetski rat donesena je Regulatorna osnova Đakova, prema kojoj je bilo u planu izmještanje tržnice s Trga, a i uklanjanje kanoničkih kurija. O Regulatornoj osnovi u zagrebačkim novinama moglo se pročitati sljedeće: „Kako su na sredini Strossmayerovog trga starinske kanoničke kurije, koje se imadu srušiti te će se i ovo pitanje dodirnuti u pregovorima s biskupom. Dvije kurije su sada prazne, a jedna je čak i iznajmljena poreskoj upravi, te ne bi bilo zapreke, da se one čim prije uklone. Ovim bi se dobio lijepi prostor u sredini mjesta, gdje bi mogle biti krasne nasade i cvijetnjaci, a kuće bi se mogle izgraditi u pozadini, i to najmanje dvokatnice, što bi dalo vrlo lijepu sliku ne samo ovoj četvrti već i cijelom Djakovu.”⁸

U nastavku teksta donosimo opis starih kuća koje su nekoć postojale na istočnoj strani ulice. Označili smo ih brojevima iz stare numeracije kuća iz sredine 19. stoljeća.⁹ Sada su ovdje četiri trokatnice s potkrovljem.

Slika 2. Red starih kuća na istočnoj strani ulice.

8 „Regulatorna osnova predviđa proširenje trga pred katedralom i njegovo pretvaranje u park”, *Novosti*, Zagreb, 10. 5. 1939., 9.

9 O staroj numeraciji kuća u Đakovu: Željko LEKŠIĆ, „Numeracija kuća u Đakovu iz sredine 19. stoljeća”, *Đakovački vezovi, Jubilarna revija 1967-1991.*, Đakovo, 1991., 82; Željko LEKŠIĆ, „Numeracija kuća u Đakovu iz sredine 19. stoljeća i njihovi vlasnici”, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 12/2015., 55–69.

1.1 Kuća broj 66

Prema navodima M. Markovića, koji se koristio podacima katastra iz 1863. godine, ovdje je bila vlastelinska kovačnica i kolarija. Nešto kasnije u vrijeme osnivanja zemljišnih knjiga 1879. godine kao vlasnik ove okućnice bila je upisana Biskupija Djakovo.¹⁰ Dalje Marković navodi sljedeće: „Tamo je živio Tomo Centner, kovač i njegova žena Marija r. Beran. Nakon njega je tu radio kao kolar Ivo Đuranić. U staroj kovačnici živi danas (t.j. početkom sedamdesetih godina 19. st. – op. p.) obitelj licitara Bognara i pletača Slaninke, a u kolariji stanuje krojač Ivo Čurković.”¹¹

Prema podacima koje smo pronašli, Tomo Zentner (1881.), stolarski majstor, sin Josipa Zentnera, kolara i Elizabete rođ. Lazar oženio se 1909. Marijom Beran (1877.), kćeri Josipa Berana, mlinara i Eve rođ. Kurtz.¹² Zasigurno je i Tomin otac Josip radio u ovdašnjoj kolariji.

Kovačnica se nalazila južnije od kolarije. Prema podacima iz Matične knjige umrlih saznajemo da je ovdje živio vlastelinski kovač Venceslav Pavelko sa suprugom Katom. Ovdje su im 1895. godine umrla djeca (najvjerojatnije ovdje i rođena), Viktor u dobi od pet godina i Anica u dobi od devet godina.

U dijelu u kojem su živjeli obitelji Bognar i Slaninka, prema nekim podacima, živjele su kasnije obitelji Horniš i Mirković.

Posljednji vlasnik uglovnice, bivše kolarije, bio je krojač Ivan Čuković (1922. – 1986.), koji je ovdje živio sa suprugom Marijom (1922. – 1995.). Imali su sina i dvije kćeri. Sin Mihajlo (1949. – 2024.) bio je prosvjetni djelatnik i istaknuti član Foto-kino kluba.¹³ Prije Čukovićeve krojačnice ovdje je u malom poslovnom prostoru bila brijačnica Stjepana Fehira.¹⁴

10 Općinski sud u Đakovu, Zemljišno knjižni odjel (dalje: ZKO), zemljišno knjižni uložak (dalje: zk. ul.) 27. Kč. br. 748.

11 Mirko MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, *Zbornik Đakovštine br. 1*, Zagreb, 1976., 243. Pogrešno je napisano „Čurković” umjesto „Čuković”.

12 Pronašli smo i ime Tomo Centner (1900.), od roditelja Martina Centnera i Barbare rođ. Eret, koji se 1944. oženio Rozom Marković. Stoga nismo sasvim sigurni o kojem je Tomi Centneru riječ.

13 Zahvaljujući Mihajlu Čukoviću, koji je mnogo snimao po gradu, postoje brojne fotografije iz kojih možemo saznati kako je grad izgledao u prošlosti, a mnoge je načinio u ovoj ulici.

14 Stjepan Fehir (1905.) stoji ispred svoje brijačke radnje na fotografiji, koja je nastala izgleda šezdesetih godina 20. st.

Dakle, ovdje su bila dva objekta, zgrada kolarije na uglu i zgrada kovačnice, koja je bila južnije.¹⁵

Sada se na mjestu nekadašnje kolarije i Čukovićeve kuće nalazi četverokatnica s kupolom na krovu, a nosi kbr. 1. To je najnovija zgrada u nizu. U zgradi se nalaze 21 stambeni i 6 poslovnih prostora.¹⁶ Nakon dovršenja izgradnje ove zgrade krajem 20. stoljeća u tisku se moglo uočiti da su mnogi Đakovčani bili nezadovoljni izgledom, te činjenicom da zaklanja pogled na katedralu.

Na mjestu nekadašnje kovačnice nalazi se trokatnica s poslovnim prostorima i potkrovljem, koja nosi kbr. 3. U zgradi se nalaze 17 stambenih i sedam poslovnih prostora.¹⁷

Slika 3. Red starih kuća na istočnoj strani ulice. U prvoj je (izgleda šezdesetih godina 19. stoljeća) bila brijačnica Stjepana Fehira.

15 Na katastarskoj mapi iz 1902. ovaj posjed sastoji se od k. č. br. 748 na uglu sa zgradom kolarije kč. br. 66 i kč. br. 749 sa zgradom kovačnice.

16 ZKO, zk. ul. 1966.

17 ZKO, zk. ul. 8183.

1.2 Kuća broj 71

Sljedeća kuća ka jugu bila je kuća starog kućnog broja 71.¹⁸ Prema navodima M. Markovića ovu je zgradu podignulo vlastelinstvo u prvoj polovici 19. stoljeća, te ju je otkupio 1865. godine Nikola Hummel.¹⁹ On je bio glazbenik koralist. Vjerojatno je ovdje stanovao i prije kupnje. Supruga mu je bila Katarina rođ. Seidl, koja je umrla 1868. godine.²⁰

Prema zemljišnim knjigama od 1869. godine vlasnica je Hermina Lucić.²¹ Ovdje su živjeli Ivan pl. Lucić (1826. – 1884.) sa suprugom Herminom rođ. Buzagić (1836. – 1888.), te sinom Dragutinom (1857.) i kćeri Herminom (1871.).²² Ivan pl. Lucić bio je vlastelinski šumar. Službovao je u Punitovcima do 1857. (gdje se rodio sin Dragutin), u Trnavi do 1864., u Semeljcima 1865., u Drenju do 1868., te ponovno u Trnavi od 1874. do 1882. god.²³ Potom je bio semeljački načelnik, sve do smrti 1884. god.²⁴

Sin Dragutin, liječnik, koji je rođen u Punitovcima, umro je u Trnavi 1882. godine, u dobi od 25 godina. Ivanova supruga Hermina, rodом iz Sombora, umrla je također u Trnavi 1888. godine, u dobi od 52 godine. Oboje su pokopani na đakovačkom groblju. Herminu nalazimo na jednoj od rijetkih fotografija načinjenih u Đakovu šezdesetih godina 19. stoljeća, koju je načinio mladi ljekarnik Klaudio Prikelmayer, koji je zasigurno stanovao u susjedstvu kod ljekarnika Trangera.

18 Na kč. br. 769. ZKO, zk. ul. 62.

19 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, 245.

20 Njezin nadgobni spomenik autor je vidio 2011. godine među uklonjenim spomenicima u klesariji na kraju đakovačkog groblja. Na spomeniku je bio tekst: Katarina Hummel, geb. Seidl / gestorben im 68. Lebensjahre / am 27. Dezember / 1868.

21 ZKO, zk. ul. 62.

22 Kćerka Hermina Lucić rođena je u Đakovu 16. 12. 1871. godine. Kuma je bila susjeda Marija, supruga Ladislava Trangera. Kao mjesto rođenja upisan je kućni broj 72, a što je smatramo pogrešno, te da je trebao biti upisan broj 71, gdje je živjela obitelj Lucić. Usp. Matična knjiga krštenih/rođenih rkt. župe Đakovo (dalje: MKR).

23 [Milko CEPELIĆ i Matija PAVIĆ], *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850. – 1900.*, Zagreb, 1900. – 1904., 918–919.

24 Ivan pl. Lucić rođen je u Đakovu, umro je u Semeljcima 24. 6. 1884., a pokopan je na đakovačkom groblju 26. 6. 1884. godine. Usp. Matična knjiga umrlih rkt. župe Đakovo. Upisano je da je živio na kbr. 71. Usp. Matična knjiga umrlih rkt. župe Đakovo (dalje: MKU). Upisano je da je živio na kbr. 71.

Kuća je bila prostrana, te su dio Lucićevi zasigurno davali u najam. Prema upisima iz matičnih knjiga ovdje je 1879. godine rođena Valerija, kći županijskog mjernika Armina Krausa i Marije rođ. Höcheneiden.²⁵

Hermina Lucić poslije suprugove smrti kuću je prodala 1887. godine Antunu Phildiusu.²⁶ Izgleda da on ovdje nije stanovao, već da ju je iznajmljivao. Naime, Mirko Marković navodi da su ovdje stanovali njegov otac i djed. Navodi da je ovdje živio Tomo Marković (1840. – 1913.), rodом iz Tomašanaca, sa suprugom Mandom rođ. Plavšić iz Viškovaca, sa svoja dva sina Đurom (1876.) i Stipom (1879.). Tomo je njegov djed, a Đuro otac.²⁷ Mirko Marković (1929. – 2009.), geograf i kartograf, ne navodi je li i on ovdje živio. Napisao je više radova o Đakovu i selima u Đakovštini.

Prema podacima iz Matične knjige umrlih ovdje je 1895. u dobi od 39 godina umro kotarski živinar Andrija Račić, rodом iz Zagreba, koji je ovdje živio sa suprugom Marijom rođ. Vargić.

Od Phildiusa kuću je 1897. godine naslijedio Franjo Gabut.²⁸ Franjo je bio kabaničar, oženjen Sofijom rođ. Skender (1848. – 1930.). Izgleda da Franjo ovdje nije stanovao, s obzirom na to da je imao u blizini u vlasništvu kuću br. 65., koja je bila u Gupčevoj ulici. Od Franje je kuću naslijedio sin Ivan Gabut.²⁹ Marković navodi da se poslije Markovića ovdje naselio krojač Ivša Gabut. Ivan Gabut zvani Ivša (1875.) bio je aktivni društveni radnik. Bio je i starješina Hrvatskog sokola. Oženio se 1919. udovicom Hedvigom Teufel rođ. Šestak.³⁰

Ivan Gabut kuću je prodao 1941. godine Zemljoradničkoj kreditnoj i privrednoj zadruzi.³¹ Poslije Drugog svjetskog rata kuća je nacionalizirana, te su ovdje živjeli brojni stanari.

U vrijeme pisanja Markovićeve rada početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća, kuća je navodno bila prazna i napuštena.³² Ubrzo je i srušena.

25 Valerijina kuma bila je susjeda Marija Tranger. Usp. MKR.

26 ZKO, zk. ul. 62; ZI br. Z-125/1888. Ugovor od 7. 12. 1887. godine.

27 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, 245.

28 ZKO, zk. ul. 62; ZI br. Z-2248/1897. Urudžbena isprava.

29 ZKO, zk. ul. 62; ZI br. Z-3790/1905. Urudžbena isprava.

30 „Tri svadbe”. *Glas slobode*, Đakovo, 23. 2. 1919., 3. Prema MKU Hedviga je umrla 11. 3. 1927. u dobi od 42 godine u bolnici u Zagrebu, a pokopana je na đakovačkom groblju.

31 ZKO, zk. ul. 62; ZI br. Z-249/1941. Kupoprodajni ugovor od 6. 6. 1941. godine.

32 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, 245.

Krajem osamdesetih godina sagrađena je trokatnica s poslovnim prostorima u prizemlju i potkrovljem, a nosi kbr. 5. Zgrada se sastoji od šest poslovnih i 17 stambenih prostora.³³

Slika 4. Jedna od stanarki ulice, Hermina pl. Lucić rođ. Buzagić (1836. – 1888.), snimljena šezdesetih godina 19. stoljeća. Ova fotografija pripada među najstarije u Đakovu.

Slika 5. Kuća starog kućnog broja 71. Snimka iz šezdesetih godina 20. st. Foto: Ivan Germovšek.

33 ZKO, zk. ul. 8214.

1.3 Kuća broj 72

Na mjestu sadašnje trokatnice nekoć je bila kuća br. 72.³⁴ Najstariji poznati vlasnik iz zemljišnih knjiga bio je Ladislav Tranger. On je kuću kupio 1861. godine.³⁵ Ladislav je bio ljekarnik, kao i njegov otac Josip Tranger. Trangerovi su od davnina ljekarnici u Đakovu, a ovdje je zasigurno bila i ljekarna.³⁶ Josip Tranger je sa suprugom Terezijom rođ. Spiegel imao djecu: Ladislava (1833.), Teodora (1835.), Eduarda (1844.), Alojzija i Ivana. Terezija je ovdje umrla 1861. godine u dobi od 58 godina, a Josip je umro prije nje.

Kći Ivana udala se za ljekarnika Ivana Budaya, koji je zasigurno ranije ovdje radio. Ovdje su živjeli neko vrijeme. Izgleda da je kuća bila dovoljno prostrana za više stanara. Ivan i Ivana imali su djecu: Stjepana (1851.), Mariju (1853.)³⁷, Aureliju (1854.), Hedvigu (1857.)³⁸, Idu (1859.)³⁹, Tereziju (1861. – 1879.), Gašpara (1863. – 1871.) i Franju (1865. – 1865.). Budayevi kasnije sele u sadašnju Frankopansku ulicu, zadnju kuću do parka, koja je nekoć imala broj 455. Tamo su rođena djeca Terezija, Gašpar i Franjo. Ivana Budaya spominje Agneza Szabo kao općinskog načelnika.⁴⁰ Pouzdano znamo da je načelnikom bio 1867. god.⁴¹

34 Na kč. br. 770. ZKO, zk. ul. 63.

35 ZKO, zk. ul. 63. Kupio ju je za 8.000 f.

36 O ljekarnama u Đakovu opširnije u: Željko LEKŠIĆ, „Ljekarne i ljekarnici u Đakovu do Drugog svjetskog rata”, *Đakovački vezovi, Prigodna revija* 1995., 40–42; Željko LEKŠIĆ, „Kratka povijest ljekarništva u Đakovu do Drugog svjetskog rata”, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 13/2017., 127–144.

37 Marija se u dobi od 19 godina vjenčala 1873. s učiteljem Ivanom Nep. Schneiderom, s kojim je živjela u Satnici. Usp. Matična knjiga vjenčanih rkt. župe Đakovo (dalje: MKV). Poznato nam je da su imali djecu: Amaliju (Ljubicu) (1880.), koja se 1900. udala za Antuna Kneževića iz Bugojna, i koja je umrla u Zagrebu 1979., Zoricu Mariju (1881.), koja je umrla u Osijeku 1970. Imali su još djece koja su umrla u ranoj mladosti: Ladislava (1874. – 1878.) i Karla (1875. – 1877.), a 1884. godine umrla su djeca: Kornelio u dobi od 8 godina, Emil u dobi od 6 godina i Karlo u dobi od 11 mjeseci. 1885. godine umro je tek rođeni Engelbert.

38 Hedviga se u dobi od 22 godine vjenčala 1879. s Isidorom Piringerom, općinskim bilježnikom iz Gradačca, a rođenim u Đakovu. Usp. MKV.

39 Ida se u dobi od 22 godine vjenčala 1881. s Aleksandrom Schönom (1845. – 1895.), knjigovođom štedionice, rodom iz Siska. Usp. MKV. Poznata su nam djeca: Angela (1882. – 1882.) i Marija (1894. – 1895.). Suprug Aleksandar umro je 1895.

40 Agneza SZABO, „Đakovo i središnje institucije Hrvatske u Zagrebu u 19. stoljeću”, *Diacovensia*, Đakovo, 1995., 81.

41 Bio je kum na vjenčanju Josipa Versaka i Ivane Heiligstein 1867. god., a u MKV upisano je da je kum Ivan Buday *comunitatis praeter*.

Zasigurno je ovdje stanovao i mladi ljekarnik Požežanin Klaudio Prikelmayer, koji je u đakovačkoj povijesti zabilježen kao prvi đakovački fotograf. Godine 1869. odlazi u Valjevo u Srbiju, gdje je dobio koncesiju za ljekarnu, a sljedeće godine vraća se da bi se oženio Pavkom Brauneis, koju je odveo u Valjevo. U prilog vjerojatnosti da je i on ovdje stanovao govori i činjenica kako se na jednoj od rijetkih sačuvanih njegovih fotografija nalazi susjeda Hermina Lucić, supruga Ivana pl. Lucića.

Ladislav je nastavio voditi očevu ljekarnu. Oženio se Marijom rođ. Woidička (1842.), rodom iz Osijeka. Imali su sina Dragutina odnosno Karla (1868. – 1904.), koji je kasnije također bio ljekarnik.

Marija je ovdje umrla 1883. godine u dobi od 41 godine. Ladislav je 1888. godine kupio kuću u glavnoj ulici od nasljednika pokojnog trgovca Milka Pinterovića. Kasnije je tamo preseljena ljekarna, koja je poslovala pod nazivom *K Svetom duhu*, a tamo je i danas ljekarna. Otišao je živjeti u Osijek, gdje je zasigurno i umro 1899. godine. Karlo se oženio Emilijom odnosno Emom rođ. Furtinger, a živjeli su u kući u glavnoj ulici. Umro je 1904. godine, a obje kuće naslijedila je supruga Ema, koja se preudala i odselila u Varaždin. Ema, preudana Antunović, kuću je prodala 1912. godine Ljudevitu i Tereziji Teufel.⁴²

Terezija Teufel umrla je 1912. god., a njezin dio naslijedilo je osmero djece: Laura Milković, Katica Poznić, Marija Filipčić, Agneza Kren, Josefina Böhm, Ludvig Teufel, Terezija Teufel i Ana Teufel (posljednjih troje malodobni).⁴³ Ljudevit Teufel i njegova djeca kuću su prodali 1918. godine Olgi Kršnjavi iz Drenja.⁴⁴ Olga Kršnjavi, kasnije udana Anschau (1898. – 1985.), bila je kći Dragutina Kršnjavoga (1851. – 1922.) i Dragice rođ. Oblak (1866. – 1952.).⁴⁵ Mirko Marković Olgu ne navodi, a navodi da je posjednik bio Branko Kršnjavi.⁴⁶ Branko Kršnjavi (1892. – 1970.)⁴⁷ bio je njezin brat,

42 ZKO, zk. ul. 453. ZI Z-323/1912. Kupoprodajni ugovor od 21. 1. 1912. godine.

43 ZKO, zk. ul. 453, ZI Z-906/1915. Urudžbena isprava od 13. 6. 1914. godine.

44 ZKO, zk. ul. 453. ZI Z-1380/1918. Kupoprodajni ugovor od 20. 4. 1918. godine.

45 Olgina majka Dragica odnosno Dragojla rođena je Đakovčanka. Rođena je 1866. od roditelja Aleksandra Oblaka i Alojzije rođ. Pavletić. Usp. MKR.

46 Usp. M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, 245.

47 Branko Kršnjavi rodio se u Osijeku 9. 2. 1892. Polazio je Trgovačku akademiju u Osijeku i Zagrebu. Posvetio se gospodarstvu u Mandićevcu. Još kao dječak počeo se baviti glazbom. O glazbi svjetovnoj i crkvenoj pisao je u đakovačkom *Narodnom listu*, a za tisak je spremljen oveći ciklus violinskih koncerata (Jugoslavenska rapsodija, Ples đavla itd.). Popularna mu je skladba

a moguće je da je i on ovdje stanovao. Također je zasigurno ovdje stanovao i njezin brat Janko Kršnjavi (1886. – 1935.) kao umirovljeni kapetan bojnog broda, kada nije boravio u Mandićevcu na obiteljskom imanju.⁴⁸

Dragutinova kći Olga udala se za Krunoslava Anschaua (1895. – 1985.) iz Osijeka. Imali su sina Mladena, koji je 1920. godine rođen u Đakovu, zasigurno u ovoj kući. Mladen Anschau živio je u Grazu, na čijem sveučilištu je kasnije postao doktor filozofije 1948. godine. Umro je u Grazu 1987. godine.

Olga Anschau rođ. Kršnjavi kuću je prodala 1924. godine trgovcu Edi Löblu iz Đakova.⁴⁹

Löblovi su bili Židovi, koji su nestali u Holokaustu u Drugom svjetskom ratu. Kuća je za vrijeme rata prenesena u vlasništvo NDH, a nakon skidanja vlasništva NDH 1946. godine, prenesena je u vlasništvo nove socijalističke države.⁵⁰ Tada je kuću preuzela državna pastuharna, odnosno kasnije Centar za selekciju konja, kako se tada ta ustanova nazivala. Kasnije se ta ustanova pripojila Poljoprivredno industrijskom kombinatu Đakovo. Na kraju su ovdje bili stanovi. Ovdje su stanovali, između ostalih: Viktor Osredečki (1940. – 2006.), Katica Repić, obitelji Sajer, Štangl i drugi. Zgrada je srušena oko 1985. godine. Potom je sagrađena sadašnja trokatnica, koja zauzima i dio sljedeće okućnice.

1.4 Kuća broj 73

I ovu kuću je u 19. stoljeću podignulo vlatelinstvo za potrebe svojih službenika.⁵¹ Bila je to prostrana kuća sa sedam prozora do ulice. Koliko je točno ovdje bilo stanova, nije nam poznato.

Ovdje je stanovao vlastelinski službenik Ivan Huponja sa suprugom Valburgom rođ. Jurkas. Imali su djecu: Milku (1883. – 1884.), Anđelu

Mignon. Prema: Rudolf Franjo MAGJER, *Znameniti i zaslužni Hrvati 925-1925*, Zagreb, 1925., 150.

48 Na đakovačkom groblju, na pravoslavnom dijelu groblja, nalazi se grobnica obitelji Kršnjavi, gdje su pokopani Dragutin, Janko i Draga Kršnjavi.

49 ZKO, zk. ul. 453. ZI Z-2893/1924. Kupoprodajni ugovor od 27. 11. 1924. godine.

50 ZKO, ZI Z-2773/1946. Preneseno u korist Zemljišnjog fonda agrarne reforme i kolonizacije.

51 Na kč. br. 773. ZKO, zk. ul. 67, 2938.

(1886.), Zvonimira (1888.), Mariju (1897. – 1898.) i Emiliju (1901. – 1906.).⁵² Huponja je 1886. i 1887. godine bio ravnatelj paromlina, kasnije je do 1895. godine bio kasnar (žitničar), a od 1900. provizor.⁵³

Ovdje je stanovao i provizor Dragutin odnosno Karlo Weber sa suprugom Anom rođ. Holzer, a ovdje im se rodio sin Vilko (1893. – 1894.), te sa suprugom Emilijom rođ. Prukner rođena su djeca Leo (1895. – 1895.) i Vilhelmina (1896. – 1896.). Weber je bio provizor do 1895. godine, a potom kasnar (žitničar) do 1897. god.⁵⁴

Mirko Marković navodi da su poslije Huponje ovdje živjeli vlastelinski činovnici Ivan Penavin i Franjo Horvatić.⁵⁵

Poslije Drugog svjetskog rata kuća je bila u posjedu đakovačke Šumarije, koja je ovdje bila sve do sedamdesetih godina prošlog stoljeća, do izgradnje nove upravne zgrade u Palmotićevoj ulici. Potom je kuća srušena. Dio okućnice uzet je za cestu, te je zajedno sa susjednom okućnicom ovdje sagrađena trokatnica s potkrovljem, koja nosi kbr. 7. Zgrada se sastoji od pet poslovnih i 16 stambenih prostora.⁵⁶

1.5 Vlastelinske staje, kasnije gradska tržnica

Na prostoru na kojemu je sada gradska tržnica do 1924. godine bio je kompleks vlastelinskih zgrada.⁵⁷ Ovdje su bile staje za potrebe vlastelinstva. Nakon osnivanja Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Đakovu 1872. godine ovdje su bila njihova spremišta i društvene prostorije, sve do 1922. godine kada je sagrađena nova zgrada Društva u Ulici Matije Gupca. Po sjedištu Vatrogasnog društva ova ulica se nakon preseljenja sjedišta nazivala Stara vatrogasna, a potom su Đakovčani Ulicu (sadašnjeg naziva) Matije Gupca nazivali Vatrogasnom ulicom.

52 Emilijina krštena kuma bila je susjeda Emilija Tranger rođ. Furtinger, po kojoj je i dobila ime. Usp. MKR. U MKU ime joj je upisano kao Anica.

53 [M. CEPELIĆ i M. PAVIĆ], *Josip Juraj Strossmayer*, 917–918.

54 [M. CEPELIĆ i M. PAVIĆ], *Josip Juraj Strossmayer*, 917.

55 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, 245.

56 ZKO, zk. ul. 8430.

57 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, 245.

Iza zgrada prema istoku bilo je veliko dvorište sve do jednog ovećeg objekta vidljivog na staroj mapi, iza kojeg je prema istoku bio pašnjak, kojeg su Đakovćani nazivali Bajnak, a služio je za napasanje krava smještenih u vlastelinskom objektu koji je bio poznat pod imenom Švajcerija.

M. Marković navodi da je ovdje živio Tomo Reiman (1844.) i njegova žena Eva rođ. Wagner (1856.), te da su imali osmero djece: Baru (1875.), Jozu (1876.), Augusta (1878.), Tomu (1882.), Mariju (1884.), Anu (1887.), Helenu (1889. – 1892.) i Matu (1892.).⁵⁸ Iz drugih izvora poznato nam je da je Tomo Reiman bio kolar u službi vlastelinstva, te je to bio razlog njegova stanovanja ovdje. Kasnije je sagradio svoju kuću u Preradovićevoj ulici te tamo odselio.

Nakon rušenja ovih objekata nekoliko godina prije Drugog svjetskog rata ovdje je otvorena gradska tržnica, a napuštena je dotadašnja na Strossmayerovu trgu. Premještanje tržnice sa Strossmayerova trga bilo je predviđeno Regulatornom osnovom Đakova, koja je bila donesena pred Drugi svjetski rat. O Regulatornoj osnovi čitali smo u zagrebačkim novinama *Novosti*: „Najglavnija točka regulatorne osnove, koja će biti najprije provedena, je uredjenje tržišta za tjednu pijacu. Sadašnje tjedno tržište održaje se u središtu Djakova na Strossmayerovom trgu ispred katedrale. Kako ovo mjesto nije podesno za tržište, a i maleno je, to će biti prava blagodat kad se ono odavde ukloni. Za uredjenje novog tržišta vode se pregovori između predstavnika đakovačke općine i biskupa g. dra Akšamovića za otkup zemljišta u t. zv. „Bajnak“, gdje su do nedavno bile staje biskupskog dobra. Staje su uklonjene s ovog zemljišta, i ono sada stoji prazno. Prostor u „Bajnak“ vrlo je velik, jer cijeli kompleks imade preko 10 katastarskih jutara površine. Općina ovdje namjerava urediti centralno tržište, gdje će biti sva roba, koja se dovodi na pijacu. Ukoliko budu sretno pregovori završeni, tržište bi se moglo preseliti onamo već sredinom ljeta. Sadašnje tržište pred katedralom predviđeno je, da će se parkirati.”⁵⁹

Planove utvrđene Regulatornom osnovom uskoro je poremetio rat. Odmah poslije rata pitanje premještanja tržnice s Trga ponovo je postalo aktualno. O planovima izgradnje moglo se pročitati u đakovačkom tisku sljedeće: „Prvi blok između Vodnikove ulice (od sjemeništa) do kanala, koji prolazi pored

58 M. Marković, *isto*, 245.

59 Regulatorna osnova predviđja proširenje trga pred katedralom i njegovo pretvaranje u park, *Novosti*, god. XXIII., br. 128, Zagreb, 10. 5. 1939., 9.

vatrogasnog spremišta, bit će izgrađen za gradsku tržnicu, na koju će se preseliti cijela đakovačka pijaca sa trga ispred crkve i pokrajnjih ulica. Prednji viši dio poravnat će se i urediti kao tržnica sa klupama, dok će onaj niži dio pozadi do kanala biti uređen za kolnu pijacu (za prodaju žitarica, kupusa, bundeva i t. d.). Između gornje i donje pijace bit će sagrađena zatvorena tržnica u duljini od kojih 80 metara sa prostranom dvoranom, u kojoj će se odvijati cio promet pijačni zimi i za vrijeme nepogodna vremena. Ispod te tržnice, a sa strane kolne pijace bit će uređen prostor za klupe, za magazine, za javne zahode i t. d.”⁶⁰ Dalje se navodi kako bi se financirala izgradnja tržnice: „A gradnja i uređenje tržnice izvest će se pomoću zajma. Koliki će biti zajam, još nije utvrđeno, jer treba najprije da se dovrše i predlože nacrti nove tržnice, da bi se moglo odlučiti o visini troškova gradnje. Jedno je sigurno: nova tržnica će sama sebe isplatiti.”⁶¹

Nova tržnica sagrađena je oko 1950. godine. Tržnica je kasnije nešto povećana parceliranjem Bajnaka, koji se protezao sve do zgrade zvane Švajcerija, u kojoj je i tržnici pripao dio. Na području tržnice bilo je arheoloških nalaza, od doba neolita do antičkog Rima. Do njih se vjerojatno došlo prilikom uređenja tržnice.⁶²

Iako je još 1946. postojala zamisao izgradnje zatvorene tržnice u dužini od 80 metara, nikada se nije ostvarila. Osamdesetih godina 20. stoljeća izgrađena je zatvorena tržnica, ali mnogo manjih dimenzija, koja je ujedno u prizemlju služila i kao atomsko sklonište. Zatvorena tržnica ima poslovne prostore u prizemlju i na katu, a i atomsko sklonište podijeljeno je na poslovne prostore. Na jugoistočnom dijelu nalazi se poslovnica pošte. Bilo je ideja natkrivanja i ostalog dijela tržnice, ali nisu ostvarene. Tržnica je s vremenom više puta mijenjala svoj izgled, a zadržala je svoju osobinu da je jedan od najprometnijih dijelova grada u tržne dane. Tržnicom upravlja gradsko komunalno poduzeće Univerzal d. o. o. Komplex tržnice nosi kbr. 9.

60 „Parcelacija Bajnaka, Gradnja nove tržnice”, Đakovština, Đakovo, 30. 3. 1946., 3.

61 „Parcelacija Bajnaka, Gradnja nove tržnice”, *isto*.

62 Hedviga DEKKER, Đakovo i njegova okolica kroz kulturno historijske spomenike, br. 1, Muzej Đakovštine, Đakovo 1959., Katalog arheoloških nalazišta. Navodi se da su nalazi bili na kč. br. 919/2. Valja napomenuti da je to broj iz tadašnje mape, koji se koristio u katastru, dok su druge kč. br. koje se u radu spominju one koje se koriste u zemljišnim knjigama – gruntovnici, od 1879. godine, a nastale su nakon uspostave katastra i mape 1863. godine.

Slika 6. Spremište Dobrovoljnog vatrogasnog društva, koje se koristilo do završetka gradnje novog spremišta 1922. godine, a nalazilo se u južnom krilu nekadašnjih biskupijskih staja na području današnje tržnice.

Slika 7. Pogled na ulicu s južne strane sedamdesetih godina 20. st. Foto: Ivan Germovšek.

1.6 Kuća A. Cesarca 11

Od tržnice prema jugu nalazi se kuća katnica, na uglu južnog dijela Splitske ulice i Ulice A. Cesarca. U njezinom prizemlju odavno se nalazi gostiona *Piazza* vlasnika Josipa Ivanovića. Međutim, ona pripada u Splitsku

ulicu i nosi broj 2. Dalje na jug s njome je spojena kuća na uglu Cesarčeve i Pavićeve.⁶³ Na dijelu kuće u Ulici A. Cesarca nalaze se dva poslovna prostora. Vlasnik kuće je Borislav Bošnjak iz Donjih Andrijevac.

2. Zgrade na zapadnoj strani

Na zapadnom dijelu ulice nalaze se tri zgrade, koje su sagrađene na dijelovima zemljišta koje je prethodno oduzeto od vrtova i dvorišta kanoničkih kurija u vlasništvu Stolnoga kaptola, odnosno Biskupije. Prve dvije sagrađene su krajem pedesetih godina, a treća, najjužnija šezdesetih godina 20. stoljeća. Ta treća nalazi se uz Strossmayerov prolaz, a to je prolaz koji povezuje Strossmayerov trg i Ulicu Augusta Cesarca.

2.1 Zgrada A. Cesarca 2-4

Zgrada je sagrađena krajem pedesetih godina 20. stoljeća, na dijelu vrtova najsjevernije kanoničke kurije, koja je nosila stari kućni broj 67. U zgradi postoji 30 stanova, podijeljenih na dva ulaza.⁶⁴

2.2 Zgrada A. Cesarca 6-8

I ova zgrada je sagrađena krajem pedesetih godina 20. stoljeća, na dijelu vrtova kanoničke kurije, koja je nosila stari kućni broj 69, a to je treća gledajući od katedrale. U zgradi postoje 32 stana, podijeljena na dva ulaza.⁶⁵

2.3 Zgrada A. Cesarca 10-12

Zgrada je sagrađena šezdesetih godina 20. stoljeća, na dijelu vrtova kanoničke kurije, koja je nosila stari kućni broj 70, a to je četvrta gledajući od katedrale.

U prizemlju se nalaze tri poslovna prostora. U zapadnom dijelu, odnosno lijevom dijelu, nalazi se najmanji poslovni prostor, nekoć u vlasništvu

63 Kč. br. 842/2/1, po katastru kč. br. 7256/1.

64 ZKO, zk. ul. 8402.

65 ZKO, zk. ul. 4892.

trgovačkog poduzeća Trgopromet, pa zatim PAN-a, a sada u vlasništvu Đakovačko-osječke nadbiskupije. Srednji, najveći poslovni prostor, bio je u vlasništvu Poljoprivredno industrijskog kombinata Đakovo, koji je ovdje držao trgovinu *Dvori*. Sve Kombinatove trgovine prestale su s radom 1995. godine, a poslovni prostori prodani su. Ovaj poslovni prostor tada je i kupljen, a od tada je prazan. I treći poslovni prostor bio je u vlasništvu Kombinata, koji je ovdje držao mesnicu, pa poljoprivrednu apoteku. I on je prodan, a novi vlasnik neko je vrijeme držao poljoprivrednu apoteku. Već godinama je prazan.

Iznad poslovnih prostora nalazi se 8 stanova, podijeljenih na dva ulaza.⁶⁶

Nakon navedenih zgrada na zapadnom dijelu, dalje na jugu ulice nalazi se dugačak zid, iza kojeg se nalaze zgrade Bogoslovnog sjemeništa i starijeg Doma za umirovljene svećenike. Bogoslovno sjemenište ima adresu Strossmayerov trg 5.

*Slika 8. Pogled na ulicu s južne strane. Lijevo u zgrade na zapadnom dijelu ulice.
Foto: Ivan Germovšek.*

66 ZKO, zk. ul. 8486.

Zaključak

Današnja Ulica Augusta Cesarca u Đakovu nastala je u prvoj polovini 19. stoljeća, kao spoj Ulice Matije Gupca i Pavićeve ulice, sadašnjih naziva, koje su nastale nešto ranije, početkom 19. stoljeća. Ubrzo nakon nastanka ulice Đakovačka biskupija, koja je bila vlasnik zemljišta, izgradila je red kuća na istočnoj strani, te više staja. U kućama su živjeli brojni biskupijski službenici, od kojih su neki bili istaknuti članovi zajednice, te poznate osobe u đakovačkoj povijesti. Te su kuće porušene pretežno osamdesetih godina 20. stoljeća kako bi ustupile mjesto višekatnim stambeno-poslovnim novogradnjama. I preko puta, na zapadnom dijelu ulice, izgrađeno je nakon 1945. godine i nacionalizacije ovog zemljišta nekoliko višekatnica. Na mjestu gdje su nekoć bile staje, u jednome dijelu njih, nastalo je prvo spremište Dobrovoljnog vatrogasnog društva, po kojemu je ulica i dobila naziv: Vatrogasna ulica. Kasnije je na mjestu tih staja poslije Drugog svjetskog rata nastala gradska tržnica. U prizemljima zgrada na istočnoj strani ulice nalaze se brojni poslovni prostori zbog kojih je ova ulica dobila na važnosti, te je postala jedna od najprometnijih gradskih ulica, osobito u tržne dane, kada je na tržnici mnogo veći promet negoli u drugim danima u tjednu.

SUMMARY

Željko Lekšić

AUGUST CESAREC STREET IN ĐAKOVO: HISTORY OF BUILDINGS AND OWNERS

The article describes August Cesarec Street, which runs from Matija Gubec Street in the north to the southern end of Splitska Street. It highlights the old houses located on the eastern side of the street, which are no longer in their original ownership, as well as the new buildings that have been constructed on both the eastern and western sides. Originally, the street was called Vatrogasna, named for the Volunteer Fire Department depot that operated there from its founding until 1922, when a new depot was established on Matija Gubec Street. After this, it became known as Stara Vatrogasna. In the 1950s, buildings in this area were demolished to make way for a city market. During the 1980s and 1990s, the old houses on the eastern side were also torn down to allow for the construction of multi-story residential buildings. Development on the western part of the street began after World War II, following the removal of the gardens that belonged to the manor houses on J. J. Strossmayer Square.

Tekstiliziranost i tekstil u šokačkoj kulturi kao kulturni koncepti

STRUČNI ČLANAK

391:7.05(439.24 Slavonija),,19/20“

Marija Raguž Vinković

Medicinski fakultet Osijek

U središtu teksta je koncept „tekstiliziranosti” šokačke kulture, koji obuhvaća višestruke uloge tekstila: identitetsku, simboličku, obrednu, estetsku i komunikacijsku. Tekstil nije samo sredstvo odijevanja nego i način kulturnog izražavanja i obilježavanja prostora i tijela. U tekstu se ukazuje na nesrazmjer u etnološkom pristupu odjevnom i uporabnom tekstilu – dok je odjevni tekstil detaljno istražen i dokumentiran, uporabni tekstil ostaje marginaliziran, iako je također važan dio svakodnevice i identiteta.

Kroz analizu literature i vlastitog terenskog iskustva, autorica problematizira kanonizaciju određenih aspekata šokačkog tekstila, osobito ženskog odijevanja, te naglašava potrebu za širim i dubljim razumijevanjem tekstila kao kulturnog koncepta. Tekst također ističe važnost pozicije istraživača koji dolazi iz zajednice, jer emocije i značenja vezana za tekstil ne proizlaze samo iz profesionalnog interesa već i iz osobne i kulturne povezanosti.

Uvod

Mnoga sela na samome kraju istočne Hrvatske bila su okupirana tijekom Domovinskoga rata. Neka su od njih bila sravnjena do zemlje, npr. Bogdanovci. Gotovo dvadeset godina nakon mirne reintegracije imala sam priliku istraživati dijalekt u mjestima između Vinkovaca i Vukovara, od 2014.

do 2017. godine. S obzirom na to da su moji kazivači i posrednici na terenu, preko kojih sam nalazila osobe prikladne za razgovor o dijalektu, znali da sam etnologinja, često smo razgovarali o tradiciji, običajima, a povrh svega o tekstilu, točnije, o nošnji. Razlog je tomu bio taj što sam mnoge od tih posrednika i upoznala na folklornim manifestacijama i izborima vezanim za tradicijsko ruho, u ulozi etnologa. Neke su od mojih kazivačica bile Šokice koje su još bile „u suknjama”, dakle nosile su tradicijsko ruho cijeli život, a bilo je i onih koje su bile školovane, a tradicijsko ruho su katkad, ako i tada, nosile kao članice folklornih društava. Zajedničko im je bilo da su nakon rata žalile gotovo isključivo za jednim – svojim tekstilnim nasljeđem, nestalim u ratu. Većina njih izgubila je kuće, ali kako su mi govorile – sve se to da ponovno izgraditi i uistinu je u tom trenutku i bilo već iznova izgrađeno, ali ne može se nadomjestiti ono što su generacije predaka stvarale. Govorili su mi o krađi tekstila i prije okupacije i o tome da je taj tekstil završio u mjestima iza prve linije. U meni je to izazvalo snažnu reakciju – nevjericu i ljutnju, jer i sama pripadam istoj kulturi, kao i osobe za koje se pretpostavlja da su otuđile ruho prije dolaska tuđe vojske i nisam mogla razumjeti takav čin. Razumjela sam kazivačice koje su za time žalile, osjećala ljutnju prema onima koji su iskorištavali situaciju kako bi povećali svoju zbirku tekstila ili ga prodali dalje i osjećala sam i laganu nelagodu što sam u povlaštenoj poziciji prema ženama koje su nepovratno izgubile taj tekstil, jer meni se to nije dogodilo. Tijekom razgovora imala sam takve emotivne reakcije, ali kada sam preslušavala snimke i transkribirala izrečeno, zapitala sam se od kuda dolaze takve emocije? Taj tekstil nije nasušna potreba, netko bi mogao reći da su to samo krpe, zašto nam je toliko stalo do toga?

Cilj

Razmišljala sam o tome s pozicije osobe odrasle u slavonskom selu, s bakom Šokicom i njezinim *drugama*, a i kao etnologinja upletena u mrežu kulturno-tradicijskih događaja i osoba – ljubitelja šokačke tradicijske kulture. Iz svega toga javila se potreba za pisanjem o tekstiliziranosti kao obilježju šokačke kulture. Ovime ću tekstom nastojati opisati što podrazumijevam pod tim pojmom, na koji je to način šokačka kultura u prošlosti i danas tekstilizirana – gdje je sve prisutan tekstil, uz to da tekstil, njegovo stvaranje, primjena i oblikovanje samih tekstilija nadilaze puku potrebu i da je tekstil kulturna vrijednost, ne samo materijalni artefakt. Tekstil za šokačku kulturu

nije samo sredstvo odijevanja i ispunjavanja različitih potreba u domaćinstvu. On je, među ostalim, sredstvo komunikacije, pogotovo kada je riječ o odjevnom tekstilu, što je ranije opisivano u literaturi.¹ U šokačkoj kulturi bio je i oznaka identiteta, imao je simboličku i obrednu ulogu, ali i ulogu u svakodnevici i gospodarstvu, a bio je i sredstvo izražavanja, manje ili veće estetske vrijednosti. Upravo je tekstilom šokačka kultura prostor estetizirala, uljepšavala i kulturno obilježavala vlastiti vizualni aspekt – tijela i prostora, a to čini i danas, o čemu će također biti govora u ovome tekstu.

Mnogo je toga pisano o tekstilu u šokačkoj kulturi, pogotovo odjevnom, ali cilj ovoga teksta nije opisati sam tekstil, nego koncept tekstila. U skladu s time, težnja je ovoga teksta približiti se odgovoru na pitanje što je šokački tekstil. Tekstil se stoga promatra kao kulturni koncept unutar šokačke kulture. Pod time se podrazumijeva da je taj koncept kulturno uvjetovan, u smislu da je kulturno specifičan. To nadalje implicira da je upravo odnos prema tekstilu u šokačkoj kulturi jedan od elemenata koji tu kulturu čine prepoznatljivom i različitom od drugih, ne samo u prošlosti nego i u suvremenosti. Hipoteza je ovoga rada da je upravo tekstil jedan od središnjih koncepata u šokačkoj kulturi, i da se stoga o šokačkoj kulturi može govoriti kao tekstiliziranoj.

Metode i građa

Ovo je istraživanje usmjereno na tekstil šokačke kulture, odnosno većinske starosjedićke kulture istočne Hrvatske. Šokci žive i u drugim državama – Mađarskoj, BiH, Srbiji, Rumunjskoj,² a ovo se istraživanje usmjerilo na Šokce koji žive u istočnoj Hrvatskoj, u Brodsko-posavskoj, Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji. Također, potrebno je napomenuti kako Šokci ne žive isključivo u selima, nego postoje i gradovi s izrazito šokačkim identitetom, ponajprije su to Đakovo i Vinkovci. Oni svoj šokački identitet u potpunosti ispoljuju folklornim manifestacijama – Đakovo Đakovačkim vezovima, a Vinkovci Vinkovačkim jesenima. U vrijeme

1 Milivoj VODOPIJA, „Nošnja kao sustav funkcija i poruka”, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 13/1976, 155–160; Dunja RIHTMAN-AUGUŠTIN, „Razmišljanje o ‚narodnoj nošnji’ i modi”, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 13/1976, 113–122.

2 Zdenka LECHNER i Martin GRGUROVAC, ur., *Šokadija i Šokci: Život i običaji*, sv. 2., Vinkovci, 2007.

odvijanja tih manifestacija najvidljiviji je i izrazito istaknut urbani šokački identitet. To se ne odnosi na samu smotru, nego na oznake šokačkoga identiteta po ta dva grada, npr. na trgovačkim objektima (npr. ukrašenim izlozima u Đakovu), gledatelje koji smotre prate odjeveni u tradicijsko ruho ili nose njime inspirirane detalje, tamburašku glazbu u ugostiteljskim objektima itd. U Vinkovcima je prilikom Vinkovačkih jeseni 2021. godine stroj za kavu na kiosku na vinkovačkom korzu ukrašen čipkastim stolnjačićem – *heklanim miljeom* (slika 1), komadom tekstila koji pripada šokačkoj tradicijskoj kulturi, i predmetom ukrašenim zlatovezom. Istraživanje je, dakle, usmjereno na kulturu zajednice ljudi čiji se pripadnici identificiraju kao Šokci, a ne na geografski definiran prostor.

Slika 1. Ukrašeni stroj za kavu na kiosku prigodom Vinkovačkih jeseni 2021. godine.

Koncepti se u kognitivnoj znanosti promatraju kao kategorije kojima pripadaju određeni članovi, a koncept kao mentalni odraz stvarnosti nastaje na temelju dijeljenih obilježja koje ti članovi posjeduju, odnosno obiteljske sličnosti kako ju je definirao Wittgenstein.³ Kognitivna znanost bavi se procesima i obrascima konceptualizacije, oblicima koncepata i traži univerzalnost u ljudskom konceptualnom aparatu, proučavajući kognitivnost kroz njezinu utjelovljenost, odnosno uvjetovanost i ograničenost kognicije tjelesnošću.⁴ Međutim, pojavio se tzv. WEIRD izazov za kognitivnu znanost koji ju kritizira i propituje njezinu univerzalnost jer je utemeljena na konceptima koji pripadaju WEIRD populaciji (engl. *Western, Educated, Industrialized, Rich, Democratic*) i time postavlja pitanje nije li zanemarena uloga kulture u konceptualizaciji.⁵ Ovaj tekst bavi se analizom koncepta šokačke kulture primarno kroz identificiranje članova tog koncepta, kako bi

3 Eleanor ROSCH. „Wittgenstein and categorization research in cognitive psychology.” u *Meaning and the growth of understanding: Wittgenstein's significance for developmental psychology*. Berlin, Heidelberg, 1987. 151–166.

4 George LAKOFF. „Explaining embodied cognition results.” *Topics in cognitive science* 4/2012, 773–785.

5 Daniel KELLY i Andreas DE BLOCK. „Culture and Cognitive Science”, u *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2022, 5, dostupno na URL: <https://plato.stanford.edu/entries/culture-cogsci/>; (pristupljeno: 2025-07-29).

se na temelju toga mogla prepoznati obilježja na kojima kulturni koncept počiva.

Tekstil u šokačkoj kulturi kao koncept bio je tema etnografskih i etnoloških istraživanja, i rezultati tih istraživanja uzeti su u obzir kao građa za ovu analizu. Analizirat će se na temelju toga koncept tekstila koji su uspostavili istraživači etnografi. Uz te će se podatke predstaviti i podatci prikupljeni tijekom terenskih istraživanja, ponajprije sudjelovanjem s promatranjem u razdoblju nakon Domovinskoga rata do danas. S obzirom na to da je pozornost usmjerena na definiranje samih članova kategorije tekstila, prevladavajuća je metoda bilo sudjelovanje s promatranjem u različitim situacijama, npr. tijekom tijelovskih procesija, zatim smotri folkloru, izbora u narodnoj nošnji, ali primarno u svakodnevnici. Na taj je način bilo moguće primijetiti u kojim se sve kontekstima, kulturnim praksama, oblicima i funkcijama pojavljuje tekstil u šokačkoj kulturi. Prednost je te metode uvid u spontane i uobičajene kulturne prakse u kojima se tekstil pojavljuje, kao i mogućnost pogleda iznutra. Izazov korištenja sudjelovanja s promatranjem kao metode sastoji se u tome što je upitno u kolikoj je mjeri uloga etnologa poistovjećena s tekstilom. Pitanje je je li tekstil toliko važna tema ili je percepcija etnologa (kao svojevrsnih stručnjaka za tekstil) razlog što se tema tekstila nameće kao relevantna. Pripadnost istraživača kulturi ima prednosti jer omogućuje pogled iznutra, ali predstavlja i izazov zbog mogućega nametanja vlastite perspektive. Iz tog je razloga pozornost okrenuta prema materijalnoj kulturi – funkciji i primjeni predmeta, što ne podliježe subjektivnosti, već je isključivo plod promatranja.

Tekstil i tekstilije

Korisno je razgraničiti tekstil od odijevanja, kako to čini Petrović kada odvojeno koristi pojmove tekstil i odijevanje (engl. *textile and clothing*),⁶ kao i Vjera Bonifačić⁷. Naime, tekstil kao pojam označava sve proizvode ili materijale dobivene tkanjem, pletenjem, pređenjem, šivanjem itd.,⁸ a uz to su povezane tekstilije – materijali ili proizvodi od tekstila, koji mogu

6 Tihana PETROVIĆ, „Pristupi istraživanju tekstila i odijevanja u 19. stoljeću u kontinentalnoj Hrvatskoj”, *Studia ethnologica Croatica* 7/8/1996, 235–244.

7 Vjera BONIFAČIĆ, „Etnološka istraživanja u Hrvatskoj od 1919. do 1940. godine”, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 33/1996, 239–263.

8 „tekstil”, u *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, dostupno na URL: www.enciklopedija.hr/clanak/tekstil; (pristupljeno 2025-06-23).

imati konvencionalnu ili tehničku upotrebu.⁹ Ovaj se tekst bavi i tekstilom i tekstilijama. Također, nije sav tekstil odjevni tekstil, postoji i uporabni ili kućni tekstil, odnosno konvencionalne tekstilije s različitim funkcijama.

Važno je napraviti tu razliku jer stječe se dojam da je hrvatska etnologija puno više obradila odjevni nego uporabni tekstil. Kao ogledan primjer kada je riječ o šokačkoj kulturi, edicija *Šokadija i Šokci*, u drugom dijelu *Život i običaji*, ima tekstove o svim regijama u kojima žive Šokci, u svakoj od njih piše se o odijevanju određene skupine Šokaca, osim za Požeško-slavonsku županiju. Jedini tekst o rumunjskim Šokcima odnosi se na njihovo odijevanje. U dijelu o Vukovarsko-srijemskoj županiji više od pola tekstova je o tekstilu, a samo jedan od njih je o uporabnom tekstilu.¹⁰ Uzrok tome, sudeći prema dostupnoj literaturi, nalazi se u kanonizaciji kulturno-historijske metode koja je kanonizirala i način bavljenja tekstilom i samu građu – kanonizirana je starija, ručno rađena i svečanija odjeća, u procesu kanonizacije započetom u 30-im godinama 20. stoljeća.¹¹ Ipak, postoje i istraživanja koja se dotiču uporabnog tekstila. Tihana Petrović pisala je o tekstilnom rukotvorstvu u zapadnoj Slavoniji, i tu se u velikoj mjeri opisuje namjena određenih uporabnih tekstilija.¹² Postoje istraživanja tehnika izrade i pojedinih oblika tekstilija u istočnoj Hrvatskoj, koja su napravili muzejski etnolozi u istočnoj Hrvatskoj i rezultate predstavili putem izložbi i muzejskih kataloga. Među njima je možda najpoznatija monografija krpanih ponjava Zvonimira Toldija *Dvoje leglo troje osvanilo*, u kojoj je opisana posebna vrsta vunениh prekrivača.¹³ U ovome trenutku nije mi poznato da postoji djelo koje se sintetski bavi uporabnim tekstilom u šokačkoj kulturi, iako postoje djela koja se sintetski bave odjevnim tekstilom, npr. *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije* Vesne Kolić-Klikić. U kapitalnome djelu *Slavonija, Baranja i Srijem: vrela europske civilizacije* drugi svezak posvećen je etnologiji. I u toj se opsežnoj i sveobuhvatnoj knjizi očituje svedenost šokačkoga tekstila na odjevni tekstil. Postoji tekst posvećen ruhu i odijevanju, a uporabne tekstilije spomenute

9 „tekstilije”, u *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, dostupno na URL: www.enciklopedija.hr/clanak/tekstilije; (pristupljeno 2025-06-23).

10 LECHNER i GRGUROVAC, *Život i običaji*.

11 Vjera BONIFAČIĆ, „Etnološko istraživanje i kanonizacija ‚izvornih‘ narodnih nošnji u Hrvatskoj 1930-ih”, *Etnološka istraživanja* 12/13/2008, 18.

12 Tihana PETROVIĆ, „Hrvati su više kicoši... Tekstilno rukotvorstvo u selima zapadne Slavonije”, *Studia ethnologica Croatica* 12/13/2001, 21–68.

13 Zvonimir Toldi, *Dvoje leglo troje osvanilo*, Slavonski Brod, 1999.

su u poglavlju o rukotvorstvu.¹⁴ U poglavljima posvećenima stanovanju i gospodarstvu ne spominje se, iako se spominje u kontekstu privatnoga vlasništva u zadruzi,¹⁵ dok Cepelić i Lovrećić pišu o proizvodnji tekstila kao ženskom poslu, a Cepelić piše i da su žene njime trgovale, već u 19. stoljeću.¹⁶ Hrvatska etnologija konstruirala je koncept šokačkoga tekstila čiji je prototip žensko odijevanje kao jedna od najprepoznatljivijih i najraznovrsnijih kategorija u šokačkoj kulturi. Može se zaključiti da je ženski odjevni tekstil istaknut kao prototip šokačkog tekstila.

Uporabnim tekstilom u najvećoj su se mjeri bavili etnolozi koji su djelovali ili djeluju *in situ*. To su prvi slavonski etnografi, u prvome redu Cepelić i Lovrećić, muzejski etnolozi koji djeluju na području prostora Šokadije i Tihana Petrović, koja se bavila terenskim istraživanjem rukotvorstva u zapadnoj Slavoniji. Njezino se istraživanje u većoj mjeri bavi tehnikama izrade, nego funkcijama tekstila, mada ih spominje, npr. darivanje tekstila unutar različitih običaja¹⁷ i navodi vrste predmeta – od torbi i pojasa od vune preko platna, vreća, podloga za grah, ćilima itd.¹⁸ Uz tu iznimku i predan rad slavonskih muzejskih etnologa koji rezultira izložbama i katalogima o uporabnom tekstilu, koliko god da je tekstil tema koja se nameće kada se istražuje šokačka kultura, stječe se dojam da je on u hrvatskoj etnologiji sveden na kanoniziranu verziju kako je definira Bonifačić¹⁹, zbog čega je odjevni tekstil u većoj mjeri istražen nego uporabni. Osim na temelju već predstavljenih podataka iz edicije *Šokadija i Šokci*, zanimljivi su i rezultati pretrage Hrčka – portala hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa. Pretragom krajem lipnja 2025. godine Hrčak je na pretragu s ključnom riječi „nošnja” pronašao 123 izvora, pretragom pojma „uprabni tekstil” nijedan izvor, ali članci koji se bave uporabnim tekstilom mogu se pronaći pretragom pojma „rukotvorstvo”, koja pronalazi 26 izvora. To se odnosi na istraživanja na

14 *Slavonija, Baranja i Srijem: vrela europske civilizacije*, sv. 2, Zagreb, 2009.

15 Jasna ČAPO ŽMEGAČ, „Obitelj, struktura seoskog društva i tradicijske seoske ustanove u prvoj polovici 20. stoljeća”, u *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*, sv. 2, Zagreb, 2009, 134.

16 Milko CEPELIĆ, „Narodno tkivo i vezivo”, u *Spomen-cvijeće iz Hrvatskih i Slovenskih Dubrava*, Zagreb, 1900, 99–115; Josip LOVREĆIĆ, *Otok*, Vinkovci, 2016.

17 PETROVIĆ, „Hrvati su više kicoši... Tekstilno rukotvorstvo u selima zapadne Slavonije”, 59.

18 PETROVIĆ, „Hrvati su više kicoši... Tekstilno rukotvorstvo u selima zapadne Slavonije”.

19 BONIFAČIĆ, „Etnološko istraživanje i kanonizacija 'izvornih' narodnih nošnji u Hrvatskoj 1930-ih”.

području cijele Hrvatske i svjedoči o nesrazmjeru u istraživanju odjevnog i uporabnog tradicijskog tekstila.

Etnografija slavonskoga tekstila

Šokačka tradicijska kultura od samih početaka istraživače i skupljače privlači svojim tekstilom. Srećko Lay, jedan od prvih skupljača materijalnih artefakata slavonske tradicijske kulture, bio je uvelike fokusiran na tekstil.²⁰ Slavonski svećenik Milko Cepelić bavio se etnografijom pred sam kraj 19. stoljeća, i prije nego je ona ustanovljena kao disciplina, a među glavnim mu je preokupacijama bio tekstil.²¹ Začetnik hrvatske etnologije Antun Radić u svojoj je *Osnovi* predvidio i pitanja o tekstilu. Na Radićevu je *Osnovu* u velikoj mjeri utjecao rad Josipa Lovretića (koji je također objavljivao krajem 19. stoljeća, kao i Cepelić),²² a Bonifačić smatra da je upravo u tom tematskome području (tekstila) Lovretić imao značajan utjecaj na Radića.²³ Interes prvih istraživača šokačke kulture za tekstil može se smatrati jednom manifestacijom tekstiliziranosti, jer se tekstil nameće kao bitna tema pri opisivanju šokačke kulture. Prvi etnografi, Lovretić i Cepelić, bili su i pripadnici te kulture i oni su temu smatrali značajnom. Lovretić opisuje odijevanje i pokazao je zavidnu razinu poznavanja različitih tipova nošnji usporedivši razlike među mjestima po odijevanju, a iznosi i stavove o potrebi očuvanja starijih tipova odijevanja, hvali svećenika koji djevojkama nabavlja ruho iz drugih sela.²⁴ Cepelić piše da je bio potresen pred milinom i elegancijom narodnih kostima, da mu je oko zasuzilo.²⁵ On tu izražava svoju emociju kao pripadnik kulture, iznosi svoj odnos prema tekstilu.

Lovretić je nezaobilazan izvor za proučavanje slavonske etnografije jer je bio pouzdan i vrlo je opširno opisao svakodnevicu u Otoku. O odijevanju

20 Paula GABRIĆ, „Felix-Srećko Lay – poznavalac i skupljač narodnog rukotvorstva”, *Osijeker Sammelband = Osijek journal* 17/1979, 455–473.

21 Tihana PETROVIĆ, „Milko Cepelić – istraživač hrvatskog seljačkog tekstila”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 5/2001, 61–76.

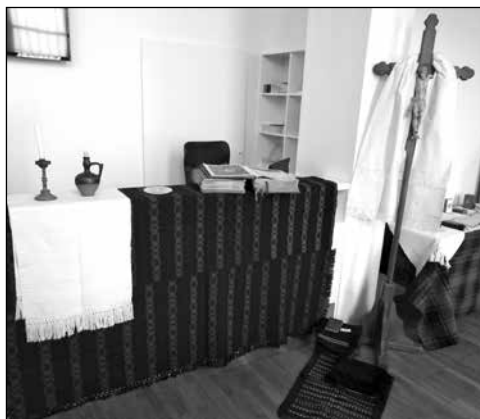
22 Manda SVIRAC, „Novija istraživanja o Josipu Lovretiću kao etnografu”, *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva* 13-14/1984, 127–135.

23 Vjera BONIFAČIĆ, „Antun Radić and Ethnological Research of Clothing and Textiles in Croatia: 1896 to 1919”, *Studia ethnologica Croatica* 7/8/1996, 167.

24 LOVRETIĆ, *Otok*.

25 CEPELIĆ, „Narodno tkivo i vezivo”, 111.

piše na gotovo 60 stranica, i to obuhvaća opis odjeće, ali i nakit i češljanje, odlomak o nestajanju narodnoga odijela i piše o razlikama među naseljima prema odijevanju.²⁶ U njegovoj monografiji nalazi se i nekoliko ilustracija, a lako se na njima može uočiti kućni tekstil – stolnjak, prostirka na podu, jastuci, namješten krevet s *ponjavcima*.²⁷ Navodi tekstilne predmete u kući, a piše i da postoji razlika koji će *stojnik* biti na stolu ovisno o tome je li *poslen* dan ili svetac.²⁸ U vezi s time potrebno je napomenuti da su se tekstilije namijenjene za određene svrhe razlikovale po vrsti tkanja i sirovini od koje su napravljene, sudeći prema podacima s terena. Postojale su tekstilije namijenjene za slavlja i vesele prilike i one namijenjene žalovanju i tužnim prilikama. Razlike u bojama i vrsti tkanja bile su vidljive na tim različitim razinama, i u kućnom i odjevnom tekstilu, čak ni vunene prostirke (*ponjavci* ili *ponjavčići*) koje su djevojke nosile u crkvu nisu mogle biti jednake u korizmi i za Tijelovo, nego su korizmene bile zagasitijih boja, dok su tijelovske bile šarenije. Na slikama 2 i 3 vidi se *pokajni*/žalosni tekstil, primijenjen u suvremenosti. Kod Lovrećića je razlika istaknuta kod odjevnog tekstila, ali kod uporabnog ističe jedino razliku kada govori o stolnjaku, kako je spomenuto ranije. Tekstil estetizira prostor, ali služi i za komuniciranje o dobu godine, podsjećajući na tužan ili veseo karakter razdoblja.

Slika 2. Izložba molitvenika s kajačkim tekstilom – vunanim *ponjavama* i ukopnim otarkom na križu, Vrpolje 2019. godine.

Slika 3. Odar ukrašen kajačkim tekstilom – vunena i bijela *ponjava*, Vrpolje 2019. godine.

26 LOVRETIĆ, *Otok*.

27 LOVRETIĆ, *Isto*, 36.

28 LOVRETIĆ, *Isto*, 37.

Lovretić piše što sve mlade donose po udaji u novu kuću – po vrsti materijala i kroju, npr. svilene suknje, atlasku *reklju*.²⁹ Odjevne predmete opisao je opsežno u odlomku o životnim potrepštinama, u dijelu *Odiijelo*. Vjera Bonifačić je na temelju Lovretićeve i još osam monografija iz ostatka Hrvatske, nastalih prema Radićevoj *Osnovi*, zaključila da je raznovrsnost odijevanja u odnosu na osobu u Slavoniji bila veća nego u drugim hrvatskim krajevima,³⁰ i da se tekstil smatrao i ulaganjem u Slavoniji jer se na temelju boljega odijevanja djevojka mogla bolje udati.³¹ I to je jedno od obilježja odnosa Šokaca prema tekstilu zbog kojega se o šokačkoj kulturi može govoriti kao tekstiliziranoj. Odjevni tekstil nije bio samo sredstvo pokrivanja tijela, zaštita tijela od okolinskih uvjeta, on je bio pokazatelj statusa. Imućnije obitelji kupovale su skuplji tekstil, više ulagale u njega. Petrović spominje da je jedna bogatija djevojka svoj miraz naručila kod časnih sestara kao izraz boljega statusa.³²

Još je jedan element buduća obitelj mogla ocijeniti promatranjem djevojčinoga tekstila, a to je bio način na koji je bila odjevena – je li sve na njoj bilo simetrično, predviđene dužine, izglacano, složeno itd. Ono što se kod odijevanja šokačkoga ženskog ruha ne može uočiti na prvi pogled i osvještava se tek prigodom odijevanja, kompleksnost je samoga čina odijevanja. Šokica se nije mogla odjenuti sama u najsvečanije ruho, a pogotovo to nije mogla djevojka. Nije se mogla sama počesljati, kao što se ni mlade snaše nisu mogle samostalno zaviti u *šamiju*. To je jedan od elemenata koji je teško doživjeti istraživaču koji nije ujedno pripadnik šokačke kulture, točnije pripadnica. Osim toga što je odijevanje vremenski zahtjevan proces, i tijelo je prilikom odijevanja u drugom planu. Ruho služi kako bi oblikovalo žensko tijelo prema zadanim mjerilima i pravilima. Većina šokačkih ženskih odjevnih tekstilija prilagodljive je veličine kako bi ih se moglo posuđivati, nasljeđivati i nositi duže vrijeme, i u trudnoći (za nju ne postoji posebno ruho). Ruho može biti teško, može stezati, može ostavljati ureze na koži – to nije važno. Važan je krajnji rezultat. Iskusne i spretne *spremalje*, koje i danas spremaju članice folklornih društava u tradicijsko ruho, znaju koji dio treba naglasiti, koji umanjiti i prema tome namještaju tkaninu na ženskome tijelu.

29 LOVRETIĆ, 40.

30 BONIFAČIĆ, „Antun Radić and Ethnological Research of Clothing and Textiles in Croatia: 1896 to 1919”, 170.

31 BONIFAČIĆ, *Isto*, 174.

32 PETROVIĆ, „Hrvati su više kicoši... Tekstilno rukotvorstvo u selima zapadne Slavonije”, 59.

Sve mora čvrsto stajati, biti simetrično i prave duljine ili širine. Kad se sve obuče, nositeljica dobiva dodatne upute, npr. da se *ukobi* (uspravi). Odjenuti Šokicu predstavlja jednu zasebnu vještinu i još je jedno obilježje koje govori o važnosti tekstila. Vrijeme se ulaže i u održavanje tekstila, npr. slaganje odjevnih predmeta prilikom odlaganja također zahtijeva određenu spretnost. Navedeni aspekti ne vrijede za muško ruho.

Zanimljivo je da Lovretić element modernizacije tradicijskog ruha kojemu se protivi više primjećuje i više kritizira kod žena.³³ Muškarci su se sami odijevali. Nisu sami izrađivali svoju odjeću. Tekstil je pripadao ženama. To se može potkrijepiti i time da Lovretić u dijelu o radu, u potpoglavlju *Ženski poslovi* navodi isključivo poslove vezane za tekstil, od rada oko sadnje i obrade lana i konoplje, preko tkanja, do bojenja vune,³⁴ a u dijelu o životu piše da djevojčice već od pete godine počnu presti i onda redom i po potrebi uče različite poslove vezane za tekstil.³⁵ Tekstil nije bio sredstvo konstruiranja identiteta samo po tome što se iz odjevne kombinacije moglo iščitati podatke o osobi, nego se ženski rod konstruira putem tekstila – stjecanjem vještina potrebnih za izradu i ukrašavanje tekstilija, što je pojava poznata i u drugim kulturama.³⁶

Razdoblje *divovanja*, kako ga Lovretić naziva, obilježeno je odijevanjem. Djevojka pokazuje odijelom da je spremna za udaju jer redom dobiva ruho koje odgovara razdoblju u kojemu se nalazi.³⁷ Ta je tradicija nastavljena i tijekom 20. stoljeća pa je u Babinoj Gredi još 60-ih godina postojao redosljed po kojemu su djevojke po prvi put nedjeljom oblačile novo ruho.³⁸ Postojao je imperativ da djevojka mora imati sve tekstilije koje se očekuju i stoga su majke, katkada uz pomoć svojih sestara, pripremale sve potrebno, a imperativ je bio toliki da se ruho moglo i posuđivati, opet unutar obitelji. Zapamćena je ostala jedna siromašna djevojka iz Vrpolja koja se nosila bogatije nego što je okolina smatrala da je to primjereno, njezino odijevanje nije odgovaralo statusu njezine obitelji. Ona je odgovorila da *trbu nema pendžere*, u smislu da

33 LOVRETIĆ, *Otok*.

34 LOVRETIĆ, *Isto*, 206.

35 LOVRETIĆ, *Isto*, 261.

36 Leora AUSLANDER, „Deploying Material Culture to Write the History of Gender and Sexuality: The Example of Clothing and Textiles”, *Clio. Women, Gender, History* 40/2014, 157–178.

37 LOVRETIĆ, *Isto*, 269.

38 Marija RAGUŽ, Tena BABIĆ SESAR, i Martina KELAVA, „Šest nedilja, svaki puta druga prema – odjevni leksik u Babinoj Gredi”, *Revija Đakovačkih vezova* 56/2022, 73–78.

nitko ne vidi da je ona gladna, ali svi će vidjeti ako nema ruho, što pokazuje njezine prioritete. Prioritet je stvoriti određenu predodžbu o sebi i pratiti modu. To nije odgovaralo stvarnosti, ali pokazivalo je njezinu snalažljivost i povećavalo njezine izgleda za pronalazak optimalnog ženidbenog druga.

Nakon odlomka *Odielo*, kod Lovretića slijedi odlomak *Ostalo tkanje (od vune)*.³⁹ Spominje vunene prostirke za prekrivanje kreveta, za sjedenje – u kući i na kolima, žene i djevojke nosile su ih u crkvu kako bi na njih kleknule, a imale su i obrednu ulogu u svatovskim običajima.⁴⁰ Na mnogim se starim fotografijama može primijetiti da su se Šokci fotografirali stojeći na takvim prostirkama, a katkada bi veće vunene prostirke poslužile i kao pozadina za fotografiranje. Lovreć piše da su žene tkale i torbe – za djecu, od ostataka vune, zatim za konje – *strunice* iz kojih su konji jeli zob. Od lana i kudjelje pravile su *prtenke* (naprtnjače).⁴¹ Svaka je žena morala imati *fitiljače*, ili *gube*, velike komade gruboga platna. Na tome se grijao grah⁴² jer su grah u mahunama stavljali na sunce kako bi se one same djelovanjem topline otvorile. Uz to, morale su imati i nekoliko platnenih vreća.⁴³ Sljedeća su kategorija koju navodi ponjave – tkane od kudjelje, a ranije od lana, a služile su za spavanje. Njih se stavljalo kao podlogu za spavanje i njome se pokrivalo, a još je na to išao vuneni *ponjavac*. Od istog tkanja i materijala navodi da su *stojnici* – stolnjaci, koji ne pripadaju kući, nego pojedinoj ženi u kući.⁴⁴ Veliku kategoriju čine *otarci*. Lovreć piše kako su oni potrebni kod svatova i ukopa, ali kasnije u tekstu piše i o običnima, svakodnevnim – ti su se koristili za brisanje, kao ručnici, i bili su kraći od obrednih *otaraka*.⁴⁵ Imali su i *otarčiče* kojima su se koristili za brisanje nakon jela, a zanimljivo je da su ih nosili sa sobom kada bi išli u goste, „da ne gade domaćinova otarka”.⁴⁶ Takve su *otarčiče* često poklanjali, umotavali u njih *milošću*, a od istog su tkanja bili i *vankuši*, koji su mijenjali oblik i način ukrašavanja, a u Lovrećevo je doba počela i izrada *jastučaka*⁴⁷ (tablica 1).

39 LOVREĆ, *Otok*, 88.

40 LOVREĆ, *Isto*, 90.

41 LOVREĆ, *Isto*, 91.

42 LOVREĆ, *Isto*, 91.

43 LOVREĆ, *Isto*, 92.

44 LOVREĆ, *Isto*, 92.

45 LOVREĆ, *Isto*, 92.

46 LOVREĆ, *Isto*, 93.

47 LOVREĆ, *Isto*, 93.

Tablica 1. Vrste predmeta prema sirovini od koje su izrađeni prema Lovretiću

vuna	lan i kudjelja
<i>ponjavac</i>	<i>prtenka</i>
<i>ćilim</i>	<i>fitiljača</i>
<i>kićenik</i>	<i>guba</i>
torba	vreća
<i>strunica</i>	<i>ponjava</i>
pojas	stolnjak
	<i>otarak</i>
	<i>otarčić</i>
	<i>vankuš</i>
	<i>jastučak</i>

Lovretić komentira kako to nije potreba, nego samo da bude postelja ljepša.⁴⁸ To je zanimljiva konstatacija jer koliko god da je je svaki komad tekstila, i uporabnog i odjevnog, imao točno određenu namjenu, gotovo je svaki imao i estetsku ulogu. U tablici su navedene vrste uporabnih tekstilija opisanih kod Lovretića. Petrović u opisu rukotvorina zapadne Slavonije opisuje sličan inventar uporabnih tekstilija kao Lovretić,⁴⁹ a njezin se opis odnosi na kasnije razdoblje, drugu polovicu 20. stoljeća. Ono što se može zaključiti na temelju njihovih opisa jest da je tekstil bio, osim sredstvo identifikacije pred drugim pripadnicima vlastite zajednice, i alat (torba, *strunica*), i sredstvo postizanja udobnosti i estetizacije prostora (kućni uporabni tekstil). Teško je pronaći diskurs u kojemu se tekstil nije pojavljivao. Čak je tekstilizirano i zdravlje jer tekstil je mogao biti *votiv*, ali i lijek (npr. „crveni vjetar”, kožno oboljenje, liječio se stavljanjem crvene krpe na pogođeno mjesto).

Od uporabnih tekstilija koje oni ne spominju, a neizostavne su i danas u šokačkoj kulturi, ističu se *miljei*, kakav je onaj na slici 1, te salvete za uskršne košare kojima se prekriva hrana prilikom blagoslova jela u crkvi. *Milje*, odnosno manji komad tekstila, svojevrsan mali stolnjak služio je i služi za ukrašavanje interijera. Mogu se naći na policama, televizorima, regalima,

48 LOVRETIĆ, *Isto*, 93.

49 PETROVIĆ, „Hrvati su više kicoši... Tekstilno rukotvorstvo u selima zapadne Slavonije”.

ormarićima i gotovo na svakoj ravnoj površini, ali i na naslonjačima kauča i fotelja. Toldi je zabilježio da su se jednom prilikom našli i u toaletu kao ukras.⁵⁰ Njih se i danas može zateći, a nešto je rjeđa pojava *štrafni* – ukrasnih traka kojima je ukrašavan prednji brid polica tako da su visjele uz rub police. Prilikom jela Lovretićeve *otarčiće* zamijenile su salvete, bijele platnene, s čipkom uz rub najčešće, ali mogle su biti i damastne s izvezenim inicijalima vlasnice, npr. Nešto veće od takvih salveta (s vremenom istisnutih iz uporabe papirnatima), koje su obično bile u garniturama – odnosno, bilo je više jednakih komada, bile su salvete koje se i danas koriste prilikom blagoslova hrane za Uskrs. Te su salvete u pravilu od bijeloga tkanja i ukrašene su ovisno o vještinama vlasnica. U Novim Perkovcima, nadomak Đakova, postoji praksa da zainteresirani mještani/mještanke izađu na ulicu kada žene nose hranu na blagoslov i promatra se tko je kakvu salvetu te godine stavio. To pokazuje da i danas tekstil ima ulogu u pokazivanju ili dokazivanju posjedovanja određenih vještina. Ovisno o mjestu mogu se koristiti naslijeđene ili se mogu praviti nove salvete. Česte su u posljednjih nekoliko godina i izložbe uskrsnih korpi, točnije salveta u organizaciji mjesnih folklornih udruženja u Slavoniji. Toldi je obradio i *zidnjake*, komade tekstila ukrašene vezom čija je uloga bila zaštita kuhinjskih površina od nereda uzrokovanog kuhanjem.⁵¹ Opis svih funkcija i vrsta uporabnih tekstilija nadilazi okvire ovoga rada, ali svakako je već i ono do sada spomenuto pokazatelj da je tekstil bio prisutan u gotovo svim, ako ne i svim aspektima života u šokačkoj kulturi. Te uporabne tekstilije koje ne spominju ni Petrović ni Lovrečić možda su nastale u kasnijim razdobljima šokačke kulture i nije moguće na temelju trenutačno dostupnih podataka govoriti o tome kada su se pojavile. Drugi je razlog što nisu spomenute u navedenim izvorima što takve tekstilije nisu nužno oblik rukotvorstva jer, iako mogu biti napravljene od domaćega tkanja ili ispletene ili naheklane, one ujedno mogu biti i često su od kupovne tkanine.

Crkva i šokački tekstil

Milko Cepelić upotrijebio je sintagmu „tkivo i vezivo” u publikaciji posvećenoj biskupu Strossmayeru. „Tkivo” se odnosi na tkanje, a u tekstu

50 Zvonimir TOLDI, *Duni vjetre ladovane: rugalice iz broskog kraja*, Slavonski Brod, 2004.

51 Zvonimir TOLDI, *Jedimo, pijmo i veseli budimo! : izložba vezanih zidnjaka*, Slavonski Brod, 2002.

je opisao različite tehnike tkanja, a i načine vezenja, i gdje se sve oni mogu pojaviti.⁵² Donosi slične, no manje opsežne podatke od Lovretića, ali donosi i jedan novi aspekt, a to je odnos Crkve prema šokačkom tekstilu. I Cepelić i Lovretić djelovali su u vrijeme biskupa Strossmayera. Cepelić piše kako je Strossmayer uživao u narodnim rukotvorinama, zbog čega ih je stavio i u katedralu u Đakovu,⁵³ rado ih je otkupljivao i poklanjao ih je prilikom putovanja u druge države.⁵⁴ Lovretić piše o utjecaju svećenika,⁵⁵ ali ne i o liturgijskom tekstilu, a Cepelić, kako je već navedeno, piše kako je Strossmayer đakovačku katedralu ukrasio narodnim tekstilijama – pred oltarima, na oltarima, u sakristiji, spominje i veliki *oltarnjak* na glavnome oltaru.⁵⁶ Crkveni ili liturgijski tekstil još nije dovoljno istražen, pa ni u Đakovačkoj nadbiskupiji,⁵⁷ ali nedvojbeno se i na tom planu može govoriti o tradicijskom tekstilu. Postoje primjeri uporabnih tekstilija ukrašenih vjerskim motivima u Slavoniji.⁵⁸ Prema podacima s terena, župnici su dobivali tekstil prilikom ukopa, a već je spomenuto da je tekstil mogao biti i *votiv*. Jedna je majka svetom Valentinu u Vrpolju, kao zaštitniku od „bolesti glave i očinjeg vida”, zavjetovala duljinu platna jednaku visini svojega sina u tom trenutku, za čije je zdravlje *votiv* bio namijenjen, a to se dogodilo otprilike u vrijeme Drugog svjetskog rata.

Ranije spomenute uskrсне salvete povezane su s Crkvom. One imaju samo jedinu svrhu, ali postoje i drugi aspekti povezanosti Crkve i šokačke kulture preko tekstila. U nekim se mjestima za blagdan Tijelova (Brašančeva) održava procesija koja obilazi četiri *sivnice*, *sinice* ili *sionice*. I to je tradicija koju je danas moguće pratiti na društvenim mrežama, pa je tako moguće svake godine pratiti tu praksu u Bogdanovcima, Oriovcu, Velikoj Kopanici, Vrbanji, Vrpolju itd. U povorci se često nalaze osobe odjevene u tradicijsko ruho, ali spomenute postaje – *sinice* ili *sivnice/sionice* uvelike se sastoje upravo

52 CEPELIĆ, „Narodno tkivo i vezivo”.

53 CEPELIĆ, *Isto*, 101.

54 CEPELIĆ, *Isto*, 114.

55 LOVRETIĆ, *Otok*, 106.

56 CEPELIĆ, „Narodno tkivo i vezivo”, 114.

57 Estera RADIČEVIĆ i Janja JUZBAŠIĆ, „Zbirka crkvenog tekstila i parament Milosrdnih sestara svetog Križa u Đakovu i tehnika ukrašavanja tekstila oslikavanjem, crtanjem ili molovanjem na prostoru Đakovačko-osječke nadbiskupije”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 16/2023, 207–260.

58 Manda SVIRAC, *U početku bijaše riječ: kršćanski simboli u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Zagreb, 2023.

od uporabnog tekstila. Najčešće postoji konstrukcija, okvir na koji se slažu prekrivači od bijeloga tkanja, čija je primarna svrha bila prekrivanje kreveta, a ta konstrukcija natkriva stol s vjerskim predmetima pred kojima se odvija dio obreda. Pred stolom je često i na zemlji vunena prostirka, na kojoj svećenik stoji dok izvodi obred. Na slici 4 prikazana je *sinica* u Oriovcu 2024. godine.

Slika 4. *Sinica* u Oriovcu 2024. godine.

Osim što se tekstilije koriste za ukrašavanje prilikom crkvenih blagdana, koriste se i prilikom događanja povezanih s folklorom, ali i životnim običajima. U prošlosti se prilikom ukopa svećeniku poklanjao *otarak*, a *otarcima* su bili ukrašeni i križevi u pogrebnoj povorci. U Bogdanovcima se održala praksa da se križ s imenom pokojnika ukrasi *otarkom* i ostavi na groblju. Na slici 5 takav je primjer, fotografija je snimljena 2024. godine. To je jedan od rijetkih slučajeva da je tekstil prepušten uništenju, jer se inače s njime vrlo pažljivo postupalo i čuvalo ga se.

Slika 5. Križ ukrašen *otarkom* na groblju u Bogdanovcima 2024. godine.

Osim prilikom ukopa, vuneni prekrivači i svatovski *otarci* mogu se koristiti za ukrašavanje prostora tijekom svadbe, ali u pravilu u dijelu svadbenih običaja

koji se odvijaju u domu mladoženje ili mlade. To nije opće raširena praksa u suvremenosti, ali nije neobična. U prošlosti je postojao i običaj *steranja* platna kada bi mlada dolazila u kuću mladoženje.⁵⁹

Šokački tekstil u sadašnjosti

Ponajprije, potrebno je naglasiti da se naslijeđene tradicijske tekstilije u velikoj mjeri čuvaju u 21. stoljeću, kako je i ranije spomenuto. Iz tog razloga i dalje se upotrebljavaju i po stotinu godinu stari komadi tekstila – i odjevni i uporabni. Tekstil se pažljivo čuva. Kada je riječ o materijalnoj kulturi, ne čuva se graditeljstvo ili posuđe u jednakoj mjeri kao tekstil, dakle nije riječ o općenitom očuvanju, nego se tekstil smatra vrijednijim od nekih drugih tradicijskih materijalnih artefakata, ili oznaka identiteta, kao što je govor.

Uz očuvane, izrađuju se i nove tekstilije kao rekonstrukcije ili inspirirane starima, a u pravilu to se odnosi na odjevne tekstilije. Najbolje o tome svjedoči manifestacija Obnavljamo baštinu posvećena novoizrađenom tradicijskom ruhu, koja se svake godine održava u Trnjanima u Brodsko-posavskoj županiji. Šokački tekstil nije stvar prošlosti. Važno je tu spomenuti i pojavu kojom se bavi etnologinja Marija Gačić, a to je suvremeno odijevanje Šokica, onih čije odijevanje i dalje okolina prepoznaje kao šokačko i tradicijsko.

Do sada navedene činjenice povezane s tekstilom u šokačkoj kulturi prisutne su od ranije, ali postoje nove prakse koje su nastale u 21. stoljeću. Ponajprije, postoji tržište posvećeno tradicijskom tekstilu, što je vrlo lako uočiti na društvenim mrežama. Postoje grupe posvećene razmjeni, prodaji tekstilija, ili se predstavlja vlastita vještina u izradi i sl. Grupe imaju i po nekoliko tisuća članova. Jedna od većih na Facebooku je „*luđaci*”/„*frikovi*” *za narodnim nošnjama*, u kojoj su članovi iz cijele Hrvatske, ali i npr. *ETNO OGLASNIK Slavonije, Baranje i Srijema narodne nošnje i etno predmeti*, kojoj ime upućuje na to da je lokalnoga karaktera. U vezi s time potrebno je istaknuti i postojanje obrta koji se bave izradom nošnji ili tradicijske obuće. U navedenim grupama moguće je primijetiti potražnju za odjevnim tekstilijama tradicijskoga tipa hrvatskih folklornih društava u inozemstvu, što je zasigurno pridonijelo i otvaranju i održavanju obrta posvećenih izradi

59 Nerina ECKHEL, „Tekstilno rukotvorstvo Hrvata u Baranji”, *Studia ethnologica Croatica* 4/1992, 107.

nošnje. Kao etnologinja, jednom sam prilikom zamoljena napisati preporuku osobi koja je otvarala takav obrt, što je bio jedan neočekivan zadatak za mene kao etnologa. Preporuka je napisana, obrt je otvoren i uspješno radi, a u razgovoru s vlasnicom obrta doznala sam kako uvelike radi za folklorna iseljenička društva u Njemačkoj. Riječ je o pojavi koju bi trebalo tek istražiti i nije ju trenutačno moguće povezati isključivo sa Šokcima. Iako su ranije Šokice mogle zaraditi bavljenjem tekstilom, većini je odjevno ruho izrađivala majka, ili ženske srodnice. Pojavom obrta za izradu nošnja događa se profesionalizacija posla kojime se ranije u pravilu morala baviti svaka Šokica. Nošnje su se također vrlo rijetko prodavale u prošlosti. Od njih su se žene odvajale u trenutcima velike nužde. S druge strane, bilo je sasvim uobičajeno nošnju posuditi. Sada nije sramota prodati nošnju niti nositi tuđu.

Posebna djelatnost etnologa u Slavoniji je sudjelovanje u ocjenjivanju i prosuđivanju osoba odjevenih u tradicijsko ruho, odnosno u izborima ljepote, kako ih je nazvala Marija Gačić.⁶⁰ Ona ih je opisala, a u kontekstu ove teme svakako je važna njihova popularnost i sama činjenica da postoje manifestacije posvećene isključivo odjevnom tekstilu. One su mogle poslužiti kao sredstvo kanonizacije ruha, o kojoj je pisala Bonifačić.⁶¹ Gavazzi piše da je 1929. održana gospodarska izložba u Osijeku, čiji je dio bila povorka ljudi odjevenih u tradicijsko ruho, donosi i fotografije sudionika, uz napomenu: „Taj mimohod je priređen u glavnom poradi propagande za ušćuvanje narodne nošnje, a ujedno su se u tu svrhu dijelile nagrade, najbolje obučenim seljacima, to jest onima koji su imali nošnju po mogućnosti i netaknutu od gradskog upliva.”⁶² U interakciji etnologa i nositelja kulture koja sada traje već gotovo jedno stoljeće, postoji napetost. Etnologe se smatra stručnjacima za tekstil, i upravo ih se zato stavlja u ulogu sudaca na takvim izborima i na neki se način etnolozi u Slavoniji moraju i dokazati u takvim prilikama. To je u određenom smislu i temelj legitimnosti struke pojedinog etnologa ili etnologije, što je regionalno specifično jer nije poznato da se od etnologa izvan Slavonije očekuju takve kompetencije. Koliko se etnologue smatra presudnima za pitanja narodne nošnje, svjedoči i anegdota kada me na putu u

60 Marija GAČIĆ, „Beauty Elections in Slavonia: A Study of Traditional Costume Competitions”, *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 66/2016, 79–94.

61 BONIFAČIĆ, „Etnološko istraživanje i kanonizacija ‚izvornih‘ narodnih nošnji u Hrvatskoj 1930-ih”.

62 Milovan GAVAZZI, „Nekoliko primjera slavonske nošnje”, *Narodna starina* 8/1929, 60.

jedan „žiri” zaustavio prometni policajac. Odgovorila sam na pitanje o smjeru u kojemu idem, spomenuvši i izbor, a policajac me upitao koliko otprilike koštaju nošnje jer njegova kći ide na KUD pa bi joj trebao nabaviti nošnju. Nisam znala odgovor na to pitanje, a susretala sam se s njime relativno često i kasnije.

Rasprava

Šokačka materijalna kultura obiluje tekstilijama. Izrada, održavanje i primjena tekstila u pravilu pripadaju ženama i u prošlosti su bile bitan element u konstruiranju rodnog identiteta žena. Danas šokački tekstil služi za konstruiranje identiteta Šokaca u cjelini, što se u prvome redu odnosi na odjevni tekstil. To se očituje u odijevanju članova folklornih društava, ali i gledatelji folklornih smotri odijevaju se u tradicijsko ruho. Na taj se način Šokci identificiraju pred drugima kao Šokci. To je javni aspekt tekstila kao materijalne kulture. Taj je odjevni aspekt istaknut i u etnologiji i etnografiji nauštrb uporabnog aspekta, koji je u većoj mjeri povezan sa šokačkim domom i svakodnevnicom, ali i Crkvom. U ovome tekstu predstavljeni su etnografski podatci o različitim funkcijama tekstila u šokačkoj kulturi upravo kako bi se postigla objektivnija predodžba o kulturno specifičnom značaju tekstila. Nije moguće istražiti koncept tekstila ako nije poznato što sve pripada tome konceptu, koja sve obilježja posjeduju članovi toga koncepta. Ovaj je rad pokušao ilustrirati što sve može postati „tekstilizirano” i koje su to funkcije koje tekstil može imati u šokačkoj kulturi.

Tekstil predstavlja materijalnu kulturu. U etnologiji, odnosno kulturnoj antropologiji dogodio se jaz u kojemu se znanost odvojila od materijalne kulture i ona je postala samo sredstvo ilustriranja teorija proizvedenih znanstvenim bavljenjem, a sama je izgubila status teme i značenje za znanost.⁶³ Prilikom bavljenja temom tekstila kao kulturnog koncepta u šokačkoj kulturi pokazalo se da je materijalna kultura vrlo važna za Šokce i Šokice, pogotovo tekstil. Biti odjeven kao Šokac/Šokica ujedno i znači biti Šokac/Šokica, a osim toga važno je spomenuti uporabu šokačkih tekstilija u prostoru prilikom svadbi, ukopa ili blagdana kao što je Tijelovo. Tekstil služi kako bi se stvorilo kulturno značenje, kako bi se odvila kulturna praksa,

63 Amiria HENARE, „Artefacts in theory: Anthropology and material culture”, *The Cambridge Journal of Anthropology* 2/2003, 54–66.

a i sami artefakti imaju kulturno značenje. Postavlja se pitanje – ako su kognitivni koncepti uvjetovani tijelom, je li kultura kao koncept uvjetovana materijalnom kulturom? Je li Šokac/Šokica osoba koja se odijeva kao Šokac/Šokica, posjeduje šokačko tradicijsko ruho, čuva naslijeđeni tekstil, stavlja miljee na svaku pogodnu površinu itd.? Upravo bi potvrđan odgovor na ta pitanja mogao objasniti podatke prikazane u tekstu – postojanje tržišta šokačkog tekstila, stvaranje novih šokačkih odjevnih predmeta, posvećivanje vremena i drugih resursa očuvanju tekstila, kao i prisutnost šokačkih tekstilija prilikom životnih i godišnjih obreda. Tema tekstila u šokačkoj kulturi dobar je primjer potrebe za preispitivanjem koncepata prisutnih u hrvatskoj kulturnoj antropologiji. Šokački tekstil nije samo odjevni tekstil, kako je do sada bio prikazan u hrvatskoj etnografiji, a u širem kontekstu materijalna kultura je i nositelj kulture, aktivni agens njezina postojanja. Ona se mijenja, ali nije stvar prošlosti i ima važnu ulogu u stvaranju kulturnoga identiteta.

Šokica i tekstil

Umjesto zaključka na temelju napisanoga osvrnula bih se na činjenicu da tekstil kao jedan od najprepoznatljivijih i najznačajnijih aspekata šokačke materijalne kulture i dalje živi. On danas nije jednak kakav je bio u 19. stoljeću. Lovretić, Cepelić, Seljačka sloga, Gavazzi – mnogi su se borili da tekstil ostane u izvornom obliku, ali mijenjao se. On ne bi bio toliko bogat prema broju funkcija i konteksta u kojima se pojavljuje da nije bio toliko važan Šokicama, ponajprije. Tekstil je pripadao ženama u šokačkoj tradicijskoj kulturi, bio je njihova privatna imovina, ali i svojevrsna industrija jer su na njemu mogle zaraditi. Velik su dio svojega vremena ulagale u njegovu izradu, ukrašavanje, održavanje i odijevanje. Od tuda potječe i jedna od najsugestivnijih pjesničkih slika iz Šokadije – ona Dragutina Tadijanovića – *Dugo u noć, u zimsku bijelu noć*. Možda su Lovretić i Cepelić izostavili miljee i salvete jer nisu tkani, a možda su Šokice i nakon njihovih tekstova obogaćivale inventar tekstilija i smišljale nove oblike, vrste, ukrase, namjene, usprkos svim tim nastojanjima da ih se zaustavi u „tjeranju mode” i vraćanju na staro početkom 20. stoljeća. Možda nećemo doznati je li ruho očuvano zahvaljujući naporima etnologa i izborima ljepote. Je li to razlog tome što se tolika vrijednost pridaje tekstilu? Je li se onda svijest o vrijednosti prenijela s odjevnog i na uporabni tekstil?

Kao etnolog, mogu zaključiti da je hrvatska etnologija kanonizirala i koncept tekstila, i mogu se zapitati treba li ga „odkanonizirati”? Treba li se time uopće baviti? Je li to jedna od onih tema prošlosti koje je hrvatska etnologija napustila kada je napustila kulturno-povijesni pristup?

S druge strane, i kao etnolog i kao pripadnica kulture, svjedočim tomu koliko je taj tekstil živ još i danas. On prkosi okamenjenim idejama da je tradicija vezana za selo, da je umrla i nestala nakon Drugog svjetskog rata. Napuštanjem teme tekstila napušta se tema Šokice. Tekstil je bio i ostao mjesto slobode jedne Šokice – mjesto njezine individualnosti, posebnosti, mjesto umjetničke slobode i izražavanja, mjesto ljepote, mjesto povezivanja sa svim ženskim pretkinjama, ali i nasljednicama.

SUMMARY

Marija Raguž

TEXTILENESS AND TEXTILES IN „ŠOKAC CULTURE” AS CULTURAL CONCEPTS

At the core of this text is the idea of the „textileness” of Šokac culture, which includes the various roles of textiles: identity, symbolism, ritual, aesthetics, and communication. Textiles serve not only as a means of clothing but also as a form of cultural expression and a way to define both space and the body. This text highlights the disparity in the ethnological study of textiles, noting that while clothing textiles have been thoroughly researched and documented, functional textiles are often overlooked. Despite this marginalization, functional textiles play a significant role in everyday life and personal identity.

Through an analysis of the literature and her own field experience, the author challenges the established significance of certain aspects of Šokac textiles, particularly women’s clothing. She emphasizes the need for a broader and deeper understanding of textiles as a cultural concept. The text also highlights the importance of having researchers from within the community, as the emotions and meanings associated with textiles stem not only from professional interest but also from personal and cultural connections.

Keramika Ivana Mršića u đakovačkoj Mimozi

PREGLEDNI ČLANAK

738:725.1(497. 5 Đakovo),,19“

Marina Božić

Muzej Đakovštine Đakovo

Đakovačka Mimoza impozantna je građevina nastala 80-ih godina prošloga stoljeća. Njezino predvorje krasio je umjetnički rad Ivana Mršića, priznatoga slavonskog umjetnika. S ciljem očuvanja umjetničkoga djela, u dogovoru s ravnateljicom Muzeja i iskusnim preparatorom Miroslavom Benakovićem, odlučeno je skinuti 4488 pločica koje su činile keramički oslik. Motivi oslika svjedoče o povezanosti umjetnika sa slavonskim identitetom, posebnostima koje ovaj kraj ima i kojima bi se trebao dičiti. Unatoč istraživanju, mnogobrojnim razgovorima s umjetnicima i povjesničarima umjetnosti koji se bave medijem keramike i/ili proučavanjem iste, ovakvi zidni keramički oslici – velikih dimenzija, načinjeni od četvorina pečene glazirane gline, zapravo su rariteti u povijesti keramike u Hrvatskoj. Njihova rijetkost dodatno naglašava potrebu za stručnim i pažljivim pristupom. Osim u članku navedena dva umjetnika (Ivan Mršić, Stanislav Marijanović), autorica nije uspjela pronaći još keramičara koji su se izražavali ovim načinom oblikovanja gline. Gospodin Marijanović potvrdio je da je 80-ih godina prošloga stoljeća postojao jako velik interes za uređenje interijera keramičkim oslicima koji su, nažalost, danas uglavnom nepovratno uništeni. To je ujedno i bio cilj skidanja keramičkog oslika u đakovačkoj Mimozi – sačuvati djelo. Očuvanje oslika je zbog zahtjevnosti skidanja, a i zbog dimenzija, bio izazov, ali je konačni produkt – trajno očuvano umjetničko djelo. Time je omogućeno njegovo ponovno postavljanje ili izlaganje u budućnosti. Očuvanjem ovog djela osigurana je mogućnost da i buduće generacije upoznaju jedinstveni doprinos Ivana Mršića hrvatskoj keramičarskoj umjetnosti.

Ključne riječi: keramika, Ivan Mršić, proces skidanja i očuvanja, đakovačka Mimoza.

Uvod

Listajući *Đakovački list* iz vremena 80-ih godina 20. stoljeća u kojemu se kao podlist nalazi *Naš kombinat. List kolektiva PIK „Đakovo”* iznenađujuće je i lako primijetiti kako se malo članaka dotiče pripreme, izgradnje te otvorenja velebnog zdanja u Đakovu – Agroiženjerijskoga centra (AIC) popularno zvanog Mimoza. Tako se u *Listu kolektiva PIK „Đakovo”*, izdanog 16. travnja 1988., navodi kako se Centar počeo graditi u ožujku 1987. te da se očekuje useljenje tijekom srpnja i kolovoza 1988. Iznimno brzo za jedno tako monumentalno zdanje. Autor članka „Razvojna služba AIC-a” navodi i predračunsku vrijednost od 2.350.000 dinara (od toga 950.000 vlastitih sredstava, 1.400.000 kredita).

Poslovnu zgradu Agroiženjerijski centar PIK-a „Đakovo” projektirao je arhitekt Milan Grozdanić iz Radne organizacije „Đakovoprojekt”, izvođač radova bila je Građevinska organizacija „Rad” iz Đakova, a zgrada je ishodila uporabnu dozvolu 30. prosinca 1988., koju je izdao Općinski komitet za privredu i društvene djelatnosti Referata za građevinarstvo, urbanizam i komunalne poslove općine Đakovo. Istu tu godinu 1988. navodi i Bogdan Mesinger kao godinu kada je keramičar Ivan Mršić u predvorju zgrade polijepio 4488 pločica veličine 10 x 10 centimetara.¹

Slika 1. Zgrada Mimoza

1 Bogdan MESINGER, *Ivan Mršić*, 13.

O keramici

Keramika je sveprisutna u povijesti čovječanstva, a prati je razvoj od predantičkih vremena sve do danas. Ona je ujedno i svjedok razvoja čovjekove kulture i djelovanja. Kako se javila potreba za svakodnevnim uporabnim predmetima (vaze, tanjuri, zdjelice), kako je čovjek evoluirao, tako se javila i potreba za oslikavanjem istih. Početni su se ukrasi sastojali od linija, urezivanja i ubadanja s naglaskom na sklad i simetriju (geometrizirani ornamenti), bili su jednostavni, nezahtjevni ukrasi koji su svjedočili i o drugoj strani ljudskih potreba – umjetničkoj, zatim su se javili i motivi životinja i biljaka (zoomorfni i vegetabilni ornamenti) te stiliziranih ljudskih figura (antropomorfni ornamenti). Što je bio veći stupanj čovjekova razvoja, to je ujedno bio i razvijeniji i zahtjevniji stupanj umjetničkog izražavanja.

Tako jedan od najstarijih svjetskih primjera visoke umjetničke razvijenosti u svijetu, a koje se tiču keramike, jesu glazirane cigle² Ištar vrata iz Babilona, iz vremena 604. – 562. g. pr. Kr., zatim palača Darija I. u Suzi, koja također sadrži keramičke reljefe od glazirane cigle. Zidove monumentalnih građevina asirske i svjetske umjetnosti ukrašavali su keramički glazirani i neglazirani reljefi s likovima različitih životinja (bikovi, zmajevi, lavovi).

Zidna je keramika iznimnu popularnost razvila u europskim zemljama zapadnog Mediterana kao što su Portugal i Španjolska, i to pod utjecajem islamske tradicije korištenja keramike u ukrašavanju arhitektonskih zdanja, bilo u eksterijeru bilo u interijeru. U njima se osobito razvila proizvodnja takozvane *azulejo* keramike. Azulejo keramiku na Pirinejski poluotok donijeli su Mauri s Orijenta u 14. stoljeću. I danas se keramika nerijetko upotrebljava u arhitekturi za zidna opločenja interijera i eksterijera zgrada. Neka od poznatijih imena koja su se bavila zidnom keramikom u 20. stoljeću jesu svakako Birger Kaipiainen i Rut Bryk. Njihova su djela dokaz da keramika nije imala isključivo utilitarni aspekt nego i onaj umjetnički, iako joj se kao takvoj u povijesti umjetnosti nerijetko položaj marginalizirao.

2 Glazirana cigla ili glazirana opeka jest opeka prekrivena keramičkim slojem – staklastim slojem mase (glazurom). Glazirane cigle često se koriste za stvaranje dekorativnih zidova, oslika jer omogućuju živopisne boje i glatku završnu obradu. Glazura može odoljeti različitim klimatskim uvjetima (iako joj više odgovaraju topliji i suši krajevi od vlažnih i kišnih jer je prirodni materijal koji „diše” i upija vlagu pa joj se i volumen mijenja), a izgledom može opeku učiniti privlačnijom (premazi mogu biti u različitim bojama), ali i lakšom za održavanje (op. a.).

Keramika u Hrvatskoj

Počeci moderne hrvatske keramike vezani su za osnivanje Obrtne škole, današnja Škola za primijenjenu umjetnost i dizajn u Zagrebu. Obrtna škola osnovana je 1882. godine s posebnim zalaganjem Izidora Kršnjavoga, pokretača razvoja hrvatske likovne umjetnosti na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće.³ Osnutku Obrtne škole prethodilo je osnivanje Muzeja za umjetnost i obrt 1880. u Zagrebu na inicijativu Društva umjetnosti i njegova tadašnjeg predsjednika – Izidora Kršnjavoga. Dakle, keramika u drugoj polovici 19. stoljeća u Hrvatskoj iznimno dobiva na važnosti.

Godine 1884. postojala je i mogućnost za školovanje u keramičkim odjelima kada je u Obrtnoj školi otvoren odjel za keramiku. U školi su se izrađivali keramički predmeti različitih oblika i namjene, koje su potom polaznice odjela za slikanje dekorirale – oslikavale. Izrađivali i dekorirali su se uporabni predmeti: vaze, posude, servisi za kavu, vrčevi, pepeljare... , a od dekorativnih: zidni tanjuri.⁴ Mnogi su od tih predmeta našli svoje mjesto na izložbama u Budimpešti i Zagrebu već tri godine nakon osnutka škole, odnosno samo godinu dana nakon otvorenja odjela za keramiku (1885.). Nažalost, Keramijska škola djelovala je samo do 1892., a kao razlog zatvaranja navode se financijski izdatci. Nastaje zatim velika praznina na području keramičkog obrazovanja.

Kada je u Zagrebu godine 1907. osnovana Viša škola za umjetnost i umjetni obrt, postojala je i želja za organiziranjem keramičkog odjela, ostvarila se, međutim, mnogo godina kasnije, tek 1921. kada je viša škola prerasla u Akademiju.⁵

Tijekom 20. stoljeća na hrvatskoj se keramičkoj sceni javlja niz respektabilnih imena, mahom veznih za Višu školu za umjetnost i umjetni obrt, a među kojima se u prvoj polovici 20. stoljeća svakako ističe Slavonac Hinko Juhn (Podgorač, 1891. – 1940.) te Jelena Babić (Petrinja, 1883. – SAD, ?). Juhn je bio kipar, školovani keramičar koji će 1921. biti imenovan pomoćnim učiteljem kraljevske umjetničke škole u Zagrebu, odnosno Akademije primijenjene umjetnosti. Nakon spomenutih imena kreće značajan razvoj

3 Marina BARIČEVIĆ, *Povijest moderne keramike u Hrvatskoj*, 13.

4 Isto, 16.

5 Isto 25.

hrvatske keramičarske scene dvadesetog stoljeća te se javljaju mnogobrojna imena, po vokaciji kipari, slikari, keramičari, ali i samouki keramičari. Neka od imena jesu: Ivan Tabaković, Oton Postružnik, Nevenka Đorđević, Marta Plazzeriano, Marta i Vilim Svečnjak, Ljerka Njerš, Dora Pezić-Mijatović, Ivančića Cvitić-Znidarčić i mnogi drugi.

Šezdesetih godina 20. stoljeća u hrvatskoj modernoj keramici te na recentnim izložbama keramike povremeno se ili češće javljaju imena: Koraljka Adum, Vera Vidmar, Nada Degel, Danica Milazzi, Željka Jarnjak, Anica Severin-Kuhta, Boško Pogačić, Ivo Đuratović te Ivan Mršić.

Ivan Mršić prvu je samostalnu izložbu keramike imao 1957. u Iloku. Nakon te samostalne izložbe uslijedio je niz samostalnih i skupnih izložaba u zemlji, ali i u svijetu, te veliki broj narudžbi za privatne potrebe pojedinaca. Među značajnijim izložbama svakako se ističe njegovo sudjelovanje na dvjema izložbama 1984. godine; jedna na I. svjetskom triennalu male keramike u Zagrebu, a zatim izložba keramike u organizaciji Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu pod nazivom „Suvremena hrvatska keramika”, na kojoj je izlagao 51 autor. Te su izložbe zasigurno bile svjedok stanja keramike u Hrvatskoj, a pokazale su da hrvatska keramika prati svjetska strujanja.

Nerijetko se keramika smatra minornom ili dekorativnom umjetnošću te joj se pridodaje isključivo utilitarni aspekt. Danas je ona vrlo perspektivan likovni medij koji se manifestira u stvaralačkoj kreativnosti te se bez granica nerijetko priljubljuje s nekim drugim materijalima (kamen, staklo, drvo).

Jedna od renomiranih suvremenih hrvatskih likovnih kritičarki Višnja Slavica Gabout, koja je bavi medijem keramike, teži tome da keramika pronađe svoje mjesto u likovnoj umjetnosti. Naime, ona tvrdi da pokazujući goleme mogućnosti keramičkog medija kada mu se priđe na jedan drukčiji način, dokazuje da keramika danas može biti izrazito suvremen i izazovan teren za prikaz novih vizija, novih iskustava i novih umjetničkih strategija⁶, zatim nadodaje da je potrebno iz drugog kuta prići keramici – gotovo nikad kao primijenjenoj, ali zato uvijek kao čisto vizualnoj umjetnosti. Prilazi joj kao suvremenoj skulpturi čiji je medij keramika.⁷

6 Višnja SLAVICA GABOUT, *Suvremena keramika i nove strategije*, 13.

7 Isto, 16.

Uvidom u recentna izdanja povijesti umjetnosti koja za svoju temu imaju keramiku, dolazi se do zaključka da keramika kakvom se bavio Ivan Mršić – voluminozna dekorativna zidna keramika namijenjena unutarnjim prostorima – više nije popularna kao 80-ih godina prošloga stoljeća. Danas je ponajprije naglasak na djelima manjih dimenzija koja prostorno nisu zahtjevna.

Zidna keramika

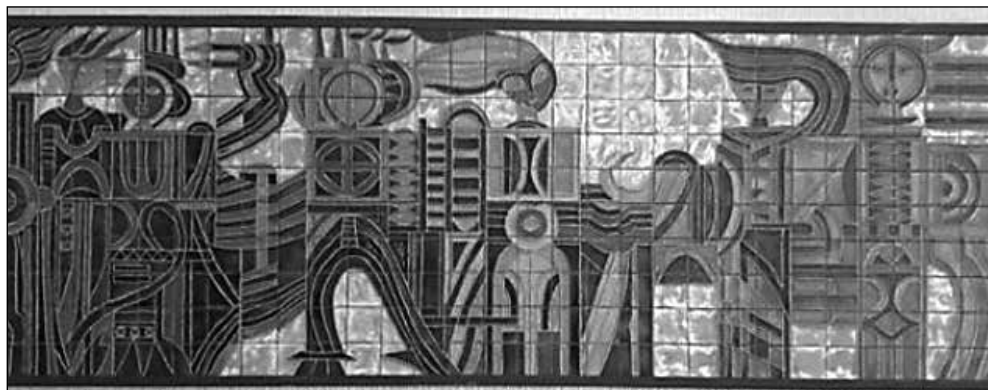
Nastanak zidne keramike ima svoje posebnosti, odnosno korake koji samo oni koji su se okušali u njezinu nastanku mogu opisati. Na temelju razgovora s trojicom poznavatelja rada s glinom, Miroslavom Benakovićem, Stanislavom Marijanovićem i Danielom Asztalosom, ukratko ću opisati postupak nastanka zidne keramike. Prvi je postupak opisao Miroslav Benaković, umirovljeni preparator u Muzeju Slavonije, koji je ujedno i skidao Mršićevu keramiku u đakovačkoj Mimozi. Sljedeći je svoje znanje o ovoj tehnici iznio Stanislav Marijanović, profesor na Akademiji za umjetnosti i kulturu u Osijeku, a koji se i sam okušao u istom načinu izražavanja medijem keramike na zidu kao i Ivan Mršić, te se u Muzeju Slavonije čuva jedan mali dio njegova gotovo uništenog djela – zidna keramika koja je nekoć u Kneževu u zgradi bivše direkcije Belja krasila zid; i posljednji je sugovornik bio Daniel Asztalos, samouki baranjski grnčar. Sva su trojica osobe s iskustvom rada s glinom.

Kada se glina suši i pali, stegne se približno deset posto. Stopa stezanja može se smanjiti ako se u nju umijesi šamot ili pijesak. Glina se razvija na određenu debljinu i određene dimenzije. Zatim se pritisne rasterom kako bi se dobile pločice jednakih dimenzija. Nakon toga na njih se stavlja reljef. Glina se zatim ostavlja da se osuši. Sušenje može predstavljati veliki problem osobito kod velikih površina koje je teže stisnuti jer se rubovi i kutovi kod sušenja rado savijaju. Nakon sušenja slijedi prvo paljenje (pečenje) nakon čega se nanosi glazura te slijedi drugo paljenje (pečenje). Kod slaganja pločica u keramički oslik misli se na to da se ostave male fuge između jer glina je ipak prirodni materijal koji uslijed promjene vremenskih uvjeta i temperature oscilira u svojim gabaritima. Ovaj je postupak slijedio i Ivan Mršić, međutim do nekih informacija i izazova s kojima se zasigurno susretao nisam uspjela doći pa se veći dio toga uglavnom svodio na pretpostavke navedenih sudionika razgovora te stoga ne smatram nužnim navoditi ih.

Ivan Mršić

Tko je zapravo bio Ivan Mršić i kako to da je baš on angažiran za postavljanje zidne keramike u đakovačkoj Mimozi bila su dva osnovna pitanja za čijim sam odgovorima krenula tragati.

Ivan Mršić rođen je 5. veljače 1937. (Dobroselica), a umro je 15. travnja 2022. (Bošnjaci). Godine 1949. s obitelji je preselio u Ilok (Srijem). Otac Jure uzdržavao je obitelj s petero djece radeći kao samouki zidar od kojega je sigurno Ivan Mršić i naslijedio sklonost gradnji razvijajući se u vrsnog keramičara čije su vještine na tom području svjedočile o ljubavi prema slavonskome kraju i tradiciji (iako je živio u Iloku – Srijem, a nakon rata u Bošnjacima – Slavonija, u radu se Mršića navodi kao slavonskoga umjetnika). Godine 1965. diplomirao je na Akademiji za primijenjenu umjetnost u Beogradu u klasi profesora Vinka Grdana na slikarskom odjelu. Nakon studija kratko je radio u školi kao profesor u Vukovaru da bi od 1968. godine djelovao kao samostalni umjetnik. Bio je član Zajednice umjetnika Hrvatske i ULUPUH-a. Godine 1971. odlazi u Njemačku gdje se usavršavao u keramici da bi se 1978. vratio u Ilok te počeo graditi obiteljsku kuću i atelijer. Od 1980. do 1991. ostvario se Mršić u nizu keramičarskih projekata u Hrvatskoj i inozemstvu. Prvu samostalnu izložbu imao je 1957. u Iloku, zatim su se nizali gradovi u blizini: Vukovar, Vinkovci, Osijek, Županja, ali i oni nešto udaljeniji (Dugo Selo, Cres), izlagao je dosta i u inozemstvu. Prva samostalna izložba izvan Hrvatske bila je u Hannoveru 1972., zatim su se tu još nizali gradovi: Neustadt, Köln, Lingen, Stuttgart, Braunschweig, Bonladen, Stadtaalen i tako dalje. Prva skupna izložba na kojoj je izlagao je I. biennale Slavonaca u Osijeku 1967., zatim u Vinkovcima, Vukovaru i dr. Nizale su se potom skupne izložbe u Njemačkoj, Italiji, Sloveniji, Srbiji, Španjolskoj, Francuskoj i Portugalu. Nerijetko je bio angažiran za uređenje privatnih i javnih prostora. Dio je tih djela nažalost trajno i nepovratno izgubljen što zbog ratnih stradanja (Vukovar, hotel Dunav, keramika, vitraž), što zbog preuređenja prostora kada se nije vodila briga o umjetničkome djelu, nego se jednostavno bez potrebe da se postojeća zidna keramika uklopi u prenamijenjeni prostor djelo jednostavno uništilo (nekadašnja Slavonska banka, šalter-sala, Đakovo). Međutim, ipak su neke zidne keramike Ivana Mršića očuvane do današnjih dana. Jedna od takvih nalazi se u osječkoj Gundulićevoj ulici broj 5, u zgradi bivše Obnove na prvome katu, a koja je u izvrsnom stanju.

Slika 2. Zidna keramika Ivana Mršića u bivšoj zgradi Obnove u Osijeku, Gundulićeva 5, 100 x 350 cm, 1987.

Zidna keramika u đakovačkoj Mimozi

Ulaskom u Mimozu, nekadašnju đakovačku grandioznu zgradu koja je svojim zdanjem plijenila pozornost svih prolaznika i posjetitelja, prvo što se moglo u predvorju zgrade uočiti jesu tri velika keramička oslika. I nakon niza godina sustavnog uništavanja kako eksterijera tako i interijera, keramika je odoljela i zubu vremena i vandalima. Na rubovima keramike mogli su se uočiti tragovi pokušaja skidanja, nekoliko je pločica koje su činile okvir oslika razbijeno ili su nedostajale, međutim globalno je unatoč šaranju sprejevima oslik zapravo ostao čitav i sačuvan. Za vrijeme skidanja oslika čak je i jedan Đakovčanin pristupio preparatoru i donio mu jednu pločicu koju si je planirao zadržati. Sam taj čin govori na kakvoj su vjetrometini stajala ova djela. Bilo koji prolaznik mogao je nesmetano ući i činiti što mu se prohtjelo.

Nisu keramički oslici jedino Mršićevo djelo u Mimozi. Bogdan Mesinger u monografiji *Ivan Mršić, slikar-keramičar* navodi i tapiserije koje su se nalazile u spomenutoj zgradi. Obje su tapiserije bile istih dimenzija 200 x 250 cm, jedna pod nazivom *Slavonska šuma*, a druga *Slavonska livada*. Svojim naslovima, kao i keramički oslici, svjedoče o svojoj entitetskoj pripadnosti. O identitetu, korijenima duboko usađenim u ljepote Slavonije. Nažalost, danas im se gubi svaki trag. Mnogi ih se zaposlenici i ne sjećaju, a gdje su završile, nisam uspjela saznati.

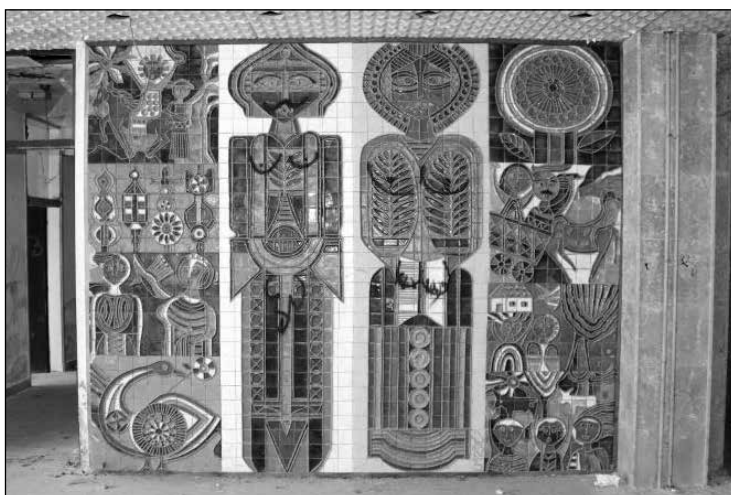
Slika 3. „Slavonska livada”, tapiserija Ivana Mršića u PIK-u Đakovo, dimenzije 200 x 250 cm, 1988.

Slika 4. „Slavonska šuma”, tapiserija Ivana Mršića u PIK-u Đakovo, dimenzije 200 x 250 cm, 1988.

Dana 1. ožujka 2023. godine umirovljeni preparator Muzeja Slavonije Miroslav Benaković započeo je sa skidanjem oslika. Skidanje je trajalo ukupno 34 radna dana. S obzirom na težinu posla i fizičku zahtjevnost, preparator je dolazio 2-3 puta tjedno. Posljednji dan skidanja oslika bio je 7. srpnja 2023.

Skidanje keramike s prvoga zida trajalo je 10 radnih dana.

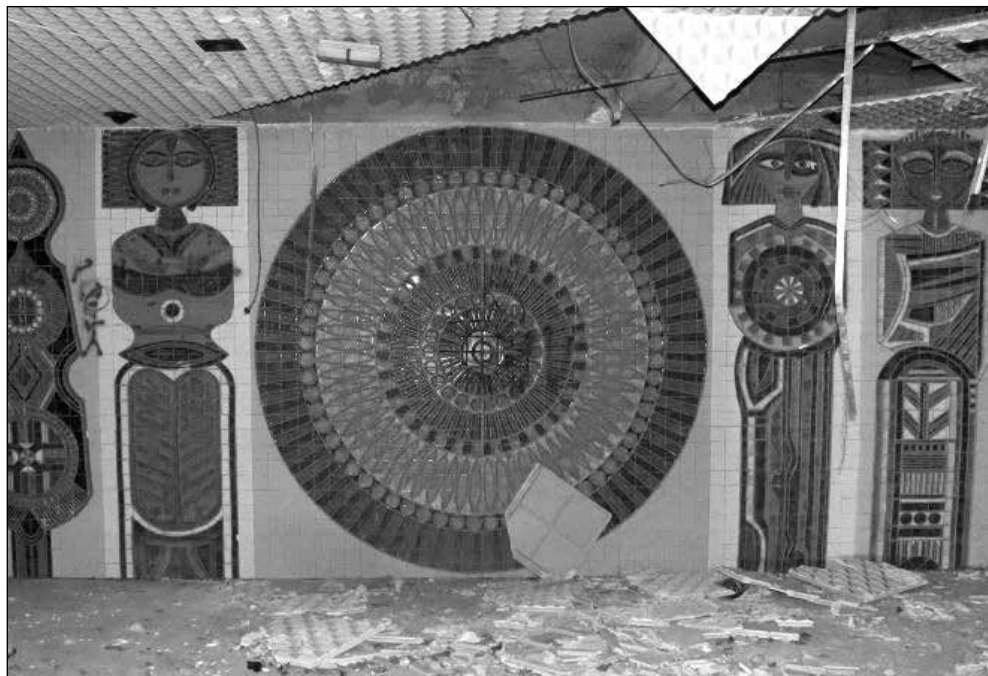
Slika 5. Predvorje PIK-a Đakovo, keramika Ivana Mršića, dimenzije 290 x 360 cm, 1988.

Skidanje keramike s drugoga zida trajalo je 11 radnih dana.

Slika 6. Predvorje PIK-a Đakovo, keramika Ivana Mršića, dimenzije 290 x 360 cm, 1988.

Skidanje keramike s trećega zida trajalo je najduže jer je keramički oslik i najveći – 13 radnih dana.

Slika 7. Predvorje PIK-a Đakovo, keramika Ivana Mršića, dimenzije 300 x 800 cm, 1988.

Keramika se skidala jer je, kako očito svjedoče i pridodane fotografije, zgrada nefunkcionalna, u izrazito lošem stanju te se može očekivati da će i nju uhvatiti zub vremena ili nemarni građani željni uništavanja. Zidovi još stoje, međutim staklene su površine porazbijane, drvene površine (osobito parket) počupane, ako su i postojale bakrene cijevi – trag im više i ne postoji. Iako su se ovi keramički oslici nalazili u prizemlju, strop je prokišnjavao i vlažio samu keramiku. Činjenica da se i u takvim uvjetima keramika zapravo izvrsno održala, svjedoči o kvalitetnoj izvedbi umjetnika, uloženom kvalitetnom materijalu s ciljem da potraje.

Tema i motivi Mršićeve keramike u đakovačkoj Mimozi svjedoče o umjetnikovoj ljubavi prema Slavoniji. Listajući niz kataloga izložbi Mršićevih djela, lako je uočiti da mu nazivi mnogih slika i plastike nerijetko počinju pridjevom „slavonsko” ili imenicom „Slavonija”. Svojim djelima

pokušava afirmirati slavonski identitet, identitet zajednice i podneblja kojem pripada. Nažalost, mnoga će njegova djela ostati tek kao legat za budućnost jer se odričemo korijena pripadnosti o čemu Mršić svojim djelima svjedoči. Nerijetko se odričemo vjerovanja, vrijednosti, tradicije koje s vremenom postaju blijeda sjećanja i uspomene na neka ne baš tako davna vremena, ali vremena koje moderni način života uvelike briše. Keramički oslik u Mimozi nastao 80-ih godina 20. stoljeća smješten u raskošni i prostrani interijer monumentalnošću i naglašenim kolorizmom prisilio je posjetitelja da zastane i divi se. Divi se kako djelima tako i Ivanu Mršiću kao keramičaru iznimna metjerska znanja i iskustva. Uokvireni motivi naglašavaju tadašnje društvene vrijednosti ovoga kraja: Slavonke, preslica, Sunce te cvijet kao najistaknutiji.

Prva skinuta keramika je keramika na fotografiji broj 4, a sastoji se od četiri dijela (stupca). Prvi i četvrti podijeljeni su u četiri cjeline, dok se u sredini nalaze dvije karijatidne djevojke, analogijom s ostalim radovima Ivana Mršića može se zaključiti da predstavljaju Slavonke. Kako su motivi unutar prvog i trećeg stupca odijeljeni snažnim kolorističkim kontrastom, naglašavajući manje semantičke oaze, tako su ove dvije Slavonke u sredini jasno odijeljene promjenom boje pozadine. Svaka je dakle za sebe. U prvome stupcu uočavaju se antropomorfni i zoomorfni motivi: djevojka na konju jaše i mladić pokraj nje s neobičnim Suncem-cvijetom u gornjem desnom uglu. Prevladavaju plava i crvena boja koje se manifestiraju kao snažni dinamični kontrast uz rašireni plašt nad glavom djevojke koji je bijele boje. Slijedi zatim niz od četiri preslice ispunjene geometrijskom ornamentikom.

Podloga je kod preslica narančaste boje, dok plava, crvena, zelena i bijela dominiraju unutrašnjošću prostora preslica koji je podijeljen u kvadratiće, kružiće, vijugave linije i drugo. Slijedi zatim još jedan par, ovaj je na zelenoj podlozi, a između para leti ptica, vjerojatno golub. I par i ptica obojeni su dinamičnim i naglašenim kolorizmom, kao uostalom i svi Mršićevi motivi u Mimozi. Na samome dnu nalazi se zoomorfni motiv: golub s grančicom u kljunu. Ovaj je motiv u ikonografiji tumačen kao simbol mira, nade i novoga početka. Vjerojatno je tako i ova zgrada u koju je bio smješten oslik bila simbol nade novoga razvitka đakovačkoga kraja. Dvije djevojke – Slavonke u sredini ukrašene su geometrijskom ornamentikom. Gledajući s lijeva na desno, kod prve djevojke dominira plava, dok kod druge crvena boja. Lica su im crvena, glave uokvirene, a odjeća bogata i raskošna s nizom listića, kružića, pruga i drugih geometrijskih oblika. Posljednji stupac gledajući

odozgo započinje motivom cvijeta. Ovdje nema zabune je li riječ o motivu Sunce-cvijet ili cvijet jer se uočava stabljika s dva lista. Na plavoj pozadini cvijet uokviruje nekoliko kružnica različitih boja, dok se iz sredine, iz male kružnice šire koncentrični uzorci u obliku latica živih crvenih, plavih i narančastih boja. Zatim slijedi motiv kola – slavonska zaprega s parom koju vuče konj. Par je podignutih ruku, što bi moglo simbolizirati veselje i radost. U ovome se stupcu nalazi najviše antropomorfnih motiva. Tako i sljedeći prikaz donosi sliku para, u daljini kuća, odnosno dom, te ptica i drvo predstavljajući vjerojatno slavonsku bračnu idilu. U posljednjem se prizoru nalaze tri lika, odjeće ukrašene intenzivnim bojama, u pozadini su dvije životinje (krave?) drveće i cvijet-Sunce.

Druga skinuta keramika koja je preparatoru zadala velikih problema prilikom skidanja nalazi se na fotografiji 5. Ovaj keramički oslik sastoji se od četiri geometrijski plošne figure, odnosno karijatidne djevojke – Slavonke bogato ukrašene odjeće koje u abdominalnom području, u sredini, drže plodove slavonskih oranica, polja, zemlje općenito (boca rakije [?], kruška i jabuka kao najčešće slavonsko voće, bogato ukrašeni cvijet koji raste na plodnoj slavonskoj ravnici te veliki klas žita koje hrani ne samo Slavoniju već i šire područje regije). Mršić simbolima neprekidno naglašava svoj etnički identitet. Kod ovih djevojaka glave su iznimno raskošno ukrašene, svaka je drukčija i posebna. Frizure su različitih geometrijskih oblika već spomenuta raskošna kolorita. Oči su im naglašene – ukrašene. Kod nekih se primjećuje i niska na vratu. Snažni pikturalni geometrijski elementi koji ukrašavaju odjeću djevojaka potiču na optimizam, životnu radost koja obavlja Slavoniju.

Posljednja skinuta keramika jest ona najvećih dimenzija na fotografiji broj 6. Sastoji se od šest cjelina od kojih su pet istih dimenzija i cvijet-Sunce koje je dimenzijama dvaput veće od ostalih. Sastoji se od četiri karijatidne djevojke – Slavonke raskošne kose živih boja, naglašenih očiju, ovalna ili trokutasta lica. Odjeća je ukrašena geometrijskim oblicima, intenzivnih kontrastnih boja koje svojom raskošnošću plijene pozornost. Na ovoj se kompoziciji nalazi motiv koji potvrđuje Mršićevu povezanost sa zavičajem – monumentalna preslica. Preslica kao pomagalo kod pređenja u Slavoniji uglavnom lanene i/ili konopljine niti, svojina je žene. Dio je narodnoga života žene, svaka je žena imala svoju preslicu na kojoj su nerijetko bila ugravirana i njihova imena ili imena muškaraca koji su istu za njih napravili. Preslica je pratila život žene od samih početaka. Na poklon su je znale dobiti još u dojenačkoj dobi. Tip

preslice koju Mršić stvara u đakovačkoj Mimozi jest kopljasti tip. Ukrašena je isključivo geometrijskim ornamentima. Uočavaju se tri ispunjena kruga međusobno povezana. Gornji se krug sastoji od niza manjih, prostor između ispunjen je uglavnom kružićima i crticama intenzivnih boja. Nad gornjim krugom nalazi se plavi trokut – vrh preslice. Gornji i središnji krug povezani su geometrijskim oblikom koji podsjeća na lijevak, dok su središnji i donji povezani rombom. U sredini središnjega kruga nalazi se križ kao i u sredini donjeg kruga. I na kraju dimenzijama najveći motiv jest motiv cvijeta-Sunca. Ovaj će motiv Mršić varirati na nekoliko mjesta, na primjer u prodajnom salonu KIO „Orahovica” ili u interijeru kuće Buljubašić u Osijeku. Impozantni je motiv geometrijski ornamentiran. Svojim dimenzijama osvaja i privlači prolaznika. Impozantnošću je zasigurno svjedočio o snazi i važnosti zgrade i ljudi koji u njoj rade.

Nisu Mršićeva djela ovdje postavljena samo s ciljem uživanja u umjetnosti, vjerujem da se ovim djelima uvelike svjedočilo i o dominaciji u to vrijeme impozantne građevine za jedan grad veličine Đakova. Impresivnih dimenzija, dominacijom u prostoru naglašava Mršić kao i naručitelji ovoga djela (keramičkog oslika) kulturno-povijesni značaj slavonskoga čovjeka i vrijednosti koje njeguje. Suncoliki cvijet sastoji se od niza kružnica koje su skladno ukrašene bojama u kontrastu. Upotreba živopisnih boja (crvena, plava, žuta – osnovnih boja) stvara dinamičan vizualan dojam. Spoj je to umjetnosti, tradicije i dizajna koji pridonosi estetskoj vrijednosti okruženja.

Tragajući za umjetnicima koji su se poput Mršića tijekom druge polovice 20. stoljeća i nešto ranije i kasnije okušali u stvaranju keramičkih oslika, naišla sam zapravo samo na još jedno već spomenuto ime, a to je gospodin Stanislav Marijanović. Njegov se umjetnički interes (po vlastitoj priči) nije razvijao u tome smjeru. Osim već njegova spomenutoga djela koje je također skinuto sa zida te aplicirano na čvrstu podlogu i smješteno u čuvaonicu Muzeja Slavonije, više se keramičkim oslikom nije bavio. Čini se da je Ivan Mršić jedinstven barem u Hrvatskoj s obzirom na količinu načinjenih keramičkih oslika, čini se da je iznimka. Očito je sam razvijao svoj umjetnički izraz zaljubljen u keramiku kojoj se nerijetko u povijesti umjetnosti pridodaje gotovo isključivo utilitarni aspekt i minorna vrijednost. Danas je keramika popularna, ali ne u ovako velikim dimenzijama. Interes za ovako snažnim i efektivnim uređenjem interijera gotovo da više ne postoji. Minimalizam, jednostavnost i čistoća forme obilježja su suvremenog dizajna. Glazirani plitki

reljefi Ivana Mršića u đakovačkoj Mimosi vizualno su jedinstvene priče koje odražavaju ljubav prema tradiciji svojega vremena. Skidajući ove keramičke oslike, čuvajući ih od daljnjeg vremenskog i vandalskog uništavanja, sačuvao se jedan trenutak naše đakovačke prošlosti i zavičajnog identiteta koji u svijetu globalizma kao da zamire. Postajemo građani svijeta: uniformirani, homogenizirani i deindividualizirani. Dolazi do standardizacije izgleda i ukusa u kojem zapostavljamo svoje korijene i posebnosti.

U razgovoru s preparatorom odlučeno je, a s obzirom na dimenzije i težinu materijala, skinutu keramiku podijeliti i polijepiti na 16 podloga. Dogovorom ravnateljice Muzeja i preparatora, svaka keramika na fotografijama 4 i 5 podijelit će se u četiri segmenta, odnosno ukupno osam mobilnih podloga, dok će najveća također biti podijeljena na 8 segmenata. Keramika više neće biti pričvršćena na određenu podlogu – zid, nego mobilna i kao takvu moguće ju je prvo zaštititi od daljnjih potencijalnih ugroza, a zatim i neometano izlagati ukoliko uvjeti budu osigurani. Ovim će se postupkom omogućiti da trajno bude sačuvana te u budućnosti dostupna za izlaganje i proučavanje.

Nažalost, Miroslav Benaković preminuo je prije nego li je polijepio 4488 pločica na podlogu. Uslijed privatnih obiteljskih problema obilježenih bolešću i smrću, a i sam vrlo lošega zdravstvenog stanja što je utjecalo na njegov daljnji rad, odnosno nemogućnost dovršetka lijepljenja pločica na podlogu, dana 20. veljače 2025. Miroslav Benaković preminuo je u osječkoj bolnici. Ravnateljica je završetak radova dogovorila s restauratorskom radionicom Oslik, koja je posao prihvatila, ali realizirati ga može tek krajem 2025. godine zbog već unaprijed preuzetih poslova.

Misao umjesto zaključka

Mršićev keramički oslik u đakovačkoj Mimosi još nije ugledao svjetlo dana. Kao zaključak nameće se konstatacija da prepreke na putu do cilja (skidanje keramičkog oslika i apliciranje na mobilnu podlogu kako bi djelo bilo dostupno, vidljivo), ostvarenje istoga čine još značajnijim. Značajnijim i utoliko što ono zapravo predstavlja zaštitu slavonskog identiteta u svijetu globalizacije i uniformnosti, u svijetu u kojem razlike nestaju, a djelomično se javlja i stid jer se nerijetko vezivanje za tradiciju smatra i nazadnim. Je li ovo utilitarni pogled na umjetnost? Ne bih rekla. Svaka je umjetnost zapravo u svojoj biti angažirana, svaki umjetnički izričaj šalje neku poruku.

Nije umjetnost samodostatna. Pa tako čuvanjem umjetničkih djela koja ističu posebnosti kraja u kojem su nastala zasigurno nisu nazadna niti u suprotnosti s nekakvim pseudopравilima suvremene umjetnosti. Jer što je umjetnost danas? Svijet *ready-madea*, *land-arta*, performansa, ali i ljubavi prema domu, tradiciji i identitetu.

Literatura i izvori

- Đakovački list, glasilo SSRN Općine Đakovo*, godina XXXV, br. 1057, Đakovo, 16. travnja 1988., *Naš kombinat, List kolektiva PIK „Đakovo”*, godina XVIII, br. 315, Đakovo, 16. travnja 1988.
- Đakovački list, glasilo SSRN Općine Đakovo*, godina XXXV, br. 1066, Đakovo, 12. studenog 1988.
- Marina BARIČEVIĆ, *Povijest moderne KERAMIKE u Hrvatskoj*, Školska knjiga, Zagreb, 1986.
- Zvonko BENAŠIĆ, *Od ZPD-a do PIK-a Đakovo*, 2. dopunjeno izdanje, Đakovo, 2001.
- Josip BARLEK, *Preslice u Hrvatskoj*, katalog izložbe, Etnografski muzej u Zagrebu, Zagreb, 1984.
- Damodar FRLAN, *Ornament – umjetnost i simbol*, katalog izložbe, Etnografski muzej u Zagrebu, Zagreb, 1988.
- Vladimir KUČINA, *Oblikovanje keramike*, Školska knjiga, Zagreb, 2004.
- Monografija: Đakovo*, izdavač „Z” agencija za marketing, tisak „TIZ” Zrinski Čakovec, 1990.
- Bogdan MESINGER, *Ivan Mršić, slikar-keramičar*, monografija, Slavonska naklada, Privlačica, Vinkovci, 1995.
- Dora PEZIĆ MIJATOVIĆ, *keramika : retrospektiva = ceramics : a retrospective*, MUO, Zagreb, 2009.
- Višnja SLAVICA GABOUT, *Suvremena keramika i nove strategije*, Zagreb, 2023.
- Zvonimir TOLDI, *Dvoje leglo, troje osvanilo: magijski simboli plodnosti, sreće i zaštite od uroka*, Muzej Brodskog Posavlja, Tiskara Šolta, Zagreb, 1999.
- Josie WARSHAW, *Tehnike izrade keramike*, Veble commerce, Zagreb, 2009.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024., URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/azulejos> (pristupljeno 2024-06-20).

SUMMARY

Marina Božić

CERAMICS BY IVAN MRŠIĆ IN ĐAKOVO'S MIMOZA

The paper offers a detailed overview of the monumental ceramic painting created in 1988 by the renowned Croatian ceramicist and painter, Ivan Mršić, for the lobby of the PIK Đakovo Agro-engineering Center, commonly known as Mimoza. The author discusses the cultural and historical context surrounding the creation of this ceramic painting, its artistic and symbolic significance, the techniques used in its production, and the processes involved in its preservation and restoration. In collaboration with the Đakovo Region Museum and preparator Miroslav Benaković, a total of 4,488 ceramic tiles were carefully removed and preserved in 2023. These tiles make up three large mosaics that measure up to 300 x 800 cm.

Mršić's artworks vividly portray motifs of Slavonian identity, featuring elements such as Slavonka girls, distaffs, flowers, the Sun, and agricultural fruits, all rendered in rich colors and relief. An analysis of his work and artistic elements reveals Mršić's deep connection to Slavonia and his commitment to promoting local traditions through ceramics, a medium that has often been marginalized throughout history. The author also provides an overview of the history of ceramics globally and in Croatia, with a particular focus on its artistic development and significance.

The paper concludes by stating that Mršić's ceramic paintings are a rare and valuable heritage, testifying to a time, tradition, and an artist who has shaped the visual identity of the Slavonian region through his work.

Povijesne i društvene okolnosti koje su prethodile izgradnji crkvenoga kompleksa Dobroga Pastira

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

2-523(497.5 Đakovo), 19/20⁴

Marina Božić

Muzej Đakovštine Đakovo

Članak donosi povijest gradnje crkve Dobroga Pastira u Đakovu, karakteristike njezine arhitekture te opis uređenja unutrašnjosti crkve i ikonografski program. Župa je pravno osnovana 6. kolovoza 1980. godine na blagdan Preobraženja Gospodnjega, a djeluje od 26. listopada 1986. godine blagoslovom prvog župnog objekta – vjeronaučne dvorane.¹ Gradnja crkve počela je 22. kolovoza 1990., a odužila se zbog okolnosti uvjetovanih Domovinskim ratom. Zahvaljujući upornosti prvog samostalnog župnika Župe Dobroga Pastira Zvonka Mraka uspješno je realizirana. Svečano je posvećena 7. svibnja 1995.

Naselje Sjever, koje se smjestilo kako i sam naziv kaže sjeverno od samoga središta grada, naglo se počelo razvijati doseljavanjem stanovnika iz Kupresa i Rame polovicom prošloga stoljeća. Povećavao se tako i broj stanovnika koji su bili znatno udaljeni od župne crkve Svih svetih, koja je tada bila jedina župa na području grada Đakova. Iz navedena se razloga i razvila misao o potrebi još jedne crkve koja bi bila bliže vjernicima, a na kraju i župe.

1 Župna spomenica Župe Dobroga Pastira Đakovo 2, svezak I., str 3.

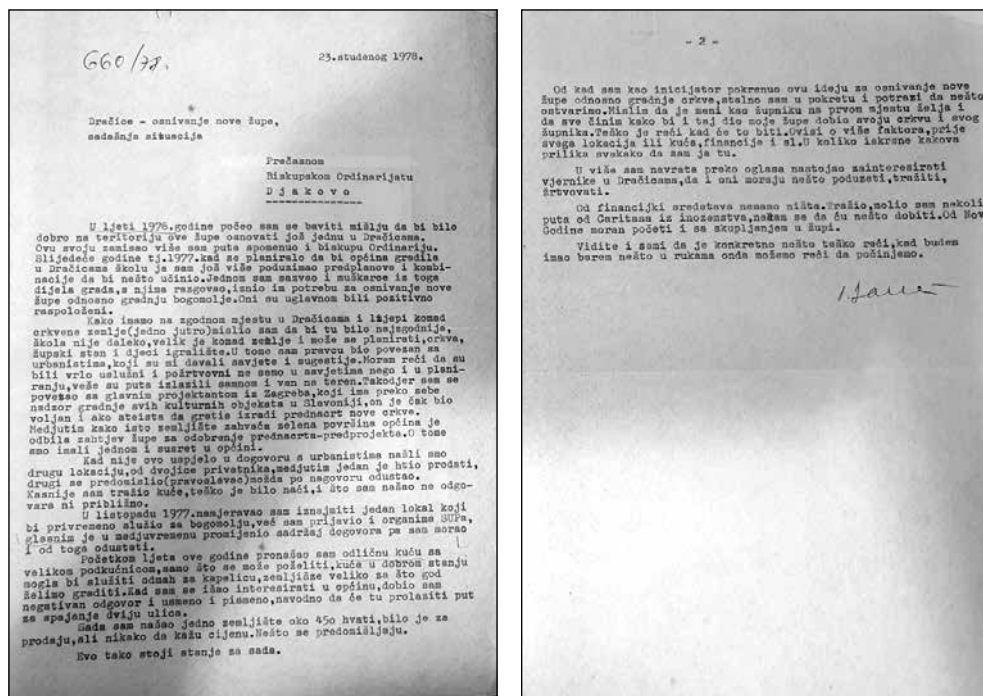
Prvi pisani trag koji svjedoči o želji za gradnjom nove crkve u Đakovu na području današnjeg naselja Sjever II jest molba upućena Biskupskom ordinarijatu 7. siječnja 1976.² Tadašnji župnik Župe Svih svetih Ivan Janeš svjestan financijske zahtjevnosti projekta kao potencijalno rješenje navodi i mogućnost gradnje barem župnoga doma s dvoranom, a što će na koncu i biti redoslijed gradnje župnoga kompleksa na Sjeveru. Dakle, prvo će se izgraditi župna dvorana, župni stan pa tek onda crkva. Već u travnju 1977.³ župnik Janeš krenuo je malim koracima ka cilju. S obzirom na to da je crkva imala zemljište u Vladislavljevićevoj ulici bb, župnik je planirao iskoristiti to zemljište za potrebe gradnje crkvenog objekta. Prvo je uslijedilo potraživanje izdavanja urbanističko tehničkih uvjeta za izradu projekta koji je naslovljen kao „Gradnja crkve u Dračicama, odobrenje predprojekta”, upućeno Skupštini općine Đakovo, Sekretarijatu za komunalne i građevinske poslove. Nažalost, zahtjev je odbijen pod izgovorom da je na toj katastarskoj čestici GUP-om⁴ planirano proširenje zelenih površina u gradu.⁵ S vremenom se agonija župnika Janeša, upornog u svojem naumu gradnje barem dvorane koja bi služila za misna slavlja, samo produbljivala. Nailazio je gotovo isključivo na zatvorena vrata, negativne odgovore i inertne pojedince ili pak one koji su težili tome da se njegov plan zaustavi i ne realizira, na što se i požalio Biskupskom ordinarijatu 1978. U dvije se godine nije uspio pomaknuti s mrtve točke, a neće ni sljedeće četiri.

2 U Arhivu Župe Dobroga Pastira broj 13/76, upućeno Biskupskom Ordinarijatu Đakovo 7. siječnja 1976., predmet naslovljen kao *Karitas – molba za pomoć* nalazimo tekst „Samo Đakovo kao mjesto ima oko 17.000 vjernika. Ovaj veliki broj pripada jednoj župi. Nužno se postavlja problem otvaranja barem još jedne expoziture na jednom dijelu mjesta. To će biti u Dračicama. Tamo se predviđa i gradnja jedne nove škole budući da je to zasebni čvor jednog kompleksa kuća. Već je prije bilo govora da bi se tamo gradila crkva za novu župu. Međutim kako je to jako teško, najzgodnije bi bilo sagraditi župski dom na kat s velikom dvoranom u prizemlju što bi povremeno služilo kao crkva. U vezi toga obraćam se Ordinarijatu, da ovu moju želju i molbu preporuči Karitasu kako bih od njih dobio neku pomoć da možemo započeti sa planovima i gradnjom.(...)”

3 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 160/1977, 7. travnja 1977.

4 GUP – Gradski urbanistički plan.

5 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 160/77, 1. lipnja 1977.

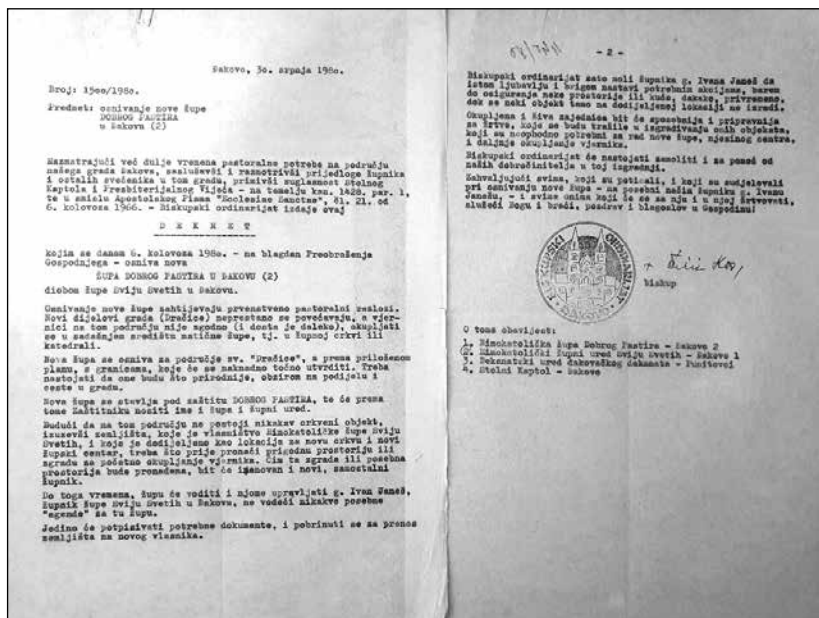
Slika 1. Pismo župnika Ivana Janeša Biskupskom ordinarijatu – prvi pisani dokument o ideji osnivanja nove župe.⁶ (Foto: M. Božić, 20. kolovoza 2025.)

U lipnju 1980. izgradnja škole na Sjeveru bila je u završnoj fazi, što je župniku bio dodatni argument za gradnju crkve i osnivanje župe kao i činjenica da upravo na tome području crkva ima i svoje zemljište veličine jednoga jutra⁷ u već spomenutoj Ulici Jove Vladislavljevića, danas Ulica Andrije Hebranga. Po prvi se put u dopisu Biskupskom ordinarijatu 306/80 spominje i patron župe. Prijedlog titulara crkve došao je od župnika Janeša, koji je biskupu Ćirilu Kosu pod sugestijom Antuna Jarma predložio „Isus Dobri Pastir” ili „Dobri Pastir”, a ujedno je tada i sugerirao potrebu imenovanja župnika koji

6 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 660/78, 23. studenoga 1978.

7 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 360/80, 4. lipnja 1980.

bi župi u poveljama pripadao, ali ne netko poput njega – rastrgan obvezama oko Župe Svih svetih i još k tome opterećen željom osnivanja druge župe. Na pisani prijedlog župnika Ivana Janeša odgovorio je biskup Ćiril Kos pozitivno i s punim razumijevanjem, ali je isto tako istaknuo da je prvo potrebno osigurati prostor za obavljanje liturgije da bi se mogao imenovati novi župnik.⁸ Na isti je datum Biskupski ordinarijat izdao dekret kojim se danom 6. kolovoza 1980. – na blagdan Preobraženja Gospodnjega osniva nova Župa Dobrog Pastira u Đakovu (2) diobom Župe Svih svetih u Đakovu.⁹ Godina 1981. prema navodima iz Župne spomenice protekla je u prikupljanju financijskih sredstava.

Slika 2. Dekret kojim se osniva Župa Dobroga Pastira u Đakovu.¹⁰
(Foto: M. Božić, 20. kolovoza 2025.)

- 8 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 1500/1980, 30. srpnja 1980., kao predmet dopisa navedeno je „osnivanje nove župe Dobrog Pastira u Đakovu (2)” – ovim naslovom predmeta biskup potvrđuje titulara buduće crkve (1. dio) (urudžbeni broj odnosi se na broj u Biskupijskom ordinarijatu jer dokument ne sadrži urudžbeni broj u Arhivu Župe).
- 9 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 1500/1980, 30. srpnja 1980. (2. dio) (urudžbeni broj odnosi se na broj u Biskupijskom ordinarijatu jer dokument ne sadrži urudžbeni broj u Arhivu Župe).
- 10 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 1500/1980, 30. srpnja 1980. (urudžbeni broj odnosi se na broj u Biskupijskom ordinarijatu jer dokument ne sadrži urudžbeni broj u Arhivu Župe).

Godine 1982. još je sve u fazi razgovora. Plan je na crkvenom zemljištu izgraditi prvo baraku ili nekoliko učionica, zatim župni stan i crkvu. Župnik Janeš dogovorio je s inženjerom Ivom Damjanovićem da se načini skica svih objekata. Nakon 17 mjeseci čekanja i, prema navodima župnika, sabotaze određenih ljudi, 3. listopada 1983. župnik je primio rješenje i dozvolu za gradnju dvorane.¹¹ U Župnoj spomenici župni vikar, poslije i dugogodišnji župnik Župe Dobroga Pastira Zvonko Mrak, ističe kao razlog dugotrajne gradnje tako jednostavnog objekta neslaganje s predsjednikom općine Rokom Brlošićem, prema kojemu je uvijek nedostajao neki papir ili se nije ispoštovala neka banalna zakonodavna nota. Isti je imao i mnogobrojne prigovore koji su navodno kršili zakon, kao npr. bespravno skupljena milostinja kada se održala misa na temeljima nove vjeronaučne dvorane (16. listopada 1983.). Spominje se i Josip Strmotić, sekretar SUP-a¹², koji je također pridonio sprječavanju i odugovlačenju gradnje bogomolje.¹³ Ipak, krajem 1984. prvi je objekt dovršen – vjeronaučna dvorana veličine 20 x 8 m, odnosno privremeno mjesto bogoslužja. Velika je zasluga i lokalnog stanovništva u gradnji objekta jer se veliki dio građevinskih radova odvio po principu radnih akcija župljana, a što se također nekima na visokim pozicijama u Općini nije sviđalo te su nerijetko u Župnoj spomenici i imenovani.

Krajem iste godine župnik Janeš najavljuje izgradnju župnoga doma, a koja bi trebala početi 1985.¹⁴ U svibnju 1985. posljednji se put u Arhivu Župe Dobroga Pastira potpisao na dokument vezan za izgradnju objekata kao župnik Župe Svih svetih župnik Ivan Janeš, od početka kolovoza 1985. župni vikar Zvonko Mrak preuzet će inicijativu oko realizacije građevinskih objekata na prostoru naselja Sjever II u Đakovu. U Župnoj spomenici vlč. Mrak navodi da je župnik Janeš suočen s nizom prepreka, zapravo iscrpljen, a sve uzrokovano ljudskim faktorom, 1. rujna 1985. otišao bez pozdrava u Austriju. Župnik Antun Čечатka zamijenio je župnika Ivana Janeša u Župi Svih svetih te je stoga i on jedno vrijeme – do 16. studenoga 1986. bio zadužen i za djelovanja u Župi Dobroga Pastira.¹⁵ Čечатka je ujedno 26. listopada 1986. i prijavio

11 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 564/83, predmet je naslovljen kao „opaska župnika; Dračice – župa Dobri Pastir DOZVOLA”, 3. listopada 1984.

12 SUP – Sekretarijat unutrašnjih poslova.

13 Spomenica Župe Dobroga Pastira, str. 11.

14 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 664/84, 5. prosinca 1984.

15 U dokumentima koje sam dobila na uvid u Arhivu Župe Dobroga Pastira nisam naišla ni na jedan dokument koji je potpisao Antun Čечатka, vjerojatno se svi nalaze u Arhivu Župe Svih

vjeronaučnu dvoranu za bogoslužje i vjeronauk – prva misa u dvorani održana je na spomendan sv. Dimitrija – zaštitnika Đakovačko-srijemske biskupije. Dvorana je do svibnja 1995. služila za bogoslužje.

Dekretom od 29. listopada 1986. biskup Ćiril Kos imenovao je vlč. Zvonka Mraka novim i prvim samostalnim župnikom Župe Dobroga Pastira u Đakovu II, dana 16. studenog 1986. župnik Mrak stupio je na dužnost¹⁶, tog istog dana biskup Kos pridružio je novoj župi i filijalu Pisak.¹⁷ Početkom godine 1987. nastavlja se ideja začeta oko izgradnje župnoga kompleksa koji čine vjeronaučna dvorana (u kojoj se odvijaju i misna slavlja – jedina dotada realizirana), zatim župni dvor (za čiju je realizaciju u ožujku 1987. potpisan ugovor za izgradnju), a samo godinu poslije na red će doći i župna crkva. Župnik se nadao brzoj realizaciji izgradnje crkve jer je računao na financijsku pomoć župljana koji su na radu u Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj, a koji bi potencijalno mogli dati veće prihode.

Položaj i gradnja crkve, arhitekt

U veljači 1988., na prijedlog župnoga suradnika vlč. Antuna Jarma, obratit će se župnik Mrak arhitektu Francu Kvaterniku¹⁸ s ciljem da se upoznaju te da po mogućnosti dođe do dogovora s njim oko idejnog plana za crkvu Dobroga Pastira. Iznimno brzo i potvrdno odgovorio je Kvaternik Mraku te najavio svoj dolazak već sljedeći mjesec jer je taman bio na putovanju za Beograd. Prema zapisima u Župnoj spomenici cilj je bilo pronaći arhitekta s iskustvom rada u sakralnoj arhitekturi, ali je isto tako cilj bio da svojim izričajem u arhitektonskom pogledu nova crkva ne zasjeni katedralu te da bude drukčija

svetih, s obzirom na to da u Spomenici župe župnik Mrak navodi kako je tijekom 1986. Čečatka prikupljao potrebitu dokumentaciju kako bi vjeronaučna dvorana dobila i uporabnu dozvolu te kako bi se u njoj mogla održavati i sveta misa.

16 Arhiv Župe Dobroga Pastira, predmet: Zvonko Mrak, župski vikar – imenovan župnikom u Đakovu II, 1671/1986., 29. listopada 1986. (urudžbeni broj odnosi se na broj u Biskupijskom ordinarijatu jer dokument ne sadrži urudžbeni broj u Arhivu Župe).

17 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 2/86, 29. listopada 1986.

18 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 20/95; pod ovim se urudžbenim brojem nalazi životopis Franca Kvaternika, koji je vlastoručno napisan na slovenskome jeziku. Iz dokumenta doznajemo da je Kvaternik već bio na područjima tadašnje države Jugoslavije afirmirani sakralni arhitekt jer je do Đakovačke crkve već *radio šest novih crkava, više kapela i kapelica u redovničkim kućama, župama i samostanima, a i velik broj unutrašnjih uređenja. Tako (me) ga je put donio i u Beograd, Tomislavgrad, Međugorje, k našim Slovencima u Austriji, u Italiju* (prijevod autorice).

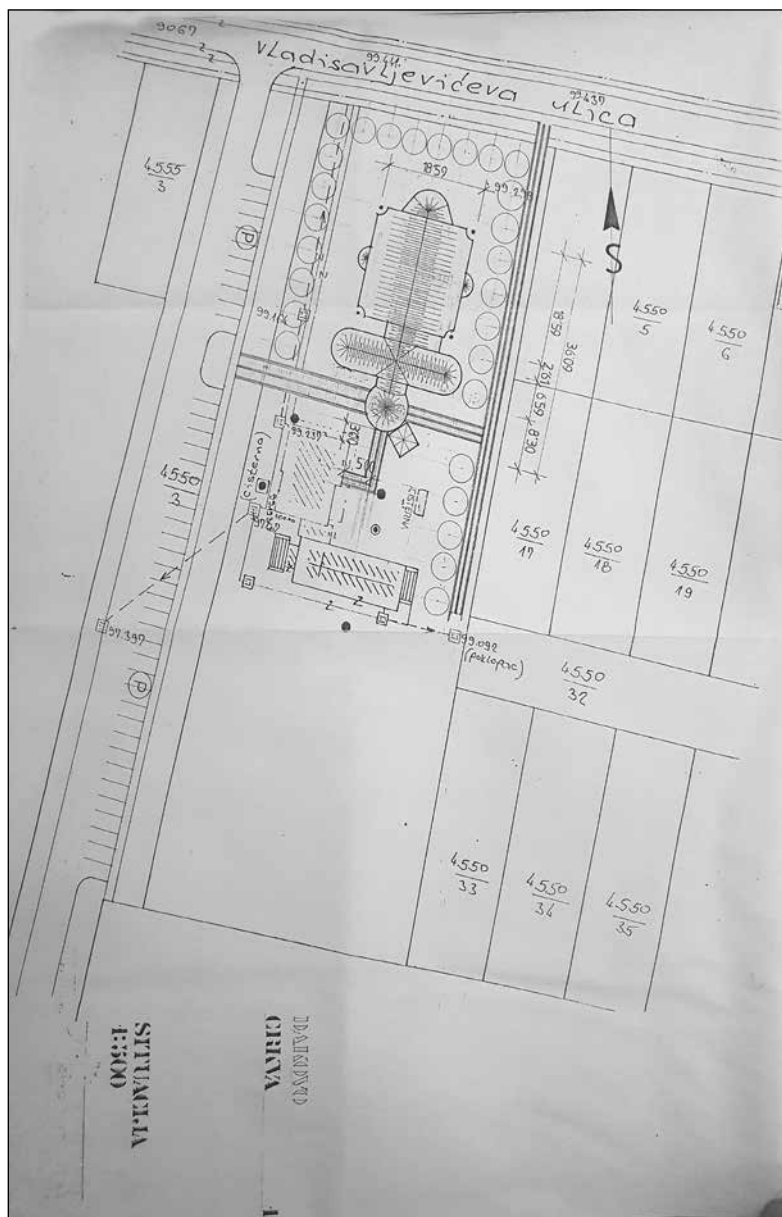
od ovdje već viđenih modela. Na području Đakovačko-osječke nadbiskupije uglavnom prevladavaju dva tipa crkava: prevladava longitudinalni tip crkve te nešto rjeđe tip crkve centralnog tlocrta, dok je idejno rješenje, a na kraju i izvedbeni projekt crkve Dobroga Pastira, četvorina bez unutrašnjih stupova, zvonika odvojena od korpusa crkve, stilizirana interijera i eksterijera – nešto što ovu naizgled jednostavnu građevinu čini posebnom, u okvirima modernih sakralnih arhitektonskih strujanja. Susret župnika i arhitekta Kvaternika bio je produktivan, završio je međusobnim razumijevanjem, dogovorom i na kraju ugovorom o izradi projekta za crkvu Dobroga Pastira. Tako je Kvaternik već u prosincu 1988. izradio idejni nacrt za novu župnu crkvu i poslao ga župniku.¹⁹

S obzirom na to da je crkva imala zemljište u naselju Đakovo II, na njemu se crkva i izgradila. Zemljište je bilo u Ulici Jove Vladislavljevića, danas Ulica Andrije Hebranga broj 95. Crkva je danas omeđena na sjeveru Hebrangovom ulicom, na zapadu Hvarskom ulicom, s južne strane djelomično se dotiče Rapske ulice, dok se istočno nastavlja niz kuća naselja.

Vjeronaučna dvorana i župni dom spojeni su objekti, dok je crkva neovisna, samostalna građevina. Kako su pojedine građevine nastajale, prilagođavale su usmjerenje prostornom položaju zemljišta koje se nalazi na sjecištu ulica. Uz vjeronaučnu dvoranu danas je priljubljen župni stan, dok je crkva odvojena. Prema arhitektu Kvaterniku ovaj odnos građevina u prostoru idealno je rješenje s obzirom na to da je cilj bio da bude što manje komunikacije između objekata koji trebaju pojedinačno biti funkcionalne cjeline.²⁰

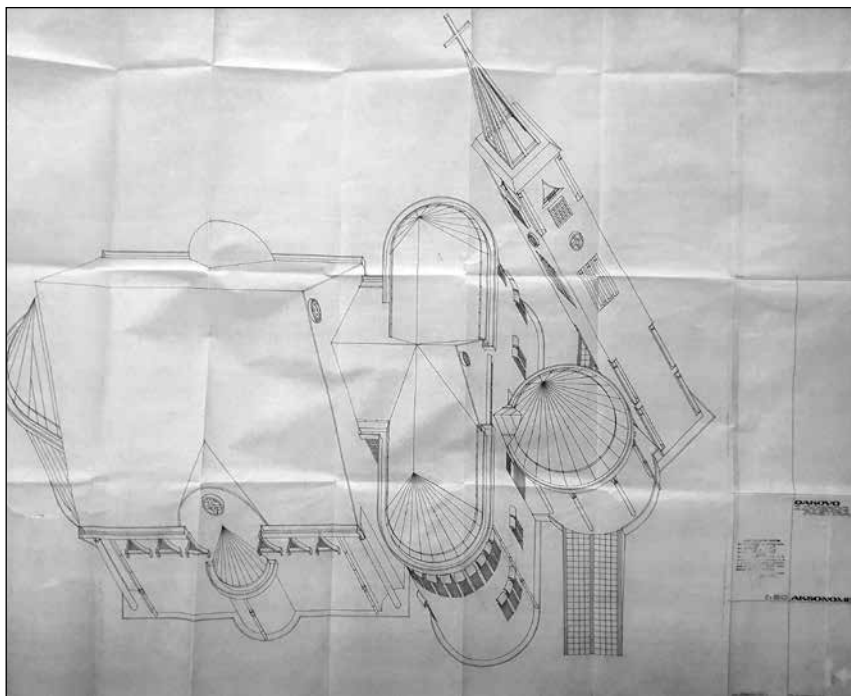
19 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 158/88, 17. prosinca 1988.

20 Parafraza je navedena iz Izvještaja koji je sastavni dio Arhitektonskoga projekta crkve Dobroga Pastira, 1989.

Slika 3. France Kvaternik, Arhitektonski projekt, katastarski prikaz čestice;
Općina Đakovo, Arhiv Grada Đakova, 1989.

U izvještaju izvedbenog Arhitektonskog projekta arhitekt Kvaternik objašnjava da osnovnu konstrukciju crkve čini cigla dopunjena armiranim betonom. Krovna konstrukcija je u cijelosti drvena. Osnovni noseći elementi jesu uzdužni nosači na koje se naslanja cijela krovna konstrukcija, a koja tvori klasični dvokapni krov.²¹ Zatim obrazlaže *Razumljivo da nismo željeli imitirati povijesne detalje, već ih preoblikovati u smislu današnjega vremena. Već osnovna koncepcija prostora onemogućava realizaciju klasičnoga prostora jer dvoransko rješenje odgovara poruci Drugog vatikanskog koncila. Iz tog koncepta pokušali smo realizirati gradbenu kompoziciju koja pokušava produžiti povijesnu poruku u duhu sadašnjega vremena. Ove polazne točke ne veže samo za eksterijer, već će koristiti ovu misao još izrazitije u interijeru jer svjesni smo toga da je moderni dvoranski audiovizualni prostor mnogo teže sakralizirati nego klasični uzdužni.*²²

Slika 4. Aksiometrijski presjek iz Arhitektonskog projekta, Arhiv Grada Đakova, 1989.

21 Parafraza je navedena iz Izvještaja koji je sastavni dio Arhitektonskoga projekta crkve Dobroga Pastira, 1989.

22 Izvještaj koji je sastavni dio Arhitektonskoga projekta crkve Dobroga Pastira, 1989., nema brojčano označene stranice.

Godina 1989. značajna je i po tome što je dovršena i druga građevina župnoga kompleksa – župni stan.

Iz Župne spomenice uočljiva je briga i angažiranost župnika oko prikupljanja financijskih sredstava. Svjestan svih potencijalnih poteškoća župnik Mrak bio je uporan, posvećen cilju i iznimnom snagom volje vjerovao u ostvarenje istoga. Nepokolebljivost i odlučnost karakteristike su koje su u turbulentnim vremenima Domovinskoga rata držale župnika i misao o realizaciji – izgradnji župne crkve – na životu.

Slika 5. Povelja za temelje crkve Dobroga Pastira.

Dana 16. kolovoza 1990. potpisan je ugovor s građevinskim poduzećem „Rad“ za izgradnju crkve Dobroga Pastira u Đakovu, potpisali su ga župnik

Mrak i direktor Stanko Mutavdžić, njihova je ponuda bila najprihvatljivija²³, a iznosila je oko 450.000 DM, odnosno 2.591.626,20 dinara (isti taj dan počela je „balvan revolucija” Srba u Kninu).²⁴ Ovaj komentar župnika Mraka nagovještaj je ratnih zbivanja u Domovini, a koji će znatno usporiti izgradnju i dovršenje crkve.

Dana 1. rujna 1990. izlili su se prvi temelji, a 2. rujna biskup Ćiril Kos blagoslovio je kamen temeljac u obliku ljiljana za izgradnju crkve Dobroga Pastira. Kamen temeljac ugrađen je na desnoj strani ulaza u crkvu, a simbolizira povezanost katedrale i župne crkve jer je prilikom potresa 1964. pao s nje.

*Slika 6. Kamen temeljac crkve Dobroga Pastira u Đakovu.
(Foto: M. Božić, 20. kolovoza 2025.)*

Nakon potpisivanja ugovora s građevinskim poduzećem „Rad”, tijekom 1991. godine svi poslovi vezani za izgradnju crkve išli su iznimno sporo. Razlog tomu je ratno stanje u Republici Hrvatskoj. Na područje Đakova i Đakovštine slijevaju se izbjeglice, prijeti kako zračna tako i opasnost sa zemlje, vlada nesigurnost, ljudima je ograničeno kretanje, a na snazi je nerijetko i zamračivanje objekata. Dana 15. rujna 1991. u 17:15 hrvatske vojne snage napale su vojni objekt JNA u Đakovu. Štab je bio u Župnome uredu Dobroga Pastira. U Spomenici Župe tijekom 1991. na temelju zapisa može se uočiti da radovi polako napreduju, npr. kupljen je bakar za krovšte crkve, Župa je dobila 25 000 komada biber crijepa za crkvu, počeli su radovi na gradnji zvonika, ali i jenjavaju kako se godina odmiče jer se ratna opasnost iz dana u dan povećava. Isto se nastavlja i tijekom sljedećih godina. Godine

23 Nije poznato tko je još dao ponudu za izgradnju crkve (op. a.).

24 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 54/90.

1992. i 1993. radovi su još uvijek usporeni. Mnogi su radovi odrađeni radnim akcijama župljana (župljani su pomogli iskopati temelje za gradnju crkve, uredili park i stazu oko crkve, pokrili krov...).

Župnik Mrak iznimno je angažiran kada je u pitanju prikupljanje financijskih sredstava. Kuca mnogobrojnim potencijalnim sponzorima na vrata, održava sastanke s ciljem sufinanciranja crkve, čak je i od Vlade Republike Hrvatske tražio vrhovno pokroviteljstvo. Donacije župljana uzrokovane ratnim nedaćama sve su manje. Ali veće tvrtke ipak nastavljaju pomagati u izgradnji. Tako su prozori i vrata od hrastovine dar Hrvatskih šuma iz Đakova, a staklarske radove besplatno je odradila i darivala tvrtka Staklo commerce iz Đakovačke Satnice. Godine 1992. crkva je stavljena pod krov, a već 1993. izvana se i iznutra žbuka, naručuju se lusteri i reflektori, dopremljen je i križ za zvonik crkve i piramida. Četiri župna zvona donirala je Župa Wildon (Austrija).

Godina 1994. nastavlja se angažiranjem umjetnika za izradu kipova, slikanje križnoga puta i drugoga. U lipnju 1994. angažiran je akademski kipar Marijan Sušac za izradu tri skulpture za crkvu Dobroga Pastira: kip Gospe, kip kardinala Alojzija Stepinca i kip svetog Ante Padovanskog, sva tri veličine 140 cm, rok za izradu bio je lipanj 1995.²⁵ Javlja se na poziv vlč. Antuna Jarma i Vladimir Meglić, akademski slikar iz Zagreba sa željom da izradi mozaik Dobroga Pastira.²⁶ Iste je godine Župni ured dogovorio izradu satova na zvoniku i elektrifikaciju zvona s firmom Philipp Horz iz Ulma.

Župnik Mrak predano je skrbio da radovi teku bez obzira na društveno-političke prilike, a tekli su u skladu s financijskim mogućnostima. Kroz godine je prikupljao mnogobrojne donacije (nerijetko se u Arhivu Župe mogu pronaći dokumenti natpisa „molba za pomoć crkve”) za gradnju crkve od pojedinaca, ali i od udruženja i većih poduzeća/firmi, organizirao aukcije (prodaju slika), koncerte (dobrotvorni) kako bi poboljšao financijsku situaciju i ubrzao radove. I župljani su pomagali u skladu sa svojim mogućnostima. Župnik bilježi u Župnoj spomenici da je tada bilo i viška radne snage, želja da se izgradnja crkve privede kraju nije nedostajala.

Od značajnijih aktivnosti prikupljanja novca bila je svakako aukcija slika u Hotelu „Blaža” u Đakovu 9. prosinca 1994. Mnogobrojni akademski slikari

25 Arhiv Župe Dobroga Pasira, 66/94, 17. lipnja 1994.

26 Spomenica Župe Dobroga Pastira, str. 45.

sudjelovali su s čak 105 slika u aukciji. Nije zapisano koliko je slika prodano, a uprihodovano je 30.000 DM.²⁷

Napokon, nakon mnogobrojnih izazova, dana 7. svibnja 1995. posvećena je crkva Dobrog Pastira u Đakovu. Povelja koja će biti predana biskupu glasi: *Godine Gospodnje 1995. za vrijeme pape Ivana Pavla II, za vrijeme msgr. dr. Ćirila Kosa, biskupa Đakovačke i Srijemske biskupije i msgr. dr. Marina Srakića, pomoćnog biskupa, za vrijeme dr. Franje Tuđmana, predsjednika Republike Hrvatske, za vrijeme gospodina Nikice Valentića, predsjednika Vlade Republike Hrvatske, za vrijeme gospodina Antuna Fabijančića, gradonačelnika Đakova, u nedjelju Dobrog Pastira, 7. svibnja, msgr. Ćiril Kos, dijecezanski biskup, posvetio je novu župnu crkvu Isusa Dobrog Pastira u Đakovu 2, na području Mjesnog odbora Sjever – Dračice. Svečanost je održana pod pokroviteljstvom dr. Franje Tuđmana, predsjednika Republike Hrvatske. Crkvu je sagradio župnik Zvonko Mrak, uz pomoć župljana i mnogobrojnih dobrotvora... Uz ovu Povelju u podnožje oltara ugrađene su i moći hrvatskoga sveca Leopolda Mandića.²⁸ Osim moći Leopolda Mandića, položene su i moći rimskih mučenika.²⁹*

Tijekom 1995. pa nadalje nastavlja se radovi na uređenju interijera crkve. U veljači su Vladimir Meglić, akademski slikar iz Zagreba, Zlatko Modrić, akademski slikar iz Samobora i Tomislav Susović, grafičar, krenuli s radom na mozaiku.³⁰ A u rujnu su postavljene i klupe za crkvu.

Crkva Dobroga Pastira

Iznimno su brzo župnik i arhitekt došli do idejnog rješenja crkve. Do konačnog izvedbenog nacрта bilo je manjih izmjena, o čemu svjedoči Mrakovo pismo Kvaterniku od 15. siječnja 1989.³¹, da bi s Biroom Karlovšek iz

27 Prema riječima vlč. Mraka s kojim je autorica članka razgovarala 25. kolovoza 2025.

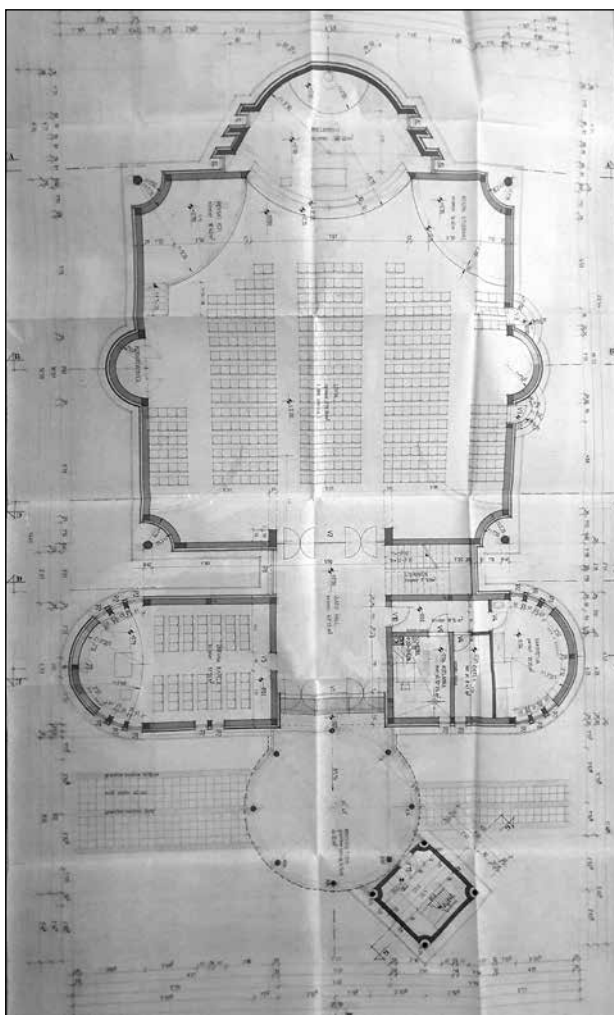
28 Spomenica Župe Dobroga Pastira, str. 55.

29 MRAK, Zvonko, JARM, Antun, *Župa Dobrog Pastira u Đakovu*, Biskupija đakovačka i srijemska, IBL d. o. o., Osijek, 2005., str. 37.

30 Dogovorom između Jarma, Kvaternika, Meglića i Mraka dogovoreno je da se odustane od drvene skulpture Dobroga Pastira. Kao razlog je vlč. Mrak u razgovoru s autoricom članka naveo da su se usuglasili kako je potrebno u crkvu unijeti nešto kolorizma, što ne bi bio slučaj s prvotnim planom – monokromnom skulpturom Dobroga Pastira i reljefom. Umjetnici su u Župi bili smješteni u obitelji Rotim, Poljska 22.

31 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 12/1989., 16. siječnja 1989.

Domžale (Slovenija) bio sklopljen ugovor o izradi izvedbenog nacrtu 5. rujna 1989. za crkvu Dobroga Pastira, a koji su 6. prosinca 1989. osobno u Đakovo donijeli France Kvaternik i Matjaž Karlovšek. Građevinsku su dozvolu³² vrlo kratko čekali – samo 13 dana – što je župniku Mraku uistinu dalo vjetar u leđa koji će, nažalost, zaustaviti već spomenute nepravilike – Domovinski rat.

Slika 7. Nacrt crkve Dobroga Pastira. Arhitektonski projekt, 1989.³³

32 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 211/1989.; građevinska dozvola za crkvu Dobroga Pastira izdana je 19. prosinca 1989.

33 Projekti Župe Dobroga Pastira nalaze se u Arhivu Grada Đakova.

Crkva Dobroga Pastira orijentirana je u smjeru jug (ulaz) – sjever (svetište). Ulazni vanjski predprostor, odnosno trijem natkriveni je kružni prostor površine 64 m², čiji stožasti limeni krov nosi osam glatkih stupova jednostavnih kapitela, čija se ploha raščlanjuje u četiri zaobljene razdvojene plohe koje se blago šire u visinu. Prostor je namijenjen okupljanju ljudi prije i nakon mise. Dvoja dvokrilna jednostavna hrastova vrata bez ikakva ukrasa s nizom ugrađenih kvadratnih staklenih prozora raspoređenih u mrežasti obrazac umetnuta u isti takav mrežasti okvir od niza ugrađenih kvadratnih prozora čine ulaz u crkvu, u crkveno predvorje. A zatim se ista takva vrata nalaze i na ulazu u lađu crkve.

Na lijevu je stranu smještena dnevna kapela posvećena svetome Antunu. Ona može primiti stotinjak ljudi. Kapela je longitudinalna jednodjerna građevina koja je svojim istočnim zidom vezana za predvorje crkve. Unutrašnji zapadni dio kapele, koji je ujedno i svetišni dio, polukružno je zaključen. Klupe su u kapeli poredane u dva reda.

Slika 8. Unutrašnjost kapele svetoga Antuna. (Foto: M. Božić, 20. kolovoza 2025.)

Svetišni prostor odvojen je povišenom stubom od ostalog prostora. Simetrično je obasjan svjetlošću dvama jednokrlnim pravokutnim izduženim prozorima, dok je prostor za puk dodatno obasjan istim oblikom prozora i na južnoj strani. Svaki jednokrlni pravokutno izduženi prozor izvana ima betonsku okapnicu.

U kapelici se iza oltara nalazi triptih Vladimira Meglića, koji je postavljen 18. kolovoza 1988. Triptih je izveden tehnikom tempere na dasci dimenzija 140 x 275 cm, a prikazuje s lijeve strane svetoga Antuna s malim Isusom, na desnoj strani sveti Antun oživljuje dječaka, a u središnjem dijelu prikazan je Meglićev čest motiv – stol s napola otvorenom ladicom na kojem se nalazi niz motiva koji simboliziraju čuda svetoga Antuna (ribe – Antunova propovijed ribama; ispod stola magarac – jedno od najpoznatijih čuda svetoga Antuna). Svetišni dio dnevne kapele sastoji se od oltara, ambona, tabernakula i sjedišta. Sve je izrađeno od hrastova drva prema nacrtu Franca Kvaternika. Svakako je u kapelici zanimljiv i drveni geometrijskim motivima ukrašen strop kakav se nalazi i u samoj crkvi.

Na desnoj se strani, suprotno od kapele, nalazi sakristija s pomoćnom prostorijom. Iako tlocrt (slika 7) prikazuje da se na desnoj strani nalaze dvije prostorije, u stvarnosti se odustalo od gornje imenovane kao „Čistilo” zbog prostora kako bi sakristija bila što veća.³⁴ Dakle, sakristija je iznimno udaljena od svetišnog prostora crkve. Cilj je da svećenik na početku mise prođe cijelom dužinom crkve te svećanim ulaskom iz puka započne misu.

U predvorju crkve s desne strane nalazi se odmah do sakristije stubište za kor i pripadajuće gornje prostorije. Ulaskom kroz već spomenuta dvostruka dvokrilna vrata ulazi se u lađu crkve dimenzija 18 x 18 metara. Lađa je prostor koji je otvoren, pregledan, slobodan od prepreka, stvara se dojam monumentalnosti, a time je ujedno i jednostavan, uzvišen i dostojanstven. Na sredini bočnih strana simetrično su smještene apsidirole. Danas se u desnoj (istočnoj) apsidioli nalazi kip blaženoga Alojzija Stepinca, dok se u lijevoj (zapadnoj) nalazi kip Blažene Djevice Marije. Prvotna je namjena bila da se u prostor lijeve apsidirole smjesti ispovjedaonica (vidljivo iz projekta). Zanimljivo je također uočiti kako su mjesta, gdje se bridovi dvoranskog prostora trebaju sjeći, uglovi – konkavno uvučeni. Tom konkavnošću između kojih se nalaze apsidirole i apsida, prostor crkve dobiva pravilan ritam, ritam izmjene konveksnosti i konkavnosti prostora (vidi sliku 7). U nastavku dvoranskog prostora crkve, nakon apsidiola, s lijeve se strane nalazi polukružni povišeni prostor za pjevače (kor) koji se visinom izdiže iznad svetišnog prostora, dok se isti takav polukružno odvojeni prostor s dvjema stubama nalazi i s desne strane, a namijenjen je za krštenje (baptisterij). U sredini se baptisterija nalazi

34 Objašnjenje vlč. Mraka (dana 25. kolovoza 2025.).

krsni zdenac i uskrsna svijeća s postoljem, izrađeni od mramora. Od istoga mramora izrađeni su i oltar, ambon, stol za tabernakul te pomoćni stol za slavljenje euharistije u apsidi crkve. Iako u početnom idejnom nacrtu prema zapisima iz crkvenog Arhiva nije postojao nijedan drugi ulaz u crkvu, na inzistiranje župnika umetnuta su još dva pomoćna izlaza na istočnom zidu – s lijeve i desne strane apsidiole. U dvoranskom se prostoru crkve nalazi i drvena ispovjedaonica. Iako joj je prvotno bio namijenjen prostor lijeve apsidiole, ona je danas samostalni objekt. Izrađena je od drva, priljubljena na lijevoj strani južnoga zida crkve. Postavljena je u jesen 2000., a izrađena je prema Kvaternikovu nacrtu.³⁵ Sastoji se od dvaju vrata (za svećenika i za vjernika). Na vratima se nalaze jednostavni ornamenti: krug s upisanim križem, kvadrati s upisanim linijama koje se presijecaju u obliku slova x, dio površine ornamenata ispunjen je staklom kako bi barem djelomično svjetlost dopirala u unutrašnjost ispovjedaonice.

Slika 9. Svetišni prostor crkve. (Foto: M. Božić, 20. kolovoza 2025.)

35 MRAK, Zvonko, JARM, Antun, *Župa Dobrog Pastira u Đakovu*, Biskupija đakovačka i srijemska, IBL d. o. o., Osijek, 2005., str. 39.

Na monumentalni dvoranski prostor visinom i širinom nastavlja se svetišni prostor unutar kojeg dominira mozaik titulara crkve Dobroga Pastira. U polukružnom svetišnom dijelu, na istaknutom središnjem mjestu, nalazi se mramorni oltar. On je ujedno i jedini oltar u crkvi. Njegova je pozicija istaknuta i ornamentom na podu – lukom koji ga uokviruje. Menza je postavljena na dva stipesa koji se spajaju u jedan čvrsti i stabilni supedanej. Otvor između stipesa kružan je, dok se njihov spoj lepezasto širi prema podu te podsjeća na dva spojena zapešća koja drže menzu – *žrtvenik*, ali i u dlanovima globus u koji je upisan zlatni križ. Tabernakul je smješten u sredini iza oltara, izdignut dodatnom polukružnom stubom i dostupan je oku svakoga vjernika, bez obzira na položaj u crkvi. Njegovo je postolje stilizirano, sastoji se od postolja u T obliku i polukružne ploče na kojoj je tabernakul.

U svetišnom je prostoru uočljiva polukružna gradacija koja počinje stubama, a završava polukružnom pločom na kojoj se nalazi tabernakul. Gradira se usmjerenost prema najsvetijem mjestu u crkvi. Svjetlost svetišnjog prostora riješena je velikim izduženim pravokutnim prozorima kojih su po dva sa svake strane, a njihovi su otvori izvana ojačani kontraforima vidljivim u tlocrtu crkve (vidi sliku 7). Na lijevoj strani oltara nalazi se i mramorni ambon.³⁶ Sjedišta za ministrante postavljena su desno i lijevo, dok je sjedište za svećenika desno od tabernakula.

Strop crkve je drven, vrlo bogato geometrijski ornamentiran. Na stropu prevladavaju tri boje: žuta, smeđa i tamno crvena. Površina stropa podijeljena je stubama koje idu u visinu, po četiri sa svake strane, a svaka je stuba dodatno podijeljena panelima kvadratnog ili pravokutnog oblika unutar kojih se nalaze geometrijski oblici, najčešće krugovi, trokuti, rombovi, kvadrati i drugo. Skladnost i simetričnost ornamenata stropa ikonografski bi mogla upućivati na nebesku skladnost kojoj vjernici trebaju težiti.

36 Oltar i ambon izradio je u radnji MGK-klesarstvo u Bartolovcu kipar Ljudevit Mindek iz Varaždina. Ovaj je podatak naveden u zapisniku kanonskog pohoda, 12. 6. 1996., nalazi se u Arhivu Župe Dobroga Pastira. Zapisnik nije uruđbiran.

Slika 10. Unutrašnjost crkve. (Foto: M. Božić, 20. kolovoza 2025.)

Na stropu se ujedno nalazi i ugrađena rasvjeta. Rasvjeta je zlatne boje, od mesinga. Viseći lusteri simetrično su postavljeni u dva reda. U jednome su dva, a u drugome šest lusteri, svaki s po osam žarulja. Tako i na suprotnoj strani. Količinu svjetlosti pojačavaju i dodatni lusteri s jednom žaruljom, ugrađeni u prvu i treću stubu stropa. Svjetlost na koru osigurana je također velikim visećim lusterom.

Za dizajn crkvenog namještaja i dodatnu opremu zaslužan je također arhitekt France Kvaternik, koji je za navedeno izradio nacрте. Dodatna je oprema još uključivala i: niske svijećnjake za oltar, svijećnjake za ulaznu procesiju, klupe za dnevnu kapelicu (samo sjedišta bez naslona i klecala), stol za sakristiju i kameni križ³⁷ bez korpasa za prostor uz crkvu ispred zapadnog pročelja visine 3-4 metra.³⁸

Stubište koje iz predvorja crkve vodi na kor osvijetljeno je cijelom svojom širinom prozorom koji se sastoji od ugrađenih kvadratnih staklenih prozora. Na gornjem se katu iznad dnevne kapele nalazi pjevaonica te iznad sakristije prema arhitektonskom nacrtu biblioteka i arhiv.³⁹ Između ta dva prostora nalaze se kabinet (u stvarnosti ostava), sanitarni čvorovi i ostava. Tri stube vode do ulaza na stepeničasti kor na kojemu su postavljene stolice. Taj stepeničasti pod omogućuje puku na koru također neometani pogled prema Presvetom – što se nameće kao jedno od glavnih unutrašnjih arhitektonskih rješenja crkve.

U tlocrtu crkve može se uočiti još i zvonik koji je gotovo pa samostalni dio crkve, odvojen je od korpasa crkve i dotiče se kompleksa tako što je priljubljen uz jugoistočni dio trijema s kojega se u zvonik i ulazi. Tlocrt je kvadratnog oblika, uglovi su također kao i kod dvoranskog prostora crkve konkavno uvučeni, dok se na sve četiri strane tog kvadratnog oblika na mjestu

37 Spomenica Župe Dobroga Pastira, str. 60, 7. rujna 1997. u 17 sati pred crkvom Dobroga Pasira, na zapadnoj strani, dr. Marin Srakić, dijecezanski biskup blagoslovio je granitni križ visine 6,5 m i težine 25 tona. Križ je postavila Hrvatska udruga Mare nostrum croaticum pod vodstvom Ive Vrdoljaka. Križ dolazi iz Bavorske, a od 27. listopada 1996. je u Đakovu, u dvorištu Sjemeništa, namijenjen je Ovčari kod Vukovara, na masovnoj grobnici stradalnika nakon pada Vukovara 18. studenog 1991. u međuvremenu, dok ne bude otpremljen na Ovčaru, križ će ostati pred crkvom Dobroga Pastira.

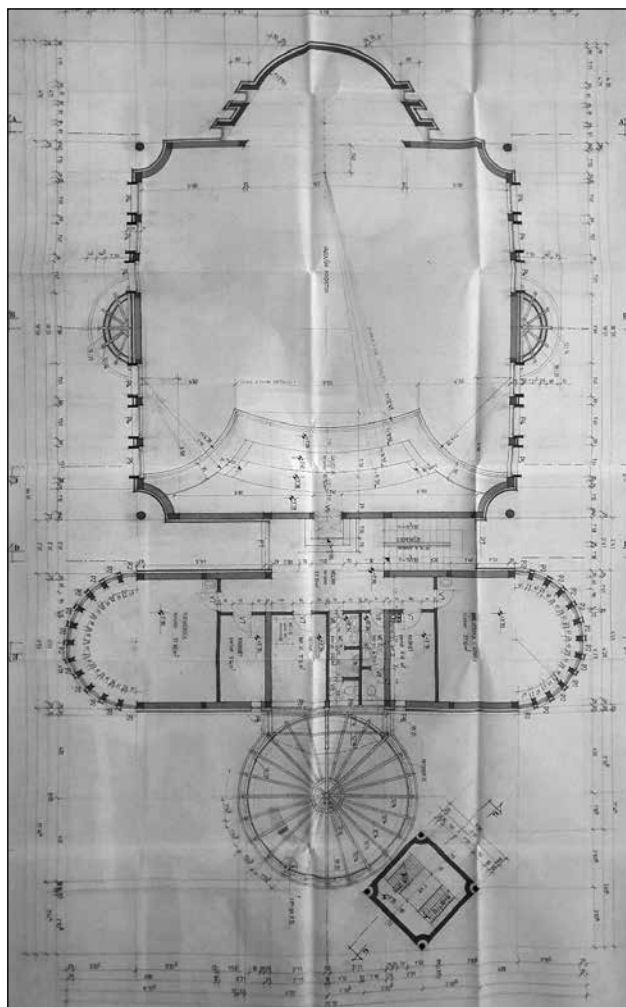
38 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 90/1998.

39 Danas su te prostorije prenamijenjene za potrebe Župe.

gdje bi se trebali susretati vrhovi nalaze također stupovi. Zvonik je ukupne visine 31,88 metara, završava skeletnom piramidom na čiji je vrh postavljen križ. Ima četiri zvona koja su donacija Župe Wildon. Postavljena su 23. travnja 1994. Vanjsko oplošje zvonika je jednostavno. Za crkveni kompleks povezan je repetirajućim ornamentima. Osnovni ornament zvonika je stup vrlo sličan stupovima na trijemu. Razlikuju se po kapitelu. Kapitel zvonika raščlanjen je u zaobljene plohe koje se ne šire izvan širine stupa, dok se kapitel trijema širi u visinu. Stupovi se kod tijela zvonika nalaze uglavnom na četiri ugla, izdvajaju se oni na trećoj razini odozdo koji su umetnuti u stranu zvonika, a ne u uglove. Svaka strana zvonika ima sat, a iznad satova se nalazi kvadratni ornament podijeljen u niz kvadratića iznad kojeg je prozor s rešetkama u obliku trokuta. Trokut i kvadrat kao da su dva temeljna geometrijska oblika koja su bila polazišta arhitekta u obliku i ukrašavanju crkve s obzirom na to da je uočljivo njihovo ponavljanje i kombiniranje.

*Slika 12. Zvonik crkve.
(Foto: M. Božić, 20. kolovoza 2025.)*

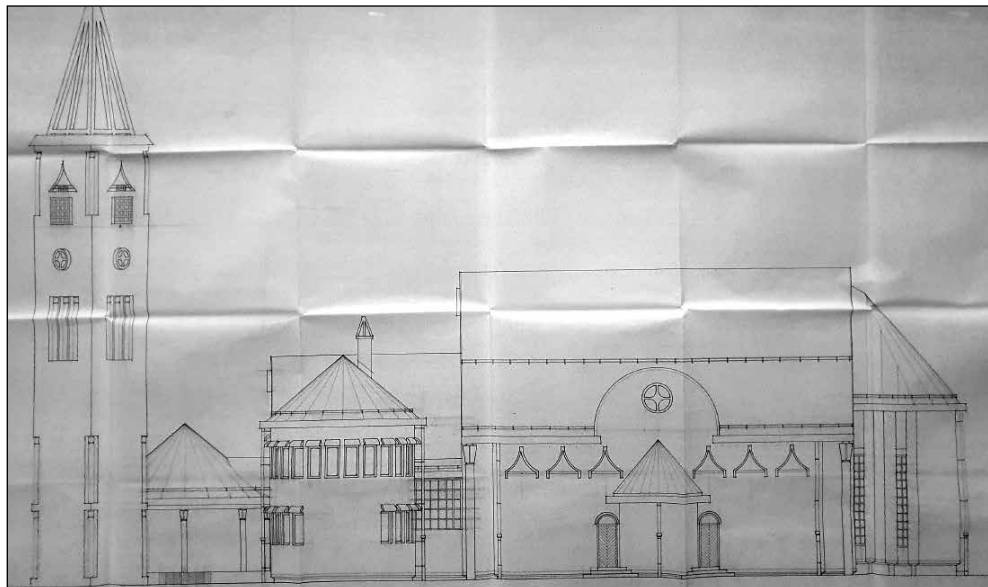

Slika 13. Tlocrt gornjega kata crkve, Arhitektonski projekt, 1989.⁴⁰

Trokut se tako kao geometrijski lik pojavljuje i kao rješenje kod klerestorija lađe. Na bočnim stranama crkve, kao što prikazuje slika 14 (istočna fasada), svjetlost dopire zahvaljujući nizu od šest trokutastih prozora sa svake strane. Od oblika osim trokuta i pravokutnika nameće se i krug, osobito kod vanjskoga oplošja crkve. Na dvostrešnom krovu crkve na bočnim

40 Projekti Župe Dobroga Pastira nalaze se u Arhivu Grada Đakova.

stranama uočava se zanimljiv dekorativni element iznad apsideola u obliku kruga, koji u sredini također ima kružni prozor unutar kojega se nalazi križ. Svojim oblikom ornament podsjeća na hostiju.

Slika 14. Istočna strana crkve, Arhitektonski projekt, 1989.⁴¹

Unutrašnja dekoracija crkve

Već je tijekom izgradnje crkve razmišljao župnik o umjetnicima koje bi angažirao, a koji će svojim umijećem ikonografskih prikaza i skulptura učiniti unutrašnjost crkve u skladu s crkvenom tradicijom i liturgijskim zahtjevima. Tako se već 1992. razmišljalo o ikonografskom rasporedu tema. S obzirom na to da je apside najistaknutije mjesto u arhitektonskom prostoru crkve, prvotni je plan bio da se na mjestu današnjeg mozaika postavi reljef od hrastovine, a ispred njega kip Dobroga Pastira veličine 3,5 m⁴², od čega se odustalo.⁴³

41 Projekti Župe Dobroga Pastira nalaze se u Arhivu Grada Đakova.

42 Arhiv Župe Dobroga Pastira, 128/1992; ovaj je dopis uputio župnik Mrak 2. 12. 1992. akademskom kiparu Stane Jarmu, kojeg je za spomenuto kiparsko djelo preporučio France Kvaternik. Zašto se odustalo od reljefa i kipa nije zabilježeno.

43 Vidi fusnotu 30.

Promatrajući danas unutrašnjost crkve Dobroga Pastira uočava se stiliziranost. Upravo ta stiliziranost, pročišćenost od dekorativnih elemenata, čistoća forme, jasan prostor u kojem je dekoracija svedena na minimum svjedoči o novom shvaćanju liturgije. Prostor vjernika treba potaknuti na kontemplativnost, transcendentalno promišljanje za što poticaj treba pronaći u unutrašnjem ambijentu crkve koji je nenametljiv i poticajan.

U unutrašnjoj dekoraciji crkve sudjelovala su tri umjetnika: Vladimir Meglić, akademski slikar, autor mozaika, Marko Živković, akademski slikar, autor križnoga puta i Marijan Sušac, kipar, autor triju kipova. Župnik Mrak angažirao je još dva umjetnika, Petra Ujevića za izradu božićnih jaslica i Petra Jarma za skulpturu u Božjem grobu te oltarni i ophodni kip.

Dobri Pastir

Dobri Pastir ikonografski je prikaz Krista kao Dobrog Pastira, zasnovan na tekstovima evanđelja, koji prikazuje Krista kako na ramenima nosi ovcu ili janje (prema Lk 15, 4-5) ili se pak nalazi usred stada ovaca (prema Iv 10, 2-16). Simbol je Kristove ljubavi prema ljudima.⁴⁴

Mozaik crkve u Đakovu prikazuje izduženog i istanjenog Krista, asketskog i gotovo apstraktnog u svojem prikazu, kako u naručju desnom rukom drži janje, a lijevom štap, odnosno izduženi križ. Epitet značajnog, pa i antologijskog mozaika hrvatske sakralne mozaičke umjetnosti nastalog u devedesetim godinama pripada upravo mozaiku Dobrog Pastira u Đakovu. Monumentalnih je razmjera. Dominira zidom iza oltara rasprostirući se 950 cm u visinu i 800 cm u širinu, zauzimajući površinu od 70 m². U nj je ugrađeno tisuću kilograma stakla u 77 boja i nijansi dopremljenog iz Venecije.^{45,46} Pozadina Dobroga Pastira noćno je nebo obasuto zvijezdama, čije se boje

44 BADURINA, A. i dr., *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., str. 231–232.

45 QUIEN, Enes, *Vladimir Meglić*, Art magazin Konura, (2006.?), str. 280.

46 MRAK, Zvonko, JARM, Antun, *Župa Dobrog Pastira u Đakovu*, Biskupija đakovačka i srijemska, IBL d. o. o., Osijek, 2005., str. 47. navodi: „U mozaik je ugrađeno oko 1000 kg stakla u 66 boja izrađenog u Spilinbergu (Italija), u radionici obitelji Donna.” U Arhivu Župe nisam pronašla dokument koji bi ijednu od ovih tvrdnji opovrgnuo, odnosno potvrdio. Prema riječima vlč. Mraka navod Enesa Quiena u monografiji o Vladimiru Megliću nije točan.

prelijevaju od sive, tamno plave do svijetlo plave boje. Isusov blagi pogled nezaobilazan je, krupne oči uokvirene snažnim obrvama prate pogled vjernika gdje god se u crkvi nalazio. A zabrinutost izdužena i bradata lica iščitava se u umornome pogledu. Odjeven je u dugu bijelu haljinu s crvenim palijem oko vrata, čiji su rubovi u plavo izvezeni. Dlanovi i stopala naglašeni su veličinom. U Kristovu dlanu leži zaštićeno janje, On je njegov zaštitnik i spasitelj. Krupnim stopalima čvrsto stoji na zemlji, svojim izduženim likom dotiče nebo – spaja i posreduje ovozemaljsko s onozemaljskim. U pozadini se nalaze brda, a u zelenoj dolini stoji Krist – izdvojen. Na određenoj se distanci nalaze njemu s lijeva i desna dvije skupine ljudi. Kristu s desne strane nalaze se uglavnom crkveni velikodostojnici. U prvome su redu; s lijeva na desno: sveti Polion⁴⁷ koji u ruci drži papirus na kojem piše „VITA VER VIA SUM EGO”,⁴⁸ zatim biskup Strossmayer, između Poliona i Strossmayera s crvenom kapom na glavi je sveti Marko Križevčanin, a do njega točno iza Strossmayera s bijelom mitrom papa Siksto V., zatim se Strossmayeru s lijeve strane nalazi papa Ivan Pavao II., sveti Antun (likom prikazan kao vlč. Nedjeljko Čutura, koji je prema riječima župnika Mraka nerijetko dolazio pratiti napredak mozaika), sveti Leopold Mandić, zatim biskup Ćiril Kos i na kraju sveta Anastazija.⁴⁹

Zatim je tu još niz župljana koji su poslužili kao modeli za likove: časna Samuela Severin između biskupa Ćirila Kosa i svete Anastazije, iza Siksta V. nalazi se Đuro Erdeljić (muškarac u plavoj jakni, s brkovima; vodio je crkveno pjevanje i sviranje), do njega je Vinka Goluža (župljanka), Mijo Budić (lik između sv. Antuna i sv. Leopolda prikazan u profilu), do njega Branimir Pavličić. Točno iza pape Ivana Palvla II. jedva primjetan lik kojemu se lice gotovo i ne vidi blaženi je Augustin Kažotić. Figura koja kleči s plavim plaštem jest sveti Jeronim.

47 Polion, sveti, *primicerius lectorum*, mučenik. Prema povijesno vrijednim aktima bio je primicerij lektora u Cibalama, biskupskom gradu Panonije Srijemske, u doba cara Dioklecijana, pod prezesom Probom. Voditelj lektorske škole – rječiti Polion – nakon obrambenog govora u kojem je iznio ljepotu kršćanskog nauka osuđen je na smrt na lomači i spaljen 27. travnja 304., BADURINA, A. i dr, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., str. 500.

48 U prijevodu „Ja sam život, istina, put”, preoblikovana verzija iz Evanđelja po Ivanu 14,6 „Ja sam Put, Istina i Život. Nitko ne dolazi po Ocu osim po meni”.

49 Anastazija, mučenica. Srijemska mučenica (u legendama djevica, odnosno udovica), mučena za Dioklecijanovu progonstva 25. prosinca 304. (...) BADURINA, A. i dr, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., str. 128.

S Kristove lijeve strane likovi su puka odjeveni u narodnu nošnju. Tu se svakako ističe lik župnika Zvonka Mraka, koji prinosi crkvu Isusu Dobrom Pastiru. Iznad župnika nalazi se baka Zorka Paponja, djevojka u narodnoj nošnji je Vesna Rašić (rođena Rotim), a kraj Vesne nalaze se Antun Jarm i Vinko Perić. Figura s bradom jest sam autor mozaika Vladimir Meglić.⁵⁰ Ikonografski prikaz mozaika uokviren je geometrijskim ornamentima: vijugavim linijama i kružićima u poluluku, dok je donja linija ukrašena izmjenom tamnijih i svjetlijih kvadratića. Iznad Kristove glave, koja se nalazi točno u kaloti apside, nalazi se i Kristov monogram s umetnutim slovima grčkoga alfabeta koji označavaju da je Krist početak (alfa) i kraj (omega).

U Arhivu Župe nalazi se dokument pod brojem 20/95 (dokument se sastoji od dva dijela; pitanja i odgovori) nastao dana 18. veljače 1995., a koji je svojevrsan intervju nastao za vrijeme izrade mozaika Dobrog Pastira. Iz pisanog odgovora Vladimira Meglića saznajemo što je umjetnik zapravo htio postići:

*Najjači je naglasak stavljen na centralnu, uvećanu, predimenzioniranu figuru Krista s janjetom u rukama. Krist pastir s janjetom koji istovremeno sugerira Jaganjca Božjeg. Figura Dobrog Pastira treba istovremeno sadržavati odlučnost i blagost, razumijevanje, utjehu, sigurnost, nadu, ljubav. Popratni sadržaj, ukoliko hijerarhijski naglašene centralne figure, je mnoštvo ljudskih likova, crkvenih velikodostojnika, svetaca, duhovnika, naroda koji lepezasto zatvaraju prostor kompozicije. Istovremeno, naglašava se na neki način povezanost onoga što se događa na slici, s onim što se zbiva na oltaru za vrijeme službe Božje. Pokušao je da sadržaj na slici posjeduje višeznačnost, veću dubinu i snagu prikaza od uobičajenog.*⁵¹ Iz istoga dokumenta doznajemo da je Meglić imao i dva pomoćnika. To su bili Zlatko Modrić, akademski slikar iz Samobora koji je diplomirao u klasi Đure Sedera, i Tomislav Susović, grafičar, suradnik i pomoćnik, Meglićevi prijatelji.

50 Ovaj popis likova nastao je na temelju kazivanja vlč. Mraka (25. kolovoza 2025.).

51 Arhiv Župe Dobroga Pastira, postavljena pitanja za slikara Meglića nalaze se pod brojem 20/95, dok dio na koji je umjetnik Meglić rukom odgovorio na postavljena pitanja nije numeriran; parafraza je odgovor na 4. pitanje i nalazi se na 4. stranici dokumenta.

*Slika 15. Dobri Pastir.
(Foto: M. Božić, 20. kolovoza 2025.)*

Skulpture i križni put

U crkvi u apsidiolama bočnih zidova sa zapadne strane nalazi se Majka Božja, a s istočne blaženi Alojzije Stepinac, postavljeni na postamentima. Autor skulptura je Marijan Sušac, akademski kipar iz Osijeka. Obje su skulpture izrađene u drvu divlje kruške. Kip Gospe postavljen je u crkvu u svibnju 1998., a kip blaženog Alojzija Stepinca u veljači 2004.

Skulpture su monokromne, što se izvrsno nadovezuje na jednostavnost interijera. Volumenom simetrične, zatvorene i statične, haptički glatke površine, jednostavnih i čistih linija koje odvajaju volumen od prostora. Lica skulptura blaga su i nježna izraza s pogledom prema dolje – prema vjerniku.

Draperije krajnje stilizirane i mirne, padaju niz tijelo dugim i glatkim linijama, čime je naglašena vertikalnost, nemaju naglašenih detalja, reducirane su. Ono što zaokuplja pozornost, jesu produhovljeni izrazi lica, čime je naglašena kontemplativnost.

*Slika 16. Majka Božja.
(Foto: M. Božić, 20. kolovoza 2025.)*

Marko Živković, osječki je akademski slikar, autor je križnoga puta u crkvi Dobroga Pastira. Križni se put sastoji od 15 postaja. Četrnaest je uobičajenih prikaza križnoga puta naslikanih uljem na platnu dimenzija 60 x 130 cm postavljeno na bočne zidove crkve 1995. godine, dok je 15. slika Kristova uskrsnuća dimenzija 120 x 260 cm smještena u prostoru krstionice postavljena u veljači 2005. Na prvi se pogled odmah može uočiti da je primijenjena metoda redukcije. Središnji lik križnoga puta jest izduženi lik Krista nerijetko naglašenih izduženih ruku. Uz Krista je križ i tek poneki lik ovisno o sadržaju postaje križnoga puta. Krist je odjeven u dugu bijelu

haljinu, bosih je nogu i s trnovom krunom na glavi. U pozadini prevladava plava boja kistom nanesena tako da se prate tragovi nanosa boje, što čini slike dinamičnima. Petnaesta slika *Isusovo uskrsnuće* prikazuje Krista u trenutku uznesenja, lebdi s perizomom na bokovima, desnom rukom na prsima, a lijevom dlanom okrenutim od sebe. Trenutak je to transcendencije i duhovnog uspona. Crvene i narančaste boje pri dnu sugeriraju vatru, patnju i zemaljsko stanje, dok hladniji tonovi u gornjem dijelu asociraju na duhovni svijet, onozemaljsko prema čemu Krist ide. Smjer postaja križnoga puta suprotan je od uobičajenog. Tradicionalno se kreće s lijeve strane gledano iz crkvene lađe prema oltaru, u smjeru kazaljke na satu, dok je u Dobrom Pastiru suprotno kazaljci na satu i završava u baptisteriju gdje se nalazi 15. postaja.

*Slika 17. Prikazuje 15. postaju križnoga puta.
(Foto: M. Božić, 20. kolovoza 2025.)*

Zaključak

Izgradnja crkve Dobroga Pastira u Đakovu nije bila samo arhitektonski i urbanistički projekt, već i plod dugotrajnog duhovnog, organizacijskog i ljudskog zalaganja. Proces je obilježen brojnim izazovima – od birokratskih prepreka, političkih nesklonosti, pa sve do ratnih okolnosti koje su znatno usporile i otežale gradnju. U tom kontekstu uloga župnika Zvonka Mraka bila je presudna. Crkva Dobroga Pastira u Đakovu izniman je primjer skladnog spoja suvremene arhitekture, liturgijskih zahtjeva i duboke simbolike. Arhitekt France Kvaternik osmislio je prostor koji svojim geometrijskim oblicima, ritmom te jasnoćom organizacije prostornih cjelina omogućuje liturgijski utemeljeno i duhovno bogato iskustvo. Unutrašnjost crkve, s naglaskom na pročišćene linije, prirodno svjetlo i simboliku, pruža prostor kontemplacije i aktivnog sudjelovanja vjernika. Umjetnička djela Vladimira Meglića, Marka Živkovića i Marijana Sušca dodatno obogaćuju sakralni ambijent, pritom poštujući temeljnu ideju stilske jednostavnosti i izražajne duhovnosti. Crkva Dobroga Pastira svjedoči o suvremenom liturgijskom promišljanju koje naglasak stavlja na funkcionalnost, simboliku i aktivnu uključenost zajednice, čime postaje snažno duhovno i umjetničko središte svojega vremena.

Tijekom razgovora s prvim samostalnim župnikom Župe Dobroga Pastira Zvonkom Mrakom, župnik je naglasio kako je zapravo nositelj cijeloga projekta bio vlč. Antun Jarm te da nije bilo njega, da ne bi bilo ni crkve. Isto me tako zamolio da u članak unesem osobe za koje on smatra da su svojim angažmanom zaslužne za izgradnju crkve. To su: Zvonko Bobetić, Jozo Totić, Jozo Matas, Damir Gabrić, Antun Fabijančić, Petar Uzun, Darko Lovrić, Vladimir Kranjc i Mato Zorić u Đakovu, a izvan Đakova: Ivan Tarnaj, Mate Perković i Božo Prka.

Literatura i izvori

Arhiv Župe Dobroga Pastira, Đakovo

Arhiv Grada Đakova

BADURINA, A. i dr, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006.

JARM, Antun, „Nova župna crkva u Đakovu”, *Đakovački vezovi, prigodna revija* 1995, str. 56–58.

JARM, Antun, „Nova župna Crkva u Đakovu”, *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 123(1995)6, 320–323.

MRAK, Zvonko, JARM, Antun, *Župa Dobrog Pastira u Đakovu*, Biskupija đakovačka i srijemska, IBL d. o. o., Osijek, 2005.

QUIEN, Enes, *Vladimir Meglić*, Art magazin Konura, (2006.?)

Župa Dobrog Pastira u Đakovu: 25 godina župe (1980. – 2005.): 10 godina župne crkve (1995. – 2005.); priredili Zvonko Mrak i Antun Jarm; Đakovo: Biskupija đakovačka i srijemska: Župa Dobrog Pastira, 2005. (Osijek: IBL d. o. o.)

JARM, Antun, *Posveta nove župne crkve Dobrog Pastira u Đakovu*, tiskara Verhas, Đakovo, 1995.

ŽUPNA SPOMENICA 1980. – 1999., svezak I., rkt. Župa Dobroga Pastira Đakovo 2, (godina tiska nije navedena).

Napomena: kako je Župa osnovana dekretom izdanim 29. listopada 1986., s tim da je vlč. Mrak službu preuzeo 16. studenoga 1986., Urudžbeni zapisnik Župe Dobroga Pastira zapravo se počinje voditi tek 1987. godine. Dokumentacija do tada kronološki je složena u Župnome uredu, nekim su dokumentima pridodani urudžbeni brojevi koji se jednim dijelom odnose na urudžbene brojeve Župe Svih svetih Đakovo I, neki imaju samo broj koji se odnosi na urudžbeni broj Biskupskog ordinarijata, a nekim je dokumentima naknadno pridodan broj arhive Župe Dobroga Pastira.

SUMMARY

Marina Božić

HISTORICAL AND SOCIAL CIRCUMSTANCES PRECEDING THE CONSTRUCTION OF THE CHURCH COMPLEX OF GOOD SHEPHERD

The Church of the Good Shepherd in Đakovo is an outstanding example of sacred contemporary architecture that harmoniously combines functionality, symbolism, and liturgical requirements. Built in the late 1980s and early 1990s and based on the design by the architect France Kvaternik, its realization was made possible, despite numerous challenges, including construction delays caused by the Homeland War, through the dedicated efforts of then-parish priest Zvonko Mrak. The church's architecture is characterized by geometric clarity, rhythmic alternation of concave and convex volumes, and a thoughtfully planned liturgical layout.

The church space includes a square nave, sanctuary, chapel of St. Anthony, sacristy, baptistery, and choir. Elements such as the richly decorated wooden ceiling, the monumental mosaic of the Good Shepherd, and various window openings, create a strong sacred atmosphere. The nearly 32-meter-high bell tower was built separately but harmoniously connects with the façade and porch.

The interior is marked by stylistic purity and expressive symbolism. The central artwork is the mosaic of the Good Shepherd by Vladimir Meglić – a monumental composition featuring Christ at the center, surrounded by saints, dignitaries, and parishioners. The Stations of the Cross by Marko Živković, consisting of 15 stylized stations, along with sculptures of the Blessed Virgin Mary and Blessed Alojzije Stepinac by academic sculptor Marijan Sušac, further enrich the spiritual ambiance. The liturgical furniture and vessels were designed according to Kvaternik's plans.

The Church of the Good Shepherd is not only a liturgical center but also a lasting symbol of the spiritual, cultural, and artistic heritage of its time. Special gratitude goes to Father Antun Jarm, whom parish priest Mrak highlights as the key initiator of the project, as well as to the numerous parishioners and collaborators whose contributions made its realization possible.

Osvajanje vojnih objekata u Đakovštini 1991.

PRETHODNO PRIOPĆENJE

355.48(497.5 Đakovština),,1991“

Mateo Dragičević

Muzej Đakovštine Đakovo

Rad obuhvaća vremensko razdoblje ljeta i početka jeseni 1991. godine na području Đakovštine. Prikazuje statističke podatke o narodnosnom sastavu, spolu, pismenosti i školskoj spremi stanovnika Đakovštine. Opisuje pripremu i tijek borbenih aktivnosti sukobljenih strana, te krajnji rezultat i doprinos zauzimanja vojnih objekata u Đakovštini. Tijekom pisanja rada korišteni su dokumenti u obliku muzejske građe, regionalni tisak te dosadašnji radovi i publikacije koji potpuno ili djelomično opisuju segmente Bitke za vojarne u Đakovu.

Ključne riječi: suvremena povijest, Domovinski rat, zauzimanje vojnih objekata, Đakovo, Đakovština.

Uvod

Početkom 90-ih godina 20. stoljeća Hrvatska se našla na prekretnici svoje moderne povijesti. Proces raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ubrzao je jačanje nacionalnih težnji i političkih previranja unutar hrvatskog društva. Političke promjene nakon prvih višestranačnih izbora u Hrvatskoj 1990. godine otvorile su put prema samostalnosti i suverenosti, koje su 25. lipnja 1991. formalno potvrđene proglašenjem neovisnosti. Odluka o izlasku iz jugoslavenske federacije bila je rezultat dugotrajnih nastojanja

hrvatskog naroda da stekne političku i državno-pravnu samostalnost, no ujedno je predstavljala i izazov zbog reakcije JNA, koja je pod dominacijom srpskog vrhovnog zapovjedništva i u suradnji s pobunjenim srpskim stanovništvom u Hrvatskoj dovela do oružanog sukoba na teritoriju Hrvatske. Istočna Slavonija, zahvaljujući svojem strateškom položaju i vojnoj važnosti, postala je jedno od ključnih područja sukoba. U tom prostoru, usprkos pobuni nezanemarlivog srpskog stanovništva, mnoge lokalne zajednice poput Đakovštine ostale su vjerne hrvatskoj državi te su se aktivno uključile u obranu svojeg teritorija. Posebna je važnost Đakova i drugih slavonskih gradova jer su upravo tu formirane prve borbene snage koje su kasnije igrale značajnu ulogu u zaštiti istočne Slavonije i šireg područja. Zasluge stanovništva Đakovštine u Domovinskom ratu brojne su i odnose se na vojni, humanitarni, logistički i informativni aspekt rata. U ovome radu fokus je stavljen ponajprije na vojni i logistički segment Domovinskog rata kao ipak najznačajnijeg doprinosa konačnom uspjehu.

Đakovština 1991. broji 52 954 stanovnika te je administrativno-teritorijalna podjela Đakova bila drukčija od današnje. Izvršno vijeće Skupštine Općine Đakovo, prema popisu stanovništva iz 1991., upravljalo je širim područjem koje je osim grada Đakova uključivalo sela: Borovik, Bračevci, Breznica Đakovačka, Bučje Gorjansko, Budrovci, Čenkovo, Dragotin, Drenje, Đurđanci, Forkuševci, Gašinci, Gorjani, Hrkanovci Đakovački, Ivanovci Gorjanski, Josipovac Punitovački, Kešinci, Kondrić, Koritna, Krndija, Kućanci Đakovački, Kuševac, Lapovci, Levanjska Varoš, Lipovac Hrastinski, Majar, Mandićevac, Merolino Sikirevačko, Milinac, Mrzović, Musić, Novi Perkovci, Ovčara, Paljevina, Paučje, Piškorevci, Podgorje Bračevačko, Potnjani, Preslatinci, Pridvorje, Punitovci, Ratkov Dol, Satnica Đakovačka, Selci Đakovački, Semeljci, Slatinik Drenjski, Slobodna Vlast, Strizivojna, Svetoblažje, Široko Polje, Tomašanci, Trnava, Viškovci, Vrbica i Vučevci. Riječ je o izuzetno većem administrativnom području za razliku od današnjeg, gdje u sastav Grada Đakova ulazi devet naselja: Budrovci, Đakovo, Đurđanci, Ivanovci Đakovački, Kuševac, Novi Perkovci, Piškorevci, Selci Đakovački i Široko Polje. Narodnosni sastav stanovništva Đakovštine 1991. brojio je 48 578 Hrvata (91,7 %), 2002 Srba (3,7%) i 4,4 % ostalih narodnosti (Slovaci, Muslimani, Albanci, Mađari i dr.).¹ „Na području đakovačke općine

1 Ivica MIŠKULIN, „Počeci obrane: 107. brigada Zbora narodne garde Republike Hrvatske lipanj – rujan 1991.“, *Valpovački godišnjak*, br. 11, 2006., 169.

bile su pozicionirane postrojbe 158. mješovite protuoklopne artiljerijske brigade JNA te postrojbe garnizona u Đakovu. Bile su raspoređene na sljedeći način: u vojarnama „Dračice” (Velika) i „Diljski partizanski odred” (Mala), domu JNA u središtu grada, vojnom poligonu „Nabrđe” kod sela Gašinci te vojnom skladištu „Gaj”, smještenom između Đakova i Đakovačke Satnice. U predstojećoj akciji djelovale su postrojbe 2. đakovačke bojne 107. br. ZNG-a, satnija 3. „A” br. ZNG-a, dvije satnije policije te postrojbe lokalnog NZ-a.”²

Ovaj rad pomoću dostupne literature i povijesnih izvora prikazuje organizaciju obrane lokalnoga stanovništva, vojnih i policijskih jedinica, te način i tijek djelovanja prije i za vrijeme Bitke za vojne objekte JNA u Đakovštini. Opisani događaji potkrijepljeni su autentičnom dokumentacijom iz đakovačkih vojarni u obliku *Vojne naredbe*, te dokumentacijom đakovačkih snaga *Planom odbrane vojnih objekata JNA u garnizonu Đakovo*, *Knjigom dojava*, *Ratnim dnevnikom 122. brigade*, *Knjigom zapovijedi zapovjedništva bataljuna ZNG-a i Knjigom dnevnih zapovijedi 1. čete*. Korišteni su izvori poput novinskih članaka iz *Glasa Slavonije*, osobna svjedočanstva sudionika te sekundarna literatura koja u nacionalnom i lokalnom okviru opisuje zbivanja u Hrvatskoj 1991. godine. Posebno su primijenjeni znanstveni radovi i publikacije povjesničara koji svojim aktivnim radom pridonose istraživanju Domovinskog rata, poput Davora Marijana, Ivice Miškulina i Ante Nazora. Njihovi radovi pružaju širi kontekst vojnopolitičkih prilika u Republici Hrvatskoj te omogućuju komparaciju nacionalnih zbivanja s lokalnim događajima na slavonskom bojištu. Time se osigurava uravnotežen uvid u tijek događaja i djelovanje svih relevantnih aktera na području Đakovštine.

Preobrazba Jugoslavenske narodne armije i razoružanje Teritorijalne obrane

Socijalistička Republika Hrvatska kao federalna jedinica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije početkom 80-ih godina 20. st. nalazila se u dubokoj političkoj, gospodarskoj i društvenoj krizi, koja će prerasti u najveći oružani sukob na području Europe u drugoj polovici 20. stoljeća. Nakon smrti Josipa Broza Tita, različiti stavovi pojedinih republika sve su više dolazili do izražaja. S jedne strane Hrvatska i Slovenija, gospodarski najrazvijenije

2 I. MIŠKULIN, *Isto*, 190.

republike, težile su većoj autonomiji i demokratskim promjenama, dok su se Srbija, najmnogoljudnija zemlja u SFRJ i JNA, glavna oružana komponenta, zauzimale za centralizaciju i očuvanje trenutačne državne i vojne strukture. Opća mobilizacija srbijanskih vojnih, političkih i intelektualnih krugova u cilju stvaranja dominantne pozicije srbijanskog naroda počinje sredinom 80-ih godina 20. st. objavljivanjem *Memoranduma* Srpske akademije nauka i umetnosti 1986. i preustrojem JNA pod nazivom *Jedinstvo* u razdoblju od 1987. do 1990. godine. U *Memorandumu* srpski nacionalisti isticali su navodnu ugroženost Srba i srpstva u Jugoslaviji, posebice na Kosovu i u Hrvatskoj, a zapravo su težili što većoj centralizaciji države i dominaciji Srbije nad ostalim jugoslavenskim republikama.³

Realizacijom plana *Jedinstvo* završeno je razdoblje (1968. – 1998.) dotadašnjeg ustroja i teritorijalne organizacije, koja je doduše mijenjana, ali je ipak zadržala ustroj koji se u literaturi redovito naziva republičkim ustrojem vojske.⁴ Dotadašnja organizacija podrazumijevala je šest armija čije su zone nadležnosti odgovarale republičkim granicama, dok je od kraja 1988. JNA imala tri vojišta, odnosno tri vojne oblasti (VO) na kopnu (+ Vojnopomorska oblast te Ratno zrakoplovstvo i protuzračna obrana, kao i do tada). Spomenutom reorganizacijom republička vodstva isključena su iz sustava zapovijedanja snagama Teritorijalne obrane (TO), koje su, protivno Ustavu SFRJ iz 1974., podređene zapovjedništvima JNA, a teritorij Hrvatske podijeljen je između više zapovjedništava. Tako je 5. vojna oblast (prema mirnodopskom ustroju), odnosno Sjeverozapadno vojište (prema ratnom ustroju), sa sjedištem u Zagrebu obuhvatila sjeverozapadnu Hrvatsku, Istru, Gorski kotar, Liku, Kordun i Banovinu te Sloveniju. Ostali dio Hrvatske (Slavonija) podijeljen je između 1. vojne oblasti sa sjedištem u Beogradu i Vojnopomorske oblasti sa sjedištem u Splitu (jadranska obala i sjeverna Dalmacija).⁵ JNA je bila operativna, dobro naoružana federalna komponenta, dok je Teritorijalna obrana bila republička, slabije naoružana i slabije pokretljivosti, predviđena da bude svenazočni oslonac JNA, te su se ove dvije vojne komponente u ratnim prilikama trebale nadopunjavati po koncepciji općenarodnoga oružanog otpora.⁶ U novoj organizaciji JNA Đakovo nalazilo

3 Ante NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, Zagreb, 2011., 19.

4 Davor MARIJAN, „Jedinstvo - posljednji ustroj JNA”, *Polemos*, br. 6, 2003., 12.

5 A. NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, 22.

6 Davor MARIJAN, „Jugoslavenska narodna armija u agresiji na Republiku Hrvatsku 1990. -

se u zoni odgovornosti 17. korpusa sa sjedištem u Tuzli, dok je korpus bio u sastavu 1. vojne oblasti s Komandom u Beogradu. Osim 17. korpusa sa sjedištem u Tuzli, 1. vojna oblast u svojem je sastavu imala: prištadne (vojišne postrojbe) Sarajevski (4.), Banjalučki (5.), Novosadski (12.), Kragujevački (24.) i Užički (37.) korpus, Komandu obrane grada Beograda, Riječnu ratnu flotilu, 1. proletersku gardijsku mehaniziranu diviziju, 4. motoriziranu i 22. pješačku diviziju.⁷

Središnja točka napada JNA na obrambeni sustav bila je TO.⁸ Oko 54 % naoružanja TO-a u SFRJ čuvalo se u 785 skladišta i objekata JNA, dok je 46 % bilo u 1380 objekata izvan Armije.⁹ U SR Hrvatskoj procjenjuje se da se broj „cijevi” kretao između 80 000 i 100 000.¹⁰ Naoružanje je oduzeto u dogovoru sa srbijanskim vodstvom, a na temelju zapovijedi koju je 14. svibnja 1990. protuzakonito (bez znanja i suglasnosti Predsjedništva SFRJ) potpisao načelnik Generalštaba Oružanih snaga (GŠ OS) SFRJ general Blagoje Adžić.¹¹ Nekoliko dana prije nego što je HDZ preuzeo vlast u Hrvatskoj, JNA je na osnovi zapovijedi načelnika 23. svibnja 1990. oduzela oružje TO-u SRH i pohranila ga u svoja skladišta.¹² Tim izvršavanjem zapovijedi republike su nezakonito izbačene iz zapovjednog lanca u pogledu prava uprave TO, a uskraćena im je i ustavna obveza da rukovode općenarodnim otporom na svojem teritoriju u slučaju rata.¹³ Ona je u vrijeme demokratske smjene vlasti bila organizirana u sustav štabova (od republičkih kao najviših do općinskih kao najbrojnijih), dok su ostale postrojbe TO-a bile pričuvnog karaktera, što znači da su se formirale i djelovale u ratu.¹⁴ Najviši zapovjedni kadar TO-a bili su oficiri od kojih je veći dio služio i u JNA, te je osobno i svjetonazorski bio vezan za nju, što je bio temeljni razlog da je Republički štab TO-a nakon izborne pobjede HDZ-a odigrao negativnu ulogu zapovjednog

1992. godine”, *Časopis za suvremenu povijest*, Br. 33., Zagreb, 2001., 290.

7 Davor MARIJAN, *Slom Titove Armije: JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, Zagreb, 2008., 111–112.

8 D. MARIJAN, *Slom Titove Armije: JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, 107.

9 D. MARIJAN, *Isto*, 152.

10 Ante NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, 28.

11 A. NAZOR, *Isto*, 29.

12 Davor MARIJAN, „Slavonija u ratnoj 1991. godini”, *Scrinia Slavonica* 1, 2001., 280.

13 D. MARIJAN, „Jedinstvo - posljednji ustroj JNA”, 45.

14 Davor MARIJAN, „Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. - 1991”, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 40, Br. 1, 2008., 48.

tijela vezanog za Beograd (SSNO i Generalštab Oružanih snaga, odnosno, zapovjedništva JNA u Hrvatskoj.¹⁵ Teritorijalna obrana Republike Hrvatske postojala je do jeseni 1991., kada je uvedena u pričuvni sastav Hrvatske vojske.¹⁶

U izrazito multietničkoj državi kakva je SFRJ nedvojbeno bila, do kraja 80-ih god. 20. st. vidljiva je nacionalizacija zapovjednih struktura JNA u generalskim i višim oficirskim kadrovima koja apsolutno nije bila u skladu s postotcima stanovništva u zajedničkoj državi. Pa je tako etnički sastav časničkog zbora JNA činio sljedeći udio narodnosti: Srbi 63,2 %, Crnogorci 6,2 %, Makedonci 6,3 %, Hrvati 12,6 %, Slovenci 2,8 %, Muslimani 2,4 %, Jugoslaveni 3,6 %, Albanci 0,6 %, Mađari 0,7 % i ostali 1,6 %, dok je do početka 90-ih god. 20. st. u ukupnom časničkom korpusu broj Srba premašio 70 %.¹⁷ Usporedno, neujednačenost nacionalne strukture starješinskog kadra u Jugoslavenskoj armiji postojala je i dva desetljeća ranije u postotno manjim brojevima, ali ne zanemarivim. Pa tako 1969. godine Srbi čine 46,6 % generala, 60,1 % oficira i 65,6 % podoficira, dok Crnogorci broje 19,4 % generala, 9,0 % oficira i 5,8 % podoficira. S druge strane, Hrvati su činili 21,1 % generala, 14,7 % oficira i 12,6 % podoficira, a Slovenci 6,5 % generala, 5,3 % oficira i 2,6 % podoficira.¹⁸ Do početka devedesetih godina vojni predstavnici, načelno zajedničke vojske, politički vođe Srba i javno „glasniji” dio srbijanske intelektualne elite imali su iste ciljeve koje Nazor precizno definira, a oni su:

Očuvanje Jugoslavije, kao strogo centralizirane države s prevlašću najbrojnijeg naroda (srpskog) u njoj (prema načelu „jedan čovjek, jedan glas”), odnosno smanjenje prava republika, a povećanje ovlasti saveznih tijela, razlog su zbližavanja dijela vodstva JNA sa srbijanskim vodstvom i pretvaranja JNA u srpsku vojsku. Stjecajem okolnosti, prije svega zbog oružanoga otpora Slovenaca i, posebice, Hrvata, a potom i Bošnjaka – muslimana, taj će cilj biti reduciran za zauzimanje „srpskih” područja

15 D. MARIJAN, „Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. - 1991”, 48.

16 D. MARIJAN, *Isto*, 48.

17 Davor DOMAZET-LOŠO, „How Aggression Agait Croatia and Bosnia-Herzegovina Was Prepared of the Transformation of the JNA into a Serbian Imperial Force”, *National Security and the Future*, Vol. 1., No. 1., 2000., 110.

18 Nevio ŠETIĆ, *Ostvarenje suvremene hrvatske države – od pojave višestranačja 1989. do nastanka samostalne, međunarodno priznate i teritorijalno cjelovite Republike Hrvatske*, Zagreb, 2017., 135.

u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, koja bi se potom pripojila „krunjoj” Jugoslaviji, zapravo („velikoj”) Srbiji.¹⁹

Organizacija obrane i priprema za borbene aktivnosti

Srpska pobuna u Hrvatskoj poput „balvan revolucije” iz kolovoza 1990. ukazala je novoizabranoj hrvatskoj vlasti kako srpska manjina u Hrvatskoj neće olako prihvatiti izbornu volju građana, te da će država biti prisiljena što prije uspostaviti organe sile kako bi se na njezinom teritoriju poštovala odluke i provodili zakoni. Nakon protuzakonitog razoružanja TO-a SRH u svibnju 1990. i upitne odanosti dijela milicajaca srpske narodnosti novoj hrvatskoj vlasti, bilo je nužno uskladiti nacionalnu strukturu Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske te povećati i naoružati što veći broj ljudi spremih za obranu.²⁰ Budući da je Hrvatska još uvijek formalno bila dijelom jugoslavenske federacije, realizacija takve odluke morala se provesti u skladu s postojećim saveznim i republičkim zakonima. To će ujedno biti i razlog zbog čega će teret početnog organiziranja i stvaranja hrvatske vojske preuzeti MUP RH.²¹ Sredinom rujna 1990. Vlada RH donijela je odluku kojom je brojno stanje milicije u slučaju rata, neposredne ratne opasnosti ili drugih izvanrednih prilika određeno u ukupnom broju od 70 000 pripadnika, od kojih 25 000 djelatnih i 45 000 pričuvnih.²² Sredinom travnja 1991. pri MUP-u je osnovan Zbor narodne garde (ZNG), kao poseban sastav namijenjen za potrebe obrane ustavnog poretka, cjelovitosti i teritorijalnog integriteta RH, ali pod zapovijedanjem Ministarstva obrane.²³ ZNG je predstavljao nekakvog križanca između vojske i policije, a zamišljen je dao pričuvni i djelatni.²⁴ Prema prvim planovima trebao je imati Zapovjedništvo, četiri djelatne brigade, 16 pričuvnih brigada i devet pričuvnih samostalnih bataljuna ZNG-a, dok je u pričuvnom dijelu trebao imati 38 726 ljudi.²⁵

19 A. NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, 22.

20 Mata BRSTILO REŠETAR, *Organiziranje obrane i začeci Hrvatske vojske, katalog izložbe Domovinski rat*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 2013. 93.

21 Mata BRSTILO REŠETAR, *Organiziranje obrane i začeci Hrvatske vojske, katalog izložbe Domovinski rat*, 93.

22 Davor MARIJAN, „Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. - 1991.”, 48.

23 D. MARIJAN, *Isto*, 49.

24 D. MARIJAN, *Isto*, 49.

25 D. MARIJAN, *Isto*, 49.

Sukob u Borovu Selu, u svibnju 1991., uvjerio je hrvatsko vrhovništvo kako je nastupilo pravo vrijeme za operacionalizaciju plana o stvaranju vlastitih vojnih oružanih snaga.²⁶ U Slavoniji na području PU Osijek planirana je 8. pričuvna brigada na području Našica, Đakova, Orahovice i Podravske Slatine. Međutim, nakon kratkotrajnoga sukoba u Sloveniji donesena je odluka o mobiliziranju pričuvnih brigada, pa tako i onih slavonskih, što je rezultiralo podizanjem 106., 107., 108., i 109. brigade ZNG-a.²⁷ Zamišljeno je da osnovicu unutarnjeg ustroja brigade čine četiri pješačke bojne, dok je zapovijed za mobilizaciju stigla 28. lipnja u 8:50 ujutro te je proslijeđena nižim jedinicama.²⁸ Prva bojna 107. brigade ZNG-a mobilizirana je u Našicama, druga bojna u Đakovu, treća u Valpovu i četvrta u Donjem Miholjcu. Prvoga dana mobilizacije 2. bojna (đakovačka) imala je ukupnu popunjenost od 96,5 %.²⁹ Također, prvog dana mobilizacije 2. bojna imala je 129 vojnika.³⁰ Drugog dana taj se broj povećao pa je 2. bojna raspolagala s 484 čovjeka, od toga su 23 bili časnici, te njih 35 dočasnici.³¹ Prvi zapovjednik 2. bojne ZNG-a u Đakovu bio je Zvonimir Berc. „Dan kasnije, 30. lipnja od predviđene četiri pješačke bojne, u potpunom (100 %) mobilizacijskom ustroju bila je samo 2. đakovačka bojna.”³² Dana 3. srpnja đakovačka bojna i dalje je bila jedina u punom sastavu, te su se u njoj nalazila 23 časnika, 33 dočasnika i 444 gardista.³³ Tu informaciju je 9. srpnja potvrdio i zapovjednik brigade prilikom obavijesti Zapovjedništvu ZNG-a u Zagrebu, u kojem je stanje u ostalim bojnama ocijenio kritičnim.³⁴ Tri dana poslije u izvješću Zapovjedništva 2. bojne đakovačke snage brojile su ukupno 452 pripadnika, od toga 24 časnika, 44 dočasnika i 385 vojnika.³⁵

26 I. MIŠKULIN, „Počeci obrane: 107. brigada Zbora narodne garde Republike Hrvatske lipanj-rujan 1991.”, 169.

27 I. MIŠKULIN, *Isto*, 169.

28 I. MIŠKULIN, *Isto*, 170

29 I. MIŠKULIN, *Isto*, 170

30 Ivan MIŠKULIN, „Iz života 122. brigade Hrvatske vojske 1991.-1993.”, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, Br. 8., 2007., 153.

31 I. MIŠKULIN, „Počeci obrane: 107. brigada Zbora narodne garde Republike Hrvatske lipanj-rujan 1991.”, 171.

32 I. MIŠKULIN, *Isto*, 171.

33 I. MIŠKULIN, *Isto*, 172.

34 I. MIŠKULIN, *Isto*, 172.

35 I. MIŠKULIN, *Isto*, 172.

Glavni razlozi lošije borbene spremnosti u bojnama nije defetizam mobiliziranih pripadnika bojni, već nedostatak naoružanja i svakodnevne ljetne zadaće u poljoprivredi. Sve mobilizirane pričuvne brigade posjedovale su gotovo isključivo lako pješačko naoružanje, i to često u nedovoljnoj količini. Također, posebno je evidentiran bio nedostatak protuoklopnih sredstava, bez kojih su borbene aktivnosti u ravničarskoj Slavoniji nezamislive.³⁶ Tako je, prema riječima zapovjednika prve čete 2. bojne, naoružanje jedinice bilo vrlo slabo, a obuhvaćalo je puške M 48, karabine lovačkih pušaka bez optike i nešto automatskih pušaka – kalašnjikova.³⁷ Krajem lipnja đakovačka je bojna raspolagala s 257 komada pješačkog oružja, ali s pokrivenošću streljivom koja je bila manja od jednog borbenog kompleta.³⁸ Problem koji se posebno istaknuo na đakovačkom području bio je taj što je dobar dio mobiliziranog ljudstva živio od poljoprivrednih djelatnosti čiji su poslovi bili neodgodivi.³⁹ Prema prijedlogu zapovjednika taj problem rješavao se puštanjem kućama pripadnika postrojbi, a njihov broj nadopunjavao se dobrovoljcima kojih je bilo dovoljno.⁴⁰

Stanje naoružanja i druge vojne opreme 2. bojne ZNG-a sredinom srpnja iznosilo je: 411 komada naoružanja, 110 256 komada streljiva i mina, 56 sredstava veze, 1064 minsko-eksplozivnih sredstava, 2013 sredstava radiološko-biološko-kemijske obrane, 900 intendantskih sredstava, te 432 sanitetska sredstva.⁴¹ U prvoj polovici rujna bojna je imala punu pokrivenost streljačkim naoružanjem, protuoklopnim sredstvima oko 15 %, dok je streljiva i drugih minsko-eksplozivnih sredstava bilo oko 2 borbena kompleta u prosjeku.⁴² U brojkama, naoružanje se sastojalo od: 364 automatske pušake, 39 poluautomatskih pušaka, 4 puškomitraljeza, 4 ručna bacača, 50 snajper pušaka i 113 raznih karabina.⁴³

36 Ivan MIŠKULIN, „Iz života 122. brigade Hrvatske vojske 1991.-1993.“, 153.

37 I. MIŠKULIN, *Isto*, 153.

38 I. MIŠKULIN, „Počeci obrane: 107. brigada Zbora narodne garde Republike Hrvatske lipanj-rujan 1991.“, 176.

39 I. MIŠKULIN, *Isto*, 175.

40 I. MIŠKULIN, *Isto*, 175.

41 I. MIŠKULIN, *Isto*, 178.

42 I. MIŠKULIN, *Isto*, 180.

43 I. MIŠKULIN, *Isto*, 180.

Sve veći problem s kojim se bojna susretala, svjesna da je velika prednost u borbi, nedostatak je minobacačkog oružja.⁴⁴ Međutim, prema sjećanju Mirka Štrka, zapovjednika akcije zauzimanja vojnih objekata u Đakovu, đakovačka bojna posjedovala je jedan minobacač koji je bio skriven u DVD-u (Dobrovoljnom vatrogasnom društvu).⁴⁵ Znajući da vojnici kod „Male vojarne” zapisuju tablice gardista čim prođu s bilo kakvom ratnom tehnikom, skovali su plan za zbunjivanje neprijatelja. Naime, s desetak različitih kamiona radili su krugove u užem središtu grada tako da prođu pokraj vojarne prilikom čega bi jedini minobacač koji su imali bio zakačen za kamion. Nakon jednoga kruga isti bi minobacač zakačili na drugi kamion i tako su zbunjivali neprijatelja koji je kasnijim utvrđivanjem u bilježnicu zaista i zapisivao sve veće brojeve minobacača koje posjeduju đakovačke snage.⁴⁶

Pred početak Bitke za vojarne, vojna skladišta, poligon te Dom JNA u Đakovštini, 2. bojna 107. brigade ZNG-a imala je dvije zadaće, od kojih je druga bila borbena. Prva se odnosila na sprječavanje prodora JNA pravcem Vinkovci-Đakovo i širenje srpske pobune pravcem Šodolovci-Semeljci.⁴⁷ Razlog tomu bilo je intenziviranje borbi u Slavoniji te sprječavanje zauzimanja točaka koje bi JNA omogućilo početne točke za učinkovitije napade na Osijek i Vinkovce.⁴⁸ Drugi zadatak bojna je dobila u noći 12. rujna, te je sljedeći dan iz zagrebačkog centra za obuku policije prebačena na područje Hrvatske Dubice sa zadaćom osiguranja cestovnog pravca Hrvatska Dubica-Jasenovac, nakon čega je dan pred Bitku za vojarne (14. rujna) vraćena u Đakovo.⁴⁹

Uz snage MUP-a RH i ZNG-a (na kojima je počivao teret organiziranja obrane sve do ustroja jedinstvene Hrvatske vojske u rujnu 1991.), fazama obrane pridonijela je i Narodna zaštita (NZ). Početkom 1991. godine NZ je ponudila jedan od legalnih okvira za organiziranje „neoružanog i ukupnog otpora (...) na osnovi dobrovoljnosti i samoorganizacije građana” u trenutku kada je Predsjedništvo SFRJ izdalo naredbu za raspuštanjem

44 I. MIŠKULIN, *Isto*, 179.

45 Marko PERIĆ, „Sjećanje Mirka Štrka, zapovjednika akcije oslobađanja vojnih objekata u Đakovu”, Đakovačkim objektivom kroz Domovinski rat, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2013., 19.

46 M. PERIĆ, „Sjećanje Mirka Štrka, zapovjednika akcije oslobađanja vojnih objekata u Đakovu”, 19.

47 I. MIŠKULIN, „Iz života 122. brigade Hrvatske vojske 1991. - 1993.”, 154.

48 I. MIŠKULIN, *Isto*, 153.

49 I. MIŠKULIN, *Isto*, 153.

i razoružavanjem svih paravojnih postrojbi, a vrh JNA prijetio vojnim udarom.⁵⁰ „Istodobno s ustrojavanjem profesionalnih oružanih snaga, od 15. ožujka 1991. započelo je ustrojavanje odreda NZ. To je zapravo bio nastavak procesa osnivanja nenaoružanih dragovoljačkih odreda, kao oblika obrane od prijeteće agresije JNA i pobunjenih Srba u Hrvatskoj. Drži se da je do kraja lipnja 1991. NZ brojala više od 50 000 pripadnika, od toga u Zagrebu oko 20 000.”⁵¹ Cilj njezinog organiziranja bio je omogućiti svakom lojalnom građaninu organizirano sudjelovanje u obrani RH, što više organizirati i omasoviti građane u otporu prema okupatoru, pomoći Kriznom štabu i nadležnim državnim organima, organiziranje pomoći tadašnjim postrojbama, te uspostaviti funkcionalnu vezu pojedinac – mjesna zajednica – općina – Republika.⁵² Na području Đakovštine do 15. rujna 1991. godine NZ nije organizirana samo u mjesnim zajednicama: Svetoblažje, Pauče, Slobodna Vlast, Majar, Podgorje i Bračevci.⁵³ U pedeset mjesnih zajednica na principu dobrovoljnosti upisano je preko 7 000 članova.⁵⁴ Zahvaljujući brojnosti, pripadnici NZ-a odrađivali su široki spektar poslova, a neki od njih su: čuvanje važnih objekata (vodocrpilišta, trafostanica, domova zdravlja), kontrola prometa i čuvanje punktova, postavljanje barikada, kopanje rovova i zapreka, općenito pomaganje u izgradnji obrambenih položaja, transport opreme, hrane, streljiva i sanitetskog materijala i dr. Njezino djelovanje dijelimo na dvije faze: fazu nenaoružanog obrambeno-zaštitnog djelovanja od srpnja 1991. godine te, nakon otvorene agresije na RH, fazu oružanog i nenaoružanog obrambeno-zaštitnog djelovanja od kolovoza 1991., do njezinog operativnog gašenja 1992. godine.⁵⁵

Osam dana prije Bitke za vojarne promijenjena je postojeća kadrovska struktura Kriznog štaba Općine Đakovo. Ono je djelovalo kao koordinativno tijelo za osiguravanje jedinstvenog i usklađenog djelovanja izvršnih i upravnih tijela državne vlasti u Republici, kao i privrednih i društvenih djelatnosti, te

50 M. BRSTILO REŠETAR, *Organiziranje obrane i začeci Hrvatske vojske, katalog izložbe Domovinski rat*, 93.

51 A. NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, 61.

52 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, *Đakovština u Domovinskom ratu*, Izvršno vijeće Skupštine Općine Đakovo, Đakovo, 1993. 43.

53 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 43.

54 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 43.

55 M. BRSTILO REŠETAR, *Organiziranje obrane i začeci Hrvatske vojske*, 94.

kao pozadinska podrška zapovjedništva.⁵⁶ Kao članovi Općinskog Kriznog štaba izabrani su: August Zebec, predsjednik Izvršnog vijeća kao predsjednik Kriznog štaba, Ante Radoš kao sekretar Sekretarijata za gospodarstvo, Zvonko Bušić kao sekretar Sekretarijata za narodnu obranu, Josip Rajić kao rukovoditelj Ispostave Fonda zdravstva i zdravstvenog osiguranja Đakovo, Ivan Hrca kao zapovjednik Policijske stranice Đakovo, te Mile Ljubičić u funkciji novinara. U radu Općinskog Kriznog štaba sudjelovao je i predsjednik Skupštine Općine Mate Zorić, sa svim pravima i dužnostima člana.⁵⁷

Zvonko Bušić, tadašnji sekretar Narodne obrane u Đakovu, u svojem sjećanju ističe da su kao Sekretarijat obrane nakon „balvan revolucije” u Kninu (17. kolovoza 1990.) uveli mjere iz plana pripravnosti kako se na području Đakovštine, s obzirom na nekoliko sela s većinski srpskim stanovništvom, te strahu od ponavljanja, ne bi dogodio sličan rasplet događaja.⁵⁸ Đakovačko ljudstvo je pred početak jeseni 1990. godine bilo gotovo razoružano, što je predstavljao veliki sigurnosni problem. Krajem rujna 1990., u koordinaciji s Ministarstvom obrane, Ministarstvom unutarnjih poslova te samoinicijativnim metodama, započeo je određeni oblik naoružavanja. Bušić tvrdi da je osobno sudjelovao u tim aktivnostima, te je do kraja listopada iste godine nabavljeno 530 automatskih pušaka – strojica, 4 ručna bacača i oko 20 protutenkovskih mina, što je osim inicijalnog naoružanja, predstavljalo psihološku dimenziju sigurnosti i stabilnosti.⁵⁹

Organizacija obrane Đakovštine osim u naoružanju i ljudstvu, oslanjala se na svakodnevne informacije s *osmatračkih* (izviđačkih) dežurstava kako bi Zapovjedništvo raspolagalo sa što točnijim informacijama o kretanju neprijateljskih jedinica. Takve informacije zapisane su u *Knjizi dojava* u razdoblju od 8. kolovoza 1991. do 14. rujna 1991.⁶⁰ Knjiga donosi autentičan i neposredan prikaz ratnih dana iz perspektive zapovjednika, ali i običnih ljudi suočenih s izvanrednim okolnostima. Također, nudi izravan uvid u svakodnevne dojave i prikazuje razinu kolektivne otpornosti i zajedništva Đakovčana pred Bitku za vojarnu. Osim vojnih aktivnosti i kretanja, *Knjiga dojava* sadrži autentične fragmente psihološkog stanja u hrvatskim i JNA

56 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 50.

57 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 50.

58 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 10.

59 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 10–11.

60 Muzej Đakovštine Đakovo, Zbirka Domovinskog rata, *Knjiga dojava*, MĐ-DR-61.

snagama. Primjerice, dana 7. rujna u korespondenciji između Komande 17. korpusa i podređenih brigada vidljiva je zabrinutost korpusove komande u vezi sa sve većim brojem smrtnih slučajeva, samoubojstava i ubojstava pripadnika JNA iz različitih razloga poput prekomjerne upotrebe alkohola, svađe, nespretnog rukovanja oružjem i sl.⁶¹ O primjeru ratne neuroze koja dan pred početak Bitke za vojarne obuzima pojedince govori i *Knjiga dojava* prema kojoj je na poligonu Nabrđe u noćnim satima pristigla hitna pomoć koja je samoranjenog vojnika prebacila u vojarnu Dračice.⁶²

Od početka srpnja Zapovjedništvo te pristožerne i prateće postrojbe razmještene su u prostorijama DVD-a, 1. satnija u prostorima tvornice „Geli”, 2. satnija u prostorijama „Trudbenika”, a 3. satnija u prostorijama „Švarcerije”, sa zadaćom čuvanja važnih privrednih objekata, osiguranja skupljanja ljetine, prihvata vojnika i časnika iz JNA, intenzivne obuke svih struktura postrojbe te intenzivnog praćenja i izvješćivanja o događajima u vojnim objektima u Đakovu i vojnom poligonu Nabrđe.⁶³ Također tijekom ljeta na području Đakovštine od strane Zapovjedništva organizirani su stražarski punktovi s ciljem pravodobnog reagiranja na moguće prijetnje. Neki od punktova zabilježeni su u *Knjizi zapovijedi Zapovjedništva* i *Knjizi dnevnih zapovijedi I. čete*. Prema *Knjizi zapovijedi Zapovjedništva* dežurstva su organizirana od 30. srpnja, a podrazumijevala su stražarska mjesta pod nazivima: „Glavni ulaz”, „Kuhinja”, „Dvorište”, „Terasa”, „Kod Zapovjedništva”, „U Zapovjedništvu” te „U kuhinji”. Nadalje, u *Knjizi dnevnih zapovijedi I. čete* zapisani su i drugi nazivi stražarskih punktova poput vodocrpilišta „Trslane”, zgrada „Trgoprometa”, „Silosa” i „DVD-a”, te ostali pod nazivima „Bunker”, „Porta”, „Kapija”, „Sjemenska”.⁶⁴ Knjiga prikazuje svakodnevnu raspodjelu po lokacijama, a dežurstva su vremenski bila različito organizirana. Dežurstva su uglavnom trajala po dva sata, nakon čega se ljudstvo mijenjalo prema dnevnom rasporedu zapovjednika. Kraj zapisanih dežurstava podudara se s osnivanjem 122. brigade Hrvatske vojske 26. rujna 1991. godine. Unatoč tome što su mnogi stražarski punktovi evidentirani u dostupnoj literaturi, dodatna svjedočanstva branitelja ukazuju

61 Vojna naredba 17. korpusa JNA iz 1991., MĐ-DR-58/58(1-2).

62 MĐ, Knjiga dojava, MĐ-DR-61, Zapis od 14. rujna 1991.

63 M. PERIĆ, „Borbena djelovanja 2. bojne 107. br. i 1. bojne 122. br. HV-a tijekom 1991., priredio: bojnik Željko Miholjek – memoarsko gradivo”, 251.

64 MĐ, Knjiga dnevnih zapovijedi 1. četa, MĐ-DR-4605, 1–37.

na postojanje još punktova koji nisu bili zabilježeni, a čije je nazive moguće saznati zahvaljujući svježem kolektivnom sjećanju. Ono se odnosi na nazive punktova: „Dvorište mašinske”, „Ciglane” i „Posavina”. Zbog činjenice da su pojedini stražarski punktovi bili organizirani u sklopu civilnih objekata, uglavnom obiteljskih kuća, njihovi nazivi nisu sačuvani u službenim zapisima niti objavljeni iz razloga očuvanja privatnosti.

JNA objekti i plan obrane objekata JNA u garnizonu Đakovo

Područje Đakovštine, smješteno u središtu Slavonije, idealno je za smještaj mehaniziranih postrojbi zbog svoje geografske pozicije i ravničarskih terena, što je posebno izraženo na područjima općina Vinkovci, Osijek i Đakovo.⁶⁵ Ravničarski kraj bez prirodnih prepreka omogućuje nesmetano kretanje tenkova i oklopnih vozila, dok prostrane poljoprivredne površine omogućuju prikrivanje i raspored tehnike na terenu. Đakovo je 1991. bilo jedno od mjesta na prometnom čvorištu koja su preko podravske magistrale povezivala istok i zapad Slavonije sa Zagrebom⁶⁶, a nalazi se i u blizini važnih koridora, što olakšava brzo pregrupiranje i logističku potporu postrojbama. Krajem 1990. JNA je u RH imala približno 60 000 ljudi, dok je prema ratnom ustroju raspolagala s 1 058 378 ljudi.⁶⁷

Smještena u Đakovu, 158. mješovita protuartiljerijska brigada JNA, mješovita, protuoklopna, artiljerijska brigada, po vojnom naoružanju jedna je od najjačih te vrste na području SRH. U Đakovu su djelovale dvije vojarne JNA, vojarna „Nikola Demonja” (tzv. Mala vojarna) i vojarna „Dračice” (tzv. Velika vojarna), smještena na ulazu u Đakovo iz smjera Osijeka. Uz dvije vojarne u Đakovu postojao je „Dom JNA”, vojno skladište „Gaj” i vojni poligon „Nabrđe” (danas poligon HV-a Gašinci).⁶⁸ Poligon „Nabrđe” je 31. kolovoza pojačan mehaniziranom četom 36. mehanizirane brigade koja je premještena iz vojarne u Vinkovcima i pridodana 158. mješovitoj protuoklopnoj artiljerijskoj brigadi.⁶⁹ Vojni kadar đakovačkih vojarni opisao je Zvonko Bušić, tadašnji sekretar Narodne obrane u Đakovu: „Znali smo

65 Davor MARIJAN, „Bitka za Vukovar”, *Scrinia Slavonica* 2, 2002., 376. w.

66 Damir SVOBODA, Zdenko PUŠIĆ, „Izviješće iz Našičkog kraja”, *Glas Slavonije*, 8. 9. 1991., 9.

67 D. MARIJAN, „Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. - 1991.”, 51.

68 Miljenko BREKALO, Anamarija LUKIĆ, Ivana JURČEVIĆ, „Uloga JNA-a u velikosrpskom projektu – Poseban osvrt na područje Đakovačko-osječke nadbiskupije”, *Diascoviensia* 4, Đakovo, 2020., 584.

69 Davor MARIJAN, *Domovinski rat*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2016., 100.

također kakvu snagu ima JNA sa svojim potencijalom u vojarnama ovdje u Đakovu, koja je vatrena moć u tim njezinim vojarnama i koja je moć i potencijal oficirskog kadra u njima, jer je to bio topnički kadar s iznimnim znanjem i topničkom moći.”⁷⁰ Do kolovoza 1991. komandant 158. mješovite protuoklopne artiljerijske brigade bio je pukovnik Radomir Srdanović, a načelnik štaba potpukovnik Radenko Gengo, koji su bili smješteni u vojarni „Dračice”. Do 15. kolovoza Srdanović odlazi u mirovinu na čijem ga mjestu mijenja Radenko Gengo. Obojica su bila smještena u vojarni „Dračice”, dok je u Miljan Čabarkapa bio zapovjednik vojarne „Diljski odred”, tzv. Male vojarne, odakle je djelovao i gdje je boravio.

Vojni garnizon u Đakovu dana 17. svibnja 1991. poslao je komandi 17. korpusa „Plan odbrane objekata JNA u garnizonu Đakovo”, koji je potpisao pukovnik Radomir Srdanović. Plan obuhvaća: procjenu stanja teritorija i objekata, organizaciju obrane objekata u garnizonu Đakovo i angažiranje snaga, pregled neposrednog osiguranja i angažiranja jedinica u garnizonu Đakovo, osiguranje i angažiranje jedinica za vojne objekte (vojarne „Dračice” i „Diljski odred”, skladišta oružja u šumi „Gaj”, „Dom JNA” i poligon „Nabrđe”), te plan njihove obrane.⁷¹

Procjena stanja teritorija i objekata opisuje kako su se društveno-ekonomska i politička kretanja u zemlji izrazito negativno odrazila na odnose prema JNA u Đakovu. Pukovnik Srdanović za to okrivljuje novoizabranu vlast Hrvatske demokratske zajednice u Đakovu, čije predstavnike naziva krajnje desnim krilom stranke.

*Još od predizborne kampanje, kod naroda je stvaran negativistički odnos prema JNA, da bi od dolaska na vlast bio kontinuirano i sistemski razvijen što sada prerasta u otvorena provociranja i napade na pripadnike JNA i vojne objekte. Vlast je uspela, u velikoj meri, da homogenizuje narod te bi u datoj situaciji mogli angažovati veliki broj ljudi i MTS⁷² u dejstvu na vojne objekte kroz razne vidove aktivnosti kao što su dejstvo oružjem, blokada objekata, demonstracija sile sa ciljem psihofizičkog iznuravanja i izazivanja pripadnika JNA, vršenja diverzija, sabotaža itd.*⁷³

70 M. PERIĆ, M. PERIĆ, Đakovačkim objektivom kroz Domovinski rat, 11.

71 MĐ, Zbirka Domovinskog rata, „Plan odbrane objekata JNA u garnizonu Đakovo”, u procesu inventarizacije, 3.

72 Materijalno-tehnička sredstva – široki spektar opreme, oružja, streljiva, rezervnih dijelova, goriva, vozila i druge vojne tehnike potrebne za funkcioniranje i borbenu spremnost jedinica.

73 „Plan odbrane objekata JNA u garnizonu Đakovo”, 5.

Pukovnik Srdanović upozorava na otvorenost vojarni zbog činjenice da se brigada popunjava s rezervnim sastavom 80 % s područja đakovačke općine zbog čega je domaće stanovništvo uglavnom upoznato s razmještajem vojnih objekata.⁷⁴ Isto tako, kao problem ističe vojne starješine iz đakovačkog kraja koje su rodbinski, politički ili drugim vezama povezane s pripadnicima HDZ-a, koje naziva ekstremistima stranke s vlasti.⁷⁵ U pukovnikovu opisivanju nije navedena bilo kakva poveznica vojnih starješina (koji po nacionalnosti nisu Hrvati) i njihovih obitelji s gradom, iako su gotovo svi podoficiri JNA imali zaposlene supruge u đakovačkim radnim organizacijama.⁷⁶ Povezanost oficirskih obitelji s gradom i njegovim stanovnicima vidljiva je na fotografijama, a osobito na videozapisima autora Marka Perića, koji su dio Zbirke Domovinskog rata u Muzeju Đakovštine.

U kontekstu naoružanja domaćeg stanovništva, pukovnik utvrđuje da se na teritoriju Općine Đakovo nalazi oko 5000 podijeljenih kalašnjikova, podijeljenih među članovima Hrvatske demokratske zajednice.⁷⁷ Zvonko Bušić, tadašnji sekretar Narodne obrane u Đakovu u knjizi *Đakovština u Domovinskom ratu* 1993. priznaje kako su đakovačke snage bile prisiljene uzvratiti psihološkim pritiskom zbog čega su „ubacivali” različite lažne podatke o svojoj snazi, među kojima je primjer o 6000 kalašnjikova, čemu je cilj bilo zbunjivanje protivnika.⁷⁸ Također, navodi kako je od ranije poznato da se na đakovačkom teritoriju nalazi 1500 komada lovačkog oružja, od čega 300 karabina. U nastavku pukovnik Srdanović opisuje snage koje mogu biti stavljene pod oružje i upotrijebljene, a one jesu: „Aktivni sastav MUP-a oko 200 ljudi, rezervni sastav MUP-a oko 260 ljudi, snage nacionalne garde oko 220 ljudi, odredi HDZ u gradu Đakovu oko 1500 ljudi, te dobrovoljačke jedinice Općine Đakovo (za sada nenaoružane) oko 3000 ljudi. Pored navedenog postoje još i jedinice određenih specijalnosti kao što su dva odreda snajperista i diverzantska jedinica za sada nepoznatog brojnog stanja.”⁷⁹ Za kraj brojčanog opisa domaćih snaga upozorava da se vojni objekti, aktivnosti jedinica i vojne starješine promatraju i prate dulje razdoblje, i to s policijskih i civilnih patrولا, promatračnica silosa i iz okolnih zgrada.⁸⁰

74 Isto, 5.

75 Isto, 5.

76 M. PERIĆ, „Sjećanje Zvonimira Berca, ratnog zapovjednika 122. brigade HV-a”, 16.

77 „Plan odbrane objekata JNA u garnizonu Đakovo”, 6.

78 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 34.

79 „Plan odbrane objekata JNA u garnizonu Đakovo”, 6.

80 Isto, 6.

Za svaki vojni objekt u Đakovštini sastavljen je opis položaja objekta u odnosu na naseljena mjesta i prometnu komunikaciju i izrađen plan osiguranja i obrane.⁸¹

*Skladište MESA-a u š. Gaj se nalazi na periferiji grada Đakova neposredno uz regionalni put Đakovo – Našice i u neposrednoj blizini sela Đakovačka Satnica što položaj objekta čini veoma nepovoljnim. Lako je pratiti aktivnosti obezbeđenja objekta, promena u obezbeđenju itd. Postoje povoljniji uslovi i zablokiranje prilaza objektu radi pružanja pomoći pri ugroženosti. Obzirom na veličinu ostalog dela šume moguće je koncentrisati znatne snage i sredstva u pripremi za napad na objekat što zahteva povremeno patroliranje i van skladišta.*⁸²

Tablica 4. Prijepis *Plana neposrednog obezbeđenja i odbrane izdvojenog objekta š. Gaj*, 17. svibnja 1991.

Red. br.	Zadatak i način obezbeđenja	Starešine i jedinice	Napomena
1.	<u>Težište:</u> Odbraniti izdvojeni objekat š. Gaj od napada DTG ⁸³ i grupa neprijateljski raspoloženog stanovništva i sprečiti zauzimanje skladišta Zadatak: Onemogućiti – sprečiti ulazak u š. Gaj DTG i grupa neprijateljski raspoloženog stanovništva u zauzimanju objekata u krugu objekta.	Sastav: Starešina...1 Straža...2 Ojačanje...16 Pasa čuvara...6 Sredstva: lično naoružanje sa 1b/ k ⁸⁴ mun	
2.	<u>Straža izdvojenog objekta š. Gaj:</u> Zadatak: fizički obezbediti objekte izdvojenog pogona š. Gaj. Nedozvoliti nepozvanim licima pristup pravcima koji izvode ka izdvojenom objektu. U slučaju pokušaja nasilnog ulaska u š. Gaj, posle upozorenja, na vatru odgovoriti vatrom.	Pojačano obezbeđenje straže sastava: k-dir...1 pomoćnik...1 razvodnik...1 stražara...14 vodič pasa...1 patrola...2 ložač...1 ukupno...21	Rukovodi komandir straže

81 Isto, 6.

82 Isto, 6.

83 Diverzantsko tehnička grupa.

84 Borbeni komplet.

3.	Ojačanje odbrane š. Gaj: Zadatak: ojačati odbranu izdvojenog objekta na pravcima što izvode ka izdvojenom objektu osloncem na uređene položaje sistemom unakrsne vatre ličnog naoružanja i vatrom PV oruđa sprečiti nasilan ulazak DTG i grupa neprijateljski raspoloženog stanovništva u krug objekta i nedozvoliti zauzimanje skladišta.	Sastav: starešina...1 vojnika...16 Sredstva: BOV-3 ⁸⁵ ...3 lično naoružanje 1 b/k municije	Rukovodi komandir
4.	Vodič pasa sa psima: Zadatak: u slučaju upada DTG i ostalih manjih sastava pušta se 1-3 psa na osobe u krugu objekta.	Sastav: vodič pasa...1 pasa...1-3	
5.	Rezerva: Ljudstvom u rezervi iz sastava straže i ojačanja intervenisati i sprečiti upad u š. Gaj na pravcu gde je napadač nadmoćniji.	Sastav: oficira...0 vojnika...11	

Izvor: Zbirka Domovinskog rata, Muzej Đakovštine Đakovo.

Kasarna „Dračice” se nalazi neposredno uz komunikaciju Đakovo – Osijek i željezničku prugu Đakovo – Osijek pozadi, nedovoljno maskirana, te je moguće permanentno osmatranje i praćenje svih aktivnosti u jedinici što položaj objekta čini nepovoljnim. Povoljni su uslovi za praćenje aktivnosti obezbeđenja objekta i promena u obezbeđenju. Bez obzira što postoje 3 redovna izlaza iz kasarne i 2 pomoćna, uslovi za blokiranje kasarne su povoljni i bez uporabe sile teško bi jedinica izašla van kasarne. Budući da su civilni objekti veoma blizu zgrada za stanovanje ljudi, benziske stanice, magacine naoružanja i parka teh. sredstva, moguće je ispoljiti vatreno dejstvo i sa distance.⁸⁶

⁸⁵ Samovozni protuavionski top 20/3 mm.

⁸⁶ „Plan odbrane objekata JNA u garnizonu Đakovo”, 7.

Tablica 5. Prijepis *Plana neposrednog obezbeđenja i odbrane kasarne „Dračice”, 17. svibnja 1991.*

Red. br.	Zadatak i način obezbeđenja	Starešine i jedinice	Napomena
1.	Težište: Odbraniti kasarnu „Dračice” od upada paravojnih formacija stanovništva sa težištem na park TS i zgrade za stanovanje vojnika. Sprečiti zatvaranje (blokiranje) izlaza iz kasarne, šleperima i ostalim m/v, i omogućiti izlazak jedinici u trenutku gotivnosti i intervenciju ka eventualno ugroženim objektima.	Sastav: Straža...18 Neposredna odbrana kasarne...36 Starešina...10 Vod u trenutnoj gotovosti...8 Prijavnica...2 KPS⁸⁷...1 Sredstva: v...2 POT⁸⁸ 76mm...4 BOV-3...6 BOV-1...4 b/k ROB...1	Komanduje komandant ili dežurni rukovodeći
2.	Straža: Zadatak: sprečiti ulazak nepozvanih lica, DTG i neprijateljski raspoloženog stanovništva i omogućiti brzo dejstvo jedinici u trenutnoj gotovosti i ojačanja straže.	Sastav: K-dir straže...1 raz. straže...1 stražara...15 vojnika ložač...1	Komanduje komandir straže i dežurni oficir
3.	Jedinica u trenutnoj gotovosti: Zadatak: Delom snaga fizički obezbediti objekte za stanovanje vojnika na 2 stražarska mesta. Sa ostatkom ljudstva biti u gotovosti za intervenciju na ugroženom objektu. U slučaju potrebe interveniše se celokupnim vodom po Elaboratu jedinice u trenutnoj gotovosti.	Sastav: Vojnika...8 <u>Sastav:</u> Po elaboratu jedinice u trenutnoj gotovosti	

87 Kratki protuoklopni sovjetski top 100 mm (Model T-12).

88 Protuoklopni top 76 mm.

4.	Neposredno obezbeđenje kasarne: Zadatak: sa grupama vojnika, pod komandom starešina kružno obezbediti kasarnu s ciljem sprečavanja ulaska nepozvanih osoba, DTG i grupa neprijateljski raspoloženog stanovništva u krugu kasarne. Posle upozorenja licima koja pokušavaju ući u kasarnu uz primenu sile i vatrenih sredstava na vatru odgovoriti vatrom i ne dozvoliti zauzimanje PTS i zgrada za stanovanje. Organizacijom vatreneog sistema iz zaklona i zgrada za stanovanje te pratećim oruđima sprečiti ulazak u kasarnu.	Sastav: Starešina...10 Vojnika...36 Sredstva: Lično naoružanje POT 100mm MT-12...2 POT 76mm...4 BOV-3...6 BOV-1...4	
5.	Organi unutrašnje službe: Zadatak: Blagovremeno otkriti prikupljanje neprijateljski raspoloženog stanovništva i paravojnih formacija, ne dozvoljavati parkiranje šlepera i drugih m/v na ulazima kasarna i obavješavati dežurnog oficira.	Sastav: Dežurni rukovodeći i pomoćnik...2 of. Prijavnice 2 sa po 2 vojnika KPSt: ml. oficira...1 vojnika...1 Dežurni jedinica u bataljonu-divizionu (oficir ili ml. of.)	Rukovodni dežurni oficir
6.	Organi osmatranja (izviđanja): Zadatak: Otkriti i prikupiti podatke o aktivnosti neprijateljski raspoloženog stanovništva i paravojnih formacija i otkriti opserviranje kasarne i prikupljene podatke dostaviti dežurnom oficiru,	Sastav: Osmatrača...4 Prijavnice...2 Sredstva: Dvogled pasivni KNP-4X 80(J)...2 Art. busola⁸⁹ Art. durbin⁹⁰ PNN 5x80...1	Rukovodi dežurni oficir

89 Optički uređaj s ugrađenim kompasom i libelom. Služi za orijentaciju topničkog oruđa u prostoru i precizno određuje pravce nišanje.

90 Dvogled za topničku upotrebu. Služi za osmatranje ciljeva, korekciju vatre i izviđanje.

	Rezerva: Zadatak: ne dozvoliti ulazak neprijateljski raspoloženog stanovništva i paravojnih formacija na prilazima koji izvide ka kasarni u dodeljenom sektoru odbrane.	Sastav: Ljudstvo diviziono-bataljona u rezervni vojnika...56	Komandanti bataljona-diviziono u dodjeljenom sektoru
--	---	--	--

Izvor: Zbirka Domovinskog rata, Muzej Đakovštine Đakovo.

Kasarna „Diljski odred” nalazi se u centru grada neposredno uz put Đakovo – Osijek, nedovoljno maskirana, te je moguće osmatranje i praćenje aktivnosti u jedinici što položaj objekta čini nepovoljnim. Civilni objekti su veoma blizu kasarne i pojedinih objekata u njoj što omogućava vatreno dejstvo i sa distance i bliskog odstojanja. Obzirom da postoje 2 kapije za izlazak iz kasarne koja je sa tri strane okružena javnim putevima realna je mogućnost da se može blokirati i sprečiti izlazak i ulazak.”⁹¹

Tablica 6. Prijepis Plana neposrednog obezbeđenja i odbrane kasarne „Diljski odred”, 17. svibnja 1991.

Red. br.	Zadatak i način obezbeđenja	Starešine i jedinice	Napomena
1.	Težište: Odbraniti objekte, MTS u krugu kas. „Diljski odred” sa težištem na zgradi Komande brigade, Onemogućiti nasilni ulazak u objekte. U slučaju otvaranja vatre na pripadnika JNA, odgovoriti vatrom.	Starešine k-de...9 Starešine KS...4 Starešine GA...2 Jedinice: K-da stana...9 GA...5 ojačanja iz inžč...9 straža...14	Rukovodi i kontroliše rukovodeći starešina
2.	Straža „Diljski odred” <u>Zadatak:</u> Fizički obezbediti objekte kasarne „Diljski odred”. Nedoizvoliti nepozvanim licima ulazak u kasarnu i ugrožavanje objekata.	Pojačano obezbeđenje straže, sastava: k-dir...1 razvodnik...1 stražara...9 patrola...3	

91 „Plan odbrane objekata JNA u garnizonu Đakovo”, 7.

3.	Ojačanje stražarskog obezbeđenja: Zadatak: biti u gotovosti za posjedanje zaklona za dejstvo i zaštitu i odbranu kasarne. Obezbediti neposredno obezbeđenje kasarne prema ulici „Maršala Tita” i prema ulici „Franje Klajna”. Neprekidnim osmatranjem prikupiti podatke o kretanju saobraćaja i o svemu primećem izveštavati.	Sastav: k-dir...1 vojnika...8	Rukovodi rukovodeći starešina
4.	Organi unutrašnje službe: Zadatak: U slučaju napada na kasarnu posedaju položaje za odbranu po šemi obezbeđenja. Ne dozvoliti parkiranje civilnih m/v ispred ulaza kasarne.	Sastav: dežurni starešina...2 straža...4 CV...1 GA...2 pomoćnik dež...1 vojnika na neposrednom obez. zgrade...2	Rukovodi i kontroliše dežurni tim
5.	Raspored starešina po timovima: Zadatak: organizacijom starešina u timove obezbediti trenutnu gotovost kompletnog sastava za odbranu. Dužnost obavljaju u situaciji kada je očekivati napad na kasarnu. U slučaju napada tim koji nije na dužnosti što hitnije se aktivira.	Sastav: Tim: 3 oficira 4 ml. Oficira Tim: 5 oficira 3 ml. oficira	
6.	Sistem organizacija odbrane: Rasporedom jedinica i starešina odbranu organizirati u IV sektora odbrane. Svakim sektorom odbrane rukovodi i komanduje po jedan starešina.	Sastav: po šemi neposrednog obezbeđenja	
7.	Jedinica u rezervi: Sa ljudstvom u rezervi angažovati se na najugroženijim pravcima zavisno od konkretne situacije. Istu držati prikriveno na mesto po šemi, odakle se prikrivenim pravcima dovode i angažuju na ugrožena mesta odbrane.	Sastav: oficira...2 ml.ofic...3 vojnika...12 U isto vreme imati na dužnosti: oficira...1 ml.ofic...1 vojnika...2	

Izvor: Zbirka Domovinskog rata, Muzej Đakovštine Đakovo.

Poligon „Nabrđe” zahvata veliku površinu sa brojnim objektima rasutim u više rejona i predstavlja osetljiv objekat sa stanovništva ugrožavanja bezbednosti. Prilazni putevi sa svih strana, a posebno iz pravca sela Selci, Gašinci i Mandićevac čine ga dostupnim u svim vremenskim meteo uslovima. Otežavajući faktor je i veliki broj zaposlenih u VU „Karađorđevo” radnika koji su neprijateljski raspoloženi prema JNA, a koji obavljanjem radnih zadataka svakodnevno krstare širom poligona i imaju uvid u dnevne aktivnosti poligona i drugih jedinica koje borave na poligonu, a o svemu izveštavaju policijsku stanicu i centar za obaveštivanje.”⁹²

Tablica 7. Prijepis Plana neposrednog obezbeđenja i odbrane poligona „Nabrđe”, 17. svibnja 1991.

Red. br.	Zadatak i način obezbeđenja	Starešine i jedinice	Napomena
1.	Težište: Fizički obezbediti i odbraniti objekte i MTS na poligonu „Nabrđe” od vitalnog značaja za poligon (komanda, CV, KTB, trafostanice itd.) i ne dozvoliti zauzimanje od strane neprijateljski nastrojenog stanovništva i paravojnih jedinica.	Sastav: starešina...3 vojnika...28	Rukovodi komandant poligona
2.	Straža: Zadatak: Fizički obezbediti i sprečiti upad nepozvanih lica, neprijateljski raspoloženog stanovništva i paravojnih jedinica na logorsku prostoriju i zatvoriti prilaze koje izvođe vitalnim objektima.	Sastav: K-dir straže...1 Raz. Straže...1 Stražara...6 (na dva SM) Patrola...3	Rukovodi komandir straže
3.	Organi unutrašnje službe: Zadatak: Pravilnim obavljanjem propisanih dužnosti otkriti prisustvo nepozvanih na poligonu i izvestiti pretpostavljenog, a potom se uključiti u sistem neposrednog obezbeđenja i odbrane.	Sastav: Prijavnica...6 Centrala...3 Dežurstvo...2 Trpezarac vojnika...2	

92 „Plan odbrane objekata JNA u garnizonu Đakovo”, 7.

4.	Ljudstvo za neposredno osiguranje i odbranu: Zadatak: ojačati odbranu organizovanim stražarskim obezbeđenjem i sprečiti zauzimanje vitalnih objekata poligona od strane paravojnih formacija i grupa neprijateljski raspoloženog stanovništva. U slučaju nasilja i vatrenih dejstava odgovoriti vatrom.	Sastav: Starešina...2 Vojnika...10	Rukovodi komandant poligona „Nabrđe”
----	---	---	--------------------------------------

Izvor: Zbirka Domovinskog rata, Muzej Đakovštine Đakovo.

*Dom JNA se nalazi u centru grada okružen zgradama koje ga nadvisuju, te je moguće osmatranje i dejstvo po njemu. Realno ne bi trebao postojati veći interes za ugrožavanje ovog objekta osim kompromitiranja i provociranja JNA.*⁹³

Tablica 8. Prijepis *Plana neposrednog obezbeđenja i odbrane Doma JNA*, 17. svibnja 1991.

Red. br.	Zadatak i način obezbeđenja	Starešine i jedinice	Napomena
	Težište: Fizički obezbediti i odbraniti Dom JNA od neprijateljski raspoloženog stanovništva i ne dozvoliti uništavanje objekta.	Sastav ljudstva: Vojnika...6 Stražarskih mjesta...2	Rukovodi starešina po naređenju k-danta
	Ljudstvo na osiguranju: Zadatak: blagovremeno otkriti okupljanje neprijateljski raspoloženog stanovništva javiti dežurnom i organizovati se za odbranu posedajući zaklone za dejstvo i zaštitu. U slučaju upotrebe vatrenih sredstava i MES od strane neprijateljski raspoloženog stanovništva, odgovoriti vatrom.	Sastav: Vojnika...6 Sredstva: Lično naoružanje 1 b/k municije	Rukovodi starešina po naređenju k-danta

Izvor: Zbirka Domovinskog rata, Muzej Đakovštine Đakovo.

93 Isto, 7.

Na kraju plana pukovnik Srdanović imenuje komunikacijske signale u slučaju vojnih i civilnih aktivnosti, a oni jesu: napad na vojarnu („OLUJA”), pripreme za napad na vojarnu („KIŠA”), demonstracije građana („SNEG”), otvaranje vatre („GROM”) i prekid vatre („SUNCE”).⁹⁴ Kao zaključak procjene stanja teritorija i objekata navodi da bi se objekti teško mogli istodobno braniti s obzirom na različite lokacije, broj moguće angažiranih ljudi i broj naoružanih civila u različitim formacijama. Predlaže da se brigada ojača jednom mješovito mehaniziranom četom zato što u trenutku pisanja plana vojni objekti u Đakovštini nisu raspolagali oklopnim sredstvima.⁹⁵ Isto to se i dogodilo 31. kolovoza, kada je mehanizirana četa 36. mehanizirane brigade iz Vinkovaca primila naredbu o premještanju na poligon „Nabrđe”.⁹⁶ Premještaj navedene brigade potvrđuje i naređenje 17. korpusa, datiranoga također 31. kolovoza, koje je potpisao general major Savo Janković uz pojašnjenje „Na osnovu ukazane potrebe, a u cilju efikasnog i uspešnog obezbeđenja jedinica na području garnizona Đakovo (...) Četa se razmešta na poligonu „Nabrđe” gde zajedno sa MES vodom obezbeđuje Nabrđe u gotovosti za upotrebu po odluci komandanta 158. MPOABR”.^{97, 98}

Borbena i predratna svakodnevnica u Đakovštini

Sve neizvjesniji vojno-politički rasplet u nacionalnom, regionalnom i lokalnom smislu u Đakovštini uzeo je maha, a ponajviše se odrazio u incidentima prema lokalnom stanovništvu u oblicima psiholoških pritisaka, demonstracija moći vožnjom većeg broja vozila kroz grad i sela, te vježbama JNA u vojnim objektima.⁹⁹ Jedanaest dana prije početka osvajanja vojarni *Glas Slavonije* izvještava o ranjavanju stanovnika Đakova ispred vojarne u Dračicama, od kojih su dva maloljetna i jedan punoljetan. Komandant đakovačkog garnizona potpukovnik Stevan Nikolić tijekom telefonskog razgovora ispričao se gradonačelniku Mati Zoriću zbog neopreznog rukovanja

94 Isto, 15.

95 Isto, 9.

96 D. MARIJAN, *Domovinski rat*, 100.

97 MĐ, MĐ-DR-58/61, 1–2.

98 *Mješovita protuoklopna artiljerijska brigada*

99 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 34.

trima granatama protuavionskog topa kalibra 20 mm.¹⁰⁰ Ovaj incident nije bio izolirani slučaj. Prema usmenim svjedočanstvima današnjih branitelja, incidenti prema lokalnoj vlasti i stanovništvu od vojarni u Đakovu započinju pobjedom HDZ-a na lokalnim izborima 1990. s uvjerljivih 92 % ukupnih glasova.¹⁰¹ U knjizi *Đakovština u Domovinskom ratu* iz 1993. prikazana je kronologija svakodnevnih predratnih događaja koji opisuju incidente i druge događaje od 28. kolovoza do 13. rujna 1991., koje je zapisao Zvonko Bušić, tadašnji sekretar Narodne obrane u Đakovu.

Dana 28. kolovoza u Ulici kralja Tomislava (ulica u smjeru „Male vojarne”) ispaljeno je više hitaca na službeni automobil ZNG-a, dok je gotovo istodobno iz „Male vojarne” pucano na kamion zeničkih registracija.¹⁰² Do 28. kolovoza nije uspostavljena telefonska veza između općinskog predsjedništva i komande garnizona, zbog čega se razgovor svodio na pismene prepiske.¹⁰³ Gradonačelnik Zorić na ovaj incident reagirao je upozorenjem da se u Općini više neće tolerirati „nikakve šetnje” vojnih vozila bez prethodne najave, te je dogovoren sastanak na kome je razmotren utjecaj JNA na širenje nemira u Đakovštini.¹⁰⁴ Istoga dana Krizni štab Općine Đakovo preko lokalnog radija upozorio je građane na pojavu mobiliziranja građana u rezervni sastav JNA, te sve učestalije slučajeve dovođenja građana u vojarnu na „informativne razgovore”. „Budući da je Sekretarijat obrane Općine Đakovo nadležan za te poslove, Krizni štab upozorio je građane da se nisu dužni odazvati na te pozive, a komandu garnizona upozorio da krši zakon.”¹⁰⁵ U sljedećim danima predratna situacija u Đakovštini nije bila slabijeg intenziteta. Komanda đakovačkog garnizona nije se pojavila na dogovorenom sastanku s predsjedništvom Općine.¹⁰⁶ Đakovo je posjetio Vladimir Šeks, predsjednik Kriznog štaba Slavonije i Baranje, koji je s obzirom na provedene obrambene pripreme u Općini Đakovo izrazio zadovoljstvo.¹⁰⁷

100 S. KRAML, „Đakovo – ranjene djevojčice”, *Glas Slavonije* 4. 9. 1991., 4.

101 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 34.

Ivan BULJAN, „Demokratske promjene”, *Đakovština u Domovinskom ratu*, 1993., 26.

102 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 47.

103 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 47.

104 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 47.

105 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 47.

106 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 48.

107 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 48.

Predratne aktivnosti angažirale su gotovo sve slojeve društva, a osim muškaraca, svoj doprinos dale su i stanovnice Đakovštine jer su se od 30. kolovoza 1991. godine u Đakovu mogle vidjeti žene gardistice.¹⁰⁸ Doprinos ženskog stanovništva odrazio se i humanitarnim aktivnostima, među kojima su „Bedem ljubavi” (30. kolovoza) i različite akcije skupljanja odjeće, obuće, higijene, hrane, novca itd. za gardiste ili ratne bolnice u Đakovu, Osijeku i Vukovaru. Ovakvim činovima civilne solidarnosti, humanitarnog djelovanja i mirotvorstva građanke Đakovštine motivirale su i opremile gardiste, pripadnike MUP-a i Narodne zaštite različitim potrepštinama. Pridonijele su angažmanom poput antiratnog skupa „Bedem ljubavi”, u kojem su uglavnom sudjelovale majke i lokalno svećenstvo. Njegov program sastojao se od zajedničke molitve s biskupom Ćirilom Kosom pred đakovačkom katedralom, skupa na đakovačkom korzu gdje su upućene poruke mira i poziv na razum, te hoda prema vojarnama u Đakovu, uglavnom one u Dračicama. Majke su predstavljale otpor ratu i neizvjesnim sudbinama vlastite i tuđe djece, te muževima, a na transparentima vidjeli su se natpisi različitog sadržaja poput „Generali zaustavite rat” i „Vratite nam našu djecu”.¹⁰⁹

Krizni štab Općine Đakovo 31. kolovoza donio je odluku da se svim pojedincima u Đakovštini koji nisu u legalnom sastavu oružanih snaga RH oduzme oružje i uniforma ZNG-a s ciljem sprječavanja samoinicijativnih diverzantskih akcija.¹¹⁰ Također, zbog očuvanja mira i sigurnosti donesena je odluka da se svi ugostiteljski objekti zatvaraju u 23 sata, dok će gradom biti pojačane noćne policijske patrole.¹¹¹

Sljedećeg dana prilikom najavljene vojne kolone od poligona Nabrđe u Bosanski Šamac došlo je do verbalnog napada na đakovačke policajce uz prijetnju: „Tko vas Hrvate brani nego JA. Drugi put ću razoriti raketama cijelo Đakovo”.¹¹² Zabilježeno je da se 1. rujna na području đakovačke općine nalaze 533 izbjeglice iz ratom ugroženih mjesta istočne Slavonije, od kojih je 126 stiglo istoga dana iz Borova Naselja.¹¹³ U danima od 2. do 7. rujna zabilježeni su pucnjevi iz smjera Šodolovaca, lokacije Tomin Hrast, umjereni

108 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 48.

109 M. PERIĆ, „Bedem ljubavi kod vojarne u Dračicama, Đakovo, 29. kolovoza”, 41.

110 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 48

111 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 48.

112 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 49.

113 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 49.

na petnaestak radnika iz Koritne koji su u tom trenutku vršili poljoprivredne zadatke.¹¹⁴ Antiratni skup „Bedem ljubavi” nastavio je svoje aktivnosti tijekom sljedećih dana, a u Općinsku organizaciju Crvenog križa stigle su nove izbjeglice iz Bogdanovaca. Među njima bio je veliki broj djece, od kojih 60 predškolskog uzrasta, 70 polaznika osnovne škole i 20 srednjoškolskog uzrasta.¹¹⁵

Tijekom intervjuja 8. rujna 1991. Mate Zorić, gradonačelnik Đakova, opisuje stanje u Općini:

*Sve do dolaska novog zapovjednika garnizona u Đakovu, potpukovnika Nikolića, bili su korektni odnosi s armijom. Međutim, njegovim dolaskom naši kontakti svedeni su na pismenu prepisku u kojoj se on, iako nepotpisan, nije libio da prijeti cijelom gradu. Zbog toga i zbog čestih nenajavljenih kretanja vojnih vozila Đakovštinom, Krizni štab Općine donio je odluku o obaveznoj najavi svakog vojnog pokreta, uz obaveznu pratnju MUP-a.*¹¹⁶

Da neizvjesna situacija dolazi do točke vrenja, potvrđuje i upozorenje Komande 17. korpusa datirano 26. kolovoza: „Na području Slavonije došlo je do znatnog pogoršanja situacije. Krizni štab za Slavoniju sa Šeksom na čelu ostvaruje pretnje s blokadama jedinica, zaustavljanju i pretresanju vojnih M/V (pojedinačnih kolona) (...)”¹¹⁷

Odnosi hrvatskih snaga i vojnih objekta u Đakovštini svakim su danom postajali usijaniji, kako zbog vojnih priprema i aktivnosti tako i zbog naličja rata koji je već tada pokazao svoje lice. Prema riječima tadašnjeg gradonačelnika, do 15. rujna i Bitke za vojarne u Đakovu se nalazilo oko tisuću izbjeglica koje su uglavnom smještene u privatnim domovima.¹¹⁸ Na osnovi dopisa Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske, a u konzultaciji s Kriznim štabom Općine, početak školske godine u Đakovačkoj općini odgođen je do daljnjega, što je uvjetovano realnom opasnošću od mogućeg proširenja ratnog sukoba i na područje Općine Đakovo, koja u 37 osnovnih i 3 srednje škole nije imala nikakvog prostora za sklanjanje učenika.¹¹⁹

114 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 49.

115 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 49.

116 S. KRAML, „Mate Zorić, gradonačelnik Đakova o obrani Đakovštine”, *Glas Slavonije*, 8. 9. 1991., 20.

117 MĐ-ZDR, 58/28 (1-2).

118 S. KRAML, „Mate Zorić, gradonačelnik Đakova o obrani Đakovštine”, 20.

119 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 50.

Također 8. rujna Đakovački Josipovac, selo nastanjeno Slovacima, posjetila je delegacija Republike Slovačke, predvođena ministrom vanjskih poslova Jozefom Draveckym. Republici Hrvatskoj ponudili su pomoć u lijekovima i sanitetskom materijalu, a Crveni križ i Ministarstvo zdravstva Republike Slovačke izrazili su spremnost za osiguravanje smještaja, hrane, odjeće i obuču za 500 učenika našičke i đakovačke općine.¹²⁰ Dana 11. rujna Krizni štab obavijestio je o formiranju ispostave Policijske stanice u Semeljcima u cilju jačanja obrambenih i sigurnosnih aktivnosti zbog neposredne blizine kriznog područja osječke općine.¹²¹ Takva odluka bila je u skladu sa zadaćom sprječavanja širenja srpske pobune u pravcu sela Šodolovci-Semeljci.¹²²

Drugi izvor predratne svakodnevice je i *Knjiga dojava zapovjednika* koja obuhvaća period od 8. kolovoza do 13. rujna 1991. Knjiga je pisana različitim rukopisima te kronološki po danima i satima opisuje informacije i događaje koje su đakovački borci u tom trenutku smatrali relevantnima. Nakon upisane pojedine dojave zabilježen je naziv punkta odakle je pristigla informacija. Dojave se odnose na kretanje i aktivnosti jedinica garnizona u Đakovštini s navedenim brojem ljudstva i vrstama vozila, pucnjeve po Đakovštini, prelijetanje neprijateljskih zrakoplova i helikoptera, izlaženje djelatnika MUP-a na teren radi uviđaja te redovne dojave iz drugih gradova u Slavoniji i Zagreba o tekućim problemima i potrebama.

Za svaki zabilježeni dan *Knjiga dojava zapovjednika* donosi višestruke zapise, u rasponu od nekoliko do više od deset, što svjedoči o intenzitetu i dinamici operativne stvarnosti na terenu. U svjetlu sve izraženije eskalacije tijekom rujna, koja je svoj vrhunac dosegla Bitkom za vojne objekte 15. rujna, izdvajamo nekoliko ranijih zapisa koji jasno oslikavaju učestalost paljbi i različitih provokacija koje su prethodile izravnom sukobu. Prvoga rujna u noćnim satima dogodile su se dvije eksplozije u obiteljskim kućama koje dojava smatra podmetnutima.¹²³ Nakon podneva zabilježen je ulazak automobila marke Mercedes s osječkim tablicama u prostorije vojarne, čiji se vozač služio prijenosnim komunikacijskim uređajem.¹²⁴ Nekoliko minuta nakon toga, iz vojarne Dračice na poligon Nabrđe bez pratnje uputili su se vojni

120 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 55.

121 Z. BUŠIĆ, *Isto*, 55.

122 I. MIŠKULIN, „Iz života 122. brigade Hrvatske vojske 1991. - 1993”, 154.

123 MD-DR-4606, *Knjiga dojava zapovjednika*, Zapis od 1. rujna 1991.

124 *Isto*, Zapis od 1. rujna 1991.

džip, dva kamiona i jedan BOV-1.¹²⁵ Večernje sate obilježilo je prelijetanje zrakoplova iz pravca Slavanskoga Broda prema Mikanovcima, te dva puta po tri helikoptera iz smjera Našica u pravcu Đakova.¹²⁶ U ponedjeljak 2. rujna nisu zabilježeni pucnjevi, već kretanje i premještanje jedinica garnizona Đakovo. U jutarnjim satima bez pratnje dva su BOV-a i dva kamiona napustili vojarnu Dračice, nakon čega se dva BOV-a pred trinaest sati vraćaju bez kamiona.¹²⁷ Oko četrnaest sati policijska postaja javila je da će se jedinice iz poligona Nabrđe bez pratnje premjestiti u vojarnu Dračice, što se u sljedećem satu i dogodilo.¹²⁸ U popodnevrim satima najavljeni su pucnjevi na području dragotinskog pašnjaka, gdje je rezervni sastav ZNG-a imao vježbe gađanja.¹²⁹

Dana 3. rujna zabilježeno je da se u vojarni Dračice „događaju velike aktivnosti, vojska je izašla napolje u rovove i s bagerima kopaju nove”.¹³⁰ Iz vojarne „Dračice” ispaljena je mina nakon čije je eksplozije došlo do ranjavanja jednoga punoljetnog građana i dvoje djece.¹³¹ Drukčiju informaciju možemo pronaći u knjizi Đakovština u Domovinskom ratu, u kojoj stoji da je ipak bila riječ o protuavionskom topu kalibra 20 mm.¹³² Tijekom dana nastavilo se premještanje jedinica iz vojarni u poligon „Nabrđe”.¹³³ U večernjim satima zapisana je dojava o ispaljivanju svjetlećih raketa na poligonu „Nabrđe”, kao i o paljbi do kasnih sati.¹³⁴

Sljedećega dana zabilježeno je više premještanja vojnih vozila iz pravca Slavanskog Šamca i Osijeka u vojne objekte u Đakovštini i obrnuto, a spomenuta vozila bili su kamioni s ljudstvom i više komada borbeno-oklopnih vozila. U slučaju premještanja jedinica iz Osijeka zatražena je priprema zaprječavanja kolone.¹³⁵ Dana 5. rujna dojave se također odnose na premještaj jedinica. U područje skladišta oružja „Gaj” iz vojarne „Dračice” premješteni

125 *Isto*, Zapis od 1. rujna 1991.

126 *Isto*, Zapis od 1. rujna 1991.

127 *Isto*, Zapis od 2. rujna 1991.

128 *Isto*, Zapis od 2. rujna 1991.

129 *Isto*, Zapis od 2. rujna 1991.

130 *Isto*, Zapis od 3. rujna 1991.

131 *Isto*, Zapis od 3. rujna 1991.

132 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 49.

133 *Knjiga dojava zapovjednika*, MĐ-DR-4606, Zapis od 3. rujna 1991.

134 *Isto*, Zapis od 3. rujna 1991.

135 *Isto*, Zapis od 4. rujna 1991.

su naoružanje i dva kamiona, od čega jedan pun ljudstva.¹³⁶ Isto tako, iz „Gaja” i „Nabrđa” u vojarnu „Dračice” premješteni su 3 kamiona, jedno borbeno-oklopno vozilo i džip.¹³⁷ Razmještaj vozila nastavio se u sljedećim danima. Dana 6. rujna kolona iz Slavenskog Šamca, koja se sastojala od 3 borbeno-oklopna vozila, 8 kamiona i 3 dodatna vozila, dovezla se u vojarnu „Dračice”, nakon čega je jedno borbeno-oklopno vozilo otišlo na poligon „Nabrđe”.¹³⁸

Sljedećih dana 7., 8., i 9. rujna dojavljene su učestalije kretnje vojnih vozila istoga tipa iz jednog vojnog objekta u drugi, ali ovoga puta u kolonama su uočeni topovi.¹³⁹ Pucnjava se odvijala uglavnom noću, a dolazila je iz pravca poligona „Nabrđe”, vjerojatno je bila riječ o uvježbavanju na poligonu zbog toga što nije zabilježen podatak o pogodenom ljudstvu ili objektima. Istoga dana iz vojarne „Dračice” ispaljena je raketa u pravcu silosa, jednog od *osmatračkih* (izviđačkih) punktova.¹⁴⁰ U srijedu 11. rujna policiji je prijavljen incident na „Gaju”: „(...) da netko napada Gaj, a stražar je tvrdio da je netko pucao na njega s dva metka, te da je on uzvratio”.¹⁴¹ Istoga dana u prijedpodnevnim satima aktivni i rezervni sastav garde imali su vježbe gađanja u Kondriću, što je otprilike 12 km na drugoj strani Đakovštine.¹⁴²

Na temelju analize sadržaja *Knjige dojava zapovjednika* razvidno je kako je sigurnosna situacija na području Đakovštine tijekom kolovoza i osobito prve polovice rujna 1991. postupno eskalirala. Učestale dojave o premještanju postrojbi garnizona Đakovo i JNA općenito, dopremi naoružanja, utvrđivanju vojnih objekata te sve izraženijim incidentima, uključujući eksplozije i pucnjave, ukazuju na sustavne pripreme za oružani sukob. Paralelno, postrojbe 107. br. ZNG-a među kojima su i đakovačke snage (2. bojna) obavljali su redovne terenske aktivnosti koje se odnose na obuku ljudstva, patrolne i stražarske službe.¹⁴³ Navedeni zapisi, raspoređeni kronološki i evidentirani u realnom vremenu, pružaju dragocjen uvid u operativnu svakodnevicu na terenu i predstavljaju vrijedan izvor za razumijevanje okolnosti koje su prethodile

136 *Isto*, Zapis od 5. rujna 1991.

137 *Isto*, Zapis od 5. rujna 1991.

138 *Isto*, Zapis od 6. rujna 1991.

139 *Isto*, Zapisi od 7., 8., i 9. rujna 1991.

140 *Isto*, Zapis od 9. rujna 1991.

141 *Isto*, Zapis od 11. rujna 1991.

142 *Isto*, Zapis od 11. rujna 1991.

143 I. MIŠKULIN „Počeci obrane: 107. brigada Zbora narodne garde Republike Hrvatske lipanj-rujan 1991.”, 187.

Bitki za vojne objekte, kao i širem kontekstu rastuće vojne konfrontacije u istočnoj Slavoniji.

Bitka za vojne objekte

Iako su prema izvješću od sredine srpnja đakovačke snage (2. bojna 107. br. ZNG-a) naspram našičkih (1. bojna 107. br. ZNG-a), valpovačkih (3. bojna 107. br. ZNG-a) i donjomiholjačkih (4. bojna 107. br. ZNG-a) jedine bile relativno dobro naoružane, problem naoružanja i ostale vojne opreme ostao je prisutan.¹⁴⁴ Zbog toga bilo je ključno da gardisti dođu do oružja koje je prethodno bilo raspoređeno u okviru TO-a, jer je ne računajući ilegalnu nabavu, to bio jedini raspoloživi izvor naoružanja u mnogim općinama. Osim toga, osvajanje vojarni JNA bilo je presudno jer se u njima nalazila velika količina oružja, streljiva i vojne opreme potrebne za obranu. Vojarne JNA bile su naoružane teškim naoružanjem koje je bilo nužno kako bi se u daljnjem tijeku ratnog sukoba hrvatske snage mogle suprotstaviti daleko nadmoćnijem neprijatelju. Naredbu predsjednika Predsjedništva SFRJ Stjepana Mesića od 11. rujna 1991., kojom se zahtijevalo povlačenje postrojbi JNA u vojarnu u roku od 48 sati, vojni vrh JNA odbacio je uz obrazloženje da nema pravnu valjanost. Sljedećeg dana hrvatske su vlasti pristupile blokadi svih vojnih objekata JNA na svojem teritoriju, što se u okviru tadašnjih političkih i sigurnosnih okolnosti interpretira kao potez uspostave nadzora nad vojnim infrastrukturama na vlastitom području.¹⁴⁵

„Ratni” gradonačelnik Đakova Mate Zorić opisuje situaciju s početka rujna kada je Ministarstvo obrane Republike Hrvatske dalo nalog za blokadu svih vojarni u Hrvatskoj, a blokada je podrazumijevala zabranu ulaza i izlaza bilo kome u vojarnu ili iz njih. *Glas Slavonije* prenosi gradonačelnikove riječi:

*Donesena je i odluka, zbog neplaćanja, o ukidanju svake opskrbe đakovačkih vojarni vodom, hranom i strujom. Međutim, kako u vojarnama obitava mlada vojska približno pedeset posto Albanaca, dvadeset posto Hrvata i trideset posto Srba, iz humanih razloga nismo proveli donesenu odluku. Da su u pitanju samo oficiri, sigurno se ne bi dvoumili.*¹⁴⁶

144 I. MIŠKULIN, *Isto.*, 178.

145 D. MARIJAN, „Slavonija u ratnoj 1991. godini”, 294.

146 S. KRAML, „Gradonačelnik Đakova o obrani Đakovštine”, *Glas Slavonije*, 8. 9. 1991., 20.

Iako se može ustvrditi da je djelovanje JNA u određenoj mjeri isprovociralo hrvatski napad na vojarne i druge vojne objekte, sam trenutak provedbe takve operacije bio je, s obzirom na dotadašnji razvoj situacije, relativno povoljan za hrvatsku stranu. Naime, od oružanog sukoba u Sloveniji zabilježen je porast dezerterstva iz redova JNA, što je imalo negativan utjecaj na ukupnu borbenu spremnost njezinih postrojbi.¹⁴⁷

Uz blokadu vojarni, na snazi je bila odluka o kontroliranom kretanju pripadnika JNA u Đakovštini uz obveznu pratnju MUP-a. Zbog nepoštovanja tih odluka, 14. rujna prilikom vožnje hrane zarobljeni su zastavnik, dva vojnika i vozilo, što je uzrokovalo veliki problem, iako je izgreda bilo i prije.¹⁴⁸ Bušić navodi kako je stigla prijetnja o napadu i razaranju grada ukoliko se dostavno vozilo s hranom ne pusti u vojne objekte u roku od 16 sati, te da je prijetnja zabilježena.¹⁴⁹ Na sjednici Općinskog kriznog štaba, kojoj je predsjedavao August Zebec, utvrđeno je da su sve obrambene pripreme u Općini Đakovo uspješno provedene i da je stanovništvo u potpunosti spremno suprotstaviti se agresoru, bez obzira na njegovu snagu i agresiju.¹⁵⁰

Prividni mir u Đakovštini završit će u nedjelju 15. rujna 1991., ispaljivanjem topničke granate iz vojarne „Dračice”, koja prvo pogađa silos, nakon čega se paljba nastavlja po javnim, gospodarskim i civilnim objektima.¹⁵¹ Osobito snažno u trajanju od dva sata pucano je po industrijskoj zoni „PIK-a Đakovo”, srži đakovačkog proizvodnog i prerađivačkog gospodarstva.¹⁵² Ratni gradonačelnik Zorić o početku osvajanja vojarni izdvaja:

Mi smo se za akciju pripremali mjesecima. Imali smo varijantu A i varijantu B. Varijanta A značila je blokiranje vojarni i preuzimanje oružje Teritorijalne obrane te predaju vojnih lica, tadašnjih oficira i vojnika, koje bi odmah potom pustili kućama. Varijanta B bila je ratna opcija. U njoj je bila i podvarijanta koja je predviđala mogućnost da se snage JNA počnu izvlačiti prema poligonu Nabrđe i spoje s neprijateljskim snagama u Okučanima. Kada je u nedjelju 15. rujna otpočela borba, mi smo prije svega morali brinuti kako racionalno trošiti sredstva, jer smo ih imali malo. Imali smo dovoljno lakog

147 D. MARIJAN, *Slom Titove Armije: JNA i raspad Jugoslavije 1987. - 1992.*, 280.

148 M. PERIĆ, „Mate Zorić, ratni gradonačelnik Đakova – memoarsko gradivo”, 7.

149 M. PERIĆ, „Sjećanje Zvonka Bušića, tadašnjeg sekretara Narodne obrane u Đakovu”, 11–12.

150 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 55.

151 M. PERIĆ, „Sjećanje Zvonka Bušića, tadašnjeg sekretara Narodne obrane u Đakovu”, 12.

152 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 56.

*naoružanja, ali teško naoružanje gotovo da i nismo imali, niti smo imali sredstava za teško naoružanje. Smatrali smo da ćemo s tolikim brojem lakog naoružanja izvršiti veliki pritisak i da će se oni predati.*¹⁵³

Zvonimir Berc, ratni zapovjednik kasnije osnovane 122. brigade (26. rujna) u svojem sjećanju priznaje da su Mirko Štrik i on izradili plan napada na vojne objekte u Đakovštini. U istodobnom napadu vojarnu „Dračice” napala je 2. bojna 107. brigade, bez 3. satnije i pratećeg voda, aktivni pripadnici ZNG-a, te pričuvna i djelatna policija, dok je vojarnu „Diljski odred” napao treći vod 2. bojne i pričuvna policija. Skladišta oružja u šumi Gaj napali su 3. satnija 2. bojne i diverzantski vod, a za poligon „Nabrđe” bili su zaduženi protodiverzantski vod, samostalni vod Gašinci i policija iz Levanjske Varoši.¹⁵⁴ O taktici napada govori:

*Naša taktika napada na vojne objekte bila je sljedeća: sat vremena pješačko naoružanje, sat vremena tromblonske mine, odnosno sat vremena pješačko, pa sat vremena pauze, tišine, pa sat vremena trombolnske mine, pa sat vremena minobacači 120 mm koji su iz Zokovice tukli po vojarni.*¹⁵⁵

Prvi vojni objekti osvojeni su vojnim putem, a to su bili vojarna „Diljski odred” i „Dom JNA” u središtu grada. Vojarna „Diljski odred” predala se u ponedjeljak 16. rujna oko 13:30 zaslugama specijalne jedinice policije.¹⁵⁶ Prilikom osvajanja vojarne u gradu potrošena je znatna količina streljiva, nakon čega su hrvatske jedinice dobile zapovijed o racionalnom korištenju u obliku pojedinačnog ispaljivanja metaka, a ne rafala.¹⁵⁷ Usprkos tome, tadašnji sekretar Narodne obrane u Đakovu Zvonko Bušić navodi da su za vrijeme borbenih aktivnosti bili u stalnom kontaktu sa Slavonskim Brodom, gdje su se također vodile borbe za zauzimanje vojarni, što je rezultiralo međusobnom logističkom podrškom u obliku granata i streljiva.¹⁵⁸ Svi zarobljenici osvojene vojarne prvo su nahranjeni, odjeveni u civilnu odjeću, te uz vojnu pratnju odvedeni u Dom JNA gdje su čekali suborce iz preostalih vojnih objekata.¹⁵⁹

153 M. PERIĆ, „Mate Zorić, ratni gradonačelnik Đakova – memoarsko gradivo”, 8.

154 M. PERIĆ, „Sjećanje Zvonimira Berca, ratnog zapovjednika 122. brigade HV-a”, 15.

155 M. Perić, *Isto*, 16.

156 M. PERIĆ, „Mate Zorić, ratni gradonačelnik Đakova – memoarsko gradivo”, 8.

157 M. PERIĆ, „Sjećanje Zvonka Bušića, tadašnjeg sekretara Narodne obrane u Đakovu”, 12.

158 M. Perić, *Isto*, 12.

159 MĐ-DR-650, MĐ-DR-651, MĐ-DR-652, Dokumentarni film „Domovinski rat u Đakovu”.

Zbirka Domovinskog rata u Muzeju Đakovštine sadrži videozapise i fotografije koji zorno prikazuju lice i naličje rata u Đakovštini za vrijeme osvajanja vojnih objekata i nakon toga. Autori foto i video građe poznati su Đakovčani čije su kamere i fotoaparati u vrijeme ratne propagande poslužili kao „oružje istine” koje je danas dostupno za proučavanje i istraživanje. Zahvaljujući Đakovčanima Željku Butkoviću, Dariju Hanuljaku, Milanu Drmiću, Marku Periću i Ivanu Vajleru postoji foto i video građa koja prikazuje: dijelove sastanka Kriznog štaba, „Bedem ljubavi”, izgled đakovačkih ulica prije, za vrijeme i nakon borbenih aktivnosti, ratnu svakodnevicu u bunkerima i ulicama, hranjenje i odijevanje zarobljenih vojnika i njihovo premještanje u Dom JNA i dr.¹⁶⁰

Nedugo zatim, osvojen je i vojni objekt poligon „Nabrđe” s kojim se borio protudiverzantski vod, samostalni vod Gašinci i policija iz Levanjske Varoši.¹⁶¹ Pripadnici njihovih jedinica bili su iz Novosadskog korpusa JNA. Nakon pada vojnog poligona krenuli su u proboj, ali su zaustavljeni kod Breznice Đakovačke, gdje su nakon predaje borbenih vozila pušteni u smjeru Bosne i Hercegovine. Fokus borbi prebacio se na vojarnu u „Dračice” zbog njezine brojčane jačine u ljudstvu i naoružanju. U noći između 15. i 16. rujna, uslijed izvanrednih ratnih okolnosti i bez prethodnog dogovora, Krizni štab smješten u župnom uredu nastavio je s funkcijom koordinacije i provedbe distribucije naoružanja i streljiva za borbene položaje na gradskim četvrtima „Sjever” i „Dračice” prema istoimenoj vojarni.¹⁶² U tom trenutku župnik je bio Zvonko Mrak, koji je u nadolazećem razdoblju postao brigadni župnik i psiholog.¹⁶³ Nakon višesatne borbe Zvonko Bušić navodi da su đakovačke snage započele inicijativu za predaju vojarne „Dračice” iz više razloga. Prvi razlog je taj što je u svakom trenutku postojala vjerojatnost zračnog desanta 17. korpusa iz Tuzle ukoliko se bitka produlji. Drugi razlog je što su đakovačke snage imale detaljnu kartu vojarne i znali za minska polja i zemljane utvrde JNA, što bi u slučaju pješackog napada rezultiralo velikim ljudskim gubitcima. Treći razlog bio je što prije okončanje sukoba zbog nedostatka streljiva za dulji sukob.¹⁶⁴

160 MĐ-DR-1, MĐ-DR-2, MĐ-DR-3, Oslobođanje Đakova 1-3.

161 M. PERIĆ, „Sjećanje Zvonka Bušića, tadašnjeg sekretara Narodne obrane u Đakovu”, 10–11.

162 RKT. Župa Dobrog Pastira, Župna spomenica 1980-1999., 1., 37.

163 M. PERIĆ, Fotografija 2, 142.

164 M. PERIĆ, „Sjećanje Zvonka Bušića, tadašnjeg sekretara Narodne obrane u Đakovu”, 12.

Predajna inicijativa urodila je plodom. Potpukovniku Radomiru Gengi ponuđena je predaja, a zauzvrat im je jamčen njihov status, život i sigurnost. S druge strane, Gengo se morao obvezati na predaju vojarne s oružjem i oruđem, na što je i pristao, te je predaja dogovorena u 17 h. Realizaciju predaje prekinuo je poziv Radenka Genge u kojem tvrdi kako ima pisane dokaze o tome da su predsjednik Tuđman i general Kadijević potpisali prekid vatre u Igalu, čime se obje strane obvezuju na prekid sukoba što direktno utječe, odnosno, stopira dogovorenu predaju.¹⁶⁵ Iako je prekid vatre između Tuđmana i Kadijevića potpisan, kasnijim pojašnjenjem (Hrvatska radiotelevizija) utvrđeno je da stupa na snagu 18. rujna u podne, što je u đakovačkom slučaju bio pokušaj kupnje vremena.

Prema zapisima Zvonka Bušića u knjizi *Đakovština u Domovinskom ratu*, do 34. sata borbe na grad Đakovo palo je 245 projektila koji su oštetili vjerske građevine (katedrala i biskupski dvor), civilne, stambene, gospodarske objekte i vojne punktove.¹⁶⁶ O situaciji na đakovačkom bojištu 17. rujna *Glas Slavonije* piše:

*Nakon neispunjenog ultimatum a o predaji vojarne, združeni odredi ZNG-a i MUP-a nastavili su artiljerijski napad na posljednji bastion federalne armije u Đakovu. Potpuno opkoljeni od đakovačkih snaga, vojnici potpukovnika Radenka Genge prisiljeni su na povlačenje na rezervni položaj u vojarnu. Svoju bestijalnost srpski oficiri pokazuju stavljanjem razoružanih vojnika hrvatske i albanske narodnosti u prve bojne redove. Niti apel supruga oficira za njihovom predajom nisu urodili plodom. U pokušaju spašavanja onoga što se spasiti ne može, nastavljeno je iz vojarne nemilosrdno bombardiranje najužeg centra grada. Na grad je palo više od 250 granata i projektila.*¹⁶⁷

U međuvremenu, sa 17. na 18. rujna, u noćnim satima, Gengo je pod prijetnjom nastavka borbi pristao na predaju vojnika i oružja iz vojnog objekta „š. Gaj”. Tim činom hrvatske snage su u petnaest kamiončića zaplijenili oko pet tisuća cijevi s pripadajućim streljivom.¹⁶⁸ Oružje je raspoređeno u više objekata na području Đakova zbog obavijesti od tadašnjeg obavještajca KOS-a Sefera Halilovića, kasnije načelnika Glavnog štaba Armije BiH, da

165 Isto, 13.

166 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 68.

167 S. KRAML, „U Đakovu traje rat nesmanjenom žestinom”, *Glas Slavonije*, 18. 9. 1991., 8.

168 M. PERIĆ, „Sjećanje Zvonka Bušića, tadašnjeg sekretara Narodne obrane u Đakovu”, 13.

će u srijedu (sutradan) poletjeti zrakoplovi JNA i raketirati Đakovo.¹⁶⁹ Velika količina naoružanja đakovačkim snagama dala je taktičku širinu s kojom je vojarna „Dračice” prisiljena na predaju. Zapovjednici akcije oslobađanja vojnih objekata u Đakovu Božo Blažević i Mirko Štrk odlučili su djelovati s minobacačkom bitnicom, koju je vodio Mario Švarcmajer, te ciljanjem vojnih objekata jačim oružjem koje će psihološki djelovati na oficire JNA. Od šest mina kojima su rukovali, treća ispaljena pogodila je izravno zgradu u vojarni, što je po mišljenju Mirka Štrka, bila prekretnica u predaji vojarne „Dračice”.¹⁷⁰

Dana 18. rujna, tijekom ranih noćnih sati, u vojarnu „Dračice” poslano je pismo namjere o predaji, u čijem su sastavljanju sudjelovali Mate Zorić – gradonačelnik, Zvonko Bušić – sekretar Narodne obrane, Mirko Štrk i Božo Blažević, zapovjednici aktivne i pričuvne garde ZNG-a i Zlatko Kajmić – član Kriznog štaba. Nakon toga Radenko Gengo pozvao je dva zapovjednika na pregovore, Mirka Štrka i Božu Blaževića.¹⁷¹

O predaji „Dračica” Glas Slavonije piše:

*Točno u 6:30 i na posljednjoj armijskoj utvrdi, razrušenoj Dračici, zavijorio se hrvatski barjak. Iz svojih podruma, nakon tri besane noći, izlaze građani razrušenog grada, umorni i sretni. Đakovo je opet slobodan grad.*¹⁷²

Posljednji zarobljeni vojnik napustio je vojarnu u podne.¹⁷³

Nakon osvajanja vojnih objekata pripadnicima ZNG-a i MUP-a predala su se 64 aktivna časnika i 298 vojnika, većinom albanske i srpske nacionalnosti. Aktivni oficiri su uz policijsku pratnju preusmjereni na kriminalističku obradu te su prevezeni u Zagreb, dok je veći dio mladih vojnika pušten kućama.¹⁷⁴ Tijekom oslobađanja vojnih objekata u Đakovštini poginula su četiri branitelja, a oni su: gardisti Željko Trbara i Mato Perić iz Đakova, te pripadnici jedinica Narodne zaštite, Đakovčanin Željko Krep i Petar Tarnaj iz Đakovačke Satnice. U đakovački Dom zdravlja primljeno je 25 ranjenih boraca ZNG-a i MUP-a, a tijekom sukoba poginuo je i građanin Martin Đurić,

169 M. PERIĆ, „Mate Zorić, ratni gradonačelnik Đakova – memoarsko gradivo”, 8.

170 M. PERIĆ, „Sjećanje Mirka Štrka, zapovjednika akcije oslobađanja vojnih objekata u Đakovu”, 17.

171 M. PERIĆ, „Mate Zorić, ratni gradonačelnik Đakova – memoarsko gradivo”, 9.

172 S. KRAML, „Najteži dan u povijesti Đakova”, *Glas Slavonije*, 19. rujna 1991., 9.

173 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 68.

174 S. KRAML, „Poginula četiri branitelja”, *Glas Slavonije*, 20. rujna, 6.

dok je ranjeno osam civila.¹⁷⁵ Od pripadnika jedinica JNA poginula su četiri vojnika i jedan zastavnik, a ranjeno ih je šesnaest. Veći broj ranjenih mladih vojnika zbog neprihvatanja predaje od svojih oficira bio je u teškom stanju, uglavnom zbog nedostatka krvi.¹⁷⁶

Rezultati osvajanja vojnih objekata u Đakovu imali su dalekosežni učinak na osvajanje objekata u drugim gradovima, te obranu istočne Slavonije općenito. Zaplijenjeno naoružanje iz đakovačkih vojnih objekata, koje je integrirano u oružane snage Republike Hrvatske jesu: topovi T-12 100 mm (36 kom), haubice Howitzer 122 mm D-30 (18 kom), brdski top M-68B-1 76,2 mm (4 kom), protuoklopni top ZIS-3 76 mm (14 kom), borbeno oklopno vozila (BOV) s topovima i raketnim sustavima (36 kom), puške raznih kalibara (oko 5 000 kom), ručni raketni bacači nepoznate količine i topničko streljivo (oko 65 000 kom).¹⁷⁷ Ratni plijen s vojnog poligona Nabrđe bio je u obliku četiri tenka T-55 i četiri BOV-a, a iz skladišta oružja „Gaj” dva BOV-a.¹⁷⁸ Prema drugim izvorima brojevi naoružanja u čiji posjed su došle đakovačke snage variraju, te navode da su došle su posjed 103 topničko-haubička oružja, 36 borbenih i 192 neborbena vozila, oko 5500 komada pješačkog oružja, te oko 2 900 000 komada streljiva za to oružje.¹⁷⁹ Za vrijeme i nakon borbi za đakovačke vojarne prijavljeno je obaranje dva zrakoplova tipa Oreo (19. rujna), u području sela Koritna i Mrzović tri zrakoplova tipa Galeb (4. listopada), u namjeri napada na Ivankovo te Vinkovce, dan poslije (5. listopada) još dva Galeba te 6. listopada jedan MIG-21 prilikom raketiranja Semeljaca, i dva Galeba kod sela Jarmina.¹⁸⁰ Odmah nakon preuzimanja naoružanja đakovačke snage pomažu ostalim gradovima: Vinkovcima, Vukovaru, Osijeku, Novoj Gradišci i Našicama.¹⁸¹ Osam dana nakon osvajanja vojnih objekata u Đakovu se osniva 122. brigada Hrvatske vojske, koja je u početku imala dvije pješačke bojne, tri topničke divizije, inženjersku satniju i logističku satniju.¹⁸²

175 Z. BUŠIĆ, „Napetost u đakovačkoj općini”, 68.

176 S. KRAML, „Poginula četiri branitelja”, *Glas Slavonije*, 20. rujna, 6.

177 M. PERIĆ, „Sjećanje Zvonka Bušića, tadašnjeg sekretara Narodne obrane u Đakovu”, 14.

178 S. KRAML, „Tenkovi za Slavoniju”, *Glas Slavonije*, 20. rujna., 6.

179 I. MIŠKULIN, „Počeci obrane: 107. brigada Zbora narodne garde Republike Hrvatske lipanj – rujan 1991.”, 182.

180 I. MIŠKULIN, „Iz života 122. brigade Hrvatske vojske 1991. - 1993.”, 156.

181 M. PERIĆ, „Sjećanje Zvonka Bušića, tadašnjeg sekretara Narodne obrane u Đakovu”, 14.

182 M. PERIĆ, „Sjećanje Zvonimira Berca, ratnog zapovjednika 122. brigade HV-a”, 15.

Zaključak

Područje Đakovštine veličine 830 kvadratnih kilometara tijekom Domovinskog rata dalo je značajan doprinos u obrani istočne Slavonije. Iako Hrvati nisu bili većina u svim selima, Đakovština nije proživjela separatističke radnje poput onih u Dalmaciji („balvan revolucija”), već je stanovništvo, uz izolirane incidente, djelovalo sinergijski i vrlo organizirano. Đakovčani su uz gotovo minimalne ljudske žrtve u svojem gradu ostvarili veliku pobjedu, koja je u tom trenutku zasigurno moralno djelovala i van granica Đakovštine. Zaplijenjenim oružjem potpomognuti su ostali slavonski gradovi poput Vinkovaca, Županje, Nove Gradiške, Osijeka i Vukovara, u kojima su bitke za vojarne trajale i dalje. Zbog oduzete velike količine naoružanja i činjenice da je u akcijama sudjelovao veliki broj pripadnika Narodne zaštite, omogućilo se da našička i đakovačka bojna brigade postanu dijelom ustrojbene osnove za sljedeći val mobilizacije hrvatskih oružanih snaga.¹⁸³ Ustroj novih brigada i bojni potaknut je 25. rujna, osloncem na 107. i 108. brigadu, te je na području Nove Gradiške zapovjedbene ustrojavanje 121. brigade, na području Đakova 122., na području Slavonske Požete 123. i na području Vukovara 124. brigade ZNG.¹⁸⁴ Đakovačka 122. brigada u sljedećim će se mjesecima i godinama dokazati kao jedan od štitova obrane istočne Slavonije, a osobito u čuvanju zaleđa gradova Osijeka i Vinkovaca.

Izvori

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Narodnosni sastav stanovništva po naseljima 1991., Zagreb.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Naselja i stanovništvo prema starosti i spolu 1991., Zagreb.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Naselja i stanovništvo prema školskoj spremi, pismenosti i spolu po naseljima 1991., Zagreb.

Glas Slavonije, lipanj, srpanj, kolovoz, rujna 1991.

183 I. MIŠKULIN „Počeci obrane: 107. brigada Zbora narodne garde Republike Hrvatske lipanj – rujna 1991.”, 191.

184 D. MARIJAN, „Slavonija u ratnoj 1991. godini”, 296.

- Muzej Đakovštine Đakovo, Zbirka Domovinskog rata, MĐ-DR-652, Dokumentarni film „Domovinski rat u Đakovu”, 10. lipnja 2025.
- Muzej Đakovštine Đakovo, Zbirka Domovinskog rata, MĐ-DR-1 „Oslobađanje Đakova 1”, 8. lipnja 2025.
- Muzej Đakovštine Đakovo, Zbirka Domovinskog rata, MĐ-DR-2, „Oslobađanje Đakova 2”, 8. lipnja 2025.
- Muzej Đakovštine Đakovo, Zbirka Domovinskog rata, MĐ-DR-3, „Oslobađanje Đakova 3”, 8. lipnja 2025.
- Muzej Đakovštine Đakovo, Zbirka Domovinskog rata, MĐ-DR-58/28, Vojna naredba 17. korpusa JNA iz 1991., 10. lipnja 2025.
- Muzej Đakovštine Đakovo, Zbirka Domovinskog rata, MĐ-DR-58/61, Vojna naredba 17. korpusa JNA iz 1991., 11. lipnja 2025.
- Muzej Đakovštine Đakovo, Zbirka Domovinskog rata, MĐ-DR-61, Knjiga dojava – zapovjednik, 11. lipnja 2025.
- Muzej Đakovštine Đakovo, Zbirka Domovinskog rata, MĐ-DR-650, Dokumentarni film „Domovinski rat u Đakovu”, 9. lipnja 2025.
- Muzej Đakovštine Đakovo, Zbirka Domovinskog rata, MĐ-DR-651, Dokumentarni film „Domovinski rat u Đakovu”, 9. lipnja 2025.
- Muzej Đakovštine Đakovo, Zbirka Domovinskog rata, Plan odbrane objekata JNA u garnizonu Đakovo, neinventarizirana građa, 10. lipnja 2025.
- Narodne novine br. 64/00, 31. 3., 2001.

Literatura

- ANIĆ, Vladimir, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Tiskara mladinska knjiga, Zagreb, 1991.
- BREKALO, Miljenko, LUKIĆ, Anamarija, JURČEVIĆ, Ivana, „Uloga JNA-a u velikosrpskom projektu – Poseban osvrt na područje Đakovačko-osječke nadbiskupije”, *Diascovensia* 4, Đakovo, 2020.
- BRSTILO REŠETAR, Matea, *Organiziranje obrane i začeci Hrvatske vojske, katalog izložbe Domovinski rat*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 2013.
- Davor MARIJAN, „Jugoslavenska narodna armija u agresiji na Republiku Hrvatsku 1990.-1992. godine”, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 33., No. 2., Zagreb, 2001.

- DOMAZET-LOŠO, Davor, „How Aggression Agait Croatia and Bosnia-Herzegovina Was Prepared of the Transformation of the JNA into a Serbian Imperial Force”, *National Security and the Future*, Vol. 1., No. 1., 2000.
- DOMAZET-LOŠO, Davor, *Hrvatski Domovinski rat 1991. - 1995.*, Udruga Hrvatski identitet i prosperitet i Matica hrvatska ogranak Sinj, Sutontisak – Split, Zagreb, 2010.
- Izvršno vijeće skupštine Općine Đakovo, Đakovština u Domovinskom ratu, ur. Mirko Drenjanec, Andrija Borčić, Ivan Buljan, Zvonko Bušić, Ivan Tarnaj, Branka Tomljanović, August Zebec, Mate Zorić, Tipografija Đakovo, Đakovo, 1993.
- MARIJAN, Davor, „Slavonija u ratnoj 1991. godini”, *Scrinia Slavonica* 1, 2001.
- MARIJAN, Davor, „Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. - 1991”, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 40, Br. 1, 2008.
- MARIJAN, Davor, *Bitka za Vukovar*, *Scrinia Slavonica* 2, 2002.
- MARIJAN, Davor, *Domovinski rat*, Despot Infinitus d. o. o. i Hrvatski institut za povijest, Znanje d. o. o., Zagreb, 2016.
- MARIJAN, Davor, *Jedinstvo - posljednji ustroj JNA*, *Polemos* 6., 2003.
- MARIJAN, Davor, *Slom Titove armije: JNA i raspad Jugoslavije 1987. - 1992.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008.
- MIŠKULIN, Ivica, „Iz života 122. brigade Hrvatske vojske 1991. - 1993.”, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, Br. 8., 2007.
- MIŠKULIN, Ivica, „Počeci obrane: 107. brigada Zbora narodne garde Republike Hrvatske lipanj – rujan 1991.”, *Valpovački godišnjak*, br. 11, 2006.
- NAZOR, Ante, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih.*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Pressus studio d. o. o., Zagreb, 2011.
- PERIĆ, Marko, Đakovačkim objektivom kroz Domovinski rat, ur. Ante Nazor i Mate Rupiće, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Tiskara Rotim i Market, Zagreb, 2013.
- ŠETIĆ, Nevio, *Ostvarenje suvremene hrvatske države – od pojave višestranačja 1989. do nastanka samostalne, međunarodno priznate i teritorijalno cjelovite Republike Hrvatske*, Družba „Braća Hrvatskoga Zmaja”, Zagreb, 2017.
- Župna spomenica 1980. – 1999. RKT Župa Dobrog Pastira Đakovo 2.

SUMMARY

Mateo Dragičević

THE CAPTURE OF MILITARY INSTALLATIONS IN THE ĐAKOVŠTINA REGION IN 1991

The paper covers the period of summer and early autumn of 1991 in the Đakovo region. It presents statistical data on the ethnic composition, gender, literacy and educational qualification of the inhabitants of the Đakovo region. It describes the preparation and course of combat activities of the conflicted parties, as well as the final result and contribution to the capture of military facilities in the Đakovo region. During the writing of the paper, documents in the form of museum materials, regional press and previous works and publications that fully or partially describe segments of the Battle for the Barracks in Đakovo, as well as state statistical data were used.

Keywords: contemporary history, Homeland War, capture of military facilities, Đakovo, Đakovo region

„NAŠA NOŠNJA JE NAJLJEPŠA!”

Promišljanje narodne nošnje u svjetlu teorije afekta na primjeru djelatnosti Posudionice i radionice narodnih nošnji

PRETHODNO PRIOPĆENJE

39-028.22(316:572)(316.642.2)

Marija Gačić

Heritage Chaser – Platforma za primijenjenu etnologiju

Ovaj pokušaj novog čitanja narodnih nošnji na primjeru djelatnosti Posudionice i radionice narodnih nošnji aplicira teoriju afekta na naizgled iscrpljenu temu u hrvatskoj etnologiji.

Ključni pojmovi: narodna nošnja, teorija afekta, afektivni potencijal, Posudionica i radionica narodnih nošnji, obnova nošnji nakon rata, izbor najboljih rekonstruiranih nošnji.

Narodne nošnje danas mnogo su više od primjerka tradicijskog tekstila. Njihovo značenje proteže se na razne simboličke razine, a uvelike se temelji na njihovom afektivnom potencijalu. Iz potencijala, tj. kapaciteta pojedinca da djeluje i da se na njega djeluje proizlazi afekt (usp. Škrbić et al. 2016: 65). Na to upućuju brojne uporabe narodnih nošnji: u nastupima folklornih društava, u religijskim događanjima ili pak prilikom različitih političkih ceremonija. Brojni su primjeri ovih uporaba, no nešto više u ovom kontekstu razmišljat ću

na primjerima djelatnosti Posudionice i radionice narodnih nošnji. Konkretno, jedan od primjera bit će aktivnosti vezane za projekt obnove narodnih nošnji nakon Domovinskoga rata, dok će drugi primjer biti „Obnavljamo baštinu” Revija rekonstruiranih narodnih nošnji.

Naglasak ovoga teksta je na pokušaju novoga načina čitanja narodnih nošnji kao dijela materijalne kulture, koji se puni značenjima te komunicira različite poruke. Kao teorijski oslonac poslužiti će nam teorija afekta. Afekt se u literaturi definira „kao međudnos, kao mogućnost međudjelovanja, a ne kao uzročno-posljedičnu vezu pri kojoj su silnice ireverzibilno upućene samo u jednom smjeru. On je ujedno *proces* kojim se ti odnosi stvaraju” (ibid.). To će reći da je narodne nošnje moguće promatrati kao materijalnu kulturu koja stvara značenja i koja dopušta da se u nju značenja upisuju; kao predmete koji izazivaju različite učinke kod onih koji ih promatraju, odijevaju; kao dio kulture koji se katkada koristi kako bi izazvao osjećaje ili emocije kod pojedinaca ili skupina. Jonas Frykman i Maja Povrzanović Frykman tako govore o tome kako predmeti otjelovljuju ili pokreću afekte i proizvode afektivne atmosfere (Frykman i Povrzanović Frykman 2016: 17).

Radeći u Posudionici nekoliko godina na organizaciji kulturno-edukativnih programa, zaključila sam da se velik naglasak u našem radu stavljao na vrijednost narodnih nošnji u kontekstu njihove izrade, odnosno vješto i lijepo izrađenih ukrasa, aplikacija, ali i jedinstvenosti narodne nošnje u kontekstu lokalne zajednice iz koje potječe. Tako se na posudioničkim izložbama često moglo susresti jedinstvene primjerke narodnih nošnji iz svih krajeva Hrvatske. No, susrećući i slušajući posjetitelje tih izložbi, često se ponavljao jedan način promatranja izložbe. Naime, uglavnom starija populacija posjetitelja, ali i oni mlađi, radoznalo su na izložbama tražili narodnu nošnju svojega kraja. Tek ako bi je našli, izložba je za njih dobivala poseban smisao. Tada se često mogla čuti i ova rečenica: „Svaka čast drugima, ali naša nošnja je najljepša!” Rečenica je to koja odražava subjektivni odnos prema narodnoj nošnji kraja iz kojega osoba potječe, no još više ona upućuje na to da narodna nošnja kao dio materijalne kulture sadržava čitav niz simboličkih značenja koja kod pojedinaca izazivaju različite učinke. U ovom slučaju riječ je o emocionalnoj poveznici s rodnom krajem, što samim time konkretnu narodnu nošnju u očima pojedinca čini najljepšom i najvrjednijom. No, potrebno je istaknuti da se afektivnost nekog predmeta ne može promatrati kao nezavisna kategorija. Prakse ljudi s tim predmetima i njihovo razumijevanje predmeta otkrivaju afektivni naboj tih istih predmeta (usp. ibid.).

Sljedeći primjeri djelatnosti Posudionice i radionice narodnih nošnji uputit će na afektivni potencijal narodnih nošnji koji proizlazi iz njihove uporabe u različitim okolnostima, ali i na utjecaj Posudionice u kreiranju kulturnih politika narodnih nošnji u hrvatskom društvu kroz različite djelatnosti.

Projekt obnove narodnih nošnji nakon Domovinskog rata u novinskim člancima

Devedesete godine dvadesetog stoljeća smatraju se prekretnicom u hrvatskom društvu. Ponovno ustrojstvo države zahtijevalo je i čvrste oslonce za izgradnju nacionalnog identiteta. Narodna nošnja postala je jedan od tih stupova. Na tome tragu je i projekt obnove nošnji iz ratom stradali područja Slavonije, Baranje i Srijema, kojemu je Posudionica i radionica narodnih nošnji bila na čelu. Vrijedna je to inicijativa pokrenuta zbog potrebe i želje za pružanjem pomoći tadašnjim posudioničkim suradnicama s terena, koje su godinama ranije za Posudionicu radile posebne tehnike ukrašavanja tekstila po narudžbi, tkale platno ili plele oglavlja. O tome 1992. godine govori tadašnji upravitelj Posudionice Josip Forjan: „U studenome 1991., kada je kulminiralo proganjanje nesrpskog pučanstva iz ratom zahvaćenih i okupiranih krajeva Hrvatske, zbog čega je sve akutnijim postao problem socijalizacije sve većeg broja prognanika u novoj sredini, ali i ekonomski problem njihova zbrinjavanja, započeli smo akciju uključivanja prognanika u djelatnost naše radionice, odnosno zapošljavanje uglavnom seoskih žena odgovarajućih sposobnosti na poslovima izrade različitih dijelova tradicijske narodne nošnje i tekstilnih rukotvorina” (Šigir 1992). Projekt je popraćen novinskim člancima, od kojih jedan nosi naslov *Tajne stoljetnog umijeća*, a unutar njega nalazi se manji odlomak s naslovom *Spas u pravi čas*.

Svojim istraživanjem o javnim uporabama narodnih nošnji u istočnoj Slavoniji od 90-ih godina 20. st. do danas, utvrdila sam da su narodne nošnje kroz cijelo dvadeseto stoljeće pa do danas mijenjale svoj status u hrvatskom društvu. U kontekstu ratnoga uništavanja narodne nošnje adresira se kao *narodno ruho*, *narodno blago*, koje se pomno čuvalo u seoskim škrinjama (usp. *ibid*). Narodna nošnja postala je simbol aktivnog otpora kroz želju za opstankom vlastitog i kolektivnog identiteta, kako se vidi u rečenici iz članka: „... dio je prognanika u svoje zavežljaje stavio i tradicijsko ruho u želji da sačuva barem dio identiteta, svoga i svojega sela” (*ibid.*). Slika prognanika

koji u zaveŹljaj sprema onoliko koliko moŹe ponijeti uistinu nikoga ne bi mogla ostaviti ravnoduŹnim. No, ako se meĹu tih nekoliko dragocjenih predmeta naĹe i narodna noŹnja, pretpostavlja se njezina iznimna vrijednost i značenje. Postupak s narodnom noŹnjom, poput ovoga, upućuje na vaŹan element etnografskog pristupa afektu: tzv. umjeŹtene prakse (usp. *ibid*). U ovome novinskom članku narodne noŹnje dobivaju ulogu simbola narodnog duha – duha naroda koji je pod pritiskom i progonom, upravo zato Źto dolaze iz srediŹta ratne agresije. Zagreb, i u njemu Posudionica i radionica narodnih noŹnji, u ovom slućaju je utočiŹte: mjesto u kojemu, pak, te iste noŹnje ostvaruju svoju ulogu otpora, naĹe i vjere u budućnost.

Projekt je konaćno javnosti predstavljen putem izloŹbe „Zlatne ruke prognanica”. Vijest o izloŹbi brojne su novine prenijele na svojim stranicama. Tako u *Vjesniku* piŹe u zakljućku članka o otvorenju izloŹbe u VaraŹdinu: „Tako je, ne samo spaŹen i saćuvan jedan specifićan dio hrvatske kulturne baŹtine, već je i nastavljena tradicija izrade hrvatskih narodnih noŹnji. Neprijatelj svojim sistematskim uniŹtavanjem i tog dijela hrvatske baŹtine nije uspio uniŹtiti ni sve materijalne ostatke, a pogotovo ne duhovne stećevine hrvatske kulture, koja se, kako ovaj primjer pokazuje, ponovo materijalizira u novim kulturnim dobrima, Źto će i dalje svjedoćiti o stoljećima dugoj hrvatskoj kulturi – pa i ovoj tradicionalnog narodnog odijevanja” (Kusin 1993). Ovdje je vaŹno uoćiti poimanje narodne noŹnje kao dijela materijalne kulture, ali ipak na granici izmeĹu materijalnog i nematerijalnog. BaŹ kao sredstva pomoću kojih je pojedince moguće navesti da se osjećaju nacionalno povezanima (Noyes i Bendix 1998: 108). Bolje rećeno, narodna noŹnja smatra se moćnim predmetnom koji u sebi sadrŹi sve duhovne kvalitete naroda koji ju je izradio. BriŹe se tu kategorija pojedinca. Vidljivo je to u primjeru drugog članka o istoj izloŹbi u kojemu autor kaŹe: „... jedinstven je prikaz hrvatskog folklornog fundusa, iniciran i nastao u trenucima kada je u ratnom razaranju naŹe domovine postojala bojazan da zauvijek nestanu tragovi duhovnih postignuća hrvatskog naroda” (Putarek 1993). Iako narodnu noŹnju tada, a ni danas, ne moŹe i ne zna izraditi svatko, nego samo vjeŹti pojedinci, ona, jednom izraĹena, postaje dio pretpostavljenog kolektivnog znanja, koje je ovom posudionićkom akcijom saćuvano od propasti i zaborava.

Za projekt obnove narodnih noŹnji nakon rata vezana je i inicijativa Ministarstva kulture, Etnografskog muzeja Split i Posudionice i radionice narodnih noŹnji za darivanje narodnih noŹnji Gradskom muzeju Vukovar,

2000. godine. Osim realnog popunjavanja muzejskog fundusa, fizički povratak narodnih nošnji na ratom opustošeno područje Vukovara i Iloka značilo je i simbolički otpor ratnoj sili. Akciju prikupljanja narodnih nošnji pokrenuo je Gradski muzej Vukovar pod nazivom „Ruho opstojnosti, potpore i nade” (Gligorević 2000: 9). Narodne nošnje u tom trenutku dobivaju nova simbolička značenja, uz već postojeća. Kreira se novi kolektivni stav prema nošnjama kao simbolu neuništivosti, snage i vjere u budućnost. To dodatno upućuje na to da je narodna nošnja predmet koji omogućuje pojedincima i kolektivima da izvede identitete koji nisu izraženi kroz svakodnevnu odjeću (usp. Shukla 2015). To značenje svakako se puni isticanjem činjenice da su pojedine narodne nošnje izradile upravo prognanice iz okolice Vukovara.

U kontekstu navedenih primjera potrebno je razlučiti nekoliko elemenata. Usred ratnog razaranja i izravne prijetnje nacionalnom identitetu narodne nošnje postaju jedan od stupova nositelja koji održavaju taj identitet. Iako se ratno razaranja nije dogodilo u jednakoj mjeri u cijeloj Hrvatskoj, narodne nošnje postaju sukus narodnog znanja i duhovnog blaga cijelog naroda, a posebno u istočnoj Slavoniji. Iz angažmana Posudionice i radionice narodnih nošnji u projektu obnove nošnji proizlazi aktivna kulturna politika, koja u određenoj mjeri utječe na kreiranje društvenog položaja narodnih nošnji izvan konteksta folklornih društava, u kojima se nošnje danas zapravo najčešće susreću. Narodne nošnje se, djelovanjem Posudionice, pojavljuju na sportskim događanjima ili političkim, noseći određenu poruku koju s namjernom kreiraju osobe koje se u nošnju odijevaju, organizatori koji žele na svojem događanju ljude u narodnim nošnjama, ali značenje se mora formirati kroz interakciju s ljudima koji te narodne nošnje promatraju.

„Obnavljamo baštinu” Revija rekonstruiranih narodnih nošnji

U prethodnom poglavlju spomenuto je kako je narodna nošnja kolektivna svojina, bez obzira na to što je zapravo izrađuje pojedinac ili nekoliko njih. Da se o toj značenjskoj razini u djelatnosti Posudionice poprilično razmišljalo, svjedoči kreacija Revije rekonstruiranih narodnih nošnji „Obnavljamo baštinu”. Od 2011. godine ona se održava u Trnjanima kod Slavonskoga Broda u suradnji s lokalnim kulturno-umjetničkim društvom „Lovor”. Revija je natjecateljskog karaktera, a u Slavoniji je iznimno dobro prihvaćena jer su tzv. izbori ljepotica u narodnim nošnjama u tom kraju vrlo učestala pojava.

No, ovo natjecanje ipak se od ostalih razlikuje po tome što se samo jedna nagrada dodjeljuje osobi koja je odjevena u narodnu nošnju, a sve ostale nagrade dodjeljuju se osobama koje su narodnu nošnju izradile. Na svim ostalim natjecanjima u narodnim nošnjama nagrade se dodjeljuju osobama u narodnim nošnjama te se uglavnom prešutna prednost daje nošnjama za koje se (u)tvrdi da pripadaju starijem sloju tradicijskog odijevanja. Dakle, još jedna razlikovna kategorija je i činjenica da se na „Obnavljamo baštinu” mogu prijaviti i natjecati isključivo narodne nošnje izrađene u novije vrijeme. Poželjno je, k tome, da se osoba koja je nošnju izradila osobno pojavi na natjecanju i stručnoj komisiji prenese iskustvo izrade, motivaciju, putove stjecanja znanja i vještina. Kroz natjecanje je do danas prošlo stotinjak natjecatelja i natjecateljica, a svi do jednoga vrsni su poznavatelji narodnih nošnji svojega kraja te vješti u izradi različitih ukrasa, vezova, krojeva i usvajanju novih vještina. Tijekom godina revija je s regionalnog prerasla u nacionalni kontekst, a posljednje dvije godine dobila je međunarodni karakter. Ovaj projekt još jedan je prilog tvrdnji da je Posudionica i radionica narodnih nošnji autoritet u području primjene narodnih nošnji, a svojim praktičnim pristupom neprekidno preispituje, proširuje i utvrđuje pojam narodne nošnje i njegov opseg u suvremenom hrvatskom društvu.

Primjer ovoga natjecanja dobar je za promišljanje narodnih nošnji danas. One će se danas najčešće naći na folklornoj sceni, ali mogu se vidjeti prilikom posjeta državnika, u vjerskim svečanostima itd. U svakom tom pojavljivanju narodna nošnja ima nekakvo značenje. Ona šalje nekakvu poruku i u nju se upisuju različita značenja. Narodne nošnje su, posebno se to osjeti nakon proglašenja pobjednika na natjecanju, *osjetljivi objekti*, jer postaju osjetljive uporabom, tj. odijevanjem radi nagrađivanja, a istodobno postaju nositeljice afekta (usp. Frykman i Povržanović Frykman 2016).

U kontekstu natjecanja misao nam poseže za kategorijom objektivnosti. I, iako je „Obnavljamo baštinu” svojim propozicijama i pravilima poprilično blisko objektivnom ocjenjivanju, ono izmiče pred brojnim značenjima narodne nošnje u pojedinačnim kontekstima. Osim što se boduje vještina izrade i kompleksnost ukrasa, neizbježan je kontekst nastanka i značaj toga procesa za lokalnu zajednicu. Dakle, učinak neke narodne nošnje, koja će okom možda biti primamljivija od neke druge, uzmiče pred učinkom narodne nošnje koja dolazi iz, npr. ratom opustošene Banovine ili okolice Voćina. Etnolozi, stručnjaci prosudbene komisije tada moraju odlučiti kakvu će poruku svojim

odabirom poslati. Upravo taj učinak narodne nošnje na one koji je promatraju ono je što često ne možemo imenovati kada želimo objasniti zašto je upravo naša nošnja najljepša. No, u ovom smislu potrebno je uzeti u obzir i to da se ova revija odvija pred uglavnom domaćom publikom, Slavoncima, kojima je njihova narodna nošnja najljepša. Svako odluci stručne komisije koja ne uključuje nagradu nekoj od narodnih nošnji istočnog Brodskog Posavlja slijedi negodovanje. Nakon što sudačka odluka prijeđe granice publici poznatoga, odabirom nošnje iz nekog drugog kraja, izostaje onaj poznati afekt te dolazi do nerazumijevanja. Publici je apsolutno poznata narodna nošnja njihovog kraja i ne trebaju im dodatna objašnjenja za odabir takve nošnje, no za nošnju drugoga kraja nedostaje karika historizacije koja osigurava dodatni kontekst publici za razumijevanje nepoznatoga i doživljaj afekta te nepoznate nošnje (usp. Jansen 2016: 69). U ovome elementu afektivnosti narodne nošnje možda leži odgovor na pitanje zašto je svakome njegova nošnja najljepša.

Naša nošnja je najljepša – umjesto zaključka

Ovaj tekst naznaka je pokušaja novoga načina čitanja narodne nošnje danas. Posudionica i radionica narodnih nošnji svojim dugogodišnjim radom pomiče, briše i ocrtava granice ovoga pojma, kreira kulturne politike i praktično propituje odnose narodnih nošnji s pojedincima, kolektivima, društvenim situacijama. Upravo ta komunikacija narodne nošnje kao dijela materijalne kulture postavlja narodnu nošnju na mjesto subjekta i objekta društvene konstrukcije. Pozicija narodne nošnje u polju materijalne kulture povlači za sobom cijelu paletu nematerijalnih kulturnih dobara, vještina, znanja i značenja. Narodna nošnja kao subjekt društvene konstrukcije izaziva kod ljudi različite učinke: osjećaje, sjećanja, potrebe, emocije. Kao objekt, narodna nošnja podložna je upisivanju poruka koje se onda s pozicije moći komuniciraju određenim skupinama. U tom slučaju narodna je nošnja sredstvo za prenošenje poruka, kao u slučaju njihove obnove nakon Domovinskoga rata.

Kako to da je svakome njegova narodna nošnja najljepša? Ako je odijevamo, zar nije onda nošnja isto što i odjeća? No, nije ovdje riječ uvijek o vlastitoj narodnoj nošnji. *Naša nošnja* predstavlja više puta spomenutu kolektivnu svojinu. Bez obzira na to čije je ona stvarno vlasništvo, narodna nošnja postaje *naša*, jer upravo ta konkretna kombinacija tradicijskih

odjevnih predmeta odražava različite poveznice pojedinca s krajem iz kojeg potječe, njegovom osobnom poviješću te ga specifičnim znanjem povezuje s osjećajem pripadanja nekoj zajednici. Dakle, preduvjet je specifično znanje koje pojedinac treba imati kako bi razvio osjećaj povezanosti s narodnom nošnjom. Kada to znanje izostaje, izostaje i afekt pa je potrebno kreirati kulturne politike koje stvaraju znanje i poveznice.

Upravo to je jedna od uloga Posudionice i radionice narodnih nošnji. Ova jedinstvena specijalizirana ustanova u Republici Hrvatskoj ne libi se zauzeti svoje mjesto u društvu kada je to potrebno te poduzeti konkretne mjere kada su narodne nošnje izravno ugrožene, kada prijeti opasnost od nestanka dragocjenih znanja i vještina njihove izrade. Svojom djelatnošću, ova ustanova postavljena je kao jedan od najviših autoriteta za narodne nošnje u Hrvatskoj te je ova edicija pravo mjesto da se o narodnim nošnjama progovori na nov i znanstveno utemeljen način. Baš kao što Posudionica svojim aktivnostima neprekidno pronalazi načine da se narodne nošnje nađu u hrvatskom društvu na suvremen i moderan način, tako ovim putem omogućuje da se tematika narodnih nošnji nađe i u fokusu suvremene etnologije i kulturne antropologije. Ovaj tekst samo je skroman prilog naizgled iscrpljenoj temi, ali primjenom novih pristupa zapravo cijelom polju neistraženih potencijala.

Literatura

- FRYKMAN, Jonas i Maja POVRZANOVIĆ FRYKMAN. 2016. „Affect and Material Culture: Perspectives and Strategies”. U *Sensitive Objects: Affect and Material Culture*, ur. FRYKMAN, J. i Maja POVRZANOVIĆ FRYKMAN. Lund: Nordic Academic Press.
- JANSEN, Stef. 2016. „Ethnography and Choices Posed by the ‘Affective Turn’”. U *Sensitive Objects: Affect and Material Culture*, ur. FRYKMAN, J. i Maja POVRZANOVIĆ FRYKMAN. Lund: Nordic Academic Press.
- NOYES, Dorothy i Regina BENDIX. 1998. „In Modern Dress: Costuming the European Social Body, 17th-20th Centuries”. *The Journal of America Folklore*, vol. 111, No. 440: 107–114.
- SHUKLA, Pravina. 2015. *Costume: Performing Identities through Dress*. Bloomington: Indiana University Press.

ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, Nevena, Sanja POTKONJAK i Tihana RUBIĆ. 2016. *Misliti etnografski: Kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji*. Zagreb: HED Biblioteka.

Izvori

GLIGOREVIĆ, Ljubica. 2000. „Prošloga tjedna u prostorijama Gradskoga muzeja Vukovar darovane narodne nošnje”. *Vinkovački list*. br. XX: 9.

KUSIN, Vesna. 1993. „Zlatne ruke. U Gradskom muzeju Varaždina otvorena izložba, Zlatne ruke prognanica”. *Vjesnik*, br. XX: ??

PUTAREK, Zlatko. 1993. „Otvorene dvije bogate varaždinske etnološke izložbe. Hrvatsko folklorno blago”. *Varaždinske vijesti*. br. 2510: ??

ŠIGIR, Mirjana. 1992. „Tajne stoljetnog umijeća”. *Novi vjesnik*. br. XX.

SUMMARY

Marija Gačić

„OUR COSTUME IS THE MOST BEAUTIFUL!”

EXPLORING FOLK COSTUMES THROUGH THE LENS OF AFFECT THEORY,
ILLUSTRATED BY THE ACTIVITIES OF THE FOLK COSTUME LOAN AND
WORKSHOP

The Folk Costume Loan and Workshop is a distinguished institution dedicated to the study and preservation of folk costumes. With a proactive cultural policy established during and after the Homeland War, the institution has become a leader in the restoration and reconstruction of these costumes.

Folk costumes are delicate items that gain their significance through the emotional connections formed during interactions with people. This interplay positions folk costumes both as subjects and objects of social construction within material culture. Their role in this realm encompasses a variety of intangible cultural assets, including skills, knowledge, and meanings.

As a subject of social construction, folk costumes evoke diverse responses in individuals, such as feelings, memories, needs, and emotions. Conversely, as objects, they carry messages that are communicated to specific groups from a position of authority. In this regard, folk costumes serve as a medium for conveying these messages.

Through showcasing restored costumes and selecting exemplary reconstructions, the Folk Costume Loan and Workshop actively contributes to shaping the social role of this aspect of Croatian material culture. By applying affect theory to a topic often considered thorough in Croatian ethnology, this text introduces a fresh perspective on this cultural phenomenon.

GRADA

Primjeri tradicionalnih kuća iz 19. stoljeća u Đakovštini, iz rukopisa Stjepana Brlošića

STRUČNI ČLANAK

728.6 (497.5 Đakovština), 18“(091)

Ivana Dević

Muzej Đakovštine Đakovo

U radu se donosi povijesni pregled razvoja gradnje kuća u Slavoniji, a time i u Đakovštini. Koji materijali su korišteni te najčešći razmještaj i namjena prostorija. Iz neobjavljenog rukopisa Stjepana Brlošića o 36 sela Đakovštine izdvojena su tri opisa kuća građenih u 19. stoljeću. Najstarija, koja je građena 1840. godine u Gašincima, te po jedna iz Strizivojne, građena 1896., i Širokog Polja, građena 1864., kao sela koja se nalaze u graničarskom dijelu Đakovštine, odnosno u paorskom dijelu.

Ključne riječi: kuća, arhitektura, tradicija, Slavonija, Đakovština.

Tradicionalna arhitektura predstavlja vrijedan dio materijalne kulturne baštine svake zajednice. Kuće građene u 19. stoljeću u Slavoniji svjedoče o povijesnom načinu života, prilagodbi prirodnom okolišu te izražavanju lokalnog identiteta kroz građevinske i estetske karakteristike. Unatoč sveprisutnim građanskim tendencijama na ovim prostorima, a osobito u Đakovštini, još se uvijek pronalaze primjeri ruralne arhitekture koji svjedoče o životu sela, obiteljskim strukturama i kulturnim vrijednostima prošlih stoljeća. Kuće su to po kojima su sela ovog dijela Hrvatske prepoznatljiva.

Cilj rada je prikazati kako su kuće građene i kako se se mijenjale pod utjecajem prirodnog okoliša, zakonskih odredbi i naređenja te koliko su životne potrebe, financijske mogućnosti i socijalni aspekti obiteljskog života utjecali na izgled kuće i okućnice.

U uvodnom dijelu donosi se teorijski okvir koji se temelji na dostupnoj literaturi različitih autora, od istraživača koji su se godinama bavili arhitekturom i načinom gradnje do „usputnih” bilješki u etnografskim djelima. Kao vrijedan izvor informacija donose se i izabrani ulomci iz neobjavljenog rukopisa Stjepana Brlošića¹, nastalog 70-ih godina 20 st., a čuva se u Muzeju Đakovštine Đakovo.

Tradicionalne kuće i arhitektura neizostavan su dio svakodnevnog života, zbog čega daju značajan doprinos u razmatranju i shvaćanju tradicionalnog načina života na kojem se temelji izuzetno bogata baština Đakovštine.

Povijesni pregled kuća u Slavoniji i Đakovštini od 18. do kraja 19. stoljeća

Slavonija

O kućama prije sredine 18. stoljeća nema puno zabilježenih podataka, tek nekolicina oskudnih opisa, a u vrijeme istraživanja Brlošića, Markovića, Šestana i Španičeka kuća građениh u to vrijeme više nije bilo. Jedine informacije do kojih su mogli doći jesu kazivanja *po sjećanju* starijih ljudi.

Vrijedan podatak donosi biskup Petar Bakić² kada navodi da su 1719. godine kuće građene od drva, pokrivene daskama ili slamom, a do kraja 19. stoljeća drvenih kuća gotovo da više nije bilo, što potvrđuje i Josip Lovretić³ koji navodi da su u Otoku kuće zidane, pletera i naboja više nema, a malo je još drvenih ostalo.

1 Više o Stjepanu Brlošiću može se pročitati na poveznici URL: <https://mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/arhiv/personalni-arhiv-zasluznih-muzealaca/Brlo%C5%A1i%C4%87-Stjepan,13.html>.

2 Stjepan ROMIĆ, „O načinu života u Đakovštini prije 250 godina”, *Đakovački vezovi – prigodna revija* 1975., 1975., 29.

3 Josip LOVRETIĆ, *Otok*, Vinkovci, 1990., 33.

U drugoj polovici 18. stoljeća Matija Antun Reljković, u svojem prvom izdanju *Satira* iz 1762. godine, opominje seljaka: „Najpri tebi kuća nevaljade, to vas svak i od sebe znade, jer iznutra niti baš izvana nije ona ničim umazana, neg izvana kroz brvna se vidi kako starac u zapečku sidi...”⁴ Što upućuje na to da su stare kuće bile više funkcionalno sklonište od vanjskih prilika i neprilika nego ugodan prostor u kojem se željelo boraviti.

Prema pisanju Taubea, Pillera i Mitterpachera da se zaključiti kako su stanovnici Slavonije, a tako i Đakovštine, još početkom 18. stoljeća gradili kuće dalje od glavnih cesta, rasuti po poljima kako bi izbjegli vojne i druge obveze.⁵ Marija Terezija ostala je i u narodu zapamćena kao carica koja je donijela niz reformi u život seljaka. Terezijanski Slavonski urbar (*Theresiana Urbarialis Regulatio*) od 15. ožujka 1756. donosi velike promjene u dotadašnjem načinu života. Naime, donesena je zakonska regulativa da se sela moraju *ušoriti*, a točan tekst glasi: „Za izkerčiti starji, koji jeste nigda za pustaije služio, vilajeta ovoga obraz i postaviti dobrim redom prave kuće, paori gdi misto dopustja kuće svoje spolu napravljati i na jedno misto zastati se, germlje pako napolak zemlja odovud odonud ostavljeno izčupati ili izkoreniti po magistratu varmeskomu da se natiraju”.⁶ Velika je to promjena bila za stanovnike, ali *ušoravanje* je provedeno bez obzira na otpor, tako da je do kraja 18. stoljeća većina slavonskih sela promijenila svoj izgled. Odlučeno je i da svaka kuća mora imati barem dvije prostorije, za spavanje i za kuhanje, te dimnjak.⁷ Ove promjene uveliko su pridonijele prepoznatljivosti slavonskih sela, a moglo bi se čak reći da su upravo one i razlog tome. Odluka je ovo koja nije utjecala samo na izgled sela ili način gradnje nego i na način života. Ljudi su prije živjeli blizu svojih njiva i životinja, a daleko od susjeda. Sada se najednom udaljuju od njiva i životinja, a približavaju susjedima.

4 Ivica ŠESTAN, „Tradicijska stambena zgrada u Đakovštini”, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 1/1978., 63.

5 usp. I. ŠESTAN, *Isto*, 47.

6 Josip BÖSENDORFER, *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb, 1950., 203.

7 usp. Žarko ŠPANIČEK, *Narodno graditeljstvo Slavonije i Baranje*, Vinkovci, 1995., 88–89.

Slika 1. Izgled ušorene ulice u Budrovcima 70-ih godina 20. st.

Foto: Mirko Marković, Fototeka Muzeja Đakovštine.

Marković navodi kako su tada počele i prve komasacije te je prilikom raspodjele zemlje i okućnica vlastelinska uprava vodila računa o „budućem izgledu sela”. Da se sela ne bi previše izduživala duž ulica, okućnice su odmjeravane tako da svojom užom stranom stoje prema *drumu*. Kuće su se gradile tako da su čelom nadstrešnice gledale prema *drumu*, a svojom dužom stranom pružale su se unutar raspoloživog prostora.⁸ S ulice su kuće stoga često bile ujednačene,⁹ nanizane kao identične građevine, ali je unutar dvorišta vlasnik mogao gospodarske i pomoćne zgrade rasporediti po vlastitoj želji.¹⁰ Dakako, propisane parcele diktirale su im veličinu zgrada, ali diktirale su ih

8 Mirko MARKOVIĆ, „Stare seoske kuće na području Đakovštine”, *Đakovački vezovi – prigodna revija* 1978., 1978, 17.

9 Postava objekata na parceli bila je propisana dokumentom pod nazivom „Glavna uputa za naseljavanje”, izdanim u Beču 1772. godine. Vidi u: Sanja LONČAR-VICKOVIĆ i Dina STOBER, *Tradicijska kuća Slavonije i Baranje – priručnik za obnovu*, Osijek, 2011., 10.

10 usp. I. ŠESTAN, „Tradicijska stambena zgrada u Đakovštini”, 49.

i imovinske prilike. Parcele su u većini slučajeva bile široke oko 20 do 25 metara, a duge 100 ili više metara.¹¹ Bez obzira na dodijeljeno zemljište, nije si svatko mogao priuštiti kuću istih dimenzija.

S obzirom na to da je proces *ušoravanja* brzo išao, a dijelom i zbog toga jer je stare kuće bilo lakše prenositi s jedne lokacije na drugu, brzo se vidjela razlika sela prije i poslije donošenja ove odredbe. Tako da ju je i Reljković zabilježio u drugom dijelu *Satira*, izdanom 1779. godine. Navodi kako svaka kuća ima svoje mjesto, sve u redu i sve po broju. Morali su imati i namještaj u kući, *drumovi* su ravni, grade se *kiljeri/kućari* itd. Živković upućuje na to da je način života, točnije život u zadrugama, utjecao na oblik kuće. Zbog ravnopravnosti unutar obiteljskih zadruga gradili su se *kiljeri* koji nisu bili povezani s kućom, a treća prostorija kuće služila je isključivo ugošćavanju.¹²

Nakon oslobađanja od kmetstva, u drugoj polovici 19. stoljeća, obiteljske zadruge polako su se počele dijeliti te je svatko na svojem dijelu parcele gradio kuću za svoju obitelj. Kada se parcela nije mogla više podijeliti, članovi nekadašnje zadruge odlazili bi na novu parcelu i tako nastavili započeti niz kuća i širili selo.¹³

S obzirom na to da prije druge polovice 18. stoljeća nema puno zapisa o kućama, pohvalno je što se etnolozi odlučuju uvrstiti tradicionalne kuće i arhitekturu u polje svojeg interesa. Jedan veliki prilog istraživanju i bilježenju tradicionalne arhitekture sela dao je i *Etnološki atlas Jugoslavije*, koji je pokrenulo Etnološko društvo Jugoslavije 1959. godine. Osmišljene su Upitnice za prikupljanje različitih podataka, a između ostalog doticale su se i seoskih kuća, odnosno graditeljstva te života u njima. Pitanja su postavljena u ukupno 21 tematskoj skupini pitanja koja su dodatno podijeljena u detaljnija potpitanja.¹⁴

11 Zdravko ŽIVKOVIĆ, „Prilog vrednovanju ‚ušorenih‘, niznih naselja u Hrvatskoj”, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena (1949-1991)*, 49/1983., 737.

12 Z. ŽIVKOVIĆ, „Prilog vrednovanju ‚ušorenih‘, niznih naselja u Hrvatskoj”, 718.

13 S. BRLOŠIĆ, *Gradnja kuća u selima Đakovštine*, 391.

14 usp. Nada DUIĆ, „Prilog poznavanju etnološkog proučavanja narodnog graditeljstva”, *Studia ethnologica Croatica*, 2 (1), 1990., 135.

MJESTO (SELO): _____

BLIZE VEĆE MJESTO: _____

S. REPUBLIKA: _____ KAZIVAC(I): _____

ZAPISIVAC: _____

32. KUĆA ZA STANOVANJE LJUDI

1. Je li kuća prizemna ili na kat (sprat, pod, bač, tavan, čardak, dušeme ili)? Koliko katova ima iznad prizemlja?
2. Je li redovna pojava da se kuća prislanja uz obronak (padinu, stranu), tako da je s jedne strane prizemna, a s druge na kat?
3. Ima li kuća podrum (iskopan u zemlji) i za što on služi? Da li je u podrumu (pod zemljom) možda staja ili prostorija za tkanje?
4. Ima li kuća tavan (najše, potkuplje, šufit ili?) i ima li na njemu prostorija (za što služe?)?
5. Ima li kuća trijem (ganjak, konk), i to: u prizemlju ili na katu; na sve četiri strane, uz čitavu dužinu kuće ili samo uz jedan dio; na tri, na dvije ili samo na jednoj strani;

121

Slika 2. Primjer pitanja iz Upitnice I, 1963. godina.¹⁵

MJESTO (SELO): _____

BLIZE VEĆE MJESTO: _____

S. REPUBLIKA: _____ KAZIVAC(I): _____

ZAPISIVAC: _____

33. KROV

1. Koje je oblika krov: jednovodan, dvovodan, tnovodan, četverovodan ili? Označiti to i na sl. 1–7! Nazivi za pojedine vrste krova (npr. na kalkan, na lastavicu, na dumu, pa-pušek ili)?
2. Je li krov visok (strm, kao na sl. 4, 7), ili nizak (polažen, kao na sl. 3, 5) ili srednji (kao na sl. 1, 2, 6)? Kakav je odnos visine zidova prema visini krova (npr. krov dva puta viši od zidova, jednak, niži)?
3. Kakav je oblik zabata (uže strane)? Označiti to i na sl. 8–17!
4. Kako je građena okosnica krova i kako se zove pojedini način gradnje (npr. na stolice, na raspinjaču, visulja ili)? To označiti na

139

Slika 3. Primjer pitanja iz Upitnice I, 1963. godina.¹⁶

15 Upitnica I, Etnološko društvo Jugoslavije, Komisija za etnološki atlas, Centar za pripremu Atlasa, Zagreb, 1963., 121.

16 Upitnica I, Etnološko društvo Jugoslavije, Komisija za etnološki atlas, Centar za pripremu Atlasa, Zagreb, 1963., 139.

Služba za zaštitu kulturne baštine (spomenika kulture) tek od 1972. godine kreće sustavno istraživati i bilježiti tradicionalne građevine. U svojem djelovanju uspjeli su skupiti mnoštvo arhitektonskih snimaka građevina i fotografija koje se sada čuvaju u zbirkama Ministarstva kulture i konzervatorskih odjela.¹⁷ Uspoređujući podatke i zapažanja iz Brlošićeva rukopisa, do 70-ih godina 20. st. već su većinu građevina zahvatile velike promjene, no svakako da je ovakav pothvat Ministarstva hvalevrijedan i da je bio prijeko potreban.

Đakovština

Naselja Đakovštine većinom nastaju u 13. i 14. stoljeću, a prema popisu vlastelinstva biskupije Đakovo iz 1702. godine postoje: Bračevci, Breznica, Budrovci, Čenkovo, Drenje, Đakovo, Đurđanci, Forkuševci, Gašinci, Gorjani, Hrkanovci, Ivanovci, Kešinci, Kondrić, Koritna, Kučanci, Lapovci, Levanjska Varoš, Majar, Musić, Paučje, Piškorevci, Podgorje, Potnjani, Preslatinci, Pridvorje, Ratkov Dol, Satnica, Selci, Semeljci, Slatinik, Slobodna Vlast, Strizivojna, Svetoblažje, Tomašanci, Trnava, Viškovci, Vrbica i Vučevci. Navedena su i sela: Popovci kod Podgorja, Užarevci kod Satnice, Silonci i Dubovik kod Majara, Dubravnik kod Lapovaca, Radinovci kod Selaca, Lopusanci između Viškovaca i Semeljaca i Bižanija kod Đurđanaca.¹⁸ Ta naselja više ne postoje jer su prilikom *ušoravanja* stanovnici preseljeni u obližnja veća sela.

17 usp. Zdravko ŽIVKOVIĆ, *Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo*, Zagreb, 2013., 74.

18 Stjepan BRLOŠIĆ, „Gradnja kuća u selima Đakovštine”, *Zbornik Đakovštine I*, Zagreb, 1976., 387–388.

Slika 4. Karta đakovačkog vlastelinstva u granicama 1758. godine.¹⁹

U 18. stoljeću dio sela Đakovštine postaje dio Vojne krajine, čime se javlja podjela na graničarska i paorska sela. Razlike iz ove podjele vidljive su ponajviše u narodnom ruhu i naređivanju oglašnja, ali više od toga, podjela je i dalje živa u mentalitetu ljudi. Što se arhitekture sela tiče, razlike nisu toliko uočljive, što će biti prikazano i na primjeru kuća koje će biti opisane u nastavku ovoga rada. Kao što nema značajne razlike u arhitekturi graničarskih i paorskih sela, tako nema ni značajne razlike između opisane arhitekture Slavonije i Đakovštine. Prate isti razvoj stila gradnje i korištenja materijala te pravila propisana Urbarom carice Marije Terezije.

19 Mirko MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština – Prilog poznavanju naselja i naseljavanja”, *Zbornik Đakovštine I*, Zagreb, 1976., 290.

Građevni materijali

Pri izboru materijala, posebice u daljoj prošlosti, za gradnju se koristilo ono što se imalo u neposrednoj okolini. To su bili prirodni materijali koji su stanovnike okruživali, u njima naizgled nepresušnim količinama. Slavonija, kao ravničarski kraj bogat šumom i zemljom, osigurao im je dovoljno drvene građe za potrebe gradnje najstarijih oblika tradicionalnih nastambi. Pretpostavlja se da su prve građevine koje su Slavoncima služile kao kuće bile jednostavne, drvene brvnare koje su bile samo jedna prostorija s ognjištem u sredini, a krov je bio pokriven slamom, trskom ili šindrom. Iz manuskripta²⁰ biskupa Petra Bakića iz 1719. godine saznajemo da su „kuće po selima bile su od drveta, pokrivene daskom ili slamom, s malim prozorima, koji su više služili za puškarnice nego za dovod svjetla. Kuće najčešće imaju tri prostorije; jedna velika soba u kojoj je velika zemljana peć, služila je za stanovanje ukućana; u drugoj manjoj prostoriji bez tavana nalazi se ognjište za kuhanje i pečenje jela, s otvorenim ispustom na krovu za dim i u toj prostoriji se suši meso i slanina. U trećoj prostoriji spava kuće-gospodar ili razni gosti, a ponekad i svećenik, te državni službenici, koje bi zatekla noć u selu.”²¹ Drvene kuće, a i one pravljene ćerpičem, uglavnom su ljudi sami sebi pravili i gradili. Nisu bili školovani majstori, stolari ni zidari. Kada se nova kuća gradila, u ispomoć su dolazili sumještani koji su već imali iskustva u građenju. Drvene kuće bile su pokrivane raženom slamom ili trskom, a zidovi su bili ispunjavani cijepanim hrastovim brvnima i premazivani blatom (masna žuta ilovača pomiješana s pšeničnom pljevom i vodom) te okrečeni bijelim vapnom.²² Drugi, mlađi oblik ispunjavanja bočnih strana kuće jest ćerpič, a od sredine 19. stoljeća opeka.²³

^{i 24} Kada se počinje pridavati pozornost estetskim elementima uređenja kuće, unutarnji zidovi počeli su se *molovati* gumenim valjcima na kojima su se nalazili različiti oblici. *Molovani* zidovi zadržali su se kao prepoznatljiv ukrasni element tradicionalnih kuća gotovo do kraja 20. stoljeća.

20 Episcopus Petrus Bakich: *De vita populi et de cultura armentorum et pecorum Diacovae et eius districtus Anno Domini 1719*. Prevedeno s latinskog *O životu naroda i o stočarstvu u Đakovu i njegovoj okolini ljeta Gospodnjega 1719*.

21 S. ROMIĆ, „O načinu života u Đakovštini prije 250 godina”, *Đakovački vezovi – prigodna revija* 1975., 1975., 29.

22 M. MARKOVIĆ, „Stare seoske kuće na području Đakovštine”, 17.

23 S. LONČAR-VICKOVIĆ i D. STÖBER, *Tradicijaska Kuća Slavonije i Baranje – priručnik za obnovu*, 11.

24 U Đakovu je bila poznata ciglana, a jedna manja ciglana bila je i u Semeljcima.

Podovi su prvotno bili od nabijane zemlje, posebno umazivani, a kasnije se postavljaju drvene daske ili opeke, tek u posljednje vrijeme beton. Isto tako, krovove od ražene slame i trske zamjenjuje biber crijep, a s vremenom onda i druge vrste crijepa.

Prepoznatljivi razmještaj prostorija

Parcele su uglavnom dijelili na dva dijela. Prvi, prednji dio je *avlija* i u njoj je smještena kuća. Kuće su uglavnom bile zabatom prema ulici, *sokaku* ili *drumu*, s dva prozora na toj strani kuće. Na zabatnom trokutu često su se mogli vidjeti inicijali vlasnika i godina izgradnje kuće. Osim ukrašavanja zabata, pozornost se posvećivala i ulaznim vratima (slika 5). Osobito ako su to bila vrata s kojih se ulazilo na trijem s ulice. Ona su bila rezbarena geometrijskim motivima, a u otvore u gornjem dijelu umetano je obojeno staklo.

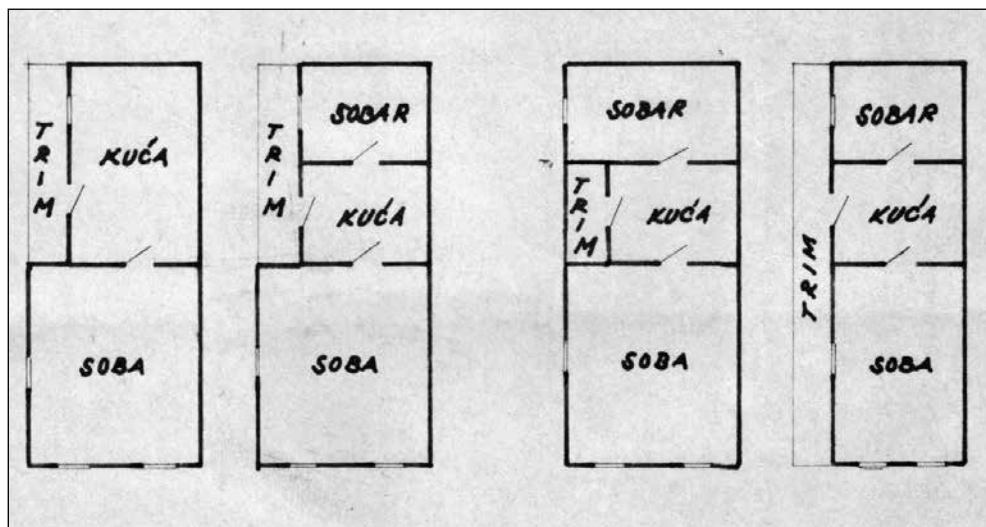

Slika 5. Ukrašena ulazna vrata na trim 70-ih godina 20. st.

Izvor: Fototeka Muzeja Đakovštine.

U prednjem dijelu *avlije* nalazili su se još *ambar*, bunar, *kiljeri* ili *kućari*, *drvljanik*, krušna peć, štagalj i *čardak*. U drugom dijelu dvorišta smješteni su svinjac, mali vrt, *đubrište* i zahod. Iza ovog dijela dvorišta uglavnom se protezao još voćnjak i ostatak njiva, ili drugi sokak, ovisno o veličini sela. Jedino što je bilo zadano parcelom i u odnosu prema susjedima jest položaj kuće, a ostale zgrade i građevine vlasnici su gradili ovisno o svojim željama i potrebama, smještali i premještali tako da su odstupanja od gore navedenog niza vrlo česta.²⁵

Najčešće su kuće u 19. stoljeću bile trodijelne – soba, kuhinja i *sobara*, s trijemom ili bez njega. Trijem se mogao prostirati samo ispred kuhinje, ispred kuhinje i *sobare* ili cijelom dužinom kuće. Položaj trijema u odnosu na kuću prikazan je na slici 6.

Slika 6. Skice je nacrtao Ilica Šestan²⁶ za potrebe izložbe u Muzeju Đakovštine 70-ih godina 20. st., a prikazuju različite varijante trijema kod kuća Đakovštine.

25 I. ŠESTAN, „Tradicijska stambena zgrada u Đakovštini”, 49.

26 Ilica Šestan bio je kustos u Muzeju Đakovštine Đakovo od 1971. do 1978. godine. Pronađeni su samo materijali za izložbu, a sam naziv i godina kada je izložba bila postavljena nisu zabilježeni.

Slika 7. Trim samo ispred kuhinje. Izvor: Fototeka Muzeja Đakovštine.

Slika 8. Trim ispred kuhinje i sobare. Izvor: Fototeka Muzeja Đakovštine.

Slika 9. Trim cijelom dužinom kuće u Svetoblažju.
Izvor: Fototeka Muzeja Đakovštine.

Drugi prepoznatljivi oblik slavonskih kuća jest *kuća u ključ* ili *kuća na lakat*. Ima tlocrtni oblik slova L i često se povezuje s Nijemcima u selu pa se naziva i *švapska kuća*.²⁷ Treći, rjeđi oblik kuće onaj je gdje je kuća građena cijelom širinom parcele, a u dvorište se ulazi kroz *ajnfort*.²⁸ S obzirom na to da je u Đakovštini najviše zastupljen uzdužni tlocrt s tri prostorije, s trijemom ili bez njega, samo ćemo donijeti opis i razmještaj tih prostorija.

Tako je prva prostorija uglavnom bila najveća prostorija kuće, a u njoj su se nalazili kreveti, stolovi, sanduci i peć. Zatim je bila kuhinja u kojoj je na sredini bilo otvoreno ognjište na kojem se kuhalo. Treća prostorija bila je *sobara*, manjih dimenzija i u njoj su spavala starija djeca i neoženjena braća.²⁹

27 Z. ŽIVKOVIĆ, *Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo*, 32.

28 Veliki natkriveni ulaz u dvorište za kola i ljude.

29 M. MARKOVIĆ, „Stare seoske kuće na području Đakovštine”, 17.

Opisane kuće spominje i Lovrećić u Otoku: „Svaka je kuća građena tako, da joj makar dva glavna pengera na čelu gleđu na *sokak*. U Otoku nikad ne grade kuću nasred avlije, osim na stanovima. U nike je kuće proćele od sokaka, a kuća se je pružila uzduž avlije. Onda je soba od sokaka, a u kuću se postrance ulazi iz avlije. Ima kuća, koje su *na front* zidane. Onda gleđu na sokak i soba i kuća. Nike su kuće zidane u *ključ*. Onda je soba od sokaka ko i kod pređašnje vrsti kuća, a u kuću se ulazi postrance ko kod one prve vrsti. (...) Čim je kuća malo boļa, gleđe se, da je avlija čista, zato je *buhište* u strani blizu štale, a po dvorištu se zeleni trava. Po avliji ne oda nikakova stoka, nego je čista osobito oko kuće. (...) U mlogi je kuća prid kućom *trim*. To je natkrov na stupovima. U trimu obićno s prolića, ako je vani još blato, sidi mladež, pa šije i veze, a i žene rade tu svoje poslove: gra suše, sime razabiru, rubine luže.”³⁰

Lovrećić istiće da se posebna pozornost posvećivala izgledu *avlije*, koja je služila kao ogledalo urednosti ukućana, osobito žena. Neizostavna zgrada u dvorištima obiteljskih zadruga jesu i *kućari*, a Lovrećić njihovu važnost pronalazi ne samo u funkcionalnosti, udobnosti i privatnosti onih kojih su u njima boravili i spavali nego i u društvenom aspektu života u selima: „... u kućaru divojka divuje, ondi se opremļa, ondi ruvo slaže, ondi je mati svituje, onamo joj se i momak potkrade. Kućar je ništo, što svaka kuća mora imati. Liti noćivaju samo stari u sobi, mlade je sve od kućarima, a mladi parovi, pa makar se u po zime vinćali, nikad ne noćivaju družinskoj sobi.” *Kućari* su seoski potajni zakloni.³¹ *Kućari* ili *kiljeri* gube ove navedene uloge i funkcije u životu sela nakon diobe obiteljskih zadruga, kada svaka nuklearna obitelj sebi gradi kuću te više ne žive braća pod istim krovom.

30 J. LOVREĆIĆ, *Otok*, Vinkovci, 1990., 32–33.

31 *Isto*, 41.

*Slika 10. Selo Musić, kiljeri zadruge Velikanović.
Foto: Mladen Tomljenović. Izvor: Fototeka Muzeja Đakovštine.*

Iz rukopisa Stjepana Brlošića

U siječnju 2023. godine, za manifestaciju Noć muzeja, kustosice Muzeja Đakovštine Jelena Boras i Ivana Dević digitalizirale su niz tekstova o selima Đakovštine koje je naručila Skupština općine Đakovo, a napisao ih je Stjepan Brlošić 70-ih godina 20. st.³² Na 365 stranica donosi pregled povijesti sela Đakovštine i detaljan opis tradicionalnih zgrada i građevina. Uz ove

32 Naziv digitalnog sadržaja je „Šorom i sokakom stare Đakovštine – kroz pero Stjepana Brlošića i objektiv Mirka Markovića”, a dostupan je na mrežnoj stranici Muzeja Đakovštine Đakovo, na poveznici URL: <https://muzej-djakovstine.hr/multimedija/>.

vrijedne rukopise u Muzeju se čuva i preko 2000 fotografija koje je paralelno fotografirao Mirko Marković.

Brlošić i Marković zajedno su obišli 36 sela Đakovštine: Bračevce, Breznicu, Budrovce, Čenkovo i Milinac, Dragotin, Đakovačku Satnicu, Đakovačke Selce, Đurđance, Forkuševce, Gašince, Gorjane, Hrkanovce, Kešince, Kondrić, Koritnu, Kućance, Lapovce, Levanjsku Varoš, Majar, Mrzović, Musić, Nove Perkovce, Paučje, Piškorevce, Potnjane, Preslatince/Preslotince, Semeljce, Slatinik, Slobodnu Vlast, Strizivojnu, Svetoblažje, Široko Polje, Tomašance, Viškovce i Vrbicu.

Na početku teksta o svakom pojedinom selu Brlošić donosi općenite podatke kao što su vrijeme nastanka sela, stanje u selu za vrijeme turske okupacije, koliko je tko jutara zemlje imao prema popisu iz 1702. godine, koliko je životinja bilo u selu, vjeroispovijedi, prezimena koja se nalaze u selu, kada su i koje su se obitelji doselile u 18. i 19. stoljeću, koliko je domaćinstava bilo, koje narodnosti, koji rodovi su se od 1702. do 70-ih godina 20. st. održali, koji nestali, koliko je zadruga bilo, poimence pobrojena zadružna domaćinstva i koliko su jutara zemlje imali, kada se posljednja zadružna obitelj brisala, koju i koliko zemlje su svi mještani imali za zajedničko korištenje, jesu li u blizini imali šume i izvor vode, kao npr. rijeku ili potok, zatim jesu li u selu imali mlin, vodenicu... Veliki dio teksta posvećen je upravo kućama i okućnicama, gdje uz opise kuće, dvorišta i gospodarskih zgrada donosi i njihov razmještaj te točne dimenzije. Opisuje kako su građene, tlocrte kuće s dimenzijama, materijale koji su korišteni u izgradnji, izgled i dimenzije prozora i vrata, te opće stanje i očuvanost kuće. Navodi ako je kuća prepravljana ili dorađivana, i što je sve promijenjeno. Kod kuća koje su mu se činile zanimljivije opisuje i sve što se nalazi u unutrašnjosti kuće, odnosno što su sve od namještaja imali i kako je izgledao. Nakon opisa kuća navodi još opise drugih važnijih građevina u selu, kao npr. crkve, kapelice, zvonike, škole, ciglane, mlinove, vodenice i slično, te jesu li pronađeni arheološki nalazi.

Iz tekstova je vidljivo da su ga zanimale najstarije kuće u selu, a dokumentirao je ukupno 92 koje je zatekao dok je obilazio sela Đakovštine. U nekim selima više nije zatekao kuće, ali zabilježio je njihove opise po sjećanju mještana. Najstarije kuće koje je zatekao u selima one su iz Gašinaca. Jedna kuća iz 1840., druga iz 1843. godine, a najmlađa koju je odlučio zabilježiti i opisati građena je 1913. u Potnjanima. Uglavnom je opisivao kuće građene između 1860. i 1890. godine.

Većina kuća građena je po tipičnom trodijelnom tlocrtu s trijemom. Građa je drvena, a zidovi ciglom zidani. Sve su kuće pokrivene crijepom, neke su prije bile šindrom ili trskom, ali to više nije zatekao u selu, nego samo po sjećanju mještana i/ili vlasnika kuće. Samo je jedna kuća u Potnjanima pokrivena raženom slamom (slika 11.), ali kuća nije održavana i u ruševnom je stanju.

Slika 11. Kuća u Potnjanima, pokrivena raženom slamom, 1974. godine.

Foto: Mirko Marković. Izvor: Fototeka Muzeja Đakovštine.

U nastavku donosimo opise najstarije kuće koju je Brlošić zabilježio, te po jedan primjer kuće iz graničarskog dijela Đakovštine i jednu iz paorskog.³³ Najstarija je, kao što je već rečeno, zabilježena u Gašincima, a kuća je građena 1840. godine. Kao primjer kuće iz graničarskog sela izdvojena je kuća iz Strizivojne, a kao primjer kuće iz paorskog sela izabrana je kuća iz Širokog Polja. Uz opise, u originalnom rukopisu nema fotografija, ali s obzirom na to da se u Muzeju Đakovštine čuvaju i fotografije koje je za vrijeme ovog

33 Opise kuća iz Brlošićeva rukopisa donosimo onako kako ih je on napisao, bez intervencija.

istraživačkog pohoda fotografirao Marković, one će biti priložene rukopisu zbog lakše vizualizacije opisa kuća.

Najstarija kuća

*Slika 12. Najstarija kuća u Gašincima, 1974. godine. Foto: Mirko Marković.
Izvor: Fototeka Muzeja Đakovštine.*

„Kuća Pilić Mate M. Tita 2 koja je građena po izjavi Šilac Marije 1840. godine je višesobna zgrada, građena za zadругu Šilac koja je ukoliko nije počela dioba imala preko 300 jutara zemlje. Kuća je nakon Šilaca promjenila nekoliko vlasnika i svaki je preuređivao za svoje potrebe, ali kako osnova postoji to ćemo uzimati onakvu kako je prvobitno građena.

Kuća je postavljena uz cestu, građena odmah do staze, sa odvojkom prema dvorištu, uz stazu je duga 1540 cm široka sa hodnikom 800 cm odvojak sa dvorište je dug 700 cm a toliko je sa hodnikom i široko. Temelj je visok od ulice 125 cm, prostorije oko 235 cm, krovište oko 400 om, tako da je cijela zgrada visoka 740 cm, temelj i zidovi su od pečene cigle starog formata, a krovište i tavanište je od hrastove građe, krov građen na stolicu i pokriven crijepom.

Uz cijelu dužinu zgrade je hodnik koji je dug ukupno 1640 cm koji je u cijeloj dužini zatvoren, pod je popločen ciglom, zidovi omazani blatom i

okrećeni a tavanice i grede vidljive. Ulazna vrata u hodnik su sa čela zgrade koja su jednokrlna puna veličine 90x180 cm, dok su jedna vrata na dijelu ispred podruma koja su dvokrilne, puna veličine 125x180 cm. Prozora na hodniku ima tri i sva tri su jednaka jednostruka, dvokrilna veličine 70x125 cm koji se otvaraju prema vani.

Od ulaza u hodnik, prvo je gazdina soba, koja je široka 705 cm a dugačka 540 cm, u kojoj je pod zemlja, zidovi žbukani i bojani a tavanice i grede vidljive. Ulazna vrata na sobi su jednokrlna puna veličine 90x180 pm a od ulice je prozor dvokrilni dvostruki veličine 70x125 cm koji se otvaraju prema unutra i vani.

Do ove sobe je velika soba koja je duga 1000 cm široka 705 cm u kojoj je pod zemlja, zidovi žbukani i bojani a tavanice i grede vidljive. U sobu se ulazi pri kraju hodnika na jednokrlna puna vrata veličine 90x180 cm a od ulice su bila tri dvokrilna, dvostruka prostora veličine 70x125 cm koji se otvaraju prema vani i unutra.

Do sobe prema dvorištu je kuhinja koja je bila široka 500 cm, dugačka 400 cm u kojoj je pod od cigle a tavanice i grede vidljive kao i dio gdje je bio širok dimnjak. Ulazna vrata na kuhinji su dvokrilna, poluustakljena veličine 160x180 cm, prozora nema. U kuhinji je bila a i sada je krušna peć i nekada je bilo ognjište.

Do kuhinje je prostorija za hranu i podrum koja je široka 500 cm a dugačka 300 cm u kojoj je pod zemlja, tavanice i grede vidljive, a tu je otvor za tavan na koji se dolazi teškim ljestvama. Na desnoj strani prostorije je ulaz u podrum na kojem su puna dvokrilna vrata veličine 110x120 cm. Nekada su iza podruma bile gospodarske zgrade koje sada više ne postoje, osim svinjca, šupe i još po koje.

Preinake su slijedeće na ovoj kući: skraćena je gazdina soba za 95 cm i napravljen hodnik od ulice koji se veže hodnikom od dvorišta. Velika soba je pregrađena sa zidom produljenim sa kuhinjom i tu je sada gostiona. Na ovoj prostoriji je probijen zid za vrata u gostionu. Sva tri prozora su od ulice izmijenjena i umjesto dvokrilnih starinskih kao u dvorištu, sada su trokrilni, dvostruki novi. Probijen je zid iz gostionice za bivšu kuhinju i hodnik i tu postavljena vrata. Drugi dio nije mijenjan i ostalo je krovništvo sa stolicama kao što je nekada bilo.

Na ovoj kući vidljiv je drugačiji raspored prostorija od onih koje su tada građene na selu i u mjestu sredinom 19. stoljeća. Tu je kao prvo zatvoreni hodnik uz cijelu dužinu zgrade, zatim gazdina soba i velika soba su jedna do

druge a ne dijeljene kuhinjom kako je tada građeno. Kuhinja dolazi u kući na kraju zgrade prema dvorištu, a do nje spremnica za hranu i podrum što sve odstupa od tada uobičajene gradnje na selu.”³⁴

Primjer kuće iz graničarskog sela Đakovštine

Slika 13. Doziđivana kuća u Strizivojci i ulaz u trijem, 1974. godine. Foto: Mirko Marković. Izvor: Fototeka Muzeja Đakovštine.

34 Muzej Đakovštine Đakovo, Rukopisna baština Stjepana Brlošića – Gašinci.

„Druga starija kuća u Strizivojnoj je kuća Damjanović Antuna, Braće Radića 330, građena 1896. ili 1897. godine kao trosobna kuća, dosta pod utjecajem građanskog graditeljstva, naročito u upotrebljavanju gradje. Kuća je dužinom uz cestu, građena odmah do staze, dugačka je 1660 cm, široka 700 cm, temelj je visok 50 cm, prostorije 220 cm, krov 325 cm, cijela je visoka 595 cm. Od ulice je građena pečenom ciglom, a ostali dio je radjen miješano prijesnom i pečenom ciglom, unutrašnji pregradni zidovi su od prijesne cigle, gornja konstrukcija i krov su od hrastovine i čamovine, a pokrivena je biber crijepom.

Iz dvorišta se najprije dolazi na trim, koji je dug 860 cm, širok 170 cm, koji se proteže samo ispred kuhinje i sobice. U trimu je pod od zemlje, zidovi omazani blatom i bojani, tavanice i grede vidljive. Na njemu su četiri zidana stupa, prvi do ulaza je 75 x 45 cm, dolje nešto proširen, ostali stupovi su 45 x 45 cm, koji su jednako raspoređeni na dužini, koji su dolje vezani ogradom, širine 45 cm, visine 90 cm, a gore su vezani polukružnim lukom. Ulaz na trim je ispred kuhinje i na izlazu iz trima koji je slobodan i na koji se dolazi preko tri zidane stepenice. Prije su na trimu bili drveni stupovi, a ovi sadašnji zidani su kasnije napravljeni. U desnom dijelu trima, odmah iza ulaza, bile su ljestve i otvor za tavan.

Sa trima se ulazi u kuhinju koja je duga 450 cm, široka 530 cm, pod je zemlja, zidovi omazani blatom i okrečeni, a tavanice i grede vidljivi. U kuhinju se ulazi iz hodnika na jednokrlna, jednostruka, puna vrata, vel. 95 x 175 cm, i ta prostorija ima jedan prozor, koji je smješten na zidu od ulice, dvokrlni je, jednostruki, vel. 70 x 90 cm, i otvara se prema vani. Namještaj u kuhinji je različit, većinom od prije četrdeset do pedeset godina. Tu je zidani šporet, polica za sudje, stol, stolice, lavori, kopanje³⁵, tronošci i drugo.

Desno od kuhinje je soba koja je duga 800 cm, široka 700 cm, u kojoj je pod zemlja, zidovi omazani blatom i ukrašeni, a tavanice i grede vidljive. U sobu se ulazi iz kuhinje na jednostruka, jednokrlna poluustakljena vrata, vel. 95 x 175 cm, i na njoj je šest prozora, dva od ulice, dva na čelu sobe i dva od dvorišta. Svih šest prozora su jednake veličine, jednostruki su, dvokrlni, vel. 70 x 90 cm, a otvaraju se prema vani. U sobi je lijevana željezna peć, koja se loži iz kuhinje, nad njom su motke za sušenje mokre odjeće, a kraj peći je klupa za grijanje u zimi. Uz zidove sobe nalaze se kreveti, pokriveni sa ponjavom, a gore nad njom su jastuci. U sredini sobe je veliki stol sa stolicama

35 Izdubljena drvena posuda, korito.

ili klupama, do zida iza ulaza je ormar ladičar. U sobi se nalazi nekoliko slika religioznog sadržaja, raspelo i ogledalo, kao i nekoliko fotografija.

Lijevo od kuhinje je sobica koja je duga 400 cm, široka 530 cm, u kojoj je pod od dasaka, zidovi omazani blatom i okrečeni, i tavanice i grede vidljivi. Ulaz u sobicu je sa trima na jednokrlna, jednostruka, puna vrata, vel. 90 x 170 cm, a na zidu od ulice je prozor, jednostruki, dvokrilni, vel. 70 x 90 cm, koji se otvara prema vani. U sobici je namještaj koji je nekada mlada donijela prilikom udaje, a sastoji se od kreveta, ormara ladičara i staklenjaka³⁶, stola, par stolica i drugog, a tu se nalaze i drugi dijelovi namještaja koji se ne upotrebljava, jer se ta prostorija rijetko koristi. Cijela kuća je dobro sačuvana, i ima dosta elemenata iz vremena gradnje, kao vrata, prozori i drugo.”³⁷

Primjer kuće iz paorskog sela Đakovštine

Slika 14. Kuća u Širokom Polju, 1974. godine. Foto: Mirko Marković.

Izvor: Fototeka Muzeja Đakovštine.

36 Ormar čija gornja polovica ima ostakljena vrata, vitrina.

37 Muzej Đakovštine Đakovo, Rukopisna baština Stjepana Brlošića – Strizivojna.

„Druga kuća u Širokom Polju koja zavrđuje pažnju je kuća Luke Mandića Kolodvorska 11, koja je po izjavi Luke građena 1864. god. za vrijeme Nikole i Šime Mandić, tada velike i imoćstvene jake obitelji. Kuća je građena u početku kao trosobna zgrada, a kasnije nadograđeni kiljeri i ambar i sve stavljeno pod jedan krov. Kuća je zidana ciglom, koja je pravljena i pečena iza dvorišta na vlastitom numeru i velikog je formata, a zidali su ju majstori Talijani, koji su tada gradili u mnogim selima Đakovštine. Kuća se gradila žbukom, a pijesak je dovežen sa Drave. Gornja građa je hrastova, grede, daske, rogovi, tetiva, stolice pod rogovima. Strop je ravan (štukatur), a krov je pokriven crijepom.

Kuća je postavljena dužinom uz ulicu, odmah do stare i cijela duljina sada je od ulice 3065 cm, a široka 800 cm. Temelj je visok 90 cm prostorije 280 cm, a krov oko 400 cm tako da je cijela visina zgrade oko 770 cm, zid je debel 50 cm vanjski zidovi, unutarnji i prečni zidovi oko 30 cm. Nešto kasnije od gradnje kuće, sagrađeni su kiljeri i gospodarske prostorije od kuće prema dvorištu, gdje su samo kiljeri dugi 1800 cm, a široki 490 cm i uz stazu ambar, koji je sa amfortom dug 890 cm. I ove su zgrade zidane, žbukane, sa gornjom hrastovom građom i pokrivene su crijepom. Sadašnje stanje zgrade je sljedeće:

Sa ulice najprije se dolazi u natriti prolaz za kuda je uopće ulaz u kuću i dvorište, koji je širok 350 cm, a dugačak 80 cm i u kojem je pod nekada bio postavljen ciglom stubolice (okomito), zidovi su žbukani i krećeni, a tavanice i grede su vidljive. Ulazna vrata sa ulice su puna, dvokrilna, jednostruka i teška veličine 260 x 320 cm i koja su učvršćena na dva jaka stupa ulazna. U tom ulaznom dijelu su u sredini, na zidu od ambara i sobe, dva polu stupa veličine 30 x 40 cm, koji učvršćuju zidove i nose tetivu, koja prolazi kroz sredinu zgrade.

Iz predvorja (ajnforta) najprije se na lijevoj strani ulazi u hodnik koji je dug ukupno 1885 cm. Širok u duljinu sobe tj. 1100 cm 150 cm, a ispred kuhinje i subora 230 cm. Pod je hodnika popločen ciglom, zidovi žbukani i bojani, strop je ravan. Na hodniku je sedam zidanih stupova, koji leže na zidanom temelju i u visini 110 cm vezani zidom, dok su gore vezani sa drvenim vijencem. Između stupova su staklene nepomične stijene, koje su od donjeg zida do gornjeg vijenca. Na hodniku su troja vrata i to jedna dvokrilna, jednostruka puna od prolaza, veličine 120 x ? cm, jedna su ispred kuhinje od dvorišta u staklenoj stijeni veličine 90 x 185 cm koja su jednokrilna u

gornjem dijelu ustakljena i treća su na izlasku na trim od kučara, koja su isto jednokrila, jednostruka u gornjem dijelu ustakljena veličine 85 x 180 cm.

Iz hodnika se najprije ulazi u sobu koja je duga 1100 cm a široka 650 cm, pod je zemlja, zidovi žbukani i bojani, a strop ravan (štukatur). U sobu se ulazi sa ugla sobe na vrata koja su koso postavljena, koja su jednokrila puna veličine 85 x 175 cm i otvaraju se unutra. Na sobi su 4 prozora i to tri od ulice su dvostruka dvokrila u gornjem dijelu obrliht³⁸, veličine 90 x ? cm i koja se otvaraju prema unutra i četvrti prozor je od hodnika jednostruki, dvokrili veličine 85 x 130 cm, koji se otvara van. U čelu sobe, u sredini nalazio se u zidu dalapak³⁹ veličine 40 x ? cm na kojem su bila dvokrila puna vrata. Po pričanju Luke Mandića nekada je u sobi bila zidana peć od kalica, koja se ložila iz kuhinje i oko kojega je bio banjak na kojem se sjedilo sa zimsko vrijeme babe i djeca i tu se grijali. Cijela je i peć bila tako velika da se ona ložila sa cjepanicama. Nad peći su bili željezni držači na kojima su bile motke na kojima se sušila odjeća u zimsko i jesensko vrijeme. U sobi je nekada bilo 12 kreveta u kojima su spavali samo starije osobe nekada preko 20 odraslih i djece. U sredini sobe bio je veliki hrastovi stol kraj kojega su bile klupe sa naslonjačem. U čelu stola sjedio je gazda, a oko stola najprije stariji muškarci pa tek tada ako je bilo mjesta žene. Djeca su imala svoju malu sinijicu⁴⁰ sa tronošcima za kojom su jeli. U sobi je bilo gdje koji sanduk (škrinja) sa ladicama u kojima su držali rubine i svoje stvari, a kasnije je služio za držanje niti, mosura⁴¹, špaga i drugo. Soba je u zimsko vrijeme služila i za tkanje platna i tu su se poslije Tri kralja postavili stanovi na kojima su radile zimi.

Do sobe se nalazila kuhinja (kuća) koja je bila 585 cm dugačka i 570 cm široka u kojoj je pod zemlja, osim dijela oko ognjišta, zidovi su žbukani, a strop je ravan. U kuhinju se ulazi iz hodnika na jednokrila jednostruka vrata u gornjem dijelu ustakljena veličine 90 x 185 cm, a od ulice su dva prozora, dvostruka, dvokrila u gornjem dijelu obrliht veličine 90 x 150 cm, koja se otvaraju prema unutra. Nekada je u kuhinji bilo ognjište koje je bilo u dijelu prema sobici iznad kojega je bio široki dimnjak u kojima je bio sindir⁴²

38 Prozorčić.

39 Polica u zidu.

40 Stol.

41 Drvena alatka za sukanje pamuka ili prede za osnovu za tkanje na tkalačkom stanu.

42 Metalni lanac.

i verige⁴³ na kojem su visili kotlovi sa kuhanje. Sada je zapravo ognjište porušeno, a široki ođak isto dok je otvor zatvoren. Od namještaja u kuhinji je bila polica sa suđe, stelaža za tanjure i jedan sanduk za kruh, tu se nalazila klupa na kojima se držali čupovi obično dva velika i škafovi sa vodu. Na podu iza vrata je bila ščava za spjerine⁴⁴. U kuhinji se nalazila velika i mala kopanja u kojima se umivalo i kupala djeca.

Do kuhinje je postojala sobica ili gazdina soba, koja je bila 490 cm dugačka i 570 cm široka u kojoj je pod patos od hrastovih dasaka, zidovi žbukani i bojani, a strop je ravan, u sobicu se ulazi iz hodnika na jednokrlna, jednostruka puna vrata veličine 90 x 185 cm, a na dijelu od ulice je bio jedan prozor dvokrilni, dvostruki u gornjem dijelu obrliht veličine 90 x 180 cm koji se otvara prema unutra. Sobica je služila za gazdu i ako su došli gosti za njih. U njoj je bila peć od kalica, koja se ložila u sobi, zatim krevet, divan, stol i stolice, zatim ormar ladičar, visoki ormar šifonjer.

Do sobice je bila prostorija koja je bila široka 230 cm, a dugačka 300 cm koja je služila za ostavu i odlazak na tavan. U ovoj prostoriji je pod zemlja, zidovi omazani blatom a dio stropa je otvoren. Tu su se nalazile teške ljestve za tavan, košare za kukuruz i još gdje koja potrebna stvar. Na tavanu je bio krov postavljen na stolicu, tetiva je prolazila kroz cijelu kuću, a daske koje su postavljene na tavanu jedna preko druge, flastrovane ili postavljene sa mazom od blata oko 5 cm debljine.

U prvom katu od kuće, u ključ, i u istoj visini postavljeni su kiljeri kojih je bilo 5 i svaki je bio približno jednake veličine, širine 490 cm a duljine 350 cm u kojima je pod bio zemlja osim u jednoga gdje je patos od hrastove daske, zidovi omazani blatom, a tavanice i grede su vidljive. Kiljeri su bili zidani ciglom, omazani blatom, a pokriveni crijepom. Na svim kiljerima su približno jednaka vrata, jednokrlna, jednostruka puna, veličine 85 x 180 cm i sva su od trima. Na 4 kiljeru su mali prozori odmah do vrata. Ispred kiljera je trim na kojem je 6 stupova, a koji je dug 1800 cm a širok 120 cm.⁴⁵

Kao što je vidljivo iz ovih opisa kuća, bez obzira na godinu izgradnje i selo, prate osnovne principe gradnje slavonskih kuća toga vremena. Razlike su vidljive s obzirom na imovinsko stanje obitelji i njihove individualne

43 Okovi za sputavanje životinja ili lanac koji je visio nad ognjištem.

44 Ostateci hrane koji su se skupljali kao hrana životinjama, napoj.

45 Muzej Đakovštine Đakovo, Rukopisna baština Stjepana Brlošića – Široko Polje.

potrebe. Vrijedan izvor informacija opisi su unutrašnjosti, točnije namještaja koji se koristi ili se nekad koristio, a u vrijeme zapisivanja samo još čuvao. Brlošićevi opisi kuća, okućnica, dvorišta, gospodarskih i pomoćnih zgrada toliko su detaljni da bi mogli poslužiti pri rekonstrukciji kuće ili izgradnji novih po uzoru na stare. Gotovo u svim opisima držao se gore vidljivih obrazaca i redosljeda opisivanja, izostavljajući one dijelove koje nije zatekao u određenoj kući ili dodajući one koje je uočio. Zahvaljujući ovom istraživanju ostaju sačuvani konkretni podatci izravno s terena. U stvarnom vremenu i prostoru. Uz dodatak Markovićevih fotografija čine vrlo vrijedan izvor informacija i dobro polazište za daljnja istraživanja arhitekture, ali i života sela.

Zaključak

Osnovni građevinski principi u izgradnji kuća 18. i 19. stoljeća, kao što su mnogi autori uočili i istaknuli, prilično su uniformni. Koristili su se materijali koji su bili dostupni, a funkcionalnost kuće bila je važnija od estetskog aspekta. Tlocrti su bili jednostavni, a građevine manjih dimenzija. Najveće promjene selo je doživjelo nakon 1756. godine, kada je propisano gdje i kako graditi, na zemljištu koje je stanovnicima dodijeljeno. No unatoč toj naizgled uniformiranosti, bila su dopuštena određena odstupanja koja su oni naravno i iskoristili. Zato su izabrane ove kuće koje je Brlošić zabilježio, kako bi se prikazala raznolikost u gradnji kuća koja se naizgled čini toliko šablonski ustaljena. Ovisno o imovinskom stanju obitelji i prostornim potrebama gradile su se, pregrađivale i nadograđivale prostorije kako bi se život učinio lagodnijim. Jednom kada su to imovinske prilike dopustile. Opisi kuća iz Strizivojne i Širokog Polja izdvojeni su i zbog namještaja koji Brlošić navodi, a time dodatno dočarava sliku života u selu 70-ih godina 20. stoljeća. U životu seljaka iz 19. i 20. stoljeća dakako da su neizostavne gospodarske zgrade, a njihova brojnost i namjena ovisila je o individualnim potrebama i preferencijama obitelji. U vremenu kada nije bilo toliko materijala, oblika i vrsta na izbor kao što u današnje vrijeme imamo, ipak su uspjeli stvoriti nešto svoje. Prilagoditi koliko se moglo svojim individualnim željama i potrebama, a sve u skladu s mogućnostima i potrebama života toga vremena.

Naravno, napredak i promjene, bile one pozitivne ili negativne, nezaobilazne su u svakom aspektu života. Pa tako i građenju, ali i održavanju kuća. Mnoge kuće koje je Brlošić još zatekao 70-ih godina 20. st. već su tada bile u lošem, pa čak i ruševnom stanju. Za neke su vlasnici sami rekli da u skoro vrijeme planiraju srušiti i sagraditi nove. A za neke koje su i bile u dobrom stanju, postoji mogućnost da su u ovih posljednjih 50 godina ostale napuštene. Bilo bi dobro provesti terenska istraživanja u svih 36 sela Đakovštine i pokušati saznati koje od opisanih kuća još postoje, koje su promijenjene dogradnjom, koje su srušene i izgrađene nove, a koje su prepuštene propadanju. S obzirom na to da Đakovština danas broji šezdesetak sela i naselja, neka od kojih nisu bila uključena u Brlošićev obilazak, trebalo bi istraživanje proširiti i na njih te zabilježiti što je još od prepoznatljive arhitekture ostalo u ovim selima.

Literatura

Josip BÖSENDORFER, *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb, 1950.

Stjepan BRLOŠIĆ, „Gradnja kuća u selima Đakovštine”, *Zbornik Đakovštine I*, Zagreb, 1976., 387–430.

Nada DUIĆ, „Prilog poznavanju etnološkog proučavanja narodnog graditeljstva”, *Studia ethnologica Croatica*, 2 (1), 1990., 125–141. Preuzeto s URL: <https://hrcak.srce.hr/75786>.

Sanja LONČAR-VICKOVIĆ i Dina STOBER, *Tradicijska Kuća Slavonije i Baranje – priručnik za obnovu*, Osijek, 2011.

Josip LOVRETIĆ, *Otok*, Vinkovci, 1990.

Mirko MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština – Prilog poznavanju naselja i naseljavanja”, *Zbornik Đakovštine I*, Zagreb, 1976., 147–350.

Mirko MARKOVIĆ, „Stare seoske kuće na području Đakovštine”, *Đakovački vezovi – prigodna revija* 1978., 1978, 16–17.

Muzej Đakovštine Đakovo, Rukopisna baština Stjepana Brlošića.

Stjepan ROMIĆ, „O načinu života u Đakovštini prije 250 godina”, *Đakovački vezovi – prigodna revija* 1975., 1975., 29.

Ivica ŠESTAN, „Tradicijska stambena zgrada u Đakovštini”, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 1/1978., 41–86.

Žarko ŠPANIČEK, *Narodno graditeljstvo Slavonije i Baranje*, Vinkovci, 1995.

Upitnica I, Etnološko društvo Jugoslavije, Komisija za etnološki atlas, Centar za pripremu Atlasa, Zagreb, 1963.

Zdravko ŽIVKOVIĆ, „Prilog vrednovanju ‚ušorenih‘, niznih naselja u Hrvatskoj”, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena (1949-1991)*, 49/1983., 715–739.

Zdravko ŽIVKOVIĆ, *Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo*, Zagreb, 2013.

SUMMARY

Ivana Dević

EXAMPLES OF TRADITIONAL 19TH -CENTURY HOUSES IN THE ĐAKOVO REGION FROM THE MANUSCRIPTS OF STJEPAN BRLOŠIĆ

This paper highlights the significance of preserving and appreciating the material cultural heritage of the Đakovo Region through an analysis of traditional rural architecture. It provides a historical overview of the development of villages and homes in Slavonia, demonstrating how legal reforms, natural conditions, and social changes influenced the appearance and functionality of rural houses. A noteworthy contribution comes from Stjepan Brlošić, who documented traditional houses in 36 villages within the Đakovo Region during the 1970s. The paper features three detailed examples from his manuscript: the oldest house from 1840 located in Gašinci, along with examples from Strizivojna and Široko Polje.

The paper discusses the materials commonly used in construction, such as wood, mud, and brick. It details typical floor plans, including three-part houses with porches, as well as the organization of courtyards and auxiliary buildings. The significance of the 18th-century village enclosure is highlighted, noting its role in creating a uniform appearance across the village and its impact on social relations. Furthermore, the paper provides descriptions of house interiors, furniture, and daily living habits, which collectively illustrate the everyday life of the Slavonian village. The conclusion emphasizes the need for ongoing research and preservation of these buildings as a vital aspect of Croatian heritage.

Digitalizirane Đakovačke novine u zbirci knjižnice Muzeja Đakovštine

STRUČNI ČLANAK

025.8:004(497.5 Đakovo),19“(054.034)

Andrea Hedi

Muzej Đakovštine Đakovo

Đakovo je od kraja 19. stoljeća do sredine 20. stoljeća imalo četiri tiskare. Zahvaljujući njima u Đakovu su tiskane novine koje su donosile vijesti iz Đakova i Đakovštine. Rad donosi pregled digitaliziranih đakovačkih novina koje se nalaze u fondu Knjižnice Muzeja Đakovštine – njihovo uredništvo, motive izlaženja, političku, društvenu orijentiranost i tijek izlaženja. Najstarije nabavljene jesu *Djakovačke hrvatske pučke novine*. *Glasilo hrvatske samostalne stranke*, koje su tiskane od 1913. do 1914. godine, zatim *Djakovačke pučke novine: Glasilo Hrvatske pučke stranke*, koje su tiskane od 1920. do 1923. godine, *Sokolski glas: Organ Sokolskog društva u Djakovu*, od 1928. do 1931. godine, *Hrvatska Djakovština: tjedni informativni list*, od 1937. do 1938. godine. U članku se definira pojam digitalizacija te njegove prednosti i mane kod digitalizacije zavičajnih novina.

Ključne riječi: đakovačke novine, zavičajne novine, tiskare, digitalizacija, knjižnica.

Uvod u ideju i realizaciju digitalizacije đakovačkih novina

Od kraja 19. stoljeća do sredine 20. stoljeća u Đakovu su u svakom trenutku izlazile barem jedne novine koje su pratile događanja iz života grada i njegovog stanovništva. Ta je činjenica neizmjereno važna za današnje

proučavanje prošlosti Đakova. Problem njihovog korištenja nastaje zbog nedostupnosti sačuvanih primjeraka ovih novina i potrebe da ih se zaštiti od propadanja u fizičkom obliku pa ih oni koji ih posjeduju nerado daju na korištenje i nisu masovno dostupne. Jedan od načina kako učiniti novine dostupnijima je proces digitalizacije, odnosno prebacivanje sadržaja u neki drugi oblik. Digitalizacija je u tom kontekstu preduvjet učinkovite organizacije i prezentacije materijalnih i nematerijalnih tragova prošlosti koji oblikuju kulturnu memoriju i revitaliziraju baštinu kako bi ona postala dostupnija široj javnosti.¹ Digitalizacija novina u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici Zagreb² u pravilu se provodi s mikrofilma. Novine koje smo mi nabavili dostupne su u originalnim primjercima upravo u NSK-u, kao i na mikrofilmu. Mikrofilmiranje je postupak preformatiranja sadržaja na kolutove mikrofilma koji su čitljivi putem čitača mikrofilma. Nabava opreme za mikrofilm zahtijeva ulaganje, ali korist je višestruka. Osobito jer se mikrofilm koristi za građu koja je krhka i često kao posredni medij prije digitalizacije odnosno skeniranja sadržaja. Dugogodišnja praksa pokazuje da je mikrofilmiranje prikladno za zaštitu intelektualnog sadržaja novina jer je mikrofilm kao medij trajan i postojan.³ U baštinskom smislu nama kao knjižnici zavičajnog muzeja važan je sadržaj novina, a ne medij na kojemu se on nalazi. Sadržaj novina koje se tiču Đakova i Đakovštine vrijedan je izvor informacija za istraživače i proučavatelje lokalne povijesti. Iz tog razloga odlučili smo nabaviti digitalizirane novine tiskane u Đakovu za fond Knjižnice Muzeja Đakovštine.

Djakovačke hrvatske pučke novine. Glasilo Hrvatske samostalne stranke

Djakovačke hrvatske pučke novine. Glasilo Hrvatske samostalne stranke tiskane su u Đakovu, u tiskari Kraljević i drug, od 1. broja, koji je izašao 7.

1 Usp. Maja ŠOJAT-BIKIĆ, „Baštinske ustanove i digitalna konvergencija”, *Muzeologija* 50, 2013., 72–73.

2 U daljnjem tekstu NSK, osim ako je zbog konteksta potrebno drugačije.

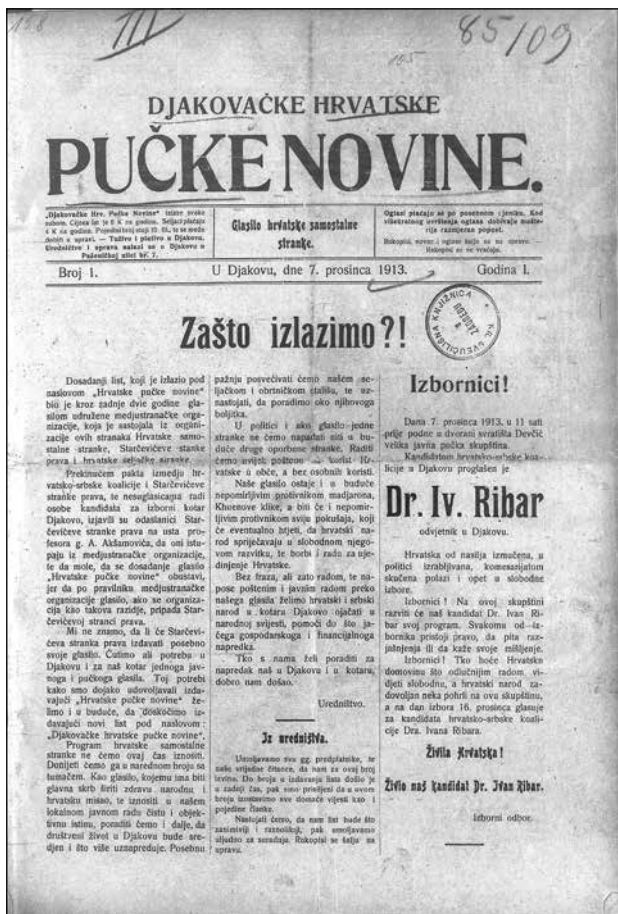
3 Usp. Silvio LEBINAC, Antonija FILIPETI, „Uloga mikrofilma u zaštiti novina: Iskustva u nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu”, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 60, 2-3(2017) URL: https://izdanja.hkdrustvo.hr/VBH-arhiva/vbh_2017_2-3/VBH_2017-2-3_241-263.pdf (pristupljeno 2025-04-28), 248.

prosina 1913. godine, do posljednjeg, 34. broja, koji je izašao 25. srpnja 1914. Vlasnik i glavni i odgovorni urednik bio je Ivan Ribar. Posjedujemo sve brojeve ovih novina u digitaliziranom obliku. *Djakovačke hrvatske pučke novine* u prvom broju pišu o sebi sljedeće: „Dosadanji list, koji je izlazio pod naslovom ‚Hrvatske pučke novine‘ bio je zadnje dvije godine glasilom udružene međustranačke organizacije, koja se sastojala iz organizacije ovih stranaka: Hrvatske samostalne stranke, Starčevićeve stranke prava i Hrvatske seljačke stranke. Prekinućem pakta između hrvatsko-srbske koalicije i Starčevićeve stranke prava na usta profesora g. A. Akšamovića, da oni istupaju iz međustranačke organizacije, te da mole, da se dosadanje glasilo ‚Hrvatske pučke novine‘ obustavi jer da po pravilniku međustranačke organizacije glasilo, ako se organizacija kao takova razidje, pripada Starčevićevoj stranci prava. Mi ne znamo da li će Starčevićeva stranka prava izdavati posebno svoje glasilo. Čutimo ali potrebu u Djakovu i za naš kotar jednoga javnoga i pučkoga glasila. Toj potrebi kako smo dojako udovoljavali izdajući ‚Hrvatske pučke novine‘ želimo i ubuduće da doskočimo izdavajući novi list pod naslovom: ‚Djakovačke hrvatske pučke novine‘.”⁴ Na naslovnoj stranici prvog broja *Djakovačkih hrvatskih pučkih novina* stoje sljedeći podatci: „Djakovačke Hrvatske Pučke Novine. Glasilo hrvatske samostalne stranke. Izlaze svake subote. Cijena im je 6 K. (kruna) na godinu. Pojedini broj stoji 10 fil. (filira), te se može dobiti u upravi – Tuživo i plativo u Djakovu. Uredništvo i uprava nalazi se u Djakovu u Pašeničkoj ulici br. 7.”⁵ O *Hrvatskim pučkim novinama* koje su prethodile *Djakovačkim hrvatskim pučkim novinama* pisala je Margareta Matijević u članku koji se nalazi u *Zborniku Muzeja Đakovštine* iz 2021. godine. Njih zasad nemamo digitalizirane u fondu Knjižnice te ćemo ih zato izostaviti iz ovog članka. Neke od rubrika koje se ponavljaju u novinama jesu: Sud naroda, Domaće vijesti, Naši dopisi, Književnost, Hrvatski sabor, Slike iz Slavonije, Pokladna kronika zabava, Oproštaj, Razne vijesti, Društvena kronika, Sa našega korsa, Živjela Slavonija!, Širom svijeta, Javna zahvala, Naša Slavonija III, Causerije. Osim toga, pojavljuju se gospodarske vijesti, oglasi, reklame, domaće i svjetske političke teme. *Djakovačke hrvatske pučke novine* jasno su podržavale dr. Ivana Ribara u političkom angažmanu. Ove su novine imale potpisane članke i oglase,

4 *Djakovačke Hrvatske Pučke novine, Glasilo hrvatske samostalne stranke*, god. I., br. 1, 7. prosinca 1913., 1.

5 Isto.

bilo to osobno ime ili Organizacioni odbor u potpisu. VaŒan su izvor općih informacija, imena obrtnika i gospodarstvenika s područja Đakova i svjedok predratnog vremena.

Slika 1. Djakovačke hrvatske pučke novine. Glasilo hrvatske samostalne stranke.

Djakovačke pučke novine: Glasilo Hrvatske pučke stranke

Ove novine u prvom broju pišu o sebi sljedeće: „Ako uzmete u obzir razvoj organizacije Hrvatske Pučke Stranke u Đakovu, a pogotovo u okolici, to jest u našem kotaru – ne će vam biti čudno da smo u ovo doba skupoće pokrenuli svoje organizaciono glasilo. Politički se život razvija polako u

odredjene smjerove, koji se međusobno jasno razlikuju već sada, ili će se barem u najkraće vrijeme jasno razlikovati. To je dobro – Valja zato u jednoj stranci, kakova je Hrvatska Pučka Stranka, skrbiti da s opširnim svojim programom u svim potankostima upozna što više one slojeve za koje ima pravo u prvom redu da se skrbi: a to je seljački, obrtnički i radnički stalež. Nijesu u tu svrhu dostatna samo glavna stranačka glasila. Prevelik je broj onih, koji prijekim okom gledaju organiziranje HPS, pa se ne žacaju podmotati joj ciljeve, koji su daleko od njenog programa. Čini nam se zato potrebnim u našoj okolini isticati načela HPS i braniti cilj od hotimičnog ili nehotičnog krivog tumačenja.”⁶

„...Prvi broj tiskan je 10. travnja 1920. u Biskupijskoj tiskari. Izdavao je konzorcij, a glavni je urednik Janko Poznić. Od 5. broja urednik je Ivan Sečkar. Na početku 1923. uređivao je novine Antun Janoši, a od 34. broja 1923. postao je urednikom Martin Wuscht.”⁷

„Đakovačke pučke novine izlazile su do kraja 1923. Nakon toga promijenile su ime i zvale su se Narodna obrana.”⁸ Na naslovnoj stranici stoje sljedeći podatci: „Djakovačke pučke novine. Glasilo Hrvatske pučke stranke. Izlazi svake subote. Pojedini broj stoji 1 Kr. Pretplata iznosi: Na cijelu godinu 48 Kr – na pol godine 24 Kr – mjesečno 4 KR -. Uprava i uredništvo nalazi se u Biskupijskoj tiskari – Kamo se i svi rukopisi šalju. Oglasi se računaju po – novinskom cijeniku – za priposlano plaća se jedna kruna po retku, plativo i utuživo u Djakovu.”⁹ Novine su izlazile subotom, na četiri stranice. Rubrike koje *Djakovačke pučke novine* sadrže jesu: Političke vijesti, Vijesti iz Djakova i okolice, Naši dopisi, Narodno gospodarstvo, Organizacioni vjesnik, Književnost, Iz katoličkoga svijeta, osim toga pojavljuju se i članci kao što su oglasi, reklame, pozivi, tisak Pučke stranke... Novine imaju potpisane autore imenima ili inicijalima i sadrže oglase i reklame za trgovce i obrtnike. Prema tome vrijedan su izvor informacija o političkom i gospodarskom životu poslijeratnih godina. Posjedujemo sve primjerke u digitaliziranom obliku, a posljednji je 52. broj iz 1923. godine, koji je izašao 31. prosinca.

6 *Djakovačke pučke novine: Glasilo Hrvatske pučke stranke*, god. I., br. 1, 10. travnja 1920., 1.

7 Krešimir PAVIĆ, „Đakovačko novinstvo 1918. – 1928.”, *Đakovački vezovi: Prigodna revija*, Đakovo, 1981., 39.

8 Isto.

9 *Djakovačke pučke novine: Glasilo Hrvatske pučke stranke*, 1.

Slika 2. Djakovačke pučke novine: Glasilo Hrvatske pučke stranke.

Sokolski Glas: Organ Sokolskog društva u Djakovu

Na kraju 1928. Sokolsko je društvo pokrenulo *Sokolski Glas: Organ Sokolskog društva u Djakovu*. Novine su izlazile do kraja 1931. godine.

Odgovorni urednik od 1. broja do 34. broja bio je Adolf Rac. Od 35. broja urednik je privremeno Andro Morić, koji je novine uređivao četiri mjeseca, a potom je opet urednik Adolf Rac.¹⁰ Organ Sokolskog društva u Djakovu piše u svojem uvodnom broju: „Štampom se najvećima rasprostranjuju misli, pa je prema tome štampa ogledalo javnog mišljenja i važan socijalni faktor. I sokolstvo je kao narodna, kulturna i prosvjetna organizacija jedan vanredan faktor obzirom na svoju ideju i discipliniranost kao i na ostala Sokolska načela. Da uzmogne Sokolstvo svoje ideje proširiti među narod ili ojačati članove ili posvetiti neupućene – potrebna mu je štampa.”¹¹ U članku Krešimira Pavića nalazimo sljedeću informaciju o početku izlaženja *Sokolskog Glasa*: „Na kraju godine 1928. (iza atentata na Radića, a prije diktature) pokrenulo je Sokolsko društvo Sokolski glas ,organ Sokolskog društva u Đakovu’, koje je vlasnik i izdavač. Prvi broj izašao je 3. studenoga u Kraljevićevoj tiskari. Izlazi svake subote na 4 str.”¹²

Na naslovnoj stranici pišu sljedeći podatci: „Sokolski Glas. Organ Sokolskog društva u Djakovu. Izlazi svake subote. Pojedini broj 1 Din i 50 p. Predplata za 1 mjesec 6 Din, za 3 mjeseca 18 Din. – Oglasi se zaračunavaju po cijeniku. Uredništvo i uprava nalazi se u tiskari M. Kraljević, ulica Bana Jelačića br. 14. – Rukopisi se ne vraćaju.”¹³

Sokolski Glas sadrži sljedeće rubrike: Sokolska kronika, Statistički rad Sokola, Naša akademija, Naše greške, Naša reduta, Razno. Osim stalnih rubrika, teme o kojima se učestalo pisalo jesu i sport, novosti iz svijeta, aktualne političke i vjerske teme, povijest đakovačke škole i *in memoriam*. Tekstovi su potpisani prezimenom i prvim slovom imena, nepotpisani, potpisani inicijalima, nadimcima ili je autor tajnik društva dr. Riko Fux. Iako su ovo bile novine koje su se u najvećoj mjeri bavile temama Sokolskoga društva, ipak se u njima mogu pronaći i informacije vezane za općeniti život u Đakovu tijekom njihovog izlaženja.

10 Usp. Tihonija ZOVKO, „Đakovačke tiskare i novine u razdoblju od 1853. do 1948. godine”, *Knjižničarstvo: Glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje*, god. 15/16, br. 1-2, 2011./2012. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/348029> (pristupljeno 2025-04-28), 48.

11 *Sokolski Glas. Organ Sokolskog društva u Djakovu*, god. I., br. 1, 3. studenoga 1928., 1.

12 Krešimir PAVIĆ, „Đakovačko novinstvo 1929. – 1941.”, *Đakovački vezovi. Prigodna revija*, Đakovo, 1984., 29.

13 *Sokolski Glas. Organ Sokolskog društva u Djakovu*, 1.

Slika 3. Sokolski Glas

Hrvatska obrana: list za prosvjetu, gospodarstvo i društveni život

Hrvatska obrana: list za prosvjetu, gospodarstvo i društveni život. Novine su to koje su od 28. broja promijenile naziv iz *Narodna obrana* u *Hrvatska obrana: list za prosvjetu, gospodarstvo i društveni život*. A za vrijeme Drugog

svjetskog rata tiskaju se od 11. svibnja 1941. godine, godište 1 (22), broj 1 (15) do posljednjeg broja 21 (35), tiskanog 5. listopada 1941. godine, kao *Hrvatska obnova*.¹⁴ Knjižnica Muzeja Đakovštine posjeduje digitalizirane brojeve *Hrvatske obrane* od 28. broja do broja 14., odnosno do promjene naslova ovih novina. Odgovorni urednik bio je Josip Pavlović, a list je tiskan u Biskupijskoj tiskari.

Na naslovnoj stranici piše: „Hrvatska obrana. List za prosvjetu, gospodarstvo i društveni život. Izlazi svakog petka. Pojedini broj stoji D. 1. – Pretplata iznosi: Na godinu Din. 50. – Na pol god. Din 52. – Mjesečno Din 5. – Za inozemstvo dvostruko. Rukopisi se ne vraćaju. Uprava i uredništvo: Strossmayerov trg broj 10, kamo se i svi rukopisi šalju. Oglasi po cijeniku. Plativo i utuživo u Đakovu.”¹⁵

Krešimir Pavić je u knjizi *Povijest đakovačkih tiskara* napisao da je uz tisak ovih novina pokrenuta i knjižnica „Hrvatske obrane”, u kojoj su tiskani romani katoličke tendencije (prvotno u novinama, a kasnije samostalno), kako bi se više proširio utjecaj lista u hrvatskom narodu. Prethodno se list zvao *Narodna obrana*, kako je i navedeno, ali od 28. broja datiranog na 12. srpnja 1935. list je promijenio naziv u *Hrvatska obrana* s obrazloženjem: „Budući da su se naše novine često, zbog sličnosti imena, od nekih zabunom smatrale glasilom organizacije ‚Narodna Odbrana’, odlučili smo da promijenimo ime naših novina u HRVATSKA OBRANA. Ova će se promjena izvršiti po svoj prilici već od narednog broja, ako nam dotle u cinkografiji izrade potrebne izmjene u naslovu.”¹⁶ *Hrvatska obrana* sadržavala je rubrike: Razne vijesti, Naše prve vijesti, Iz bliza i iz daleka, Širom naših krajeva, Zlato i srebro za dobru štampu te serijal u nastavcima „Općinsko dijete”. Rubrike nisu bile redovne i često su članci posebno imenovani, a donosili su vijesti iz života i rada svećeništva i crkve, različite opće vijesti i tekstove te oglase i reklame. Članci uglavnom nisu bili potpisani, a ako jesu, onda su bili potpisani inicijalima. Važan su povijesni izvor informacija iz predratnog i ratnog razdoblja.

14 Tihonija ZOVKO, 47.

15 *Hrvatska obrana. List za prosvjetu, gospodarstvo i društveni život*, god I., br. 1, 12. srpnja 1935., 1.

16 Isto, 29.

Slika 4. Hrvatska obrana

Hrvatska Djakovština: tjedni informativni list

Hrvatska Djakovština: tjedni informativni list počinje se tiskati početkom 1935. godine. Na naslovnoj stranici nalaze se podatci o cijeni i odgovornosti: „Hrvatska Djakovština. Tjedni informativni list. Cijena 1 dinar. Izlazi

subotom. – Rukopisi se ne vraćaju – Oglasi prema cjeniku. – Pretplata: tromjesečno 18 dinara; godišnje 89 din. Plativo i utuživo u Đakovu. Uredništvo i uprava: Đakovo, Aleksandrova ulica 14.”¹⁷ Urednik je bio Dragutin Majer. Na naslovnoj stranici prvog broja piše: „Možda ova uvodna riječ ne bi bila ni potrebna, jer samo ime našega lista jasno govori tko smo i što smo... Pokrećemo ovaj list, da našem hrvatskom Đakovu i cijeloj hrvatskoj Đakovštini pružimo novine, koje će služiti javnim kulturnim, društvenim i uopće narodnim zahtjevima ovoga kraja... U našem radu i pisanju imat ćemo uvijek pred sobom želje, potrebe, dobrobit i napredak Đakova i Đakovštine. Svemu onome što se zbiva u javnom životu Đakova i cijele Đakovštine, kao i svemu onome što čitateljska publika želi da dozna bilo o kulturnim priredbama ili običnim najavama ili drugim javnim događajima, svemu tome posvetit će ‚Hrvatska Đakovština‘ svoju pažnju.”¹⁸ Ove su se novine tiskale od 1. broja u Bruckovoj tiskari. Budući da je Ivan Brandeker kupio njegovu tiskaru, novine su od 37. broja (23. listopada 1937.) tiskane kod njega.¹⁹ *Hrvatska Đakovština* sadržavala je sljedeće rubrike: Politički pregled kod nas i na strani, Vijesti, Sport, Hrvatska Đakovština kroz tjedan, Čitatelji pišu, kroz anale đakovačkog „Sklada”. Pojavljuju se oglasi, reklame, burza, *in memoriam* itd. Članci su često nepotpisani, potpisani inicijalima i nadimkom, a rijetko potpisani imenom i prezimenom. *Hrvatska Đakovština* prve su novine koje su objavile strip u četiri slike, a koji je zapravo bio reklama novina. Prve su novine koje s donijele popis đakovačkog stanovništva u 48. broju (9. travnja 1938.).²⁰ Nakon 48. broja posjedujemo još samo dva broja koja su izašla nakon njega u 1938. godini, ti posljednji brojevi promijenili su i podnaslov u *List za politiku, prosvjetu, društveni život i gospodarstvo*, a na kraju godine novine su se ugatile.

17 *Hrvatska Đakovština. Tjedni informativni list*, 13. veljače 1937., god. I., br. 1, 1.

18 Isto.

19 Usp. Krešimir PAVIĆ, „Đakovačko novinstvo 1929. – 1941.” *Đakovački vezovi. Prigodna revija*, Đakovo, 1984., 30.

20 Usp. isto.

Slika 5. Hrvatska Djakovština

Uloga digitalizacije u očuvanju pisane kulturne baštine

Digitalizacija je jedan od oblika suvremene tehnologije koji nam omogućuje izgradnju razvijenog društva. Kada se koristi oprezno i prema pravilima koja ne ugrožavaju izvorni oblik predmeta koji se digitalizira,

može biti od velike koristi i važnosti za budućnost sadržaja tog predmeta. Digitalizacija omogućuje sadržaju da postane dostupniji i sačuva se neovisno o fizičkom stanju i trajnosti tog predmeta. To je proces konverzije bilo kojeg fizičkog predmeta (knjige, novina, rukopisa...) u njegovu digitalnu presliku ili digitalnu inačicu (često se koristi i pojam digitalni surogat.)²¹ Najčešći razlozi digitalizacije jesu nedostupnost predmeta za slobodno korištenje i njegovo fizičko propadanje, pa joj se pristupa kako bi se sačuvala sadržaj tog predmeta.

Digitalizacija novina posebno je složen proces. Značaj digitalizacije novina sljedeći je: kulturološko-povijesno značenje novina, novine su jedan od najznačajnijih medija masovne komunikacije, često su jedini izvor informacija koje nisu nigdje drugdje zabilježene, potencijalno velik skup korisnika (povjesničari, novinari, studenti, učenici, široko čitateljstvo), izravna komunikacija materijala bez potrebe za interpretacijom kao što je to slučaj s muzejskim predmetima, konačnost volumena povijesnih novina koje su prestale izlaziti te time predvidiva konačnost digitalizacije. Kao izvorni materijal povijesne novine pripadaju vrlo zahtjevnoj, a time i izazovnoj građi za digitalizaciju. Često su velikog formata, oštećene, nezadovoljavajućeg tiska za digitalizaciju i izazov za osobe koje ih digitaliziraju.²² Rijetko su potpuno sačuvane kao godišta, oni primjerci koji jesu sačuvani nedostupni su široj javnosti, a mi kao kulturna institucija imamo dužnost sakupljati vrijednu zavičajnu građu, ukoliko je to moguće, i davati je na raspolaganje. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu pohranjuje primjerke ovih novina u svojem fondu, ali oni su u zaštićenom dijelu i nisu dostupni javnosti zbog krhkosti i stanja materijala od kojeg su napravljeni i njihovo korištenje ubrzalo bi proces trošenja. Digitalizacija je iz tog razloga najbolje rješenje kako bismo ih mogli koristiti. Obratili smo se NSK-u s upitom o mogućnosti digitaliziranja i oni su nam rado pristali digitalizirati građu. Jedan dio građe bio je već pohranjen na mikrofilmu, dok je drugi morao biti skeniran iz izvornog oblika, samih novina. O cijeni je ovisilo i to skenira li se izvornik ili se prebacuje u fotografiju iz mikrooblika, što je bilo daleko jednostavnije i povoljnije. Digitalizaciju je olakšala činjenica što su autorska prava za novine koje se digitaliziraju

21 Usp. Maja ŠOJAT-BIKIĆ, „Modeliranje digitalnih zbirki i digitalnih proizvoda: Sadržajno – korisnički aspekt komuniciranja kulturne baštine u digitalnom obliku. Digitalizacija”, *Muzeologija*, br. 50, 2013., 117.

22 Usp. Maja ŠOJAT-BIKIĆ, „Modeliranje digitalnih zbirki i digitalnih proizvoda: Sadržajno – korisnički aspekt komuniciranja kulturne baštine u digitalnom obliku. Digitalizacija novina”, *Muzeologija*, br. 50, 2013., 256–257.

istekla i nije bilo pravne zapreke za njihovu reprodukciju. Cijena naravno varira i od formata do kvalitete samog tiska i rezolucije kojom se skenira, a za staru građu preporučuje se visoka rezolucija od 300 do 600 dpi.²³ Kulturna je baština isuviše važna da bi, u današnje vrijeme koje nudi brojne mogućnosti umnožavanja, postojala samo u izvornom obliku. Njezinom digitalizacijom mijenja se i odnos prema baštini, a baštinske ustanove, koje po prirodi svojega djelovanja i poslanja komuniciraju s korisnicima, dijele svoje znanje sa zajednicom – lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom.²⁴ Digitalizacija ne znači da nam analogni predmeti više neće biti potrebni. Zapravo je suprotno, kako bi se zaštitili analogni predmeti i produžila njihova trajnost, pristupa se procesu prebacivanja njihovog sadržaja na drugi medij. Digitalizirane stare novine i časopisi imaju funkcionalne prednosti kao što su pretraživanje prema ključnim riječima ili punom tekstu i pregledavanje u obliku slike.²⁵ Jedna od prednosti je i široka dostupnost ljudima zbog toga što je istodobno može koristiti više osoba. Čuvanje digitalizirane građe znatno je kompliciranije u tehničkom smislu nego čuvanje fizički dostupne građe zbog kompleksnosti upotrebe, koja ovisi u potpunosti o računalnim konfiguracijama i softveru koji čita digitalne datoteke, te je vrlo ranjiva jer ovisi o mediju na koji je pohranjena i potrebno je često je provjeravati i pohranjivati na nekoliko medija ili mrežnih mjesta kako bi se sačuvala. Novine u posjedu Knjižnice Muzeja Đakovštine nalaze se na računalu, vanjskom tvrdom disku i na mrežnom mjestu, kako bismo im osigurali široku dostupnost i zaštitili se od potencijalnog gubitka građe i omogućili dostupnost što većem broju korisnika.

23 dpi (od engl. *dots per inch*), mjera za razlučivost ispisa rasterske slike iskazana brojem točaka po inču u jednome retku. *Hrvatski opći leksikon* (2012), *mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025. URL: <https://hol2.lzmk.hr/clanak/dpi> (pristupljeno 2025-05-21).

24 Usp. Maja ŠOJAT-BIKIĆ, „Modeliranje digitalnih zbirki i digitalnih proizvoda: Sadržajno – korisnički aspekt komuniciranja kulturne baštine u digitalnom obliku. Digitalizacija i digitalna kulturna baština”, *Muzeologija*, br. 50, 2013., 114.

25 Usp. isto, 121.

Zaključak

Prvi svjetski rat prekinuo je izlaženje gotovo svih novina²⁶ te u periodu od 1914. do 1918. nije bilo novina u Đakovu.²⁷ Nakon rata tisak je ponovno procvjetao i postojao do Drugog svjetskog rata, a u manjem opsegu i tijekom njega. Bruckova tiskara prestala je s radom prije Drugog svjetskog rata, a odmah nakon Drugog svjetskog rata Brandekeroва je tiskara konfiscirana, Kraljevićeva je konfiscirana 1946., a iste godine donesen je Zakon o nacionalizaciji (6. prosinca 1946.) te je 1948. godine to učinjeno i s Biskupijskom tiskarom.²⁸

S obzirom na okolnosti u kojima su djelovale, a zatim i prestale djelovati ove tiskare, novine koje su tiskale teško su mogle biti sačuvane. Rijetki primjerci pojedinih godišta koji su ipak sačuvani i dostupni za uvid nalaze se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, koja ima tešku zadaću čuvanja njihovog sadržaja za budućnost. Kako bismo došli u posjed đakovačkih novina, odlučili smo postupno digitalizirati đakovačke novine koje se nalaze u fondu Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Novinski papir često je napravljen od krhkog i nekvalitetnog materijala, velikog je formata pa se savija na pregibima i tijekom listanja. S godinama takav papir gubi svoju čvrstoću i postaje lomljiv, tisak blijedi i postaj isprekidan. Iz tog razloga prebacivanje sadržaja najbolje je i najdugoročnije rješenje za njihov opstanak. Format digitalizirane građe odgovora nam iz više razloga, a jedan od njih je i taj što ona fizički ne zauzima puno mjesta, lagana je i pristupačna za korištenje te ju je lakše učiniti dostupnom. Građa koja je digitalizirana može se pregledati u .jpg (oblik fotografije) ili .pdf formatu (oblik dokumenta) u Knjižnici Muzeja Đakovštine. U planu je nastavak digitalizacije đakovačkih novinskih naslova iz fonda NSK-a dok ne budemo imali sve naslove koje oni posjeduju.

26 Usp. Krešimir PAVIĆ, „Đakovačke novine prije Prvog svjetskog rata”, Đakovački vezovi. *Prigodna revija*, Đakovo, 1975., 11.

27 Usp. Krešimir PAVIĆ, „Đakovačko novinstvo 1918. – 1928.”, 38.

28 Usp. Krešimir PAVIĆ, *Povijest đakovačkih tiskara*, Đakovo, 1987., 86–87.

SUMMARY

Andrea Hedi

DIGITIZED NEWSPAPERS FROM ĐAKOVO FROM THE LIBRARY COLLECTION HELD BY THE MUSEUM OF THE ĐAKOVO REGION

From the end of the 19th century to the middle of the 20th century Đakovo had four publishers. Thanks to them, newspapers were printed in Đakovo and brought news from Đakovo and the Đakovo region. This article provides an overview of digitized newspapers from Đakovo that are in the collection of the Đakovo Museum Library – their editorial staff, motives for publication, political and social orientation, and the course of publication. The oldest acquired ones are Djakovacke Hrvatske Pucke novine: Glasilo hrvatske samostalne stranke, which were printed from 1913 to 1914, then Djakovacke pucke novine: Glasilo Hrvatske pucke stranke, which were printed from 1920 to 1923, Sokolski glas: Organ Sokolskoga društva u Djakovu from 1928 to 1931, Hrvatska Djakovstina: tjedni informativni list from 1937 to 1938. The article defines the term digitalization and its advantages and disadvantages in the digitalization of local newspapers.

Đakovo i Đakovština u pisanoj riječi mons. Antuna Jarma

PREGLEDNI ČLANAK

2-722.5(497.5 Đakovština), 19/20“(011/016)

Tihonija Zovko

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu

Mons. Antun Jarm kao svećenik i profesor najveći dio svojega svećeničkog i pastoralnog djelovanja proveo je upravo u Đakovu (1971. – 2012.), u različitim službama od ravnatelja Ekonomata biskupije (1971. – 1989.), rektora Samostanske crkve (1974. – 1985.) do dugogodišnjeg urednika informativnog dijela *Vjesnika Đakovačko-osječke nadbiskupije* (1994. – 2001.). Kao plodan pjesnik, urednik, novinar i fotograf ostavio je neizbrisiv trag u povijesti Đakova i Đakovštine. U svojim stručnim radovima povijesnoga karaktera predstavljao je pojedine osobe te crkvenu i kulturnu baštinu. U radu se donosi prikaz radova posvećenih Đakovu i okolici, koje smo prikupili u monografskim i serijskim publikacijama knjižnog fonda Središnje nadbiskupijske i fakultetske knjižnice Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu.

Ključne riječi: Đakovo, knjiga, svećenik, pisana riječ, povijest.

Uvodne napomene

Pisana riječ uvijek je bila u središtu života i djelovanja mons. Antuna Jarma. Uz pisanje, bavio se i prevođenjem naslova duhovnoga i molitvenog sadržaja.¹ Redovito je pratio i komentirao događaje s područja crkvenog

1 *Dolazim ti reći: molitve i razmišljanja* / [preveo, priredio i odgovara Antun Jarm]. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 1983./2. izd. 1988.; *Dolazim ti reći: molitve i razmišljanja* / odabrao i

života te crkvenog izdavaštva ne samo naše nadbiskupije nego i šire javnosti.²

Mons. Antun Jarm rodio se 12. lipnja 1935. godine u Gundincima (Brodsko-posavska županija), od oca Petra Jarma, kipara i rezbara, i majke Ane r. Štimec, trgovkinje i domaćice. Njegovi roditelji u Slavoniju su doselili iz Slovenije, iz župe Osilnica kod Kupe, u Gorskom kotaru. Vrlo kratko boravili su u Gundincima, a svoje stalno prebivalište pronašli su u Strizivojnoj. Četverogodišnju pučku školu u istom mjestu završava 1946. godine. U

preveo Antun Jarm. Zagreb : *Augustinus* – UVIDI, 2003.; *Pred tobom Gospodine: (večernje) molitve* / Michel Quoist ; [prijevod Antun Jarm]. Osijek: Centar informacija osječkih župa, 1971./2. izd. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 1975.; *Zrno za svaki dan* / Mieczysław Malinski; preveo i odgovara Antun Jarm. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 1980.; *Put* / Jose Maria Escriva; [prev. Antun Jarm]. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 1975./2. izd. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 1980.; *Nasljeduj Krista: četiri knjige* / Toma Kempenac; [preveo Antun Jarm]. Zagreb: Prometej, 1998.

- 2 U rubrici Novi koraci u *Vjesniku Đakovačke i Srijemske biskupije* redovito je pratio proslave, obljetnice i prigodna slavlja.

Zagrebu od 1946. do 1952. pohađa Interdijecezansku vjersku srednju školu, Dječjačko sjemenište – danas Klasičnu gimnaziju na Šalati u Zagrebu (1. – 6. razred). Školovanje nastavlja u Biskupijskom liceju u Đakovu od 1952. do 1954. godine (odnosno 7. i 8. razred), gdje je i maturirao. Studij teologije počinje u Đakovu 1955. godine. Zbog služenja vojne obveze u Negotinu (Srbija) prekida ga na dvije godine (1955. – 1957.) Povratkom iz vojske nastavlja studij i završava studij teologije na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu 1960. godine. Za svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije zaređen je 6. ožujka u Đakovu.³

Tijekom cijelog svojeg svećeničkog i pastoralnog rada obavljao je različite službe koje su mu bile povjerene: bio je župni vikar u Čepinu (1960.), upravitelj župe Rokovci-Andrijaševci (1960. – 1963.) te župnik u župi Osijek 6 (Retfala) (1963. – 1971.).

Godine 1971. dolazi u Đakovo, gdje će pastoralno djelovati sve do svoje smrti u različitim službama: kao ravnatelj Ekonomata Biskupije Đakovo (1971. – 1989.), rektor Samostanske crkve u Đakovu (1974. – 1985.); predavač župne administracije na Teologiji u Đakovu (1978. – 2002.); ravnatelj Biskupijskog statističkog ureda Đakovo (1991. – 2010.); urednik informativnog dijela *Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije* (1994. – 2001.); službeni dopisnik Đakovačke i Srijemske biskupije za Informativnu katoličku agenciju (IKA) Zagreb; te voditelj Nadbiskupijskog medijskog arhiva (2002. – 2010.).⁴ U mirovinu je otišao 1. siječnja 2010. godine. Boravio je u Svećeničkom domu u Đakovu, gdje je i preminuo 23. prosinca 2012. Pokopan je na Gradskom groblju u Đakovu, u četvrtak 27. prosinca 2012.⁵

- 3 Usp. Ozana MARTINČIĆ. Jarm, Antun. // *Hrvatski biografski leksikon 6: I-Kal*, LZ Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., 361–362.; Mirko ĆURIĆ. In *memoriam – Antun Jarm nasljednik Pavića i Cepelića*. // *Đakovački vezovi: prigodna revija* 2013., 127–129.; Mirko ĆURIĆ. In *memoriam – Antun Jarm*. // *Zbornik Muzeja Đakovštine* 11(2013), 401–405.; Zvonko BENAŠIĆ. *Đakovački portreti: 155 životopisa*, MH – Ogranak Đakovo i Zvonko Benašić, Đakovo, 2011., 58.; UREDNIŠTVO. In *memoriam: Popis službi i radova mons. Antuna Jarma*. // *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* 141(2013)1-2, 107–110. Isti popis autoru ovoga rada osobno je darovao mons. Jarm na susretu u Središnjoj nadbiskupijskoj i fakultetskoj knjižnici na dan 1. svibnja 2012. s vlastoručnim potpisom.
- 4 Uz ove službe bio je i: član Vijeća savjetnika u Đakovu od 1984. godine; članom Teološkog društva Kršćanske sadašnjosti postao je 1968. godine. Član biskupijske komisije za obnove i gradnje (1992. – 2010.), član Hrvatskog društva katoličkih novinara od 2001. godine.
- 5 Usp. Anica BANOVIĆ. In *memoriam: mons. Antun Jarm*. // *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* 141(2013)1-2, 132–134.; Anica BANOVIĆ. *Antun Jarm, svećenik*, u: *Glas Koncila* 52(2023)2(2012), 25.

Njegov uzoran rad i svećenički život prepoznao je i pokojni biskup Ćiril Kos kada ga je predložio svetom papi Ivanu Pavlu II., koji ga je 1983. godine počastio naslovom Kapelana Njegove Svetosti.

Mons. Antun Jarm pisao je tekstove vezane za Đakovačko-osječku nadbiskupiju, njezine institucije, značajne događaje i obljetnice.⁶ Pisao je na sebi svojstven i zanimljiv način kojim je dopirao do čitatelja.⁷

Godinama je grafički uređivao brojne veće i manje publikacije u izdanju Biskupskog ordinarijata u Đakovu, pojedinih župa i svećenika. Fotografiranjem i prikupljanjem fotografija objedinjenih u vrijednu fonoteku ostavio je Medijskom uredu Đakovačko-osječke nadbiskupije sustavno dokumentiran život župa i crkvenih institucija.⁸

Bibliografija je složena kronološki unutar cjelina: adresari, monografske publikacije, radovi u serijskim publikacijama te prilozi, vijesti i fotografski zapisi.⁹

1. Adresari

1978.

Đakovačka i Srijemska biskupija: *Adresar* / [uredio i odgovara Antun Jarm]. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 1978., 161 + XVI str.

1982.

Biskupija Đakovačka i Srijemska: *Adresar*. Stanje na dan 15. X. 1981. / [priredio i odgovara Antun Jarm]. Đakovo: Tipografija, 1982., 64 str.

1989.

Đakovačka i Srijemska biskupija. *Adresar* 1989. / [uredio i odgovara Antun Jarm]. Đakovo: Certissa, 1989., 224 str.

6 Najveći dio radova odnosi se na katedralu, Biskupiju/Nadbiskupiju, Sjemenište, biskupe, svećenike, Sestre svetog Križa te Katolički bogoslovni fakultet.

7 Kritičke priloge objavljivao je pod pseudonimom Jan.

8 Usp. *Popis službi i radova mons. Antuna Jarma...*, 108–110.

9 Usp. Marin SRAKIĆ. *Bibliografija knjiga, brošura, monografija i muzikalija svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1527. – 2006.*; 2. dop. izd. Đakovo: Katolički bogoslovni fakultet, 2007. (5, 6, 7, 8, 136, 1410, 1802, 1803, 1835, 1877, 2139–2141, 2717, 2831).

2. Monografske publikacije

1988.

Katedrala u Đakovu / [tekst priredio Antun Jarm]. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 1988., 48 str.

1990.

Vlastiti misal Đakovačke i Srijemske biskupije / [priredio Antun Jarm]. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 1990., 144 str.

1995.

Posveta nove župne crkve Dobrog Pastira u Đakovu / [Tekst i računalni slog Antun Jarm; fotograf Marko Perić]. Đakovo: Župni ured Dobrog Pastira Đakovo, 1995., 48 str.

2000.

Šematizam 1999./2000.; [priredio Antun Jarm]. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 2000., 320 str. + [1] višestruko presavijeni list sa zemljopisnom kartom.¹⁰

2003.

Dijecezanski svećenici koji su sudjelovali na sadašnjem području Biskupije Đakovačke i Srijemske: od 1701. do 2003. godine / Antun Jarm. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 2003., 435 str.¹¹

10 „Knjiga na koju smo se sažeto osvrnuli, može se ocijeniti, pravim vrelom najrazličitijih (statističkih) podataka i pregleda Đakovačke ili Bosanske i Srijemske biskupije. Svojom metodologijom, kao i određenom sveobuhvatnošću, ovaj Šematizam razlikuje se od brojnih dosadašnjih biskupijskih šematizama Crkve u Hrvata, štoviše, mogao bi biti uzorom i drugim biskupijama u priređivanju svojih šematizama. Ovaj Šematizam će nedvojbeno imati istaknuto mjesto za buduća povijesna istraživanja, ne samo crkvene nego i nacionalne povijesti Crkve u Hrvata i hrvatskoga narod.” Marko BABIĆ. *Novi šematizam*. // Crkva u svijetu 36(2001)4, 480–482.

11 Za svakog svećenika u knjizi nalaze se podatci: prezime i ime, posljednja služba i posljednje mjesto boravka (ili navod barem jedne poznate službe i mjesta djelovanja; datum i mjesto rođenja; datum i mjesto svećeničkog ređenja; datum i mjesto smrti; u godini života/svećeništva; datum i mjesto ukopa. Ponegdje su pridodani i još neki podatci ili napomene. Mjesta Đakovštine: Drenje (2); Drenjski Slatinik (1); Đakovački Selci (3); Đakovo (50); Gašinići (1); Gorjani (5); Levanjska Varoš (1); Malo Nabrđe (2); Piškorevci (7); Semeljci (2); Strizivojna (5); Široko Polje (2); Tomašanci (4); Veliko Nabrđe (1); Viškovci (5); Vrbica (3); Vuka (1).

2005.

Župa Dobrog Pastira u Đakovu: 25 godina župe (1980. – 2005.): 10 godina župne crkve (1995. – 2005.) / [priredili Zvonko Mrak i Antun Jarm]. Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska: Župa Dobrog Pastira, 2005., 112 str.

2007.

Pribrojeni zboru mučenika: svećenici Đakovačke i Srijemske biskupije svjedoci i žrtve u vrijeme i neposredno nakon Drugoga svjetskog rata / Antun Jarm. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 2007., 120 str.¹²

2008.

Đakovačka katedrala svetog Petra: mali vodič / Antun Jarm. Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2008., 72 str.

Đakovo biskupski grad / Antun Jarm i Andrija Šuljak. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 2008., 312 str.¹³

Die Bischofsstadt Đakovo / Antun Jarm und Andrija Šuljak; [Übersetzung Snježana Babić; Fotografie Antun Jarm, Pavle Hegedušić, Željko Češkić]. Đakovo: Bischöfliches Ordinariat, 2008., 312 str.

Đakovo, a bishop's town / Antun Jarm and Andrija Šuljak; [translated Romana Čačija; Photographs Antun Jarm, Pavle Hegedušić; Željko Češkić]. Đakovo: Dioecesan Ordinariate, 2008., 312 str.

Naša europska baština: predstavlja se pečuška i đakovačka biskupija / [tekst Tamas Fedeles et al.]; [prijevod Veronika Kovascz, Agnes Tomola]; [fotografije Gabor Horvath, Lajos Kalmar]. Pesc: Pečuška biskupija, 2008., 311 str.¹⁴

12 Svećenici Đakova i Đakovštine: Josip Haubrich, 37.; Mijo Lajoš, 48.; dr. Franjo Rački, 72–82.; Sebastijan Limburger, 103.; Jakob Uterreiner, 105.; Josip Werni, 105.; Usp. Ivan MAJNARIĆ. Antun Jarm. *Pribrojeni zboru mučenika. Svećenici Đakovačke i srijemske biskupije svjedoci i žrtve u vrijeme i neposredno nakon Drugoga svjetskog rata*. Đakovo, 2007., 120 str. // *Croatica Christiana periodica* 32(2008)62, 176–178.; Usp. Matej GLAVICA. Antun Jarm. *Pribrojeni zboru mučenika*. // *Zbornik Muzeja Đakovštine* 8(2007)1, 262–268.

13 „Sadržajna, lijepa i znalački predočena monografija o Đakovu kao malom, ali itekako kulturološki, povijesno i duhovno značajnom biskupskom gradu završava popisom osoba i mjesta, bibliografijom i literaturom. Vrijedna knjiga koja nas duhovno nadopunjuje, nenametljivo upoznaje s prošlošću i đakovačkom sadašnjicom.” Hrvoje MILETIĆ. Antun Jarm i Andrija Šuljak. *Đakovo biskupski grad*. // *Zbornik Muzeja Đakovštine* 9(2009)1, 218.

14 Za Đakovačku biskupiju tekst napisali: Antun Jarm, Zlata Živaković-Kerže i Stjepan Sršan, 186–303.; *Đakovačka katedrala*, 186–197.; *Đakovački biskupski dvor i njegove ustanove*, 198–205.; *Đakovački spomen-muzej J. J. Strossmayera*, 206–209.; *Đakovačka crkva Svih svetih*, 210–211.

3. Radovi u serijskim publikacijama

1985.

JARM, Antun; ŠULJAK, Andrija, DOGAN, Nikola; SRAKIĆ, Marin. *Kronologija slavlja (Metodova godina)*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 113(1985)7-8, str. 99–106.

1990.

JARM, Antun. *Posveta đakovačke katedrale 1. listopada 1882.* // Đakovački vezovi: prigodna revija (1990), str. 21–23.

JARM, Antun. *Novi vlastiti misal Đakovačke i Srijemske biskupije.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 118(1990)9, str. 161–162.

JARM, Antun. *Pregled sadržaja proslave 750. obljetnice biskupskog grada Đakova.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 118(1990)1, str. 7–8, 13–15.

1991.

JARM, Antun. *Što nije ostvareno u đakovačkoj katedrali.* // Đakovački vezovi, jubilara revija (1967. –1991.), str. 44–45.

1993.

JARM, Antun. *Đakovačka katedrala: požar i obnova 1933. – 1937.* // Diacovensia 1 (1993), str. 165–181.

JARM, Antun. *Bogorodičini likovi u đakovačkoj katedrali.* // Diacovensia 1 (1993), str. 122–130.

JARM, Antun. *Apostol Petar u đakovačkoj katedrali.* // Đakovački vezovi: prigodna revija (1993), str. 28–31.

JARM, Antun. *Glazbala na slikama i kipovima u đakovačkoj katedrali.* // Đakovački vezovi: prigodna revija (1993), str. 32.

1994.

JARM, Antun. *Biskup Kos zlatomisnik.* // Glas Koncila 33(1994)29, str. 1–11.

JARM, Antun. *Diacovensia.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 122(1994)2, str. 42–43.¹⁵

15 „Nedavno je izašao i svečano je predstavljen prvi broj novog časopisa DIACOENSIA, s podnaslovom Teološki prilozi. Izdavač je Visoka bogoslovna škola u Đakovu, odnosno

JARM, Antun. *Freske o Mojsiju u đakovačkoj katedrali*. // Đakovački vezovi: prigodna revija (1994), str. 73–75.

JARM, Antun. *Mons. Ćiril Kos biskup Đakovačke i Srijemske biskupije, zrnca života i djela*. // Đakovački vezovi: prigodna revija (1994), str. 68–69.

JARM, Antun. *Zlatna misa biskupa Ćirila u Đakovu*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 122 (1994) 9, str. 223.

1995.

JARM, Antun. *Biskup Strossmayer i osječka katedrala*. // Đakovački vezovi: prigodna revija (1995), str. 50–51.

JARM, Antun. *Dvije freske u đakovačkoj katedrali*. // Đakovački vezovi: prigodna revija (1995), str. 59–60.

JARM, Antun. *Nova župna crkva u Đakovu*. // Đakovački vezovi: prigodna revija (1995), str. 56–58.

JARM, Antun. *Nova župna crkva u Đakovu*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 123 (1995) 6, str. 320–323.

JARM, Antun. *190. obljetnica Bogoslovnog sjemeništa i Teologije u Đakovu (1806. – 1996.)*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 123 (1995) 12, str. 615.

1996.

JARM, Antun. *Adam i Eva. Sadržaj dviju fresaka u đakovačkoj katedrali*. // Đakovački vezovi: prigodna revija (1996), str. 35–36.

JARM, Antun. *190 godina teološkog studija u Đakovu*. // Đakovački vezovi: prigodna revija (1996), str. 33–34.

1997.

JARM, Antun. *Dvije starozavjetne freske u đakovačkoj katedrali (Abraham sa sinom Izakom i Josip egipatski)*. // Đakovački vezovi: prigodna revija (1997), str. 37–38.

profesorski zbor te akademske zajednice. Profesori na đakovačkoj teologiji do sada su svoje radove objavljivali u knjigama i drugim stručnim časopisima. Mnogi i u ovom biskupijskom 'Vjesniku' (Negdašnjem 'Glasniku'), koji kao službeni, pastoralni, povijesni pa i teološki list bez prekidanja izlazi od 1873. godine. Diacovensia je novost: prvi broj prvoga vlastitog časopisa đakovačke Visoke bogoslovne škole, njezinih profesora, 'no časopis prihvaća i druge suradnike s područja teoloških i srodnih znanosti' i 'profesore s drugih teoloških učilišta'."

JARM, Antun. // *Najstariji živeći časopis u Hrvatskoj. 125. obljetnica Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije (1873. – 1997).* // Đakovački vezovi: prigodna revija (1997), str. 69.

JARM, Antun. *Ni selo ni grad (župa i župnik u Vrpolju).* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 125 (1997) 5, str. 337–340.¹⁶

JARM, Antun. *Središnja biskupijska knjižnica u Đakovu.* // Đakovački vezovi, prigodna revija (1997), str. 39–40.

1998.

JARM, Antun. *Razoreni i oštećeni crkveni objekti na području Đakovačke i Srijemske biskupije 1991. – 1997. (2/3)* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 126(1998)11, str. 705–710.¹⁷ // Rad objavljen i u: Hrvatski žrtvoslov: zbornik radova Prvog hrvatskog Žrtvoslovnog kongresa, Zagreb, 19. do 21. lipnja 1998. / [urednik Zvonimir Šeparović]. Zagreb: Hrvatsko žrtvoslovno društvo, 1998. Knjiga 1, str. 343–352.¹⁸

JARM, Antun. *Vjesnikova 125. godišnjica: (1873. – 1997.).* // Diacovensia 6(1998)1, str. 331–333.

JARM, Antun. *Vjesnikova 125. godišnjica.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 126(1998)2, str. 126–127.

16 Razgovor s tadašnjim župnikom vlč. Pavom Šrajerom. Preminuo 10. rujna 2007. u bolnici u Osijeku. Pokopan 12. rujna 2007. na groblju svete Ane u Osijeku.

17 Đakovo 1: župna crkva Svih svetih manje je oštećena krhotinama granata po krovu. Župni dvor je na isti način manje oštećen. Katedrala sv. Petra oštećena je na sjevernoj strani s nekoliko izravnih pogodaka granata u vremenu od rujna do prosinca 1991. Na pročelju, portalnim reljefima i na drugim vanjskim zidovima oštećena je mnogim krhotinama granata, a razbijena su i mnoga velika stakla. Na nekoliko mjesta manje je oštećena i unutrašnjost katedrale. Štete su pretrpjele i zgrade središnjih biskupijskih ustanova; najviše je stradao Biskupski dvor: nekoliko granata teško je oštetilo veliki dio krovišta, od detonacija razbijeni su svi prozori u prizemlju i na katu, od mnogih eksplozija uokolo zgrade stradalo je pročelje, zidovi i zidni ukrasi te automobili u garažama. Na Bogoslovnom sjemeništu od rujna do prosinca 1991. od bliskih detonacija razbijena su sva stakla, a zidovi su oštećeni mnogim krhotinama granata. Na kaptolskim kurijama i Spomen-muzeju J. J. Strossmayera od detonacija popucali su svi prozori, a vanjski i unutarnji zidovi stradali su od krhotina. Dani najžešćih napada na crkvene objekte u središtu grada bili su 15. 16. i 17. rujna 1991. Samostan Sestara sv. Križa pogođen je u rujnu 1991. s nekoliko izravnih minobacačkih pogodaka; pri tome je oštećeno krovšte, crkveni zvonik i razbijena su mnoga prozorska stakla, 707.

18 Rad također objavljen u časopisu *Crkvena kultura dobra* 4(2006), 85–124, s fotografijama razorenih i oštećenih crkvenih objekata.

1999.

JARM, Antun. *Župnik se ne postaje dekretom (župnik i župa u Punitovcima).* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 127(1999)4, str. 277–281.¹⁹

JARM, Antun. *Broj žitelja i broj katolika na području biskupije.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 127(1999)12, str. 829–832.

2000.

JARM, Antun. *Katedrala – srce Đakova.* // Đakovački vezovi: prigodna revija (2000), str. 41–43.

JARM, Antun. „*Njihovo se svjedočanstvo ne smije zaboraviti.*” *Svećenici – svjedoci i žrtve u vrijeme i neposredno nakon Drugog svjetskog rata (Građa I/3).* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 128(2000)10, str. 679–684.; 11, str. 724–729.; 12, str. 823–830.

2001.

JARM, Antun. *Pokojni svećenici đakovačke i srijemske biskupije rođeni u Đakovu.* // Đakovački vezovi: prigodna revija (2001), str. 48–49.

JARM, Antun [priredio]. *Biskupsko ređenje mons. Đure Hranića: Đakovo, katedrala-bazilika sv. Petra apostola, subota, 22. rujna 2001.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 129 (2001) 10, str. 699–711.

2002.

JARM, Antun. *Poklonci, križevi i kapelice u Slavoniji.* // Đakovački vezovi: prigodna revija (2002), str. 30–32.²⁰

2005.

JARM, Antun. *Stota godišnjica rođenja biskupa Stjepana Bäuerleina.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 133(2005)7-8, str. 638–639.

2006.

JARM, Antun. *Časne sestre pozvane u Đakovo prije no što je sagrađena katedrala.* // Đakovački vezovi: prigodna revija (2006), str. 111–123.

19 Razgovor s tadašnjim župnikom vlč. Matom Gašparevićem, sada na službi ekonoma Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu i ravnatelja Ustanove za uzdržavanje klera Đakovačko-osječke nadbiskupije.

20 U članku se donosi slika kapele u Vrbici i križa u polju uz cestu Vrpolje – Velika Kopanica.

JARM, Antun. *Jubilej – prošlost koja to nije. Uz 150. obljetnicu osnutka Družbe milosrdnih sestara sv. Križa, u Ingenbohl, u Švicarskoj (1856. – 2006.) i 138 godina djelovanja sestara u Đakovu (1868. – 2006.).* // Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije 134(2006)7-8, str. 695–705.

JARM, Antun. *Preustrojstvo Biskupijskog gospodarstva.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 134(2006)4, str. 386–388.

JARM, Antun. *Uz 200. obljetnicu Biskupskoga bogoslovnog sjemeništa i KBF-a u Đakovu.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 134(2006)1, str. 62–72.

JARM, Antun. *Uz 200. obljetnicu Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu i Katoličkog bogoslovnog fakulteta (1806. – 2006.).* // Đakovački vezovi: prigodna revija (2006), str. 124–135.

2007.

JARM, Antun. *Katedralu su gradili znalci i umjetnici.* // Đakovački vezovi: prigodna revija (2007), str. 53–59.

2008.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (1).* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 136(2008)2, str. 202–204.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (2).* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 136(2008)3, str. 313–315.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (3).* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 136(2008)4, str. 425–427.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (4).* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 136(2008)5, str. 535–537.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (5).* // Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije 136(2008)6, str. 661–662.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (6).* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 136(2008)7-8, str. 749–751.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (7).* // Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije 136(2008)9-10, str. 916–917.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (8).* // Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije 136(2008)11-12, str. 1102–1103.

2009.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (9).* // Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije 137(2009)1, str. 120–122.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (10).* // Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije 137(2009)2, str. 219–220.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (11).* // Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije 137(2009)3, str. 336–338.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (12).* // Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije 137(2009)4-5, str. 496–498.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (13).* // Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije 137(2009)6, str. 639–641.

JARM, Antun. *Biblijski motivi na freskama u đakovačkoj katedrali. Podlistak (14).* // Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije 137(2009)7-8, str. 769–772.

4. Prilozi, vijesti, fotografski zapisi

1988.

JARM, Antun. *Dvije obljetnice u katedrali.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 116(1988)12, str. 217.²¹

21 „Vrijedno je zabilježiti, da su ove 1988. godine navršene dvije zaokružene godišnjice dvaju slikara đakovačke katedrale; Aleksandra-Maksimilijana Seitza (oca) i Ljudevita Seitza (sina).

JARM, Antun. *Đakovo: 80 godina samostanske crkve.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 116(1988)9, str. 161.

1989.

JARM, Antun. *Đakovo: Novi župni dom.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 117(1989)4, omot.

1990.

JARM, Antun. *Đakovo 2; Blagoslov temeljca nove crkve.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 118(1990)9, str. 162.

1994.

JARM, Antun. *Đakovo: Nova zgrada Teologije.* // Glas Koncila 33(1994)46, str. 1.

JARM, Antun. *Novo mjesto za Visoku bogoslovnu školu.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 122(1994)4, str. 91.

JARM, Antun. *Obnova zgrade Teologije u Đakovu.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 122(1994)9, str. 227.

JARM, Antun. *Zapis iz Gašinaca. Prisutnost Malih Isusovih sestara.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 122(1994)12, str. 351.

1995.

JARM, Antun. *Aukcija slika za novu crkvu u Đakovu.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 123(1995)1, str. 50.²²

JARM, Antun. *Blagoslov kamena temeljca novog dječjeg vrtića i jaslica Družbe sestara sv. Križa.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 123(1995)10, omot.

JARM, Antun. *Diacovensia. Godina III. br. 1.1995.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 123(1995)7-8, str. 386.

JARM, Antun. *Nova župa crkva Dobrog pastira i župni dom u Đakovu.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 123(1995)6, omot.

Otac je umro prije stotinu godina 1888. u Rimu, a sin 80 godina, 1908. u Albanu, nedaleko Rima. (Aleksandar-Maksimilijan rođen je 1811. u Münchenu, a Ljudevit 1844. u Rimu)."

22 „Ovo je po prvi put da se aukcija likovnih umjetničkih djela organizira u Đakovu, a na cijelom biskupijskom području prvi put aukciju organizira jedan župnik u suradnji sa župljanima, u korist završetka nove crkve.”

JARM, Antun. *Nova knjiga: Zdravka Dean: Đakovo, fotomonografija*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 123(1995)7-8, str. 384.

JARM, Antun. *Pedeset godina orguljaš*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 123(1995)9, str. 452.²³

1996.

JARM, Antun. *Predstavljanje doplatne marke, zlatnika katedrale i kaptolskog križa*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 124(1996)9, str. 534–535.

JARM, Antun. *Strizivojna, Podravski Podgajci (župna crkva)*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 124(1996)4, omot.

1997.

JARM, Antun. *Malo Nabrđe: god nakon 35 godina*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 125(1997)7-8, str. 494.

JARM, Antun. *Novi vrtić Sestara sv. Križa u Đakovu*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 125(1997)6, str. 426.

JARM, Antun. *Obnovljena crkva u Budrovcima*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 125(1997)1, omot.

JARM, Antun. *Raspela*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 125(1997)3, omot.²⁴

JARM, Antun. *Središnja biskupijska knjižnica (maketa buduće zgrade)*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 125(1997)5, omot.

JARM, Antun. *Započela gradnja Središnje biskupijske knjižnice i knjižnice Teologije u Đakovu*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 125(1997)9, str. 581.

1998.

JARM, Antun. *Dan Teologije u Đakovu*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 126(1998)12, omot.

JARM, Antun. *Nova akademska godina na Teologiji u Đakovu*. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 126(1998)11, str. 741.

23 Svečanu svetu misu služio je biskup Ćiril Kos u piškorevačkoj filijali Budrovci. Povod je bila rijetka svečanost – 50 godina sviranja u crkvi mještana Stjepana Kretonića.

24 Raspelo uz cestu Đakovačka Satnica – Gorjani.

JARM, Antun. *Požar i provala u Biskupskom dvoru.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 126(1998)11, str. 744.

JARM, Antun. *Obnovni radovi u Biskupskom dvoru.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 126(1998)9, omot.

1999.

JARM, Antun. *Novi spomenik biskupu Strossmayeru u Đakovu.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 127(1999)6, str. 447.

JARM, Antun. *Ostaci crkve u Krndiji.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 127(1999)3, omot.

JARM, Antun. *Otto von Habsburg kod biskup Srakića.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 127(1999)6, str. 448.

JARM, Antun. *Predstavljanje pravopisa biskupa Antuna Mandića.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 127(1999)6, str. 449.

JARM, Antun. *Spomenik biskupu Strossmayeru.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 127(1999)6, omot.

2000.

JARM, Antun. *Biskup Marin proslavio četrdesetu godišnjicu svećeničkog ređenja.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 128(2000)6, str. 441.

JARM, Antun. *Blagoslov obnovljene kuće Sestara sv. Križa.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 128(2000)7-8, str. 522.

JARM, Antun. *Dan Teologije.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 128(2000)11, str. 766.

JARM, Antun. *Godišnjice biskupa Strossmayera.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 128(2000)12, str. 850.

JARM, Antun. *Promaknuća na Teologiji.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 128(2000)12, omot.

JARM, Antun. *Večer stvaralaštva studenata Teologije.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 128(2000)6, str. 443.

2001.

JARM, Antun. *Biskupsko ređenje mons. Hranića 22. rujna.* // Glas Koncila 40(2001)31, str. 3.

JARM, Antun. *Božićni koncert Zbora Teologije.* // Glas Koncila 40(2001)1, str. 13.

JARM, Antun. *Pomoćni biskup mons. dr. Đuro Hranić.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 129(2001)10, omot.

JARM, Antun. *Svečanosti Dana grada Đakova.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 129(2001)6, str. 462.

JARM, Antun. *Šematizam 1999./2000.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 129(2001)2, omot.

2003.

JARM, Antun. *30. godišnjica smrti biskupa Stjepana Bäuerleina.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 131(2003)9, str. 623.

JARM, Antun. *Semeljci.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 132(2003)2, omot.

JARM, Antun. *Satnica Đakovačka.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 132(2003)5, omot.

JARM, Antun. *Piškorevci.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 132(2003)6, omot.

2004.

JARM, Antun. *75 godina pjevanja đakovačkih bogoslova u katedrali (1929. – 2004.).* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 132(2004)11, str. 896.

JARM, Antun. *Izložba o Milku Cepeliću.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 132(2004)1, str. 71.

2005.

JARM, Antun. *Đakovo I.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 133(2005)1, omot.

JARM, Antun. *Središnja biskupijska knjižnica i Arhiv u Đakovu.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 133(2005)5, omot.

JARM, Antun. *Vrbica.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 133(2005)2, omot.

JARM, Antun. *Gorjani.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 133(2005)7-8, omot.

2006.

JARM, Antun. *25. godišnjica Svećeničkog doma u Đakovu 1981. – 2006.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 134(2006)9, omot.

JARM, Antun. *Đakovo: 1806. – 2006.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 134(2006)1, omot.

JARM, Antun. *Đakovo: 1806. – 2006.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 134(2006)2, omot.

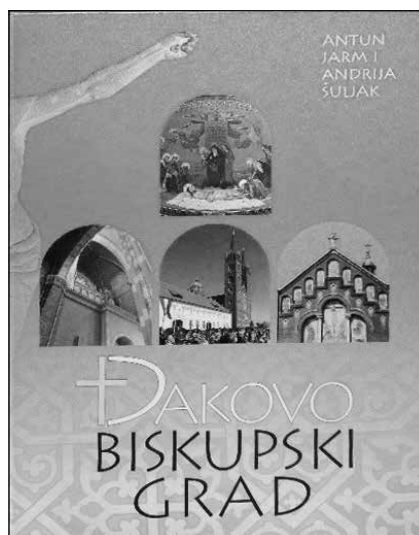
JARM, Antun. *Đakovo: 1806. – 2006.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 134(2006)3, omot.

JARM, Antun. *Đakovo: 1806. – 2006.: Sjemenišna kapela.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 134(2006)4, omot.

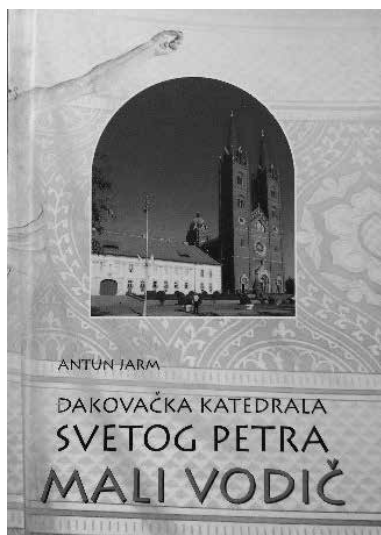
JARM, Antun. *Đakovo: 1806. – 2006.: Sjemenište i studij teologije.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 134(2006)5, omot.

JARM, Antun. *Đakovo: 1806. – 2006.: Požar u Bogoslovnom sjemeništu.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 134(2006)7-8, omot.

JARM, Antun. *Dvor.* // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 134(2006)11-12, omot.

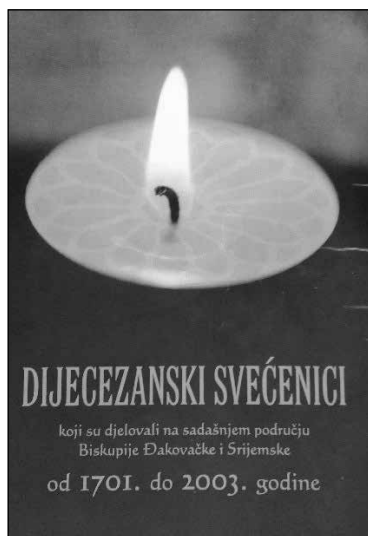
*Đakovo biskupski grad / Antun Jarm i Andrija Šuljak.
Đakovo: Biskupski ordinarijat, 2008.*

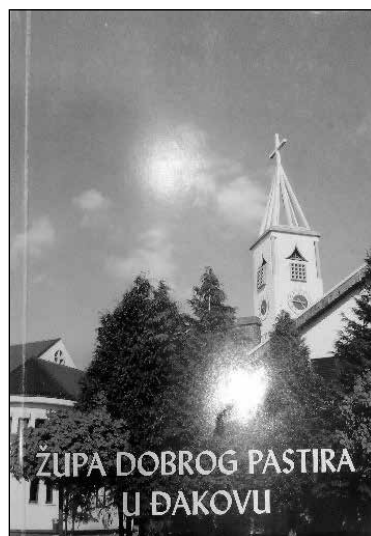
Đakovačka katedrala svetog Petra: mali vodič. Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2008.

Šematizam 1999./2000. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 2000.

Dijecezanski svećenici koji su sudjelovali na sadašnjem području Biskupije Đakovačke i Srijemske: od 1701. do 2003. godine. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 2003.

Župa Dobrog Pastira u Đakovu: 25 godina župe (1980. – 2005.): 10 godina župne crkve (1995. – 2005.); [priredili Zvonko Mrak i Antun Jarm]. Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska: Župa Dobrog Pastira, 2005.

Đakovo: 1806. – 2006.: Sjemenište i studij teologije. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 134(2006)5, omot.

SUMMARY

Tihonija Zovak

ĐAKOVO AND THE ĐAKOVO REGION IN THE WRITTEN EOLD OF MONSIGNOR ANTUN JARM

Monsignor Antun Jarm, as a priest and professor, spent most of his priestly and pastoral work in Đakovo (1971-2012) in various positions, from director of the diocese's treasury (1971-1989), rector of the monastery church (1974-1985) to long-time editor of the news section of the Đakovo-Osijek Archdiocese's Journal (1994-2001). As a prolific poet, editor, journalist, and photographer, he made a significant impact on the history of Đakovo and the surrounding region. In his professional works focused on historical themes, he highlighted individual figures as well as the church and cultural heritage. This paper provides an overview of works dedicated to Đakovo and its vicinity, which we have gathered from the monographic and serial publications in the book collection of the Central Archdiocesan and Faculty Library at the Catholic Faculty of Theology in Đakovo.

Rezultati arheološkog terenskog pregleda Općine Strizivojne u godini 2022. i 2023.

STRUČNI ČLANAK

902.2(497.5 Strizivojna),,2022/2023“

Paula Fruk

Lovro Vragolović

Skupina studenata Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom izv. prof. Ine Miloglav, u suradnji s kustosicom i arheologinjom iz Muzeja Đakovštine Jelenom Boras provela je terenski pregled na području Općine Strizivojne 2022. i 2023. godine. Glavni cilj terenskog pregleda bio je revitalizacija arheološke slike Đakovštine te otkrivanje do sada nepoznatih arheoloških lokaliteta. Terenski pregled obavljen je u sklopu studentskih projekata *Pagus Sztrivoina – arheološki terenski pregled jugoistoka Đakovštine I i II*, koji su na Natječaju za sufinanciranje studentskih projekata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu ostvarili sredstva za svoju realizaciju i provođenje.

Ključne riječi: brončano doba, lica keramika, željezno doba, lica kultura, antika, novi vijek, Đakovština.

Šimenica i povijest istraživanja lokaliteta

Mjesto Strizivojna općina je u Osječko-baranjskoj županiji, oko 5 kilometara jugoistočno od Đakova. Kao utemeljeno selo postoji još od

vremena osmanskih osvajanja, a prvi put se spominje 1698. godine u *Sumarnom popisu Slavonije*.¹ Na prirodnom uzvišenju oko 1,5 kilometara sjeverozapadno od Strizivojne registriran je latensko-antički lokalitet naziva Šimenica.² Nalazište omeđuju pruga Zagreb – Vinkovci na jugu, pruga prema Osijeku na zapadu te potok Brežnica na sjeveru.³

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture (danas Konzervatorski odjel) u Osijeku 1979. provodi istraživanje te registrira arheološki lokalitet kao zaštićeni spomenik kulture. Shodno tome, nalazište je upisano u Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda.⁴ Nakon registracije prvo arheološko iskopavanje bilo je 1979. godine pod vodstvom Muzeja Đakovštine, kada je otkrivena lončarska peć. Kulturni sloj nalazio se na 0,80 metara, a uz peć ovalnog oblika nađena je i podnica, ostatci pepela te fragmenti latenske keramike.⁵ Istraživanja se nastavljaju putem rekognosciranja tijekom 1979. i 1980. godine, pod vodstvom Ive Pavlovića. Nalazi iz terenskih pregleda svrstavaju se najviše u antiku, zatim prapovijest, a najmanje u srednji vijek. Litičke artefakte i ulomke životinjskih kostiju iz 1979. Pavlović pripisuje neolitiku ili eneolitiku. Neki ulomci mogli bi se povezati s Retz-Gajary i badenskim kulturnim kompleksom. Ističe se nalaz ukrasne brončane igle datiran u brončano doba. Pronađeno je i nekoliko pršljena, a zajedno s ulomcima keramike ukrašene kaneliranjem i otiscima prstiju potencijalno se mogu svrstati u razdoblje kasnog brončanog i starijeg željeznog doba. Zbog nedostatka dijagnostičkih ulomaka keramike, Pavlović ne nudi specifičniju dataciju. Prisutnost latenske keramike na Šimenici prema Pavloviću indicira na prisutnost Kelta, i to u naseobinskom kontekstu.⁶

Antička keramika s nalazišta ipak je indikativnija od prapovijesnih nalaza. Rimski utjecaj vidljiv je u ranocarskoj keramici s pečatnim ukrasima, rozetama, palmetama i nalazima *terre sigilate*.⁷ Nađeno je nekoliko

1 Stanko ANDRIĆ, „Crtice iz povijesti Strizivojne”, *Strizivojna – zbornik radova o 300. obljetnici prvog poznatog zapisa imena*, 1998., 29.

2 Ivo PAVLOVIĆ, „Šimenica – novi arheološki lokalitet”, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 2/1982., 105. Dalje Pavlović 1982.

3 Pavlović 1982, isto, 105.

4 RJEŠENJE Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne baštine o zaštiti Arheološkog lokaliteta Šimenica kao spomenika kulture i kulturnog dobra, 2008. Dalje Rješenje 2008.

5 Pavlović 1982, isto, 105.

6 Pavlović 1982, isto, 110.

7 Pavlović 1982, isto, 110.

komada brončanog novca, većinom iz rimskih carskih kovnica. Kovanice se datiraju u konstantinovsko doba, uz jedan novac s keltskim obilježjima.⁸ Najindikativniji nalaz je kasnoantički folis, za koji se pretpostavlja da je kovan u Sisku (lat. *Siscia*). Prema keramičkim nalazima moguće je da je naselje bilo romanizirano, a veličina naselja ostaje upitna, najviše zbog nedostatka sustavnih istraživanja. 80-ih godina 20. stoljeća nađeno je nekoliko nalaza s latenskim i antičkim karakteristikama južno od pruge Zagreb – Beograd, negdje oko 1 kilometar od Šimenice. S obzirom na to, stvarna veličina ovog potencijalnog naselja još je uvijek neodređena.⁹ Kampanje iz 80-ih godina 20. st. nisu ponudile značajan broj srednjovjekovnih nalaza, osim dva ulomka lonaca koje Pavlović datira u 13. i 14. stoljeće.¹⁰

1985. provedeno je zaštitno iskopavanje na trasi plinovoda Đeletovci-Ručica koji je prošao i dijelom lokaliteta, odnosno njegovim rubnim dijelom. Materijal je bio sličan nalazima iz Pavlovićevih istraživanja, a dobiven je i presjek nalazišta u smjeru istok-zapad.¹¹

Karta 1. Položaj lokaliteta Šimenica na geografskoj karti (izvor: Google Earth Pro).

8 Rješenje 2008.

9 Pavlović 1982, isto, 110.

10 Pavlović 1982, isto, 110.

11 Rješenje 2008.

Metodologija istraživanja

U sklopu arheološkog studentskog projekta *Pagus Sztrisivoina – arheološki terenski pregled jugoistoka Đakovštine* provedena su istraživanja u studenome 2022. i 2023. godine. Prilikom istraživanja primijenjena je metoda sustavnog terenskog pregleda.¹² Proučena je dostupna literatura, geografske karte te usmena predaja. Određeno je preciznije područje istraživanja, konkretnije, lokalitet Šimenica i okolni položaji. Zadani prostor podijeljen je na manje jedinice (položaje) s pripadajućim njivama (lokacijama). Svaka njiva/lokacija dobila je svoj broj. Prve godine istraživanja (2022. godine) pregledano je 17 lokacija na 5 različitih položaja. Ti su položaji Duboko, Spajnica, Selac, Mekote i Paljevine.¹³

Druge godine istraživanja (2023. godine) pregledano je 10 lokacija na 3 položaja (Duboko, Selac, Spajnica).¹⁴ Sve osim jedne (lokacija 3) nove su njive koje nisu bile pregledane prethodne godine. Lokacija 3 2022. godine nudila je najviše materijala pa je iz tog razloga ona istražena i 2023. godine.

U obilasku lokacija skupljan je dijagnostički i reprezentativan keramički materijal te komadi metala i obrađenog kamena. Svaka njiva pregledavana je u razmacima od 3 do 5 metara, ovisno o njezinoj veličini, i to u trajanju od 3 minute.¹⁵

12 Zoran ČUČKOVIĆ, „Metodologija sustavnog terenskog pregleda: primjer istraživanja zapadne Bujštine (Istra)”, *Opuscula archaeologica*, Vol. 36 No. 1, 2012., 248.

13 U terenskom pregledu sudjelovalo je 7 pješaka.

14 U terenskom pregledu sudjelovalo je 5 pješaka.

15 Prije i nakon isteka vremena uzimane su GPS točke s ciljem dobivanja slike o količinskoj prisutnosti nalaza.

Karta 2. Pregledane lokacije sjeverno od pruge Zagreb – Vinkovci. Na položaju Duboko pregledane su lokacije 1, 2, 18 i 19, položaju Spajnica 3 – 5 i 20 – 27, Selac 6 – 10, Paljevine 11 – 13 i Mekote 14 – 17 (izvor: Google Earth Pro).

Karta 3. Pregledane lokacije južno od pruge Zagreb – Vinkovci. Na položaju Paljevine pregledane su lokacije od 11 do 13 (izvor: Google Earth Pro).

Pregled nalaza po položajima

Duboko

Na položaju Duboko pregledane su četiri lokacije. Na lokaciji 1 nađen je tuljac lule s pečatom Antona Partscha (sl. 1). Takve su lule austrijsko-mađarske provenijencije istočnog ili mediteranskog tipa.¹⁶ Osim pečata, lula ima ukras u obliku stiliziranog cvijeta. Prema pečatu lula se datira od 1812. godine do 50-ih godina 19. stoljeća.¹⁷ Na lokaciji 2 skupljeno je nekoliko ulomaka keramike iz prapovijesti, antike i srednjeg/novog vijeka. Od ostalih nalaza prisutni su dio kamenog brusa i komad metala. Vjerojatno je riječ o novovjekovnoj lokaciji, a prapovijesni i antički nalazi dospjeli su obradom zemlje. Lokacije 18 i 19 pokazale su slabiju prisutnost keramičkih ulomaka iz antike i novog vijeka. Neki su ulomci teže određivi.

Spajnica

Na položaju Spajnica pregledano je 11 lokacija. Istaknula se lokacija 3 s najvećom količinom arheološke građe. Na polovini njive nalazi se lagano uzvišenje. Zbog velike količine skupljenih nalaza prilikom prve godine istraživanja, iduće je godine ovdje proveden terenski pregled s intenzivnim uzorkovanjem. Prevladava prapovijesni keramički materijal, a ističu se: ulomak s tunelastom ručkom, ulomci s jezičastom drškom te ulomci s ukrasom otiska prsta (sl. 5). Vjerojatno je riječ o brončanodobnoj keramici. Nađen je i ulomak licenske keramike (sl. 4) s ukrasom vrpce iz ranog brončanog doba. Nekoliko je licenskih lokaliteta poznato u bližoj okolini.¹⁸ Od ostalog materijala izdvaja se dio kamene glačane sjekire (sl. 3), kao i jedna kamena jezgra za sječivo. Antički se materijal javlja nešto manje, no i on je zastupljen. Nađeni su obodi lonaca (sl. 6) uporabne namjene. Jedan obod ima izvučen rub, dok su ostali ravnih rubova. Datiraju se u kasnu antiku ili rani srednji vijek. Faktura oboda dolija (sl. 7) ukazuje na ostavštinu rimskog razdoblja. Jedan od oboda ima i dio drške. Drugi je uvučenog ruba s perforacijom, što

16 Mirela PAVLIČIĆ HEIN, „Glinene lule austrijsko-mađarske proizvodnje iz fundusa Gradskog muzeja Požega”, *Osijeker Sammelband = Osijek Journal*, 37/2022., 47–48. Dalje Pavličić Hein 2022.

17 Pavličić Hein 2022, isto, 47–48.

18 Zorko MARKOVIĆ, „O genezi i počecima licensko keramičke kulture u sjevernoj Hrvatskoj”, *Opuscula archaeologica*, Vol. 27 No. 1. 2003. 128–130.

potencijalno ukazuje na to da je dolij bio vješan. Na njivi 3 nađeni su i dijelovi amfora, konkretnije obodi (sl. 8) i ručke (sl. 9). Ručka sasvim slijeva ukazuje da je bila dio amfore velikih dimenzija, a ostale su dvije bifidne. Zanimljiv je nalaz trakaste ručke s puno primjesa kalcita, ukrašene kaneliranjem (sl. 10). Nađeno je i nekoliko ulomaka dna (sl. 11), poklopaca za lonce (sl. 12) i čep (sl. 13). Indikativni su nalazi sive panonske keramike (sl. 14 i sl. 15). Pronađen je dio zdjele uvučena oboda (sl. 14) koja je izrađena po uzoru na posude tipa Dragendorf 37.¹⁹ Takve se posude datiraju između 2. i 4. stoljeća i svrstavaju se u jugoistočnu grupu sive panonske keramike.²⁰ Izvučen obod pripadao je vrču te mu je bliska analogija nađena u Osijeku.²¹ Treći obod bio je dio bikoničnog lonca, a nađeno je i prstenasto dno. Samo su dva nalaza koja se mogu smjestiti u razdoblje nakon kasne antike (sl. 16). Riječ je o nedijagnostičkim ulomcima, a dijelovi su uporabnih posuda. Lijevi ulomak ukrašen je dvama paralelnim urezima i valovnicama. Takvi ukrasi koriste se tijekom antike i nastavljaju kroz rani srednji vijek kada urezi postaju plići.

S lokacije 4, od dijagnostičkih keramičkih ulomaka ističe se jedno dno amfore (sl. 17), ulomak litike i komad korodiranog novca (sl. 18). Lokacija 5 nije ponudila adekvatan arheološki materijal.

Lokacija 20 dala je antičku i prapovijesnu keramiku, jedan metalni predmet (suvremeno doba) i jedan komad zgure od obrade metala. Na lokaciji 21 skupljen je jedan novovjekovni ulomak, a lokacija 22 nije pokazala arheološki relevantne dokaze. Na lokaciji 23 pronađeni su ulomci fine i grube antičke keramike, siva panonska keramika, komadi lijepa i dva ulomka glazirane keramike.

Na položaju Spajnica istražene su i lokacije 24, 25, 26 i 27. Još ranije, na lokaciji 24, nađena je kovanica cara Galijena iz 3. stoljeća, koja je bila jedan od poticaja za osmišljavanje projekta te nova terenska istraživanja. Antoninijan prikazuje cara sa zrakastom krunom (što je tipični prikaz za

19 Ivana OŽANIĆ ROGULJIĆ, Kristina JELINČIĆ VUČKOVIĆ, „Introduction to Pannonian Slipped Ware in Croatia” u *Roads and Rivers, Pots and Potters in Pannonia – Interactions, Analogies and Differences*, Knjiga XVII, Zbornik Instituta za arheologiju, Zagreb, 2022., 51. Dalje I. Ožanić Roguljić, K. Jelinčić Vučković 2022.

20 I. Ožanić Roguljić, K. Jelinčić Vučković 2022, isto, 51.

21 Tino LELEKOVIĆ, „Pannonian slipped ware from Mursa: View of current level research u Introduction to Pannonian Slipped Ware in Croatia” u *Roads and Rivers, Pots and Potters in Pannonia – Interactions, Analogies and Differences*, Zbornik Instituta za arheologiju, Knjiga XVII, Zagreb, 2022., 97.

rimske careve ovog stoljeća) s jedne strane (avers) i antilopu kako korača u desno s druge strane (revers) (sl. 31). Pronađena gruba i fina antička keramika domaće je proizvodnje. Prisutni su rubovi dolija, ručke amfora, ulomci rubova poklopaca i tanjura, stijenke posuda (sl. 32). Na lokaciji 25 nađena su dva ulomka oboda, jedan od narančaste, pročišćene gline, dok je drugi grube fature (sl. 33). Nađeno je i 11 nedijagnostičkih ulomaka koji se većinom svrstavaju u kasnoantičko i ranosrednjovjekovno razdoblje (sl. 34). Skupljena su i dva ulomka dna (sl. 35 i 36). Ravno dno (sl. 36) izrađeno je od pročišćene gline bez primjesa. S vanjske strane ukrašeno je bijelim paralelnim crtama koje su sada već vrlo istrošene te se slabo vide. S unutarnje strane posuda je prekrivena tamnocrvenom glazurom. Više od 20 ulomaka fine i grube antičke keramike te komad lijepa skupljeni su na lokaciji 26. Treba istaknuti ulomak antičke posude sa žigosanim ukrasom, motivom kruga ispunjenim četirima zaobljenim trokutima, okrenutima svojim vrhovima prema središtu (sl. 38). Prisutno je i više ulomaka novovjekovne keramike (bijeke pruge, zelena glazura) te kameni čekić (sl. 37). S lokacije 27 izdvaja se keramički pršljen (sl. 39). Pršljenovi ovakvog bikoničnog tipa česti su za razdoblje brončanog doba, što se može povezati i s prijašnjim i novijim istraživanjima na Šimenici. Međutim, takvi uporabni predmeti bez sondiranja i više arheološkog konteksta nisu posve databilni budući da je riječ o funkcionalnom predmetu. Keramika je uglavnom fina antička (stijenke posuda), a jedan je ulomak grube, kuhinjske (dno). Prisutni su i ulomci sive panonske keramike te rub novije keramike.

Selac

Na položaju Selac pregledano je 5 lokacija. Na lokaciji 6 pronađeni su samo antički ulomci (sl. 19). Nijedan od ulomaka nije bio dijagnostički. Riječ je o keramičkim ulomcima od pročišćene gline i ulomcima s primjesama. Radi se o kuhinjskoj, uporabnoj keramici te posudama za posluživanje. Na lokaciji 7 nije pronađen arheološki materijal. S lokacije 8 među novovjekovnim ulomcima i komadima metala (suvremeno doba) izdvaja se ulomak dna uporabne posude s tragovima izrade na lončarskom kolu (sl. 20). Takve posude mogu se datirati u kasnu antiku ili rani srednji vijek. Na lokaciji 9 također je nađena novovjekovna glazirana i neglazirana keramika: ručke, dno, rub, stijenke posuda (sl. 21) te komad metala.

Paljevine

Na Paljevinama su pregledane 3 lokacije. Lokacija 11 pokazala je prisutnost isključivo novovjekovne keramike, lokacija 12 samo jedan ulomak novovjekovne glazirane posude (sl. 22), a lokacija 13 nije pružila pouzdani arheološki materijal.

Mekote

Četiri su lokacije ponudile arheološki materijal na položaju Mekote. Na lokaciji 14 nađeno je 7 ulomaka oboda, vrlo vjerojatno antičkih posuda (sl. 24). Pronađen je dio kamenog brusa (sl. 23). Takvi se predmeti koriste kroz nekoliko prapovijesnih razdoblja, a i kasnije, tako da se ne može preciznije datirati. Više je ulomaka novovjekovne keramike s različitim premazima. U jednom je slučaju riječ o ulomku nepoznate posude napravljene s vrlo malo primjesa i svjetlozelene glazure (sl. 25). Izdvaja se ulomak keramike tamnozeleno glazure s valovnicom svjetlozelene boje, srednjoeuropske (ne nužno osmanske) radionice, koji se može datirati u 16./17. stoljeće (sl. 26). Na lokaciji 15 skupljeni su novovjekovni ulomci oboda keramičkih posuda grube fature (sl. 27). Od dijagnostičkih ulomaka pronađen je komad s drškom okruglog presjeka te je vjerojatno pripadao vrču. Drugi komad ima sačuvanu dršku kvadratnog presjeka. Također su skupljene i dvije stijenke posuda (sl. 28) od kojih je jedna tamnosmeđe boje, bez nekih databilnih elemenata, dok je drugi komad izrađen je od pročišćene gline sa smeđim premazom s unutarnje strane. Na lokaciji 16 nađene su stijenke dvaju posuda (sl. 30). Jedna od njih ima tamnonarančasti premaz s unutarnje strane i vjerojatno pripada novovjekovnom razdoblju. Drugi ulomak tamne je boje i grube fature. Na lokaciji 17 skupljeno je nekoliko novovjekovnih ulomaka.

Tablični pregled lokacija i nalaza

Lokacija	Položaj	Nalazi	Razdoblje
1	Duboko	Keramička lula	NOVI VIJEK
2	Duboko	Keramika, komad metala, kameni brus	PRAPOV., ANTIKA, SREDNJI VIJEK / NV

3	Spajnica	Prapovijesna keramika, kamena glačana sjekira, jezgra za sječiva. Antička keramika. Dva ulomka koja bi se mogla datirati u kasnu antiku / rani srednji vijek.	PRAPOV., ANTIKA; KASNA ANTIKA / RANI SREDNJI VIJEK
4	Spajnica	Keramika, litički artefakt, novac	PRAPOV.; SV / NV
5	Spajnica	/	/
6	Selac	Ulomci antičke keramike	ANTIKA
7	Selac	/	/
8	Selac	Novovjekovna keramika, 4 komada metala, dno posude rađene na lončarskom kolu	KASNA ANTIKA/ RANI SREDNJI VIJEK; NOVI VIJEK
9	Selac	Novovjekovna keramika, komad metala	NOVI VIJEK
10	Selac	Ulomci keramike, brus, litički odbitak ili tzv. <i>gun flints</i> od kremenjače	NOVI VIJEK
11	Paljevine	Keramika	NOVI VIJEK
12	Paljevine	Keramika	NOVI VIJEK
13	Paljevine	/	/
14	Mekote	Obodi antičkih posuda, novovjekovna keramika, brus, ulomak s valovnicom iz 16./17. stoljeća	ANTIKA, NOVI VIJEK
15	Mekote	Keramika	??, NOVI VIJEK
16	Mekote	Manji broj ulomaka keramike	??, NOVI VIJEK
17	Mekote	Manji broj ulomaka keramike	NOVI VIJEK
18	Duboko	Keramika	ANTIKA, NOVI VIJEK
19	Duboko	Keramika	ANTIKA, NOVI VIJEK
20	Spajnica	Prapovijesna i antička keramika, metalni predmet, zgura	PRAPOVIJEST, ANTIKA
21	Spajnica	Keramika	NOVI VIJEK
22	Spajnica	/	/
23	Spajnica	Antička keramika, siva panonska keramika, glazirana keramika	ANTIKA, NOVI VIJEK
24	Spajnica	Antička keramika: rubovi dolija, ručke amfora, ulomci poklopaca i tanjura, stijenke posuda	ANTIKA
25	Spajnica	Antička/ranosrednjovjekovna keramika, glazirani ulomak	ANTIKA / RSV; NOVI VIJEK
26	Spajnica	Antička keramika (ulomak s žigosanim ukrasom), lijep, novovjekovna keramika, kameni čekić	PRAPOVIJEST, ANTIKA, NOVI VIJEK
27	Spajnica	Antička keramika, keramički pršljenak, rub novije keramike	PRAPOVIJEST, ANTIKA, NOVI VIJEK

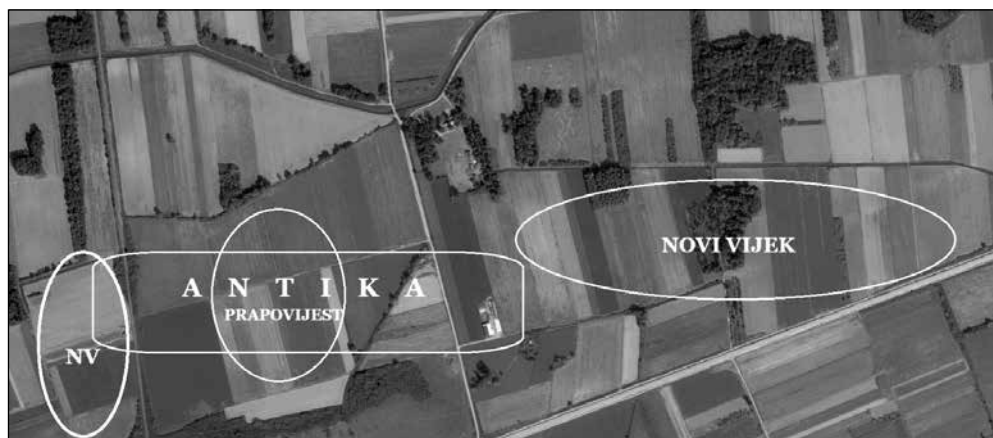
Analiza učestalosti nalaza po lokacijama i njihova interpretacija

Tijekom arheološkog pregleda obuhvaćeno je ukupno 27 lokacija, od kojih su 23 dale pozitivne rezultate, to jest pronađen je arheološki materijal koji se mogao barem okvirno datirati i svrstati u određeno vremensko razdoblje. Na četiri lokacije nije pronađen arheološki materijal. Prapovijesni materijal pronađen je na ukupno 6 lokacija. Najznačajniji je na lokaciji 3, gdje se ističe količinom i raznolikošću nalaza. Litički nalazi koji se mogu povezati s prapoviješću zabilježeni su i na lokacijama 3, 4 i 26, dok je na lokaciji 27 pronađen keramički pršljen koji se može uklopiti uz pronađenu brončanodobnu keramiku. Prapovijesna keramika također je zabilježena na lokacijama 2 i 20, koje se nalaze u neposrednoj blizini lokacija 3 i 4. Najzastupljenija je gruba, nedijagnostička keramika, no među nalazima ističu se i pojedini ulomci s karakteristično prapovijesnim elementima, poput tunelaste ručke, ulomka ukrašenog otiscima prstiju te ulomaka s očuvanim drškama. Premda se ovi nalazi teže točno datiraju, ukazuju na prisutnost kultura od neolitika do brončanog doba. Posebno vrijedan je cjeloviti keramički pršljen te ulomak liscanske keramike s vrpčastim otiskom, datiran u rano brončano doba. Od kamenih nalaza ističu se dio kamene sjekire (lokacija 3), kameni čekić (lokacija 26), kamena jezgra te još dva litička artefakta. Pronađeni su i dijelovi triju brusova (lokacije 2, 10 i 14), no oni su teže databilni zbog njihove dugotrajne uporabe kroz različita razdoblja. Antički materijal prisutan je na 9 lokacija, a najbogatije nalazište je lokacija 3, gdje njegova zastupljenost raste prema istoku. Posebno su brojni nalazi na lokacijama 23, 24, 25, 26 i 27, dok su u manjoj mjeri prisutni na položaju Duboko (lokacije 2, 18 i 19) te na lokaciji 20. Antički nalazi koncentrirani su oko lokaliteta Šimenica (položaj Spajnica), gdje su već ranije zabilježeni tragovi antičke prisutnosti. Keramički materijal uključuje brojne ulomke kuhinjskog i poslužavnog posuđa: lonaca, zdjela, tanjura, dolija, amfora, tarionika, vrčeva, kao i fragmente rubova, dana, ručki i poklopaca. Keramika varira od fine, pročišćene do grube, s primjesama, uglavnom lokalne proizvodnje. Među databilnim nalazima ističu se rubovi tarionika i dolija, koji se mogu smjestiti u razdoblje od 1. do 2. stoljeća, s nastavkom proizvodnje u 3. i 4. stoljeću. Nalaz antoninijana cara Galijena, kovanog u Rimu u 3. stoljeću, dodatno potvrđuje prisutnost rimskog materijala. Značajan je i nalaz ulomka sive panonske keramike – zdjele uvučenog oboda tipa Dragendorf 37 – koji se datira u razdoblje između 2. i 4. stoljeća i svrstava u jugoistočnu grupu. Na čak 19 lokacija nađen je

novovjekovni materijal, iako je on u većini slučajeva pronađen u manjem broju primjeraka. Najveća koncentracija zabilježena je na položajima Selac (lokacije 8, 9 i 10) i na Mekotama (14, 15 i 16). Nalazi se pojavljuju i na Dubokom (lokacije 1, 2, 18 i 19), kao i na Spajnici (lokacije 4, 21, 23, 25, 26 i 27), iako u znatno manjoj mjeri u odnosu na prapovijesne i antičke nalaze. Novovjekovna keramika također je pronađena na položaju Paljevine (11 i 12), a prema lokaciji 17 (blizu pruge) njezina prisutnost slabi. Od novovjekovne keramike prevladavaju ulomci stijenki posuda, najčešće glaziranih (u zelenoj, smeđoj, žutoj i svjetlozelenoj boji, katkada s bijelim valovitim ili ravnim linijama), ali prisutni su i neglazirani primjerci. Rubovi, dna i ručke posuda javljaju se rjeđe. Najreprezentativniji su nalazi novovjekovna lula Antona Partscha iz 18. stoljeća, izrađena u Austriji, te ulomak glazirane posude s valovnicom, vjerojatno iz srednjoeuropske radionice, koji se može datirati u 16. ili 17. stoljeće. Na pet lokacija (2, 3, 4, 8 i 25) zabilježen je manji broj ulomaka koji bi se mogli okvirno datirati u (rani) srednji vijek, iako je riječ o materijalu skromne zastupljenosti. Osim toga, pojedini ulomci nisu se mogli sigurno datirati te su tablično uneseni pod upitnikom, uz opis. Većina metalnih predmeta koji su navedeni u radu vjerojatno je iz novijeg, suvremenog doba.

Grafikon 1. Grafički prikaz zastupljenosti pojedinih razdoblja na svim istraženim lokacijama.

Karta 4. Zastupljenost vremenskih razdoblja na lokalitetu Šimenica i susjednim položajima prema nalazima na geografskoj karti (izvor: ARKOD Preglednik).

Zaključak

U skladu s rezultatima ranijih istraživanja i nova terenska ispitivanja potvrdila su naseljenost prostora Šimenice kroz različita vremenska razdoblja. Terenskim pregledima obuhvaćeno je znatno šire područje od onoga zabilježenog kao lokalitet u Registru kulturnih dobara. Prema katastarskom planu lokalitet Šimenica obuhvaća česticu 658, međutim u istraživanjima 2022. i 2023. nalazi su dokumentirani i na česticama 657 (lokacije 24 i 26). Postoji mogućnost uključivanja i čestice 656. Sjeverna zona, lokacije 21 i 22, pokazala je vrlo oskudnu prisutnost nalaza, dakle moguće je da je ovdje riječ o prirodnoj granici lokaliteta. Zapadna granica lokaliteta vjerojatno je položaj Duboko, gdje su nalazi većinom novovjekovni uz sporadične prapovijesne i antičke nalaze. Položaj Duboko fizički je odvojen od Šimenice željezničkom prugom prema Osijeku, što dodatno potvrđuje njegovu perifernu poziciju u odnosu na jezgru nalazišta.

Iako je novovjekovna keramika pronađena na najvećem broju lokacija, riječ je većinom o malom broju ulomaka po pojedinoj lokaciji, što ukazuje na slabiju naseljenost ili fragmentarnu prisutnost. Najveća koncentracija novovjekovnog materijala utvrđena je na položaju Selac. Uzevši u obzir i etimologiju toponima, može se pretpostaviti postojanje manjeg

novovjekovnog selišta u neposrednoj blizini lokaliteta Šimenica, sjeverno od željezničke pruge Zagreb – Vinkovci. Usporedba s ranijim istraživanjima, koja su dominantno isticala antičke nalaze (među kojima je i lončarska peć s latenskom keramikom), pokazuje kako je u ovom ispitivanju prapovijesna komponenta snažnije zastupljena, osobito na lokaciji 3. Prapovijesna keramika s ove lokacije vjerojatno je srednjobrončana, uz ulomak lencske keramike iz ranog brončanog doba. U tom je kontekstu relevantna i starija informacija o nalazu brončane igle s topuzastom glavom, danas pohranjenoj u izložbenom postavu Muzeja Đakovštine, koja dodatno potvrđuje postojanje prapovijesnog naselja na ovom prostoru.

Literatura

- Stanko ANDRIĆ, „Crtice iz povijesti Strizivojne”, *Strizivojna – zbornik radova o 300. obljetnici prvog poznatog zapisa imena*, 1998., 25–29.
- Zoran ČUČKOVIĆ, „Metodologija sustavnog terenskog pregleda: primjer istraživanja zapadne Bujštine (Istra)”, *Opuscula archaeologica*, Vol. 36 No. 1., 2012., 248.
- Tino LELEKOVIĆ, „Pannonian slipped ware from Mursa: View of current level research u Introduction to Pannonian Slipped Ware in Croatia” u *Roads and Rivers, Pots and Potters in Pannonia – Interactions, Analogies and Differences*, *Zbornik Instituta za arheologiju*, Knjiga XVII, Zagreb, 2022., 97.
- Ivana OŽANIĆ ROGULJIĆ, Kristina JELINČIĆ VUČKOVIĆ, „Introduction to Pannonian Slipped Ware in Croatia” u *Roads and Rivers, Pots and Potters in Pannonia – Interactions, Analogies and Differences*, Knjiga XVII, *Zbornik Instituta za arheologiju*, Zagreb, 2022., 51.
- Ivana OŽANIĆ ROGULJIĆ, „Tipovi amfora iz Cibala”, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 98/2005., 133–149.
- Ivana OŽANIĆ ROGULJIĆ, *Tipologija rimske keramike iz Vinkovaca*, Institut za arheologiju, 2016, 73.
- Mirela PAVLIČIĆ HEIN, „Glinene lule austrijsko-mađarske proizvodnje iz fundusa Gradskog muzeja Požege”, *Osijeker Sammelband = Osijek Journal*, 37/2022., 45–53.
- Ivo PAVLOVIĆ, „Šimenica – novi arheološki lokalitet”, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 2/1982., 105–110.

Zorko MARKOVIĆ, „O genezi i počecima licensko keramičke kulture u sjevernoj Hrvatskoj”, *Opuscula archaeologica*, Vol. 27 No. 1. 2003. 128–130.

Lovro VRAGOLOVIĆ, „*Pagus Sztriszivoina* – arheološki terenski pregled jugoistoka Đakovštine”, *Fragmenti* 11/2024., 71.

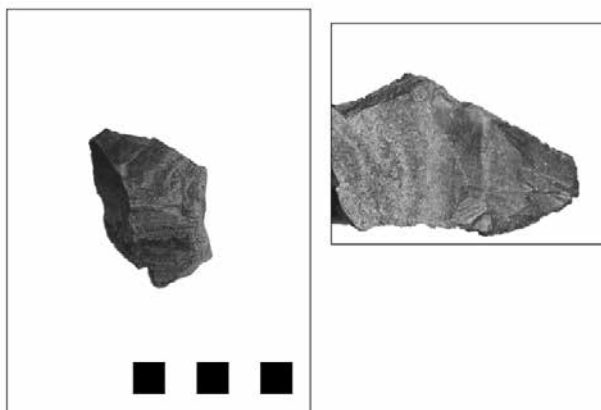
Katalog nalaza

Lokacija 2

Slika 1. Ulomak hule s pečatom Antona Partscha.

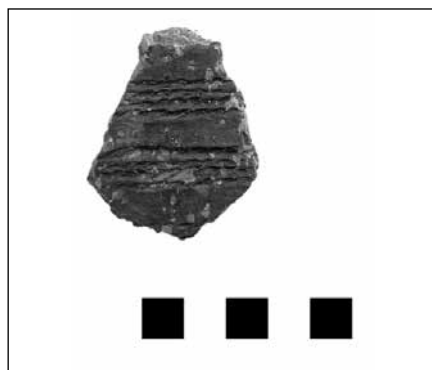
Lokacija 3

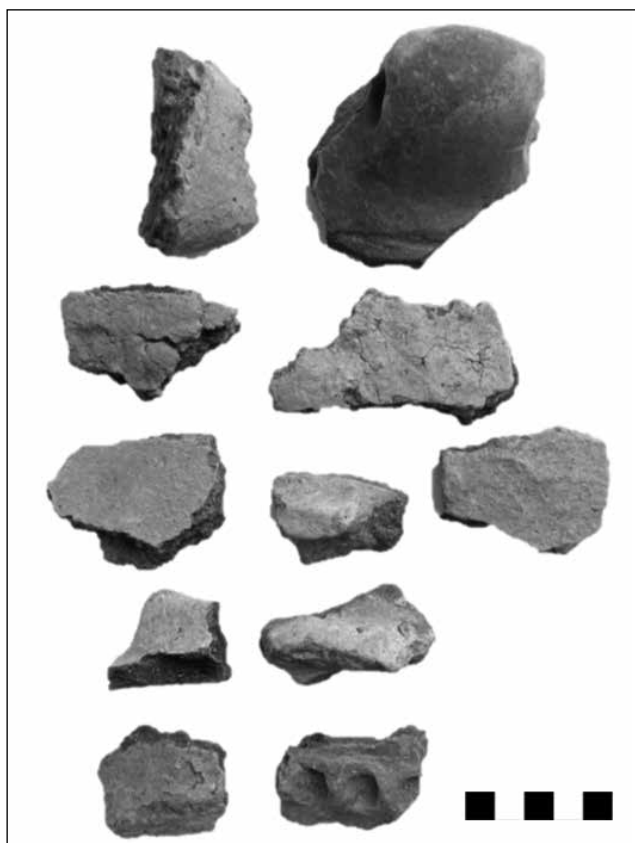
Slika 2. Litički artefakt.

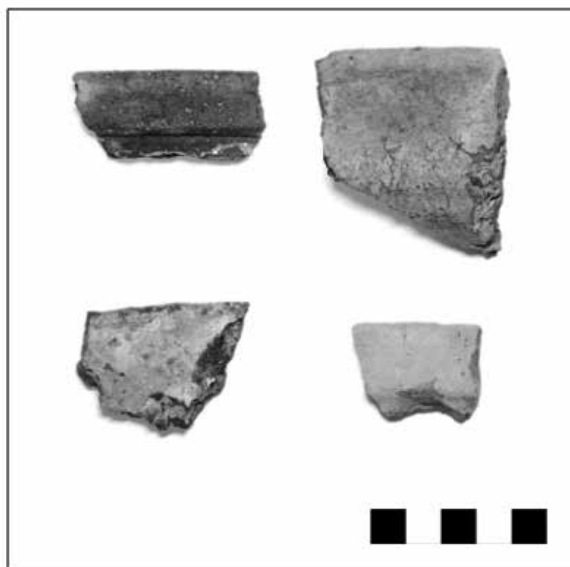
Slika 3. Ulomak glačane sjekire.

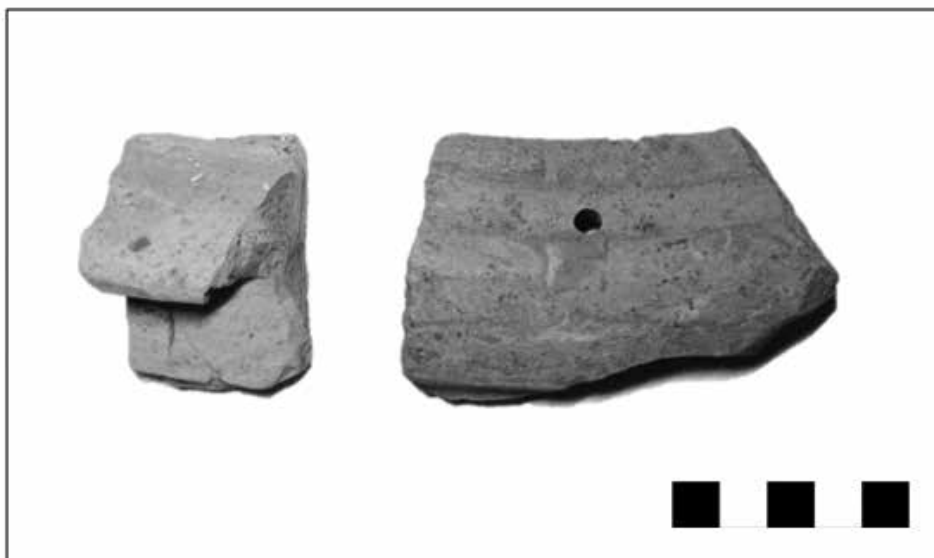
Slika 4. Ulomak keramike s otiskom vrpce, licenska keramika.

Slika 5. Ulomci prapovijesne keramike.

Slika 6. Obodi lonaca.

Slika 7. Obodi dolija.

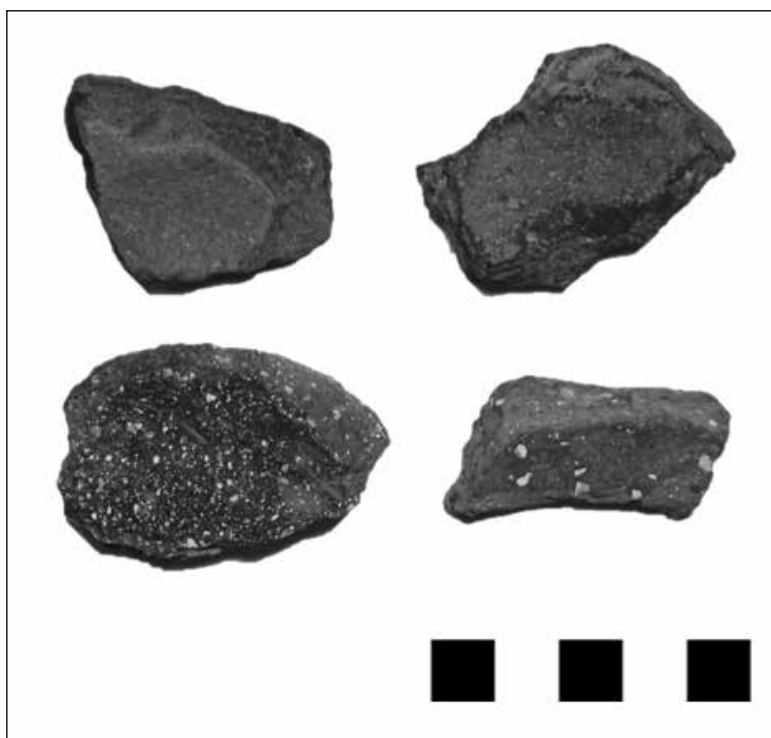
Slika 8. Obodi amfora.

Slika 9. Ručke amfora.

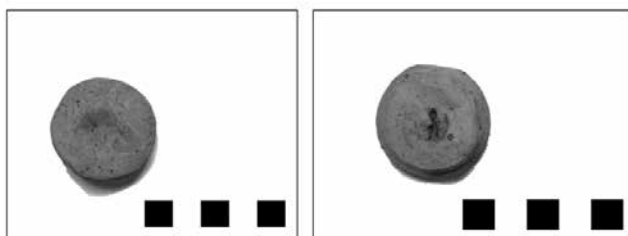
Slika 10. Ručka posude.

Slika 11. Dna lonaca.

Slika 12. Poklopci lonaca.

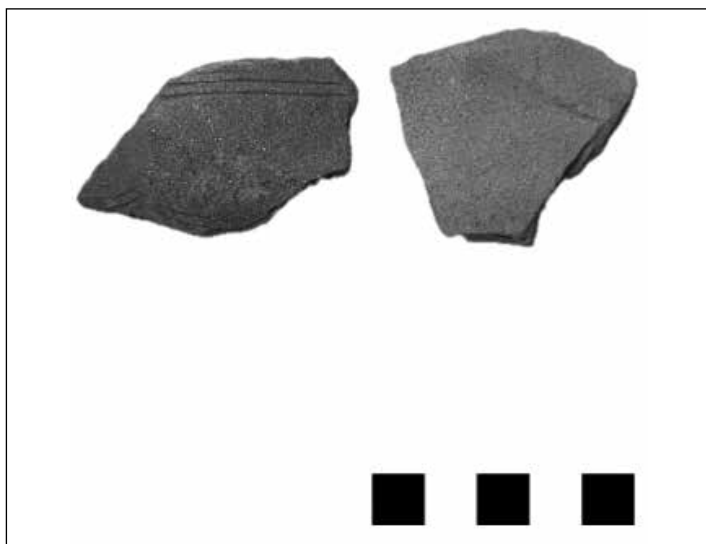
Slika 13. Čep.

Slika 14. Obod vrča, obod zdjele i dno.

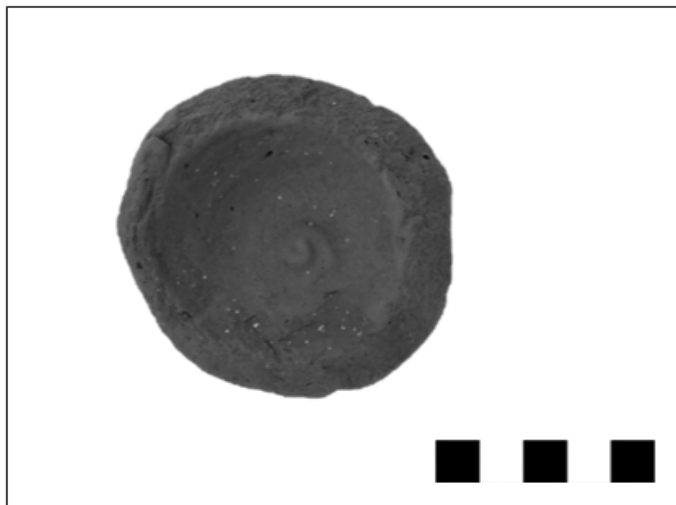

Slika 15. Obod lonca.

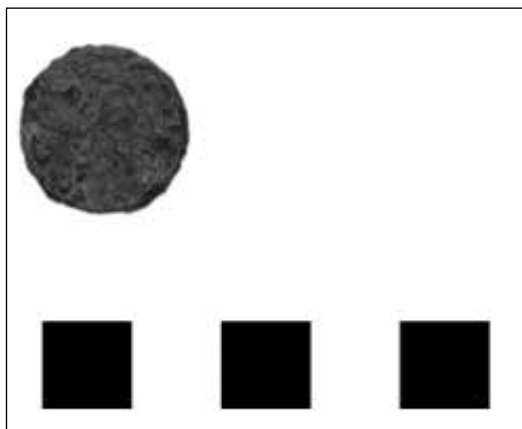

Slika 16. Ulomci posuda.

Lokacija 4

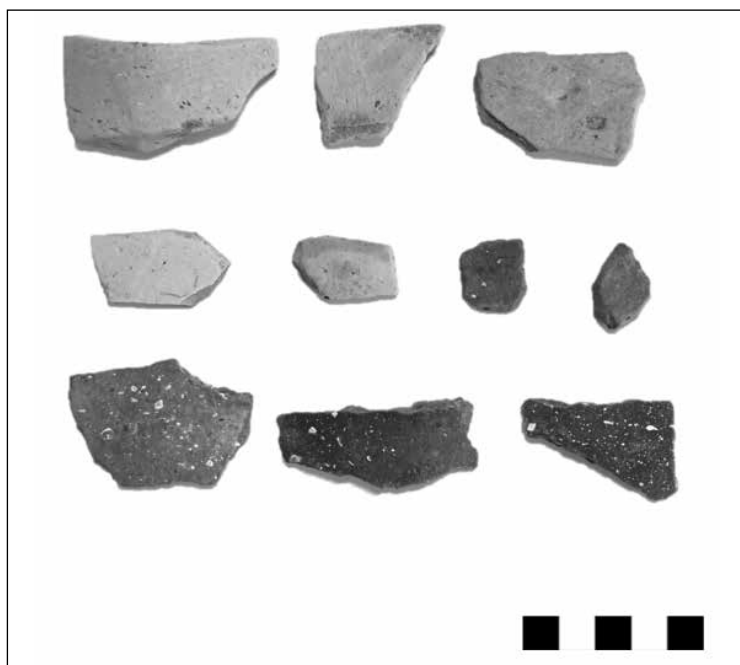

Slika 17. Dno amfore.

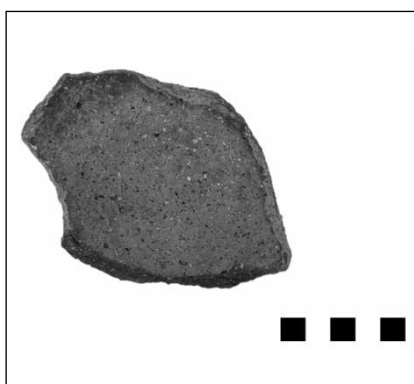
Slika 18. Novac.

Lokacija 6

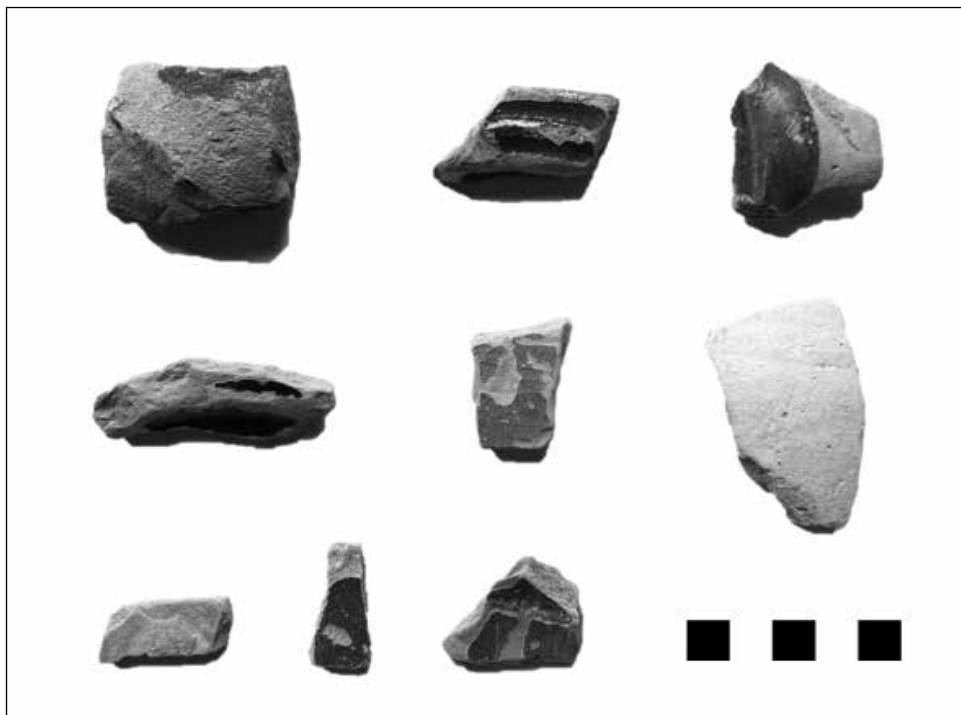
Slika 19. Ulomci posuda.

Lokacija 8

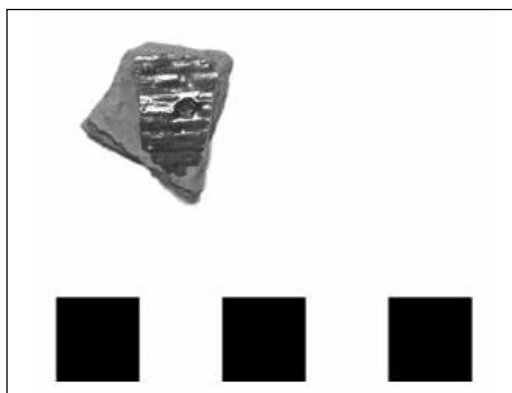
Slika 20. Dno posude.

Lokacija 9

Slika 21. Ulomci novovjekovne keramike.

Lokacija 12

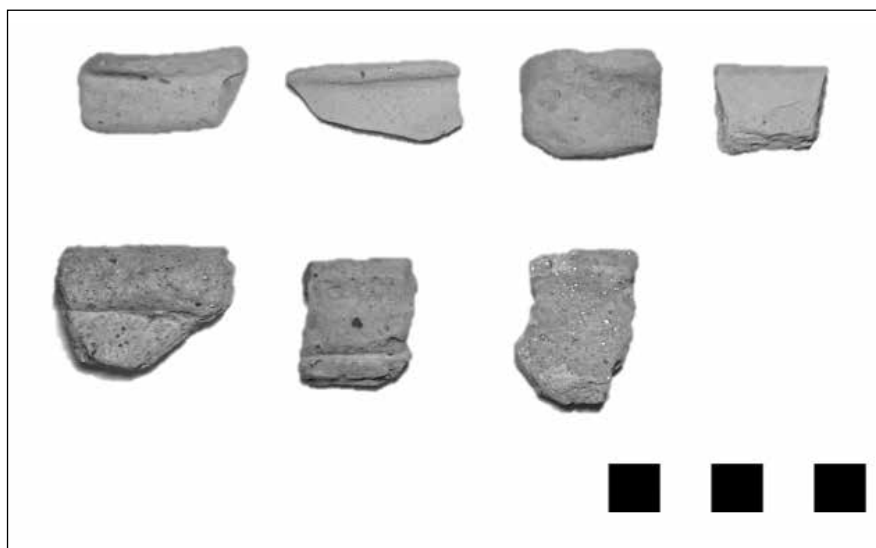

Slika 22. Ulomak posude s glazurom.

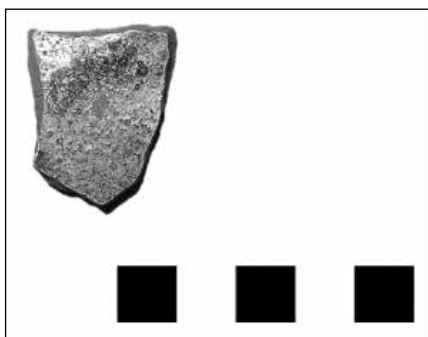
Lokacija 14

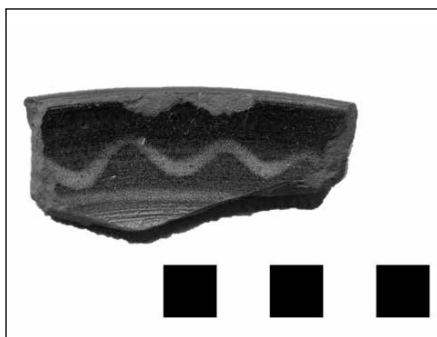
Slika 23. Dio brusa.

Slika 24. Obodi posuda.

Slika 25. Ulomak posude s glazurom.

Slika 26. Ulomak oboda posude.

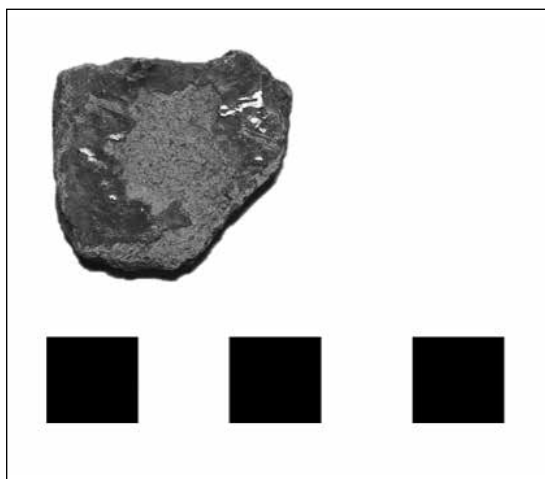
Lokacija 15

Slika 27. Ulomci posuda s ručkama ili drškama.

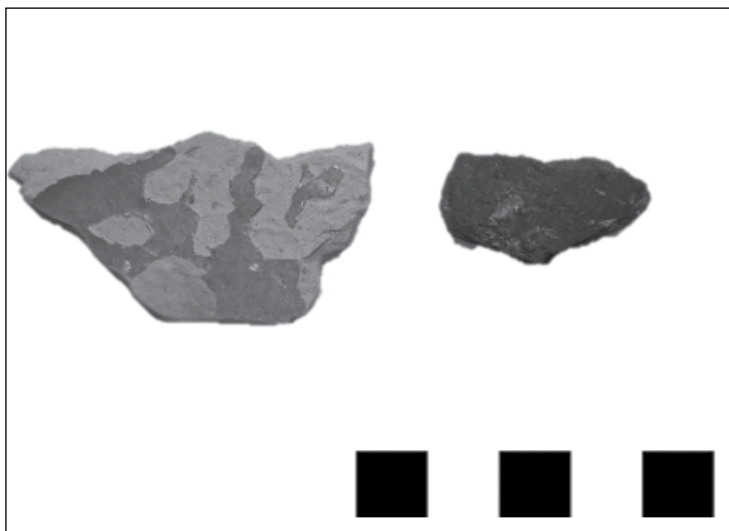

Slika 28. Obodi posuda.

Slika 29. Ulomak glazirane posude.

Lokacija 16

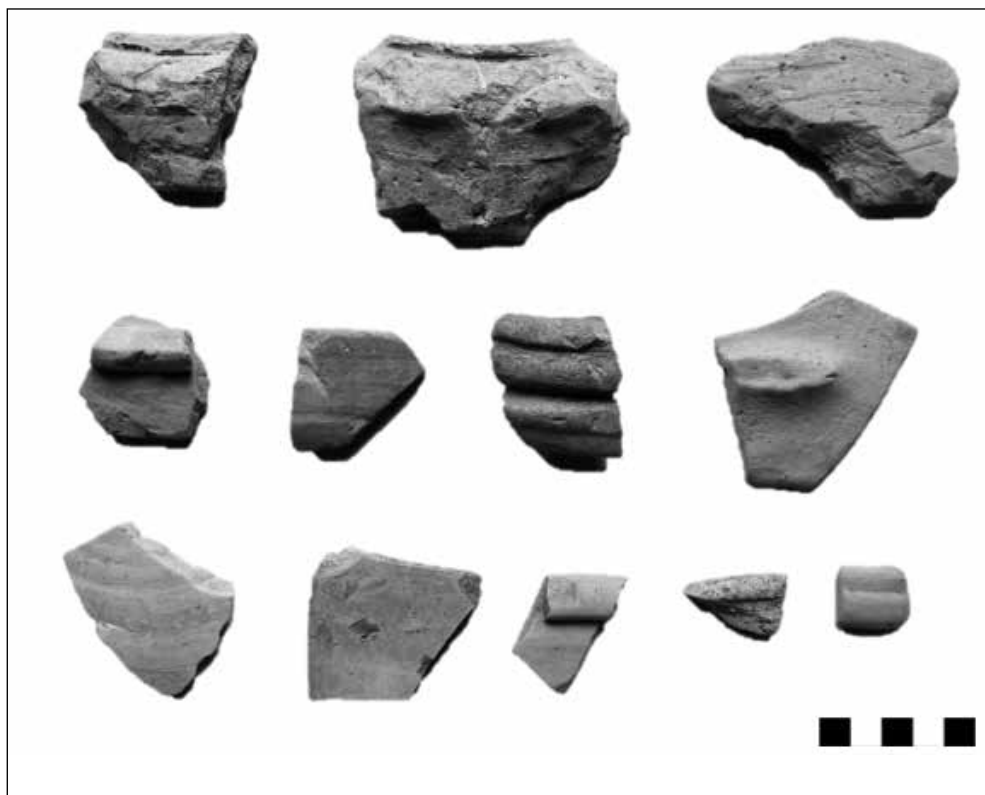

Slika 30. Ulomci posuda.

Lokacija 24

Slika 31. Kovanica s prikazom cara Galijena na aversu.

Slika 32. Ulomci antičke keramike.

Lokacija 25

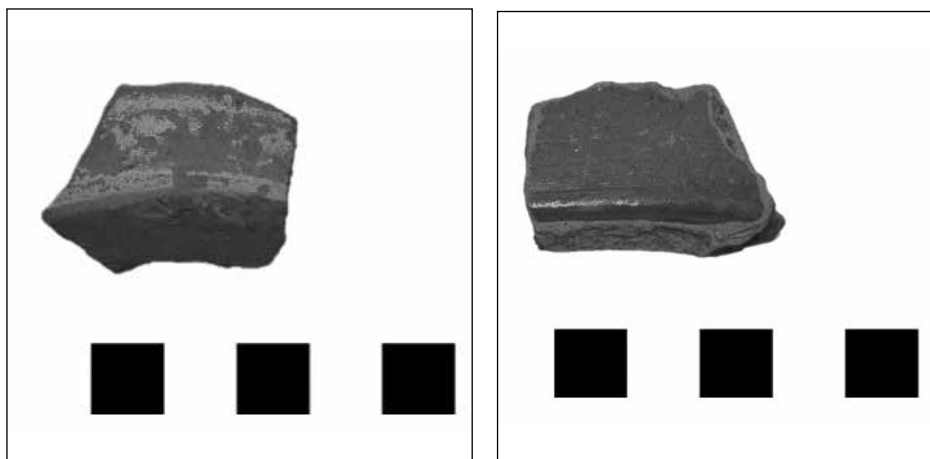
Slika 33. Obodi posuda.

Slika 34. Ulomci posuda.

Slika 35. Ulomak s dnom.

Slika 36. Dno posude.

Lokacija 26

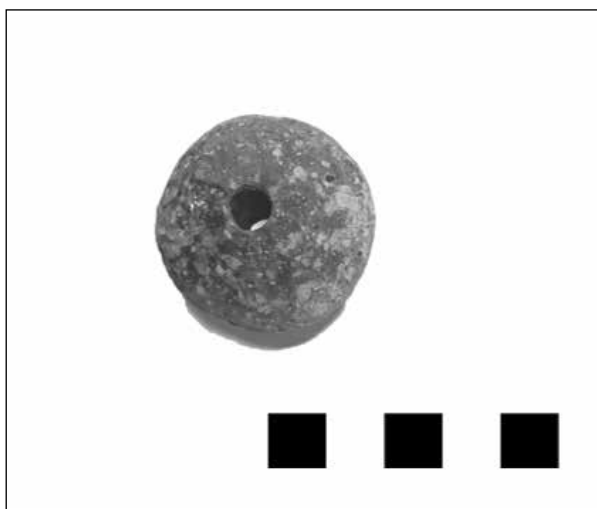

Slika 37. Kamena jezgra.

Slika 38. Ulomci antičke keramike s ukrasima.

Lokacija 27

Slika 39. Keramički pršljen.

Katalog izradila: Paula Fruk

SUMMARY

Paula Fruk i Lovro Vragolović

RESULTS OF THE ARCHAEOLOGICAL FIELD SURVEY OF STRIZIVOJNA MUNICIPALITY IN 2022 AND 2023

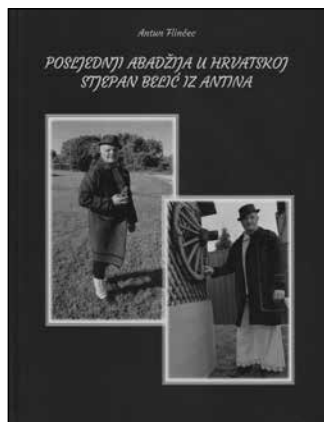
A group of students from the Department of Archaeology of the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, under the mentorship of Assoc. Prof. Ina Miloglav and in collaboration with the curator and archaeologist from the Đakovština Museum, Jelena Boras, conducted a field survey in the area of the Strizivojna in 2022 and 2023. The main goal of the field survey was to revitalize the archaeological picture of this region and discover previously unknown archaeological sites. The field survey was carried out as part of the student projects Pagus Sztrisivoina – Archaeological Field Survey of Southeast Đakovština I and II, which received funding for their realization and implementation at the Competition for Co-financing of Student Projects of the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb.

KRITIKE,
OCJENE,
PRIKAZI

Antun Flinčec

Posljednji abadžija u Hrvatskoj Stjepan Belić iz Antina

CERTIS d. o. o. Cerna, Antin, 2023.

Knjiga predstavlja monografiju o Stjepanu Beliću (1950.) iz Antina, posljednjem „abadžiji” u Hrvatskoj. Abadžije su obrtnici koji su izrađivali odjevne predmete od *abe*, vunene čoha. Nije ih bilo puno, a danas je ostao samo još jedan za kojeg se u Slavoniji zna – Stjepan Belić. Njegov je obrt 2011. upisan kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske.

Flinčec na 162 stranice donosi monografiju obogaćenu vrijednim fotografijama, koja na primjeren način širokoj i raznolikoj publici prikazuje ovaj gotovo zaboravljen zanat, a koji je nekada bio izrazito cijenjen, i njegovog posljednjeg čuvara te koliki je utjecaj imao u stvaranju i očuvanju dijela tradicije.

Autor, koji je već objavio nekoliko knjiga o povijesti i tradiciji Antina, te priprema još nekoliko naslova, ovu knjigu započinje objašnjavanjem samih pojmova *aba*, *abadžija*, *čoha* te drugih pojmova koji se vežu za ovaj zanat i njegove proizvode.

Opisuje abadžijski obrt, izradu *aljina*, *kabanica* i *opaklija*, te uspoređuje brojnost abadžija u Slavoniji nekada, kada su svakodnevno izrađivali ove ogrtače koji su bili sastavni odjevni predmeti boljestojećih obitelji. Autor se potrudio prikupiti podatke o što više *aljina/kabanica* i njihovih vlasnika u Slavoniji, te ih uz fotografije navodi u ovoj monografiji. Nakon tog dijela dio monografije posvećuje Stjepanu Beliću i njegovim *aljinama* i *kabanicama*, koje navodi abecedno po imenima mjesta iz kojih su vlasnici, uz odabrane primjere prigodnih bećaraca. Uspio je prikupiti i prikazati 60 primjeraka *aljina/kabanica* koje je majstor Belić napravio ili restaurirao, a nalaze se u mjestima Antin, Bišupci, Bogdanovci, Bošnjaci, Draž, Drenovci, Đeletovci,

Đurići, Gradište, Gundinci, Ilok, Korod, Lipovac, Osijek, Otok, Požega, Privlaka, Slavonski Brod, Šiškovci, Tordinci, Velika Kopanica, Vinkovci, Vrpolje te Zadar. Nabrojena su 24 mjesta, a da nije radio samo za Slavoniju i Slavonce, dokazuje i jedan primjerak koji se nosi i čuva i u Zadru.

Flinčec donosi i kratke tekstove o onima koji čuvaju ruho, kojima je stalo do toga da se sačuva i koji njeguju običaje i tradiciju, ali i o drugoj skupini pojedinaca koji pokazuju zabrinjavajuću nebrigu za narodno ruho.

Prije kraja monografije autor ističe zasluge Stjepana Belića u organiziranju manifestacije „Zimsko spremanje u Antinu” 1999. godine, koja je za mnoge godine svojega postojanja okupljala zaljubljenike i čuvare narodnoga ruha s ciljem promicanja isključivo zimskog ruha pa donosi i nekoliko crtica o samoj manifestaciji, ali i njezinim pobjednicima u *aljinama*.

Za kraj autor predstavlja selo, sebe i pojašnjava što je ovom monografijom htio postići, a vjerujemo da je uspio u svojem naumu. Predstavio je, kako sam kaže, „ovog izuzetnog majstora i njegova umjetnička djela (...)” te mu umjesto prvotne ideje stvaranja kataloga za olakšavanje poslovanja poklonio knjigu posvećenu njemu, njegovu trudu, ali i cijelom abadžijskom obrtu.

Ivana Dević

Brunislav Marijanović

Zdenci – Tomašanci: prapovijesno naselje kod Đakova

Sveučilište u Zadru, Zadar 2025.

Da je Đakovština bogata značajnim arheološkim lokalitetima, dokaz je i tek izdana dugoočekivana knjiga *Zdenci – Tomašanci: prapovijesno naselje kod Đakova*, koja tematizira još jedno arheološko istraživanje na prostoru Đakovštine, provedeno tijekom 2008. godine u okviru pripremnih radnji prije izgradnje dionice autoceste A5, Đakovo – Osijek. Istraživanje lokaliteta Zdenci rezultiralo je nalazima koji pripadaju razdoblju bakrenog doba, brončanog doba i srednjega vijeka. Spomenuta trasa autoceste presjekla je prostor Đakovštine u

dužini od 25 kilometara, a prošla je kroz 15 lokaliteta na kojima je provedeno 14 istraživanja od strane različitih znanstvenih institucija, od 2005. do 2008. godine. Istraženo je ukupno 60 hektara površine. Jedan takav lokalitet bili su i Tomašanci – Zdenci, čije je vođenje istraživanja povjereno dr. sc. Brunislavu Marijanoviću, profesoru na Odjelu za arheologiju Sveučilišta u Zadru. Sedamnaest godina kasnije istraživanje je pretočeno u ovu monografiju, u kojoj na 298 stranica voditelj istraživanja sažima ključne podatke, analize i rezultate. Ovo je već četvrta monografija, dvojezična (hrvatski – engleski) kao i prethodne, koja tematizira lokalitete s trase spomenute autoceste s prostora Đakovštine, uz do sada objavljene *Josipovac Punitovački – Veliko Polje I: Zaštitna arheološka istraživanja na trasi autoceste A5* (ur.: Lea Čataj, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2009.), *Đakovo – Franjevac, kasno bakrenodobno naselje* (autor: Jacqueline Balen, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2011.) i *Tomašanci – Palača: Naselja iz mlađega kamenog, bakrenog i brončanog doba* (ur. Jacqueline Balen, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2020.) te niz brojnih stručnih i znanstvenih radova. Ovakva količina objavljene znanstvene literature svjedoči o brojnim i značajnim spoznajama koje su objavljene zahvaljujući opsežnim istraživanjima.

Professor emeritus Brunislav Marijanović u dugogodišnjoj bogatoj karijeri arheologa, kustosa i sveučilišnog profesora ostavio je velik trag u znanosti obavivši neka od prvih kapitalnih istraživanja neolitika i eneolitika u Hercegovini, vodeći istraživanja na lokalitetima čiji se materijal danas proučava na nastavi studija arheologije, kao što je Ravlića pećina u BiH, Crno Vrilo kod Zadra, nekropola Venac na Ljubačkoj kosi kod Zadra, Barice u Smilčiću itd. *Zdenci – Tomašanci* deveta su mu monografija, što govori o njegovu izdavačkom angažmanu, koji je izuzetno važan i vrijedan kod aktivnih istraživača i bez kojega znanstvena javnost biva neupućena, a samim time i istraživanje gubi velik dio svojeg smisla. Ova je monografija samo pokazatelj da ni nakon sedamnaest godina nije kasno objaviti rezultate istraživanja, pri čemu najviše koristi imamo upravo mi, zainteresirana i stručna javnost iz regije kojoj lokalitet pripada.

Monografija je podijeljena na 12 poglavlja koja čitatelja uvode kroz metodologiju u istraživački proces, a potom u izlaganje rezultata kroz tri identificirana razdoblja. Najveći dio knjige posvećen je eneolitičkom razdoblju, jer je istraživanjem obuhvaćen najveći dio upravo tog naselja. U 33 table arheološkog materijala, koje je nacrtao Dario Vujević, izdvojeni su najreprezentativniji nalazi. Monografija je opremljena sa 167 slika na kojima je prikazan arheološki materijal, terenske fotografije, dokumentarne fotografije stratigrafskih jedinica, nacrtana i tehnička dokumentacija. Kako su brojni uzorci iz ključnih slojeva i jedinica slani na radiokarbonsko datiranje, u knjizi su iznesene i tablične informacije testiranih uzoraka kako bi se stvorio što čvršći apsolutnokronološki okvir nastanka pojedinih predmeta ili objekata, a takve su analize, osobito u kontekstu proučavanja arheologije na regionalnoj razini kao što je Đakovština, itekako vrijedne i dobrodošle.

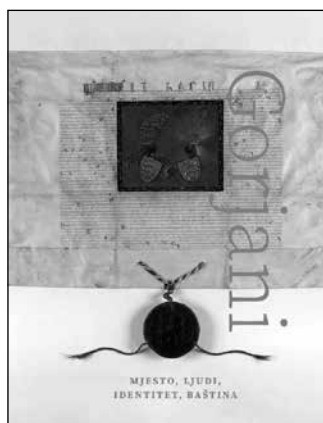
Zdenci – Tomašanci iznimno su vrijedna stručna knjiga kojom se valorizira ovaj lokalitet i kojom se arheološki nalazi pronađeni prilikom istraživanja smještaju u širi vremenski i prostorni kontekst. Ona je još jedan živopisan podsjetnik da se spoznaje o prošlosti pišu i na manje bogatim i manje poznatim lokalitetima, među današnjim poljskim putovima Đakovštine, gdje se nekada davno odigravala svakodnevnica naših dalekih predaka.

Jelena Boras

ur. Dražen Živić i Ivana Žebec Šilj

Zbornik *Gorjani – mjesto, ljudi, identitet, baština*

Gorjani, 2024.

Zbornik *Gorjani – mjesto, ljudi, identitet, baština* nastao je kao rezultat znanstveno-stručnog skupa održanog u listopadu 2022. godine u Gorjanima. Zbornik sadrži 37 znanstvenih i stručnih radova, a podijeljen je u četiri poglavlja koja se bave poviješću Gorjana, stanovništvom, kulturnom baštinom te arheološkim istraživanjima i baštinom Gorjana.

Prvo poglavlje *Gorjani kroz povijest* donosi 16 radova. Prvi rad, *Urbani razvoj Gorjana u srednjem vijeku*, autora Danijela Jelaša, bavi se pregledom tijeka urbanizacije Gorjana u srednjem vijeku kada mjesto postaje središte velikaške obitelji Gorjanski. Urbani razvoj Gorjana prikazan je na temelju pravnog statusa naselja, crkvene povijesti, gospodarstva te obrambene funkcije i strukture naselja, pri čemu se ukazuje na čimbenike koji su utjecali da Gorjani izgube status urbanog mjesta. Stanko Andrić u radu *Izvori za povijest „Gorjanske bitke” (25. srpnja 1386.)* donosi povijesni kontekst i analizu izvora vezanih za bitku kod Gorjana iz 1386. godine kada su zarobljene kraljica Marija i njezina majka Elizabeta. Autor dijeli izvore u dvije skupine, narativne i diplomatske. Autori Tomislav Galović i Petar Ušković Croata u radu *Paleografsko-diplomatička i heraldička analiza dviju grbovnica srednjovjekovne velikaške obitelji Gorjanskih* analiziraju dvije grbovnice koje su Nikoli II. Gorjanskom izdali ugarsko-hrvatski kralj i rimsko-njemački car Žigmund Luksemburški i francuski kralj Karlo VI. Ludi te daju novo kritičko izdanje latinskog teksta i prijevod. U radu *Kćeri, supruge, udovice, gospodarice. Položaj i uloga pripadnica velikaške obitelji Gorjanski u razvijenom i kasnom srednjem vijeku* autorice Marije Karbić spominje se nekoliko pripadnica obitelji

Gorjanski te se analizira njihova uloga i položaj koji su imale u gospodarstvu, crkvi, kulturnom životu te političkim događajima. Autorica u radu naglašava i važnost ženidbenih strategija koje su mogle poslužiti za jačanje moći obitelji Gorjanski. Rad autorice Nataše Štefanec *Slavonska vojna Hansa Katzianera 1537. godine: kretanje vojske i moguće ostave metalnih predmeta* temelji se na analizi dokumenata o neuspješnom habsburškom pohodu protiv Osmanlija 1537. Posebnu pozornost autorica pridaje kretanju vojske od Osijeka do Gorjana te se navode mjesta na kojima je vojska zakopala ili ostavila oružje, a koja mogu poslužiti arheolozima za daljnja istraživanja. Rad *Gorjani na kartografskim prikazima iz 16. i 17. stoljeća* autora Hrvoja Kekeza analizira prikaze Gorjana na povijesnim kartama iz 16. i 17. stoljeća, koje su nastale u tadašnjim važnim kartografskim središtima poput Amsterdama i Venecije. Autor analizira načine prijenosa kartografskih podataka i kontekstualizira kartografske prikaze Gorjana u odnosu na njihovu povijesnu važnost. Društveno-ekonomskom analizom Gorjana nakon oslobođenja od osmanske vlasti bavi se Milan Vrbanus u radu *Gorjani od oslobođenja od osmanske vlasti do sredine 18. stoljeća – društveno-ekonomska analiza*. Autor analizira komorske i vlastelinske popise, promjene u poljoprivrednoj proizvodnji, broj kućanstava i pad gospodarstva sredinom 18. stoljeća. Daniel Patafta autor je rada *Gorjani u crkvenoj povijesti – od oblikovanja srednjovjekovnoga grada do kraja 18. stoljeća*. Rad analizira crkvenu povijest Gorjana od srednjovjekovnog urbanog razvoja, preko osmanlijskog razdoblja i deurbanizacije, pa do postosmanlijskog razdoblja i obnove župe te vjerskoga života. Luka Marijanović u radu *Dušobrižno svećenstvo župe Gorjani* donosi kronološki prikaz župnika i kapelana župe Gorjani, oslanjajući se najviše na župne matice i druge arhivske izvore. Autor također daje prikaz duhovnih zvanja iz spomenute župe u 19. i 20. stoljeću. Autor Dražen Kušen u radu *Spomenica župe Gorjani* analizira značaj i sadržaj Spomenice koja obuhvaća razdoblje od 1832. do 2011. Iako je prati diskontinuitet u vođenju, dostupna preslika Spomenice (original je izgubljen) otkriva vrijedne informacije o vjerskom i društvenom životu sela. Branko Ostajmer u radu *Političke i društvene prilike u Gorjanima na razmeđu 19. i 20. stoljeća* piše o društveno-političkom razvoju Gorjana u razdoblju od 1868., s naglaskom na promjene nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe, do 1918. godine, kada Gorjani bilježe sve veću multietničnost (posebno njemačku zajednicu) i opći napredak mjesta. Rad *Poljoprivreda u prošlosti Gorjana* Ivana Lovića donosi pregled poljoprivredne djelatnosti od kraja 19. stoljeća do druge polovice 20.

stoljeća. Opisuju se ratarstvo, stočarstvo i život u zadružnim domaćinstvima te promjene u strukturi zemljišnog vlasništva i radnim navikama. O povijesti školstva u Gorjanima od srednjeg vijeka do današnjih dana piše Antun Bagudić u radu *Povijest školstva u Gorjanima*. Autor veže početke obrazovanja u Gorjanima s dominikanskim samostanom te naglašava intenzivniji razvoj školskog sustava u 18. i 19. stoljeću, osobito nakon reformi Marije Terezije. Također se navode podatci i o broju učenika i učitelja tijekom povijesti. Ivan Zubac autor je rada *Gorjani za vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije (1918. – 1941.)* u kojem prikazuje političke, društvene, kulturne i vjerske promjene u Gorjanima između dva rata. Opisuju se i lokalna događanja u kontekstu nestabilne međuratne države. U radu *Gorjani u Domovinskom ratu* Borna Marinić daje pregled događanja 90-ih godina 20. st. u Gorjanima, od osnivanja Narodne zaštite i prvih obrambenih aktivnosti do formiranja 122. brigade HV-a i sudjelovanja mještana na raznim bojištima. Istraživanje je temeljeno na usmenim svjedočanstvima i pisanim izvorima. Posljednji rad u prvom poglavlju rad je autorice Željke Križe pod nazivom *General Imra Agotić kroz arhivsko gradivo Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata*. Rad se bavi životom i djelovanjem generala Imre Agotića, rođenog 1943. godine u Gorjanima, te njegovim zapovjedničkim i pregovaračkim ulogama tijekom Domovinskog rata. Središnji dio rada čini analiza arhivske građe koja govori o Agotićevu vojnom djelovanju, koja je nažalost vrlo oskudna.

Drugo poglavlje ovog zbornika nosi naziv *Stanovništvo Gorjana*, a čine ga četiri rada. Robert Skenderović u radu *Katoličko stanovništvo Gorjana u vrijeme osmanlijske vladavine* istražuje etnički i konfesionalni sastav stanovništva Gorjana i okolice u doba Osmanlija. Autor se u istraživanju najviše oslanjao na Požeški defter iz 1579. godine te je došao do zaključka da se katoličko stanovništvo održalo u značajnom broju unatoč osmanlijskim osvajanjima i teškim uvjetima života. Sljedeći rad pod nazivom *Geografske i demografske značajke Općine Gorjani* autora Nenada Pokosa i Ive Turka analizira i objašnjava demografski razvoj općine Gorjani tijekom 20. i 21. stoljeća, za koji zaključuju da je krajnje nepovoljan. Vladimir Geiger donosi kratak pregled najvažnijih podataka o njemačkim doseljenicima u Gorjanima i okolnim selima u radu *Nijemci u Gorjanima (Gorjani, Tomašanci, Ivanovci Gorjanski)*. Analizira se njihov društveni, kulturni i gospodarski doprinos te njihova sudbina nakon Drugog svjetskog rata. *Aktualne demografske prilike*

u *Općini Gorjani (2011. – 2021.)* autora Dražena Živića posljednji je rad u ovom poglavlju. Rad pruža detaljnu analizu vitalne i migracijske statistike Općine u posljednjem međupopisnom razdoblju. Utvrđuje se kontinuirani demografski pad s ubrzanim demografskim starenjem, s prijedlozima mjera i aktivnosti za lokalnu demografsku revitalizaciju.

Kulturna baština Gorjana treće je poglavlje zbornika, a broji sedam radova. Ivan Lović u radu *Ljelje iz Gorjana, proljetni ophod i svjetska baština* opisuje tradicionalni proljetni ophod *ljelja*, koji se u Gorjanima održava na blagdan Duhova, opisuje njihovu narodnu nošnju i iznosi nepoznanice o *ljeljama*. Običaj je 2009. godine uvršten na UNESCO-ovu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Autor u radu najviše koristi usmena svjedočanstva sudionica ophoda od 1939. do 1958. godine. U radu *Narodna baština Gorjana – tradicijska kultura* Adama Pavića opisuje se bogata povijest i tradicijska kultura sela Gorjani u Slavoniji, s naglaskom na narodnu glazbu, plesove, običaje i utjecaj povijesnih zbivanja na kulturni život mještana.

O simboli i pravilima ženskog tradicijskog odijevanja u Gorjanima tijekom godine piše Manda Svirac u radu *Baština tradicijskog ženskog odijevanja u Gorjanima kroz godinu i liturgijski kalendar*. Autorica povezuje odjevne običaje s liturgijskim kalendarom te koristi etnografsku građu i živa sjećanja mještanki kako bi rekonstruirala značenja i funkcije tradicijske nošnje. *Dvije prigodnice i dvije rukopisne pjesničke poslanice Adama Filipovića Heldentalskog* naziv je rada autora Mirka Čurića koji analizira četiri rukopisna teksta gorjanskog župnika i književnika Adama Filipovića Heldentalskog, koji se čuvaju u Arhivu obitelji Brlić u Slavonskom Brodu. Autor pristupa rukopisima kao kulturološkim, pragmatičkim i estetskim tekstovima. Irena Pauk Sili autorica je sljedeća dva rada. Prvi rad *Župna crkva sv. Jakova apostola u Gorjanima. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja u unutrašnjosti i rekonstrukcija zidnog oslika* donosi detaljan prikaz povijesnog razvoja crkve, njezine arhitekture, triju oltara i triju faza zidnog oslika, koji su nastajali paralelno s građevinskim dogradnjama tijekom 18., 19. i 20. stoljeća. U drugom radu, *Kapela sveta tri Kralja u Gorjanima. Rezultati konzervatorsko-restauratorskih istraživanja*, prikazuju se istraživanja nekadašnje turske kule Jahja-bega, koja je prenamijenjena u kapelu u 19. stoljeću. Naglašava se slojevitost građevine, a konzervatorski zahvati upravo su usmjereni na očuvanje svih povijesnih slojeva objekta. *Pisana baština Lucije Karalić s posebnim osvrtom na rukopis „Zadruga*

Karalić” posljednji je rad u trećem poglavlju. Marija Raguž, autorica rada, vrednuje etnografski doprinos učiteljice Lucije Karalić na temelju njezine objavljene građe, a osobito do sada neobjavljen rukopis „Zadruga Karalić”. U radu se zaključuje da Lucija Karalić djeluje kao „narodna etnografkinja” bilježeći svakodnevicu te život i običaje Gorjana s velikom pažnjom i preciznošću.

Posljednje poglavlje pod nazivom *Arheološka istraživanja i baština Gorjana* sadrži deset radova. Jelena Boras i Ivana Čatić autorice su rada *Arheološka topografija i toponimija na prostoru Općine Gorjani*. U prvom dijelu rada iznose se rezultati istraživanja na deset lokaliteta na području Gorjana s fokusom na dva vremenska žarišta, sopotsku kulturu i srednjovjekovni lokalitet Gora/Gara. Drugi dio rada bavi se motivacijskom analizom toponima, a zaključuje se da su oni često utemeljeni na nazivima biljaka, osobnim imenima, kao i da se odnose na različite povijesne, kulturne, vjerske i gospodarske aspekte života lokalnog stanovništva. *Arheološka iskopavanja i daljinska istraživanja neolitičkog naselja na položajima Gorjani, Kremenjača i Topole* rad je autora Rajne Šošić Klindžić, Hrvoja Kalafatića i Bartula Šiljega u kojemu se iznose rezultati arheoloških istraživanja dvaju velikih naselja iz kasnog neolitika, pripisanih sopotskoj kulturi. Daljinska istraživanja otkrila su postojanje velikih kružnih utvrđenih naselja, što potvrđuje važnost Gorjana kao značajnog prapovijesnog lokaliteta. Ivana Hirschler Marić i Andrej Janeš prikazuju rezultate višegodišnjih iskopavanja na lokalitetu Gore/Gara u radu *Arheološka slika srednjovjekovnog garskog naselja i dominikanskog samostana*. Na spomenutom lokalitetu otkriveni su ostatci dominikanskog samostana s klaustrom, crkvom i grobljem, a utvrđene su tri faze gradnje. Na prostoru dominikanskog samostana i crkve u Gorjanima pronađena je bogata numizmatička građa – denari i *piccoli* iz Mađarske i Italije te dvije olovne papinske bule. Luka Štefan u svojem radu *Samostan kao središte monetarne raznolikosti – primjer srednjovjekovnog novca pronađenog tijekom arheoloških istraživanja dominikanskog samostana i crkve sv. Margarete u Gorjanima* daje pregled spomenutog pronađenog novca i ističe važnost samostana kao mjesta intenzivnih monetarnih zbivanja u 13. i 14. stoljeću. *Arhitektonska plastika srednjovjekovne crkve u Gari* rad je autorice Ive Papić, a bavi se analizom profilirane opeke i kamenih ulomaka dominikanske crkve s lokaliteta „na Kameništu”. Otkrivene su karakteristike kasnogotičke arhitekture te srodnost s tlocrtom ilocke župne crkve. Željka

Bedić u radu *Bioarheološka slika koštanih ljudskih ostataka u Gorjanima* prikazuje demografske i paleopatološke osobitosti srednjovjekovnog stanovništva u Gorjanima analizirajući 86 grobova otkrivenih u arheološkim istraživanjima u Gorjanima. Istaknuta je povećana smrtnost djece u dobi od 2. do 5. godine života, loše dentalno zdravlje i znakovi fizičkog napora, kao i visoka smrtnost odraslih između 30 i 45 godina. O prehrambenim navikama gorjanskog stanovništva u razdoblju neolitika i novog vijeka pišu Goran Tomac, Magdalena Kolenc i Kim Korpes u radu *Što se jelo u starim Gorjanima?*. Utvrđeno je da se u oba razdoblja najviše konzumiralo govedo, dok za novi vijek ne postoje dokazi o konzumaciji svinjetine, vjerojatno zbog prisutnosti muslimanskog stanovništva. Rad *Arheološka istraživanja na prostoru kapele Sveta tri kralja / osmanske kule Jahja bega u Gorjanima* donosi rezultate arheoloških istraživanja unutar i oko današnje kapele, nekadašnje osmanske kule iz 16. stoljeća. Nalazi potvrđuju više slojeva samog objekta, njegovu stambeno-obrambenu funkciju te prenamjenu u sakralni objekt u 19. stoljeću. Autorica rada je Ivana Hirschler Marić. U radu Ane Solter *Korespondencija Šime Ljubića i župnika Antuna Bogetića, muzejskog povjerenika u Gorjanima* analizira se dopisivanje između povjesničara i arheologa Ljubića i lokalnog župnika Bogetića krajem 19. stoljeća, a koje svjedoči o ranim interesima za arheološku i kulturnu baštinu Gorjana te o ulozi lokalnih svećenika u očuvanju kulturne baštine. Posljednji rad ovog poglavlja i zbornika rad je autora Rajne Šošić Klindžić, Jacqueline Balen i Marina Mađerica pod nazivom *Potencijal prezentacije prapovijesnih lokaliteta u Gorjanima*. Autori nude digitalnu vizualizaciju lokaliteta Gorjani Kremenjača i Topole te smjernice za buduće prezentacije arheoloških nalazišta na području Gorjani. Naglasak se stavlja i na ulogu i utjecaj lokalne zajednice u održivom upravljanju arheološkom baštinom.

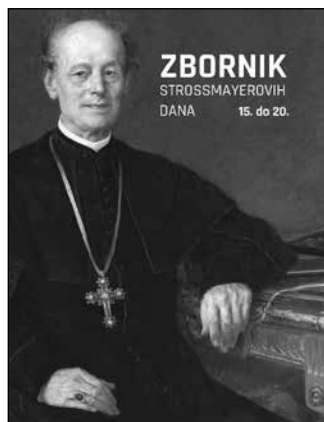
Zbornik *Gorjani – mjesto, ljudi, identitet, baština* izuzetno je vrijedan znanstveni i kulturni doprinos ne samo za istraživače i znanstvenike već i za lokalnu zajednicu i sve zainteresirane za povijest, arheologiju i kulturnu baštinu istočne Hrvatske. Iznimno opsežno i temeljito djelo, ovo izdanje predstavlja model kako lokalna zajednica, u suradnji sa znanstvenim institucijama, može očuvati i interpretirati vlastitu baštinu na najvišoj razini.

Marija Filipović

ur. Robert Francem

Zbornik Strossmayerovih dana – Izabrani radovi XV. – XX. Strossmayerovih dana

Grad Đakovo, Đakovo, 2024.

Zbornik Strossmayerovih dana – Izabrani radovi sadrži dvanaest izabranih radova sa znanstvenih skupova održanih od XV. do XX. Strossmayerovih dana. Uvodnu riječ o Josipu Jurju Strossmayeru napisao je glavni i odgovorni urednik i predsjednik Povjerenstva za organizaciju Strossmayerovih dana Robert Francem. Naslovnu stranicu *Zbornika* krase portret biskupa Strossmayera iz 1892. godine slikara Vlahe Bukovca.

Prvi rad u *Zborniku* napisao je akademik Nikša Stančić: *Strossmayer i njegovo mjesto u procesu oblikovanja hrvatskoga nacionalnog identiteta*. Ovaj rad govori o nacionalnoj ideologiji Josipa Jurja Strossmayera i njegovu zauzimanju za obrazovanje i širenje znanosti, prosvjete i kulture.

Sljedeći rad napisao je mr. sc. Tadija Crnjak: *Biskup Josip Strossmayer i njegovi suvremenici u okolnostima Prvog vatikanskog sabora*. Rad govori o položaju Crkve prije i za vrijeme Prvog Vatikanskog sabora, koji je održan od 1869. do 1870. godine, i o ulozi i doprinosu biskupa Strossmayera na tako važnom događaju kao što je bio ekumenski sabor.

Ana Ćurić autorica je trećeg rada po redu: *Arhitekt Viktor Axmann i samostan Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu*. Cilj ovog rada je kontekstualizacija gradnje samostana unutar cjelokupnog opusa Viktora Axmanna i đakovačke (secesijske) arhitektonske baštine. Na kraju rada je popis izvora literature o temama obrađenima u ovom radu.

Mr. sc. Ivan Armada autor je četvrtoga rada: *Prijateljska suradnja nadbiskupa Alojzija Stepinca i s. Amadeje Pavlović*. Rad поближе opisuje relativno nepoznat život s. Amadeje Pavlović i na temelju izvora opisuje

suradnju i odnos između zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca i sestre Amadeje Pavlović, redovnice Družbe Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu.

S. Krista Mijatović autorica je petog rada: *Vi ste apostoli za moj narod – Milosrdne sestre sv. Križa u Đakovu od 1990. godine do danas*. Rad se temelji na istraživanju rada Milosrdnih sestara sv. Križa 150 godina nakon osnutka i donosi rezultate u obliku tablica djelatnosti, izložbi, nagrada i ostalih aktivnosti koje su obavljale tijekom kraja 20. i početkom 21. stoljeća.

S. M. Estera Radičević autorica je šestog rada: *Milosrdne sestre sv. Križa u Đakovu (1868. – 1940.)*. Ovaj rad opisuje djelovanje Družbe Milosrdnih sestara sv. Križa kroz jedno razdoblje. Posebno se ističu popis provincijalnih poglavarica iz tog razdoblja i korištena literatura u radu.

Msgr. Luka Marijanović, profesor u miru, autor je sedmoga rada: *Svećenici u službi samostana Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu od 1868. do 2018.* U radu autor govori o svećenicima, uglavnom mlađima i prilagodljivima, koji su u početku svoje službe pridonosili napretku i samostana i Družbe Milosrdnih sestara sv. Križa, pritom ostvarujući prijateljstvo i suradnju sa sestrama i stječući široko znanje i iskustvo kao temelje za budućnost.

Prof. dr. sc. Milica Lukić autorica je osmog rada: *Što su Sveta braća biskupu Strossmayeru?* Autorica u radu piše o utjecaju sv. Ćirila i Metoda na biskupa Josipa Jurja Strossmayera. U radu su prikazani slikovni radovi kao svjedočanstvo Strossmayerova poimanja Svete braće.

Doc. dr. sc. Grgo Grbešić autor je devetog rada: *Prosvjetiteljska vizija biskupa J. J. Strossmayera*. Autor u radu kroz stavove biskupa Strossmayera i njegove kontakte s političarima, glazbenicima i kiparima donosi brojne činjenice o njegovu prosvjetiteljskom radu i angažiranosti.

Dr. sc. Ivan Zubac autor je desetog rada: *Prosvjetom k slobodi – biskup Juraj Strossmayer i utemeljenje Akademije i Sveučilišta*. Autor donosi pregled djelovanja biskupa Strossmayera, njegov politički angažman, utemeljenje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i Sveučilišta unutar kojega su osnovani Filozofski, Bogoslovni i Pravni fakultet. U radu se dotiče i njegove brige za „đaštvo”.

Doc. dr. sc. Grgo Grbešić i dr. sc. Ivan Zubac autori su jedanaestog rada: *Pogled na Bosnu i Hercegovinu u pismima biskupa Josipa Jurja Strossmayera Franji Račkom*. U radu se govori o zalaganju biskupa Strossmayera za

bosanske franjevece u Đakovu i različita pitanja u vezi s BiH za koja se zalagao, a koja je redovito spominjao u svojoj korespondenciji s Franjom Račkim.

Tihonija Zovko autorica je posljednjeg, dvanaestog rada u *Zborniku: Prilozi bibliografiji biskupijske tiskare u Đakovu u razdoblju od 1880. do 1905. godine*. Autorica piše o utjecaju biskupa Strossmayera na razvoj i njegovanje pisane riječi, što rezultira tiskanjem *Glasnika biskupije* i osnivanjem Biskupijske tiskare. Rad sadrži bibliografiju radova Biskupijske tiskare.

Andrea Heđi

Marin Srakić

Sve za vjeru i jedinstvo naroda, Biskupijski vremeplov i Uspomene i sjećanja

Đakovačko-osječka nadbiskupija: Nadbiskupijski ordinarijat, Đakovo, 2024.

Godine 2024. iz tiska su izašle čak tri knjige mons. dr. sc. Marina Srakića, nadbiskupa u miru, prigodom obilježavanja 85 godina života, 65. godišnjice svećeništva i 35. obljetnice (nad)biskupske službe. Knjige su dio biblioteke Sabrana djela.

Knjiga broj 13 iz ove biblioteke nosi naziv *Sve za vjeru i jedinstvo naroda: Život i djelo mons. Antuna Akšamovića (1875. – 1959.), biskupa đakovačkog i srijemskog (1920. – 1951.)*. Predgovor ovoj knjizi napisao je Vinko kardinal Puljić, umirovljeni nadbiskup vrhbosanski, na spomen biskupskog ređenja mons. Marina Srakića, 24. ožujka 2024. Knjiga je naslovljena prema biskupskom geslu mons. Antuna Akšamovića *Sve za vjeru i jedinstvo naroda*. Uvodna riječ počinje posvetom Antuna Akšamovića biskupu. Knjiga je podijeljena u dva glavna dijela. Prvi dio naslovljen je *O TEMPORA, O MORES! Povijesne okolnosti života i djelovanja mons. Antuna Akšamovića (1875. – 1959.), biskupa đakovačkog i srijemskog (1920. – 1951.)* i donosi okolnosti Akšamovićevega života i djelovanja općenito i njegovo biskupovanje tijekom 31 godine koliko je bio biskup đakovački i srijemski. Drugi dio knjige naslovljen je *JA SAM MLINAR U SVOM MLINU! (mons. Antun Akšamović) Život i pastoralno djelovanje mons. Antuna Akšamovića, biskupa đakovačkog i srijemskog (1920. – 1951.) između dva svjetska rata, poraća te dviju agrarnih reformi i komunističke represije*. Drugi dio daje uvid u biskupove suradnike i njegovu skrb za svećenički podmladak. Autor vrlo pažljivo i opširno piše o brojnim detaljima vezanima za rad i život biskupa Akšamovića. Prvo poglavlje drugog dijela knjige naslovljeno je *Darežljivost ili nemar (neznanje?)*. Drugo poglavlje naslovljeno je *Svećenici – suradnici biskupa*

i biskupova skrb za svećenički podmladak. Treće poglavlje naslovljeno je *Duhovno-pastoralno djelovanje i ekumenska nastojanja biskupa Akšamovića.* Njegovim nastojanjem i uz njegovo aktivno sudjelovanje održani su brojni dijecezanski i dekanatski kongresi, manifestacije i katolički dani. Knjiga završava porukama iz biskupove oporuke i brojnim porukama oprostaja od njegova zemaljskog života.

Na omotu je stilizirana slika lika mons. Antuna Akšamovića. Knjiga sadrži slike i fotografije. Na kraju se nalazi kazalo imena koja se spominju u knjizi i bilješka o autoru. O iscrpnosti i kvaliteti sadržaja ove knjige govori činjenica da sadrži 979 stranica i opširno kazalo na kraju.

*Biskupijski vremeplov: Izabrane teme iz povijesti
Đakovačke i Srijemske biskupije*

Knjiga *Biskupijski vremeplov: Izabrane teme iz povijesti Đakovačke i Srijemske biskupije* 14. je knjiga iz biblioteke Sabrana djela.

Predgovor ovoj knjizi napisao je kardinal Josip Bozanić, nadbiskup metropolit zagrebački u miru. Prvo poglavlje *Biskupi – obnovitelji Biskupije (1609./1618. – 1850.)* obuhvaća Bartola Kašića, srijemske biskupe i Požeški kaptol, Đuru Patačića, Petra Bakića i Antuna Mandića. Drugo poglavlje, naslovljeno *Iskoraci biskupa Josipa Jurja Strossmayera (1850. – 1905.)*, bavi se likom i djelom biskupa Strossmayera i uspomenama na Vilima Korajca. Treće poglavlje, naslovljeno *Život i djelo biskupa Ivana Krapca (1910. – 1916.)*, posvećeno je njegovu životu i radu. Četvrto i najopsežnije poglavlje, naslovljeno *Crkva između dva svjetska rata u Kraljevini SHS / Jugoslaviji (1918. – 1941.)*, govori o Crkvi između dva svjetska rata u Kraljevini SHS / Jugoslaviji (1918. – 1941.). Dotiče se i incidenta u Đakovu 1930. godine. Peto poglavlje naslovljeno je *Crkva u olovnim vremenima i pisma bl. kardinala Stepinca*, a između ostaloga spominje se i posjet bl. kardinala Stepinca Đakovu. Šesto poglavlje naslovljeno je *Biskupija u Domovinskom ratu (1990. – 1997.)*, a sedmo i posljednje poglavlje nosi naslov *Sjećanja na biskupa Ćirila Kosa (2003.)* i sadrži poruke sjećanja i pozdrava biskupu Ćirilu Kosu.

Na omotu je slika srebrne medalje s motivom grba Đakovačko-osječke nadbiskupije. Na kraju knjige nalazi se kazalo imena, popis kratica i bilješka o autoru.

Uspomene i sjećanja: Crtice iz života i rada mons. Marina Srakića te misli o svećeništvu i zanimljive zgode iz kleričkog života

Posljednja je i 15. tiskana knjiga u biblioteci Sabrana djela upravo ova autobiografska.

Predgovor je napisao Želimir Puljić, nadbiskup zadarski u miru. Prvi dio knjige naslovljen je *NADAHNUĆA BUDUĆIM NARAŠTAJIMA: Crtice iz života i rada mons. dr. sc. Marina Srakića, đakovačko-osječkog nadbiskupa u miru*. Na početku knjige autor donosi rodoslovno stablo obitelji Srakić. U svojem predgovoru autor govori o djetinjstvu, selima Ivanovci i Zelčin, župi Valpovo i porijeklu obitelji Srakić. Prvim poglavljem naslovljenim *Školovanje i prve Svećeničke Službe (1959. – 1965.)* obuhvatio je svoje školovanje i anegdote iz mladog svećeništva. Donosi isječke iz svojeg duktorskog dnevnika i svoja pisma. Drugo poglavlje naslovljeno *Odgojitelj i profesor u Đakovu (1965. – 1990.)* donosi uvid u različita događanja, dopisivanje s biskupom Bauerleinom, promjene u sjemeništu, pozdravni govor mons. Ćirilu Kosu, pisma klerika – vojnika upućenih rektoru, dotaknuo se i *Glasnika – Vjesnika Đakovačko-osječke biskupije*. Treće je poglavlje naslovljeno *Nadom i radom (nad)biskupske godine (1990. – 2013.)*. U ovom poglavlju dotiče se ratnih i poslijeratnih zbivanja. Poglavlje sadrži priloge koji obuhvaćaju odluke Biskupske komisije, razmatranja o Sinodi i razgovor s novinarima za *List đakovačkih bogoslova*. Četvrto poglavlje naslovljeno je *Pred(govori)*, u kojemu je sažeo svoje važnije govore, zapise i predgovore koje je napisao.

Drugi dio knjige naslovljen je *KRŠĆANSKA SAVJEST I SVEĆENIČKA FORMACIJA: Teološko–moralni radovi* i sadrži uspomene i sjećanja, odnosno razmišljanja o temi iznesena u raznim člancima i intervjuima.

Treći dio knjige naslovljen je *RAZGOVOR I ANEGDOTE IZ SVEĆENIČKOG ŽIVOTA*. Predgovor je napisao akademik Stjepan Damjanović. Uvodnu riječ napisao je sam pisac. A sadrži anegdote o papama i biskupima, svećenicima, župnicima i kapelanima, iz života u bogoslovnom sjemeništu u Đakovu, iz pastoralnoga života, iz različitih vremena, Domovinskog rata i pogovor: *Knjiga o ljepoti radosti i smijeha*.

Knjiga je kao i prethodne dvije prepoznatljivog formata i omota, sadrži ilustracije i tvrdo je ukoričena i opsežna. Na omotu je slika srebrne medalje s motivom biskupskoga grba mons. Marina Srakića. Na kraju knjige je bilješka o autoru.

Andrea Heđi

Grgo Grbešić i Pero Šola

Židovski sabirni logori u Đakovu i Tenji

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Đakovo, 2024.

Knjiga *Židovski sabirni logori u Đakovu i Tenji* autora Grga Grbešića i Pere Šole izdana je 2024. godine. Izdavač je Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, dok su recenzenti prof. dr. sc. Tomislav Mrkonjić i doc. dr. sc. Darija Damjanović Barišić. Naklada knjige iznosi 300 primjeraka, a tiskala ju je Grafika d. o. o. Osijek. Knjiga od ukupno 315 stranica bavi se stradanjem pripadnika židovske vjeroispovijesti na području Slavonije, s fokusom na dva sabirna logora u Đakovu i Tenji. U predgovoru Grbešić navodi

kako je cilj knjige prikazati totalitarni sustav koji je u ime nacije i ideologije počinio strašna zlodjela židovskom narodu. Također, autori apeliraju na odgovornost svih članova društva prema temama koje će „susresti svoj narod s njegovim sjenama”. Takav pristup ocjenjuju hrabrim i za njih predstavlja zalag bolje budućnosti, a posebice novim generacijama u rasvjetljavanju spona zala koja su se dogodila u lokalnoj i nacionalnoj prošlosti.

Sadržaj knjige sastoji se od pet poglavlja sa zaključkom i dodatcima u obliku tablica. Prvo poglavlje naziva *Katolička Crkva i Židovi* daje kratki presjek odnosa između kršćana i Židova od antike, srednjeg vijeka, novog vijeka i modernog doba sa zaključnim razdobljem Drugog svjetskog rata. Poglavlje kronološki opisuje politike pojedinih papa i svjetovnih vladara koji su svojim politikama i stavovima utjecali na stigmatizaciju, odnosno destigmatizaciju Židova u Europi i na Mediteranu, te tako oblikovali vrste suživota između dvaju vjerskih zajednica. Drugo poglavlje *Nezavisna Država Hrvatska i Židovi* sastoji se od dva potpoglavlja. U prvom, *Antižidovski zakoni i odredbe u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, autori donose isječke i prijepise zakona i odredbi koji se tiču osobnih sloboda, imovine i drugih elemenata života pripadnika židovske zajednice u NDH. Drugo potpoglavlje *Demonizacija Židova u tisku NDH* analizira propagandne novinske članke

i ostale načine komunikacije s pučanstvom (primjerice, izložbe) koji su za cilj imali promidžbu antisemitskog raspoloženja, koje bi uvjerile šire mase u njihovu isključivo negativnu ulogu u svijetu i državi te tako opravdale zla koja su se činila nad židovskom zajednicom u NDH. Treće poglavlje *Židovska bogoštovna općina u Osijeku* i *Jevrejska bogoštovna opština u Sarajevu* u dva potpoglavlja, nazvana po pojedinoj općini, donose informacije o općinama, općenitoj skrbi za logore s naglaskom na Jasenovac i đakovački logor. U nastavku poglavlja opisuje se materijalno stanje židovskih općina i početak progona Židova u Sarajevu.

Četvrto i najopsežnije poglavlje pod nazivom *Židovski sabirni logor Đakovo* čini devet potpoglavlja koja se bave brojem zatočenih u sabirnom logoru Đakovo, analizom popisa umrlih, brojem i sudbinom izdvojene djece iz đakovačkog logora i liječničkom skrbi u logoru. Također, bavi se pitanjem pokrštenih Židova u NDH i đakovačkom logoru, kao i djelovanjem tadašnjeg biskupa Antuna Akšamovića. Nastavak potpoglavlja opisuje ustaško preuzimanje đakovačkog logora, svjedočanstva o pljački i zlostavljanju, sudbini logorašica nakon zatvaranja đakovačkog logora, kao i izjave, suđenje i presude zapovjedniku logora Josipu Matijeviću i logorskom dezinfektoru Dominiku Kalamutu. Peto poglavlje *Logor Tenja* bavi se istoimenim logorom, te opisuje teme kao što su oduzimanje židovskih stanova, vrijednosni papiri i novac pronađeni u ispražnjenim stanovima, popis logoraša u Tenji te njihov raspored po mjestima boravka, raspoređenim Romima, te presudi Ivanu Tolji, nadzorniku i upravitelju ustaških logora.

U dodatku knjizi nalazi se ukupno šest tablica, od kojih su tri popisi žena i djece u logoru Đakovo, transportirani 1. i 23. prosinca 1941., 26. veljače i 6. ožujka 1942. i transportirani iz Tuzle i Sarajeva. Preostale tri tablice tiču se popisa Židova kojima je odobreno krštenje u Sarajevskoj nadbiskupiji od 1941. do 1945., popisa Židova u naselju kod Tenjske Mitnice i popisa Roma koji su iseljeni 30. svibnja 1942. godine.

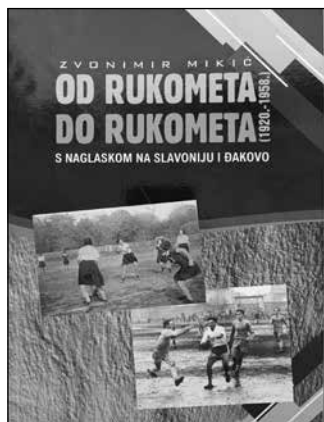
Doprinos knjige višeznačan je na lokalnoj, nacionalnoj i međuvjerskoj razini. Uz pomoć dosadašnjih istraživanja autori na temelju neobjavljene arhivske građe iz Đakova, Sarajeva, Osijeka i Beograda donose nove spoznaje o temi dvaju logora. Izvore i literaturu čine vrijedni primarni i sekundarni povijesni izvori, što knjigu pozicionira kao relevantan izvor informacija današnjim i budućim istraživačima. Dosezi i doprinos knjige vidljivi su u samome zaključku, te pojašnjeni u trinaest točaka.

Mateo Dragičević

Zvonimir Mikić

Od rukometa do rukometa (1920. – 1958.) s naglaskom na Slavoniju i Đakovo

Ogranak Matice hrvatske u Đakovu, Đakovo, 2025.

Zvonimir Mikić, Đakovčanin, sportaš, ekonomist, društveni djelatnik, entuzijast i istraživač povijesti sporta u izdanju Ogranka Matice hrvatske u Đakovu objavio je svoju drugu knjigu o povijesti sporta *Od rukometa do rukometa (1920. – 1958.) s naglaskom na Slavoniju i Đakovo*. Na preko tristo stranica velikog formata minucioznim i predanim istraživačkim pristupom daje detaljan prikaz povijesti hazene i velikoga rukometa, sportova inačica današnjeg rukometa. Pojavu i razvoj ove dvije inačice rukometa autor je odlučio prikazati jer smatra da se cjelovit

prikaz i razumijevanje rukometa ne mogu dati ukoliko se krene s prikazom samo malog rukometa, tj. rukometa koji danas poznajemo. Poseban motiv za nastanak ove knjige vidi u neistraženosti sporta na području Hrvatske, Slavonije, a posebno Đakova u kojem postoji zavidna i uspješna rukometna tradicija. Tako na samom početku najavljuje da ova knjiga predstavlja samo prvi segment istraživanja rukometa i najavljuje drugi u kojem će se baviti razvojem (malog) rukometa u Đakovu, Slavoniji i Hrvatskoj.

Prvi dio knjige počinje povijesnim prikazom nastanka i razvoja hazene, češke inačice rukometa nastalog u Danskoj. Pod naslovom *Hazena u Hrvatskoj s naglaskom na Slavoniju* prikazuje povijesni razvoj hazene od početaka 1920. godine u gradovima Brodu na Savi, Osijeku i Vukovaru pa sve do Drugog svjetskog rata. Prikaz hazene u Slavoniji motiviran je i činjenicom da se taj sport u Slavoniji i počeo razvijati, ali je baš u Slavoniji i završio. Hazena je sport kojim su od njegovih početaka zavladaile žene, što je dodatna vrijednost koja je snažno djelovala na emancipaciju i društvenu aktivnost žena u tradicionalno nepovoljnim okruženjima. Razvoj hazene u Đakovu započeo

je 1922. godine osnivanjem sekcija hazene u dvama klubovima: Đakovački športski klub (ĐŠK) i Židovsko kulturno i sportsko društvo, a prva utakmica u rukometu (hazeni) igračice ĐŠK-a igrale su u Đakovu 2. srpnja 1922. godine protiv BŠK Građanskog iz Broda na Savi. Rezultat je bio 7 : 2.

Razvojem hazene kao sporta zahtjevi za radom i organizacijom bili su sve veći zbog čega se kvaliteta i razvoj iz Slavonije sele u središnju Hrvatsku i dominantno Zagreb. Slavonsku hazenu i dalje nose veće urbane sredine poput Osijeka, Nove Gradiške i Vinkovaca sve do 1932. godine kada hazena doživljava preporod i Slavonija ponovno preuzima primat po broju sekcija i klubova. Đakovo je tada kao malen grad od oko osam tisuća stanovnika imao čak četiri hazenska kluba: ŠK Certissa, HŠK Concordia, ŠK Građanski i Židovsko kulturno i sportsko društvo. U razdoblju do Drugog svjetskog rata hazena je proživjela procvat i nestanak s hrvatske sportske scene. Turbulentno društveno okruženje onoga vremena bilo je iznimno nepovoljno za održivost hazene kao sporta. Nakon Drugog svjetskog rata hazena se uspješno oporavila ponajprije u Slavoniji, a zatim i u nekoliko hrvatskih gradova. Đakovo je već 1945. godine osnivanjem FD-a Sloboda imalo referente za rukomet (hazenu) Stjepana Hegeduševića i Anku Toldi. Hazena se u sljedećim godinama razvijala u sklopu sekcija sportskih društava i često je bila dio mnogih sportskih i društvenih manifestacija. Svi slavonski gradovi i njihova sportska društva imali su hazena sekcije. Prvo prvenstvo Hrvatske organizirano je 1949. godine u kojem je sudjelovala i ekipa FD-a Sloboda iz Đakova. Nakon dvije godine uspješnog razvoja hazene 1951. godine dogodilo se spajanje rukometnog i hazenskog saveza na štetu hazene te su sva natjecanja prekinuta i pokrenuta su natjecanja u malom rukometu.

Drugi dio knjige bavi se velikim rukometom, inačicom rukometa koja je nastala u Njemačkoj. U uvodu Mikić pojašnjava kako se veliki rukomet počeo igrati istodobno kada i druge rukometne inačice, ali se u Hrvatskoj pojavljuje tek tridesetih godina prošloga stoljeća. Veliki rukomet pojavio se kao školska sportska igra u varaždinskoj gimnaziji 1929./1930. godine i proširio na zagrebačke srednje škole, ali se počeo širiti kao sport tek 1939. godine kada su osnovane prve klupske sekcije u Zagrebu. Veliki rukomet za razliku od hazene bio je isključivo muški sport, čiji su razvoj i kvaliteta vezani za središnju Hrvatsku. U Slavoniji je veliki rukomet organizirano postojao vrlo kratko u razdoblju od 1948. do 1953. godine.

Razvoj velikog rukometa u Hrvatskoj prikazan je od njegovih školskih početaka, razvoja infrastrukture, preko formiranja klubova i organizacije natjecanja pa sve do nestanka. Kako su sustavna organizacija i natjecateljsko postojanje velikog rukometa u Hrvatskoj vezani za razdoblje od 1945. do 1958. godine, autor je pristupio prikazu natjecanja i sportskih događaja po godinama. Prikaz je to koji obiluje činjenicama, uspjesima i rezultatima klubova, saveza i reprezentacija. Zanimljivo je da poglavlje o velikom rukometu u Slavoniji počinje činjenicom da je prvi podatak o velikom rukometu u Slavoniji nađen u Mješovitoj građanskoj školi u Đakovu, gdje se u godini 1939./1940. igrao za vrijeme službovanja nastavnika Josipa Jande, ali samo te godine jer nakon toga više nema spomena i zapisa. Ipak, u Đakovu se veliki rukomet klupski organizira 1950. godine kao sekcija SD-a Mladost. Sportsko društvo Mladost s trenerom Pavlom Kraljevićem bilo je nositelj velikog rukometa u Đakovu. Oskudne tragove na kratko dvogodišnje postojanje sekcije velikog rukometa autor Mikić uspješno rekonstruirao na temelju tragova i zapisa koje je ostavio tadašnji član ekipe SD-a Mladost i svjedok vremena veliki Zvonko Benašić, nadaleko poznati društveni i kulturni djelatnik Đakova. Postojanje velikog rukometa uz bolje i lošije organizirana natjecanja uspjelo se održati do 1957. godine, nakon čega odlazi u povijest i zaborav.

Potpuno je razumljivo da je uloga pojedinaca i djelatnika u razvoju rukometa nezaobilazna tema u ovako opsežnom prikazu. Mikić ovdje uspješno i pitko povezuje općedruštveni kontekst s razvojem sporta. Svakom čitatelju često faktografski bogata građa postaje razumljiva i jednostavna jer se koordinate vremena i prostora uspješno izmjenjuju s društvenim uvjetovanostima i događanjima. Uspješno se autor odmiče od ideološke i vrijednosne obojenosti teksta, a autorsko i pripovjedačko ja nevidljivo se zadržava u nitima strukturiranja razumljivoga zadane teme. Također, valja reći da je knjiga isprepletena brojnim anegdotama uzbudljive povijesti i svakodnevice sporta u Hrvatskoj, Slavoniji i Đakovu. Autor nas ne tako rijetko upoznaje s ključnim osobnostima hazene i velikog rukometa povezujući pripadnost i povezanost s poznatijim i vremenski bližim licima naše društvene i sportske svakodnevice.

Organizacija sporta u društvenim zajednicama ukazuje na razvoj u kojem se briga o ljudskom tijelu i duhu ne veže isključivo na egzistencijalnu uvjetovanost, već se događa nadogradnja koja utječe na mentalno i fizičko zdravlje pojedinca, ali i cjelokupne zajednice. Zajednica postaje homogenija,

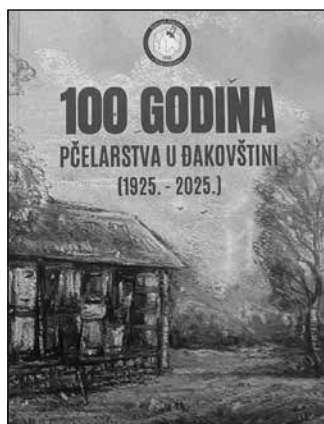
a pojedinac jači jer pripada i raste uz podršku ostatka društva. Svaki takav pokušaj organiziranja zajednice ujedno je i povijesni događaj i historiografska činjenica koja ne može i ne smije ostati zaboravljena jer je ključan čimbenik u razumijevanju sadašnjosti. Upravo iz tog razloga djelo *Od rukometa do rukometa* Zvonka Mikića predstavlja važnu kariku u razumijevanju zajednice kojoj pripadamo. Povijesno relevantan prikaz razvoja sporta, tj. pojavljivanja hazene i velikog rukometa kao sportskog i društvenog fenomena, presjek je i zajednice kojoj pripadamo, od Đakovštine preko Slavonije do nacionalne razine u širem europskom kontekstu. Autor Mikić ukazuje na neopravdan zaborav koji se dogodio u bilježenju povijesti sporta i upravo u tome vidi važnost bavljenja ovom temom. Uloga ove knjige opravdana je već samom činjenicom da se od zaborava spašava jedna ne tako malena zajednica sportaša i sportskih djelatnika koji su svoje živote na ovaj ili onaj način posvetili hazeni i velikom rukometu, ali i sportu općenito. Rukomet kao sport, ali i kao sljedbenik i inačica hazene i velikog rukometa, ukorijenio se ne samo u svakodnevici sportskog života u Hrvatskoj već se razvio u nacionalni sport koji je postao važan identitetski element hrvatskog nacionalnog bića. Kao što je duboko ušao u nacionalnu povijest važnim svjetskim uspjesima, tako su Đakovo i Slavonija upisani na svjetsku kartu rukometa brojnim ostvarenjima sportskih klubova, ali i pojedinaca, od kojih, naravno, moramo istaknuti našeg Đakovčanina, zlatnog Domagoja Duvnjaka, jednog od najboljih rukometaša svijeta svih vremena. Ono što nikada ne treba zaboraviti je da iza uspjeha svakog pojedinca i kolektiva stoji cijeli povijesni sustav razvoja i nebrojeni pojedinci koji su gradili uspjehe u prošlosti, ali i na taj način osigurali uspjehe sadašnjosti. Ovim djelom Zvonko Mikić, kako i sam kaže, postavlja temelje nekom budućem znanstvenom istraživanju te je isključivo usmjeren na istraživački pristup s dokumentarističkom metodologijom: „Ovo je prije svega istraživački rad. Pri tome se kao autor nisam rukovodio znanstvenim pristupom. Navodeći okvirne izvore želio sam pomoći budućim istražiteljima da dobiju lakši pristup građi, za što bi se inače moralo utrošiti vrlo mnogo vremena”, (ZM, 2025.). Vrijednost ovog djela leži u tome što je od iznimne važnosti ponajprije za Đakovo i Slavoniju, a onda i za hrvatsku opću i kineziološku historiografiju jer se hazenom i velikim rukometom na ovom području Hrvatske rijetko tko bavio, a svaki pokušaj čuvanja naše baštine od zaborava zaslužuje pažnju, brigu i pohvalu.

Robert Francem

100 godina pčelarstva u Đakovštini (1925. – 2025.)

Grad Đakovo i Udruga pčelara Đakovština, Đakovo, 2025.

(izvršni urednik Željko Tomić)

Pred nama je značenjem i sadržajem, a osobito fotografijama bogata monografija o stogodišnjoj povijesti pčelarstva u Đakovštini. Na 360 stranica, ilustrirana u bojama, na velikom formatu od 33 cm i tvrdog uveza, sustavan je to i predano izložen rad Udruge pčelara Đakovštine, tiskani gospodarski pionir i mogući poticaj drugima u objavljivanju prikazane građe.

Nema puno, dapače, izuzetno je malo ovakvih uradaka. Predsjednik Udruge te izvršni urednik knjige, Željko Tomić, dao si je truda da na cjelovit i organiziran način, a dostupno široj publici, predstavi kontinuirani razvoj pčelarstva kao gospodarske aktivnosti temeljen na povijesnim činjenicama i faktografski potkrijepljenim dokumentima te bogatim slikovnim materijalom. Stručnošću i visokom razinom pristupa gradi pripomogle su i eminentne znanstvenice prof. dr. sc. Marija Benić Penava i prof. dr. sc. Zlata Živković Kerže s *Poviješću pčelarstva u Slavoniji*, odnosno radom o *Pčelarenju u Đakovu nakon Drugog svjetskog rata* i *U suverenoj Republici Hrvatskoj*. Tomić je dao historijski pregled pčelarenja u domicilnoj sredini te činjenični prikaz osnivanja Društva i aktivnosti Udruge, kao i kalendar rada tijekom godine.

Iz raznih arhiva i mnoštva drugih izvora prikazan je uzgoj pčela, kao i proizvodnja svih pčelinjih proizvoda, potom i obnova pčelarskog doma u Đakovu i sva sjećanja na edukacije te javne nastupe i obljetnice Udruge. Slijede zanimljivi prilozi Marcela Gorete, Mirka Drenjanca i Ivice Šunića o pčelinjim leglima, matici, trutu te radilicama, kao i Mate Nađa o prošlosti ceha. Na kraju su tu i senzibilni umjetnički ostvaraji Adama Rajzla, Zdravka Carevića i glazba Darija Balekića s tekstovima Marije Matasović. Predočeni su i svi predsjednici Udruge pčelara, kao i Upravni odbori te europski iskorak

uz podršku europskih fondova i prikazi stručnih gostovanja i razmjene iskustava po inozemstvu. Slikovno je predstavljena i većina pčelara s područja Đakovštine, gdje bi još bila poželjna i tekstualna popraćenost podacima.

Opsežna monografija završava vizijom rada Udruge u budućnosti, izvješćem s Godišnje skupštine za ovu značajnu 100. obljetnicu, predloženim pohvalama i priznanjima i – naravno, sažetkom, odnosno prijevodima: Summary i Zusammenfassung.

Pohvalno izdanje đakovačke pčelarske monografije, uz još eventualno jaču selekciju fotografija i obimne materijalne građe, a s više tekstualnih činjeničnih podataka i analize obrađene materije. No, svakako značajan prinos pregledu gospodarenja pčelama i medom, kao i domaćem vrednovanju i očuvanju povijesti pčelarstva u Đakovštini.

Hrvoje Miletić

AKTIVNOSTI
MUZEJA ĐAKOVŠTINE

Muzej Đakovštine Đakovo
Ante Starčevića 34, 31400 Đakovo
Tel. 031/813-254
www.muzej-djakovstine.hr
muzej-djakovstine@os.t-com.hr

IZVJEŠĆE O RADU MUZEJA ĐAKOVŠTINE ZA 2023. GODINU

1. SKUPLJANJE GRAĐE

1.1. Kupnja

U 2023. godini Muzej Đakovštine otkupio je 25 predmeta za Etnografsku zbirku (*7 ženskih rubina, 5 oplećaka, 4 potkrilnice, 2 špencla, 2 marame, mušku rubinu, pregač, gaće, tkanicu i suknju*).

Za Likovnu zbirku kupljena je slika Vilima Svečnjaka „Storija o jednoj opsesiji”.

Kupljen je i određeni broj knjiga za muzejsku knjižnicu, koje su navedene u dijelu „Knjižnica. Nabava.”

1.2. Terensko istraživanje

U suradnji s konzervatorima Hrvatskog restauratorskog zavoda obavljen je trodnevni obilazak terena u okolici Đakova s ciljem pripremanja prvog sustavnog terenskog pregleda u projektu koji tematizira potragu za ostacima Katzianerove vojne iz 1573. godine. Za vrijeme terenskog rada obavljeno je i stručno savjetovanje i uvid u pripadajući materijal s kolegama u Gradskom muzeju Vinkovci i Arheološkom muzeju u Osijeku, te s predavačima na Filozofskom fakultetu u Osijeku.

Obavljena su zračna snimanja bespilotnom letjelicom srednjovjekovnih Gorjana na temelju kojih je izrađen digitalni visinski model za potrebe znanstvenih radova i kao početak detaljnog mapiranja srednjovjekovnog lokaliteta i njegove šire okolice. Snimke i modeli objavljeni su u *Zborniku Muzeja Đakovštine* 16.

Zračno snimanje prostora srednjovjekovnog lokaliteta Nevna u Levanjskoj Varoši za potrebe izrade projekta budućeg sustavnog istraživanja zaštićenog arheološkog lokaliteta. Za projekt su prikupljeni dokumenti iz Fototeke Ministarstva kulture i medija te konzervatorske studije iz Konzervatorskog odjela u Osijeku.

Sustavno mapiranje i rekognosciranje na prostoru općine Gorjani, Punitovci, Satnica Đakovačka, Đakovo i Semeljci s ciljem pronalaska tragova habsburške vojne iz 1573. godine i potencijalne masovne grobnice sudionika vojne.

1.3. Darovanje

Muzeju Đakovštine Đakovo darovano je ukupno 66 predmeta za Etnografsku zbirku (27 jaja šaranih voskom, 4 *rubine*, 4 marame, 4 *tkanice*, 3 *oplećka*, 2 TOZ olovke za tintoblaj, 2 krpana (*oplitana*) jaja, 2 pregače, *šamlica*, korpica, *koršov*, dječji biciklič, *ponjava necana*, muške *gaće*, *čošak*, dvije *pantlike* za rukave, uzorak *šlinge*, *šamija*, *pocelica*, dukati, pojas, perlice od *štrepa*, vez *pulijama*, vez *pulijama* i žutom svilom, etno inspirirana haljina i kožnati pojas).

Za Likovnu zbirku darovane su dvije slike slikara I. Varge „Šokica koja doji dijete na polju” i „Tri Šokice divane pred kućom”.

Za Kulturno-povijesnu zbirku darovana je fotografija Emme Fuchs te 16 predmeta iz ostavštine Rudolfa Čelede.

2. ZAŠTITA

2.1. Preventivna zaštita

Provođene su klasične mjere preventivne zaštite predmeta u svakoj od muzejskih zbirki.

Redovito se prozračuju i/ili zamrzavaju predmeti kao prevencija od oštećenja od moljaca (kako predmeta u čuvaonici tako i predmeta koji su izloženi u stalnom postavu). Umatanje u beskiselinski papir predmeta od svile i vune koji do sada nisu bili.

3. DOKUMENTACIJA

3.1. Inventarna knjiga

Novi predmeti unose se redovito u M++ i S++ program.

3.3. Fototeka

Svaka se djelatnost u Muzeju Đakovštine i izvan Muzeja, a koja se tiče institucije, prati fotografskim snimkama.

3.6. Hemeroteka

Popunjava se gotovo isključivo iz priloga koji izlaze u *Glasi Slavonije* i lokalnih novina *Đakovački list*.

4. KNJIŽNICA

4.1. Nabava

Knjižnični se fond Muzeja Đakovštine povećao za 81 jedinicu. Kupnjom su nabavljene 32 publikacije (kupnjom od privatnih osoba, antikvarijata i knjižara), 35 putem razmjene (Arheološki muzej Istre, Muzej likovnih umjetnost Osijek, Arheološki muzej Zagreb) i 14 putem dara (privatne osobe).

4.2. Stručna obrada knjižničnog fonda

U programu Zaki ukupno je obrađeno 3028 publikacija.

4.3. Zaštita knjižnične građe

Zaštićeno je 38 knjiga (lijepljenje hrpta i stranica radi se kontinuirano).

4.4. Služba i usluge za korisnike

Svakodnevno se odgovara na upite putem e-pošte, osobno ili telefonski.

Pretraživanje kataloga i građe, davanje informacija korisnicima (osobno, e-poštom), suradnja s kolegama. Fond najčešće koriste zaposlenici Muzeja, a vanjski korisnici dolaze u potrazi za informacijama vezanim za povijest Đakovštine, etnografiju i zavičaj.

4.5. Ostalo

U 2023. godini izdan *16. Zbornik Muzeja Đakovštine*, a članici objavljeni u *Zborniku* objavljuju se i na portalu Hrčak.

6. STRUČNI RAD

6.2. Identifikacija/Determinacija građe

Procjena vrijednosti muzejske građe kao i njezina determinacija neprekidna je. Uglavnom je vezana za etnografsku građu, povijesnu građu, knjige i umjetničke predmete.

6.3. Revizija građe

U tijeku je popisivanje/sravnjivanje postojećeg fundusa građe, uvida u stvarno stanje u odnosu na inventirane predmete.

6.4. Ekspertize

Kustosica etnologije Ivana Dević član je različitih komisija: za procjenu i savjetovanje voditelja dječjih folklornih skupina koji su sudjelovali na Malim vezovima, za ocjenjivanje prigodno uređenih izloga za Đakovačke vezove, za izbor dječjih likovnih radova etnološke tematike, predsjednica komisije za „Izbor najbolje nošenog narodnog ruha Slavonije, Baranje i Srijema”.

6.5. Posudbe i davanje na uvid

Za izložbu „Molovanje i farbanje” u Muzeju Slavonije u Osijeku posuđena su 43 predmeta (38 marama, leđni *prevjesi*, *molovani pregač*, *štofana bluza*, korpica za svetenje, *molovana* salvetica za svetenje).

Za izložbu „150 godina DVD-a Đakovo” Muzej Đakovštine posudio je Spomen-muzeju J. J. Strossmayera lutke za izlog sa staklenim postoljem.

Lutke za izlog iz fundusa Muzeja Đakovštine posuđene su za ukrašavanje izloga za Đakovačke vezove KUD-u „Zora” Piškorevci, zatim za realiziranje izložbe 160 godina KUD-a „Sklad” Đakovo u Kući Reichsmann i uređivanje izloga u adventsko vrijeme.

6.6. Sudjelovanje na kongresima i savjetovanjima

Kustosica arheologije sudjelovala je na godišnjoj Skupštini Hrvatskog arheološkog društva u Belom Manastiru.

Kustosica etnologije sudjelovala je na znanstveno-stručnom skupu „Nematerijalna kulturna baština u istočnoj Hrvatskoj: iskustva i izazovi kroz 20 godina” u sklopu Dana europske baštine 2023. godine u Županji i Bošnjacima te održala izlaganje o *ljeljama* iz Gorjana kao nematerijalnoj kulturnoj baštini s područja Đakovštine.

6.7. Publicistička djelatnost stručnih djelatnika

Marina Božić: „70 godina Muzeja Đakovštine”, *Glasnik slavonskih muzeja*, glasilo Muzejske udruge istočne Hrvatske, Osijek, 2023., 93–97.

Marina Božić: „Sedamdeset godina Muzeja Đakovštine”, *ZMD*, Đakovo, 2023., 305–317.

Marina Božić: Osvrt na knjigu Mirka Ćurića „Posljednja večera: Freska Alexandera Maximilliana Seitza u Strossmayerovoj katedrali”, *ZMD*, Đakovo, 2023., 408–409.

Jelena Boras: Osvrt na knjigu Marka Sinobada i Maje Šunjić „Arheološka istraživanja na Trgu J. J. Strossmayera u Đakovu”, *ZMD*, Đakovo, 2023., 405–407.

Ivana Dević: „Bogatstvo bojanih marama u Etnografskoj zbirci Muzeja Đakovštine”, *Revija 57. Đakovačkih vezova*, Đakovo, 2023., 64–66.

Ivana Dević: „Gostovanje izložbe ‚Dječje igračke iz zbirke Etnografskog muzeja‘ u Muzeju Đakovštine”, *Revija 57. Đakovačkih vezova*, Đakovo, 2023., 93–95.

Ivana Dević: Osvrt na knjigu Miroslave Hadžihusejnović Valašek „Dušo, sad pođi sa mnom – Tradicijske nabožne pripovjedne pjesme i molitve iz Slavonije i Srijema”, *ZMD*, Đakovo, 2023., 412–413.

Ivana Dević: Osvrt na knjigu Mande Svirac „U početku bijaše riječ – kršćanski simboli u hrvatskoj tradicijskoj kulturi”, *ZMD*, Đakovo, 2023., 410–411.

Andrea Heđi i Romana Radišić: „Knjižnica Muzeja Đakovštine Đakovo”, *ZMD*, Đakovo, 2023., 395–402.

6.8. Stručno usavršavanje

Kustosi Muzeja Đakovštine sudjelovali su na MDC-ovim radionicama „Kako objaviti dobru muzejsku knjigu” putem platforme ZOOM.

Kustosica etnologije sudjelovala je na stručnim sastancima Sekcije etnologa Muzejske udruge istočne Hrvatske.

6.9. Stručna pomoć i konzultacije

Savjetovanje i stručna pomoć pojedincima, udrugama i slično svakodnevni su dio posla stručnih zaposlenika Muzeja. Procjenjivanje vrijednosti ruha i uporabnih predmeta, konzultacije za rekonstrukciju narodnih nošnji, davanje savjeta za pohranu narodnog tekstila, informacije o sudjelovanju na Đakovačkim vezovima, informacije o starim fotografijama, konzultacije i savjetovanje pri pisanju seminarskih radova studenata te odgovaranje na brojne druge upite etnološke, arheološke i povijesne tematike.

6.10. Urednički poslovi, recenzije knjiga i članaka

Marina Božić, Jelena Boras i Ivana Dević članovi su uredništva *Zbornika Muzeja Đakovštine*. Godine 2023. objavljen je i 16. broj *Zbornika Muzeja Đakovštine*.

6.11. Djelovanje u strukovnim društvima

Zaposlenici Muzeja Đakovštine članovi su Muzejske udruge istočne Hrvatske, ali i drugih udruga i organizacija (LAG Strossmayer, Hrvatsko arheološko društvo, Društvo ljubitelja starina).

6.12. Informatički poslovi Muzeja

U kreiranju i održavanju mrežne stranice Muzeja, profila na Facebooku ovisno o sadržaju sudjeluju svi stručni zaposlenici Muzeja. Knjižničarka Muzeja Đakovštine zadužena je za dodatne informatičke poslove (OREG, Zaki i dr.).

7. ZNANSTVENI RAD

7.2. Publicirani radovi

Jelena Boras: „Kronika uništavanja arheološkog lokaliteta Gradina u Gorjanima”, *ZMĐ*, Đakovo, 2023., 7–48.

Marina Božić: „Prilozi životopisu Zore Vuksan-Barlović”, *ZMĐ*, Đakovo, 2023., 93–112.

9. IZLOŽBENA DJELATNOST

Naziv izložbe: **Vilim Svečnjak**

Mjesto održavanja i prostor: Muzej Đakovštine

Vrijeme trajanja: 27. 1. 2023. – 27. 3. 2023.

Autor stručne koncepcije: dr. sc. Igor Loinjak

Autor postava: dr. sc. Igor Loinjak

Opseg: 25 slika, 16 crteža

Vrsta: edukativna, umjetnička, samostalna, informativna.

Tema: upoznavanje posjetitelja MĐĐ-a s dijelom likovna stvaralaštva V. Svečnjaka s naglaskom na tematsku raznovrsnost.

Korisnici: svi posjetitelji Muzeja Đakovštine.

Naziv izložbe: **Izložba ilustracija Neustrašive žene**

Mjesto održavanja i prostor: Muzej Đakovštine

Vrijeme trajanja: 5. 4. 2023. – 23. 4. 2023.

Autor stručne koncepcije: Sonja Švec Špajnot

Autor postava: Marina Božić

Opseg: 100 ilustracija

Vrsta: edukativna, umjetnička, informativna.

Tema: upoznavanje posjetitelja s ilustracijama 100 žena koje su promijenile Hrvatsku, koje su ostavile traga tako što su se borile sa zabranama, ograničenjima te uspjele biti „prve” u nečemu.

Korisnici: svi posjetitelji Muzeja Đakovštine.

Naziv izložbe: **Izložba Udruge slikara Đakovštine „Okretanje prema suncu umjetnosti”**

Mjesto održavanja i prostor: Muzej Đakovštine

Vrijeme trajanja: 10. 5. 2023. – 18. 6. 2023.

Autor stručne koncepcije: Josip Ljulj

Autor postava: Josip Ljulj, Marina Božić

Opseg: 70 slika

Vrsta: umjetnička, skupna, tuzemna.

Tema: upoznavanje posjetitelja s likovnim stvaralaštvom Udruge „Suncokret”, koja je obilježavala 20. godišnjicu postojanja.

Korisnici: svi posjetitelji Muzeja Đakovštine.

Naziv izložbe: **Izložba „Hrvati ujedinjeni kravatom”**

Mjesto održavanja i prostor: Kuća Reichsmann

Vrijeme trajanja: 23. 6. 2023. – 25. 6. 2023.

Autor stručne koncepcije: Branka Bezić Filipović

Autor postava: Marina Božić

Opseg: 20 panoa

Vrsta: edukativna, informativna, internacionalna.

Tema: upoznavanje posjetitelja sa značajnim Hrvatima diljem svijeta.

Korisnici: svi posjetitelji Kuće Reichsmann.

Naziv izložbe: **Izložba „Molovanje i farbanje – prikaz tradicijskog umijeća bojenja tekstila”**

Mjesto održavanja i prostor: Muzej Đakovštine

Vrijeme trajanja: 30. 6. 2023. – 30. 7. 2023.

Autor stručne koncepcije: Janja Juzbašić i Jasmina Jurković Petras

Autor postava: Janja Juzbašić, Jasmina Jurković Petras i Ivana Dević

Opseg: 165 predmeta

Vrsta: etnografska, edukativna, informativna, tuzemna, skupna.

Tema: predstavljanje načina kako se tkanina u prošlosti ukrašavala.

Korisnici: svi posjetitelji Muzeja Đakovštine.

Naziv izložbe: **Izložba „Arheologija iz zraka”**

Mjesto održavanja i prostor: Muzej Đakovštine

Vrijeme trajanja: 8. 9. 2023. – 1. 10. 2023.

Autor stručne koncepcije: Miroslav Vuković, Jelena Boras

Autor postava: Miroslav Vuković

Opseg: 36 fotografija

Vrsta: arheološka, edukativna, informativna, tuzemna.

Tema: posebnosti arheoloških lokaliteta kroz objektiv fotoaparata.

Korisnici: svi posjetitelji Muzeja Đakovštine.

Naziv izložbe: **Izložba „Strip-mobili”**

Mjesto održavanja i prostor: Muzej Đakovštine

Vrijeme trajanja: 20. 10. 2023. – 20. 11. 2023.

Autor stručne koncepcije: Saša Paprić, Irena Jukić Pranjić

Autor postava: Saša Paprić

Opseg: 10 mobilnih panoa

Vrsta: edukativna, samostana, informativna.

Tema: strip u pokretu.

Korisnici: svi posjetitelji Muzeja Đakovštine.

Naziv izložbe: **Izložba „Pretpovijesno naselje Viškovci – Gradina”**

Mjesto održavanja i prostor: Muzej Đakovštine

Vrijeme trajanja: 8. 12. 2023. – 22. 1. 2024.

Autor stručne koncepcije: Jacqueline Balen i Jelena Boras

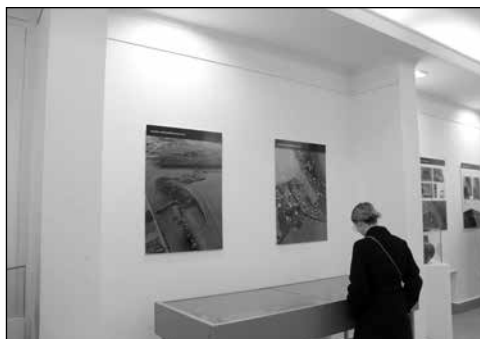
Autor postava: Jacqueline Balen i Jelena Boras

Opseg: 88 predmeta, 12 tekstualnih postera, jedan videouradak i jedna interaktivna aplikacija.

Vrsta: edukativna, samostana, informativna.

Tema: upoznavanje posjetitelja s arheološkim lokalitetom Viškovci – Gradina.

Korisnici: svi posjetitelji Muzeja Đakovštine.

10. IZDAVAČKA DJELATNOST MUZEJA

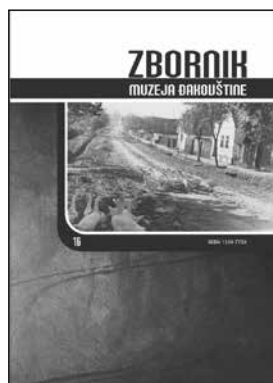
10.1. Tiskovine

Kontinuitet različitosti u opusu Vilima Svečnjaka (katalog)

Okretanje prema suncu umjetnosti (katalog)

Zbornik Muzeja Đakovštine broj 16

Pretpovijesno naselje Viškovci – Gradina (katalog)

11. EDUKATIVNA DJELATNOST

11.1. Vodstva

Kustosi Muzeja Đakovštine redovito imaju vodstva za građanstvo, škole, vrtiće, koja su nerijetko organizirana.

11.2. Predavanja

Tijekom 2023. održano je pet predavanja u Muzeju Đakovštine:

- Život i stvaralaštvo Vilima Svečnjaka
- Otvoreni pristup informacijama u muzejima
- Srednjovjekovni Gorjani – otkrivanja arheoloških tragova zaboravljene prošlosti
- Večer filmske glazbe Udruge za promicanje glazbene kulture „Arija”
- Srednjovjekovni Gorjani

11.3. Radionice i igraonice

Radionice u Muzeju Đakovštine tijekom 2023. godine jesu: Izrađivanje *gombica*, Cimet – put začina, Mirisni ukrasi, Izrada zimske maske, Izrada maske od slame, Vvijet do cvijeta, Slikajmo uz vino, Oplitanje jaja koncem i bakrenom žicom, Moj mali muzej, Đerdan-đendar, Sviranje tambure samice, Tkanje na tkalačkoj daščici, Srednjovjekovni likovi, Štampaj i ti u muzejskom hladu, Posudice od gline, Kaligrafija, *Molovane* torbice, Ukrašavanje torbica šarenom vunicom, Kartoklinci, Osnovni arheološki pojmovi, Zvijezde od plišane žice, Zvijezdice od kartona, Origami zvijezda.

Ukupno je održano 30 radionica.

11.4. Ostalo

Projekcije filmova Foto-kino kluba i Planinarskog društva Đakovo: Uspon đakovačkih planinara u Maroku 1983., U bijelo me majka opremila, Đakovačke kronike – Vinčac, Tačkijada, Škola – ne tako davno.

12. ODNOSI S JAVNOŠĆU (PR)

12.1. Objave u tiskanim i elektroničkim medijima

Velik dio aktivnosti Muzeja (izložbe, predavanja) najavljene su i komentarom popraćene u *Glasi Slavonije*, *Đakovačkom listu* te katkada na Novom radiju i Osječkom radiju. Zatim na Facebook stranici Muzeja te mrežnoj stranici Muzeja s koje se vrlo često dijele dalje.

12.2. Sudjelovanje u televizijskim i radijskim emisijama

U više su navrata zaposlenici Muzeja sudjelovali u emisijama lokalnog i regionalnog radija te u HRT-ovim televizijskim i radijskim emisijama.

12.3. Predavanja

Navedena su pod točkom 11. 2.

12.4. Promocije i prezentacije

Predstavljanje knjiga: B. Bezić Filipović „Hrvati ujedinjeni kravatom”, predstavljanje *Zbornika Muzeja Đakovštine 16*.

12.5. Koncerti i priredbe

U Muzeju Đakovštine tijekom 2023. godine održano je 5 koncerata:

- Izbor umjetničkih skladbi i popularne glazbe
- Večer filmske glazbe
- Jazz koncert: Kvartet Benjamina Lamze
- Koncert Dua Vojkan Jocić i Hrvoje Galler
- Koncert Večer Disneyjevih melodija

13. MARKETINŠKA DJELATNOST

Za svaku izložbu u Muzeju tiskamo i šaljemo pozivnice u papirnatom obliku, ali i digitalne. Za svaku izložbu te poneke događaje tiskamo i plakate. Događaji u Muzeju najavljuju se i komentiraju i na stranicama tiska (*Glas Slavonije*, *Đakovački list*) te na muzejskoj mrežnoj stanici i Facebook profilu.

14. UKUPAN BROJ POSJETITELJA

Ukupan broj posjetitelja u 2023. godini u Muzeju Đakovštine je 2503..

15. FINACIJE

15.1. Izvori financiranja (u %)

- lokalna samouprava 97,36 %
- vlastiti prihod 0,39 %
- Ministarstvo kulture i medija 2,25 %

Muzej Đakovštine Đakovo
Ante Starčevića 34, 31400 Đakovo
Tel. 031/813-254
www.muzej-djakovstine.hr
muzej-djakovstine@os.t-com.hr

IZVJEŠĆE O RADU MUZEJA ĐAKOVŠTINE ZA 2024. GODINU

1. SKUPLJANJE GRAĐE

1.1. Kupnja

U 2024. godini Muzej Đakovštine otkupio je 46 predmeta za Etnografsku zbirku (10 čarapa, par čizama, *krunjač*, 3 marame, 2 mašince za *molovanje*, par *opanaka*, *oplećak*, par papuča, 3 *pregača*, 2 prsluka, 3 *rubine*, par sandala, spužvasti valjak za mašinicu za *molovanje*, 2 torbice, 12 valjaka za *molovanje*, vile i *zidnjak*).

Za Zbirku Domovinskog rata od fizičke osobe otkupljeno je 7 predmeta (spomenica Domovinskog rata, Bugarski bajonet AK-47, Bajonet M48, JNA orden za vojne zasluge, medalja za hrabrost, orden za hrabrost, vojnička kaciga/šljem s bedžom vukovarskog vodotornja).

1.2. Darovanje

Muzeju Đakovštine darovano je:

- za Kulturno-povijesnu zbirku: sigurnosni trezor „Braće Hesky” s početka 20. stoljeća, 6352 (šest tisuća tristo pedeset dvije) markice.

- za Zbirku Domovinskog rata: vojna kaciga pripadnika Zbora narodne garde Republike Hrvatske, maskirna vojnička kapa s grbom Republike Hrvatske (3 komada), vojnička torba (2 komada), vreća za spavanje, spomenica

Domovinskog rata 1990. – 1992. s pripadajućom kutijom (2 komada), orden zasluga za narod, maskirna navlaka za vojnu kacigu, časnička kapa Hrvatske vojske (2 komada), vojni opasač (2 komada), vojnička oprema za obrok i okrepu, induktorski poljski JNA telefon M-63, hlače pripadnika MUP-a 1991. godine, komplet za zaštitu građana s maskom MC 1, vojničke hlače (3 komada), vojnička jakna (2 komada).

- za Likovnu zbirku darovane su 4 slike Franje Arpada Mesaroša.

2. ZAŠTITA

2.1. Preventivna zaštita

Provođene su klasične mjere preventivne zaštite predmeta u svakoj od muzejskih zbirki.

Redovito se prozračuju i/ili zamrzavaju predmeti kao prevencija od oštećenja od moljaca (kako predmeta u čuvaonici tako i predmeta koji su izloženi u stalnom postavu). Umatanje u beskiselinski papir predmeta od svile i vune koji do sada nisu bili.

3. DOKUMENTACIJA

3.1. Inventarna knjiga

Novi predmeti unose se redovito u M++ i S++ program.

3.3. Fototeka

Svaka se djelatnost u Muzeju Đakovštine i izvan Muzeja, a koja se tiče institucije, prati fotografskim snimkama. U tijeku je selekcija, razvrstavanje i preventivna zaštita starih fotografija (njih 753).

3.6. Hemeroteka

Popunjava se gotovo isključivo iz priloga koji izlaze u *Glasu Slavonije* i lokalnih novina *Đakovački list* te časopisa *History*.

4. KNJIŽNICA

4.1. Nabava

Knjižnični se fond Muzeja Đakovštine povećao za 115 jedinica. Kupnjom je nabavljeno 50 publikacija (kupnjom od privatnih osoba, antikvarijata i knjižara), 19 putem razmjene i 46 putem dara (privatne osobe).

4.2. Stručna obrada knjižničnog fonda

U programu Zaki ukupno je obrađeno 4993 publikacija.

4.4. Služba i usluge za korisnike

Svakodnevno se odgovara na upite putem e-pošte, osobno ili telefonski. Pretraživanje kataloga i građe, davanje informacija korisnicima (osobno, e-poštom), suradnja s kolegama. Fond najčešće koriste zaposlenici Muzeja, a vanjski korisnici dolaze u potrazi za informacijama vezanim za povijest Đakovštine, etnologiju, arheologiju i zavičaj.

6. STRUČNI RAD

6.2. Identifikacija/Determinacija građe

Procjena vrijednosti muzejske građe kao i njezina determinacija neprekidna je. Uglavnom je vezana za etnografsku građu, povijesnu građu, knjige i umjetničke predmete.

6.3. Revizija građe

Dovršena je revizija Kulturno-povijesne zbirke, u tijeku je revizija Etnografske zbirke.

6.4. Ekspertize

Kustosica etnologije Ivana Dević član je različitih komisija: za procjenu i savjetovanje voditelja dječjih folklornih skupina koji su sudjelovali na Malim vezovima, za ocjenjivanje prigodno uređenih izloga za Đakovačke vezove, za izbor dječjih likovnih radova etnološke tematike, predsjednica komisije za „Izbor najbolje nošenog narodnog ruha Slavonije, Baranje i Srijema”.

6.5. Posudbe i davanje na uvid

Ostvareni su uvidi u muzejsku građu i muzejsku dokumentaciju u svrhe: realizacija projekta „Škola u muzeju i muzej u školi” (Kulturno-povijesna zbirka), traženja fotografije pokojnoga suborca u svrhu ukrašavanja nadgrobnog spomenika (Zbirka Domovinskog rata), uvida u oružje iz Prvog i Drugog svjetskog rata u svrhu izrade drvene ukrasne replike (Kulturno-povijesna zbirka), uvida članova obitelji u logorske dopisnice njihovih članova obitelji koji su bili u logorskom sustavu Nezavisne Države Hrvatske (Kulturno-povijesna zbirka), istraživanja o osnivačici i prvoj ravnateljici Muzeja Đakovštine Hedvigi Dekker (Kulturno-povijesna zbirka), istraživanja u svrhu pisanja monografije o đakovačkom nogometnom klubu (Kulturno-povijesna zbirka), istraživanja o đakovačkom sportu s naglaskom na karate i nogomet (Kulturno-povijesna zbirka).

Posudili smo Spomen-muzeju J. J. Strossmayera kubuse i staklena zvona za realizaciju izložbe „U ime pape i biskupa našeg”.

6.6. Sudjelovanje na kongresima i savjetovanjima

Kustos povjesničar Mateo Dragičević sudjelovao je na Međunarodnoj znanstveno-stručnoj konferenciji „Kontinentalna Hrvatska – povijesni kontekst, aktualnosti i perspektive budućnosti” i na festivalu povijesti „Kliofest 2024.” u Osijeku.

6.7. Publicistička djelatnost stručnih djelatnika

Ivana Dević: „Iz rukopisa Lucije Karalić – gorjanske *kijareže*”, *Revija 58. Đakovačkih vezova*, Đakovo, 2024.

6.8. Stručno usavršavanje

Kustosi Muzeja Đakovštine sudjelovali su na MDC-ovim *online* radionicama.

Kustosica etnologije sudjelovala je na stručnim sastancima Sekcije etnologa Muzejske udruge istočne Hrvatske.

6.9. Stručna pomoć i konzultacije

Savjetovanje i stručna pomoć pojedincima, udrugama i slično svakodnevni su dio posla stručnih zaposlenika Muzeja. Procjenjivanje vrijednosti ruha i uporabnih predmeta, konzultacije za rekonstrukciju narodnih nošnji, davanje savjeta za pohranu narodnog tekstila, informacije o sudjelovanju na Đakovačkim vezovima, informacije o starim fotografijama, konzultacije i savjetovanje pri pisanju seminarskih radova studenata te odgovaranje na brojne druge upite etnološke, arheološke i povijesne tematike.

6.10. Urednički poslovi, recenzije knjiga i članaka

Marina Božić, Jelena Boras i Ivana Dević članovi su uredništva *Zbornika Muzeja Đakovštine*. Krajem godine 2025. planira se objaviti i 17. broj *Zbornika Muzeja Đakovštine*.

6.11. Djelovanje u strukovnim društvima

Zaposlenici Muzeja Đakovštine članovi su Muzejske udruge istočne Hrvatske, ali i drugih udruga i organizacija (Hrvatsko arheološko društvo, Društvo ljubitelja starina).

6.12. Informatički poslovi Muzeja

U kreiranju i održavanju mrežne stranice Muzeja, profila na Facebooku ovisno o sadržaju sudjeluju svi stručni zaposlenici Muzeja. Knjižničarka Muzeja Đakovštine zadužena je za dodatne informatičke poslove (OREG, Zaki i dr.).

9. IZLOŽBENA DJELATNOST

Naziv izložbe: **Doba leda i vatre**

Mjesto održavanja i prostor: Muzej Đakovštine

Vrijeme trajanja: 26. 1. 2024. – 18. 3. 2024.

Autor stručne koncepcije: Ivana Marušćak

Autor postava: Ivana Marušćak

Opseg: 21 predmet, 16 plakata, svjetleći zid

Vrsta: geološka, edukativna, informativna.

Tema: flora i fauna u vremenu posljednjeg ledenog doba na području Brodskog Posavlja.

Korisnici: svi posjetitelji Muzeja Đakovštine Đakovo.

Naziv izložbe: **Simulacra Naturae**

Mjesto održavanja i prostor: Muzej Đakovštine

Vrijeme trajanja: 5. 4. 2024. – 6. 5. 2024.

Autor stručne koncepcije: Igor Loinjak

Autor postava: Marina Božić

Opseg: 24 crteža

Vrsta: umjetnička

Tema: nadrealistički svijet flore i faune koji spaja nespojive biljke (artičoka i kaktus) i životinje (riba i lav), uvjeravajući nas u skladnu cjelinu u stvarnosti nespojivih krajnosti.

Korisnici: svi posjetitelji Muzeja Đakovštine Đakovo.

Naziv izložbe: **Rascvjetavanje – Skice iz Edena**

Mjesto održavanja i prostor: Muzej Đakovštine

Vrijeme trajanja: 10. 5. 2024. – 17. 5. 2024.

Autor stručne koncepcije: Sonja Švec Španjol

Autor postava: Sonja Švec Španjol i Marina Božić

Opseg: 34 slike (17 ulja, 17 akvarela)

Vrsta: umjetnička

Tema: predstavljen je ciklus cvijeća, u središtu pozornosti je božur i njegovo rascvjetavanje, zatim kao njegova fizionomijska suprotnost perunika, te vrtni mak i gladiola; izložba želi upozoriti na ljepotu prirode, odnosno cvijeta, koja nerijetko prođe neprimijećena.

Korisnici: svi posjetitelji Muzeja Đakovštine Đakovo.

Naziv izložbe: **Babaseka**

Mjesto održavanja i prostor: Muzej Đakovštine

Vrijeme trajanja: 28. 6. 2024. – 7. 7. 2024.

Autor stručne koncepcije: Tomislav Livaja

Autor postava: Tomislav Livaja

Opseg: 13 fotomontaža

Vrsta: etnografska izložba

Tema: žena u aljmaškoj nošnji – *baba* umetnuta je fotomontažom u svjetski poznata likovna djela. Spoj visokog – umjetničkog i tradicionalnog.

Korisnici: svi posjetitelji Muzeja Đakovštine Đakovo.

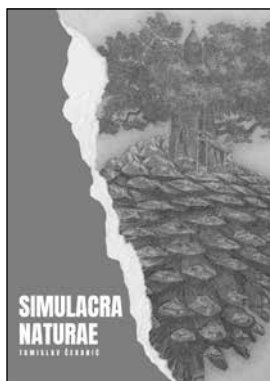
10. IZDAVAČKA DJELATNOST MUZEJA

10.1. Tiskovine

Dotisak vodiča kroz stalni postav – Muzej Đakovštine Đakovo – Etnološki odjel

Simulacra naturae, katalog izložbe Tomislava Čeranića

Rascvjetavanje – skice iz Edena, katalog izložbe Edit Glavurtić

11. EDUKATIVNA DJELATNOST

11.1. Vodstva

Kustosi Muzeja Đakovštine redovito imaju vodstva za građanstvo, škole, vrtiće, koja su nerijetko organizirana.

11.2. Predavanja

Tijekom 2024. godine kustos povjesničar Mateo Dragičević održao je 17 predavanja s temama: „Istražujmo Međuzemlje” – predavanje povodom 13. Noći knjige, „Nađemo se kod Male”, „Povijesni postav Muzeja Đakovštine”, „Josip Juraj Strossmayer i gradnja katedrale”, „Obitelj Trischler”, „Srednjovjekovlje”, „Ergela Đakovo kroz povijest”, „Božićni vremeplov”.

11.3. Radionice i igraonice

Tijekom 2024. održane su 32 radionice. Teme radionica jesu: Slavonske tradicijske frizure, Slavonske slastice – *kalupaši*, Tkanje narukvica, Prapovijesna pitalica kroz arheološki postav, Ukrašavanje jaja oplitanjem koncem, Ukrašavanje jaja bakrenom žicom, Moj mali muzej, Radionica o Tolkienu, Bakina škrinja, niz radionica glinom, Molovanje torbica, Izrada *gombica*, Ukrašavanje škrinja, Cvjetovi od vune, Izrada vjenčića, *Tarana* za božićni ručak.

11.4. Ostalo

Projekcija filmova i videospotova Foto-kino kluba Đakovo

Stand-up komedija „Crveneka i sedam čudaka”

Trajno dostupne *online* izložbe na mrežnim stranicama Muzeja Đakovštine: *Rijetke i lijepe knjige iz fonda Knjižnice Muzeja Đakovštine i Razglednice iz Đakova*.

12. ODNOSI S JAVNOŠĆU (PR)

12.1. Objave u tiskanim i elektroničkim medijima

Velik dio aktivnosti Muzeja (izložbe, predavanja) najavljene su i komentarom popraćene u *Glasu Slavonije*, *Đakovačkom listu* te katkada na Novom radiju i Osječkom radiju. Zatim na Facebook stranici Muzeja te mrežnoj stranici Muzeja.

12.2. Sudjelovanje u televizijskim i radijskim emisijama

Kustos povjesničar Mateo Dragičević dao je izjavu za Slavonsku televiziju povodom kreiranja edukativnog sadržaja u Domu za starije i nemoćne u Đakovu, te je sudjelovao u emisiji „EDUCA” Novoga radija u Đakovu povodom provođenja projekta „Muzej u školi i škola u muzeju”.

12.3. Predavanja

Navedena su pod točkom 11. 2.

12.4. Promocije i prezentacije

Predstavljena je knjiga Edit Glavurtić „Jagode i papar”.

12.5. Koncerti i priredbe

Održan je koncert Udruge za promicanje glazbene kulture „Arija”.

13. MARKETINŠKA DJELATNOST

Za svaku izložbu u Muzeju tiskamo i šaljemo pozivnice u papirnatom obliku, ali i digitalne. Za svaku izložbu te poneke događaje tiskamo i plakate. Događaji u Muzeju najavljuju se i komentiraju i na stranicama tiska (*Glas Slavonije*, *Đakovački list*) te na Muzejskoj mrežnoj stanici i Facebook profilu.

14. UKUPAN BROJ POSJETITELJA

Ukupan broj posjetitelja u 2024. godini u Muzeju Đakovštine je 3048.

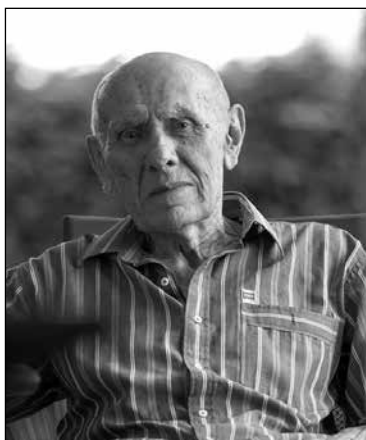
15. FINACIJE

15.1. Izvori financiranja (u %)

- lokalna samouprava 64,04 %
- EU fondovi 34,92 %
- Ministarstvo kulture i medija 0,70 %
- vlastiti prihod 0,33 %

IN MEMORIAM

mr. sc. Miroslav Bauer (1934. – 2025.)

Miroslav Bauer rođen je u Vrpolju 1934. godine. Osnovnu školu pohađao je u susjednom selu Strizivojnoj, a gimnaziju u Osijeku. Studij hrvatskoga jezika i književnosti te ruskog jezika diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je i magistrirao na Katedri za noviju hrvatsku književnost. Svoj je radni vijek proveo u Gimnaziji A. G. Matoša u Đakovu, posvetivši se nastavničkom pozivu, ali i izdavaštvu te sportu. Od 1952. do 1967. godine bio je igrač NK Šokadije iz Strizivojne, kasnije i trener, a zatim i član Uprave. Kao mladić nosio je i dres osječkoga prvoligaša. Autor je monografije *Nogomet u Strizivojnoj (1927. – 2002.)*, Strizivojna 2002.

To su činjenice, a bogat i plodonosan život disao je punim plućima i širio optimizam te znanje i bio uzor upornoga rada svima i svuda oko sebe. Bio je jedan od posljednjih iz *stare garde*, koji su o jeziku i književnosti govorili ozbiljno i s poštovanjem, koji su na nastavu dolazili u odijelu s kravatom. Znanstveni stupanj magistra stekao je dugim i duboko promišljenim radom i proučavanjem materije. Volio je nogomet i svoju Šokadiju, Strizivojnu, zavičaj... U igri, znao se tako obrambeno postaviti laktovima da kad naletiš

na njega, da ti prisjedne. A igrao je i u svojim šezdesetima (do 65.), dolazio s nama redovno na rekreaciju, a basket je igrao i u svojim 70-ima. Redovnu tjelovježbu održavao je do pred kraj života u Domu za starije i nemoćne u Đakovu, gdje je proveo posljednje godine svojega života. U Domu je održavao i stručna predavanja iz književnosti i zavičajne povijesti. Uvijek aktivan, oprezan u izjavama, odmjeren, strastveni enigmatičar koji se nije nikada opuštao, dapače: prednjačio je aktivnošću. U životu samac, po vlastitom izboru, ali itekako društven, u komunikaciji srdačan, uljudan, pravi gospodin, erudit.

Odlazak takvih Ljudi ostavlja duboku prazninu jer takvih osoba jednostavno više nema. Kao profesor: vrstan stručnjak, marljiv i predan, omiljen među svojim gimnazijalcima, pripadnik elite koja je zračila zasluženim ugledom; kao kolega svjetionik – lučonoša, stup društva i moralna vertikala nama mlađima. Kao Osoba: miran, staložen, ljubazan, poticajan sugovornik koji je držao do potkovanog i elokventnog, ali uvijek u drugome gledao i dobrog, poštenog i ravnopravnog Čovjeka.

Hrvoje Miletić

Upute suradnicima

Molimo suradnike da svoje radove šalju na e-adresu Muzeja Đakovštine namijenjenu za prikupljanje radova: urednistvo@muzej-djakovstine.hr, a mogu se ukoliko postoje neke nedoumice izravno obratiti i glavnoj urednici Marini Božić na telefon 098802689 ili e-poštom mbozic@muzej-djakovstine.hr.

Prilozi ne bi trebali biti veći od 25 kartica. Uz tekst je moguće priložiti i ilustracije (crno-bijele), i to samo one koje ga dodatno pojašnjavaju ili s njim stoje u izravnoj korelaciji (fotografije, karte, tablice, grafikone i sl.). Ako se šalju ilustracije, treba ih slati odvojeno u elektroničkoj inačici (JPG, TIFF) i zadovoljavajuće rezolucije. U tekstu rada obavezno je naznačiti mjesto za ilustraciju.

Priloge treba pisati na hrvatskom standardnom jeziku, gramatički i pravopisno točno. Uredništvo Zbornika posao lektoriranja preuzima na sebe.

Također je potrebno navesti podatke o svojoj akademskoj tituli te naziv i adresu ustanove u kojoj je autor zaposlen.

Autor uz tekst treba dostaviti:

- izvadak (apstrakt) od najviše pola kartice
- sažetak od oko jedne kartice koji je preveden na engleski jezik i kao takav će biti objavljen
- 5 – 7 ključnih riječi
- na kraju rada navesti popis izvora i literature.

Navođenje literature:

Bilješke se pišu ispod teksta, na dnu stranice. Npr.:

- citiranje iz knjige ili članka

Vladimir GEIGER, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, Zagreb, 2001., 14.

Prezime autora citirane knjige ili članka treba pisati velikim slovima. Ako se ista knjiga uzastopno citira, dovoljno je pisati samo V. GEIGER, *Isto*, 12. (broj stranice), odnosno V. GEIGER, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, 12 ako nije riječ o uzastopnom citiranju. Naslov knjige treba pisati u italiku. Navoditi nakladnika nije potrebno, potrebno je navesti samo mjesto izdanja i godinu.

- citiranje radova objavljenih u časopisima

Stanko ANDRIĆ, „Velikaška obitelj Gorjanski: skica političke povijesti”, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 12/2015., 7–40.

Kod citiranja pojedinih radova objavljenih u časopisima prezime autora pišemo velikim slovima. Pojavljivanje istoga rada po drugi put navodi se kao i u prethodnom slučaju. Naslov rada pišemo obično i u navodnicima, a naziv časopisa italikom.

- citiranje radova objavljenih u novinama

Ivan KENFELJ, „Sokoli i orlovi (drugi nastavak)”, *Đakovačke pučke novine*, 19. 6. 1921., 1.

Pozivanje na radove iz novina gotovo je identično gornjem primjeru. Naziv novina piše se italikom, a naziv rada obično i u navodnicima.

- Navođenje knjige ili zbornika bez referiranja na stranicu

Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima, 2, priredili: Jakov Gelo, Ivan Crkvenčić, Mladen Klemenčić, Zagreb 1998.

Ako navodimo knjigu ili zbornik koji je netko priredio, prvo italikom pišemo naziv publikacije, a potom ime ili imena priređivača.

- navođenje arhivske i muzejske građe

Nadbiskupijski arhiv Đakovo, fond Biskupske kancelarije, spis 1242. – 1945.

Kod navođenja arhivske i muzejske građe treba prvo navesti ime ustanove, zatim naziv fonda ili muzejske zbirke te naziv spisa, odnosno predmeta s njegovim inventarnim brojem.

- navođenje elektroničke literature

URL: <http://www.muzej-djakovstine.hr/> (Pristupljeno 2015-03-28)

Kada navodimo elektroničku literaturu, potrebno je navesti potpunu URL adresu te datum pristupa stranici.

Kod citiranja u tekstu citirani se dijelovi moraju nalaziti među navodnim znakovima bez kurziva. Kurzivom trebaju pisati samo izrazi na stranim jezicima i stilske istaknute riječi.

Uredništvo

Autori priloga u ovom broju Zbornika

BORAS, Jelena, mag. archeol., Muzej Đakovštine Đakovo

BOŽIĆ, Marina, prof. hrvatskog jezika i fil., Muzej Đakovštine Đakovo

DEVIĆ, Ivana, mag. ethnol., Muzej Đakovštine Đakovo

DRAGIČEVIĆ, Mateo, mag. hist., Muzej Đakovštine Đakovo

HEĐI, Andrea, mag. informatol., Muzej Đakovštine Đakovo

ĆURIĆ, dr. sc. Mirko, SSŠ Antuna Horvata Đakovo

GAČIĆ, Marija, mag. ethnol. et. cult. anthrop., Heritage Chaser, Strizivojna

GEIGER, dr. sc. Vladimir, Hrvatski institut za povijest, Zagreb

LEKŠIĆ, Željko, dipl. iur., Đakovo

RAGUŽ VINKOVIĆ, doc. dr. sc. Marija, Medicinski fakultet Osijek

RADIČEVIĆ, Estera, prof., Samostan Milosrdnih sestara sv. Križa, Đakovo

ZOVKO, Tihonija, dipl. teolog., Katolički bogoslovni fakultet, Đakovo

FRUK, Paula, mag. archeol.

VRAGOLOVIĆ, Lovro, mag. archeol.

MILETIĆ, Hrvoje, prof. hrv. jezika i dipl. knjižničar, Gimnazija A. G. Matoša Đakovo

FRANCEM, Robert, prof. hrvatskoga jezika i fil., OŠ „I. B. Mažuranić”, Strizivojna

FILIPOVIĆ, Marija, mag. educ. hist. et paed., OŠ „Ivan Goran Kovačić” Đakovo

